

Dümmler, Ernst / Traube, Ludwig / Winterfeld, Paul von

Monumenta Germaniae historica

Bd.: 4,1

Berolini [u.a.] 1899

München, Institut für Griechische und Lateinische Philologie / Bibliothek für Lateinische Philologie de
urn:nbn:de:bvb:12-bsb00000834-3

Copyright

Das Copyright für alle Webdokumente, insbesondere für Bilder, liegt bei der Bayerischen Staatsbibliothek. Eine Folgeverwertung von Webdokumenten ist nur mit Zustimmung der Bayerischen Staatsbibliothek bzw. des Autors möglich. Externe Links auf die Angebote sind ausdrücklich erwünscht. Eine unautorisierte Übernahme ganzer Seiten oder ganzer Beiträge oder Beitragsteile ist dagegen nicht zulässig. Für nicht-kommerzielle Ausbildungszwecke können einzelne Materialien kopiert werden, solange eindeutig die Urheberschaft der Autoren bzw. der Bayerischen Staatsbibliothek kenntlich gemacht wird.

Eine Verwertung von urheberrechtlich geschützten Beiträgen und Abbildungen der auf den Servern der Bayerischen Staatsbibliothek befindlichen Daten, insbesondere durch Vervielfältigung oder Verbreitung, ist ohne vorherige schriftliche Zustimmung der Bayerischen Staatsbibliothek unzulässig und strafbar, soweit sich aus dem Urheberrechtsgesetz nichts anderes ergibt. Insbesondere ist eine Einspeicherung oder Verarbeitung in Daten systemen ohne Zustimmung der Bayerischen Staatsbibliothek unzulässig.

The Bayerische Staatsbibliothek (BSB) owns the copyright for all web documents, in particular for all images. Any further use of the web documents is subject to the approval of the Bayerische Staatsbibliothek and/or the author. External links to the offer of the BSB are expressly welcome. However, it is illegal to copy whole pages or complete articles or parts of articles without prior authorisation. Some individual materials may be copied for non-commercial educational purposes, provided that the authorship of the author(s) or of the Bayerische Staatsbibliothek is indicated unambiguously.

Unless provided otherwise by the copyright law, it is illegal and may be prosecuted as a punishable offence to use copyrighted articles and representations of the data stored on the servers of the Bayerische Staatsbibliothek, in particular by copying or disseminating them, without the prior written approval of the Bayerische Staatsbibliothek. It is in particular illegal to store or process any data in data systems without the approval of the Bayerische Staatsbibliothek.

MONVMENTA
GERMANIAE
HISTORICA

INDE AB ANNO CHRISTI QVINGENTESIMO
VSQVE AD ANNVM MILLESIMVM
ET QVINGENTESIMVM

EDIDIT

SOCIETAS APERIENDIS FONTIBVS
RERVVM GERMANICARVM MEDII AEVI

POETARVM LATINORVM MEDII AEVI
TOMI IV FASCICVLVS I

BEROLINI
APVD WEIDMANNOS
MDCCCXCIX

POETAE LATINI
AEVI CAROLINI

TOMI IV
FASCICVLVS I

RECENSUIT

PAVLVS DE WINTERFELD

ADIECTAE SVNT TABVLAE II

BEROLINI
APVD WEIDMANNOS
MDCCCXCIX

Paulus de Winterfeld iuuenis praeclarissimus, quem inuida fortuna nimis mature studiis nostris eripuit, cum a. 1899 hunc fasciculum in publicum ederet, breuem praemisit praefationem, quam paucis exceptis hic repetendam esse duxi:

‘Poematum aevi Carolini quae restabant ita digessi, ut a duobus carminibus historicis Corbeiensi Parisinoque profectus in Gallia Belgicoque vagarer; unde ad Bretones exspatiatus inverso itinere s. Galli nidum salutarem, deinceps per Aquitaniam ad Italos Veronam Romam Casinum devenirem . . .

Optime omnium de Poetis meis meruerunt tomorum I—III editores duumviri: E. Duemmler ut olim carmina Sangallensia et Aquitanica, Gesta Berengarii Eugeniumque Vulgarium edidit et de omnium fere poetarum hoc fasciculo comprehensorum memoria exposuit, etiam huius editionis plagulas omnes mecum correxit et siquid e re esse videbatur, adnotavit; L. Traube Liu libello edendo mihi summa cum liberalitate cessit neque consilio et opera me adiuuare umquam desiit. Praeter eos cum alia re tum codicibus conferendis de iis qui nunc prodeunt poetis bene meruerunt Viri Clarissimi dominus A. Amelli, R. Arnold, H. Bloch, O. Cartellieri, L. Delisle, L. Demaison, A. Dopsch, I. Egli, E. Fétis, dominus I. van den Gheyn, K. Hampe, O. Holder-Egger, G. Hueffer, H. Jadart, I. Koch, V. Krause b. m., H. Lebègue, Fr. Leitschuh b. m., Wilh. Meyer, P. C. Molhuysen, Alph. Mueller, H. Pirenne, E. Sackur, E. Schaus, K. Schellhass, Ioh. Schmidt b. m., A. Schoene, I. Schwalm, A. Vidier, S. G. de Vries, A. Warburg, H. Wartmann, A. Werminghoff . . . ?

Ego indices confeci et cum indicibus fasciculorum II et III coniunxi.

Berolini Ian. 1923.

Karolus Strecker.

HOC FASCICVLO CONTINENTVR

	<i>Pag.</i>
<i>Poeta Saxo</i>	1
<i>Abbonis Bella Parisiaca urbis</i>	72
<i>Vita, Miracula, Translatio s. Germani cum appendice</i>	123
<i>Carmen, Ymnus, Versus de s. Landberto</i>	141
<i>Radbodi carmina</i>	160
<i>Sigloardi Remensis rhythmi. Tituli Remenses</i>	174
<i>Carmina de ss. Cassiano, Quintino, Benedicta</i>	178
<i>Ex Stephani Leodiensis vita s. Landberti</i>	232
<i>Missa s. Cassiani</i>	234
<i>S. Cornelii Compendiensis translationes</i>	236
<i>Codicis Bernensis CCCLVIII sylloga</i>	242
<i>Hucbaldi carmina cum appendice</i>	261
<i>Lios monocus</i>	276
<i>Salomonis et Waldrammi carmina</i>	296
<i>Sylloga codicis Sangallensis CCCLXXXI et appendix</i>	315
<i>Carmina potatoria</i>	350
<i>Gesta Berengarii imperatoris cum appendice</i>	354
<i>Carmen de inventione s. Chrysanti et s. Dariae</i>	404
<i>Eugenii Vulgarii sylloga cum appendice</i>	406

Signa in hoc fasciculo adhibita sunt haec:

- //* totidem litterae erasae
- ...* totidem litterae non legibiles
- []* interpolata
- <>* e coniectura addita
- |* versus extremus
- m₁* : manus librarii
- m₂* : manus correctoris
- ss.* : suprascript

Poematum aevi Carolini quae restabant ita digessi, ut a duobus carminibus historicis Corbeiensi Parisinoque profectus in Gallia Belgicoque vagarer; unde ad Bretones exspatiatus inverso itinere s. Galli nidum salutarem, deinceps per Aquitaniam ad Italos Veronam Romam Casinum devenirem. Restant rhythmici, sequentiae, carmina minora, supplementa; nisi quod nonnulla cum amplioribus carminibus coniunxi.

Optime omnium de Poetis meis meruerunt tomorum I—III editores duumviri: E. Duemmler ut olim carmina Sangallensia et Aquitanica, Gesta Berengarii Eugeniumque Vulgarium edidit et de omnium fere poetarum hoc fasciculo comprehensorum memoria exposuit, etiam huius editionis plagulas omnes mecum correxit et siquid e re esse videbatur, adnotavit; L. Traube Liu libello edendo mihi summa cum liberalitate cessit neque consilio et opera me adiuvere umquam desiit. Praeter eos cum alia re tum codicibus conferendis de iis qui nunc prodeunt poetis bene meruerunt Viri Clarissimi domnus A. Amelli, R. Arnold, H. Bloch, O. Cartellieri, L. Delisle, L. Demaison, A. Dopsch, I. Egli, E. Fétis, domnus I. van den Gheyn, K. Hampe, O. Holder-Egger, G. Hueffer, H. Jadart, I. Koch, V. Krause b. m., H. Lebègue, Fr. Leitschuh b. m., Wilh. Meyer, P. C. Molhuysen, Alph. Mueller, H. Pirenne, E. Sackur, E. Schaus, K. Schellhass, Ioh. Schmidt b. m., A. Schoene, I. Schwalm, A. Vidier, S. G. de Vries, A. Warburg, H. Wartmann, A. Werminghoff. Atque etiam pluribus gratiae agenda erunt in totius tomi praefatione; id iam hoc loco profiteri liceat, plurimum me debere W. Meyero Spirensi in sequentiis et Walthario, nec sequentiis edendis iustum fundamentum iaci potuisse nisi insigni bibliothecae Sangallensis beneficio quinque pretiosissimis codicibus partim nunc primum a s. Gallo egressis per quattuor menses continuos una Berolini uti licuisset.

Paulus de Winterfeld.

PRAETERITA.

Pag. 1

		<i>De poeta Saxone nuper optime meruit G. Hueffer (Korveier Studien, München 1898), Corbeiensium opusculorum indolem et doctrinam latissime persecutus. Evicit enim vitam et epicedion Hathumodae, vitam et translationem s. Liborii, gesta Karoli tam arte inter se cohaerere, ut de communi illorum opusculorum origine eaque Corbeiensi dubitari nequeat: tanta est similitudo et lectionis et elocutionis, etiamsi nonnulla quae minus recte inter se comparata esse videntur, omiseris. Praeterea novorum exemplorum copias uberrimas vir doctissimus privatim mecum communicavit: quas ipsum mox publici iuris facturum spero. Quam de re metrica moveram offensionem, eam ita fortasse explicari posse concedo, ut meliores versus Agius facere didicerit; quae Wilhelmi Meyeri Hueffero adstipulantis est sententia. Quamquam scrupulus quidam haeret, cum nesciam an gesta Karoli alterius poetae item Corbeiensis esse possint qui cum eiusdem bibliothecae copiis et confratrum opusculis usus sit, meliores tamen Agio versus fecerit. Qua in quaestione solvenda accuratius considerandum erit, num recte libros I—IV, sub Karolo III scriptos esse conciecerim (p. 1 adn. 2): tum enim minuitur tempus poetae excercendo datum. — Singula exempla quae recte comparavit Hueffer, totius tomi addendis inseram: nunc ad librum eius lectores delegare visum est.</i>
p. 2		<i>de Aethiopibus dealbatis cf. etiam Voigt, Egbert von Lüttich p. 16.</i>
p. 4		<i>cf. Wattenbach, Anz. des germ. Mus. XXIII p. 235.</i>
p. 20	v. 79	consumptus
p. 29	v. 433	Scavorum; v. 427 corrigo Baioaricam
p. 39	v. 341	Ibinmage B recte cum ann. Einh.
p. 41	v. 446	fort. similes sed mente feroci; v. 429 cf. Osee 13, 14.
p. 75		<i>Abbonis bella Parisiaca legerunt Radbodus (p. 165 sqq.) et chronographus s. Benigni Divionensis saec. XI medio; libri III codicem deperditum commemorat Schum, Verz. der Amplon. Hss. p. 790, 4.</i>
p. 82	v. 103	Occidunt
p. 87	v. 270	cf. I 311
p. 99	v. 34	aulas, Germani
p. 105	v. 269	cf. Sedul. III 59 sqq.
p. 109	v. 409	glossa interpretanda erat Normanni obeunt
p. 117	v. 35	(app.) monotalmus etiam P
p. 125	v. 26, 1	Hariulfus corrigo (cf. appar. ad v. 108, 2)
p. 130	v. 14, 1	(app.) cf. P. A. C. II p. 152 (14, 2), Zs. f. d. A. XXIII p. 264 inscr.
p. 132	v. 43, 2	fort. beluam an scripserim
p. 137	v. 7	Kalendas Atria
p. 138	v. 9, 2	'dulcida recte; cf. P. A. C. III p. 177 (v. 9). 178 (v. 12)'. Traube.
p. 143	v. 8	Martis, eo quod inest <i>distinguo</i> (eo: 'durch ihn')
p. 148	v. 208	Vox penetrans omnes secreti fuminis aures corrigo.
p. 152	v. 348	amici, Se

p. 157	v. 4, 1	omnis, Natum
p. 164	v. 71	nos'. et in app. v. 53: sueui Holder-Eggeri codd.
p. 169	v. 5	cf. Migne 219, 147.
p. 174	v. 1, 2	amantissime recte
p. 176		(app.) 'Gothicarum litterarum' elocutionem saec. XVII ambiguam esse monet Traube.
p. 182	v. 25	Natum Syrophanis corrigo coll. Fulgentio, myth. I 1 p. 15, 22 ed. Helm.
	v. 29	'Cencris recte, i. e. Pharaonis (cf. De-Vit, onom. s. v. Chenchres; catalog. codd. hagiogr. Bruxell. II p. 12'). Traube.
p. 187	v. 232	(app.) omit P ¹ .
p. 193	v. 432	speculatoris non minus vitiosum quam speculatorias propter leoninitatem sperno.
p. 200	v. 25	(app.) dele Hrotsvithae exemplum.
p. 206	v. 245	namque
p. 208	v. 327	Hippocras recte.
p. 211	v. 17	cf. Fulg. myth. I 11 (p. 23, 15 ed. Helm; de die) = mythogr. Vatic. III 8 (p. 202, 33 ed. Bode; de anno); errat etiam G. Thiele, antike Himmelsbilder p. 135
p. 217	v. 163	cf. Sidon. Apollin. carm. 16, 44 gressum quoque reddere claudis, auditum surdis
p. 239	v. 30, 2	fort. omnibus molestiis
p. 241	v. 11, 3	pertinent'.
p. 242		de codice Bern. n. 358 cf. Halm, Kirchenväterhss. in der Schweiz p. 26.
p. 245	v. 39	legumine
p. 253	v. 165	fol. 46 ^v ; p. 254, 13 fol. 47 ^v ; p. 255 v. 91 fol. 49 ^v .
p. 261 ¹	v. 7	om. cod. Cantabr.; alterum eclogae codicem Cantabrig. (Trin. O 4, 11) nuper notavit H. Schenkl, bibl. patr. lat. Brit. n. 2424.
p. 264		proem. v. 25 peniteant recte etiam w.
p. 281	v. 94	olivi, Per
p. 317		cod. G(uelferb. Helmst. n. 1008) nuper ad carm. 1—4. 6—11. 15 contulit Werminghoff; unde haec excerpo graviora: 1, 3, 1 Vultus SBG (fort. recte; declini = declines?) 2, 17 ut SG 4, 24 miserendo SG 4, 45 perpetuo resonent SG 4, 79 ut SB (Morinii coniectura usus YCOC WΔICCETE corrigo, i. e. '... Ἰησοῦς' φιδίξετε πάντες: cf. Amalarii ep. 8 EE. V p. 259 sq.) 6, 14 miserate SBG; v. 15. 16 habet G. 11, 11. At S: Et G 15, 5 sancta mundi domina G
p. 341	v. 52	solli.

POETAE SAXONIS
ANNALIUM DE GESTIS CAROLI
MAGNI IMPERATORIS
LIBRI QUINQUE.

Caroli Magni imperatoris gesta¹ primis Arnulfi regis annis² cecinit poeta quidam Saxo genere³, cuius nomen ignoramus, secutus annorum ordinem ita, ut incipiens a Carolomanni morte libris primo secundo tertio denos annos enarraret secundum annales Einhardi, quarto libro tredecim qui restabant annos complecteretur, inde ab a. 801 non iam Einhardi annalibus uteretur, sed aliis Hersfeldensium similibus⁴, unde cum alia recepit, tum ea, quae de pace Saltzensi tradidit. Quinto libro elegis composito vitam Caroli ab eodem Einhardo scriptam exposuit.

Iam quod nomen eius ignorari dixi, id indagasse sibi videbatur Pertzius. Coniecit enim panegyricum Caroli compositum esse ab Agio illo qui vitam Hathumodae et dialogum scripsit. Cum enim codex Guelferbytanus infra describendus in prima pagina haec verba exhibeat liber sancti Adriani in Lamespringe et iterum in extrema liber sancti Adriani martiris, Agius autem Lamespringae monachus fuisse videatur, dialogum et panegyricum eadem laude dignos ab eodem poeta scriptos esse putabat. Quam opinionem Wattenbachius⁵, Simson⁶, Jaffé, Duemmler⁷ improbaverunt: defendit nuper novo argumento Ludovicus Traube⁸. Animadvertit enim in utroque carmine eadem fere ratione mentionem fieri Aethiopum a Matthaeo apostolo, qui eos fide imbuit, dealbatorum; sed tamen plenius et apertius in panegyrico post dialogum scripto. Inde igitur vir doctissimus panegyricum quoque ab Agio scriptum esse conclusit. Neque vero ei assentior, sed argumento allato

1) Ita ob subscriptiones libri secundi et quarti plenas et mancā tertii cum argumento optime concinentes (cf. V 202) inscripsi, neglecto titulo in fronte scripto vita Karoli, praesertim cum quinto libro inscriptum sit incipit quintus qui est de vita et obitu eiusdem. Hinc etiam addidi primi libri subscriptionem omissam, et supplevi mancā tertii. Ceterum in codice praeter V 653 nomen semper a littera C incipit. 2) Cf. V 135 sqq. et 415 sqq.; neque vero Arnulfus iam magna fecit, sed magna ab eo expectantur: 421 moles immensa, diu quae corrui ante, non restaurari se subito patitur. Normanorum victor longe aliter celebrandus erat. Fortasse igitur quattuor libri iam Carolo III imperatore compositi sunt, quinto vero poeta novi regis laudem inseruit. 3) Cf. V 25 gentem nostram i. e. Saxones; 49 nostri parentes; 615 per patriam nostram; 690 nostro de populo. 4) Cf. B. Simson 'der poeta Saxo und der Friede zu Salz', F z d G I 303 sqq.; unde sua fere omnia furatus est Hubertus Brieden 'historischer Werth des poeta Saxo für die Geschichte Karls des Grossen' progr. Arnsberg. a. 1878. 5) D G-Q i M-A I^o 256. 6) l. l. 7) N A IV 543. 8) P A C III 370 sq.

nihil demonstrari posse censeo. Neque enim licet ita ratiocinari, cum imago utrique communis a neutro excogitata sit, sed communi usu trita inde a patrum aetate, ex quibus nonnulla conguessit exempla A. Otto, 'die Sprichwoerter u. sprichwoertlichen Redensarten der Roemer' p. 7 s. v. Aethiops. Pauca addo ex medii aevi scriptoribus a me collecta; velut quod Baeda venerabilis scribit in commentario super actus apostolorum 8, 27 (Migne PL 92, 962 b):

Ibi enim quod Ieremias admirando proloquitur, mutavit Aethiops pellem suam, i. e. sorde peccatorum abluta de lavacro Iesu dealbatus adscendit.

Bis deinde ea imagine usus est Flodoardus Remensis, cum scribit de Matthaeo (Palaest. I 13, 10 p. 498 c Migne vol. 135):

Aethiopum gentem peccato et corpore nigram
Candorem nitidum docuisti sumere Christi,

ac de eodem illo Candaces eunucho (Palaest. II 10, 17 p. 522 a):

Mutavitque atram tinctus baptismate pellem
Hic niger eunuchus, gentilia corda figurans;

necnon Letselinus in vita s. Arnulfi v. 50 (novem vitae sanctorum metricae ed. Harster p. 88):

Fonte sacro tinctum pellem mutare videres
Aethiopem.

Et mirum esset, ni hanc figuram procreasset locus Ieremiae prophetae 13, 23. Cum igitur ab Aethiopibus dealbatis nihil subsidii peti possit opinioni Pertzianae, eius autem ipsius argumentatione nihil ostendi Traubius recte monuerit, ad elocutionem et artem metricam omne iudicium refertur. Neque enim multum tribuo ei rei, quod Agius summo cum studio Hathumodae mortem planxit, poeta Saxo vero Caroli Magni gesta enarravit ita, ut Einhardi opera pedestria versibus exprimeret: nempe aliud est sororis carissimae et coniunctissimae fata deflere, aliud imperatoris ante plus septuaginta annos defuncti gesta explicare, etsi non caret panegyricus suis luminibus. Iam vero inter poetae Saxonis et Agii artem tantum est discrimen, ut equidem certe persuadere mihi nullo modo possim Agium in versibus pangendis minime exercitatum tam bonos versus producere didicisse. Velut Agius luxuriatur usque ad taedium synaloephis: poeta Saxo in carmine 2693 versuum paucissima exempla habet (I 57. 164. II 14. 98. 281. 406. 435. III 48. 153. IV 180. 380. V 245. 334. 495). Nam neque Pertzius II 111 configere aperta scribere debuit; neque Iaffeus I 98 per terrenum iter, III 443 qui implerunt, V 243 dulci facundia abundans¹. Standum igitur in vulgata censeo sententia, poetae nomen ignorari; idque argumentis per litteras expositis persuasi L. Traubio².

Carmen servatum est codice olim Lamspringensi, deinceps Helmstadiensi, nunc Guelferbytano (inter Helmst. 553), descripto ab Ottone de Heinemann in Helmstadiensium librorum catalogo II p. 39 (n. 601), nisi quod ille apertius dicere debebat³ poetam Saxonem praecedere extremos tredecim versus de quarto Iuvenci libro suo loco repetitos in scheda

1) Pauca adiungere liceat de re metrica huius poetae. Qui quantopere synaloepham oderit, inde apparet, quod eius vitandae causa vel hiatum admisit, non solum in commissura pentametri et ante h litteram cuius naturam consonam ostendunt velut III 13. 82 IV 374, sed etiam in voce cretica III 423 (cf. Gesta Berengarii III 80); sed IV 265 male editur iam ostendebat, cum in codice primo scriptum fuerit iam postendebat i. e. iam portendebat; notum enim est ligaturam rt a recentioribus librariis saepe stolutam esse; necnon V 569 cum in cur mutandum est. Huc id quoque refero, quod I 373 pronomine usus est non determinativo, sed reflexivo, cum vitasse videatur synaloepham pariterque eius; itemque IV 110 legatisque suis et V 369 ferre suum. 2) Cf. addenda vol. III p. 754. 3) Recte de hac re dixit O. Korn, 'die Hss. der hist. evang. des Iuvencus in Danzig, Rom u. Wolfenbüttel' p. 4.

singulari, cum proxime superior versus quaternionis sui extremus sit; eadem manu atque poetae Saxonis annales scriptus est Iuencus, alia Adalberti vita, quae nunc secundo loco legitur. Debebant igitur opera hoc volumine comprehensa ita poni, ut Iuencus primum locum obtineret, secundum poeta Saxo, tertium vita Adalberti. Hunc autem codicem, ex quo miro errore Leibniti^{us} duos fecit alterum Helmstadiensem, alterum Guelferbytanum (S R B I p. 132), undecimo saeculo vindicant G. H. Pertz, Ph. Jaffé, O. de Heinemann. Sed tamen de ea re dubitare licebit, cum nonnullis indiciis initio duodecimi potius saeculi codex assignari videatur. Nempe q littera plerumque hastam ab inferiori parte dextrorsum habet infractam; necnon litterarum s et r inferior pars dextrorsum interdum deflectitur, etsi hoc ipse librarius corrigere solet; passim etiam in primo vel medio verbo s uncialis legitur, quamquam non frequenter; huc etiam id pertinet, quod librarium decepit ligatura rt (cf. p. 2 adn. 1) undecimo saeculo frequens. Sed utcunque de ea re iudicatur, multo gravius est ferendum, quod correctiones in libro hoc satis crebras editores non dixerunt diversis manibus factas esse. Mirum est eos fugere potuisse accuratissime esse discernendum inter ea quae ipse librarius correxit (G¹) et ea quae corrector fere aequalis mutavit simili neque vero eodem atramento usus (G²); in solo libro quinto saepius dubitavi, utri manui correctionem vindicare. Ut autem inter correctiones ipsius librarii nulla est quae non videatur ex codice archetypo ducta esse, ita corrector aequalis plerumque turpissime interpolavit verba poetae; cf. I 460 sq.; II 191. 503; III 110. 164. 177. 286; IV 265; V 123. 196. Huic igitur correctori fides numquam est habenda, nisi ea quae effecit ita sunt comparata, ut coniectura probabilis laudari possit. Neque vero id diffiteri licet, satis multa a correctore renovata esse, quae Pertz^{ius} tamquam in loco raso scripta notavit. Id autem cum perspexissem, satis habui, initio carminis unum atque alterum renovatarum litterarum syllabarumve exemplum attulisse; postea, sicubi eadem prima manu scripta fuisse cognoveram, id ubique commemorare non erat necessarium. Semel et iterum deinde tertia quoque manus aequalis quam ex atramento facile cognoscas (G³) in codice corrigendo versata est; eadem sc. quae glossas¹ ascripsit partim latinas partim saxonicas incertis plerumque atque senectutem prodeuntibus ductibus. Quarta etiam ab his tribus diversa manus in codice versata est recentissima, quae rex inseruit II 18 et numina in munimina correxit III 75; aetas autem eius inde cognoscitur, quod hac manu transpositio indicata est I 65 similis factura: quam si indicatam invenisset Reineccius, nullus dubito quin recte eam secuturus fuerit; atqui recepit factura simulque columna; unde sequitur Reineccio, qui a. 1594 primus carmen edidit, eam esse recentiore. Omnis igitur recensio carminis nititur prima manu, reliquas ad emendanda demum verba adhibere licet.

Iam cum de hoc codice Guelferbytano satis videatur dictum esse, vertor ad eius archetypum. Cum enim carmen non integrum ad nos pervenerit, sed transpositis et interceptis versibus graviter afflictum, continget, ut ex interstitiis archetypi naturam

1) Glossas ediderunt Pertz et Jaffé omnes; saxonicas solas Steinmeyer (*althochdeutsche Glossen* II 366); scripturae imaginem phototypicam antiquissimis linguae saxonicae reliquiis addidit Galée tab. VIII. Cum autem multo recentiores sint, hoc loco eas compono: I 319 Noviomagum: niunagan. I 321 suspectos: dubios. II 281 sequester: griedward. II 323 circumsessum: bisetenne. II 331 obses: gisl. III 2 Laconas: geminos. III 31 suggereret (ita G²; surgeret G¹): scunde. III 51 seiunxerat: secernerat (sic). III 65 seiungit: secernit. III 94 tradant: diceb (sic). III 110 Regino (ita G¹; regina G²): i. reinesburg. III 130 cretus: natus. III 154 intermisit: dimisit. III 223 foedifragis: infidelibus. III 258 operiens: i. expectans. III 580 pyrate: ashmen. IV 373 conicientes: putantes. IV 378 suspectum: dubium. V 101 constans: commonuit. V 144 futurā (sic): benedictionem. V 286 commonuit: s. tol. mortem (cf. adn.). V 302 proprium: servum. V 393 seiungit: secessit (sic). V 516 nobilitate: i. libertate. Verum II 202 factio: consilium prima manu additum videtur.

*indagemus*¹. Sc. initio libri alterius hic est versuum ordo: 1—12. 101—130. 13—100. 131 sqq.; sed v. 99 sq. necnon v. 110 in marginibus scripti sunt, atque hic ita, ut falso loco inseratur; praeterea v. 82 falso loco extat. Interciderunt autem non pauca post v. 12 et post v. 100, ut res anni 782 integrae servatae sint, perierint vero superioris anni extrema et prima pars anni insequentis. Itaque in codice archetypo v. 101—130 una pagina continebantur; erat autem v. 110 in margine scriptus; ipsa pagina versus habebat undetriginta. Versus autem 13—100 tres paginas occupabant versuum item undetrice-norum; nimirum v. 82, quem Pertzius primus ad suum locum revocavit, margini erat additus; quod autem v. 99 sq. in codicis margine scripti sunt, ei rei nihil videtur tribuendum esse. Plus fortasse alicui valere videatur id quod totus annus 782 servatus est. Et concluderemus hinc profecto, singulorum annorum initia in novis paginis scripta fuisse, nisi simplicior videretur ratio antea a me proposita.

Alter codex adhuc fere neglegebatur, Bruxellensis 1638—1649², quoniam Pertzius eum Guelferbytani apographon dixerat. Neque vero quicquam inde licet colligere, quod ea, quae Guelferbytanus non habet, etiam a recentiori exemplari absunt, quia archetypi id vitium est, non Guelferbytani. Quod cum perspexissem, enotavi versiculos aliquot ab interpolatore corruptos, quibus comparatis cum codice Bruxellensi appareret, num recte Pertzius iudicavisset: vix autem acceperam excerpta humanissime mecum communicata, cum alterum testem interpolatum quidem, sed tamen ad archetypum ipsum ascendentem agnovi. Codicem deinde huc tramissum exeunte anno 1895 contuli. Est liber cartaceus in fol. minori, binis columnis scriptus; folium 1 praecedit schedula minuta, in qua haec leguntur Quarta pars diversarum legendarum in Korssendonck³; fol. 1 leguntur versiculi complures eadem manu ac reliqua omnia scripti; quos edere iuvat:

Hic liber est fratrum de Korssendonck prope Tu(rnhout),
Lectum vel scriptum sorde remitte sine.
Anthonii liber iste manu Bergensis aratus,
Pro mercede cui dominus det gaudia celi.
In quibus erravit, scriptor veniam sibi poscit;
Nam festina manus viciis obnoxia constat;

et vitia frequentissime admisit bonus Antonius; sed hac de re postea. Deinde legitur

Preconium opidi Be(rgen):

Dat reliquas inter urbes Brabantia Bergis
Haud minimum laudis, te supra⁴ astra ferens.
Urbs, etsi modica, felici munere gaudet;
Nam tellus mare servit utrumque sibi.
Illo⁵ fert terra venum pelagusque vicissim,
Quo gens utilius queque carere valet⁶;
Turribus et muris, portis munita robustis
Haut martem trepidat auxiliante deo;
Sunt domus, ecclesia, platee, claustra venusta;
Viribus et vulgus ingenioque valet.

1) In summa re iam Pertzius verum vidit, etsi is tricenos versus in singulis paginis codicis archetypi fuisse statuit. 2) Archiv VII 379. VIII 489. 3) i. e. Corsendonck bei Turnhout (Prov. Antwerpen); Antonius ortus erat ex urbe Bergen op Zoom. 4) sic B; volebat Antonius super; eodem errore apud Notkerum in versibus ad iuvenem (formulae ed. Zeumer p. 433, 10) editur tot caeli cives te supra astra ferant, ubi cod. Monac. 19 413 a me collatus sup recte habet; cf. etiam letaniam rhythmicam (ed. Duemmler, St. Gallische Denkmäler p. 222) v. 1. 5) i. e. illuc. 6) Ecce hominem severum!

Deinde pro eis orat, qui caute libros tractant,

Rex immortalis, illos, rogo, conde sub alis,
Qui velut altare libros metuunt maculare

et pro semet ipso

Tu qui suxisti de virgine virgineum lac,
Celestis regni scriptorem participem fac.

Deinde rursus leguntur haec: Quarta pars legendarum diversarum in cenobio nostro de Korssendonck. Fol. 2 legitur index legendarum, quibus Karoli gesta non essent inserta, nisi inter sanctos receptus fuisset; vita et gesta sancti Karoli Magni regis Francorum et imperatoris Romanorum metricè incipiunt p. 86 a 1 et expiunt p. 102 a 2. Subscripsit frater Anthonius de Bergis supra Zomam cantor anno domini 1494 altera die sancte Agathe virginis et martiris se poetam Saxonem absolvisse. Pretium libri vel inde apparet, quod praeter unum versum V 563 (ubi error in promptu erat cum maxime) nusquam falsas lectiones ab interpolatore G² illatas agnoscit; quod ex apparatu nostro satis apparet. Coniecturae deinde confirmantur Reineccii innumerae, Chesnii et Kulpisii singulae (V 569 et III 458, ubi ego primus sequi constitueram Kulpisii distinctionem ab omnibus editoribus neglectam), Leibnitii duae (III 5 et V 681), Pertzii duae (IV 118 et V 393), Simsonis duae (II 179; V 321), Iaffei tres (II 416 et II 503 utraque satis audax, et II 88), meae octo (I 394; II 114; II 191; III 418; III 572; IV 363; V 123; V 538). Necnon indicationes in codice Bruxellensi semper fere rectae leguntur, non (ut in Guelferbyitano) uno numero minores; errores in altero potissimum libro ex transpositionibus et iacturis ortos non adnotavi. Nec exhibere volui plenam codicis lectionem, ne corraderem farraginem inutilem; nam, etiamsi utilissimus codex est ob virtutes modo laudatas, dici vix potest quot vitia, quot interpolationes exhibeat; quae si omnia recenserem, apparatus vilissima mole addita ad triplicem fere ambitum crevisset; sed cum optimum codicem habeamus Guelferbytanum, sufficit, dum illum cum pulvisculo exauriamus, ex Bruxellensi libro ea prudenter deligere, quorum aliqua utilitas esse potest. Ne vero ii, qui mea editione usuri sunt, nesciant, qualia ego omiserim, ea proponam, quae ad centum primos versus totius carminis ascribere taedebat: 4 paene] fere. 7 Karlomannus. 11 suscepit. 12 retractā. 18 rex atq; 25 decrevi. 26 rco (i. e. recto). 28 que nā vicine. 30 utrūque. 40 saltim. 44 indivisa in indversa corr. 45 populoss. 48 vocitavit. 50 regionis. 51 oesterlindi. 52 oestfalos. 53 infestat. 57 oceano sed. 60 igne (itemque II 453 et III 81). 63 noiant eresburgh. 65 irninisul. 68 cum continuato. 74 iusta phani in iusta prophani corr. 75 mediante deo. 76 proximis. 77 proruperet. 84 aiā in nā corr. 85 romanos / violencia. 86 regni. 90 navim. 97 petii. Frequentissimae praeterea in hoc codice sunt transpositiones, non tam rectae (ut I 65 silis factura columpne) vel probabiles (I 187 cultu rituque ut IV 98) quam temerariae; quas hic componam, cum fieri possit, ut una aut altera mentione digna alicui videatur: I 101 qui summus. 355 non cum. 359 hoc ob. 386 rerum quod. 437 spe se. II 80 populus bello. 119 esse solet. 266 iam non. 317 nomine qui. 337 populus quondam. III 37 post hec sunt. 39 sibi caros. 46 populis ingens. 159 tantus fieret. 256 federe sibi. 335 ne duras. 530 fragilem vitam. 622 sic vel. IV 322 similem patri. V 356 habitu populi. 555 obitus cursusque. 571 mestum nobis.

Edidit carmen primus Reineccius Helmaestadii a. 1594, cuius editionem repetiverunt Duchesne in hist. Franc. script. II 136 sqq. et Kulpis in appendice ad Aeneae Silvii historiam Friderici III. Reinecciano contextui Leibnitius codicis lectiones satis diligenter enotatas subiecit in Script. rer. Brunsv. I 120 sqq. perspecta primum correctoris fallacia; quem secutus est Bouquetus (recueil V 136 sqq.). Diligenter deinceps codicem contulerunt Pertzius, qui SS I 227 sqq. poetam denuo edidit, et Jaffé, qui eum inseruit monumentis Carolinis p. 542 sqq. Denique codicem, quem quasi unicum vel Bruxellensis patrem nunc

alio non licet transmittere, ego in bibliotheca Guelferbytana ipse contuli aestate anni h. s. 95, non sine bono fructu, cum primae manus lectionibus adhuc ignotis non uno loco vel meae coniecturae confirmatae sint vel ipse eis uti potuerim ad verum inveniendum; accedit quod nec Pertzius nec Jaffé ubique verum viderant in eruendis lectionibus primariis neuterque de manuum discrimine monuerat. Tamen nolo egregiis editorum priorum meritis obrectare, quorum acumine effectum est ut in hoc poeta pauciora restarent emendanda quam in ceteris plerisque; quamquam is praecipue, qui ceteris multo plura ingeniosissime correxit, Iafféus non raro etiam prorsus incredibilia protulerat; quae hic silentio praetermitti par fuit.

Apparatum exemplorum a Maximiliano Manitio collectum tradidit mihi Duemmlerus qui et ipse nonnulla mihi suppeditavit exempla: sed ex ingenti farragine Manitiona non multa potui in meum usum convertere; ipse addidi cum pauca ad veteres spectantia poetas tum plura ex ipsius poetae huius carmine sumpta, cum poetam sui similem ostendere multo ducam utilius quam vanam speciem similitudinis captare eorum operum, quae dubitari interdum potest num omnino viderit poeta.

Priusquam autem ipsum carmen ex mea recensione constitutum proponatur, de uno loco accuratius agere liceat, quem quamquam iam Philippus Jaffé recte edidit, tamen tam negligenter apparatus critici ratio intricatissima explanari solet, ut diligentioris disputationiunculam flagitare videatur. Dico versus ad annum 783 pertinentes II 109 sqq.

- 106 Transierantque dies pauci, cum rursus eodem
Comperit in populo repetitum surgere bellum
Scilicet in Westfalhorum regione gregatis
109 Pluribus in ripa fluvii hasa nom̄ |||||
111 Qui victi totiens atie configere habent | s.

Inter v. 109 et 111 interpositus est asteriscus, quo inseri iubetur versus in margine superiore scriptus

- 110 Audebant animi plus quam virtutis habentes.

Versu praeterea 109 post nom̄, quod ita in codice scriptum esse recte testatur Jaffé (Pertzius enim ediderat nomine neque quicquam adnotaverat), in rasura manus secunda scripsit rursus. Versu 111 manu secunda in rasura scripta est littera i: habentis; cuius erroris ratio ex versu marginali manifesto elucet. Praeterea rursus manu secunda scriptum et habentis utrumque prima manus punctis notavit, quibus ea verba transponenda esse indicatur. Cum autem sic rursus aptissime conveniat v. 111 et metro et sententiae et vindicari insuper videatur v. 106 cumque id corruptelae genus etiam v. 305 sq. huius alterius libri inquinaverit, equidem hic idem factum suspicor, quod alibi factum est, ut sc. corrector sive ob ductus parum elegantes sive alia nescio qua causa commotus ea, quae prima manu scripta erant, simpliciter repeteret. Tum vero hoc tantum restat, ut versus in margine scriptus inseratur non ante eum versum, ante quem inserendum eum esse librarius asterisco notavit, sed post eum. Recte igitur, nisi quod post v. 109 lenius interpungere debebat, de toto loco iudicavit Jaffé, dum lectoribus rationis examinandae copiam fecisset. — Haec de loco difficillimo scripseram, cum Bruxellensis libri copia facta omnia ibi recte se habere vidi, praeterquam quod pro ai i. e. animi exaratum est cū. Neque vero oportebat, ideo disputationem resecari, cum aliquid sit, id, quod nunc testimonio confirmatum est, ratione recuperare potuisse; et impius mihi viderer erga Ph. Jaffé, cuius acerrimo ingenio ex tanta perturbatione veram lectionem egregie restitutam debemus.

Iam exhibemus ipsum carmen nostra opera recensitum et emendatum.

- Demonico nimium fuerant errore subacta: 772, 15
- 35 Christicolę vero iam longo tempore Franci
Catholicam tenuere fidem, multisque per orbem
Iam dominabantur populis; quibus undique fulti,
Precipue virtute dei, quem rite colebant,
Hanc unam poterant nimirum vincere gentem. 20
- 40 Que nec rege fuit saltem sociata sub uno,
Ut se militiae pariter defenderet usu,
Sed variis divisa modis plebs omnis habebat
Quot pagos tot pene duces, velut unius artus
Corporis in diversa forent hinc inde revulsi. 25
- 45 Sed generalis habet populos divisio ternos,
Insignita quibus Saxonia floruit olim;
Nomina nunc remanent, virtus antiqua recessit:
Denique Westfalos vocitant in parte manentes
Occidua, quorum non longe terminus amne 30
- 50 A Rheno distat. Regionem solis ad ortum
Inhabitant Osterliudi, quos nomine quidam
Ostvalos alio vocitant; confinia quorum
Infestant coniuncta suis gens perfida Sclavi.
Inter praedictos media regione morantur 35
- 55 Angarii, populus Saxonum tertius; horum
Patria Francorum terris sotiatur ab austro
Oceanoque eadem coniungitur ex aquilone.
Hanc igitur Carolus statuit sibi subdere gentem;
Nec mora, cum totis Francorum viribus ipsam 40
- 60 Aggressus late ferro vastavit et igni.
Castellum naturali munimine forte
Valde, manu quoque firmatum, quod barbara lingua
Nominat Eresburg, valido cum robore cepit.
Gens eadem coluit simulacrum quod vocitabant 45
- 65 Irminsul, cuius similis factura columnae
Non operis parvi fuerat pariterque decoris.
Hoc rex evertens mansit tribus ipse diebus
In castris iuxta positus. Tum continuato
Aestatis fervore diu caeloque sereno 50
- 70 Arebant agri nec in ipsis fontibus humor
Ullus erat, multo squalebant pulvere rivi;
Iamque fatigabat graviter regalia castra
Aucta calore sitis: sed vis dedit omnipotentis,
Cui placuit fani subversio iusta profani, 55

39 uircere *G*¹ 45 ternas in ternos corr. *G*¹ 49 amnē (nē pene detrita) *G* 51 inhabi-
tabant *G*; cf. II 39 53 sclavi *G* (voluerat saecula vi) 56 paria in patria corr. *G*¹ 61 munime *G*
malim post forte distinguere quam post valde cum codice et editoribus 65 similis factura *BG*⁴: factura
similis *G*¹ 69 ueruore *G*¹ 70 Ardebant *BG*: corr. Traube (cf. Verg. ecl. 7, 57) 71 multo/qualebant
(cf. IV 55) *G*¹: corr. *G*² (errat Pertz); multoque squalebant *B* 74 Cui placuit et 75 Ut medi in ras. *G*²;
*G*¹ lineam neglexerat

62 ita saepe hic poeta (I 317; II 176; III 553; V 19. 546. 550; cf. V 33) Einhardi exemplum secutus,
plerumque de lingua patria; cf. Duemmler, Kaiser Otto der Grosse p. 559. 74 cf. Sedul. I 47
(cf. Huemer p. 363).

75 Ut mediante die subito per concava sicci 772
 Cuiusdam torrentis, erat qui proximus illis,
 Sufficiens exercitui prorumperet unda.
 His gestis, cum rex Wisuram venisset ad amnem,
 Obsidibus bis sex ipsa de gente receptis, 60
 80 Ad patriam rediit magna cum prosperitate.

(ANNO DCCLXXIII. INDICTIONE X)

Missis legatis Adrianus papa sacratus 773
 Auxilium Caroli studuit deprecare magni
 Adversus Longobardos, quorum fuit illo
 , Tempore rex Desiderius; nam valde premebat
 85 Improbata Romanos huius violentia gentis. 5
 Et quia tunc illi pars maxima subdita regno
 Italiae totius erat terrasque per illas,
 Scilicet hostiles, non quinquam mittere tute
 Romanus praesul potuit, qui tramite recto
 90 Francorum terras peteret, conscendere navem 10
 Fecit apud Romam legatum nomine Petrum:
 Ut, mare circuitu longo fluctusque pererrans,
 Suspectum vitaret iter. Sic sepe videtur
 Tucior oceani fervor pelagique procella
 95 Quam mentes hominum, quas turbida commovet ira. 15
 Hic igitur Petrus Roma directus ab urbe
 Per mare Massiliam petiit longumque deinde
 Preteriens iter in villa Theodone vocata
 Insignis Caroli pietatem regis adivit
 100 Orans devote satis, ut defendere vellet 20
 Ecclesiam Petri, summus qui claviger aule
 Illi celestis dare praemia maxima posset,
 Necnon pontificis succurreret anxietati
 Romanique simul populi mala plurima passi,
 105 Cui libertatis iam spes viteque tenende 25
 Unica post dominum tantum restaret in illo.
 Talibus auditis causam rex protinus omnem
 Sollicito volvens animo satis affore iustum
 Perpendit gratumque deo, defensor ut ipse
 110 Sedis apostolicę totis pro viribus esset. 30
 Atque suo statim regno collegit ab omni
 Roboris inmensi variis ex gentibus agmen;
 Quod secum ducens, Genuam pervenit in urbem,
 Quam rapido cursu Rhodanus praeterfluit amnis.
 115 Tum gemino Langabardos invadere bello 35
 Decrevit populumque suum divisit: et unam

77 exercitui (u in ras. fort. m. 1) G 78 omnē (non omne) G¹ 80 prosperitate G¹; *extremas*
litteras renov. G² 83 aduersos longobardus in aduersos longobardos corr. G¹ 86 regni B 93 sus-
 spectum G itaer G 95 quē G¹ (non quum) 98 per terrenum iter Jaffé, cf. praef. p. 2 101 petri G¹
 103 pontificis (prima i in ras.) G 105 libertatis iam G¹; s iam renov. G²

- Cum duce Bernhardo partem praeceperat ire 773
 Per montem Iovis (id nomen vetus indidit error),
 At reliquam per Cinisium rex duxerat ipse.
 120 Transcensis igitur horrendis Alpibus instar 40
 Turbinis Ausonię duplex exercitus arva
 Irruerat, late regnum vastans opulentum;
 Iamque metus cunctos Francorum perculit ingens.
 Nam Desiderium, primo qui bella parabat
 125 Se frustra Carolo sperans obsistere posse, 45
 Congressu necdum facto terrore fugavit
 Et clausum Ticino, cui nunc est Papia nomen,
 Regius admotis exercitus undique castris
 Obsedit; variisque modis perplurima temptans
 130 Temporis hiberni spatio molimina toto 50
 Non urbis poterat muros irrumpere ferro.

(ANNO DCCLXXIII. INDICTIONE XI)

- Tales Italicis dum res agerentur in horis, 774
 Saxones sibi contiguos invadere fines
 Ausi Francorum pagum, qui dicitur Hassi,
 135 Praedantur flammisque simul populantur et armis.
 Quos animavit ad hoc longinqua profectio regis 5
 Credentes, ulciscendi sibi tunc fore tempus
 Damna, prius per eum que maxima sustinuerunt.
 Qui tamen usque locum qui Frideshtar vocitatur
 140 Progressi quandam cupierunt tradere flammis
 Ecclesiam, quam sacravit Bonifacius illic, 10
 Martir et antistes Christo dilectus in aevum.
 Hoc frustra nisos facinus complere nefandum
 Invasit subito terror divinitus ingens
 145 Atque fuga turpi trepidos repedare coegit
 Ad patriam; quos non hostes, non arma fugarunt. 15
 At rex dispositis legionibus ad Ticinensem
 Obsidione iugi populum belloque premendum
 Orandi causa Rome loca sancta petivit.
 150 Illic supplicibus votis ex corde peractis
 Ad Ticinum rediit, que iam certamine longo 20
 Fessa repugnandi vires amiserat omnes.
 Dedita tum Francis haec urbs clarissima cunctis
 Exemplo fuerat reliquis; nam protinus omnes
 155 Tradiderant Carolo sese concorditer urbes
 Eiusdem regni. Quod iam sibi iure subactum 25
 Disposuit, quantum potuit pro tempore tali.

126 *distinctionem post fugavit poni solitam sustuli* 130 *spatio in spatio corr. G¹* 133 *inua//dere G*
 134 *franco_uim G* 141 *longinqua corr. G¹; aberratum erat ad v. 136* 146 *fugerunt in fugarunt*
corr. G¹ 147 *Ticinensem B: Ticinensum G* 153 */ urbs G*

125 *cf. I 363. 437.* 129 *cf. I 453; III 186; V 463.*

Ad sedes etenim cupiens remeare paternas 774
 Accelerabat iter, secum ducens memoratum
 160 Italię regem, noviter quem coeperat armis.
 Hic humanarum videas ludibria rerum, 30
 Quam vario cursu vitae rota volvitur huius:
 Hesterno Desiderius diademate regni
 Floruit — en hodie est pauper, captivus et exul.
 165 Filius illius cognomine dictus Adalgis,
 Cum Longabardis in eo spes ampla maneret, 35
 Diffidens rebus patriae se contulit inde
 Ad Constantinum Grecorum sceptrum regentem;
 A quo patricius praeclaro munere factus,
 170 Hoc in honore suae permansit ad ultima vitę.
 Rex autem Carolus veniens, dum cognitus eius 40
 Velox adventus necdum Saxonibus esset,
 Fecerat, ut triplex exercitus in regiones
 Illorum missus multis affligeret ipsos
 175 Cedibus ac praedis. Loca denique plurima vastans
 Hinc est cum spoliis victor regressus opimis. 45

(ANNO DCCLXXV. INDICTIONE XII)

Rex hiemis tempus ducens in Carisiaco, 775
 Nomine quo quedam regalis villa vocatur,
 Illuc Francorum procures totumque senatum
 180 Convocat; ac multum tractans de rebus agendis
 Et variis, quibus indiguit res publica, curis 5
 Inprimis hoc consilium perhibetur inisse,
 Ut iugiter bellum Saxonibus ingereretur,
 Quos expertus erat fidei vel foederis omnis
 185 Immemores nunquam sub pace quiescere velle.
 Hinc statuit, requies illis ut nulla daretur, 10
 Donec gentili ritu cultuque relicto
 Christicole fierent aut delerentur in aevum.
 O pietas benedicta dei, quae vult genus omne
 190 Humanum fieri salvum! Quia noverat huius
 Non aliter gentis molliri pectora posse, 15
 Disceret ut cervix reflectere dura rigorem
 Ingenitum mitique iugo se subdere Christi,
 Ob hoc doctorem talem fideique magistrum
 195 Scilicet insignem Carolum donavit eisdem,
 Qui bello premeret, quos non ratione domaret, 20
 Sicque vel invitos salvari cogeret ipsos.
 Hoc inspiratum cordi divinitus eius
 Utile consilium comitantur strenua facta.

164 est om. B

168 // sceptrum G (erasae sunt sp)

187 cultu rituque B (cf. IV 98)

158 cf. I 466.

168 cf. I 342; V 277.

186 cf. Verg. Aen. VI 600.

193 cf. Matth. 11, 30.

200	Quippe duces omnisque simul delecta iuventus	775
	Ad Duriam vicum properant; nam rege iubente	25
	Illic conventus populi generalis habetur.	
	Atque dehinc grandi transmisso flumine Rheno	
	Saxonum Carolus fines hostiliter intrat,	
205	Ac primo Sigiburg castellum cepit. Et inde	
	Eresburg petiit, quam captam diximus urbem;	30
	Sed ne praesidio Francis fore posset, eandem	
	Indigene destruxerunt; hanc denique rursus	
	Munivit, posuitque suas illic legiones.	
210	Inde gradu celeri Wisuram pervenit ad amnem;	
	Cui iuxta montem, qui Brunenberg vocitatur,	35
	Obvia magna fuit cupiens obsistere turba,	
	Ne fluvium transiret; et hoc conamine casso:	
	Fugit enim primo statim certamine pulsa;	
215	Innumerosque die ferrum prostraverat illo.	
	Inde movens Carolus regiones venit ad illas,	40
	Quas Osterliudi retinent; seditque locatis	
	Ad fluvium castris, qui nunc Ovaccra vocatur.	
	Tunc illi quidam, qui de primoribus eius	
220	Gentis erat, supplex occurrit nomine Hessi;	
	Partis et illius pariter plebs obvia tota	45
	Venerat, obsidibusque datis, quos iusserat ipse,	
	Se servare fidem regi per maxima spondent	
	Iuramenta. Quibus cunctis hoc ordine gestis	
225	In pagum rediit, quem dicunt nomine Bukki.	
	Illic occurrere duces simul Angariorum	50
	Cum populo; similique modo regalibus omnes	
	Dum parent iussis iuramentisque fideles	
	Se fore confirmant, reditum parat ilico victor.	
230	Interea iuxta Wisuram dimissa manebat	
	Pars exercituum regis; locus ipse vocatur	55
	Hlidbeki, quo castris idem sedere locatis.	
	Sed male securos res prospera fecerat illos,	
	Qua rex usus erat, cum cunctis hostibus esset	
235	Terrori, iam tunc audente resistere nullo.	
	Hinc erat in castris cautela remissior illis,	60
	Ut possent nimia Saxonum fraude noceri.	
	Sol summo celi pronus vergebat ab axe	
	Et vespertinas iam tendere coepit ad horas;	
240	Tunc ut equis quidam deferrent pabula longe	
	De castris prius egressi pariter redierunt.	65
	His se Saxonum quoddam permiscuit agmen	
	Fingentum semet socios animoque fideles.	

205 syburgh B 209 posuidque *radendo mutatum in* posuitque G (cf. II 61. 62; IV 320) 217 quas B:
quos G 220 Centis G¹; cf. v. 431 et II 217

200 cf. III 231 et Verg. Aen. IV 130; VIII 499; IX 226. 206 sc. v. 63. 223 cf. II 272. 329.
236 illis; sc. Francis.

Tum se quisque novo blande sociabat amico, 775
 245 Hostis quo seſvus latuit sub nomine tectus;
 Adhibitumque fidem verbis fallacibus auget 70
 Obsequium: cuncti simul in commune laborant,
 Pars subvectat onus viridis simul utraque foeni.
 Sic introgressi Francorum castra dolosi,
 250 Quod vi non poterant, egerunt arte; sed olim
 Est dictum: 'Dolus an virtus, quis in hoste requirat?' 75
 Depressos somno Francos instanter adorti
 Saxones caedem nimiam fecere feroces,
 Donec discusso tandem torpore soporis
 255 Quidam correptis obstare viriliter armis
 Coeperunt. Pugnaque dehinc utcumque remota, 80
 Scilicet ex pacto quod tunc angustia talis
 Dictabat, hostes celeri rediere recursu.
 His rex auditis illuc properare satagit,
 260 Atque satis velox fugientum terga secutus
 Prostravit multos auctores criminis huius. 85
 Hinc ad Westfalhos venit; statimque receptis
 Obsidibus, quos tradiderant, abscesserat inde,
 Ac suscepit ovans redeuntem Francia regem.

(ANNO DCCLXXVI. INDICTIONE XIII)

265 Cumque domum rediens princeps iter acceleraret, 776
 Comperit Ausoniis in partibus esse tyrannum
 Nomine Hrodgaudum, nova qui molimina temptans
 Nec, quem rex illi dederat, contentus honore
 Italię latum voluit sibi subdere regnum. 5
 270 Quippe ducem comitemque Foroiulensibus ipsum
 Constituit Carolus, primo cum clara triumpho
 De Langobardis victor vexilla revexit.
 Huic nimis ingratus dono male sollicitabat
 Urbibus ex multis populos, ac fecit, ut ad se 10
 275 Deficerent iusto Caroli spreto dominatu.
 Hos ut comprimeret motus, nil ipse moratus
 Strenua quam celeri raptim vocat agmina iussu.
 Cum quibus Italiam properans meritoque tyrannum
 Interitu plectens, urbes servare receptas 15
 280 Francorum comites, quos ipse locabat in illis,
 Iussit et, ut venit velox, sic inde recessit.
 Vix Alpinarum nivium iuga proxima caelo
 Illi transgresso tristis fuit obvia fama
 Eresburg referens urbem, quam coeperat olim 20
 285 Militibusque suis mandaverat ipse tuendam,
 Saxones expugnatam coepisse suumque
 Expulsum fore praesidium violenter ab illis.

251 dolus / an *G* 254 tandem (*coeperat* ti vel to) *G* 259 sat / git *G*¹; satagit *G*²

251 *Verg. Aen. II* 390. 281 *cf. I* 374.

	Tum Siburg aliud multo conamine castrum	776
	Oppugnare quidem studuit nec vincere quivit	25
290	Gens eadem, cupiens ab eo regis legiones	
	Pellere; sed pugne populus Saxonicus instans	
	A tergo circumventus fuit atque fugatus,	
	Interius positis simul erumpentibus atque	
	Incautos plaga facile sternentibus ampla.	30
295	Hic rumor Caroli cum primum venit ad aures,	
	Conventum procerum fieri praecoepit in urbe	
	Wormacia statuitque moras innectere nullas,	
	Quin lueret tanti sceleris gens perfida poenas.	
	Ergo suis exercitibus rex undique lectis	35
300	Conatus celer hostiles praeventitur omnes,	
	Temptavere quibus primo defendere sese.	
	Nam fontes adiens, ubi Lyppia nascitur amnis,	
	Repperit ex ipsa numerosas gente catervas	
	Illic collectas humiles veniamque precantes,	40
305	Quod non servassent anno promissa priori.	
	Cum vero Carolus clemens ignosceret illis,	
	Complures domino se Christo credere velle	
	Spondentes simulacrorumque relinquere cultus	
	Purgari iussit sacri baptismatis unda;	45
310	Servandeque iterum fidei promissa recepit	
	Obsidibus firmata datis, quibus ipse volebat.	
	Eresburg iterum firmat munimine forti;	
	Et iuxta fluvium, quem Lyppia diximus ante,	
	Castellum condens aliud complevit utrumque	50
315	Militibus lectis. Tum Gallica rursus ad arva	
	Regrediens, hiemis tempus transegit in aula,	
	Nomen Heristalli dederat cui barbara lingua.	

(ANNO DCCLXXVII. INDICTIONE XIII)

	Aspirante novi placido cum tempore veris	777
	Horrida iam transisset hiems, rex Noviomagum	
320	Adveniens celebravit ibi sollempnia paschae.	
	Tum, quia Saxones suspectos semper habebat,	
	Haud dubitans illos pro libertate tenenda	5
	Artibus acturos variis, quodcumque valerent,	
	Et nisi continui premerentur pondere belli,	
325	Foedera rupturos secum condita frequenter,	
	Rursus in illorum patriam fortissima ducit	
	Agmina. Conventum placiti generalis habere	10
	Cum ducibus se velle suis denunciat illic.	

288 Sigiburg *B* et Reineccius (*cf.* v. 205); Sigifridum (*II* 22; *III* 377) semel (*I* 342), sed metro coactus, Sifridum nominavit 290 ab eo *B*: ab ea *G* 297 uuomacia in uuormacia corr. *G*¹ 313 ////diximus *G* (eras. di...) 316 tranegit in transegit corr. *G*¹ 325 condita in condicta corr. *G*¹

297 *cf.* Statii *Theb.* V 743.304 *cf.* *II* 325.312 iterum: *cf.* v. 61.

313 ante, sc. v. 302.

Tanto concilio locus est electus agendo, 777
 330 Quem Padarbrunnon vocitant; quo non habet ipsa
 Gens alium naturali plus nobilitate
 Insignem. Qui praecipue redimitus abundat 15
 Fontibus et nitidis et pluribus; et trahit inde
 Barbaricę nomen linguę sermone vetustum.
 335 Tunc ibi villa fuit tantum, nunc pontificalis
 Ecclesiae constructa nitet clarissima sedes.
 Quo Carolus veniens collectos repperit omnes 20
 Paene duces populumque simul totumque senatum
 Saxonum, nisi quod quidam Widokindus abinde
 340 Aufugit regem veritus. Nam conscius idem
 Audacis sibimet facti multique reatus
 Sifridum petiit Danorum sceptrum regentem. 25
 Porro duces illic alii cum plebe gregati
 Suppliciter cuncti veniam pacemque petentes
 345 Paruerant regi sub tali conditione,
 Ut cuncta scelerum dimissa mole priorum
 Si post auderent eius violare statuta, 30
 Libertate simul prisca patriaque carerent.
 Quorum tum Christo se credere velle professa
 350 Magna salutiferum suscepit turba lavacrum,
 Sed simulata fides versuto prodiit ore;
 Quod notum multis fecere sequentia gesta. 35
 Tunc Sarracenus quidam pervenerat illuc,
 Nomine qui patrio dictus fuit Ibinalarbi.
 355 Hic cum non paucis sociis ac civibus, ipsum
 Qui comitabantur fines regionis Hibere
 Linquentem, Carolo se dedit ac simul urbes, 40
 Rex Sarracenus quibus hunc praefecerat olim.
 Ob hoc Saxonum tandem regione relicta
 360 Gallica regna petit. Post haec Aquitania regem
 Insignem Carolum tenet ad paschalia festa.

(ANNO DCCLXXVIII. INDICTIONE XV)

Hortatu Sarraceni cum se memorati 778
 Hispanas urbes quasdam sibi subdere posse
 Haud frustra speraret, eo sua maxima coepit
 365 Agmina per celsos Wasconum ducere montes.
 Qui cum prima Pyrenei iuga iam superasset, 5
 Ad Pompelonem, quod fertur nobile castrum
 Esse Navarrorum, veniens id coeperat armis.
 Traiciensque vado famosum flumen Hiberum

330 pad//////// G¹: pathalbrunnon G², padebornum B; *correx*i ex III 490 et II 174 332 prae-
 cipuae G 339 uuidokind G 342 sceptr/ G¹ 345 paruarant in paruerant corr. G¹ 348 priscā G¹
 349 tú in tū corr. G¹ 351 uersutu in uersuto corr. G¹ 353 puenerat et 354 s fuit et 355 ciuibus
 et 356 gionis renov. G² 357 / sé G (s fort. a m. 2) 364 frustra in frvstra corr. G¹ 365 / celsos G
 (erasa s) 366 cum ss. G¹ 367 pompolonem in pompelonem corr. G¹; pampolonem B (sed v. 375
 pampilonem; ann. Laur. exhibent Pampilonam p. 50 ed. Kurze)

370	Cesaris Augusti quandam de nomine dictam	778
	Urbem praecipuam terris penetravit in illis.	10
	Acceptis tamen obsidibus, quos Ibinalarbi	
	Iam dictus pariterque sua de gente fideles	
	Illustresque viri dederant; sic inde recessit.	
375	Ac Pompelonem rediens deiecerat eius	
	Ad terram muros, fieret ne forte rebellis.	15
	Cumque, Pyrenei regressus ad intima saltus	
	Milite cum lasso calles transcenderet artos,	
	Insidias eius summo sub vertice montis	
380	Tendere Wascones ausi nova praelia temptant.	
	Denique postremos populi regalis adorti	20
	Missilibus primo sternunt ex collibus altis;	
	Et Francos, quamvis armis animisque priores,	
	Impar fecit et angustus locus inferiores.	
385	Rex iam praecessit, tardumque remanserat agmen,	
	Cura vehendarum quod rerum praepediebat.	25
	Fit pavor hinc exercitibus subitoque tumultu	
	Turbantur; victrix latronum turba nefanda	
	Ingentem rapuit praedam pluresque necavit:	
390	Namque palatini quidam cecidere ministri,	
	Commendata quibus regalis copia gazae	30
	Predones illos spoliis ditavit opimis.	
	His gestis, hostes vasti per devia saltus	
	Fugerunt celeres, fuerant quibus ardua montis,	
395	Abdita silvarum, vallis loca nota profunde;	
	Quos fuga dilapsos investigabilis et nox	35
	Instans eripuit, sequeretur ut ultio nulla.	
	Ac facinus tantum quoniam permansit inultum,	
	Tristia regali subduxit nubila menti,	
400	Prospera quam fecere prius complura serenam.	
	Aptum praeterea se tempus habere putantes	40
	Saxones ulciscendi quam plurima dampna	
	A Francis illata sibi, quia rex erat absens,	
	Infesto Rheni petierunt agmine litus.	
405	Quem transire tamen nulla ratione valentes	
	Francorum terras in eadem parte iacentes,	45
	Qua venere, nimis vastare ferociter ausi,	
	A muris urbis quę dicta Diutia nunc est	
	Donec pervenias ubi Rhenus confluit idem	
410	Litoribusque ferens fontes Musella Liei,	
	Cunctas quas poterant villas invadere, flammis	50
	Tradiderant. Ipsis etiam non ira pepercit	

378 transcenderat in transcenderet corr. G¹ 381 postremos G; in archetypo nescio an fuerit
p'tremos 385 am in iam corr. G¹ 387 tumulto in tumultv corr. G¹ 388 uictrix G (ui in
ras., fort. m. 2) 394 celeres B: celerant G errore ex fuerant nato; cf. II 40. 368

380 cf. Verg. Aen. III 240. 385 cf. Verg. Aen. IX 47. 387 sq. cf. Verg. Aen. IX 397.
392 cf. Verg. Aen. VI 856. 410 cf. IV 132. 411 cf. II 141.

Aecclesiis; nec erat hominum cedis modus ullus. 778
 Non aliquod sexus, aetatis, condicionis
 415 Ullius furor immitis discrimen agebat,
 Omnia sed ferrum vel edax consumpserat ignis. 55
 Hinc non praedandi studio, sed ut ultio quēdam
 In Francos fieret, hoc eos gessisse probatur.
 Hoc rex Hispanis didicit regressus ab horis.
 420 Tunc orientales Francos necnon Alamannos
 Obvia ferre iubet statim Saxonibus arma. 60
 Quos cum iam patriam redeuntes insequerentur,
 In Baddanfeldun (sic est locus ille vocatus)
 Adernam iuxta fluvium constanter in ipsos
 425 Irruerant; nutuque dei, quem crimina tanta
 In populo commissa suo dampnare decebat, 65
 Saxones tanta ceciderunt strage perempti,
 Ut de praegrandi superessent agmine pauci.

(ANNO DCCLXXIX. INDICTIONE I)

Vere novo Carolus causa poscente peragrans 779
 430 Gallorum quondam terras ad Wirciniacum
 Accessit vicum. Quo tunc occurrit eidem
 Dux Spoletanus Hildibrandus vocitatus;
 Qui preciosa ferens insigni munera regi 5
 Ad sua cum magno satis (est) dimissus honore.
 435 At rex intente meditans invadere terras
 Saxonum citius Rhenum traiecerat amnem.
 Cui se spe vana gens ipsa resistere posse
 Confidens pariter sumptis occurrerat armis 10
 In quodam collecta loco Bocholt vocitato;
 440 Sed cum coepissent acie configere, statim
 Terga dedit numero Francorum territa grandi.
 Accepit tunc Westfalhos in deditionem
 Progressusque dehinc Wisuram pervenit ad amnem 15
 Atque dies aliquot mansit stacione locata.
 445 Angarios sed et Ostfalhos ad se venientes
 Promissam firmare fidem, qua semet eidem
 Subiectos fore spondebant animoque fideles,
 Obsidibusque datis sacramentisque coegit. 20
 His gestis rex Wormaciam remeavit ad urbem.

(ANNO DCCLXXX. INDICTIONE II)

450 Inde movens oportuno sua tempore castra 780
 Saxonum rursus properaverat in regionem.
 Eresburg primo petiit; post hęc, ubi fontes
 Lyppia flumen habet, perplurima dispositurus
 In castris aliquot fertur mansisse diebus. 5

415 gebat in agebat corr. G¹ 423 badānoldū B (ann. Einh. nomen non habent) 430 Callorum G
 432 Dum in Dux corr. G¹ 434 est B: om. G 442 uestfalos in uestfallos corr. G¹ (errat Jaffé)
 POETAE LATINI AEVI CAROLINI IV. 3

455	Hinc orientis iter sumens ad flumen Ovaccrum	780
	Venit; et eiusdem gentis quam maxima turba	
	Illuc praecepto parens occurrerat atque	
	Credere se Christo simulans baptismum recepit.	
	Indeque festinus pergens ibi castra locavit,	10
460	Albia qua grandis fluvius miscetur et Ora.	
	Nam res Saxonum voluit componere necnon	
	Slavorum, medius quos Albia dividit amnis:	
	Citra Saxones degunt; in litore vero	
	Slavorum pagana manet gens ulteriori.	15
465	Dispositis sane rebus pro tempore cunctis	
	Ad sedes tandem studuit remeare paternas.	
	Tum, quia praecipuo semper flagrabat amore	
	Petri, qui summe praeclarus apostolus extat,	
	Ipsius Romę decrevit limina sancta	20
470	Querere vota precesque deo persolvere curans.	
	Atque citus properans assumpta coniuge secum	
	Et natis urbem pervenerat ad Ticinensem,	
	In qua natalis domini festum celebravit.	
	Hic igitur statui primę cum fine decadis	25
475	Annorum Caroli, postquam rex coeperat esse	
	Francorum solus, primum finire libellum,	
	Viribus ut parvis requies solatia praestet.	

(ANNALIUM DE GESTIS CAROLI MAGNI IMPERATORIS LIBER PRIMUS
EXPLICIT. INCIPIT SECUNDUS)

(ANNO DCCLXXXI. INDICTIONE III)

	Octonis decies septingentisque peractis	781
	Annis, est genitus postquam de virgine Christus,	
	Hic primus sequitur, Carolus quo rex pius arces	
	Romanas adiit domino ducente secundo.	
5	Tunc Adrianus eum, iam dudum commemoratus	5
	Presul apostolicus, cum magno letus honore	
	Suscepit; populusque simul Romanus ad ipsum	
	Ut defensorem libertatisque datorem	
	Unanimis concurrat ovans gratesque rependens.	
10	Illic cum praesens foret ad sollemnia paschae,	10

460 ora *G*¹*B*; horas (*i. e. oras, cui nomini in G aspirari solet*) *G*²; interpolator desiderabat casum quartum, ex quo Saxonum penderet; *cf. ad proximum versum* 461 rex *GB*: *corr. Reineccius* 466 tandem in marg. add. *G*¹ 474 dicadis in decadis *corr. G*¹

II *Inscriptionem addidi; cf. praef. p. 1 adn. 1* 4 romanus in romanas *corr. G*¹ adit *G* 10 sollemnia in sollemnia *corr. G*¹

469 ipsius: *sc. Petri.*

II 1 *cf. Hrotsv. prim. 397 P = 403 B* centum mansurnis octo vicibus revolutis octonis decies uno pariter superaucto (*sic corrigo pro mansuris et denis*) *i. e. anno 881.* 4 *cf. I 147 sqq.* 9 *cf. III 619.*

Fonte salutifero Pippinum nomine natum 781
Abluit ipsius praesul venerabilis idem.

.
.
.

ANNO DCCLXXXII. INDICTIONE III.

Exoriens aestas ubi primum gramine pulcro 782
Vestierat terras poteratque exercitus apte

15 Educi, quoniam molles animalibus herbe
Dultia prae buerant florentis pabula foeni,
Innumeris fultus populis et milite claro 5

Saxonum rursus rex inclitus in regionem
Venit et ad fontes fluvii, cui Lyppia nomen,

20 Conventum fieri procerum iussit generalem.
Illic, disponens complura negotia regni,
Danorum regis Sigifridi nomine missos 10

Et quos Iugurgus pariterque Caganus ad ipsum
Hunorum misere duces pro pace petenda,

25 Audiit absolvitque, datis prudenter eisdem
Responsis. Post hæc Renum traiecerat amnem,
Gallica seque dehinc rex magnus in arva recepit. 15

Interea patriæ quondam Widukindus ab oris
Qui fuerat profugus Normannorum(que) petivit

30 Auxilium, rediens vana spe sollicitabat
Saxones, initum cum Francis rumpere foedus
Ut conarentur; multosque vocavit in arma 20

E populo fecitque novum consurgere bellum.
Gens quoque Sclavorum Sorabi cognomine dicta

35 Audacter sumtis subito proruperat armis
Vicinas sibi Saxonum terras populando
Atque Thuringorum fecundos frugibus agros. 25

Qui medias Sorabi terras camposque iacentes
Inhabitabant inter fluvios: hinc volvitur amnis

40 Qui Sala nomen habet, fluit Albia latior inde.
Ast ubi Sclavorum Carolo sunt cognita gesta,
Protinus illorum reprimendos censuit ausus 30

Arcendosque sui regni de finibus hostes.
Unde palatinis ad se tribus ipse vocatis

45 Principibus, quorum fuerat camerarius unus
Regis Adalgisus, Geilo stabuli comes alter,
Ductores exercituum fore iussit eosdem; 35

Quos orientali Francorum de regione
Collectos contra Sclavos praeceperat ire,

12 sqq. usque ad v. 100 post v. 130 in libris scripti sunt; cf. praef. 18 rex G⁴B: om. G¹
29 normannorumque B: normannorum G 35 prae ruperat GB: correxi 40 habet fluit B: habuit
fluit G 46 gilo GB (cf. v. 82); post hunc versum defectum statuit Pertz, sed v. 82 hi duo tantum
commemorantur; cf. etiam II 278. III 157. 411. 424. 527 sqq. 49 praeceperat G¹

13 sq. cf. II 501 sqq. et Verg. Georg. II 219.

- 50 Necnon Saxones, sibi quos parere iubebat, 782
 Auxilio fieri ducibus mandaverat ipsis.
 Sed cum legati per eorum ducere terras 40
 Agmina coepissent (nam sic invadere Sclavos
 Tramite debuerant recto), fit protinus ipsis
 55 Cognita iam dictę grandis defectio gentis.
 Ob hoc iter coeptum flectunt primo cupientes
 Saxones, numero freti, prosternere bello; 45
 Quod nimis incaute coeptum pariterque superbe
 Francorum misera fuerat cum clade peractum.
 60 Namque duces, ubi compererant, quod se Widukindus
 Ad pugnam multa stipatus plebe parasset
 Et iuxta montem Suntal sua castra locasset, 50
 Illuc infestis properarunt ilico signis;
 Ad praedam potius quam pugnam semet ituros
 65 Sperantes, ipsam patriam rex ipse quotannis
 Cum prius inpugnans vires exhausserit eius;
 Immemores morum gentis simul ingenii(que), 55
 Quae tanto varia plus nititur arte doloque,
 Quo premitur bellis, et victa quiescere nescit
 70 Vindictae rediviva parans conamina semper.
 Ergo palatinis ducibus properantibus ad se,
 Saxones atie longo satis ordine structa 60
 Pro castris occurrerunt. Ibi protinus atrox
 Conseritur fundens ingentem pugna cruorem
 75 Francorumque truci proceres sunt cede necati,
 82 Interfectus Adalgisus pariter quoque Geillo
 76 Regis legati, praeclari quattuor illic 65
 Extincti comites cum viginti venerandis
 Nobilibusque viris aliis hac clade peremptis;
 At reliquus bello populus consumptos in illo
 Censeri numero nequit. Altum denique montem,
 81 Qui vicinus erat, fugiens paucissima turma 70
 83 Expetiit silvisque latens evaserat hostem.
 Nuncius hæc tristis narraverat omnia regi:
 85 Ille suis exercitibus festinus in unum
 Collectis statim Saxonica venit in arva.
 Quem cum primores eiusdem gentis adissent 75
 Illud se (facinus) non commisisse probantes
 Et rex auctores facti perquireret, una
 90 Esse reum clamant Widukindum criminis huius

58 superb / t G¹, superbę G² 61 parassed G¹ 62 locassed G¹ 67 ingenii G 68 quod GB:
 correxi 71 palatin / s G¹ 78 ac G 80 neqid G 82 transposuit Pertz. gilo B (ex v. 46)
 86 venit harena G; corr. Jaffé; cf. II 27. 152. 87 p̄mores G 88 facinus B: om. G (add. Jaffé
 ex Einh. tantum facinus peregerunt) commisse proba / / s G¹ 90 reum om. G add. Reineccius;
 Esse clamant omnes interpol. B

65 patriam: regionem; etsi Saxonia poetae patria est. 69 cf. Livium IX 3, 12 ea est Romana
 gens, quae victa quiescere nesciat. 71 palatinis ducibus occurrerunt. 79 male accepit verba
 Einhardi: sed maior Francis quam pro numero iactura fuit, quia legatorum duo . . . interfecti.

Et quos hortatu proprio sibi consotiauit. 782
 Nec potuit tradi, quia rursus contulerat se 80
 Ad Northmannorum patriam post proelia gesta.
 Tradita sunt sane reliquorum bis duo (regi)
 95 Milia quingentique viri, qui tam grave bellum
 Illius contra Francos gessere suasu;
 Hosque die cunctos rex decollaverat una 85
 Iuxta Alaram fluvium, locus idem Ferdi vocatur.
 Hac ubi vindicta regum clarissimus acta,
 100 Ad propriam rediit villam Theodone vocatam.

(ANNO DCCLXXXIII. INDICTIONE V)

. 783

 Gloria, certabat, sibi ne consueta periret:
 Altera iam nullam statuens sperare salutem
 In ferrum prisca pro libertate ruebat.
 Sed tandem Carolus divino munere victor
 105 Caesis innumeris reliquos exinde fugavit. 5
 Transierantque dies pauci, cum rursus eodem
 Comperit in populo repetitum surgere bellum,
 Scilicet in Westfalhorum regione gregatis
 109 Pluribus in ripa fluvii Hasa nomen habentis,
 111 Qui victi totiens atie configere rursus 10
 110 Audebant, animi plus quam virtutis habentes.
 Pergere rex ad quos meditans sociosque recensens
 Repperit in pugna plures cecidisse priori,
 Aegros vulneribus multos ibi forte receptis.
 115 Sed subito novus ex Francis exercitus illi 15
 Advenit, cunctisque suis legionibus auctis
 Ad debellandos studuit properare rebelles.
 Qua dux egregie prudens dum cuncta parasset,
 Virtutem, sicut solet, est fortuna secuta.
 120 Saxones iterum caesi longeque fugati, 20
 Abductus captivorum numerus fuit ingens.
 Inde plagas orientales rex victor adivit,
 Omnia quam late ferro populatus et igni,
 Donec ad fluvium qui dicitur Albia venit.
 125 Post hæc ad patriam rediit; tunc est sociata 25
 Regali thalamo coniunx Fastrada vocata,
 Filia Radolfi comitis, sata germine claro.

94 bis duo gesta *G* ex v. 93: corr. Jaffé; versum om. *B* 95 qu/ *G*¹ 98 iuxa in iuxta
 corr. *G*¹ alarā *G* (postrema a in ras. a m. 2) 99 et 100 in marg. add. *G*¹ 101 cf. ad v. 12
 nec *G*¹ 102 alter *G*² nullā *G* (a in ras. a m. 2) 109 sqq. cf. praef. p. 6 112 meditantes *G*¹
 114 receptis *B*: recept/s *G*¹, receptos *G*² 118 paresset *G*¹

102 cf. Verg. Aen. II 354.

103 cf. Verg. Aen. VIII 648.

Hibernas in Eristalli tum duxerat horas, 783
 Atque dies, quibus hunc nascens moriensque redemptor
 130 Salvavit mundum, voto celebraverat almo. 30

ANNO DCCLXXXIII. INDICTIONE VI.

Reliquias belli tandem fortissimus heros 784
 Consummare volens, tanto quod tempore gestum
 Saxonum (cum) gente fuit, numerosa virorum
 Milia lectorum terris induxit eorum.
 135 Ac primum Rheni trans(gressus) fluminis undam 5
 Vastabat pagos Westvalorum regionis,
 Venit et ad Wisuram, locus est ubi dictus Uculbi.
 Inde Thuringorum per agros iter aegerat; atque
 Saxonum campos, quos Albia vel Sala tangunt
 140 Amnes vicini, lustrans villas ibi plures 10
 Tradiderat flammis, donec pervenit ad illum
 Qui veteri locus est Scannigi nomine dictus.
 Hinc in Warmatiam rediens se contulit urbem.
 Filius interea regis, qui par genitori
 145 Indole mentis erat, tum nomine dictus eodem, 15
 Cum patriis exercitibus, quos ipse regebat,
 In Westvalorum pago cognomine Dreini,
 Eiusdem populi turbas ad bella paratas
 Offendens statim certamine vicit equestri,
 150 Victor et ad patrem iam dicta venit in urbe. 20
 Qui valida comitante manu Saxonica statim
 Arva petens, iuxta fluvium consederat Ambram,
 Est ubi castellum quod Skidronburg vocitatur.
 In castris ibidem votis sollempnibus actis
 155 Natalis domini, processit ad hostia Warnae, 25
 Qua fluit in Wisuram. Nec iam fuit ulla facultas
 Longius ad boream sicut cupiebat eundi:
 Temporis obstabat simul asperitas hiemalis,
 Atque iugis pluvie cursus vehementer inundans;
 160 Ob hoc in Eresburg rediens se contulit urbem. 30

ANNO DCCLXXXV. INDICTIONE VII.

Cumque dies reliquos brumalis frigoris illic 785
 Ipse manere suum decrevisset comitatum,
 Accersivit eo propriam cum coniuge prolem.
 Cum quibus, ut decuit, fido firmoque relicto
 165 Præsidio, iuvenes animis ac viribus acres 5

133 cum *B*: om. *G* uirorum in uirorum corr. *G*¹ 135 trans/fluminis *G* (fluminis in ras., sed
a m. 1): corr. *Pertz*; transivit *B*, quod verbum solet librarius traiciendi potissimum verbo substituere, ut hic quoque
fide indignus videatur 137 dictas in dictus corr. *G*¹ 139 qos *G* 143 i in in corr. *G*¹ redienséuse
in rediens se corr. *G*¹ 146 pat//// *G*¹ 152 considerat *G*¹ 153 skidronburg sic *G* (cf. *Kurze ad*
Einh.): swatrouburgh *B* 159 casus *Jaffé* 160 residens *BG*: corr. *Jaffé*; cf. v. 143

140 sq. cf. I 411 sq.

144 sq. cf. IV 281 sq.

	Assumpsit secum, lateque vagatus in omnes	785
	Ilius regionis agros, sed et oppida quaeque,	
	Cuncta simul flammis, spoliis ac cede feroci	
	Miscuerat, cupiens animos, quos sepe rebelles	
170	Expertus fuerat, tali prosternere clade.	10
	Hec lugubris hiems illi funestaque genti	
	Cum tandem finita foret, vernalis et aura	
	Iucundum spirans ornaret floribus arva,	
	Publicus in Padarbrunnon conventus habetur.	
175	Quo rex insignis sollempni more peracto	15
	In pagum quendam, vocitat quem barbara lingua	
	Berdango, celeri studuit se tramite ferre!	
	Tunc ibi compererat Widokindum iam memoratum	
	Abbonemque simul, qui de primoribus eius	
180	Gentis erant, memores scelerum latitare suorum	20
	Finibus in patriis, quos sepserat ad borealem	
	Albia lata plagam iuxta confinia terre	
	Danorum. (Primo) mittens de civibus ipsis	
	Legatos, ortatur eos, quo flectere tandem	
185	Colla sibi fideique suę se credere vellent,	25
	Commissi veniam necnon et praemia spondens.	
	Conscia sed magni dubitarunt corda reatus	
	His de promissis, donec firmata salutis	
	Spes est obsidibus missis, quos expetierunt.	
190	Quos ut Amulwinus quidam vernaculus aulae	30
	Illis adduxit, properarunt protinus ambo	
	Ad regem, iam tunc fuerat qui forte reversus	
	Ad villam propriam que dicitur Attiniacus.	
	Hic idem procures sacri baptismatis unda	
195	Perfusi tandem regi mansere fideles.	35
	Ipsaque gens aliquot requieverat inde per annos.	
	Interea quidam coniuravere maligni,	
	Ut dirum facinus scelerato corde patrarent,	
	Vel ferro regem vel qualibet arte necando.	
200	Criminis incentor Hardradus tunc comes huius	40
	Extiterat; sed ut indicio delata fideli	
	Factio seva fuit, statim sedata quievit,	
	Ingens valde foret licet et nimis acriter orta.	
	Auctores eius privari lumine quosdam,	
205	Exilio reliquos dampnari iusserat ipse	45
	Rex summe prudens, cuius clementia nulli	
	Reddiderat dignam tanto pro crimine poenam.	

166 uagatatus (?) in uagatus corr. G¹ 167 queque B: qq sic G (o fort. a m. 2); cf. omnes (v. 166)
et cuncta (v. 168), necnon III 515; IV 247 168 Cuncta G²B: C/cta G¹; nescio an fuerit Cūcta feroti G
173 //cundum G¹: Iocundum G² (cf. III 4); Iocum B spirat G¹ 175 peracta in peracto corr. G¹
176 vocitat B: om. G¹ (add. in extremo versu G¹ vel G²); cf. III 96. 178 ubi Reineccius; sed cf. Einh.:
ibique audiens 179 primoribus B (cf. II 87; III 518; IV 133. 303); minoribus G¹: maioribus G²
181 seperat G¹ (correxisse putabam ipsum librarium, sed etiam B habet ceperat) 183 primo om. G:
add. Pertz ex Einh. primo eis .. suadere coepit; sed mittens (quosdam) B 184 Legatus in Legatos corr. G¹
191 Illis B: Ius G¹, Eius G² (cf. Einh.: quos eis Amalwinus, unus aulicorum, a rege missus adduxerat)
196 aliquos in aliquot corr. G¹ 197 cum coniurauer in cum coniurauere corr. G¹ 198 disum in dirum
corr. G¹ facinus G¹ 199 Ut G (ex v. 198)

ANNO DCCLXXXVI. INDICTIONE VIII.

	Magni decreto Caroli sacrique senatus	786
	Missus in occiduas exercitus exiit horas,	
210	Subdere Brettones, gentem tunc forte rebellem.	
	Insula cuius erat fecunda Britannia dudum	
	Patria; namque illic habitabat tempore multo,	5
	Cumque novas Angli sedes sibi quērere vellent	
	Saxonesque simul, hanc invasere feroces:	
215	Expulsi statim veteres cessere coloni.	
	Maxima pars quorum fugiens mare transiit atque,	
	Gallia qua fines habet extremos, ibi tandem,	10
	Fluctibus oceani que proxima viderat, arva	
	Detinuit; quibus in terris huc usque moratur,	
220	Indicium patriae solo dans nomine priscę.	
	Haec a principibus Francorum gens superata	
	Solvere vectigal quamvis invita solebat.	15
	Cum temptaret eo dominorum tempore iussa	
	Spernere, directus multis cum milibus illuc	
225	Dux Audulfus eam celeri virtute repressit	
	Et satis edomuit populi fera corda rebellis.	
	Tum regis regum Christi pietate iuvante	20
	Disposito Carolus regno placidaque per orbem	
	Undique pace data statuit Romam proficisci,	
230	Necnon Italiae reliquam sibi subdere partem,	
	Cuius erat victum caput et pars maxima, capto	
	Iam Desiderio Langobardisque subactis:	25
	Ducatus Beneventanę tantum regionis	
	Non illi subiectus erat, cui praefuit illo	
235	Tempore dux Aragisus. Eum tunc aggrediendi	
	Accensus studio partesque profectus in illas	
	Accelerabat iter; quem non tardare valebat	30
	Vel glacialis hiems solitis iam mensibus instans	
	Vel via terribiles visu scandenda per Alpes	
240	Montibus in summis, ubi tectae nubibus atris	
	Ac nive perpetua rupes ad sidera surgunt.	
	Transcensis quibus Italicas intraverat urbes;	35
	Ex quibus est quedam Florentia nomine dicta,	
	In qua virginei partus florem veneratus	
245	Christi sanctificum supplex celebraverat hortum.	
	Inde cito Romam cursu penetrare satagit.	
	Quo cum suscepti tractans molimina belli	40
	Parvum transigeret tempus, cupiens Aragisus	
	Hunc auro quem non potuit depellere ferro,	
250	Per natum misit proprium quam maxima dona,	

214 simul cum sequentibus coniungere malim 217 Callia G 218 arma G¹ 222 uectigel
in uectigal corr. G¹ 245 sanctific/m G¹ ortum BG²; h////m G¹

211 cf. Ven. Fort. VIII 3, 155 et Alcuinum passim (PAC I p. 235) 215 cf. Ovid. met. VI 318.
238 cf. Verg. Aen. III 285.

Suppliciter pacem rogitans. Sed rex sibi longe 786
 De rebus ceptis aliter ratus esse gerendum, 45
 Qua prebet latos Campania fertilis agros,
 Illuc progressus Capua consedit in urbe,
 255 Gesturus statim bellum, nisi dux memoratus
 Prudenti sibimet facto bene consulisset.
 Nam primo firma se clausit in urbe Salerno; 50
 Tum natos utrosque suos, quorum vocitatus
 Rumoldus maior fuerat, Grimoldus et alter,
 260 Missis legatis regi contradidit ac se
 Ipsius imperiis subiectum mente fideli
 Mansurum populumque suum promiserat omnem. 55
 Talibus oblatis Caroli requieverat ardor,
 Precipueque deum metuens, ne christicolarum
 265 Sanguinis effusi posthaec reus ipse maneret,
 Abstinuit bello, non iam curans latitantem
 Expugnare ducem; necnon et filius ipsi 60
 Concessus maior, minor est detentus, ut obses
 Esset apud regem; Beneventanus quoque cunctus
 270 Dedere se populus non distulit obsidibusque
 Undenis pro pace datis hoc deditionis
 Confirmans foedus per sacramenta spopondit, 65
 Ut Francis rerum dominis serviret in aevum.
 Tunc Romam regressus ovans, ibi pectore leto
 275 Maxima pascalis celebravit gaudia festi.

ANNO DCCLXXXVII. INDICTIONE VIII.

Adhuc Romulea dum rex mansisset in urbe, 787
 Tassilo legatos Adrianum misit ad alium
 Pontificem, quorum fuit Arnus episcopus unus,
 Abbas alter erat Hunricus nomine dictus,
 280 Obnix rogitans, idem mediator ut esset 5
 Inter se et Carolum pacis fideique sequester.
 Hoc antistes apostolicus ratus esse decorum,
 Ut Petri de sede sacra concordia pacis
 Restaurata daret ducibus populisque quietem,
 285 Instanter regem petiit deponere cunctas 10
 Corde simultates. Ad que cum mente benigna
 Annueret, ducis ab missis inquirere coepit,
 Pactio quo praesens esset firmanda tenore.
 Legati nihil iniunctum de re sibi tali,
 290 Sed domino responsa suo, quæ rex daret et quæ 15
 Presul apostolicus, tantum referenda fatentur.
 Quapropter tamquam fallacia fraudeque plena
 Papa sacratus eos spreuit mandata ferentes,

253 Quae G¹ compania in campania corr. G¹ 269 qq G 276 romule cum nimia litterae
 e lingua G¹ 278 amus GB: corr. Reineccius

268 est ἀπὸ κοινοῦ positum. 273 cf. Verg. Aen. I 282. 276 cf. III 276. 436 et Ovid. met. XV 625.

- Damnandos etiam statuens anathemate diro, 787
 295 Promissę dudum fidei si rumpere foedus 20
 Temptarent, quod cum Carolo pepigere volentes;
 Sicque relinquentes infecta negotia pacis
 Ad patriam rediere suam. Rex his quoque gestis
 Francorum laetus remeaverat in regionem,
 300 Conciliumque dehinc procerum generale suorum 25
 Intra Wormacię muros collegit, et illic
 Decrevit, certo quo disceret experimento,
 Utrumnam sibimet memoratus Tassilo vellet
 Iuratam servare fidem, subiectus et esse.
 305 Unde suo populos regno produxit ad ipsa 30
 Fortia castra nimis, ternis in partibus omnes
 Disponens, Baioarii quo tanta paverent
 Agmina; nam terrore magis quam sanguine fuso
 Christicolae voluit plebis superare tumorem.
 310 Pippinus regis natus cum milite multo 35
 Italicis illuc fultus legionibus ibat,
 Perque Tredentinam sua duxerat agmina vallem.
 Ast, orientalis quos hęc in proelia misit
 Francia, Saxones etiam tum signa sequentes
 315 Regia, sic iussi quendam Pheringa vocatum 40
 Armati petiere locum, prope litora magni
 Danubii, prisco qui nomine dicitur Hister.
 Ipse super Lecchum, certus qui terminus amnis
 Est inter Baioarios necnon Alamannos,
 320 Urbis ad Augustę confinia castra locavit. 45
 Stipatusque manu valida cum Norica regna,
 Tassilo quae tenuit, ferro prosternere vellet,
 Undique dux idem circumsessum fore sese
 Conspiciens supplex adiit vestigia regis,
 325 Devotis vitam precibus veniamque precatus. 50
 Qui quia natura fuerat mitissimus, illi,
 Quem penitus victum vidit humilemque, pepercit.
 Foedera prisca tamen rursus Baioariorum
 Firmantur populo per sacramenta coacto
 330 Perpetuam spondere fidem seu subditionem. 55
 Preterea regi duodenus traditur obses.
 Regressusque dehinc hiberno tempore toto
 Mansit in Ingulenheim, sedes ubi regia fulget.

ANNO DCCLXXXVIII. INDICTIONE X.

- Cum rex in villa fieri iussisset eadem 788
 335 Conventum procerum sollempni more suorum,
 Cum reliquis etiam fuit illic Tassilo praesens.

296 calolo *G*¹; corr. *G*² 301 uurmacię *G* 305 produxit ad ipsa *Jaffé* (cf. III 50): perduxit ad omnes *G* (cf. v. 306), perduxit ab omni *B* 306 omnes *Jaffé*: ipsa *BG* 307 baioarii in baioarii corr. *G*¹
 327 poenitus (ad analogiam poenae) *G* 328 ante baioariorum distinguitur in *G*, ut coniungatur Baioariorum populo.

313 cf. *Einh.*: orientales quoque Franci ac Saxones.

	Quem proprius quondam populus, cui praefuit ipse,	788
	Criminibus magnis maiestatisque reatu	5
	Accusans regis merito commoverat iram,	
340	Obiciens primo, quod foedere deditiois	
	Neglecto, quo subiectum seu pectore fidum	
	Se fore iuravit, donis crebroque rogatu	
	Instigans Hunos Francis ita fecerit hostes,	10
	Ut vellent sumptis vastare ferociter armis	
345	Illorum fines Carolumque lacerare bello.	
	Eius ut hoc faceret Leutberga suaserat uxor,	
	Quæ, Desiderii fuerat quia filia regis,	
	Post patris exilium Francis inimica manebat,	15
	Femineique gerens odii sub pectore flammæ	
350	Mittere (iam) populos in summa pericula pravo	
	Consilio studuit, non curans sanguine quanto	
	Humani generis fuso quot utrimque perirent	
	Milia, dum tantum Francis inferre labores	20
	Bellorum satagens necnon dispendia rerum	
355	Ulcisci patrem tali ratione valeret.	
	Præterea dictis seu factis pluribus illi	
	Obiectis, quibus indicio clarebat aperto,	
	Quod violata fides esset, quod foedere spreto	25
	Tassilo molitus fuerit contraria regi,	
360	Ipse nihil horum vel coeperat inficiari	
	Vel poterat, sed convictus noxae capitali	
	Dampnatur poena. Merito sic evenit illi,	
	Consilium quisquis fuerit muliebre secutus.	30
	At regis pietas dampnatum protinus illum	
365	Absolvit retrahens ipso de limine mortis	
	Et factum monachum servare monasteriale	
	Propositum iussit. Iuvenis quoque natus ab illo	
	Nomen habens Theodo genitoris fata secutus	35
	Contemplativæ suscepit otia vitae.	
370	At vero Huni, studiis gens aspera belli,	
	Praefato promissa duci complere studentes	
	Instructis exercitibus coepere duobus	
	Francorum regni fines invadere quosdam.	40
	Italiae partes unum penetraverat agmen,	
375	Quaque Foro nomen dederas, clarissime Iuli,	
	Urbis ad eiusdem confinia venerat hostis;	
	Invasit Baioarios exercitus alter.	
	Sed frustra, totus quoniam conatus inanis	45
	Is fuerat, victique loco ceduntur utroque.	

343 fecerit *G*¹; eodem atramento supra i scripta est maiuscula Λ, viz ab ipso librario, qui minuscula forma uti solet; cf. V 92 350 iam ss. *G*¹, ut videbatur: que *B* (ut in communi archetypo vocem intercidiisse facile conicias) 366 *E* *G*¹ 368 Nomen habens *G*¹ facta *BG*; corr. Pertz; neque enim Einh. Theodonem seditionis paternae participem fuisse scribit

345 cf. Verg. Aen. XI 842. 349 cf. Ovid. met. VII 17; unde tamen non est cur scribamus femineoque 370 cf. IV 164 et Verg. Aen. I 14 371 complere: secundieren

380	His quoque temporibus Grecorum nobile rexit	788
	Imperium Constantinus, qui splendidus ortu	
	Debitus augustis patribus successerat heres.	
	Qui iam preterito missis oraverat anno	50
	Legatis, ut se generum dignantis habere	
385	Susciperet natam Caroli sibi consociandam	
	Foedere coniugii; sed spes frustrata petentum	
	More leves solito Grecos commovit in iram.	
	Hinc dedit augusto pariter sua curia tale	55
	Consilium, penitus quo non pateretur inultum,	
390	Quod rex contempsit Carolus praestare petitos	
	Virginis amplexus illi, cui summa potestas	
	Mortalem vix esse parem permetteret ullum.	
	Ob hoc praefecto, cui procurare Sicanas	60
	Officium fuerat regiones, nomine dicto	
395	Theodoro, iunctis ducibus quoque pluribus illi,	
	Hoc opus edicto mandaverat imperiali,	
	Ut sibi contiguas vastaret protinus horas	
	Regni Francorum, sic incentiva moveri	65
	Disponens belli generalis suscipiendi.	
400	Sed cum primores Grai sibi iussa secuti	
	Hesperium litus forti cum classe petissent,	
	Ut Beneventane villas regionis et urbes	
	Depopularentur ferro flammaque voraci,	70
	Occurrere duces Caroli, quibus illa tueri	
405	Cura fuit loca: praecipue Grimoldus in ipso	
	Dux anno factus patre pro defuncto Aragiso;	
	Necnon Spoleti rector cum milite multo	
	Hildibrandus ad hoc bellum properabat agendum.	75
	Cumque novos hostes opibus numeroque potentes	
410	Ignotos lingua celebris iam fama referret	
	Adventasse maris traiecto gurgite vasto,	
	Urbibus Italicis ex pluribus arma suasit	
	Obvia ferre viros coniunctis viribus omnes,	80
	Ut sibi consulerent praedonibus inde repulsis.	
415	Quo motu prorsus concussa Calabria tota	
	Vix umquam fertur similes spectasse tumultus,	
	In qua conseritur pugne certamen utrimque	
	Ingenti studio; sumit pars iusta tropheum,	85
	Cedit Achiva cohors, Danaum dant terga phalanges:	
420	Grecorum quoniam semper gens strenua lingua,	
	Pigra manu tantum facilis solet esse movendis,	
	Sed bene tractandis haud extat idonea bellis.	
	Victores igitur Caroli rediere fideles	90

405 cora in cura corr. G¹ 416 similes// spectra G¹ (suspecta G²): quod Jaffé coniecit satis
audacter similes spectasse (spectata praeunte Pertzio), id ipsum habet B (cf. V 481); perpessa coll. IV 252
 ego conieceram voces similes inter se confusas ratus; sed videtur lectio G¹ orta ex hac correctione archetypi
 spectra
 similesse 417 sq. distinzi 420 somper (?) in semper corr. G¹

383 cf. V 275 sqq. et Einh. ad a. 786 extr.

403 cf. III 19 et V 452; Iudicum 20, 48.

Hostibus innumeris caesis; praeda quoque multa 788
 425 Et captivorum turba sua castra replentes
 Absque gravi dampno magnum cepere triumphum.
 Tum Baioariam se contulit in regionem
 Rex Carolus, cunctisque suis cum finibus ipsam 95
 Disponens commendavit rectoribus aptis.
 430 Et rediens in Aquisgrani, quam condidit ipse
 Aulam magnificam, sibimet gratissima festa
 Natalis domini, sanctum quoque pascha peregit.

ANNO DCCLXXXVIII. INDICTIONE XI.

Gens est Slavorum Wilti cognomine dicta, 789
 Proxima litoribus que possidet arva supremis,
 435 Iungit ubi oceano proprios Germania fines.
 Haec Francis inimica nimis cum tempore multo
 Esset, eis vel subiectos vel foedere iunctos 5
 Slavorum populos sibimet regione propinquos
 Insectans odiis, bello quoque sepe premebat.
 440 Nec potuit tolerare diu hoc inclitus archos,
 Sed populis secum variis legioneque multa
 Assumpta gentem studuit penetrare procacem. 10
 Cui per Saxonum terras iter istud agenti
 Albia traiciendus erat latissimus amnis.
 445 Illic immensum positus in litore castris
 Est opus aggressus, celeri quod fine peregit;
 Nam gemino stravit quam maxima ponte fluentia 15
 Et caput ipsius vallo munivit utrumque,
 Imponens et praesidium, ne forte regresso
 450 Quis prohibere viam super alto flumine stratam
 Lignorum rupta fragili compage valeret.
 Exin Wiltorum terras invaserat amne 20
 Transmisso, quas cum ferro vastaret et igni,
 Barbaricum subito domuit terrore tumorem.
 455 Denique Francorum multis ubi castra referta
 Conspiciunt populis Wilti, fortissima quamvis
 Gens foret et numero pollens, certamina belli 25
 Omnimodis fugiens se dedit ilico regi;
 Inprimis rex Dragawiti, quem nobile clarum
 460 Pre reliquis fecit genus et maturior aetas.
 Namque propinquaret cum rex illius ad urbem,
 Obvius ipse suo pariter processerat omni 30
 Cum populo, Caroli sese tradens dicioni.
 Sic quoque cum ducibus gens et primoribus illa
 465 Cuncta suis servitutam se mente fideli

426 in agnum *G*¹ 427 baioiriam in baioariam *corr. G*¹ 431 sibimet cum *praecedentibus*
coniungit Jaffé incisione neglecta 435 oceano (e ex a) *G*¹ 444 traicendus in traiciendus *corr. G*¹
 453 quas *B*: quā *G* 456 ante uulti *dist. G*

439 i. e. odiis belloque 457 sq. cf. III 239 sq.

Francorum dominis dans iuramenta spopondit. 789
 Tum rex obsidibus, quos iusserat ipse, receptis 35
 Et simul hoc populo tali ratione subacto,
 Tramite quo venit, memoratum rursus ad amnem
 470 Felici cursu rediit; cunctisque reductis
 Per pontem propriis legionibus ipse reversus
 Wormatia tempus hiemis transegit in urbe. 40

ANNO DCCXC. INDICTIONE XII.

Hic modo, Musa, novam Caroli deprome quietem. 790
 Est hic primus enim, postquam regnaverat, annus,
 475 Quo non cum propriis foret in longinqua profectus
 Militibus, seu diversos ut sterneret hostes,
 Aut aliis quoque pro causis ac rebus agendis. 5
 Cui cum Wormatiae tandem residere liceret,
 Illic Hunorum missos audivit, ad illos
 480 Ipse suos etiam misit. Nam maxima causa
 Hos inter populos litem commovit atrocem,
 Dum, quo regnorum confinia certa suorum 10
 Esse loco veteri deberent iure statuta,
 Ingenti studio disceptaretur utrimque;
 485 Haec et origo fuit belli, quod posteriori
 Tempore cum Hunis Franci gessisse probantur.
 Sed rex nec spatium torpere per otia parvum 15
 Dignatus, semper sed strenuus indole mentis,
 Est aggressus iter Moinum navale per amnem,
 490 Ascenditque per hunc, donec prope moenia venit
 Magna palatine sedis Salt nomine dictae
 Nascenti vicina Sale; nam fluminis huius 20
 Rivus adhuc modicus haec ipsa palatia cingit,
 Vix raucum per saxa ciens resonantia murmur.
 495 Dispositis ibi rebus aqua redeundo secunda
 Wormatiam petiit; qua cum per tempora brumae
 Mansisset, subito regales funditus aedes 25
 Illic constructas noctu consumpserat ignis.
 Ipse redemptoris nati passique sacrata
 500 Festa gerens ibidem veris transegerat ortum,
 Expectans, vestita foret dum gramine tellus,
 Fronderent silvae, possent et sole sereno 30
 Educi de diversis regionibus apte
 Ad bellum gentes variae populique vocati.
 505 Namque novum rursus voluit certamen inire
 Atque labore gravi modicam mutare quietem.

475 in ss. *G*¹ 478 uuormatia *G*² 482 Cum *B* 483 iure *G* 491 dicta *BG*: *correxi*;
 cf. *IV* 95. 152 503 educi de *B* (cf. *II* 13 sqq.): ed cede *G*¹, et cede *G*² 504 uocati *G*¹*B*: uocari in *G*
 ab ipso librario factum putabam

494 cf. *Ovid. met. VIII* 18 (= *Verg. Aen. III* 432) et *XIII* 567.

ANNALIUM DE GESTIS CAROLI MAGNI IMPERATORIS LIBER SECUNDUS
EXPLICIT. INCIPIT III.

(ANNO DCCXCI. INDICTIONE XIII)

Aurea siderei transcendere cornua Tauri 791
Fulgentesque polo iam sol intrare Laconas
Cooperat, et gelidis breuiatę noctibus umbrae,
Auraque productę spatio iucunda diei
5 Florenti semper studiis animoque vigenti 5
Dant gratum Carolo tempus, quo viribus uti
Posset et ad bellum proprias educere turmas.
Qui post annorum centena volumina cursu
Septeno transacta, decem quoque circiter annis
10 Emensis novies, postquam deus est homo natus, 10
Hoc fuit aggressus Hunos certamine primo.
Nec sibi cunctandum ratus est, quin redderet illis,
Quam meruere vicem; veteris hoc denique causę
Poscebant odii. Nam gens dum floruit illa
15 Innumeris dominans aliis, quas subdidit armis, 15
Tum Francis inferre malum persepe solebant.
Sic veteres memorare solent, quod funditus olim
Illorum terras immani cęde furentes
Vastarint, dederintque voracibus omnia flammis
20 Oppida, rura, domos, urbes, coenobia, villas. 20
Nam furor hostilis voluit nec parcere sacris
Aedibus, et regno vix una remansit in illo
Mettenses intra muros constructa decenter
Ecclesia Stephani, martyr qui primus habetur.
25 Denique continuis Francos compluribus annis 25
Sic impugnabant Huni, rex donec eorum
Attila, multorum totiens victor populorum,
Feminea periit dextra sub Tartara trusus.
Namque ferunt, quod eum vino somnoque gravatum,
30 Cum nox omnigenis animantibus alta quietem 30
Suggereret, coeptis crudelibus effera coniunx
Ducens insomnes odiis stimulantibus umbras
Horrendo regem regina peremerit ausu;
Uta necem proprii tamen est hoc crimine patris.
35 Hoc res Hunorum tristi velut omine lapsa 35
Post rediit retro, nec prosperitate priori
Sunt post hęc usi; prius oppressere profani

III *Inscriptionem ita exhibet G* 2 *Lacones Jaffé, sed lectio cod. G confirmatur etiam errore*
Bruxellensis, qui habet lacunas; cf. Martialem IX 3, 11 5 *florenti semper B: florentis ē. p G¹,*
florens ē G² 13 *veteres Reineccius* 27 *attilo G* 31 *surgeret G¹* 35 *homine G¹*

III 1 *cf. Verg. Georg. IV 371.* 14 *sq. cf. Gregor. Turon. hist. Franc. II 6 (p. 68 ed. Arndt).*
PERTZ 26 *sq. cf. W. Grimm, deutsche Heldensage² p. 9; Jordanes Getic. 49, 254 (p. 123 ed. Mommsen)*
Attilam vino somnoque gravatum inter nuptias periisse dicit sanguine faucibus illapso; Alboinum (cf.
Pauli diac. hist. Langob. II 28 SRL p. 88) et Attilam confusos censet Pertz.

	Christicolas Francos antiqui temporis aevo, Castigante deo caros sibi more benigno.	791
40	Ergo patrum cladis nota mansit inusta nepotum Pectoribus, servans irae monimenta vetuste. Tum nova praeterea de causis orta simultas Iam dictis animum Caroli commovit, ut illos Francorum totis cum viribus aggrederetur.	40
45	Protinus edicto producit imperiali Ex cunctis ingens populis exercitus illi Subiectis; et cunctarum validissima rerum Copia, quas tanti belli instrumenta gerendi Poscebant, vigili cura studioque paratur.	45
50	Sed numerosa nimis quoniam produxerat ex hoc Agmina, per partes eadem seiunxerat, ac sic Pannoniam, gens Hunorum quam seva tenebat, Tramite distantem longo penetrare satagit.	50
55	Tunc unam populi partem comiti Theodrico, Atque Magenfrido, ducibus hoc tempore primis, Committens, aquilones per fluminis horas Danubii praecepit eos iter accelerare; Ipse per australis tendebat litoris agros, Milibus innumeris stipatus et agmine forti.	55
60	In medio fluvius cunctis alimenta vehebat Agminibus regis speciosa classe repletus, Quam Baioariis fuit ingens cura tueri; Ipsos in ratibus descendere quippe secunda Iussit aqua. Sic ad fluvium rex venit Anesum,	60
65	Qui medius Baioarios seiungit et Hunos. Hunc iuxta positus per prata virentia castris, Communi voto ternis statuere diebus Suppliciter celebrare preces ac pectore toto Auxilium regis regum deprecare Christi,	65
70	Ut coeptis pius annueret, quo cuncta darentur Prospera, tot populis in tam longinqua profectis, Munitis signo fidei, contraque nefandos Gentiles felix fieret certamen agendum. Atque dehinc motis memoratę proelia castris	70
75	Intulerat genti. Cuius munimina statim Pulsis praesidiis destruxerat, ex quibus unum Non operis parvi Cambus praeterfluit amnis, Atque super dictum Cumberg munitio montem Altera pregrandi fuerat circumdata vallo.	75
80	Destructis utrisque tamen cum robore forti, Aequatisque solo, ferro vastabat et igni Hostiles late terras, ad hostia donec	80

38 aeui *G*¹ 49 uigili *B* (cf. *V* 28. 417. 554): virili *G* 50 pduxerat *G*¹ 59 fortis *G*¹*B*
61 in *G* neque post regis neque ante distinctio extat 62 baioarios in baioariis corr. *G*¹ 66 positos *G*¹
(propter iuxta) iurentia *G*¹ 68 ac *G*: et *B* 75 munimina *BG*⁴: numina *G*¹ 82 hostia *G*¹, quod
metro vindicatur; ostia *G*²

Perveniens Arrabonis, qua fertur in undas 791
 Danubii, lassis ibidem statione locata
 85 Militibus parvum dederat requiescere tempus. 85
 Sic ubi Pannoniæ fuerat pars maxima late
 Divitiis spoliata (suis) ac tradita flammis,
 Incolumem victor populum rex inde reduxit.
 Cui fuit hostilis hæc tota profectio plane
 90 Prospera, res in ea nec contigit ulla moleste: 90
 Excepto, quod tanta lues eius legionis,
 Quam rex duxit, equos morbo consumpsit atroci,
 Ut decimam partem vix de tot milibus huius
 Expertem cladis tradant potuisse reduci.
 95 Rex autem (rediens) Reginum, quam Reganesburg 95
 Nunc vocitant, ibidem natalis gaudia Christi
 Cordeque sacratum celebravit pascha fidei.

ANNO DCCXCII. INDICTIONE XIII.

Celsa Pyrenei supra iuga condita montis 792
 Urbs est Orgellis, praesul cui nomine Felix
 100 Prefuit. Hic heresim molitus condere pravam
 Dogmata tradebat fidei contraria sanctae
 Affirmans, Christus dominus quia corpore sumpto 5
 Est homo dignatus fieri, non proprius ex hoc
 Sed quod adoptivus sit filius omnipotentis.
 105 Responsumque Toletano dedit hoc Helipando
 Pontifici, de re tanta consultus ab ipso,
 Atque suum scriptis defendere dogma libellis 10
 Omni quo potuit studio curavit et arte.
 Hinc ad catholici deductus principis aulam
 110 (Idem Regino nam tum hiemabat in urbe)
 A multis ibi presulibus synodoque frequenti
 Est auditus et errorem docuisse nefandum 15
 Convictus; post hæc Adriano mittitur almo,
 Sedis apostolicae fuit hoc qui tempore praesul.
 115 Quo praesente, Petri correctus in eade beati,
 Pontificum coram sancto celebrique senatu
 Dampnavit Felix prius infelicitate a se 20
 Ortam perfidiæ sectam meruitque reverti
 Ad propriam rursus retinendum sedis honorem.
 120 At Baioaricis aestivum tempus in horis
 Dum rex duxisset, suprema pericula poene
 Incurrit, nisi quod pietas divina resistens 25

85 late G 87 suis om. G: add. Reineccius; divitiis regno spoliataque tradita flammis B
 92 aequos G 95 rediens om. G: addidi (cf. II 160. 430; (veniens) Reineccius, (venit) B) ex Einh. ipse
 autem cum Reginum venisset regenesburg in reganesburg corr. G¹ 97 sacramentum in sacratum
 corr. G¹ DCCCXCII G 98 iuga G¹; cf. III 521. IV 76 monta in montis corr. G¹ 99 nominae G
 108 patuit G¹; corr. G² 109 aulam (1 ex a corr.) G 110 regino BG¹ (cf. v. 95 et Einh. apud
 Reginum): regina G² 119 A in Ad corr. G¹

96 cf. III 191. 109 cf. III 199.

POETAE LATINI AEVI CAROLINI IV.

- Ausibus humanis sevas everterat iras. 792
 Horror inest animis tales recolentibus ausus,
 125 Quod fuerit rutilum Francorum tam prope lumen
 Extinctum, facinus vel concepisse malignos
 Tantum mente viros. Carolum nam tradere morti 30
 Omnimodis satagunt; hinc coniuratio fertur
 Inter Francorum procures crudeliter acta.
 130 Precipue regis (Pippinus nomine natus,
 Obscuro generis) materni sanguine cretus,
 Sed plus nequitia morum quam degener ortu,
 Auctorem sceleris demens se prebuit huius. 35
 Non tamen hoc odium regem meruisse vel ipse
 Hostis iure queri poterat, regina sed atrox
 135 Ac seſum gestans animi Fastrada tumorem

 Insidiatores partim suspenderat illos
 Informis loeti laqueus; natoque pepercit 40
 Rex tantum proprio tonsumque monasteriali
 Proposito purgare scelus iussit meditatum.
 140 In Baioarica vero regione moratus
 Instabat princeps navalem condere pontem,
 Qui per Danubium bello prodesset agendo, 45
 Quod contra saevos olim susceperat Hunos.
 Hinc et natalem domini celebraverat illic
 145 Ipsius et merito clarissima festa triumpho,
 Quo pariter vicit mortem mortisque ministerium.

ANNO DCCXCIII. INDICTIONE XV.

- Cum rex ad coeptum statuisset conficiendum 793
 Belli certamen Hunos invadere rursus,
 Comperit, extinctas Theodricus dux legiones
 150 Quas per Fresonum pagum Hriustri vocitatum
 Ducebat; nam Saxonum periire dolosis 5
 Insidiis captae Wisure prope litora pulchra.
 Dissimulans igitur tanti infortunia dampni
 Intermisit iter, quo disponebat adire
 155 Pannonias et cum Hunis committere pugnam.
 Interea suasere, sibi qui nota ferebant 10
 Talia, quod, fluvios inter, Radantia quorum
 Unus habet nomen sed et Alcmona dicitur alter,
 Si fieret tantus fossa tellure paratus
 160 Alveus, inductis ambos dum tangeret amnes

130 defectum statui et sententiae tenorem adumbravi profectus a lectione G¹ materni (vulgo materno cum BG corr.); careri non potest Pippini nomine; pro materno coniecit nativo Duchesne, maior de Jaffé (sed praepositio apud Vergilium solet abesse; cf. Ribbeckium ad Aen. IV 191) 135 defectum agnovit Simson; cf. Einh. partim gladio caesi, partim patibulo suspensi; fort. etiam Fardulfi nomen intercidit 143 contra/saevos G 152 pulchrae GB: corr. Jaffé; cf. II 339

137 cf. Verg. Aen. XII 603.

137 sqq. cf. Einh. v. K. 20.

Gurgitibus, posset puppes ut ferre natantes, 793, 15
 In Rhenum de Danubio celer efficeretur
 Et facilis cursus ratibus. Radantia namque
 Se Moino, Moinus Rheno miscere probatur;
 165 Alemona Danubii rabidis illabitur undis.
 Consilium credens igitur sibi dantibus istud, 20
 Ipse locum princeps operi quem credidit aptum
 Expetiit tanto; multis quoque milibus illuc
 Conductis operatorum, simul omnia poene
 170 Autumni studio consumpsit tempora casso.
 Attamen in longum passus duo milia ducta 25
 Fossa fuit, pedibus tercentum lata patebat;
 Sed non perfectum poterat consistere prorsus
 Hoc opus, assiduus quoniam nimis offuit imber
 175 Et naturalis terram dissolverat humor,
 Egestumque fuit quantum sudore diurno, 30
 Rursus humi tantum rediit sub nocte relapsae.
 Cumque lutum semper madidis incresceret arvis
 Alveus et firmo constaret litore nusquam,
 180 Ima petens inmensa palus per lubrica fluxit
 Ac densum scrobibus caenum subsedit in altis; 35
 Cum tamen in coepto persisteret ipse labore,
 Hunc tristi tandem fama revocante reliquit.
 Est totius enim subito defectio gentis
 185 Saxonum rursus bellum narrata moventis;
 Preterea Sarraceni permaxima damna 40
 Intulerant quedam regni confinia ferro
 Vastantes, ducibus Francorum denique caesis
 Cum spoliis laetoque nimis rediere tropheo.
 190 Tum rex adversis commotus talibus inde
 Ad Francos rediit, natalis gaudia Christi 45
 Devote celebrans Moini prope clara fluenta,
 Qua locus insignis Kiliani martyris almi
 Nomine seu meritis fulget; sanctum quoque pascha
 195 Est in Franconoford magno veneratus honore.

ANNO DCCXCIII. INDICTIONE I.

Dira venenifere conatus semina sectae, 794
 Quae Felix infelici male sparserat ausu,
 Vellere de sacro domini radicitus agro,
 Catholicus princeps synodum celebrare vocatos
 200 Undique pontifices iam dictam fecit ad aulam. 5
 Necnon affuerat Stephanus cum Theophilacto;
 Nam fuit antistes sedis legatus uterque

164 Se moino *B* et teste *Pertzio* *G*¹ (*ego iam nihil dispexi lectionis primariae praeter punctum ante moinus positum*): *Illic se in ras.* *G*² 167 pinceps *G*¹ 177 relapsae *G*¹: relapsa *G*², relapsi *B* (*humum masculini generis esse ratus*); cf. *Einh.* quantum interdiu terrae a fossoribus fuerat egestum, tantum noctibus humo iterum in locum suum relabente subsidebat 181 scrobibus *G*¹ 183 famare vocante (*sic*) *G*¹ 189 loetoque *G* 192 caelebrans *G* 193 martyris *G*¹ 195 franconoford (*ut vid.*) cum d unciali *G*

	Romane, quos papa sacer mittens Adrianus	794
	Rite suam servare vicem mandaverat illic.	
205	Tunc igitur cuncti cum decreto generali	10
	Hanc condemnarunt heresim: scriptusque libellus	
	Est illam contra, quem confirmaverat ille	
	Pontificum coetus simul et subscripserat omnis.	
	Annis praeterea synodum non pluribus ante	
210	Constantinopoli celebrari fecit in urbe	15
	Grecorum princeps, qui Constantinus habebat	
	Nomen, et eiusdem genetrix Herena vocata,	
	Et condixerunt, ut septima seu generalis	
	Appellaretur. Sed eam non nomine tali	
215	Dignam concilium pariter cognoverat istud,	20
	Utque supervacuam spernendam censuit esse.	
	Tunc ibi regalis Fastrada migraverat uxor	
	Hac ex luce, diem tandem sortita supremum;	
	Cuius in Albani speciosa martyris aede,	
220	Iuncta Mogontiacae fulget quae moenibus urbis,	25
	Cum magno fecit sepeliri corpus honore.	
	Atque dehinc Carolus cunctis hoc ordine gestis	
	Foedifragis rursum Saxonibus intulit arma	
	Ac geminis exercitibus decreverat ipsos	
225	Instructis terrore simul ferroque domare,	30
	Ut cito gens bellis succumberet una duobus,	
	Ex quibus haud unum penitus sufferre valeret.	
	Regis ab australi properabant agmina parte,	
	Saxonum miseras late vastantia terras;	
230	Filius ipsius Carolus traiecerat undas	35
	Rheni, quem comitabatur delecta iuventus,	
	Invadens ex occidua regione rebelles.	
	Quos statim terror merito pervaserat ingens;	
	Et, magni quamvis campi per plana Sinothfeld	
235	Collecti pugnaque forent certare parati,	40
	Hoc animi cecidere metu nec spes erat illis	
	Ulla resistendi Francis, quos tot populorum	
	Agminibus fultos vinci non posse videbant.	
	Protinus omisso sese certamine belli	
240	Subiciunt regi, iuramentis quoque firmant	45
	Obsidibusque datis haec foedera deditionis.	
	Ipse regressus Aquasgrani (sic regia sedes	
	Inclita nomen (habet), nec non vocitatur Aquensis)	
	Illic more suo celebravit tempora sancta,	
245	In quibus est unita deo substantia nostra	50
	Morsque redemptoris mundum reparaverat omnem.	

215 conciliā in conciliū corr. G¹ 216 esse Jaffé: iste G, istud B 218 diem lucem in diem
corr. G¹ 220 moenibus (v. 164) in moenibus corr. G¹ 227 penitus G 229 uastatia G¹; corr., ut
vid., G² 239 protinus (tinus in ras. m. 2) G 240 subiciunt G¹ (i. e. subiciunt); voluerat primo subitiant
243 habet B: om. G

209 cf. Einh. ante paucos annos.

231 cf. Verg. Aen. IV 130.

ANNO DCCXCV. INDICTIONE II.

	Cum nimium suspecta foret gens facta rebellis	795
	Saxonum totiens, crebro quoque foedere rupto	
	Sub iusta regis ditione quiescere nolens,	
250	Haud ullum respirandi dare censuit illi	
	Atque rebellandi spacium fortissimus archos.	5
	Sed rursum terram populans hostiliter ipsam,	
	Eius in extremo tandem prope limite castris	
	Consedit positus, vicus qua nobilis extat	
255	Nomine Bardonwich dictus, quo iusserat ad se	
	Pergere Sclavorum procures sibi foedere iunctos.	10
	Illic adventum quorum dum forte maneret	
	Operiens, ex his extinctum comperit unum;	
	Rex Abodritorum fuit is cognomine Witzin,	
260	Iussus et ut fuerat, regem dum vellet adire,	
	Incidit insidias, illi quas ante pararunt	15
	Saxones, quoniam Francis novere fidelem.	
	Hinc irae stimulis animo commotus amaris,	
	Eiusdem regionis agros villasque feroci	
265	Quam late ferro populari iussit et igni.	
	Tunc ex Hunorum quidam primoribus illuc	20
	Tudun habens nomen venit per longa viarum,	
	Velle fatebatur regi qui subdere sese	
	Et Christo domino devota credere mente.	
270	Hinc in Aquasgrani Carolus remeaverat aulam	
	Ac memorata prius supplex ibi festa peregit.	25

ANNO DCCXCVI. INDICTIONE III.

	Sedis apostolicae sublimis culmine praesul	796
	Hoc Adrianus ab hac vita decesserat anno.	
	Post quem sortitus summum Leo pontificatum	
275	Confestim claves, quibus est confessio sancti	
	Conservata Petri, vexillaque miserat urbis	5
	Romulae Carolo pariterque decentia dona;	
	Admonuitque piis precibus, quo mittere vellet	
	Ex propriis aliquos primoribus ac sibi plebem	
280	Subdere Romanam, servandae foedera cogens	
	Hanc fidei sacramentis promittere magnis.	10
	Missus ad hoc Angilbertus, qui corpore sancti	
	Richarii clare decoratam rexerat abbas	
	Ecclesiam, pariter regalia detulit illuc	
285	Devote sancto misit que munera Petro.	
	Nam spoliata fuit Hunorum regia, Hringum	15
	Quam vocitant; hanc dux Erichus hoc ceperat anno,	

259 wizin B, uuitzun G (cf. Einh. Witzinum regem Abodritorum) 267 per B: pro G 286 regio G²
 praeter versum; cf. v. 302 et Einh. spoliata Hunorum regia, quae Hringus vocabatur

284 pariter sc. atque pontificis legati Carolo.

	Multimodos etiam regi devexerat inde	796
	Thesaurus, aevo quos collegere vetusto	
290	Innumeris crebro spoliatis gentibus Huni.	
	Ex quibus est Romam tunc maxima copia missa;	20
	De reliquo summos procures aulaeque ministros	
	Multum larga manus ditavit principis omnes.	
	His gestis iterum rex Saxonum regiones	
295	Invadens late vastaverat, atque reversus	
	Victor Aquisgrani brumali tempore mansit.	25
	At dux Italiae Pippinus regia proles,	
	Adiunctis Baioaricis legionibus illi,	
	Hunis intulerat bellum, sic patre iubente.	
300	Cum quibus eventu certamina prospera laeto	
	Trans fluvium Tizan gessit, cunctisque fugatis	30
	Hostibus a Francis Hunorum regia tota	
	Est aequata solo, quam Hringum diximus ante.	
	Cuius poene gaze gentis tunc funditus omnes,	
305	Magnus erat quarum numerus, cuncteque priorum	
	Diripiuntur opes regum, quas depopulantes	35
	Plures in variis sacras regionibus aedes	
	Temporibus multis male conguessisse feruntur.	
	Tunc quibus ablati tam clari iure triumpho	
310	Ad patrem victor memorata venit in aula	
	Pippinus; regni cui thesauros spoliati	40
	Attulit exuviasque ducum vexillaque capta.	
	Cum quo iam dictus Tudun quoque venerat illuc	
	Promissisque fidem propriis adhibere satagit;	
315	Cum toto comitum numero baptisma suorum	
	Percipiens, etiam per sacramenta spocondit	45
	Se fore subiectum Francis fidumque per aevum;	
	Sed postquam rediit, mutans promissa fidemque	
	Perfidie luerat parvo post tempore poenas.	
320	At rex sollempni voto celebraverat illic	
	Tempora, que Christus nascens moriensque sacravit.	50

ANNO DCCXCVII. INDICTIONE III.

	Cum pulchro renitens ortu claresceret aestas,	797
	Ad regem Sarracenus cognomine Zatus	
	Adveniens a se pervasam reddidit urbem,	
325	Barzinona cui nomen. Nam limite structa	
	Constat in Hispano, vario cogenteque casu	5
	Nunc Sarracenis fuerat nunc subdita Francis;	
	Perque ducem tandem memoratum reddita, qui se	
	Sponte sua pariter Carolo permisit et urbem,	
330	Francorum subiecta fuit post hec ditioni.	
	Inde suum gnatum Hludowicum nomine, regem	10

300 leto B: lato G

315 paptisma in baptisma corr. G¹297 cf. III 492. 303 ante, sc. III 286. 313 iam dictus, sc. III 267. 316 etiam coniungit
satagit et spocondit.

Tunc Aquitanorum, direxit ad obsidionem 797
 Osce; nomen habet sic urbs Hispanica quedam.
 Ipseque more suo rursum Saxonibus arma
 335 Intulit, auderent duras ne forte levare
 Cervices iterum; quorum vastaverat omnes, 15
 Extremos etiam fines, quos Albia claudit
 Et qua diffuso miscent se gurgite salsis
 Fluctibus oceani Wisurę præclara fluenta.
 340 Cumque rediret, Aquisgrani devotus adivit
 Regis Abinmage Maurorum filius illum, 20
 Abdelle cui nomen erat. Quem rex ibi clemens
 Cum suscepisset, collegerat inde senatum
 Et, quo conficeret tandem Saxonica bella,
 345 Consilium prudens iniit, quo tempore toto
 Instantis brumae regione maneret in ipsa. 25
 Ergo, suo secum comitatu protinus omni
 Assumpto, Wisurae positus in litore castris
 Sedit Heristellique locum iussit vocitari;
 350 Hactenus hoc et habet nomen. Terramque per ipsam
 Adductos secum populos diviserat, atque 30
 Indigenas licet invitos dare compulit ipsis
 Hibernas sedes simul et stipendia cunctis.
 Huc ex Italia venit Pippinus ad ipsum,
 355 Hispanis etiam rediens Hludowicus ab horis.
 Hunorum quoque legati necnon Hade-fonsi 35
 Asturiae regis quam maxima dona ferentes
 Ex tam longinquis Carolum terris adierunt.
 Hinc est in regnum proprium dimissus uterque
 360 Regalis natus; misit quoque cum Hludowico
 Abdellam, qui post patriam deductus et illis 40
 Est commissus, ad hoc quos tunc elegerat ipse
 Et quorum fidei se credere non dubitavit.
 Rex autem residens in Saxonum regione
 365 Prefatoque loco sanctissima festa peregit,
 In quibus indutus processit corpore Christus 45
 Et posuit carnem moriens sumpsitque resurgens.

ANNO DCCXCVIII. INDICTIONE V.

Veris in initio facinus commiserat atrox 798
 Saxonum populus quidam, quos claudit ab austro
 370 Albia seiunctim positos aquilonis ad axem;
 Hos Northalbingos patrio sermone vocamus.
 Nam, pro iustitia legali more gerenda 5
 Cum rex legatos illuc transmitteret, ipsos
 Impia foedifrage iugulavit factio gentis.

332 tunc ad aquitanorum G 338 falsis G¹ 340 distinctionem ante Pertzium vulgatam revocavi
 coll. I 98 sq. et III 403, etsi in G post aquisgrani distinguitur 343 suscepisset G 356 Honorum G¹
 365 ligatura st in festa diplomatum ritu scripta; est autem versus suae paginae primus 374 ingulavit G

- 375 Cumque Godescalcus, regis legatus et ipse 798
 Ante dies missus paucos ad regna tenentem
 Danorum, Sigifridus erat cui nomen, in ipso 10
 Tempore regrediens foret interceptus ab Hunis,
 Auctores huius fuerant qui seditionis,
 380 Pertulerat mortem pariter pro crimine nullo.
 His rex commotus Wisuram properavit ad amnem
 Inque loco, quem Munda vocant, sua castra locavit. 15
 Atque necis legatorum iustissimus ultor,
 In desertores irę laxavit habenas,
 385 Vastari late sparsis legionibus illam
 Precipiens terram. Tum sevis ubique furebat
 Miles, ubique cruor rivis madefecerat arva, 20
 Omnibus atque locis increverat horrida clades.
 Vulnera, mors, luctus, clamor, fuga, flamma, rapinę
 390 Omnia complebant, donec conpescuit altis
 Albia gurgitibus procedere longius arma.
 At Northalbingi, missos inpune peremptos 25
 A se cernentes Caroli (nam regia castra
 Haud traiecerunt fluvium) superaddere magnos
 395 Disponunt ausus. Abodritos denique, Francis
 Qui tunc subiecti fuerant ac foedere iuncti,
 Nisibus ex totis cępere lacescere bello. 30
 Ast illis Abodritorum dux nomine Thasco
 Comperto tali motu tulit obvia signa
 400 Consertaque loco pugna, quem Suentana dicunt,
 Quattuor hostilis prostravit milia cętus
 Ac victos fecit nimia cum clade reverti. 35
 Cumque regressus Aquisgrani rex esset in aula
 Constantinopoli missos suscepit ab urbe
 405 Legatos, augusta suis pro rebus ad ipsum
 Quos misit Herena pręces ac dona ferentes,
 Nam Constantinus, fuerat qui natus ab illa, 40
 Cum foret immensa morum gravis improbitate,
 A Grecis regni deiectus culmine magnas
 410 Nequitie dederat privatus lumine poenas.
 Unus erat missus Michael et presbiter alter
 Theophilus; quibus est tandem poscentibus actum, 45
 Ut magna regis pietate Sisinnius, olim
 In bello captus, patriam dimissus abiret;
 415 Is germanus erat pręfate praesulis urbis,
 Que caput imperii Grecorum nobile fulget.
 His quoque dimissis, Hadeponsi regis ab horis 50
 Hispanis venere viri qui munera magno
 Attulerant Carolo, renovantes foedus avitum,

378 ab illis *Reineccius*; sed cf. *F. Kurze NA XIX 330* 418 magna *B* (quod et ipse conieceram);
 cf. *III 356 sq.*

403 i. e. cum regressus esset, *Aquisgrani in aula suscepit* (cf. app. ad *III 340*). 417 ab oris
Hispanis venerunt viri, qui munera Hadeponsi regis afferebant.

420 Semper amicitia reges quod iunxerat ipsos. 798
 Magna quibus dederat susceptis dona benigne
 Ac patriam tali letos dimisit honore. 55
 Insule invase Baleares esse feruntur
 Hoc anno, quarum Maiorica dicitur una,
 425 Altera nomen habet sermone Minorica prisco;
 Has etenim Mauri devastavere pyrate.
 At rex prefata tempus celebravit in aula, 60
 Quo nasci voluit celi terreque creator,
 Et quo mors mortis fuit infernumque momordit
 430 Reddidit et nobis vitam de morte resurgens.

ANNO DCCXCVIII. INDICTIONE VI.

O quam triste nefas mortalia pectora crebro 799
 Concipiunt, quam precipiti summersa profundo
 Nequitiae! dum non leges, non iura verentur,
 Horrificos nimium caeci labuntur in actus.
 435 Testis hic est annus, quo res indigna relatu 5
 Crimine Romuleam saevo maculaverat urbem.
 Nam sacer antistes mundo venerabilis omni
 Civibus a propriis poenas Leo sumpsit atroces.
 Credidimus tormenta quidem cessasse piorum,
 440 Iam dudum saevis tortoribus igne gehenne 10
 Damnatis, quos imperii dum sceptrum tenentes
 Fecerat elatos immensa potentia seculi,
 Martyribus cesis implerunt sanguine Romam.
 Nunc in pace novi sceleratis ausibus orti
 445 Carnifices ibidem, longe licet inferiores 15
 Iure potestatis, simili sed mente feroces,
 Temporibus tantum scelus admisere modernis.
 Indicto cum iustitia se publica vota
 Cum precibus solvens plebs castigare fidelis
 450 Deberet pariterque suos purgare reatus, 20
 Tum, celebrare volens Christi mysteria cunctis
 Pro sibi commissis, sollempni more sacerdos
 Vectus equo Lateranensi processit ab aula,
 Ad tua Laurenti pergens sacra limina martyr;
 455 Qua decus ecclesiae lectus modo ferreus auget, 25
 Virtutis monimenta tuae clarissima prebens,
 Quod superimpositus prunis contempseris ignes

438 lēo G 439 credimus BG¹: corr. G² 441 tenerent et 443 cesis (qui) implerunt Jaffé (*de synaloepha* cf. *praef.*); quos dum i. e. 'qui, dum eos' constructione vere latina 449 precibus G 453 equo (i. e. e quo) G

423 insule dactylum pedem facit; cf. *praef.* p. 2 adn. 1. 424 sq. cf. tamen Einh. quae nunc ab incolis eorum Maiorica et Minorica vocitantur. SIMSON p. 304. 429 cf. *versus de adventu domini* (ed. Duméril 1854 p. 282), quos edo emendatos ex cod. Leidensi Voss. Q 69 Christus momordit infernum morsuque deifico laureatus cum triumpho reversus est ad solium; *rhythmus ineditum* cod. Leidensis Voss. Q 69 fol. 11 (4, 4) mordit infernum morsuque deifico turmas implicat et catervas demonum, sc. Christus ad inferos descendens; Hrabani Mauri (?) c. 13, 10, 1 (PAC II 253). 431 sq. cf. Boet. *consol. Phil.* I 2, 1. 447 cf. III 576. 450 letaniis agendis (cf. Einh.) JAFFÉ.

	Corporis, ardescens Christi magis intus amore.	799
	Sed neque tale tuum meritum sedare furores	
460	Hostiles potuit, quin, ad tua dum properaret	30
	Antistes summus suffragia sancta petenda,	
	Insidias illi simul et tormenta pararent.	
	Cum celeraret iter, turba vallatus iniqua	
	Crudelesque manus tolerans amiserat ipsum	
465	Effossis oculis lumen, linguam quoque tortor	35
	Præcidit, nudumque dehinc liquere iacentem	
	Seminecemque foris, foedatum sanguine multo.	
	Inque monasterium post hæc deductus Herasmi	
	Martyris (auctores facti sic nempe iubebant)	
470	Curandi specie fuerat servatus in ipso,	40
	Donec cognoscens Wingisus res ita gestas,	
	Dux Spoletanus, Romam festinus adivit	
	Nocteq̃ue sublato per murum præsule sacro	
	In sua cum iustis deduxit honoribus ipsum.	
475	Qui miserante deo transacto tempore pauco	45
	Amissum recipit visum pariterque loquelam;	
	Seu quia festinans tortor trepidansque nefandus,	
	Dum concurrentes metuit non talia turbas	
	Passuras, sed velle suum defendere papam,	
480	Non, quantum voluit, crudelia facta peregit;	50
	Seu, quod credendum magis est, antiqua redemptor	
	Per meritum magni renovans miracula Petri	
	Sanari successorem donaverat eius.	
	Hæc Winigisus ut ad Caroli dux detulit aures,	
485	Admonitus probitate viri summeque colendo	55
	Ordine sedis apostolicæ rex iussit, ut ad se	
	Glorifico presul deductus honore veniret.	
	Egit iter tamen ipse suum, decrevit ut ante,	
	Saxonum terras adiens ibidemque locatis	
490	Ad Padarbrunnon multo cum milite castris	60
	Opperiebatur non parvo tempore summi	
	Præsulis adventum. Carolus quoque, regia proles,	
	A patre missus ad eiusdem confinia gentis	
	Perrexit, lato qua profluit Albia cursu,	
495	Disponenda forent dum forte negotia quedam	65
	Cum Wiltis et Abodritis ac suscipiendi	
	Saxones aliqui, qui se de partibus illis	
	Iam delegerunt fidei committere regis.	
	Haec satis egregie peragens dum cuncta moratus	
500	Iunior esset in his Carolus, spectatque reversum	70
	Dum videat natum patrio rex magnus amore,	
	Venit apostolicus terrarum poene supremas	

458 *distinxi cum B et Kulpisio* 461 *sc̄a (lineola fort. m. 2) G* 463 *sceleraret G¹* 471 *winigisus B*
 (cf. III 484) 474 *ipsam in ipsum corr. G¹* 477 *nefandis G, nefandū B: correxi* 481 *qđ ss. G²*
 486 *se in ras. G²; ad // se G¹ (fuitne sese?)* 496 *uultis in uultis corr. G¹* 497 *aliqui G¹B: aliquos G²,*
tamquam coniungendum sit negotia suscipiendi aliquos Saxones; cf. Einh. propter quaedam negotia cum
Wilzis et Abodritis disponenda et quosdam Saxones de Nordliudis suscipiendos

	Iam penetrans horas. Illi via tanta peracta	799
	Visa brevis fuerat, quia compensaverat omnes	
505	Intuitu Caroli, quos pertulit ante, labores;	75
	A quo cunctorum solamina digna malorum	
	Danda sibi merito spe certa credidit olim.	
	Namque propinquantem cum primum noverat, illi	
	Obvius ipse loco de castrorum memorato	
510	Stipatus multis populorum milibus ibat.	80
	Pontificemque vicem Petri, cui claudere cēlos	
	Et reserare licet verbo, sedemque tenentem	
	Suscepit cum magnifico reverenter honore.	
	Cumque dies aliquot laetos ibi duceret, idem	
515	Insinuans p̄sul sua quaeque negotia regi	85
	Illius facilem cognovit ad omnia mentem	
	Concedenda pie, voluit quaecumque precari.	
	Inde reducendum digne primoribus illum	
	Francorum commendavit. Qui iussa replentes	
520	Ingressi pariter Romam sua restituerunt	90
	Omnia pontifici, rursum quo iura regendę	
	Sedis apostolicae iustosque teneret honores.	
	Et post discessum papae rex duxit eodem	
	Tempora pauca loco, subito cum tristis ad illum	
525	Nuncius interitum procerum mortemque duorum	95
	Detulit, insignes fecit quos maxima virtus.	
	Unus erat Baioariae comes isque vocatus	
	Geroldus, qui, cum populum defendere Christi	
	Conatus bello sevis obsisteret Hunis,	
530	Finivit vitam fragilem sumpsitque perennem;	100
	Italici vero fuerat dux limitis alter	
	Nomen habens Erichus, qui post bene plurima gesta	
	Praelia, post crebro sumptos ex hoste triumphos	
	Oppugnare Liburnorum contenderat urbem	
535	Tharsaticam, civesque loci, quem robore semper	105
	Invictum novere, dolis ac fraude necarunt.	
	At Carolus, quantum tempus permiserat illud,	
	Saxonum rebus certo moderamine cunctis	
	Dispositis in Aquisgrani se contulit aulam.	
540	Ad quem Wido comes, cui Brettonum regiones	110
	Commissę fuerant gentis quam sepe rebellis,	
	Detulit arma ducum, proprio quę nomine quisque	
	Inscripto dederat; signum fore deditiois	
	Hoc statuere suę Francis servire coacti.	
545	Nam sociis comes ille suis cum pluribus ipsam	115
	Hoc anno penitus terram lustraverat omnem,	
	Contra domans belli terrore ferocia grandi.	
	Et iam perpetuo Brettones iure subacti	

505 caroli (li in ras. m. 2) G 517 precari G 521 dist. Traube lura G¹ regend// G¹; corr. G²;
cf. IV 306 524 // pauca (eras. lo) G 542 dudum in ducum corr. G¹

504 sq. cf. V 487, ubi tamen intuitu metaphorice capiendum est.

	Parerent Francis, si non promissa fidemque	799
550	Perfida fallacis mutassent pectora plebis.	120
	Tunc quoque Sarracenus Azan cognomine dictus	
	Direxit Carolo claves, cui prae fuit, urbis	
	Oscae (sic illam vocitavit barbara lingua),	
	Magnaue dona simul mittens hanc tradere sese	
555	Promisit, si tempus ad hoc contingeret aptum.	125
	Tunc Hierosolima monachus directus ab urbe	
	Inmenso nimium spacio terreque marisque	
	Transcurso regi munus preciosius omni	
	Auro detulerat, mittente pio patriarcha	
560	Pignera sancta loci, Christus quo carne sepultus	130
	Morte resurrexit victa, quo gaudia mundo	
	Angelus hæc caeli missus narravit ab arce.	
	Rex quoque natalem domini celebravit in aula	
	Iam dicta, monachumque dehinc remeare volentem	
565	Absolvit, comitemque simul coniunxerat illi	135
	Zachariam, regalis erat qui presbiter aule;	
	Per quem magna locis misit donaria sanctis	
	Atque viris inopem vitam ducentibus illic	
	Et mala perpessus mundi sub nomine Christi.	

ANNO DCCC. INDICTIONE VII.

570	Martia cum medios explessent tempora cursus,	800
	Phebus et initium mundi totius et anni	
	Arietis aetherii gradiens in signa notaret,	
	Florigerum rediit hiemis ver aspera pellens,	
	Frondebis exornans silvas et prata virenti	5
575	Gramine, dans avibus voces, augmenta diebus.	
	Tum decus egregium mundi, lux clara moderni	
	Temporis, ex aula Carolus progressus Aquensi	
	Oceani litus, nomen cui Gallicus extat,	
	Lustrabat classemque mari perfecit in ipso,	10
580	Infestum quod Northmanni fecere pyrate,	
	Iam tunc Francorum nimium gens noxia regno;	
	Inque monasterio, sancti quo membra quiescunt	
	Richarii, celebravit ovans sollempnia paschae.	
	Tramite tum cepto properans pervenit ad urbem	15
585	Turonicam. Martine tuam sanctissime tumbam,	
	Qui confessor apostolica virtute choruscus	
	Effulges, adiit querens suffragia supplex.	
	Coniugis hic illum tristis valitudo morari	
	Compulit; extremas ibi vitæ clauserat horas,	20
590	Moribus et vitae merito laudabilis omni;	

559 patriarcha *G* 571 *fort.* et aevi; *mundum enim, dum sol in Arietis signo versatur, creatum esse credebant.* 572 notaret *B*: tonaret *G* (*cf. V 194*) 581 noxa *G* 590 laudabilis *G* (*lis in ras. m. 3*) *fort.* omnis

565 sqq. *cf. Einh. v. K. 27. JAFFÉ.*

	Cui nomen Liudgardis erat. Tum funere digne	800
	Illic curato tumulique decore peracto	
	Ipse Mogontiacum rediit primisque suorum	
	Undique collectis ibi conventum generalem	25
595	Fecerat Augusti circa primordia mensis.	
	Tunc et in Italiam multis iter aggrediendum	
	Condixit populis, illuc quos pergere secum	
	Decrevit. Quod distulerat non tempore longo,	
	Agmine delecto sed eo comitante profectus	30
600	Moenia famose petiit præclara Ravenne.	
	Cumque dies esset septem non amplius illic,	
	Pippinum regem gentis cum milite multo	
	In Beneventanae direxerat oppida terre	
	Ipseque Romanas ibat devotus ad arces.	35
605	Obvius huic ad Nomentum Leo papa sacratus	
	Venerat, et gaudens multum veneransque recepit,	
	Quem defensorem solum sibi senserat olim.	
	Dulcibus alloquiis ibi tunc epulisque peractis,	
	Antistes summus regem præcessit ad urbem.	40
610	Postera cumque dies celebris festivaque præbens	
	Gaudia Romanis, qua suscipiendus ab illis	
	Rex tantus fuerat, solis fulgesceret ortu,	
	Pontifices clerumque suum collegerat omnem	
	Papa. Quibus secum sumptis, ad limina magne	45
615	Basilice Petri, qui summus apostolus extat,	
	Venit et in gradibus templi stipante sacrato	
	Constitit ipse choro. Carolum sic advenientem	
	Suscepit, laudum modulamina dulcia cantans	
	Atque deo grates ex toto corde rependens,	50
620	Quod moderatorem defensoremque dedisset	
	Ecclesiae talem, cui non ea noverat aetas	
	Mortalem similem vel sic virtute valentem,	
	Omne bonum vel devota sic mente volentem.	
	Tantus honor, talis Francorum gloria regem	55
625	Magnaue Romanae comitantur gaudia plebis,	
	Aecclesiam Petri puro cum pectore magni	
	Intraret, fuis lacrimis humilique precatu	
	Implorans tanti suffragia sancta patroni.	
	Iam quoque solstitii glacialis tempore crescens	60
630	Asperitas brumę tandem cogebat, ut illic	
	Militibus hiberna quies optata daretur.	

607 quende fensorem *G*¹ 612 tantis in tantus *corr. G*¹ 615 apostolis *G* 618 cantas *G*ⁿ
(corr. fort. m. 2), cantus B 631 ques in quies *corr. G*¹

594 cf. *IV 305 et Verg. Aen. II 414.* 599 sed agmine delecto comitante profectus est eo (*i. e. in Italiam*).

ANNALIUM DE GESTIS CAROLI MAGNI
IMPERATORIS LIBER TERTIUS EXPLICIT. INCIPIT QUARTUS

(ANNO DCCCL. INDICTIONE VIII)

	Festa dies caelis, eadem celeberrima terris,	801
	Virginei partus Christique refulserat ortus,	
	Post octingentos ex quo processerat annos	
	Tectus servilis dominus velamine formae;	
5	Et iam natalis tanti cumulaverat omnem	5
	Laeticiam Romae Caroli praesentia regis.	
	Hic, cum missarum sacro sollempnia ritu	
	Incipienda forent, magnam processit in aulam,	
	Quae corpus mundo venerandum continet omni	
10	Petri, cui claves Christus dedit ipse polorum.	10
	Eius et ante sacros artus cum mente fideli	
	Effusis precibus sese rex inde levaret,	
	Ipsius imposuit capiti Leo papa coronam.	
	Conclamat pariter populus, sacra personat aedes	
15	Ingenti iubilo, vox fertur ad aethera plebis	15
	Romanae sic concordis simul ore canentis:	
	'Augusto Carolo magno pacemque ferenti,	
	Imperii merito Romani sceptrum tenenti,	
	Gloria, prosperitas, regnum, pax, vita, triumphus!'	
20	Post laudes igitur dictas et summus eundem	20
	Praesul adoravit, sicut mos debitus olim	
	Principibus fuit antiquis, ac nomine dempto	
	Patricii, quo dictus erat prius, inde vocari	
	Augustus meruit pius, imperii quoque princeps.	
25	Tempore paucorum post haec abeunte dierum,	25
	Ipse suum Carolus praeceperat ante tribunal	
	Duci iudiciumque viros legale subire,	
	Per quos praeterito fuerat tot cladibus anno	
	Affectus sacer antistes; legemque secundum	
30	Romanam maiestatis cogente reatu	30
	Dampnavit poena merito cunctos capitali.	
	Sed licet indignis interveniente benigno	
	Præsule concessit vitam; tamen, esset inultum	
	Ne tantum scelus, exilio religaverat omnes.	
35	Festaque transegit postquam paschalia Rome,	35
	Egressus Spoletanam perrexit in urbem.	

INCIPIT LIBELLUS IIII. ANNALIUM DE GESTIS CAROLI MAGNI IMPERATORIS sic G; cf. *praef. p. 1 adn. 1* 6 roma G² 10 populorum (sic) G¹ 11 etus G¹ 16 concordis BG¹: corr. G² 34 tantum G¹ relegaverat B, quod dudum restituerat Reineccius; sed similiter peccaverunt Ekkeh. Walth. 917 recidisset colla et Hrotsvit saepius (Gong. 362 cāluit i. e. calluit; Agn. 425 renitentis i. e. quae renititur, non quae renitet; Prim. 365 P occiditur); prorsus eodem modo iam Cassiodorius, de quo cf. Traube p. 579

IV 4 cf. Sedul. III 294.

Augustus vero quo tempore manserat illic, 801
 Aprilis horam cum nox extrema secundam
 Obscuram nimium tenebris involveret atris,
 40 Ingenti subito tellus exterrita motu 40
 Contremuit sonitusque graves nimis et metuendos
 Ediderat; stabilem cui sustulit ira quietem
 Caelestis, grandi sub mole latentia mundi
 Intima concutiens impulsu viscera diro.
 45 Cumque procellosus penetrasset turbo cavernas 45
 Occultas ac venarum loca tecta sub alto
 Terrarum gremio nec, qua prorumperet inde
 Vis venti, patulos usquam reperiret hiatus,
 Quassatis fluctus quosdam generavit in arvis.
 50 Iamque domi maior quam gurgite terror in ullo 50
 Naufragii fuerat, tremulo sua culmine quisque
 Dum fugeret subitam minitancia tecta ruinam.
 Moenia cuncta simul tetro sonuere tumultu,
 Pendula crispanti stridunt ut linthea flatu
 55 Aut dum, quæ tenui squalebant pulvere, vela 55
 Exagitant famuli certatim discutientes;
 Haud aliter muros omnes tremuisse videres.
 Hic tamen Italiam terror specialiter omnem
 Perculerat, cuius plures subverterat urbes
 60 Avulsosque ruit montes radicibus imis; 60
 Tum Romae cecidere trabes venerabilis aedis,
 Pigneribus propriis quam Paulus apostolus ornat.
 Gallia nec tantae fuit aut Germania cladis
 Immunis; circa Rhenum loca denique motu
 65 Plurima terrifico nimium concussa fuerunt; 65
 Audiri quoque mugitus e montibus altis
 Et tetri sonitus reddi varique boatus
 Morborumque lues fieri permaxima coepit.
 At Spoletanis Carolus regressus ab horis
 70 Ad Ticinum rediit, cui nunc est Papia nomen. 70

(ANNO DCCCII. INDICTIONE IX)

Italie linquens fines augustus Aquensem
 Expetiit sedem mansitque quietus hoc anno.
 Perque sui partes regni direxerat omnes
 Legatos, aequo legum moderamine mandans
 75 Iusticias facere et varias componere lites, 75
 Reddere ius civile bonis, terrere malignos:
 Divinas mundique pias ex ordine leges
 Tunc exerceri mandaverat et renovari.

45 penetrans et *G*: corr. *Pertz*; transiret *B* 47 nec *G*¹*B*: ne *G*² 55 tenuis *G*¹ 70 nunc ē *G*²;
 nuncem *G*¹; cf. ad v. 71 71 Italiae cum maiuscula initiali; unde novi anni initium dist. *Jaffé* aquensē *B*:
 aquensest *G*¹; aquenses/ *G*² 76 lus *G*¹

40 sq. cf. *Verg. Aen. III* 673 et *Isidor. de natura rerum cap. 46* (ed. *G. Becker* p. 76). 55 aut
 ut (cf. v. 54) vela stridunt, dum famuli discutientes ea exagitant. 58 cf. *IV* 252 sq. 60 cf. *Verg.*
Aen. VIII 237. 75 cf. *Verg. ecl. III* 108.

Hoc de longinquis elephas regionibus anno 802, 1 *Pertz*
 80 Primitus adductus, mira spectacula regno
 Francorum; dederat Persarum denique princeps
 Hunc Aaron. Idem, fuerat cui subditus Indis
 Exceptis oriens totus, curaverat ultro 5
 Eius amicitiae se foedere iungere firmo;
 85 Ac dignum duxit pre cunctis regibus ipsum
 Temporis illius solum, cui munera larga
 Precipui causa transmittere vellet honoris.
 Nam gemmas, aurum, vestes et aromata crebro 10
 Ac reliquas orientis opes direxerat illi,
 90 Ascribique locum sanctum Hierosolimorum
 Concessit propriae Caroli semper dicioni.

(ANNO DCCCIII. INDICTIONE X)

Nobilis hic annus longi certamina belli 803
 Tandem Saxones inter Francosque peracti
 Firmo perpetuae conclusit foedere pacis.
 95 Augustus pius ad sedem Salz nomine dictam
 Venerat. Huc omni Saxonum nobilitate 5
 Collecta, simul has pacis leges inierunt,
 Ut toto penitus cultu ritumque relicto
 Gentili, quem demonica prius arte colebant
 100 Decepti, post hęc fidei se subdere vellent
 Catholicae Christoque deo servire per evum; 10
 At vero cenum Francorum regibus ullum
 Solvere ne penitus deberent atque tributum,
 Cunctorum pariter statuit sententia concors,
 105 Sed tantum decimas divina lege statutas
 Offerrent ac presulibus parere studerent 15
 Ipsorumque simul clero, qui dogmata sacra
 Quique fidem domino placitam vitamque doceret.
 Tum sub iudicibus, quos rex inponeret ipsis,
 110 Legatisque suis permissi legibus uti
 Saxones patriis et libertatis honore 20
 Hoc sunt postremo sociati foedere Francis,
 Ut gens et populus fieret concorditer unus
 Ac semper regi parens aequaliter uni.
 115 Si tamen hoc dubium cuiquam fortasse videtur,
 De vita scriptum Caroli legat ipse libellum, 25
 Quem Francos inter clarus veraxque relator
 Ac summe prudens Einhardus nomine scripsit.
 Hac igitur pacis sub conditione fideles
 120 Se Carolo natisque suis stirpique nepotum

79 elephas *G*¹*B*: elephans in *G* ab ipso librario factum putabam 85 pre cunctis in *ras.* *G*¹
 98 cultu in *ras.* *G*²; *G*¹ videtur habuisse dextrorsum magis culturituque 103 penitus *G* 104 consors *G*
 118 Ac *B*: A *G*

92 sqq. de pace Saltzensi cf. Simsonis commentationem laudatam in praef. p. 1 adn. 4. 110 suis
 i. e. eius. 118 *Einh. v. K.* 7. *JAFFÉ*.

Ipsius iuraverunt per saecula futuros, 803, 30
 Quos per ter denos et tres tam duriter annos
 Linquere protracti penitus conamina belli
 Plus regis pietas et munificentia fecit
 125 Quam terror. Nam se quisquis commiserat eius
 Egrediē fidei ritus spernendo profanos, 35
 Hunc opibus ditans ornabat honoribus amplis.
 Copia pauperibus Saxonibus agnita primum
 Tunc fuerat rerum, quas Gallia fert opulenta,
 130 Praedia praestiterat cum rex compluribus illic,
 Ex quibus acciperent preciosę tegmina vestis, 40
 Argenti cumulos dulcisque fluentia Liei.
 His ubi primores donis illexerat omnes
 (Subiectos sibimet reliquos obtriverat armis)
 135 Et multis experta modis innotuit eius
 Tam dulcis pietas quam formidabilis ira, 45
 Prefatum statuere fide servare perenni
 Foedus; et ulterius non id mutasse probantur.

(ANNO DCCCIII. INDICTIONE XI)

Praesul apostolicus Roma perrexit ab urbe 804
 140 Augusti Leo flagranti deductus amore,
 Ecclesiae quoque pro causis, quibus imperiali
 Esse videbat opus munimine, rursus adire
 Francorum terras satagens per longa viarum. 5
 Hic ubi terribiles primum transcenderat Alpes,
 145 Adventasse virum tantum rumore volueri
 Indice compererat statim prope Gallia tota;
 Protinus hoc etiam laetus cognovit et illi
 Obvius augustus Remensem venit ad urbem 10
 Susceptumque satis digno veneratus honore
 150 Duxerat ad sedem, cui nomen Carisiacus.
 Natalis domini festis ibi rite peractis
 Sedis Aquensis abhinc petierunt moenia pulchre.
 Glorificeque simul celebrato tempore sancto, 805, 15
 Quo stella monstrante magi cognoscere veri Jan. 6
 155 In terris nati meruerunt luminis ortum,
 Colloquioque dehinc, pro quo praesul venerandus
 Venerat, expleto rex inclitus obtulit illi
 Munera digna simul danti seu suscipienti, 20
 Hic cum pontificum clarissimus illeque regum
 160 Temporis illius nullo dubitante fuissent.
 His gestis propriam praesul remeavit ad urbem;
 Seque viri seiunxerunt ibi corpore solo
 Mentis amore pio iuncti sine fine manentes. 25

129 que GB: corr. Reineccius 130 cum pluribus G, quam pluribus B (ut semper pro compluribus)
 132 cumolos G 133 sqq. distinxi coll. v. 303 134 obtri/uerat G 145 volueri G 150 charisiachus G¹
 158 ceu B; sed seu pro et positum videtur

134 i. e. die übrigen, die sich ihm unterwarfen.

(ANNO DCCCXV. INDICTIONE XII)

Natio Sclavorum studio satis aspera belli, 805
 165 Quos Behemos vocitant, in se levitate procaci
 Irritans Francos Caroli commoverat iram.
 Quos contra missus multis cum milibus, eius
 Natus et aequivocus bellum virtute sagaci 5
 Commisit; celeri victor quod fine peregit.

(ANNO DCCCXVI. INDICTIONE XIII)

170 Cum pius augustus domini munimine fultus 806
 Legitimo cunctos tanti moderamine fines
 Imperii servans placidam daret undique pacem,
 Sollerti meditabatur depellere causas
 Mente simultatum, populo quas posse fideli 5
 175 Tempore discidium vidit generare futuro.
 Unde, suos inter natos ne gignere posset
 Post aliquam litem patrii divisio regni,
 Certas ipse dedit partes ut cuique volebat:
 Italico regi Baioariam simul omnem 10
 180 Pippino addiderat; necnon Burgundia, quantum
 Parte sub extrema celsas interiacet Alpes,
 Cum paucis Alamannorum quoque finibus illi
 Traditur. At Carolo reliquos donans Alamannos,
 Saxones ac Fresones subiecit eidem; 15
 185 Cui simul ex magna fertur data Gallia parte,
 Oceani donec vastis concluditur undis;
 Hunc in Francorum sibimet succedere regnum
 Disposuit, si non aliter domino placuisset.
 Subicitur vero sceptris Burgundia paene 20
 190 Tota pii regis Hludowici, iure tenentis
 Post hæc imperium; necnon Aquitania cuncta,
 Quae commissa prius fuerat, nunc traditur illi
 In regnum proprium stabili ditione regendum.
 Hinc omnes obtestatus multumque precatus, 25
 195 Admonuit servare fidem nec spernere pacem,
 Ne proprio quisquam transgresso limite causas
 Rixarum bellicue daret fusique cruoris
 Christicolae plebis merito reus esset in aevum,
 Sed facerent, inter sese quo firma maneret 30
 200 Debita fraternas socians concordia mentes.
 Ipse dehinc princeps in sede manebat Aquensi,
 Nec post militiae solitos exercuit usus
 Aut aliquos ivit bellum gesturus in hostes.
 Nam nec opus fuerat nec eum permiserat aetas, 35

168 uirtutes agaci G¹

167 cf. IV 281; non eadem ratione eius cum aequivocus coniungitur atque cum natus. 170 cf.
 V 515 et Hrotsv. Gest. Odd. 725 P. 181 cf. Statii Achill. I 710 et Theb. III 337.

205 Iam quibus exsaciatus erat, renovare labores, 806
Cui gravis inrepens et per momenta senectus
Singula succrescens faceret decrescere vires.

(ANNO DCCCVII. INDICTIONE XIII)

Rex Sarracenae gentis nimium truculentae 807
Atque gravis late mundo terraque marique
210 Muneribus tamen augustum veneratur opimis,
Transmittens etiam quoddam mirabile donum.
Denique tunc inter tentoria qualibet arte 5
Facta dedit maius cunctis et pulcrius unum,
Fama solet veterum quicquam si dicere verum.
215 Mirandum, collecta forent ubi carbasa tanta
Aut quibus orta seges lini tam fertilis agris,
Materies operi quae posset idonea tanto 10
Affore; non hominum tantam nisi milia molem
Erigerent. Spacium campi concluserat amplum
220 Textilis excelsis paries herendo columnis;
Nec summi culmen tecti superare volatu
Viribus impulsae magnis potuere sagittae. 15
Intus erant multi generis habitacula pulchra,
Quilibet ingrediens ut non hæc esse putaret
225 Vela movenda loco, sed moenia nobilis aulae.
Interea Northmannorum dux Alfdeni dictus
Augusto magna sese comitante caterva 20
Subdidit atque fidem studuit firmare perennem.

(ANNO DCCCVIII. INDICTIONE XV)

Sunt Sclavi quidam Lini cognomine dicti. 808
230 Hos contra genitore suo mittente profectus
Iunior est Carolus. Cuius non Albia lata
Praepediebat iter; sed Francorum legiones
Fluminis eiusdem traiecto gurgite lactis 5
Auspiciis usus memoratos duxit in hostes,
235 Signaque gaudenti retulit victricia patri.

(ANNO DCCCVIII. INDICTIONE I)

Undique præsentis pax laetificaverat anni 809
Cunctos imperii fines, sed tristia quaedam
Multis contigerant terris. Nam sevirior omni
Hoste nefanda lues pecudum genus omne peremit.
240 Nam cum pastores agerent armenta gregesque 5
Mane foras laetos in prata virentia, sero

207 su//re/cens *G*¹, Incumbens solitas f. d. v. *B* 208 Rexarracenae *G* 210 uenerator *G*
216 seges (*prima littera in ras. a m. 2*) *G* 220 Tectilis *G*¹

221 cf. *Verg. Aen. IV* 186. 227 cf. *Verg. Aen. II* 40. 370; unde se a subdidit pendere
apparet 235 cf. *Venant. Fortun. V. M. I* 2. 239 cf. *Verg. Georg. III* 480.

	Aegra domum rediit vix pars paucissima, dire	809
	Signa gerens pestis macie mortisque propinquę;	
	At maior numerus campi per plana iacebat,	
245	Qua dulces animas virides efflavit ad herbas.	10
	Iamque cadaveribus feteabant pascua stratis;	
	Extractis etiam presepia quęque labore	
	Purgari multo poterant. Cum qui morituum	
	Cernentes animal magis id prosternere ferro	
250	Eligerent, statim stillans e vulnere tabum	15
	Prodiderat toto concretum corpore virus.	
	Noricus ista sinus fertur specialiter esse	
	Perpessus cum vicinis regionibus illi.	
	Preterea steriles hoc factę tempore vites	
255	Impenso sibimet nulla mercede labori	20
	Respondent. Spes est avidi frustrata coloni,	
	Dum vineta (carere) suo pubentia foetu	
	Conspicit et vane silvescit inutilis arbor,	
	Palmitē diffuso nullas dum pampinus uvas	
260	Contegit et fructu vacua stat vinea lata.	25
	Partibus in multis regni sic omine tristi	
	Bachica non solito perierunt pocula damno.	
	Tempore nimirum tanto licet ante, per orbem	
	Augusto luctum terris abeunte futurum	
265	Iam portendebat casus tristissimus iste.	30

(ANNO DCCCX. INDICTIONE II)

	Pippinus rex Italiae,	810
	Francorum, nitido, laetum cum duceret aevum,	
	Flore vicens simul aetatis mentisque decore,	
	Cui praeclara fuit virtus, cui gloria summa,	
270	Omnia fallacis pariter cui prospera mundi	5
	Tunc aderant, morbo vitam finivit acerbo.	
	Immaturus huic obitus iocundaque vita	
	Exstitit; unde suo nimium de funere patri	
	Omnibus et Francis gemitum luctumque reliquit.	

ANNO DCCCXI. (INDICTIONE III)

275	Rursus, ut omnipotens caros sibi sepe flagellis	811
	Erudit, aeternę det ut illis gaudia vite,	
	Augusto vis iudicii veneranda superni	
	Omnem preteriti luctum geminaverat anni,	
	Ipsius assumens alium de corpore natum	5
280	Mortalisque iubens vitae finire tumultus.	

246 feteabant in feteabant corr. G¹ 248 tum BG: corr. Jaffé 250 tabo GB: correxi 257 carere
om. G; add. Pertz, postea (Archiv VII 379) ob lectionem B male dubitans 258 uanę G 261 partibus
// in G 262 clamno G 264 angusto G 265 iam postendebat G¹, iam post tendebat B: correxi; iam
ostendebat G² 266 (lux inclita quondam) suppl. Pertz; rex Italiae Francorum om. B

264 coniunge terris abeunte. 271 sqq. epitaphiorum similes sunt.

Hic patris equivocus fuerat; nec nomine solo, 811
 Indole sed mentis clara probitateque morum
 Omnimodaque patrem virtutum dote referret,
 Si rectore frui meruisset Francia tali. 10
 285 Hoc quoque BernharDO regnum concesserat anno
 Italicum pius augustus; nam filius idem
 Pippini merito patri successerat heres.

ANNO DCCCXII. (INDICTIONE III)

Maxima longinquis terrarum venit ab horis 812
 GreCORUM de principibus legatio missa.
 290 A quibus augustus pacem donare rogatus,
 Iure piis precibus, multum quas novit utriquo
 Proficuas regno, consenserat ilico clemens; 5
 Foedus et inter se fidei pacisque tenendę
 Iurando partes firmarunt protinus ambe.

ANNO DCCCXIII. (INDICTIONE V)

295 Iam gravis augusto morbus simul atque senectus 813
 Corpore sustulerant solitum marcente vigorem.
 Curarumque, quibus res publica tanta regenda
 Ac servanda fuit, non se sufferre valere
 Immodicum pondus, placidę sed sola quietis 5
 300 Otia supremo labentis tempore vitae
 Vidit amanda sibi, quo procurare migranti
 Hinc animae requiem propriae veniamque studeret.
 Unde duces ac primores sollempniter omnes
 Atque magistratus ad concilium generale 10
 305 Undique collegit; natoque suo Hludowico
 Cunctorum cum consilio ius omne regendi
 Tradidit imperii successoremque paterni
 Imposito designavit diademate regni
 Consortemque sui factum totius honoris 15
 310 Augustum pariter vocitari iusserat ipsum.
 Quod cum magnifico satis accepere favore
 Consilium cuncti, cum prorsus id utile regno
 Multimodis intellegerent. Hinc aucta refulsit
 Maiestas Caroli; concordia facta futuris 20
 315 Hinc est temporibus, cum tot caput extitit unum
 Unanimi populis monstratum mente sequendum.
 Hinc metus externis incussus gentibus ingens
 Nil sperare dedit Caroli de morte propinqua,
 Quo minui posset status et rectissimus ordo 25
 320 Regni Francorum, cuius non ante reliquit
 Tam clarus princeps regimen quam sumpsit id alter,

281 equiuocus (us *latius distractum erasit et repetivit m. 2*) G¹ 288 Maxma G 291 precibus G
 fort. quam ... proficuum 294 ambe B: ambo G 320 reliquit G

317 metus hinc gentibus incussus eas vetuit sperare.

	Quem merito patri similem virtute putarent,	813
	A quo non dubium quin armis regna subacta	
	Cuncta simul miti regeret moderante sophia.	30
325	Ut quondam magnus pariter rex atque propheta,	
	Qui lyrico modulante melo caelestia doctus	
	Carmina divino completus pangere flatu	
	Nunc cytharis David digitos fidibusque canoris	
	Nunc capulis aptare manus armisque solebat,	35
330	Innumeras postquam gentes hostesque triumphis	
	Subdiderat propriis, meritis maturus et annis	
	Se vivente suus iussit quo filius omni	
	Hebrei Salomon regni frueretur honore:	
	Sic Carolus noster solitus tractare vicissim	40
335	Proelia, demonicos etiam subvertere cultus,	
	Catholicam firmare fidem damnareque sectas	
	Perversas, ut doctrine caelestis ubique	
	Cordae concordēs in Christi laude sonarent,	
	Magnifice bellis regnum nimis amplificatum	45
340	Prudenti nato pacemque reliquit amanti	
	Quique labore patris bona conquisita quietus	
	Sumeret exercens divini dogmata cultus.	
	Haec ita dum fierent, passim permixta videres	
	Gaudia tristitiae. Nam res ex ordine gesta	50
345	Et ratione pia multis cum iure placeret,	
	Amplius angebant cunctos tamen intus amari	
	Mestitiae stimuli, quod carni debitus omni	
	Ex oculis carum Carolum rapturus adesset	
	Terminus; id validudo simul cogebat et aetas.	55
350	Utque solet fieri, quotiens amittitur ulla	
	Res bona, tunc melius cogit dolor ipse videri,	
	Ipsius utilitas qualis preciumque fuisset:	
	Sic morum probitas, animi sic maxima virtus,	
	Sic pietas Caroli cunctorum mentibus herens	60
355	Tunc perspecta magis fuerat, cum principe tali	
	Sese cernebant carituros esse per aevum.	
	Multorumque graves sapientum pectora curae	
	Mordebant in deterius iamiamque timentum	
	Lapsuras res Francorum, multas quoque clades	65
360	Post obitum tanti venturas principis esse.	
	Ut sub fine cadit cum longior umbra diei	
	Et sol oceani properans se tingere fluctu	
	Pergit in (oc)cubitum tegit et ferrugine vultum	
	Lucigenum mixto maculis pallore nigellis,	70

324 moderantē *G* 326 Qui *B*: Quin *G* 334 sac *G*¹ 341 dona in bona corr. *G*¹
 349 id *G*²: ad *G*¹, ac *B* 350 ammittitur *G* 361 tum *Jaffé* 363 occubitus *B* (ut saepe in *Vulgata*
 occumbere et occubitus): cubitus *G*

323 a quo, sc. a patre (cf. v. 341); regeret, sc. *Hudowicus*. 325 Carolum cum rege David
 comparari solitum fuisse notum est. 351 i. e. magis perspicui (cf. v. 355). 361 coniunge sub fine diei.
 362 cf. *Verg. Georg. II* 481. 363 cf. *Verg. Georg. I* 467 (ubi bellorum est indicium; cf. v. 368 sqq.).

365	Signa procellose dat noctis abinde sequentis, Quamvis succedens, dum tramite fertur eodem, Orbe valet pleno sublustrem reddere luna: Haud aliter tum prudentes sensere, futuras Bellorum tempestates meritoque gemendas	813
370	Regni Francorum Carolo moriente ruinas. Solvitur interea populi conventus; et inde Qui fuerant proceres redituri tramite longo Ad sedes proprias, sibimet iam conicientes Cari conspectum domini hunc esse supremum	75
375	Interni gemitus dederant animique dolentis Pallenti signum facie meroreque pressa. Composito plures vultu dum fingere laetos Se cupiunt, quo suspectum reperiret in illis Nil novus augustus, tamen et ridere volentum	80
380	Ora madent lacrimis falsa inter gaudia veris. Non aulam tunc more suo complebat Aquensem Leticiae sonus; auditur vox musica nusquam; Alloquitur socium vix saltem murmure tristi Quisque suum prodens tacitus quid pectore gestet,	85
385	Cum dolor imponit gemebunda silentia multis.	90

ANNALIUM DE GESTIS CAROLI MAGNI IMPERATORIS LIBER QUARTUS
EXPLICIT; INCIPIT QUINTUS DE VITA ET OBITU EIUSDEM.

(ANNO DCCCXIII. INDICTIONE VI)

	Pangite iam lacerae carmen lugubre, Camene; Dignus enim multis annus hic est lacrimis. Ecce quater denis ternisque prioribus annis Quid nisi prosperitas dicta fuit Caroli?	814
5	Annua cum variis ipsius gesta triumphis Tum placuit laeto connumerare stilo. At modo lugentes obitum nos admonet ordo Et tempus tanti commemorare viri. Hic veri plangunt elegi; nil fingere mestum	5
10	Est opus, affectus res habet ipsa suos. Quis recolens, qualis fuerit, modo defore terris Tale decus nimium non gemat et doleat? Sed quia res consolatur haec sola fideles, Caros forte suos mors quibus abstulerit,	10

369 tempestas *G*¹ 371 conuentur in conuentus *corr. G*¹ 377 latos in laetos *corr. G*¹
 380 feris (*propter falsa*) *G* 383 salute *G*¹ 385 fort. multus
V Inscriptionem ita exhibet G 4 nisi *ss. G*¹ vel *G*²
 366 sq. *quamvis luna noctem reddat sublustrem, dum sol redeat.* 380 cf. *Verg. Aen. VI 513.*
V 1 cf. Boet. consol. Phil. I 1, 1—4.

- 15 Pro iustis ut eos feliciter actibus esse 814, 15
 Confidant regni participes superi:
 Ideirco meritum, pro quo modo credimus illum
 Vivere cum Christo, iure libet canere.
 Materiem tantam nimis audax barbara lingua
 20 Ingenii tenuis viribus aggreditur; 20
 Sed me magnus amor, praesentis carminis auctor,
 Ignarum fandi non reticere sinit.
 Denique sum Carolo semper flagrantis amoris,
 Sum quoque perpetui debitor obsequii;
 25 Is gentem nostram fidei cognoscere lucem 25
 Fecerat abiectis perfidiae tenebris,
 Quam bellando diu, quam multa pericula passus,
 Quam sudore gravi, quam studio vigili!
 Poene recordantur populi hoc hactenus omnes
 30 Europae, tanti participes operis. 30
 Nempe sui vires regni collegerat omnes,
 Ut nos demoniacis cultibus abstraheret.
 Denique barbariem quisnam mollire ferocem
 Posset adhortantis dogmatis alloquio?
 35 Ob hoc per Carolum clemens deus est operatus 35
 Id, quod tunc aliter non potuit fieri.
 Usus enim gemina Saxonum saxea corda
 Arte suadebat subdere se domino,
 Nunc terrens bello, nunc donis alliciendo,
 40 Illic magnanimus, hic quoque munificus. 40
 Nec prius abstiterat, Saxonia quam simul omnis
 Idola proiciens facta fidelis erat.
 Quas igitur grates illi modo possumus omnes
 Vel quas quisque suo solvere pro modulo?
 45 Si qua meam scripturarum scintillula mentem 45
 Artis et illustrat si qua scientiola,
 Nonne dabit iuste Carolo praeconia laudum,
 Per quem nancisci tale bonum merui?
 Nostri non solum fidei documenta parentes,
 50 Sed penitus cunctos nescierant apices; 50
 Per Carolum nuper nobis est huius honestas
 Ac pariter vitae spes data perpetuae.
 Ergo tibi primum dignas nos dicere laudes
 Da, deus, omnimodi fons et origo boni.
 55 Muneris inde tui quaecumque retexere partem 55
 Nos in eo, nostri dux animi, tribue,

20 aggreditur (*posterior g ex r corr.*) G 41 primus G¹ 43 //illi G 48 nanscisci G¹; nasscisci G²

24 cf. *Hrotsv. Gest. Odd. praef. 1, 11.* 25 cf. *praef. p. 1 adn. 3.* 37 *etymologiae auctor est Isidorus (orig. IX 2, 100 vol. III p. 414 Arev.), a quo eam mutuatum Alcuinum Eub. 47 (PAC I 170; de lectione cf. L. Traube, Karol. Dicht. p. 47) sequuntur poeta Saxo (imitatus simul Iuvenum III 474), Hrotsv. Gest. Odd. 5 P (hariosatur Koepke, otton. Stud. II 98), poeta rhythmici de conversione Anglorum (ed. Duméril 1847) p. 238.* 55 cf. *Hrotsv. Mar. 21.*

Quem, pie Christe, tuo multorum more saluti 814
 Prospiciens talem praestiteras fieri.
 Nam nostrę miserans naturae conditionem,
 60 Serpentis postquam fraus vitiavit eam, 60
 Contuleras hominum generi solacia crebro
 Per claros homines atque tibi placitos;
 Efficiens fortes, per quos fragiles regerentur,
 Doctos, qui reliquos instruerent stolidos,
 65 Ut lux illorum tenebras depelleret horum 65
 Errantes revocans restituensque viae,
 Stantes erigerent lapsos, miserisque piorum
 Virtus exemplo esset et auxilio.
 Et tales semper dederas ab origine mundi,
 70 Apti salvandis qui fuerant aliis. 70
 Inprimis patriarcharum sacer ordo, deinde
 Legifer et vatum missus ad hoc chorus est;
 Necnon in variis imitabile gentibus olim
 Exemplar iusti, te quoque teste, dabant.
 75 Sed quis per servos servis te consuluisse 75
 Miretur, donum sit licet eximium,
 Cum per te mundi dominus plus egeris, immo
 Sis passus minimis maxima pro famulis,
 Pro quibus iniustus, pro sontibus insons
 80 In mortem propriam tradideras animam; 80
 Tanta, redemptor, erat nostrae tibi cura salutis,
 Perdita ne fieret prorsus imago tui.
 Unde tibi laudes modulentur cuncta creata,
 Atque genu flectant inferus, arva, poli.
 85 Nam neque, dum complevit opus tua gratia tantum, 85
 Cessavit, sine qua deperit omnis homo,
 Sed post hæc eadem lucrandis omnibus extat
 Cura per electos gentibus exhibita.
 Oris apostolici terram sonus ivit in omnem,
 90 Verba per extremas intonare plagas, 90
 Cui dedit aetherea caeli demissus ab arce
 Flammantes linguas spiritus omnipotens.
 O quam multorum purgatas sorde reatus
 Mentis ardentes fecit amore tuo!
 95 Ordinis eiusdem necnon virtutis honore 95
 Et studio plures post fuerant similes,
 Qui simul exemplis animas et dogmate sacro
 Multas caelesti reddiderant patriae.
 Quid memorem, quanti, pro te tormenta necemque
 100 Passi, lucrati hinc alios fuerint! 100

61 Contuleras B: Contulerat G 67 Stantes (prior t ex a corr.) G ut in margine add. G², ut
 sententiam illustraret, non ut insereretur 71 nulla in codice post patriarcharum distinctio (errat Pertz)
 83 tibi in marg. add. G¹ 86 qu renov. G² 92 flām̃tes G

91 cf. act. apostol. 2, 2 sqq. et Arator. I 119.

Hos animus constans, illos miracula visa 814
 Credere haec danti commonuere tibi.
 Mille modis tua magna, deus, clementia gentes
 Salvat per sanctos egregiosque viros.
 105 Nec reges facis expertes fore muneris huius, 105
 Dum per eos animas corrigis atque doces:
 Temporibus Carolus rex, te donante, modernis
 Quam multis summae causa salutis erat,
 Credentum pulcre moderandis moribus aptus
 110 Et mutare pie perfida corda potens. 110
 Cuius nunc insigne genus si pandere coner,
 Compellor regum scribere catalogum;
 Sed non est opus, excelsum quia non genus illi,
 Sed summo generi addidit ipse decus.
 115 De claris genitus fulsit praeclarior atque 115
 Patribus invictis fortior enituit;
 Est quoque iam notum: vulgaria carmina magnis
 Laudibus eius avos et proavos celebrant,
 Pippinos, Carolos, Hludowicos et Theodricos
 120 Et Carlomannos Hlothariosque canunt. 120
 Attamen hic quanto plus fecerit omnibus illis,
 Dicet praesentis sermo sequens operis.
 Unum commemorem tanto de germine patrem,
 Quem sanctum Christi praedicat aecclesia,
 125 Scilicet Arnulfum, Francorum qui fuit olim 125
 Princeps ac presul post satis egregius,
 Ductus amore dei qui spreverat omnia mundi,
 Quae mulcent oculos queque trahunt animos,
 Malens divinas mundi quam tradere leges,
 130 Esse dei famulus quam populi dominus. 130
 Nunc ovat in caelis, praebens miracula terris,
 Sublimis meriti signa decora sui;
 Indequ nostrorum totam seriem dominorum,
 Stirpem nempe suam, protegit atque fovet.
 135 Prae cunctis igitur tibi cura nepotibus una, 135
 Quaesumus, Arnulfus sit tuus omonimus.
 Fac, ut regnanti Christus sit previus auctor,
 Quo nimis ipsius indiget aecclesia,
 Cui modo iustificus rex est, defensor et unus
 140 Inter tot clades, nunc quibus atteritur. 140
 Ex illo nobis igitur tam principe sancto
 Hactenus est dominans inclita progenies,

109 credi // sic *G*¹, credendum *B*; credendi *G*²: corr. *Jaffé* pulcræ *G* 112 Compellar *Jaffé*
 123 patrem *B*: partem *G*¹, parem *G*² (cf. *de mensura velut V* 194. 436. 461. 482); an patrum? 132 decore *G*¹
 (corr. fort. *G*²); decori *B* 139 Cui sc. ecclesiae *BG*¹: Qui *B*²

108 cf. *V* 424 et *Ovid. trist. III* 9, 24. 117 cf. *C. Muellenhoff (Haupt, Z. f. d. A. VI 435 sqq.)*.
 125 *Arnulfi episcopi Mettensis vitam ed. B. Krusch in script. Merov. II 426 sqq.*

In quam descendit sancti benedictio Iacob, 814
 Quam Iudae pandens ipse futura dedit,
 145 Ut non deficeret de germine sceptriger eius, 145
 Sed foret inde manens longa ducum series.
 Sic electa deo mansit iam tempore longo
 Haec stirps in regno, atque diu maneat.
 De qua non quisquam fortem pietateque plenum
 150 Miretur regem progenitum Carolum. 150
 Cuius ut exterior virtus roburque parentes,
 Sic satis ornabat religionis amor;
 Et quo maior eis provenit gloria mundi,
 Mens humilis tanto plus fuit ante deum.
 155 Sed huic naturę quicquid bene praestitit ortus, 155
 Hoc exercitio auxerat assiduo,
 Intentus semper rebus constanter agendis
 Et disponendis consilio stabili.
 Unde nec in bellis quisquam felicior illo,
 160 Tempore nec pacis plus moderatus erat; 160
 Et quod suscepit florens et nobile regnum,
 Reddiderat duplo latius et melius;
 Sicque suos licet invictos vicisse parentes
 Noscitur, hac multo re magis egregius.
 165 Nam plures unus terras populosque subegit, 165
 Quam totus regum vicerat ordo prior.
 Regnabant inter Rhenum Ligeremque priores,
 Ad boream fuerat terminus oceanus,
 Australemque dabant Balearica litora finem
 170 Alpes et tectae perpetuis nivibus; 170
 Et Francos orientales nec non Alamannos
 Ac Baioarios iam tenuere prius,
 Fresones etiam, simul et rexere Thoringos;
 Et regnum Caroli hoc habuere patres.
 175 Pippino patre defuncto cum fratre regebat 175
 Id Carolomanno sorte fruente sua.
 Atque simultates illum rixasque moventem
 Hic semper multum pertulerat paciens,
 Ut mirum multis fuerit, quod viderit ira
 180 Commotum causis nemo licet gravibus. 180
 Annis sic geminis decesserat ille peractis,
 Et regnum soli iure datur Carolo.
 Quod primo victis Aquitanis gentibus auxit,
 Wasconumque simul subiciens populum;
 185 Et iuga cuncta Pyrenei superavit, Hiberum 185
 Donec ad fluvium tenderet imperium.

144 Qua *G*¹ futurā sic *G*, et hoc explicatur glossa (cf. praef. p. 3 adn. 1) 156 exercitior *G*¹
 166 vicerit *BG*: correxi. 171 orientales (l in ras.) *G*

144 quam Iudae dedit, futura (ei) pandens; cf. genes. 49, 10. 176 i. e. qui sorte sua fruebatur.
 181 duobus annis sic peractis decessit a. 771.

	Italicasque dehinc regiones subdidit omnes,	814
	Dicere quas certo quis valeat numero?	
	In longum decies centenis milibus atque	
190	Amplius, ut fertur, tenditur Italia.	190
	Tum, quibus est ex non modica Germania parte	
	Subdita, Saxones addidit imperio;	
	Ex hac in latum duplo plus denique Francis,	
	In longum partem paene parem retinent.	
195	Pannonias etiam victor subiecit utrasque	195
	His cum vicinis urbibus innumeris.	
	Arva Liburnorum, vel que vocitantur ab Histro,	
	Necnon Dalmatiam subdidit et Daciam.	
	Sclavorum populos censum sibi solvere fecit	
200	Plures, quam quisquam dinumerare queat.	200
	Gesserit ista quibus bellis, signando priores	
	Quattuor annales iam retulere libri.	
	Nunc, studium mores ususque domesticus eius	
	Corporis et habitus quae fuerint, referam;	
205	Que quicumque sciet, iam non mirabitur, illi	205
	Cur sic contigerint omnia laeta foris.	
	Nam quod scire decet homines meminisseque cunctos,	
	Hic quoque lectorem commoneam breviter;	
	Audiat hoc omnis rector vel praemia gestis	
210	Pro laudabilibus quisquis habere cupit.	210
	Interius radix operum latet exteriorum,	
	Mens moresque viri facta palam generant:	
	Qui solet esse domi constans prudensque decenter,	
	Perficit is crebro facta decora foris;	
215	Intra se vitiis dominans rationeque pollens	215
	Exteriora sibi nulla nocere sinit.	
	Fortiter in cunctis facienti seu patienti	
	Pro meritis animi gloria proveniet;	
	At cui mens torpet, mores neque corrigit in se,	
220	Illum iure manet dedecus exterius.	220
	Sic regnum terret cunctos extrinsecus hostes,	
	In se quod pacem iusticiamque tenet;	
	At contra, si quod scelus et discordia foedat,	
	Raptores avidos clade sua faciat.	
225	Ergo domi Carolum rationis iura secutum	225
	Est comitata foris gloria magna satis;	
	Assuescens potuit virtutibus exuperare	
	Ferreque consilio cuncta pericla sua,	
	Et quia iusticia pacatum reddidit intus,	
230	Externis regnum cladibus eripuit.	230
	Artibus ipse quidem cunctis instructus honestis,	
	Harum doctores magnifice coluit.	

194 retinent *B*: renitent *G* 196 His *G*¹: Is *BG*², sed his dativus est (cf. *IV* 253) 207 hominis *G*¹
 224 faciet *Simson* p. 323 226 comitatum *G*¹ (corr. fort. *G*¹) 228 Ferreque *G*

189 nam Italia tenditur . . . 212 ea quae palam fiunt.

	A sene levita quodam cognomine Petro	814
	Curavit primo discere grammaticam.	
235	Artis rethorice, seu cui dialectica nomen,	235
	Sumpsit ab Alquini dogmate noticiam;	
	Hic, etiam levita gradu multumque peritus,	
	Ex Anglis veniens Saxo fuit genere;	
	A quo precipue studuit totam rationem	
240	Et legem cursus noscere siderei.	240
	In causis iudex iustissimus, audiit ipsas	
	Sepius et finem litibus imposuit.	
	In sermone satis dulcis, facundus, abundans,	
	Nec patrio tantum claruit eloquio;	
245	Sed solitus lingua sepe est orare Latina,	245
	Nec Grece prorsus nescius extiterat;	
	Intellexit eam melius quam proprietates	
	Illius posset voce sonare sua.	
	Legerat assidue scripturae dicta sacrate	
250	Quosque libros sancti composuere patres;	250
	Quos Augustinus caeli de civibus almīs	
	Scripsit, amanter eos crebrius audierat.	
	Scribere temptabat; nam circumferre solebat	
	Secum cum parvis codicibus tabulas	
255	Ac ponens ipsas ad cervicalia lecti	255
	Regalis numquam fecit abesse sibi.	
	Inter tot curas tantique negotia regni	
	Rex exercuerat his animum studiis.	
	Cuius ut ingenium multum resplenduit acre,	
260	Sic omnis motus optima temperies.	260
	Non umquam nimium laetus, non valde remissus,	
	Non multum tristis atque severus erat;	
	Non lenis hominum vitiis, non turbidus ira	
	Plectebat iusta cum ratione reos.	
265	Quod terrore magis fieri quam morte volebat,	265
	Ni cum dira rei cogeret impietas.	
	O qualis probitas, quam constantissimus ordo	
	In cunctis eius moribus enituit!	
	Fortis in adversis rebus cautusque secundis,	
270	Perpetuae tenuit sobrietatis iter.	270
	Tantum, cum natos sibi Pippinum Carolumque	
	Mors auferret, ob hoc ipse nimis doluit;	
	Necnon Rhuottrudis, reliquis quę filia natu	
	Maior erat, flevit valde gemens obitum.	
275	Hanc et Grecorum luxerunt ditia regna,	275
	Quod non hac tali digna forent domina;	

238 anglis (i. e. angelis) G 240 syderei B: sidereos G (cf. V 555) 243 facundas G¹; dulci
 facundia abundans Jaffé (cf. praef. p. 2) 246 nescius (ne in ras., ut vid., a m. 1) G 249 assi-
 duae G 253 Scibere G¹; corr. fort. G² 261 Nonnumquam G ualdere missus G¹ 276 hec
 non inepte B

237 etiam levita, sc. atque Petrus; cf. v. 233 et Einh. V. K. 25: item diaconem.

	Sponsa fuit Constantini nam sceptrum regentis	814
	Illius semper nobilis imperii;	
	Inclita Constantinopolis de germine nostri	
280	Optabat Caroli nobilior fieri.	280
	Tantum contigerant haec infortunia regi	
	In his, quae genuit pignora clara satis.	
	Tum concertabat constantia cum pietate	
	In Carolo, virtus utraque non modica:	
285	Haec casus omnes iussit tolerare decenter,	285
	Illaque dilectae commonuit sobolis;	
	Ista magnanimus fulsit virtute, sed illa	
	Non minus ardebat plenus amore pio;	
	Quocirca vicit pietas in morte suorum	
290	Et regem largas compulit ad lacrimas.	290
	Necnon Romani mortem sibi flevit amici	
	Pontificis; nomen huic Adrianus erat.	
	Nam velut in reliquis rebus, sic optimus eius	
	Laudatur merito mos in amicitis;	
295	Admittebat eas caute, sed firmiter immo	295
	† Ex se servavit foedere perpetuo.	
	Unde decus regni factis et nomen amicis	
	Auxerat externis regibus et populis.	
	Ex quibus unus erat Hadeffonsus nomine dictus,	
300	Qui rex Asturiae Galliciaeque fuit;	300
	Qui dum legatos et munera mitteret illi,	
	Mandabat dici se proprium Caroli.	
	Scottorum reges ipsum dominum vocitabant,	
	Ac se subiectos ipsius et famulos;	
305	Hoc apices ab eis missi testantur ad illum,	305
	Quorum claret amor maximus alloquio.	
	Persarum princeps illi devinctus amore	
	Precipuo fuerat nomen habens Aaron;	
	Gratia cui Caroli prae cunctis regibus atque	
310	Illo principibus tempore cara fuit.	310
	Augustis cum Grecorum poscentibus ultro	
	Dignatus pactum pacis inire fuit;	
	Unde suos ad eum legatos mittere crebro	
	Curavere Leo, Niciforus, Michahel.	
315	Transgredimur moetas, dum designamus amicos;	315
	Monstrandus magis est ipse stilo Carolus.	
	Hic se venatu necnon equitando frequenter	
	Fecerat ignarum desidię penitus:	
	Vix illi glatialis hiemps auferre valebat	
320	Usus castrenses gestaque militiae;	320

296 Ex se BG; Sancte Jaffé; cf. Einh. V. K. 19 erat enim in amicitis optime temperatus, ut eas nec (cf. Simson p. 321) facile admitteret et constantissime retineret; temptavi imo Pectore servavit G¹
 314 michahel (posterior h in ras.; fort. a m. 2) G 317 uenatū G¹ 318 poenitus G

281 coniunge haec tantum itemque V 503 solum ad hoc. 286 pietas ei revocabat in mentem liberos; glossam (cf. praef. p. 3 adn. 1) non esse ex sententia poetae recte observavit Pertz.

Præterea solitus fuit exercere natatum, 814
 Qua tunc arte magis nemo peritus erat.
 Et naturali fontes fervore calentes
 Illi præstabant grata lavacra nimis;
 325 Unde locum sedis sibimet delegit Aquensis, 325
 Plurima quo manat copia talis aque,
 Balnea qua multo condens iocunda decore
 Annis extremis mansit ibi iugiter
 Ac secum fecit natos proceresque lavari,
 330 Quodque sui custos corporis agmen erat; 330
 Eiusdem nam commoditas spatiosa lavacri
 Centenos homines plusque valet capere.
 Corpore robusto fuit ipse, decenter et amplo,
 Incessu firmus, vividus atque agilis,
 335 Egregie procerus, et hoc moderamine iusto 335
 (Septem namque suis longus erat pedibus);
 Ipse rotundus apex capitis, (cervix) et obesa,
 Naris plus paulo quam mediocris erat;
 Late fulgentes oculi, facies quoque laeta
 340 Et vox clara satis pulcraque canities. 340
 Usus vestitu patrio semper peregrinum
 Respuerat, quamvis pulcher et ipse foret:
 Bis tantum Romæ summis rogitantibus ipsum
 Præsulibus longa usus erat tunica;
 345 Tunc etiam clamidis speciosę sumpsit amictum 345
 Moreque Romano tegmina facta pedum.
 Regalis habitus tantum gestabat honorem,
 Cum celebraretur valde sacrata dies,
 Aut quotiens aderant missi mandata ferentes
 350 Ex longe positis gentibus et ducibus: 350
 Tunc auro textam nectebat fibula vestem
 Aurea, comebat gemma pedes varia,
 Distinctum viridi gessit diadema smaragdo,
 Stellatus radiis iaspidis ensis erat;
 355 Distabatque parum reliquis in veste diebus 355
 A solito procerum vel populi habitu.
 Felici semper valitudine laetus ad annos
 Supremos vitæ poene suae fuerat;
 Nam servavit eam, victu sumens moderato
 360 Solum, quod sensit esse salubre sibi. 360
 Si tamen adversum leviter quicquam pateretur,
 Quod iam crescenti contigerat senio,

321 natatum *B* (cf. *Einh. V. K. 22* frequenti natatu): natum *G*¹, uenatum *G*² vel *G*³ 331 Eius-
 dem/nam *G* spetiosa *BG*: corr. *Jaffé* 334 Ince/su firm/s *G*¹ ugilis *G*¹ 337 cervix *om. G*
 (Ipseque rotundus apex capitis et obesa *B*): add. *Pertz ex Einh. V. K. 22*: quamquam cervix obesa
 351 Tun *G*¹, Tū *G*² (in *B* verba transposita sunt Auro tunc, ut solet tum in tunc mutare librarius)

335 cf. *Iuven. II 575 et Alvin. Eub. 883 (PAC I 189)*; plura dabo ad *Hrotsv. Gest. v. 8 a Pertzio*
 corruptum. 351 sq. cf. *Einh. V. K. 23* veste auro texta . . . et fibula aurea sagum adstringente et
Verg. Aen. IV 139.

Non admittebat medicos sibi nempe perosos, 814
 Plus arbitrato cuncta suo faciens.
 365 Cum reliquis vitiis specialiter oderat illud, 365
 Quo vertunt mentis pocula multa statum;
 Hinc vinum parce, potum quoque sumpserat omnem.
 Atque cibus paulo aegrius abstinuit;
 Nam vix ferre suum poterat ieiunia corpus,
 370 Quę sibi nonnumquam noxia questus erat; 370
 Cum numero solitus hominum convivia grandi,
 Sed tantum festis praecipuis, agere.
 Porro quaterna iugem praebebant fercula caenam,
 Pręter venantum que labor attulerat,
 375 Assam qui veribus longis inferre solebant; 375
 Illi gratus erat plus aliis cibus hic.
 Caenanti lector recitans non defuit umquam,
 Perque vices aliquod audiit acroama;
 Res antiquorum gestas regumque priorum
 380 Ipse legi sibimet fecerat assidue. 380
 Indulgere parum somno permiserat illum
 Mens semper magnis dedita consiliis,
 Et res magnificas iugiter meditatio volvens
 Reddiderat curis multimodis vigilem;
 385 Ob hoc nocte quater fertur vel sepius omni 385
 Somno depulso membra levasse toro.
 O quantum curis res publica creverat illis;
 Quam conservatum floruit imperium!
 Nam bene previdit, ne qua ratione pateret
 390 In regnum variis hostibus introitus. 390
 Gallica praestruxit necnon Germanica classe
 Litora, qua fluvios suscipit oceanus.
 Atque quod Europam pelagus seiungit ab Afris
 Et dirimit terras gurgitibus medium
 395 Qua rapidos ex Gallorum regionibus amnes 395
 Aut capit ex magne partibus Italiae,
 Hostia seu portus positis stationibus omnes
 Fecit inaccessos hostibus omnimodis.
 Hinc nec eo Mauri quicquam vivente nocebant
 400 Nec Northmannorum tunc metus ullus erat, 400
 Ni Centumcellę (sic urbs Etrusca vocatur)
 Quod tunc a Mauris depopulata fuit,
 Et quod Northmannis vastantibus insula quędam
 Parvula Fresonum dampna tulit gravia.
 405 Ve tibi vae tali modo defensore carenti 405
 Frantia, quam variis cladibus opprimeris!

367 Hin in Hinc corr. G¹ 368 aegregius BG 375 uerubus G²B; sed cf. Einh. V. K 24
 praeter assam, quam venatores veribus inferre solebant 378 aliquot B fort. recte 380 legit G¹
 384 Reddiderrat G¹ 393 Afris (vel austris, quod habet B) Pertz: astris G 394 media G, medias B:
 corr. Reineccius; an mediis? 395 rapidas G 397 portas in portus corr. G¹ 402 maurus G¹

	Gentibus ecce pates populantibus undique saevis	814
	Et, quondam felix, nunc nimis es misera.	
	Quippe tuis hilares exultant fletibus hostes	
410	Ditanturque tuis assidue spoliis;	410
	Milia cesorum, captivaque turba tuorum	
	Amplior est numero quam sit harena maris.	
	Nam Carolo moriente tuum decus et honor omnis	
	Ex illo sensim fugit et interiit.	
415	Nunc tamen Arnulfo merito sub principe gaudes;	415
	Qui similis tanto moribus est abavo,	
	Denique magnanimus clemens promptusque labore	
	Pervigili lapsum corrigit imperium	
	Francorumque movet veteri virtute lacertos	
420	Atque vocat resides rursus in arma viros.	420
	Sed moles immensa, diu quę corrui ante,	
	Non restaurari se subito patitur.	
	Illi det vitam, qui virtutem dedit amplam,	
	Et magne nobis causa salutis erit.	
425	Vos, quę de Carolo restant dicenda, Camenę,	425
	Strictim veloci carmine concinite.	
	Cum fuerit regno tam clarus in amplificando,	
	Intentus bellis continuis animo,	
	Ornatus operum varios tamen et decus ingens	
430	Fecerat et visu moenia pulcra nimis;	430
	Ex quibus inprimis merito laudatur Aquensis	
	Sedis mirifice condita basilica,	
	Quam, pie Christe, tibi sanctaeque tuę genetrici	
	Ad laudem studuit perpetuam facere;	
435	Ingylemhem dictus locus est, ubi condidit aulam,	435
	Aetas cui vidit nostra parem minime.	
	Quorum multiplicem si quis describere laudem	
	Curabit, longum texet opus nimium.	
	Ad quae marmoreas praestabat Roma columnas,	
440	Quasdam praecipuas pulcra Ravenna dedit;	440
	De tam longinqua potuit regione potestas	
	Illius ornatum, Francia, ferre tibi.	
	Preterea Rheni constravit ponte fluentia,	
	Commoda dans urbi tanta Mogontiacae.	
445	Est ibidem latus quingentis passibus amnis,	445
	Ut pondus tanti scire queas operis.	
	Quodque magis stupeas, firmaverat ordine recto	
	Colles ingentes fluctibus in mediis;	
	Supposuit basibus haec fundamenta locandis	
450	Et supra celsam struxerat inde viam.	450

414 sensum *G*¹ 424 cause *G*¹ 433 pię xpę *G* 444 mogontiaci *G*¹ 445 qui ingentis *G*¹

413 i. e. ex illo tempore, cum Carolus moriebatur.

419 cf. Verg. Aen. VI 814 sq. VII 693 sq.

423 cf. V, 108 et Iohannis Scotti versus PAC III 531, 61 sq.

Hoc opus extremis illius poene sub annis 814
 Consumpsit subito flamma vorax penitus.
 Quod reparare volens, fieret quo saxeus illic
 Pons, ubi constructus ligneus ante fuit,
 455 (Pro dolor) est obitu praeventus; opusque remansit 455
 Hoc imperfectum, sic quoque semper erit.
 Virtutis monimenta manent tamen eius in aevum,
 In vastis stantes gurgitibus tumuli.
 Congestę saxis etenim tellureque moles
 460 Parent elatis flumine verticibus; 460
 Aggeribusque pari spacio distantibus, ordo
 Metitur lati terga decens pelagi.
 Condidit et domino perplurima templa dicanda,
 Exornans eadem sumptibus ex propriis,
 465 Neglectu dilapsa prius vel tempore longo 465
 In regno reparans cuncta suo noviter.
 Religionis enim sanctae studiosus amator
 Sectatorque fuit catholicae fidei.
 Tempore namque suo hereses extinxerat ortas,
 470 Quod iam praemissis diximus ante libris. 470
 Aecclesiam certis intraverat impiger horis,
 Fundens devotas nocte dieque preces;
 Eius et omne ministerium cum vestibus atque
 Vasis ornatu composuit nimio.
 475 Verus quippe dei cultor, praeponere sancto 475
 Eius nil umquam servitio voluit.
 Nam regnum terrestre tenens, caelestis amore
 Plus multo flagrans extitit et cupidus;
 Quod sibi, prae cunctis clemens et largus egenis,
 480 Curavit donis assiduis emere: 480
 Nemo peregrinos illo plus fertur amasse,
 Nemo pari cura suscipiebat eos,
 In quo paene modum pietas excesserat eius
 (Si quid in hoc nimium quisque potest facere),
 485 Cum non regali solum foret advena turba 485
 Aule, sed toto iam gravis imperio;
 Ipse pius compensabat dispendia rerum
 Mercedis laeto perpetis intuitu.
 Hac invitati fama cum partibus orbis
 490 De cunctis ad eum confluerent inopes, 490
 Non tamen in proprio satis exercere putabat
 Regno gratuite largitionis opus,

452 poenitus *G* 462 pelagii *G* (*librarius sancti Pelagii memor erat*) 465 dilapsu *G*¹ (*corr. fort. G*²)
 472 deuotans *G*¹ 479 conctis in cunctis *corr. G*¹ 480 assidius *G* 482 patri *G*¹ 483 paene
 (*extr. litt. in ras. a m. 2*) *G* 486 fort. toti 487 distinctionem post rerum poni solitam sustuli coll. III 504

451 cf. *Einh. V. K. 17* uno antequam decederet anno. 460 parent *i. e. apparent. PERTZ.*
 461 ordo decens aggerum, cum ii pari spacio (inter se) distent, lati pelagi terga (*i. e. fluminis latitudinem*)
 metitur. 470 cf. quae de Felicis episcopi Orgellitani haeresi exposuit III 98 sqq. 196 sqq.

Sed per legatos mittebat ad extera regna 814
 Christiculis crebro munera pauperibus:
 495 Quos Aegyptus Alexandrique ex nomine dicta 495
 Urbs inopes habuit, iuvit eos opibus;
 Africa munificum Cartagoque senserat illum;
 Est experta satis largifluum Syria;
 Ad Hierosolimam seu cetera, quae loca Christi
 500 Gestis corporeis sanctificata manent, 500
 Sepius indiguis donanda fidelibus auri
 Misit et argenti pondera non modica.
 Trans mare gentiles positos solum sibi reges
 Ad hoc firmata iunxit amicitia,
 505 Quatinus, illorum qui sub ditione fideles 505
 Essent, perciperent inde refrigerium.
 Praeque locis sanctis aliis specialiter eius
 Menti Romanę sedis inhaesit amor,
 Nam sanctum venerans Petrum, qui claviger extat
 510 Caeli quique chori primus apostolici, 510
 Eius ad aecclesiam donaria maxima sepe
 Mittens thesauros contulit innumeros
 Atque sui magis in toto nil tempore regni
 Curavit, maius non habuit studium,
 515 Quam sedes Romana suo munimine fulta 515
 Ut veteri pollens nobilitate foret.
 Et tamen ipse quater tantum pervenerat illo,
 Vota precesque pia solvere mente volens;
 Ultimus adventus hac causa contigit eius,
 520 Quod turbatus erat tunc status ecclesiae, 520
 Scilicet eiecto simul et tormenta Leone
 Praesule perpresso civibus a propriis.
 Hoc quasi naufragio suprema pericula passum
 Vexatumque loci sedicione statum
 525 Ad portum placidae studuit revocare quietis, 525
 Illic per totam poene manens hiemem.
 Tunc ibidem culmen suscepit imperiale
 (Ordine quo, quarto diximus ante libro);
 Quod tamen invitus papa cogente recoepit
 530 Et multis populi Romulei precibus. 530
 Qui si consilium praescisset praesulis ante,
 Tunc se subtraheret prorsus ab aecclesia;
 Denique sic multis coram iuraverat ipse,
 Quamvis illa dies valde foret celebris.

495 ex om. B synaloepha quidem sublata, sed metro vitiato, quod ne Alexandri quoque nomine dicta
 legentes restituamus, obstat I 370 497 carcagoque G¹ 498 expartae G¹ 501 indiguis G¹
 503 reges G²; regis G¹B 520 tunc status (tunc stat in ras., ut vid. a m. 1) G 522 Praesule G
 523 supma in supma corr. G¹ 525 statuit BG (ex statum v. 524): corr. Simson 530 precibus G
 531 ꝑcisset G

495 cf. V 585. 519 cf. III 604 sqq. 528 cf. IV 1 sqq. 534 sc. natalis Christi.

- 535 Videris, hoc illi tantum cur displicuisset, 814 535
 Quod mos est aliis regibus appetere.
 Ipse decem post haec et ternos circiter annos
 Augustus laetus vixit in imperio;
 In quibus antiquas leges correxit, in ipsis
 540 Uniri mandans, dissona quae fuerant; 540
 Addidit his etiam noviter, quae congrua duxit,
 Pauca quidem numero, valde sed utilia;
 Cunctorumque sui regni leges populorum
 Collegit, plures inde libros faciens.
 545 Necnon, quae veterum depromunt proelia regum, 545
 Barbara mandavit carmina litterulis.
 Coepit et ingenii totis cum viribus acris
 In linguam propriam vertere grammaticam,
 Ardua philosophis etiam res haec foret, artem
 550 Ad hanc sermonem cogere barbaricum. 550
 Talibus a studiis non regni maxima cura,
 Non aetas gravior tum revocavit eum.
 Compotus annalis fuerat notissimus illi,
 Quem rimabatur mente satis vigili;
 555 Sidereos ortus cursus obitusque notabat, 555
 Nullus eum punctus zodiaci latuit.
 Et ventis bis sex, totidem quoque mensibus ipse
 Francorum lingua nomina composuit;
 Illi namque prius menses dixere Latinis
 560 Et partim linguae nominibus propriae; 560
 Ventorum vero proferre vocabula tantum
 Norunt eloquio quattuor ante suo.
 Nonne, videns quantum sudarit in artibus istis,
 Proelia vix ab eo quaelibet acta putes;
 565 Rursus, si numeres eiusdem bella, triumphos, 565
 Armis tot regna subdita, tot populos,
 Otia mireris quando vel parva legendi
 Vel quid discendi contigerit spacium? —
 Cur operis differs huius finire laborem,
 570 Dum Caroli trepidas dicere, mens, obitum? 570
 Sit licet hoc nobis mestum, sit triste: sed ordo
 Exigit, idque nihil nos reticere iuvat;
 Quin potius dulces lacrimae lugentibus esse
 Atque sui gemitus ipsa querela solet.

536 appetere (*extr. litt. in ras. a m. 2*) *G* 538 Augustus letus *B*: Augusto loetus *G* (*conieceram Augustus laeto; recte enim imperium salubri imperatoris cura laetari diceretur*) uinxit *G*¹ 544 inde in *Inde corr. G*¹; et ita abhinc saepius post incisionem pentametri versus 548 grāmmaticam *G*¹ 549 fort. etsi (etiam ex propriam v. 548 oriri potuit) 552 No in Non corr. *G*¹ grautor *G*¹ tum] fort. iam 553 Compotus sic *G* 562 Norunt *G* (*cf. v. 559 dixere*); Norant *Reineccius* 563 vides *G*²*B* ob dictionem frequentissimam nonne vides? (*cf. e. g. Verg. Georg. III 250*) 566 populis *G* 569 Cur *B*: Cum *G*

536 de Caroli Magni nepotibus cogitat. 560 partim ἀπὸ κοινοῦ positum. 567 vel parva i. e. quamvis pauca. 572 coniunge idque reticere nihil nos iuvat.

575	Ipsius ut regni Hludowicus filius heres	814 575
	Et consors factus patre iubente fuit	
	(Namque hunc augustum sumpto diademate dici,	
	Ut regeret secum, iusserat, imperium),	
	Ipse dehinc morbo pariter defessus et aevo	
580	Alterius vitae tendit ad introitum.	580
	Venatum tamen ex aula perrexit Aquensi	
	Autumni lapso tempore iam medio.	
	Hinc in praedictam rediens se contulit aulam,	
	Disponens in eo tunc hiemare loco.	
585	At mensis veniens Iani de nomine dictus	585
	Acribus hunc subito febribus implicuit;	
	Abstinitque cibis statim, sic pellere morbos	
	Vel saltem levius ferre suos solitus.	
	Sed dolor accedens lateris iam tempus adesse	
590	Eius decessus fecerat haud dubium.	590
	Cumque dies senos decumberet, inde secutus	
	Septimus huic vitae ultimus extiterat,	
	In quo percepto venerando corpore Christi	
	Adiungi meruit civibus aethereis.	
595	In templo situs est, ibidem quod condidit ipse;	595
	Quali cum luctu, nemo referre valet.	
	Post octingentos Christi nascentis ab ortu	
	Hic annus quartus extitit et decimus;	
	Ipse die quinta decesserat ante Kalendas	
600	Mensis, quo Numa rex februa constituit.	600
	Multa propinquantis fuerant praesagia finis	
	Atque rei tantę congrua prodigia:	
	Denique defectus solis luneque frequenter	
	Annis continuis contigit ante tribus.	
605	Septenis ater color est in sole diebus	605
	Visus, lucigenam commaculans faciem.	
	Porticus immensae molis collapsa repente	
	Aulae iam dictae omne decus minuit.	
	Quemque decem Rheni pontem construxerat annis,	
610	Horis consumpsit flamma tribus penitus;	610
	Nam, nisi quae labens fluvius subtraxerat igni,	
	Astula nec saltem parva superfuerat.	
	Ipseque Danorum contra regem Godefridum	
	Ultima disponens bella senex agere	
615	Ibat per patriam multo cum milite nostram,	615
	Exiit et castris exoriente die	
	(Nam tum pallenti spargebat luce serenum	
	Aera sol superis partibus appropians):	
	Cernitur a cunctis subito delapsa ruisse	
620	De cęlo species sideris ignivomi	620

584 hemare *G*¹ 585 iani *B*: iam *G* 590 fecere *G* 600 post rex dist. *G*; Numa priorem
syllabam corripit (statuit *Jaffé*) 602 reo *G*¹ 603 lumeque *G*¹ 610 poenitus *G* 613 clanorum *G*¹

596 quali cum luctu sc. ibi sepultus sit; situs passiva notione ('beigesetzt'). 600 *Macrob. Saturn. I 13, 3.*

Vibratamque facem longo traxisse volatu, 814
 Donec in laevam decidit ipsa plagam;
 Hoc admirantem sonipes, quo vectus abibat,
 Elisit casu praecipiti graviter;
 625 Denique regalis clamidis hinc fibula rupta 625
 Disruptusque simul balteus est gladii,
 Excussumque manu telum quod forte gerebat
 Invitus longum iecerat in spacium.
 Preterea tremor hoc aulae praedixit Aquensis,
 630 Terrificans cunctos motibus insolitis, 630
 Idque domus regis crepitu laquearia crebro
 Tactaque signabat fulmine basilica,
 In qua per gyrum lucens epygramma canebat,
 Aedem quis tantam condiderit domino:
 635 Idcirco 'Carolus princeps' ibi commemoratus 635
 Extremi versus in serie fuerat;
 Sed quibus est scriptum 'princeps', (mirabile dictu)
 Sponte sua penitus dispereunt apices
 Deletique sui vestigia nulla relinquunt,
 640 Mensibus haud multis ipsius ante obitum; 640
 Quod quia vis quaedam cunctis incognita fecit,
 Tristiciam multis omen hoc intulerat.
 Iure mori doluit signis exterritus orbis
 Hunc, cui post similem non habiturus erat.
 645 Sed nec in antiquis ducibus seu regibus illo 645
 Omnimodis quisquam clarior enituit.
 Romani multis ducibus multisque sub annis
 Italiae populos vix sibi subdiderant:
 Unus hic in spacio perpauca temporis omnem
 650 Subiecit victor, disposuit dominus; 650
 Adde tot Europae populos, quos ipse subegit,
 Quorum Romani nomina nescierant.
 Ob hoc, mirificos Karoli qui legeris actus,
 Desine mirari historias veterum.
 655 Non Decii, non Scipiade, non ipse Camillus, 655
 Non Cato, non Caesar maior eo fuerat;
 Non Pompeius huic merito vel gens Fabiorum
 Praefertur pariter mortua pro patria.
 Terrea fors an eis fuerit par gloria; sed nunc
 660 Caelestis Carolus culmen honoris habet. 660
 Illic Daviticae pollet virtutis honore
 Cum Constantino atque Theodosio;

623 uectis *G*¹ clamulis *G*¹ (corr., ut vid., *G*²) 628 In utiis *G* 631 laquearia *G* 638 poenitus *G*
 643 dolint *G*¹ 649 omnē *BG* (sc. *Italiam*); omnes *Jaffé* 643 karoli *G* hic et in inscr.
 primi libri 656 caesar *G* 657 fabiorum *G* 659 fôr///is *G*¹; fors an is *G*²; cf. v. 671

644 cf. *Sedul. II* 68. 655 *Verg. Georg. II* 169 *Decios, Marios, Camillos, Scipiadamas, Caesarem*
 sic componit; poeta Saxo scite *Decios Scipiadamasque* solos plurali numero attulit, ex quorum gentibus com-
 plures eadem virtute clari fuerant. 662 Theodosio *I Arianorum persecutore*.

Illic antiquum gaudet quod vicerit hostem, 814
 Eripiens multos ipsius a laqueis;
 665 Illic congaudent illi salvata per ipsum 665
 Munere, Christe, tuo milia spirituum.
 Quis numeret, quantas animas, dum credere fecit
 Saxonum populos, reddiderit domino?
 Quot nunc aecclesiae fulgent, ubi fana colebant
 670 Antiqui, quot sunt structa monasteria, 670
 Quot laudes in eis vel quot tibi vota fideles
 Reddunt, tot Carolo prēmia, Christe, dabis.
 Iudiciiue dies cum venerit ultima magni,
 Qua reddes omni quod meruit homini,
 675 O quam laetus erit sibimet commissa talenta 675
 Prēsantans grandi multiplicata lucro;
 Nullus apostolicis tunc iure propinquior illo,
 Ut res ipsa docet, caetibus esse valet.
 Nam cum Iudaico processerit agmine Petrus
 680 Stipatus, cuius dogmate crediderat, 680
 Paulus totius (liceat si dicere) mundi
 Gentes salvatas duxerit ore suo,
 Andreas populos post se producet Achivos,
 Iohannes Asiae proferet ecclēsias,
 685 Matheus Aethiopes niveos baptismate factos, 685
 Indorum Thomas ducet ad astra greges:
 Tum Carolum gaudens Saxonum turma sequetur,
 Illi perpetuae gloria laeticiāe.
 O utinam vel cunctorum sequar ultimus horum,
 690 Qui nostro salvi de populo fuerint; 690
 O si, Christe, velis hēdum transferre sinistrum,
 Me pius ut dextris consocias ovibus,
 Quo non mortalis psallam tibi carminis odas,
 Sed laudem valeam dicere perpetuam. Amen.

670 struct/// (ura eras. ?) G¹ 672 x̄pae G (itemque v. 691) 674 quā G¹ 677 propinquor in
 propinquior corr. G¹ 681 liceat B: licet G 682 ore (i. e. o re) G¹ 690 n̄ri GB

663 cf. Ovid. trist. II 49. 685 cf. praef. p. 1 sq. 691 cf. Prudenti περὶ στεφ. 10, 1136;
 quem locum Hrotsvit quoque imitatur Paphn. p. 258 Bar. et Heiricus Germ. VI 660 sqq. (PAC III p. 517;
 cf. p. 757).

ABBONIS BELLA PARISIACAE URBIS.

Abbo patria Neustrasius¹ diaconus et monachus² s. Germani a pratis bella Parisiaca urbis a Normannis sc. obsessae, quibus ipse ab initio interfuerat³, cecinit continuata usque ad a. 896⁴. Neque vero totum carmen, quo res per annos duodecim gestas enarravit, a primo versu ad extremum uno tenore deduxit; sed multum, cum carmen totum Gozolino dedicaret, iam temporis intercesserat, ex quo primum eius condendi consilium ceperat⁵ particulasque opusculi, ut quaeque absolvebatur, magistro obtulerat⁶. Sed neque particulae operis neque totum opus confectum Aymoino probabatur⁷. Anno igitur 896 vel initio a. 897⁸, certe ante Kalendas Ianuarias a. 898, quibus Odonem regem

1) *Neustria enim poetam ita alloquitur* I 624 *Mi soboles, aliquis censere potest? Quem ad versum ascripta est haec glossa* Nustrigena enim fuit hic metricus. 2) *Necrologium s. Germani a Pratis* (Bouillart, *histoire de l'abbaye royale de s. Germain des prez* p. CX b): VII id. Mart. depositio Abbonis sacerdotis et monachi S. Germani. *Diaconus erat, cum a. 896 vel anno sequenti Gozlinum ut conlevita salutaret. In sermonum praefatione* (D'Achery, *spicil.* IX 79) *me revera inquit Abbonem, sc. monachum et miserabiliorem cunctis mortalibus. Quod in sermone altero legitur* (D'Achery IX 84) igitur, fratres, nos episcopi sumus vicarii domini nostri Iesu Christi in hoc mundo, si recte editur, explicandum est ita, ut episcopus dicatur is, qui praedicandi munere episcopali fungatur (v. Du Cange, *gloss.* III 278 b). *Paulo infra dicit* similiter et nos sacerdotes propterea mittimus homines baptizatos in ecclesiam... Cf. *Histoire littéraire de la France* VI 193. 3) I 25 sq. 593 sqq. 633. *Pertzius etiam eum, qui II 301 commemoratur, sancti famulum Abbonem ipsum fuisse coniecit, quod verisimile dices loco toto comparato cum I 633.* 4) Cf. ad II 583. 5) *Tunc etenim inquit adhuc litteratoriae tyrunculus disciplinae Maronis proscindebam eclogas; cf. Histoire littéraire de la France* VI 191; *Ebert III 129 adn. 1.* 6) *In versiculis carmini ipsi praemissis Aymoinum queritur negligentius se gerere in studiis discipuli regendis; glossa ad v. 10 sqq. adscripta est haec in margine sepe discipulus ferebat magistro corrigendos versus, quos per incuriam neglegebat. Quod ne mireris aperte profari discipulum, conferre iuvat quae Hrotsvit Gandershemensis queritur in epistula ad sapientes comoediis praemissa p. 141 Bar. perspicax quoque ingenium divinitus mihi collatum esse agnosco; sed magistrorum cessante diligentia incultum et propriae pigritiae inertiae torpet neglectum; nam ibi fuit qui male interpretaretur: 'doch ohne meiner Lehrer Mühen hätte' ich die Gaben nimmermehr gehegt; sie wären ungepflegt in meines Geistes träger Ruh verkommen'; tamquam torperet legeretur. Alter locus altero illustratur.* 7) *In extrema ad Gozlinum epistula scribit: Dactilici quidem versiculi trimetri praepositi causam enucleant sui, sed minime exauditi. Verum quod haud apud magistrum, saltem mereantur penes germanum.* 8) *Nihil enim ultra a. 896, cuius sunt v. 583—595 secundi libri, descendere nos cogit; ex praefatione autem constat Abbonem opus ad novissima tempora deduxisse, cum dicat ab examine regni hucusque Odonis.*

decessisse novimus¹ carmen continuatum denuo misit Gozolino diacono² s. Germani, quem falso nonnulli statuerunt Abbonis fratrem fuisse germanum³. Iam hoc tantum quaeritur, quo fere anno Aymoino opusculum miserit; quod ut eruatur, necesse est attendi num quid discriminis agnoscat in carmine. Nec possumus diffiteri usque ad annum 889 omnia multo accuratius explicari quam quae post illum annum gesta sunt. Qua cum re optime convenit, quod Odonem regem futurum statim a carminis initio Abbo significat⁴, quem Carolo III demum defuncto regnum suscepisse constat pridie Kalendas Martias a. 888⁵. Auctoritas autem carminis inde augetur, quod prior pars iam tum composita est, cum Abbo etiam singula quaeque bene meminisset. Neque enim video, cur dubitemus insignem huic carmini locum dare inter monumenta illius aetatis⁶.

Cum autem Gozolino carmen dedicaturus esset, Abbo trinitatis causa addidit tertium librum, quo praecepta moralia complexus est in usum clericorum. Ut autem elocutio eius in primo etiam secundoque libris satis contorta est et quae obscuris vocibus abundet, ita huc ad tirones exercendos vel rarissima quaeque et inprimis graeca vocabula congegit. Quae quin ex glossariis⁷ hauserit ipse, eo minus dubitari potest, quoniam interdum satis multa verba ab eadem littera incipientia se excipiunt, praesertim a litteris A, B, C. Explicavit autem ea ipse⁸ glossis adscriptis; quae quod in Parisino codice more solito hic illic ita scriptae sunt, ut significationis celandae gratia pro decenter extet dēfntfr, vel d : plic . r: pro duplicare, et quae sunt similia, id facile crediderim ad ipsum Abbonem redire⁹. Pertinet autem illud praefationis testimonium proprie tantum ad tertium librum; neque tamen, cum eadem prorsus ratio sit glossarum in primis libris,

1) Testimonia congegit Duemmler Ostfr. III 436 adn.; cf. Abbo II 615 sq. psallere non tedet; defit tamen actus Odonis nobilis, is quanquam mulcet superas adhuc auras, unde taedio non carminis, sed regis impii (cf. II 583—595) correptum Abbonem desuisse concluderim: 'doch ist ja von Odo nichts mehr Gutes zu melden'. 2) Nempe Abbo eum in praefatione affatur ut conlevita. 3) V. Duplessis, nouvelles annales de Paris p. 226 adn. 3, qui affert ex praefatione haec: dilecto fratri Gozolino, amplexando fratri Gozolino, tuae germanitatis, fraterni flagri, penes germanum. Sed in primo folio glossa marginalis extabat, nunc paene tota evanida, cuius haec certe intenta oculorum acie legi a Carolo Hampe adiutus: confratri suo. Hinc apparet fratrem Gozlinum Abbonis non fuisse; nisi quis forte opinabitur ullum hominem germanum suum illa voce significare posse. 4) Cf. I 45 hic (sc. Odo) consul venerabatur rex atque futurus; II 163 rex igitur venturus Odo transmittitur inde (ad a. 886). 5) Cf. Duemmler, Ostfr. III 316 adn. 2. 6) Iniquius iudicare mihi videtur Wattenbachius G-Q. I^o 299, quamquam sane valde cavendum est, ne Abbonis testimoniis male intellectis abutamur. Id quod eo facilius adhuc fieri poterat, quo plura in Pertzii editione, qua nunc fere uti solent qui Abboni operam dant, intellegi plane non possunt. Neque vero ea poetae culpa est, sed editorum, qui praeter Duplesssem hominem vere Maurinum paene nihil ad Abbonis verba intellegenda contulerunt. Etsi ne eius quidem liber vitiis caret iisque interdum gravibus. Ex eorum autem numero, qui Abbonis carmine ad historiam illius aetatis explicandam usi sunt, hic commemoro Dahlmannum (Geschichte von Dänemark I 55 sqq.), Deppingium (histoire des expéditions maritimes des Normands, ed. 2. p. 215 sqq.), v. Kalckstein (Gesch. d. französ. Königth. I 31 sqq.), Duemmlerum (Ostfr. IIP^o 260 sqq.). In eorum vero usum si quis Abbonem cum ceteris fontibus comparare velit, sufficet plerumque notavisse, ubi res commemoratae a Duemmlero tractentur. 7) Quo glossario Abbo usus sit, definire non potui. Certe ex iis glossariis, quae inter Goetzianum corpus prodierunt, nullum est, quod Abbonis in manibus fuisse videatur. Verumtamen paene omnes tertii libri glossae eaeque bonam partem iisdem verbis occurrunt in glossario Papias; cum autem Papias libro glossarum, q. d., usus sit, cuius excerpta tantum recepit Goetzius, non auderem negare librum glossarum ipsum in Abbonis manibus fuisse, nisi Goetzius ipse simili glossario Abbonem usum esse nuper dixisset (Leipziger Sitzungsber. 1896 p. 72). 8) Propria manu linguas superieci (praef. p. 78, 9). 9) Omnes eiusmodi glossas omisit Pertzius, pauculas dedit Tarannius; qui quae obscura dicit et oblitterata, ex parte prorsus aperta sunt, modo puncta pro litteris exarata accipiamus. Ceterum in hoc tertio tantum libro Tarannii

ullo modo licet dubitare, quin etiam horum interpretamenta ab ipso Abbone profecta sint¹. Unum tantum novi exemplum, quod si recte taxavi, non potest ab ipso Abbone esse positum. Nimirum ad versum II 494 cum narratum ibi sit Odonem undeviginti milia equitum peditumque vicisse gratia Iohannis baptistae, in cuius natali hoc facinus egregium perpetraverit, ascriptum est in margine nequaquam. Quod facile quispiam existimaverit pertinere ad vocem aliquam contextus, ut in eadem pagina extant interpretamentorum rudimenta²; neque vero nequaquam ibi legitur. Mihi igitur, cum defectum statuere nolim in sententia tam bene cohaerenti, glossa adscripta videtur ab eo, qui indicaturus esset Odonem illos non vicisse in feria s. Iohannis, quamquam I. Vahlenus in prooemio Berolinensi hib. a. 1880 p. 13 iudicii inter legendum adnotati exempla in codicibus inveniri negavit. Hoc ut statuam, mihi persuadetur ea quoque re, quod ductus antiquissimi quidem sunt, sed multo pallidiores quam in reliquis eiusdem paginae verbis, atque librarius ipse nusquam hoc compendio ad quam adverbium significandum usus est. Quodsi hanc unam glossam alia manu scriptam reicimus, eo minus diffidemus iis, quas ipse librarius exaravit. Priusquam autem progrediar, pauca de glossarum natura dicenda videntur. Nempe passim³ ea vocabula, quibus latina explicantur, aut et ipsa bona sunt et quae veterum usu comprobentur, sed tamen etiam in gallicum sermonem recepta renuentem explicanda, aut vulgaria. Ex his igitur glossis nescio an aliquid commodi redundare possit etiam ad gallici sermonis antiquissimi cognoscendam verborum copiam.

Praeter hoc vero opusculum Abbo scripsit sermones triginta septem iubentibus episcopis Froterio videlicet Pictavae sedis et maxime Fulrado Parisiaca⁴. Cum autem Froterius Hecfrido defuncto Pictaviensi ecclesiae praepositus sit a. 900 eamque rexerit usque ad a. 936⁵, Fulradus vero ab a. 922 usque ad a. 926 aut ad insequentem Parisinus episcopus fuerit⁶: necesse est Abbonem post a. 922 mortuum esse, a. d. VII Idus Martias⁷. Nec multum nos ad annum accuratius definiendum videtur iuvare testimonium Abbonis de Ungrorum natione impiissima⁸, quae iam antequam Fulradus episcopus fieret, Lotharii regnum invaserat a. sive 917⁹ sive 919¹⁰.

editio alicuius pretii est, cum Pertzii errores aliquot neque tamen omnes codice Parisino iterum collato correxerit. Primum autem secundumque librum prorsus ut apud Duplesssem legebantur, operis tradidit, Pertzii editione non consultata, ex qua nonnulla corrigi poterant in glossis; velut in praefatione deviis: mendatiis, ubi quamquam Pertzius rectam lectionem ediderat, Tarannius cum Duplesse scribit mendatus librario erroris accusato.

1) Tribuendum aliquid videtur ei quoque rei, quod solum Bedam laudatum invenimus in tertii libri, eundemque in praefationis glossis; unde id certe consequi videtur, etiam praefationis glossas ab Abbone adiectas esse. Tum vero non est quod de bellorum Parisiacorum glossis aliter iudicetur. 2) Sc. ad II 484 stadiis in margine ascriptum est Stad., ad II 498 lepores similiter Lepo; ubi omisit fortasse librarius uberiores glossas, quas ad describendas spatium deficiebat, ut I 220 glossam ad puteos pertinentem cum in margine sinistro addere coepisset, desiit eamque in margine inferiori posuit. V. paginae illius ectypon huic tomo affixum. 3) Hoc post Duplesssem (ad I 275 p. 261) observavit Tarannius (p. XVII adn. b); addo praeter locum a Duplesse notatum I 259 al. cateias: dardos; I 275 taxos: ivos; II 87 mergitibus: garbis; II 521 conum: helmum. 4) Id quod ipse testatur in praefatione, quam cum quinque sermonibus edidit Dacherius (Spicileg. IX 79 sqq.). 5) V. Galliam Christianam II 1159 sq. 6) V. Galliam Christianam VII 40. 7) V. necrologium s. Germani a Pratis (p. 72 adn. 2). 8) Serm. 5 (D'Achery IX 109) in climate vero septentrionali et occidentali gens Normannica pariterque Danica, sed et impiissima Tungrorum (l. Ungrorum) natio. Cf. Duemmler N. A. IV 556. 9) Annales s. Vincentii Mettenses (SS III 157) ad a. 917: Wigericus episcopus Metensis. Ungarii primitus regnum Lotharii ingressi sunt. Nihil autem ad annos 918 et 919 adnotatum est in exemplari autographo. 10) Flodoardi annales ad a. 919: Hungari Italiam partemque Franciae, regnum sc. Lotharii, depraedantur.

Iam quod ad recensendum carmen pertinet, omnis librorum primi et secundi memoria continetur codice antiquissimo Parisino 13833 (olim S. Germani a pratis 535, deinceps 1633) saeculi IX exeuntis vel X ineuntis, quem Pertzius ab Abbone ipso exaratum statuebat. Quae tamen opinio incerta est. Non dico de corruptelis, quas Duplessis sibi videbatur indagasse complures tam in carmine quam in glossis; quoniam ille iis locis fere omnibus erravit, codex autem licet interdum sane peccaverit librarius, tamen per paucis locis falsas exhibet lectiones. Paulo gravius est quod saepissime librarius ipse quae scripserat correxit plerumque ideo tantum, quod displicebat orthographia. Neque ita probabile est poetam ipsum orthographicis minutis adeo operam dedisse, praesertim cum in correctionibus nulla ratio agnoscat; longe autem aliter res se habet, si ponimus librarium hoc egisse, ut libri archetypi imaginem quandam oculis legentium proponeret. Unum tamen est, quod me male habeat. Quippe erasit interdum librarius magnas versuum partes aliaque ipse substituit, quae quin ab ipso poeta profecta sint non potest dubitari. Quodsi ille membranis semel tantum mutatis carmen descripsit, facile fieri poterat, ut inter scribendum aliquid melius ei in mentem veniret (velut II 268). Neque quod glossae nonnullae parum plenae sunt (cf. p. 74 adn. 2), videtur refragari, cum eas ipse poeta neglexisse possit invitus. In scribendo autem interdum errare etiam ipse poeta poterat. Sed quicquid id est, interpolationis suspicio omnis a codice Parisino abest praeter versum II 268, de quo in apparatu dixi, et tertium librum antiqua manu manifesto interpolatum. Omnia igitur, quae correxerat ipse librarius, sequenda duxi, cum Pertzius modo primariam lectionem exhibuerit modo correctam. Sed tamen nihilo minus omnia, quaecunque prius scripta fuerant, in apparatu diligenter recensui.

Deinde praeter eum qui glossam alienam ascripsit ad II 494, recentissima manus in codice grassata est, fortasse Petri Pithoei, qui olim librum possidebat nomenque suum ei inscripsit. Cum autem hae notae omnes nihil afferant, quod ad rem faciat, eas ne commemorare quidem visum est.

Hoc igitur codice singulari usus primus Petrus Pithoeus a. 1588 Abbonem edidit inter scriptores XII, quam editionem a. 1594 Francofurti repetierunt Wechelii heredes. Inter sequentes editiones non sine aliqua laude appellari decet Breulianam (Aimoini opera, Par. 1603, p. 399 sqq.) atque Bouquetianam (recueil des historiens des Gaules et de la France VIII 1 sqq.). Omnes vero longe superavit domnus Toussaints Duplessis, qui proximo anno post Bouquetum Abbonis carmen ex codice emendatum glossaque plena instructum addidit novis annalibus Parisiacis. Duplessis autem primus id egisse videtur, ut carmen non modo imprimendum curaret, sed etiam intellegeret; quare aperte non numquam professus est, si quid ei quaerenti restabat obscurum. Effecit ergo studio diligentissimo, ut iam innumerabilia, quae plane perverse distinxerant antiquiores, iam recte interpuncta interpretari liceret, utque non pauciora, quae corruperant litteris mutatis editores, recte iam legi possent ut codex ea exhibebat. Nec satis laudari potest insigne subsidium, quod praestitit doctis hominibus tota glossa adiecta. Neque haec tanta diligentissimi et doctissimi viri merita ea re minuuntur, quod interdum glossas aut neglexit, aut falso legit, praesertim cum hoc ei non ita frequenter acciderit. Dolendum autem est, quod ea editio, quae tantopere ceteris praestaret, Pertzium (SS. II 776) fugit: qui quamquam codicem contulit ipse, tamen exiguum partem correxit eorum, quae iam ante eum Duplessis inde emendaverat. Ea vero quae Duplessis fugerant, omnia fere etiam Pertzium fugerunt. Glossas nolebat is dare omnes, sed satis habuit eas dare, quae memorabiles sibi viderentur, delectu parum apte instituto. Accedit quod multa praecipue in libro secundo corrigere neglexit in carmine ipso, velut II 556 negatos edidit, quod in adnotatione pro negatos positum dicit; hoc vero apertissime in libro legitur. Hoc tamen nomine bene meruit Pertzius de Abbone, quod tertium librum primus edidit, quamquam ne huic quidem integras glossas addidit, neque satis recte lectas. Pertzium quinquennio

postea excepit Tarannius, cuius editio in primo et secundo libris vix ulla alia de causa laudanda est, quam quod copias Duplessianas, quibus uti non potuerant nisi perpauci, omnibus iam apertas proponeret. Quod vero illius editionis meritum detrectavit, tamquam commentarius Duplessianus non sufficeret si quis accurate in Abbonis mentem se insinuare vellet (p. XXIV sq.), ineptum est. Nam Tarannius plerumque ea fere addidit, quae Duplessis, si in iis omnino haesisset, nullomodo dubitari potest quin ipse commentario fuerit inserturus. Utilis autem est editioni adiecta interpretatio gallica et tabula chronologica. In tertio denique libro nonnullos Pertzii errores, sed minime omnes, codice denuo inspecto emendavit.

Cum igitur Abbo hoc loco denuo proditurus esset, nova instituenda videbatur collatio libri Parisini, a quo omnis salus huic operi petenda est. Nec spes fefellit. Nimirum ex codice liberalissime a V. Cl. Leopoldo Delisle huc transmissa satis multa, quae non ego tantum, sed vix quisquam divinando invenire poterat, ad novam editionem redundarunt. Quae, ut fides diserto habeatur testimonio, in apparatu notavi, quamquam ceterum non soleo codicum afferre lectiones nisi ubi a recepta lectione discrepent.

Tertii libri ob copiam glossarum in scholis lectitati codices extant plures.

1. Harleianum 3271 (= A) saec. X vel XI et
2. Oxoniensem ex collegio s. Iohannis (= B) saec. XI v. 1—53 continentem, anglosaxonicis glossis instructos, adhibui secundum apparatus J. Zupitzae b. m. (Z. f. d. A. XXXI p. 1 sqq.);
3. Harleianum 3826 (= H) saec. X,
4. Britannicum (kings library 3 A VI = R) saec. XIII,
5. Cantabrigiensem, bibl. univ. Gg. V 35 (= C) saec. XI in itinere Anglico contulit C. Hampe (cf. N. A. XXII 227. 635. 638. 666);
6. Valentianensem 288 saec. X vel XI (= V) secundum editionem Mangearti (catal. de Valenciennes p. 656 sqq.) adhibui;
7. Parisinum 5570 saec. XI (= Q) et
8. Samarobrivensem 110 saec. XIII. (= S), dum haec corrigo, contulit C. Hampe in itinere Gallico.

Neque vero id agendum erat, ut omnes omnium librorum lectiones peculiariter recenserentur; sed, cum Parisinus unus tantum valeat, quantum ceteri omnes, huius quidem plenae lectioni reliquorum selectam adiecimus. In glossis Parisinum codicem expressimus; earum glossarum, quae libris CHR propriae sunt, hic ponimus specimen. Quod eos non esse vituperaturos confidimus, qui meminerint sine ulla utilitate exponi, utrum in aliquo codice deterioris notae scilicet illud vel id est praeponatur glossae an omittatur. Neque orthographica levidensia vitia adnotanda erant. Codex igitur Britannicus R has glossas solus exhibet 1 cl.] sc. o clerice 1.] pro 'a latere' demps.] minuas 8 l.] eligat 10 sist.] fieri 12 sistat] maneat 13 a.] i. e. recedat 22 cl.] i. e. clerice 25 ap.] i. e. minister secretorum; apocrisarius dicitur ipse, cui committimus secreta consilia; idem est et simmistista, uti canimus 'simmistista dei' (bis simmistista scripsi pro siminista; cf. e. g. Milo PAC III 618, 90 et Mone, lat. Hymn. III 117) 26 b.] rex serpentium (interpres graecae linguae ignarus de basilisco cogitabat) 31 c.] i. e. equus castratus R (= Pap.) 36 l.] N. s. (cf. glossas P et introduct. ad glossas libri III) s.] vel sequere (cf. gl. P) 39 an.] i. e. ambonem (ambonum Q) 64 t.] mandatum 66 si g.] si fers 92 B.] i. e. vino 102 miles] o — (item C).

Sequantur excerpta codicis Cantabrigiensis: 1 cl.] φ 10 sistere] κ π 14 pro-sapia] nobilis (confundere visus enclitica et inclita) 18 celebs] φ. 19 pr.] genus vestis puerorum 20 abutitur] i. e. male, i. e. a malo viro (voluit a viro; i. e. die anabola wird missbraucht, wenn ein Mann sie trägt) 22 Codrus] nobilis poeta (ut V; sed HR cum P faciunt) 36 l.] NC (cf. supra de gl. R) 38 generant] sc. egilopia

58 g. m.] sc. tegat 79 l.] sinistra 88 V.] libidinem 90 cuncte] omnes 96 a.] terras
111 qu.] sc. valeas (v. 113) a.] celestes 113 sistenti] manenti 115 poscas] ores

*Codicis Harleiani 3826 (= H) glossae non multum differunt a glossis Parisini P;
de glossis codicum Q et S p. 122 referam.*

SCEDULA SINGULARIS CERNUI ABBONIS DILECTO FRATRI GOZLINO.

Cunctorum dei plasmatum extimus et conlevita indignus Abbo, sincere omnem-
que terrigenam superantis igne dilectionis amplexando fratri Gozolino, quicquid in Christo
utriusque vitae manet iocunditatis. Tuae admodum mihimet acceptissime germanitatis
affectio sibimet dudum destinari crebro poposcit, ut bellorum Parisiacę polis, pre-
cellantissimi quoque principis ab examine regni hucusque Odonis, nostro genitum labore
codicellum didicit, tam contigui studiosa ingenioli quam fraterni insuper non inmemor
flagri. Eandem itaque ob gratiam faustissime noveris germane, tibi hancce dirigi
pagellam, cum tam rara ne umquam penes me frustretur petitio, tum solamine omnium
apud lectorem amicissimi, ut cara finetenus vice illam mittentis fungatur, quin etiam
a deviiis prudenti dextera relevetur. Numquam enim otio reficiendi ob scholarum plurali-
tatem, cuius commoditati ubique locorum vacaverim; verum qui primum fuerit prolata,
constat adhuc sequens pagina membranis semel tantum mutatis, post quoque ceu
quopiam Foebo tuo sagaci lustretur arbitrio. Denique, huius eliminata directionis causa,
aequum autumatur depromi geminas etiam opusculi inchoationis. Quarum siquidem
prima fuerit causa exercitacionis (tunc etenim adhuc litteratoriae tyrunculus disciplinę
Maronis proscindebam eglogas), altera vero mansuri aliarum tutoribus urbium exempli.
Caeterum tam tuae quam reliquorum quidem lectorum almę caritati non istud metricę
conplecti volumen, quod vates taxer, notum fore molior. Nullatenus quippe hic, quae
penes summos repperiuntur figmenta poetas: atqui Faunos ferasve nusquam tripudio
carminis in ludum more Sileni conglomeraverim neu rigidas motare cacumina quercus
coegerim; tum vero silvę avesque, menia quoque numquam nostris sunt comitata vesti-
giis pre dulcedine cantionis; nec quovis modulamine Orco aliisve Manibus animas tar-
tarea eripuerim caligine ritu Orphei. Plane etiam si quando affuerit velle, nusquam

1 sincaere P; itemque 77, 13 aelim., 16 aegl., 17 metricae, 19 poetas, 21 coaeg., 23 aerip.; 142 quae-
mus, 57 cedas (cf. I 171. 316; II 409), 300 cern., 317 cael., 628 graminae; II 284 pellens, 311 te et siquid
forte praetervidi 4 si/bimet P 7 hance P¹ 8 peticio P¹ 10 ocio P¹ 11 pr/imum P
12 simel P¹ coque P¹ 13 copiam P¹ 14 au/tumatur P incoationis P¹ 18 mollior P¹
19 figmentū P¹ 20 silene P¹ 21 nř/is P

Linguae. cernui: humilis 1 plasmatum: formarum sincere: pure 2 terrigenam: s. dilec-
tionem superantis: transcendentis (transcendentis P) 3 manet: est admodum: valde acceptissime:
carissime 4 affectio: dilectio ut: postquam polis: urbis 5 examine: origine 6 didicit: cognovit
contigui: propinqui in margine ascripta erat his versibus glossa copiosior, cuius haec legi possunt:
Qu | | fa | | cřři suo | ideoq: | ... cř |
(cf. p. 73³). insuper: maxime 7 flagri: amoris gratiam: causam faustissime: felicissime 8 pagellam:
a pagina; SINEDOche cum: et rara: preciosa tum: et 9 fungatur: s. illa pagina quin: insuper
10 deviiis: mendatiis dextera: s. tua numquam enim...: ZEVMA otio: spacio reficiendi: emendandi
pluralitatem: frequentiam 11 commoditati: utilitati ubique locorum: in omnibus locis vacaverim:
stud(u)erim verum: sed qui: quomodo 13 quopiam: aliquo eliminata: exposita 14 geminas:
s. causas 15 litteratoriae: gramaticę 16 proscindebam: .i. prima vice legebam altera: s. causa
inchoacionis (incoacionis P) 18 quod: s. ideo vates: poeta taxer: nominer fore: esse molior: cupio
hic: in isto opusculo 19 penes: apud atqui: certe faunos: deos agrestes nusquam: nullo in
loco (loq P) tripudio: .i. pre gaudio 20 conglomeraverim: congregavi (cogregavi P) neu: nec
21 comitata: Beda de ortographie (GL VII 267, 8) 'comitor amicos et amicis' 22 cantionis: cantilene
quovis: aliquo Orco: inferni deo manibus: diis infernalibus 23 etiamsi: quamvis

14 siquidem apud Abbonem apodoseos est.

19 'cf. Verg. ecl. 6, 27 sq.' Taranne.

tamen his actibus favit posse. Ergo nec positor quidem nuncupor nec figmenta hic habentur; sed nostrae facultatis adsint presidia. Porro triadi nostros credidi biblos visu et auditu modo decusatos. Quorum duo quidem tam preliis Parisiacę urbis, Odonis quoque regis, quam profecto almi ac heroys presertim mei Germani eiusdem sedis olim egregii presulis, effulgent miraculis, alias tamen quibuslibet inauditis. Qui autem supplet trinitatem tercius, horumce ignarus constat. Nam cleronomos, tametsi angustum maneat situm, decentissime ornat: tum scolasticis ambientibus glosas suis in commentis obnixe complacet, allegoria vero aliquantisper, cui eius indago libuerit, renitet; tum per semet quoniam mutis inheret verbis, propria manu linguas superieci. Pedes autem in omnibus opusculi versibus adeo delegerim, quo perrarissimos forte ignorantia potiusve oblivione liquerim clodos; qui tamen periergia quaeso industriaque legentis debitae virtuti restituantur. Pentimimeris nempe seu cum cata triton trocheon eptimimeris rata similitudine per omnia currunt cesurae, quanquam bucolice per tomen perpauca. Communibus preterea bannitę modis cum dieresi et episinaliffa non dense usus extiti. Igitur largiente divino munere suggessit haecine mihi facultas. Quid plura? catalecticus cunctus existit versus. Tum multa prorsus alia lectori seria parebunt indita. Nec tamen putetur hoc ob aliud factum, nisi materiam vel a tua, dulcissime frater, prudentia hauriendam seu cuiuspiam alterius diserti, cum ad manus venerit, metrici. Dactilici quidem versiculi trimetri praepositi causam enucleant sui; sed minime exauditi. Verum, quod haud apud magistrum, saltem mereantur nancisci penes germanum.

GAUDIA · QUOT RADII FEBO · TIBI SINT ET HONORES
CUM FINE · IN FINE · CLAM QUOQUE FINE · DEO.

EXPLICIT EPISTOLA.

VERSICULI AD MAGISTRUM DACTILICI.

O pedagoge sacer meritis
Aÿmoine piis radians
Digneque sidereo decore,

Perrogitat matites liniens
5 Ore pedes digitosque tuos,
Cernuus Abbo tuus iugiter.

1 possae *P*¹ quidā *P*¹ nūcupor in nūcupor corr. *P* 2 bilos *P*¹ 6 ignarus in ras. *P*
ñstat *P* 12 catata *P*¹ 13 ptomen *P*: corr. Bouquet 14 aepisinalifa *P* 18 disserti *P*¹
19 exauditi ||||| Uerum *P* 22 IN FINE *P*, lineolam (FINĒ) add. man. rec.; deinceps in cod. distinguitur;
gaudia tibi sint in fine (i. e. morte) et sine fine (i. e. aeterna) cum fine deo (qui est *A* et *Ω*, principium et
finis; apocal. 1, 8)

Linguae. 1 positor: poeta 2 facultatis: ·i· possibilitatis (possibilitatis *P*) triadi: trinitati biblos:
libros 3 modo: tantum decusatos: ornatos 4 heroys: domini 5 alias: alibi 6 cleronomos:
clericos. Cleronomia grece, latine ereditas; inde cleronomus ·i· heres (h ss.) dei. 7 angustum: strictum
maneat: sit; maneo te et tibi tum: et 8 commentis: compositionibus obnixe: valde aliquantisper:
aliquantulum eius: s. allegorię indago: inquisicio libuerit: placuerit 9 cum: et mutis: obscuris
linguas: glosas 10 opusculi: s. huius adeo: in tantum delegerim: e- quo: ut perrarissimos:
valde —; s. versus 11 qui: s. versus periergia: solercia 13 rata: accepta similitudine: exemplo
aliorum metrorum cesurae: divisiones 14 bannitę: sillabe dieresi: dississione (sic) aepisi-
naliffa: coniunctione dense: frequenter 15 extiti: fui suggessit: ministravit quid plura: s. ex-
pediam 16 tum: et prorsus: certe seria: utilia parebunt: ap- indita: inserta 17 ob: propter
materiam: s. ob — 18 cuiuspiam: s. prudentia diserti: periti 19 enucleant: aperiunt sui: pro
'suam' 20 verum: sed haud: non apud magistrum: s. meruerunt germanum: s. te 22 CLAM:
sine QUOQUE: pro 'et'

1 pedagoge: magister 2 radians: fulgens 3 sidereo: celesti decore: onore 4 perrogitat:
valde postulat mathites: clientulus liniens: deosculans 5 ore: s. cum — 6 cernuus: humilis
iugiter: sedit

Sume botros, tibi quos tua fert Vitis adhuc virides; rubeant Imbre tuo radiisque tuis. 10 Continuo seris atque fodis Tu, celebrande, putas et eam. Nuncque cupis, niteat pluviis Alterius, iubare alterius? Dulce cui tribuas rogo mel;	15 Nam tibi palmes et uva manet. Floruit has mihi Parisius, Nobilis urbs veneranda nimis, Bella precans sua ferre tibi. Agnita cuius ut orbe vago 20 Sepiat ethera palma volans, Doxaque regnet ubique micans, Ore tuo gradiente super.
---	---

INCIPIT LIBER PRIMUS BELLORUM PARISIACÆ URBIS.

885

Dic alacris salvata deo, Lutecia, summo.
Sic dudum vocitata; geris modo nomen ab urbe
Isia, Danaum latē media regionis,
Quē portu fulget cunctis venerabiliori;
5 Hanc Argiva sitis celebrat peravara gazarum.
Quod nothum species metaplasmi modo nomen
O collega tibi Lutecia pingit honeste,
Nomine Parisiusque novo taxaris ab orbe,
Isiē quasi par (merito pollet tibi consors);
10 Nam medio Sequanē recubans, culti quoque regni
Francigenum, temet statuis per celsa canendo
'Sum polis, ut regina micans omnes super urbes'.
Quae statione nites cunctis venerabiliori.
Quisque cupiscit opes Francorum, te veneratur,

I 7 post honeste dist. Taranne 9 par sic P pollet sic P

Linguae. 7 sume: accipe botros: .i. versus fert: dat tua vitis; .i. tuus discipulus 8 virides: inmaturos rubeant: .i. maturescant s. racemi, .i. corrigantur ipsi versus 9 imbre: correccione radiis: emendationibus 10 continuo: .i. iugiter seris: seminas .i. doces fodis: colis, corrigis. Sepe discipulus ferebat magistro corrigendos versus, quos per incuriam neglegebat; ideo sic promebat dicens: continuo et rel. 11 putas: foras, imbuis eam: ipsam vineam .i. ipsum discipulum 12 cupis: conaris niteat: ornetur, emendetur; s. ut— (sic) 14 cui: s. viti (.i.) discipulo (corr. Duplessis) tribuas: s. ut 15 nam: .i. quia tibi: tua palmes et uva: vitis et racemus manet: est 16 floruit: genuit 17 urbs: civitas veneranda: colenda nimis: multum 18 bella: prelia precans: obsecrans ferre: s. me 19 agnita: cognita cuius: s. urbis 20 sepiat: repleat ethera: aera palma: victoria 21 doxa: gloria 22 super: de-

I 1 alacris: ilaris salvata: s. quia Lutecia: Parisius 2 dudum: aliquando vocitata: s. fueras 3 Danaum: Grecorum 4 quē: s. urbs portu: .i. de statione fulget: micat venerabiliori: honorabili 5 hanc: s. urbem Argiva: .i. greca sitis: cupiditas celebrat: frequentat peravara: valde cupida gazarum: opum 6 nothum: .i. medium grecum, medium latinum species: figura 7 collega: socia Lutecia: Parisi pingit: componit honeste: decenter 8 taxaris: vocaris tu ab orbe: .i. a mundo 9 merito: iuste pollet: .i. est consors: consimilis 10 nam: .i. quia medio: s. in — recubans: requiescens quoque: et 11 Francigenum: accusativus singularis pro genetivo plurali temet statuis: .i. extollis te per celsa: per sublimia canendo: psallendo 12 polis: urbs ut: sicut micans: nitens urbes: civitates 13 statione: portu; s. de— nites: fulges cunctis: s. portibus 14 quisque: quicunque cupiscit: s. con- opes: gazas veneratur: adoratur

Cf. annales Vedastinos et Fuldenses necnon Reginonem; E. Duemmler, Gesch. des Ostfr. Reiches III 259 sqq. 3 de Isia urbe nihil constat. 4 cf. I 13. 7 coniunge o collega Lutecia; ceterum non dissimilia sunt, quae in versibus in laude beati Landberti infra edendis leguntur v. 50 sq. 12 cf. Adrevald. Flor. c. 33 (SS XV 494, 31 sqq.).

- 15 Insula te gaudet, fluvius sua fert tibi giro 885
 Brachia complexo muros mulcentia circum;
 Dextra tui pontes habitant tentoria limfē
 Levaque claudentes; horum hinc inde tutrices
 Cis urbem specularē falas, citra quoque flumen.
 20 Dic igitur, prepulchra polis: quod Danea munus
 Libavit tibimet soboles Plutonis amica,
 Tempore quo presul domini et dulcissimus heros
 Gozlinus temet pastorque benignus alebat?
 'Hec' inquit miror, narrare potest aliquisne.
 25 Nonne tuis idem vidisti oculis? Refer ergo!
 Vidi equidem, iussisque tuis parebo libenter.
 Hec tibi nempe litaverunt libamina saevi:
 Septies aerias centum preter iuniores
 Quamplures numero naves numerante carentes
 30 (Extat eas moris vulgo barcas resonare);
 Quis adeo fartus Sequanę gurgēs fuit altus
 Usque duas modicumque super leugas fugiendo,
 Ut mirareris, fluvius cui se daret antro
 Nil parens, abies quoniam velaverat illum
 35 Ac quercus ulmique simul, madidę sed et alni.
 Urbem quo tetigere quidem Titane secundo,
 Egregii Sigefredus adit pastoris ad aulam,
 Solo rex verbo, sociis tamen imperitabat;
 Vertice flexo ad pontificem sic inchoat ore:
 40 'O Gozline, tibi gregibusque tuis miserere,
 Ne pereas; nostris faveas dictis, rogitamus;

15 fertibi *P*¹ 16 post circum dist. *Duplessis* 17 tentoria sic *P* 24 aliquisne *P* 37 sigefredus adit in ras. *P*

Linguae. 15 te: .i. de te fert: affert 16 complexo: coniuncto muros: menia mulcentia: blandiencia circum: adverbium 17 tui: .i. tua tentoria: litora limfē: aque 18 leva: s. tua claudentes: s. pontes horum: s. pontum (*sic*) tutrices: defenstrices (*sic*) 19 cis: de ista parte falas: turres citra: ultra 20 igitur: .i. propterea quia tam digna es polis: civitas Danea: Normannorum munus: donum 21 libavit: litavit soboles: filia; sobolem pro cuncta progenia (*sic*) posuit Plutonis: dei inferni vel Erebi 22 tempore quo: .i. quando presul: episcopus dulcissimus heros: suavissimus dominus 23 alebat: nutriebat 24 inquit: .i. dixit, s. civitas miror: vox urbis narrare: dicere -ne: nonne 25 idem: ipse refer: dic ergo: .i. propterea quia vidisti 26 vidi: vox poetę equidem: ego quidem iussis: preceptis parebo: obediam libenter: voluntarie 27 hec: ista nempe: certe litaverunt: obtulerunt libamina: munera saevi: crudeles 28 aerias: excelsas preter: extra iuniores: minores 29 quam: multo naves: durcones numerante: qui numeraret ipsas naviculas 30 extat: est vulgo: adverbium resonare: nominare 31 quis: quibus adeo: in tantum fartus: repletus altus: profundus 32 modicum: .i. dimidiam (*sic*) fugiendo: dum fugeret 34 abies: arbor velaverat: cooperuerat 35 madidę: umide alni: ex istis enim arboribus erant naves compositę 36 Titane: die 37 egregii: eximii adit: venit 38 solo r. v.: nam carebat regno; ideo solo verbo erat rex sociis: s. suis imperitabat: imperabat 39 vertice: capite (*caput P: corr. Duplessis*) flexo: inclinato inchoat: incipit dicere 41 ne: s. (*sic*) ut non faveas: consentias rogitamus: frequent(ativum *Traube*: frequentati *P*) pro perfect(ivo; cf. *Priscian. inst. XIV 26 G. L. III 38, 10*)

15 'fluvius gyro complexo (i. e. in se revolutio) brachia muros mulcentia tibi circumfert'. *Taranne*.
 17 i. e. pontes occupant litora aquae, claudentes dextra tua et laeva tua. 28 sqq. cf. *Duemmler, Ostfr. III² p. 260²*.

- Indulge siquidem, tantum transire queamus 885
 Hanc urbem — tangemus eam numquam; sed honores
 Conservare tuos conemur, Odonis et omnes.
 45 Hic consul venerabatur, rex atque futurus;
 Urbis erat tutor, regni venturus et altor.
 Haec contra domini presul fidissima iecit:
 'Urbs mandata fuit Karolo nobis basileo,
 Imperio cuius regitur totus prope kosmus
 50 Post dominum regem dominatoremque potentum,
 Excidium per eam regnum non quod paciatur,
 Sed quod salvetur per eam sedeatque serenum.
 Ut nobis si forte tibi commissa fuissent
 Menia quodque peregisses iustum tibi narras
 55 Quid fore sancires?' Sigemfredus 'Caput' infit
 'Esis honore meum, canibus demum quoque dignum.
 Toxica, ni tamen his precibus cedas, tibi tela
 Nostra ministrabunt castella die veniente,
 Decedente famis pestem, hoc peragentque quot annis.'
 60 Haec ait, atque dehinc abiit sociosque coegit;
 Sic caput aurora rapuit perdente duellum.
 Nempe ruunt omnes ratibus turri properantes,
 Quam feriunt fundis acriter complentque sagittis:
 Urbs resonat, cives trepidant pontesque vacillant;
 65 Concurrunt omnes turrique iuvamen adaugent.
 Hic comites Odo fraterque suus radiabant
 Rotbertus pariterque comes Ragenarius, illic
 Pontificisque nepos Ebolus, fortissimus abba.
 Hic modicum presul iaculo palpatu acuto,
 70 Hic eius iuvenis miles simili Fredericus
 Est ictus gladio; miles periit, seniorque

44 tuos sic P 45 venerabit coeperat P 54 peregisses iustum tibi narras in ras. P

Linguae. 42 indulge: concede tantum: solummodo quaeamus: valeamus 43 tangemus: ledemus
 numquam: nullo modo 44 conemur: pro 'conabimur' 45 hic: s. Odo venerabatur: colebatur futurus:
 quia post consulatum imperium suscepit 46 urbis: s. ipsius tutor: defensor altor: nutritor 47 fidis-
 sima: fidelissima, s. verba 48 mandata: commendata (sic) basileo: rege 49 prope: ferme kosmus:
 mundus 51 excidium: depopulationem 52 salvetur: tueatur serenum: tranquillum 53 forte:
 adverbium dubitandi commissa: comendata 54 menia: edifitia 55 fore: adesse 56 demum:
 postea dignum: s. sancirem 57 ni: pro nisi his precibus: nostris dictis cedas: con- 58 mini-
 strabunt: apponent 59 decedente: s. die pestem: s. ministrabunt quot: singulis 60 haec: s. (sic) verba
 ait: dixit abiit: recessit socios: s. suos coegit: collegit 61 caput: initium rapuit: accepit
 duellum: prelium 62 nempe: certe ratibus: de navibus turri: ad turrim properantes: festinantes
 63 quam: s. turrim feriunt: percutiunt acriter: fortiter 64 resonat: fremit trepidant: pavescunt
 vacillant: moventur, titubant 65 concurrunt: simul currunt iuvamen: auxilium adaugent: auc-
 mentant 66 hic: in hac (ac P) specula radiabant: coruscabant 67 pariter: s. cum illis 68 Ebolus:
 s. radiabat 69 iaculo: s. cum — palpatu: vulneratus vel tactus (sic), s. est hic... hic: ANAFORA
 70 simili: s. cum — 71 ictus: percussus periit: occubuit

51 sq. quod i. e. ut 53 sqq. Si forte tibi moenia commissa fuissent ut nobis, peregissesque
 quod narras: quid iustum tibi fore sancires? Sigemfredus dixit: Caput meum (sancirem) ensis honore et
 postea canibus dignum. Tamen, nisi his precibus cedas, castella nostra tibi veniente die ministrabunt (cf.
 v. 100) toxica tela, decedente die (ministrabunt tibi) famis pestem. 58 sq. cf. Verg. Georg. IV 466.
 61 perdente pro 'pereunte'. 62 'hodie porta Parisiorum seu magnum castelletum'. Bouquet.

- Convaluit, sese medicante dei medicina.
 Hic vitae multis extrema dedere, sed acres
 Pluribus infigunt plagas; tandemque recedunt,
 75 Exanimes Danos secum multos referentes.
 Iam occidui medium vergebat ad ultima Tile
 Climatis australis quoque Apollo secutus Olimpho.
 Nil prorsus species turris renitens erat adhuc
 Perfectę, fundamentis tantum bene structis
 80 Ac modicum ductis sursum factisque fenestris
 Gaudebat; belli sed eadem nocte peracti
 Altius haec circumductis crevit tabulatis;
 Lignea sescuplae siquidem superadditur arcu.
 Sol igitur Danique simul turrim resalutant;
 85 Prelia devotis iaciunt inmania valde;
 Pila volant hinc inde caditque per aera sanguis,
 Conmiscentur eis fundae laceraeque balistae —
 Nil terras interque polos aliud volitabat.
 At turris nocturna gemit dardis terebrata
 90 (Nox fuit eius enim genetrix, cecini quoque supra),
 Urbs pavitat, cives strepitant, et classica clamant
 Absque mora tremulae cunctos succurrere turri;
 Christicolę pugnant belloque resistere curant.
 Belligeros inter cunctos gemini radiabant
 95 Plus aliis fortes, alter comes, alter et abba:
 Alter Odo victor bellis invictus ab ullis
 Confortando fatigatis vires revocabat,
 Lustrabat iugiter speculam perimens inimicos;
 Qui vero cupiunt murum succidere musclis,
 100 Addit eis oleum ceramque picemque ministrans,
 Mixta simul liquefacta foco ferventia valde:
 'Quę Danis cervice comas uruntque trahuntque,
 Occiduunt autem quosdam quosdamque suadent
 Amnis adire vada.' Hoc una nostri resonabant:
 105 'Ambusti Sequanę ad pelagos concurrите, vobis
 Quo reparent alias reddendo iubas mage comptas!'

86 caduntque, *ut vid.*, P¹ (*ut volant*) sanguis *in ras.* P 102 sqq. Odonis verba *ex glossa distincti*

Linguae. 72 medicante: dum medicaretur 73 hic: in hac fala (*sic*) multis: s. Christianis vite
 extrema: finem vite dedere: dederunt, s. Dani acres: sevas 74 pluribus: s. quam mortem (*sic*) infigunt:
 inserunt (*sic*, inserit P) recedunt: redeunt 75 exanimes: mortuos 76 vergebat: vertebat 77 climatis:
 partis Apollo: sol olimpho: .i. a toto celo. 82 tabulatis: parietibus 83 lignea: s. turris sescuplae:
 dimidię 85 devotis: fidelibus: 86 pila: dardi hinc inde: ex utraque parte 87 lacerę: laceratę
 89 terebrata: perforata 91 classica: cornua 95 alter comes: s. erat 96 alter Odo: s. erat
 98 perimens: occidens 99 vero: et musclis: ferris; musculus est, quo muri perfodiuntur; hinc quasi
 murusculus dicitur; fit autem similis cuniculo 100 eis: s. Normannis 102 quę Danis: s. talia dicit
 (*sic* dicit P) cervice: a — comas: crines 103 occidunt: s. illa ferventia quosdam quosdamque: EPIZEVXIS
 104 amnis: fluminis 105 ambusti: undique usti 106 iubas: crines mage: pro 'magis' comptas: ornatas

76 *propter Servium ad Verg. Georg. I 30 (= Isid. orig. XIV 6, 4) Thyle insula est Oceani inter septentrionalem et occidentalem plagam coniungo ad ultima Thyle i. e. ad medium occidui et australis partis.* 86 *i. e. pila volant hinc inde per aera, caditque sanguis.* 90 *supra sc. v. 81.*

- Fortis Odo innumeros tutudit; sed quis fuit alter? 885
 Alter Ebolus huic socius fuit equiperansque;
 Septenos una potuit terebrare sagitta,
 110 Quos ludens alios iussit prebere coquinae.
 Hisce prior mediusve fuit circumve nec ullus,
 Fortiter ast alii spreta nece belligerabant:
 Verum stilla quid est simplex ad caumata mille?
 P geminum fidos, raro quamvis, vegetabat;
 115 Mque truces posthac chile (seranta chile id extat)
 Hice recenter eunt vicibus turrim, iuge foedi
 Ingeminant bellum. Clamor fremitusque fit altus,
 Ingentesque replent voces hinc inde ruentes
 Ethera; saxa fremunt parmas quatientia pictas,
 120 Scuta gemunt, galeae strident traiecta sagittis.
 Huc preda redeunt equites, certamina stipant,
 Incolumes adeunt speculam saturique ciborum,
 Anteque durcones multi repetunt morientes
 Quam lapides iaciant illamque gravent lapidando,
 125 Dulce quibus flamen Danae spirantibus aiunt,
 Quaeque suo lacerans crines lacrimansque marito:
 'Unde venis? fornace fugis? scio, nate diabli,
 Hanc nullus poterit vestri superare triumphus?
 Non tibi nunc Cererem vel apros Bacchumque litavi?
 130 Tamque cito quare repedas ad tegmina stratus?
 Haec iterum gestisne tibi poni? redeuntne
 Elluo, sic alii? similem mereantur honorem!
 Clibanus ob humile quantum speculae sinuatus
 Saeva per ora duit quamvis ignobile nomen.
 135 Ima dehinc ardent eius disscindere fuscii:
 En inmane foramen hians, maius quoque dictu!

110 quoquinae *P*; *sed cf. p. 77, 12. 13* 112 spræta *P*¹ 126 suos *P*¹ 130 /amque *P*¹
 135 fuscii (*i. e. tetri, sc. Normanni; cf. II 461*) *scripsi: scisci P* 136 hians maius quo⁹ dictu *praeter q. in ras. P*

Linguae. 107 tutudit: percussit 108 equiperans: s. Odonem 109 septenos: s. Norm. 110 ludens:
 deridens alios: s. vivos 111 hisce: s. duobus prior: s. in pugna circum: s. illos; .i. tercius
 ullus: s. fuit 112 spreta nece: despecta morte 113 verum: sed stilla: gutta simplex: una
 caumata: ignes, calores ad caumata: s. comparata 114 *P*: ro; *P* grecum si fuerit geminatum,
 CC significat, quia simplex C; tot enim Christiani erant [raro] (*sic, delevi; cf. gl. ad M v. 115*) fidos: fideles
 vegetabat: sustinebat, confortabat 115 *M*: mi; *M* similiter grecum XL significat; chile: mille, tot
 enim erant Normanni .i. XL milia truces: crudeles posthac: deinde chile: *I* (*bis*) seranta: XL
 extat: est 116 hie: Norm(anni) eunt: pro 'adeunt' iuge: continuum fedi: turpes 117 inge-
 minant: multiplicant 119 parmas: scuta 120 traiectiones: perforata 121 huc: ad hunc locum .i. ad
 turrim preda: de — stipant: circumeunt 122 incolumes: sani, s. Normanni ciborum: ex cibis
 123 durcones: naves 124 illam: s. speculam 125 flamen: animam 127 fornace: turrim vocabant
 furnum nate: fili diabli: SINCOPE 128 triumphus: victoria 129 non: pro 'nonne' Cererem:
 panem apros: carnes Bacchum: vinum litavi: obtuli 130 repedas: revertis (*sic, reūtif P*)
 131 gestis: cupis poni: pro 'apponi' 132 elluo: glutto 133 ob humile quantum: propter parvam quanti-
 tatem speculae: turris sinuatus: curvus, pandus (*pandis P: corr. Duplessis*) 134 duit: dedit 135 ima:
 fundamenta ardent: cupiunt eius: s. turris 136 inmane: magnum hians: apertum dictu: s. apparuit

115 *cf. Duemmler III 260*³. 119 *de pictis parmis cf. Waitzium ad carmen de bello Saxonico*
p. 15 sq. et Abbonem ipsum I 256 sq. 123 multi morientes referuntur ad naves priusquam possint
pugnare. 125 '*cf. Tac. Germ. 7 sq.*' Pertz.

Apparent penitus procures iam nomine citi, 885
 Cristatosque vident cunctos, quibus atque videntur,
 Conspiciuntque viritim omnes non introeuntes.
 140 Horror enim vetuit, quod non audacia sumpsit.
 Orbita mox a turre teres iaculatur in illos,
 Bis ternis arcens animas direxit Averno,
 Perque pedes tracti numerum complent morientum.
 Tum foribus posuere larem, vulcania cura,
 145 Hinc multare viros rentes et perdere turrim.
 Fit rogos horribilis, fumusque teterrimus inde
 Nubila militibus miscet, succedit et umbris
 Scilicet arcs piceis hora veluti diuturna.
 150 Sed nostri dominus miserescens vertere iussit
 149 (Nam tulit hæc minime sufferre diu sibi notos)
 In sortem caecam populi nebulam generantis.
 Fortius ille furens Mavors regnare satagit:
 Signifer en geminus concurrit ab urbe benigna,
 Lancea bina gerens speculam conscendit, amictum
 155 Auribus inmodicis croceum, formido Danorum;
 Tunc, centena quium pepulit cum sanguine vitam
 Centeno catapulta nimis de corpore pernix,
 Hospiciumque comas ducti lintresque revisunt.
 Lemnius hic moritur claudus magno superante
 160 Neptuno, humectant latices incendia fusi
 Pestiferę gentis. Miles percussus acerbo
 Rotbertus felix iaculo spiravit ibidem,
 Atque deo pauci vulgo periere iuvante.
 Erubuere tamen posthac veluti lupus audax
 165 Nil rapiens predae, repetitque quidem nemus altum,
 Subtilemque nimis secum retulere fugellam,
 Tercentum exanimos flentes Charone receptos.
 Nox comitans turris studuit vulnus medicari.
 Haec duo bella sui residens in limite currus

145 viros // rentes *P* 149 et 150 notas in *P* praescriptas secutus transposui diu ss. *P*
 152 mavors ||||| regnare *P* (extrema littera erasa fuit a) 153 cloceum *Du Cange* 155 ausibus
Duemmler, Ostfr. III 262 161 post gentis dist. *P*

Linguae. 137 penitus : intrinsecus citi : vocati 138 cristatos : galeatos 139 viritim : per singulos viros
 140 horror : pavor sumpsit : pro 'presumpsit' 141 orbita : rota 142 bis ternis : .i. sex Norm(annis)
 arcens : repellens Averno : inferno 144 tum : deinde foribus : portis larem : ignem Vulcania
 cura : s. qui est — 145 multare : occidere rentes : sperantes 146 rogos : focus 147 succedit :
 subintrat 148 diuturna : longa 151 sortem : partem 152 Mavors : bellum satagit : studuit
 153 signifer : antesignanus (*sic*) urbe benigna : .i. Parisio 154 speculam : turrim 155 formido :
 pavor Danorum : Normannorum 156 quium : pro 'quorum' pepulit : eiecit 157 catapulta : sagitta
 pernix : velox 158 comas : s. per — 160 latices : aquae 161 acerbo : crudeli 163 vulgo :
 s. ex — 164 posthac : deinde 165 nemus : silvam altum : profundum 167 Charone : deo inferni
 168 nox . . : METAFORA comitans : sequens 169 limite : fine

147 cf. *Verg. Georg. III 418.* 153 signiferi gerebant duas lanceas, quarum amictus croceus
 habebat immodicas aures ('oreilles'). 159 cf. *I 383. 607.* 169 cf. *Duemmler (Ostfr. III 262),*
quocum consentio, nisi quod Sigefredi Gozlinique colloquium primi proelii die habitum statuo priusquam
aurora periret (cf. v. 61). 'November gelidus adest complere haec duo bella tribus diebus antequam is
Decembri anni finem cederet.' Taranne.

- 170 Ante November adest gelidus supplere Decembri 885
Solibus is caudam ternis quam cederet anni.
Sole suos fulvo radios fundente sub ethre
Sorte Dionisii lustrant equidem recubantes
Macharii Sequanae ripas, et castra beatum
175 Germanum circa teretem componere vallis
Commixto lapidum cumulo glebisque laborant.
Post montes et agros, saltus camposque patent
Ac villas equites peragrant peditesque cruenti.
Infantes, pueros, iuvenes canamque senectam,
180 Atque patres natosque necant necnon genetrices;
Coniugis ante oculos caedem tribuere marito,
Coniugis ante oculos strages gustat mulierem,
Ante patrum faciem soboles necnon genitricum!
Efficitur servus liber, liber quoque servus;
185 Vernaque fit dominus, contra dominus quoque verna.
Vinitor agricolaeque simul cum vitibus omnes
Ac tellure ferunt crudeles mortis habenas.
Francia iam dominisque dolet famulisque relictas,
Heroe gaudebat nullo lacrimisque rigatur;
190 Nulla domus stabilis vivo regitur dominante.
A! tellus opulenta gazis nudatur opimis,
Sanguivomis, laceris, atris, edacibus, aequo
Vulneribus, predis, necibus, flammis, laniatu
Prosternunt, spoliant, perimunt, urunt, populantur
195 Dira cohors, funesta falanx cetusque severus.
Posse favebat eis actutum, velle quod, ipsum:
Omnia se visum gestabant ante cruentum.
Valles diffugiunt humiles, tumidi prius Alpes;
Arma simul diamant lucos cum corde fugaci.
200 Nemo patet, fugiunt omnes, heu! nemo resistit.
Sic decus a! regni pro posse tulere venusti,
Sic celebris specimen cimbris portant regionis.

172 fundente (prior n ex l corr.; cf. fulvo) P 174 sequarię P¹ 181 in margine inferiore
add. P 191 post a dist P. 193 nec/bus P¹ 194 ¶//sternunt sic P; cf. I 590 195 cetus P¹
201 distincti

Linguae. 170 gelidus : frigidus supplere : complere 171 solibus : diebus caudam : finem cederet :
daret 172 fulvo : rubeo 173 sorte : in parte lustrant : circumeunt, s. gentiles recubantes : iacentes
174 macharii : sancti 175 teretem : rotundum vallis : palis 176 cumulo : aggere 177 saltus :
silvas 178 equites : s. Norm. cruenti : feri 180 necant : occidunt 181 coniugis : mulieris
182 coniugis : mariti strages : occisio 183 soboles : s. gustat mors 184 liber, liber : EPIZEUXIS
185 verna : famulus 189 heroe : domino 190 dominante : domino 191 opulenta : dives gazis :
divitiis opimis : multis 192 atris : nigris edacibus : consumentibus (sic) aequo : equali.. 193 vul-
neribus : plagis laniatu : devoratione 194 populantur : devastant 195 dira : crudelis funesta :
scelerata falanx : multitudo severus : crudelis (crudlis P) 196 actutum : mox 198 valles : pauperes
diffugiunt : valde fugiunt tumidi : superbi homines Alpes : montes 199 arma : armati diamant :
valde amant lucos : silvas 200 resistit : s. illis 201 decus : ornamentum venusti : pulchri
202 specimen : ornamentum cimbris : navibus

175 'S. Germain d'Auxerre, figura rotunda.' Bouquet. Cf. II 35.

- Terribiles inter acies tamen adstitit acta
 Parisius ridens media inperterrita tela.
 205 Ergo bis octonis faciunt (mirabile visu)
 Monstra rotis, ignara modi, compacta triadi,
 Roboris ingentis, super argete quodque cubante
 Domate sublimi cooperto. Nam capiebant
 Clastra sinûs, archana uteri, penetralia ventris,
 210 Sexaginta viros (ut adest rumor) galeatos.
 Unius obtinuere modum formę satis amplae:
 Completis autem geminis ternum peragendo
 Mittitur arte fala vexare falarica binos
 Artifices, nervis iaculata, uno quoque plectro.
 215 Sic nobis loetum primi meruere paratum;
 Mox monade necata obiit saevissima dias.
 Mille struunt etiam celsis tentoria rebus
 Tergoribus collo demptis tergoque iuvençum
 (Bis binos tressisve viros clipeare valebant),
 220 Quę pluteos calamus vocitat cratesve latinus.
 Nox nullam recipit requiem nullumque soporem:
 Veloces acuunt, reparant cuduntque sagittas;
 Expediunt clipeos, veteresque novi efficiuntur.
 Cumque senis Foebi fulgor iam scandit in almas
 225 Quadrigas agilis noctemque repellit opacam
 Atque suos oriens oculos demittit in urbem,
 En proles Satane subito castris furibundae
 Erumpunt, trepidis nimium telis onerate;
 Ad turrim properant, tenues ut apes sua regna
 230 Distentis adeunt humeris casiaque thimoque
 Arboreisque simul vel ameni floribus agri:
 Haud secus infelix populus contendit ad arcem
 Pressis fornicibus humeris ferroque tremente.
 Ensibus arva tegunt, Sequanam clipeis, et in urbem
 235 Plumbea mille volant fusa densissime mala
 Atque serunt pontes validis speculas catapultis.

203 inter acies sic P (cf. I 235. 506) 204 Parisius // ridens P tale P: corr. Duplessis 206 compacta
 sic P 213 faleirica P¹ 235 fusa ss. P 236 sef/////pontes P

Linguae. 203 acies: exercitus s. Norm. 204 ridens: de - 205 mirabile: s. opus 206 modi: mesure
 compacta triadi: coniuncta trinitati 207 roboris: quercus quodque: unumquodque 208 cooperto:
 s. ariete 209 sinus: s. illius arietis ventris: s. arietis 212 ternum peragendo: .i. dum tertium per-
 ageretur 213 arte: per artem fala: a turri vexare: allidere falarica: balista 214 artifices: magistros
 plectro: verbere 216 monade: unitate percussionis dias: .i. dualitas Norm. 218 tergoribus: coriis
 219 tressis: tres clipeare: contegere valebant: s. tentoria 220 quę: s. tent(oria) pluteos: plutei sunt
 crates corio (grates coreo P: corr. Taranne) crudo intextę quae hosti obiciuntur crates: coriatas 222 cudunt:
 fabricant 227 proles Satanae: .i. Norm. 228 erumpunt: egrediuntur 230 distentis: plenis casiaque
 thimoque: erbe sunt 232 haud secus: non aliter 233 fornicibus: arcibus ferro tremente: METAFORA

205 cf. Richer. hist. II 10. 207 super quodque cubabat aries domate sublimi coopertus.
 211 (machinae illae) obtinuere mensuram unius (i. e. eiusdem) formae satis amplae. 213 ut vexet.
 215 letum, quod nobis paraverant (cf. e. g. psalm. 7, 16). 216 dyas, sc. artifices duos (v. 213 sq.).
 217 celsae res pro trabibus longis dictae videntur. 224 i. e. per tot saecula munere fungentis. 235 plumbea
 mala (nos similiter dicimus 'blaue Bohnen'; cf. II 240) fusa validis catapultis obserunt pontes et speculas.

Mars hinc inde furit surgens regnatque superbus; 885
 Totius ecclesiae convexa boando metalla
 Flebilibus vacuas supplent clamoribus auras.
 240 Arcs nutat, cives trepidant, ingensque tubarum
 Vox resonat, cunctosque pavor cum turribus intrat.
 Hic proceres multi fortesque viri renitebant:
 Antistes Gozlinus erat primas super omnes,
 Huic erat Ebolusque nepos Mavortius abba;
 245 Hic Rotbertus, Odo, Ragenarius, Utto, Erilangus,
 Hi comites cuncti; sed nobilior fuit Odo,
 Qui totidem Danos perimit, quot spicula mittit.
 Dimicat infelix populus pugnatque benignus.
 Tres armavit atrox cuneos, quibus obtulit arcu
 250 Maiorem, picto ponti geminosque parone,
 Hanc sat opinati superare, hunc si potuissent.
 Hęc bellum patitur, multo maiora sed ille;
 Haec depicta gemit vario sub vulnere rubra,
 Ille virum luget vires obitusque fluentes.
 255 Sanguine nulla via urbis adest intacta virorum,
 Prospiciens turrisque nichil sub se nisi picta
 Scuta videt, tellus ab eis oblecta latebat.
 Inde super cernens lapides conspexit acerbos
 Ac diras ut apes dense tranare cateias.
 260^a [Iuppiter aspiciens dardos prospexit acutos]
 260 Inter sese aliud turrimque nihil metit aether.
 Vox immensa, metus maior, strepitusque fit altus.
 Hi bellant, isti pugnant, resonantibus armis
 Prælia Normanni exacuunt crudelia sane.
 Nullus habet terrae totidem qui vivere natus
 265 Indutos gladiis pedites spectaret in unum
 Et tanta miraretur testudine picta.
 Hac sibi confecere polum, vitam nutrientem
 Quem nullum superare caput cupiebat eorum,
 Ast infra capiunt tetre necis arma frequenter.
 270 Mille dabant pugnam pariter stantes in agone,
 Mille simul, turrim quoniam contingere cuncti
 Haud una poterant, turmis certare studebant.
 Arcs speculans, nudis quoniam chelis inimicus
 Ingeminat populus certamen et ore patenti,

238 ecclae P convexa sic P 245 rothbertus (cooperat sc. rothbertus i. e. Rothbertus praeter consuetudinem)
 oddo P 247 spilula P¹ mitit P 248 pugnatusque P (itemque v. 262. 270: ceteroquin pugna et pugnare)
 249 atrox ss. P 250 geminos/que P 260^a ab ipso librario expunctus nihil sic P 264 quiescere P¹

Linguae. 238 convexa: curva 246 hi comites cuncti: s. erant 247 spicula: sagittas 250 picto:
 cum — ponti: s. obtulit geminos: cuneos parone: navigio 251 hanc: turrim hunc: pontem
 252 hęc... haec: ANAFORA 256 prospiciens: METONIMIA 259 cateias: dardos (dard/s)
 263 sane: valde 264 natus: filius 266 testudine: scutis 268 superare: transcendere eorum:
 s. Norm. 269 infra: s. scuta 270 agone: certamine 273 chelis: brachiis

238 'i. e. campanae'. Bouquet. 249 atrox i. e. paganus quibus i. e. ex quibus. 256 cf. ad I 119.
 258 i. e. sursum. 264 nullus terrae filius habet vitam, qui totidem gladiis indutos pedites in unum
 (collectos) spectaret. 273 videns inimicum populum nudis brachiis et ore patenti certamen ingeminare.

- 275 Erectas taxos arcus convertit in uncus; 885
 Unius hinc iaculum transmittitur os in apertum;
 Quem subito conans alius clipeare migrantem
 Nempe cibum gustat, primus quem repserat ore;
 Adveniens autem, numerum qui clauderet alium,
 280 Hos nitens geminos auferre latenter, et ipse
 Percussus faretra turri veniam quoque poscit.
 Sub clipeis illos alii conduntque trahuntque,
 Unde furore nimis pingues bellum renovarunt.
 Scuta cient planctus saxi ferientibus ipsa
 285 Sanguineasque vomunt voces galeae subeuntes
 Aethera, crudeli lorica mucrone foratur.
 Respiciensque suas et quos fundaverat artus
 Omnipotens fabricas modicum Danis superari,
 Exhibuit nostris vires animosque valentes,
 290 Inpertitus eis sensus equidem tremebundos.
 Tum pereunt miseri, pluresque vehuntur ad altos
 Ponentes animas torquentibus arma faselos.
 Iam Titan celeres missos premittere curat
 Oceano, pompare thoros, otium quibus abdat.
 295 Torvaque plebs quae iam cecini tentoria turri
 Texta tulit silvis flenti caesisque iuvenis,
 Quis noctem quidam bello quidamque sopore
 Preteriere, quibus circumtrivere meatus
 Pennivolas acies vibrari felle madentes
 300 Militibus noctu eximiam cernentibus arcem.
 Mane quidem flagrante novant certamina plenis
 Arma trucum terris fixa testudine giro.
 Certabant plures alii fossata studere,
 Quae circa resident illam, sulcosque replere;
 305 Hinc glebas specubus frondesque dabant nemorosas,
 Atque suo segetes etiam fetu viduatas,
 Prata simul, virgulta quoque, et vites sine gemmis;
 Hincque senes tauros pulchrasque boves vitulosque
 Postremumque necant elegos heu! quos retinebant

275 arc' i. e. arcus P 278 repserat (rep in ras. quinque fere litterarum) P 282 clipeo P¹
 294 otium in ras. P; dignosco oc/// 297 quidā/bella P¹ 299 manentes P¹ 308 pulchrasque sic P

Linguae. 275 erectas : (videtur olim explicatum fuisse; nunc vero nihil in rasura legi potest)
 taxos : ivos (sic; 'i. e. des ifs' Taranne) uncus : curvos; .i. arcus non tensos tetendit. METONIMIA
 276 unius : s. Norm. 277 clipeare : contegere 278 repserat : traxerat 279 numerum alium :
 .i. trinitatem 281 turri veniam quoque poscit: METONIMIA 292 faselos : naves 294 otium : requiem
 297 quis : quibus; tentoriis 298 circumtrivere : composuerunt 299 pennivolas acies : i. sagittas vibrari :
 .i. ad vibrandas 300 cernentibus : custodientibus 302 testudine : scutis giro : in — 303 studere :
 pro -bant 304 illam : turrim replere : pro 'replebant'

276 in unius os. 280 sq. coniunge et ipse quoque. 284 i. e. dum saxa (nom.) ipsa (acc.) feriunt.
 287 suas fabricas et artus quos fundaverat. 290 eis sc. Danis. 292 'vehuntur a sodalibus arma ver-
 tentibus'. Duplessis. 294 i. e. ad Oceanum mittit nuntios qui torum pompent. 295 sq. tentoria, quae
 supra (v. 217 sqq.) dixi texta esse ex trabibus et pellibus bovinis, turri admoverunt, noctem in iis manserunt
 eaque perforaverunt ad mittendas sagittas. 303 certabant studere i. e. studebant; studebant replere i. e.
 replebant? 306 i. e. stipulas. 308 i. e. alte Stiere.

- 310 Captivos, sulcisque cavis hæc cuncta ferebant, 886
Idque die tota stantes agitant in agone.
Hocce pius cernens presul clara lacrymando
Voce vocat domini salvatorisque parentem:
'Alma redemptoris genetrix mundique salutis,
315 Stella maris fulgens cunctis preclarius astris,
Cede tuas precibus clemens aures rogitantis:
Si tibi me libeat missas umquam celebrare,
Impius atque ferox sævus crudelis et atrox
Captivos perimens laqueo necis inretiat!' 320
Arce repente volans telum deferre satagit
Antistes Gozlinus huic quod flendo precatur;
Qui vinctos vinctus mortis dimisit habenis
Atque miser sociis tendit clipeumque pedemque.
Os solvit, virtute ruit sulcosque replevit
325 Mensurans terram, spirans animam male natam
Captivos iuxta tritos gladio nimis eius.
Urbs in honore micat celsae sacrata Mariae,
Auxilio cuius fruimur vita modo tuti;
Hinc indicibiles illi, si forte valemus,
330 Reddamus grates, placidas reboemus et odas,
Vox excelsa tonet laudesque sonet, quia dignum:
'Pulchra parens salve domini, regina polorum,
Nostra nites altrix, orbis constas dominatrix;
Quae saevis manibus Danûm gladioque minace
335 Solvere Lutecię plebem dignata fuisti
Lutecięque satis poteras conferre salutem,
Quae lubrico salvatorem cosmo genuisti.
Caelicolę caetus, virtutes ac dominatus
Primatusque potestatesque thronique polorum,
340 O genetrix sobolis summi regis celebranda,
Te gaudent, recolunt, laudant, venerantur, adorant.
O felix, uteri thalamo quae claudere mater,
Quem caeli nequeunt, tellus, vastum mare, quisti
Atque tuum delecta patrem nobis peperisti.
345 Luna micans solem multo plus te renitentem
Fudisti terris et eas quo plena manebas
Inradiando genus nostri lapsum reparasti.
Ergo cui, regina poli, componere quibo?
Sanctior es cunctis, sexu felicior omni.
350 Cultorum miserere tui, iam nata potentis;

311 aitant *P*¹ 322 vintos vintus *P*¹ 324 Ó solvit *P*¹ 338 Caelicoli *P*¹ 344 peberisti *P*¹
350 nanata *P*¹

Linguae. 311 agitant : movent 320 arce : ab — repente : subito 321 huic : Norm. 326 tritos :
s. a se 330 odas : laudes 337 cosmo : mundo 339 primatus : principatus 340 sobolis : filii
343 vastum : magnum quisti : potuisti 344 delecta : e- 348 regina : o — componere : s. te

320 *telum detulit huic id, quod precatus erat Gozlinus.* 324 *virtute i. e. vehementer.* 338 *cf. Paul. ad Coloss. 1, 16.* 346 *Christum, solem (sc. iustitiae, cf. Malach. 4, 2), quo plena (i. e. gravida) eras, terris fudisti ('zur Welt geboren') et eas inradiando nos reparavisti.*

Gloria, laus et honor radiansque decus tibi semper 886
 Sit, benedicta dei mater sceptris in Iesu.
 Foebus abit, noctisque redit caligo serenae,
 Excubiisque nequam turris saepitur opimis.
 355 Aurora girante polos girantur et arces;
 Mortiferis siquidem telis quatientibus illas
 Arrietes conflant, unumque locant ab eoo
 In turrim, contemplatur septentrio celsa
 In portas alium, tenuit contra latera eius
 360 Oc-que-cidens ternum. Magno cum pondere nostri
 Tigna parant, quorum calibis dens summa peragrat,
 Machina quo citius Danum quisset terebrari;
 Conficiunt longis eque lignis geminatis
 Mangana quae proprio vulgi libitu vocitantur;
 365 Saxa quibus iaciunt ingentia, sed iaculando
 Allidunt humiles scenas gentis truculentae.
 Sepe quidem cerebrum cervice trahunt elegorum,
 Vah! multosque terunt Danos, plures quoque peltas.
 Immunis clipeus fractu nullus fuit, ictus
 370 Quem talis tetigit, non ullus morte misellus.
 Ast infelices foveas supplere falanges
 Nequiquam tendunt, potuere replere nec ullam.
 Nitebantur enim arjetibus pessumdare turrim;
 Quos quoniam nequeunt aequis deducere campis,
 375 Corripiunt ternas rabidi kimbas satis altas,
 Frondivagis equidem silvis gravidare flagrantem;
 Postremum Vulcanus eis inponitur ardens.
 Flammivomas oriens dimittit eas pedetemptim
 Anquinisque trahebantur ripas secus ipsum
 380 Ad pontem seu conspicuam conburere turrim.
 Silva vomit flammam, arent latices pelagique,
 Terra gemit, virides herbae moriuntur ab igni;
 Lemnius atque potens Neptuno stat pede trito,
 Regna poli furvus penetrat nubesque peragrat.
 385 Hinc tellus et ager, limphae ceterique cremantur;
 Urbs luget speculaeque timent et menia deflent;

351 *dist. Taranne* 365 *sed (cum d. unciali, non seo; cf. II 37) P; seu vg.* 366 *scenas ss. P*
 369 *clepeus P¹ hictus P¹* 371 *falages P¹* 374 *nequaeunt P¹* 375 *satis (i in ras.) P*
 376 *Frondivais P¹* 379 *Anquinisque sic P; cf. III 67* 380 *conspiam P¹ conpurere P¹*
 381 *pelaïque P¹* 384 *fulvus P¹ nebesque P¹*

Linguae. 352 Iesu: DIERESIS 353 caligo: Cali (*in marg.*) 354 nequam: Normannorum et in
mg. Neq opimis: copiosis 356 mortiferis: a— 357 conflant: movent locant: ponunt 358 in: contra
 359 alium: arietem 366 scenas: lobias (*super o rasura est*) 368 peltas: scuta 369 immnis:
 inlesus fractu: a— hictus: percussio 370 quem: clipeum misellus: s. fuit immnis 372 ten-
 dunt: certant 375 rabidi: feroces kimbas: naves 376 gravidare: s. eas flagrantem: cupientes
 379 anquinis: funibus secus: iuxta 383 trito: con- 384 furvus: niger

355 *cf. Eccles. 1, 6 (sol) gyrat per meridiem.* 358 *celsam septentrionem dici putat Tarannius,*
quod ab hac parte situs sit Mons Martis. 378 *oriens utrum de orientali parte accipiendum sit cum*
Tarannio, an de Vulcano exsurgente, equidem dubito. 380 *ad comburendum pontem vel turrim.*
 383 *Vulcanus Neptunum pede terit, cf. I 159.*

Heu, quam magna oculis manant lacrimosa beatis 886
 Flumina! dant pulchri iuvenes, sed et alba senectus,
 Merentes gemitus; matresque iubas laniando
 390 Terga dabant siccae, crinesque per arva revolvunt:
 Hae colafis nudata suis iam pectora tundunt,
 At secuere genas alię lacrimis madefactas.
 Tum trepidant cives, cunctique vocant celebrandum
 Germanum: 'Miserere tuis, Germane, misellis!'.
 395 Parisius presul fuerat sanctissimus olim,
 Inlustrabat eam cuius venerabile corpus.
 Menia Germani nomen recinunt, et in omni
 Exclamat miles specula primique virorum:
 'O famulis, Germane, tuis succurrere disce!'
 400 Littora seu liquidi laticis pelagus ciet altum
 Sidereosque thronos, quibus emicat ut iubar almus,
 Verberat innumerus echo comitante boatus;
 Germanum respondet et urbs vocitantibus ipsum.
 Concurrunt matres pariter iuvenesque puellae
 405 Ad sancti tumulum, suffragia poscere grata.
 Infelix et ob hoc populus subiit nimis alta
 Gaudia, subsannans cives dominique catervam.
 Scuta dabant alapis reprobo risu saturatis,
 Argutoque tument horum distenta boatu
 410 Guttura, et urbanis plangentibus aëra magno
 Implentur sonitu, clamore minus nihil amplo;
 Vox auditur in excelsis et luctus in aethris!
 At deus omnipotens omnis fabricę reparator
 Orbis, adest precibus sancti rogitatus; et ipse,
 415 O Germane, venis humili succurrere plebi
 Auxilio, lapidumque salire struem super altam
 Flammivomas puppes, pontem ne lederet ulla,
 Ipse coegisti; pontem sustentat is agger.
 Continuo domini populus descendit ad ignes,
 420 Quos mergens in aquas naves cepit sibi victor;
 Hincque dei sumpsit felix gaudere caterva,
 Unde prius duxit gemitus magnosque dolores.
 Sic nostris geritur, bellumque diesque recedit,
 Noxque falam gurdīs mandat custodibus ipsam.
 425 Sole suas nondum claras subeunte quadrigas

388 pulchri iuvenes sed et alā^b praeter^b a in ras. P 390 Tergabant P¹ 391 nudata P¹ tundunt P¹
 393 cunctique P¹ 395 num Parisii is scribendum sit, incertum est, cum nomen saepe non declinetur, apud
 Abbonem autem bis (prol. v. 16 et I 204) Parisius dicatur casu nominativo, ceteroquin Parisiaca polis vel Lutecia
 398 Exclamat (t in ras.) P 400 ciat P¹ 408 repro // bo P saturatus P¹ 415 succurre P¹
 416 lapideque P¹ 417 Flammivomos P¹ 418 quoegisti P¹ 423 post geritur dist. P 425 subeonta P¹

Linguae. 389 iubas : crines 391 hae : s. femene (femē) colafis : pugnīs 400 ciet : vocat
 409 arguto : sonoro distenta : plena 416 struem : aggerem 424 gurdīs : ineptis, stultis

399 'cf. Verg. Aen. 1, 634'. Taranne. 400 'i. e. Sequanae'. Pertz. 401 'sidereosque thronos,
 quibus almus (sc. Germanus) emicat ut iubar'. Taranne. 404 i. e. 'matresque nurusque', ut dicere
 solent poetae veteres (cf. Haupt, opusc. II 402). 407 cf. I 419. 421.

- Sub lucem reveunt crates sua ad oppida furtim, 886
 Arrietes carcamusas vulgo resonatos
 Dimisere duos; pallor vetuit remove;
 Quos nostri capiunt gaudenter depeculantes.
 430 Rexque Danos retulit Sigenfredus, super omnes
 Quem turris metuit proprios sibi vellere ocellos.
 Sicque iuvante deo dirus Mavors requievit.
 Ianvarii suprema dies statuit triduana,
 Hęc finire sequens studuit certamina mensis.
 435 Tercia lux huius fuerat belli recolendę 2. Febr. 886
 Sancta genetricis tunc purificatio Christi,
 Quę nostrę tribuit plebi gaudere triumpho.
 Praeterea conscendit equos avibus otiores
 Infortuna cohors, repetens partes orientis,
 440 Francia quas nondum populas tristis alebat.
 Cuncta prius dimissa necans magalia poscit
 Quae Rotberto aderant Faretrato agnomine claro;
 Cuius erat miles tantum obsequio modo solus,
 Una domus retinebat eos. Miles seniori
 445 'Normannos contemplor' ait 'cursim venientes!'
 Rotbertusque suum cupiens admittere scutum
 Nil vidit, populus quoniam suus abstulit illud,
 Quem Danicos iussit cuneos idem speculari.
 Ense forum nudo petiit tamen obviis illis,
 450 E quibus occidit geminos, et tertius ipse
 Incubuit morti nullo sibi subveniente.
 Unde nepos eius nimium tristans Adalelmus
 Consul intererat populo, cui talia dixit:
 'Eia viri fortes, clipeos sumatis et arma,
 455 Ulciscique meum raptim properemus avunculum!'
 Haec inquit, villam petiit, congressus acerbis
 Ilicet hos vicitque trucidavitque nefandos;
 Normanno villam victor moriente replevit.
 Nil reliqui prohibente fuga retulere paroni.
 460 Haec eadem Rotbertus erat nitens operari.
 Post, aequor residens almi niveam secus aulam
 Scandere Germani temptant crebrius vocitati,

426 lucem sic P 428 pallor sic P cum r latius ducta (ut I 577 frustratur, II 169 arva,
 389 fragili) 430 danos / retulit P sienfredus P¹ post Sigenfredus distinxi 431 propriosibi P¹
 432 dirus sic P 435 belli / recolendę P 438 ciciores P¹ 440 n̄ / dum P 441 dimisa P: corr.
 Pitheus poscit (cit in ras.) P 447 populus quoniam sic P 452 nepus P¹ 454 clipeo P¹
 458 normannos P¹

Linguae. 428 pallor: timor 431 ocellos: portas 433 Ianvarii: EPISINALiffa 439 infor-
 tuna: infelix 441 magalia: casas 445 contemplor: video 446 admittere: recipere 449 ense:
 cum — 453 consulis: comitis 455 ulcisci: vindicare raptim: velociter properemus: pergamus
 456 haec: s. verba inquit: dixit, s. Adalelmus congressus: pugnans 457 ilicet: mox hos: Norm.
 trucidavit: occidit nefandos: nec nominandos 459 paroni: navigio (navigio P) 461 aequor:
 pratum niveam: pulchram secus: iuxta

431 'ocellos i. e. portas; cf. II 284'. Duplessis. 441 necans videtur positum pro 'diruens'.
 452 unde nimium tristans. 461 coniungo 'aequor secus'.

Eius qua speciem constat lucere sepulchri. 886
Hic iacuit suimet iugiter venerabile corpus,
465 Nobiliusque monasterium cunctis fuit illud,
Nustria quę refovere sinu discebat in amplo.
Hinc propriis fuerit famulis gestatus in urbem.
Ipse Danos, quicumque dabant vestigia prato,
Militibus speculam cernentibus urbis in eius
470 Rure sitam fugiente mora tradit capiendos.
Ecclesiam cuius penetrans lacerare fenestras
Ictibus arboreis unus vitreas lanionum
Continuo amenti rabie confunditur atrox,
Curribus Eumenidum piceis artatus ab almo,
475 Morsque sequens miserum perdit pietate remota,
Hisque fatigatus causis inferna petivit.
Mi Germane sacer, cura ne spiritus olim
Illa meus subeat, cuius miracula canto;
Haec et quo supplere queam, faveas precor, alme;
480 Summa patris summi natiq̃ue, rogato, columba
Ore meo sedeat, mentem repleat, pie domne,
Actibus atque sacris virtutum floribus ornet,
Expulsis sestrice sacra vitiis procul atris.
Torriculi scandens alius sublime cacumen,
485 Mutat iter per quod subiit, gressus quoque volvit
Ardua precelsi nimium per culmina templi;
Ossa cui fregere sacri fastigia tecti
Germani meritis urgentibus: hoc super urbis
Pergama stans venturus Odo rex prodidit omni
490 Stipanti semet plebi digito manifestans;
Ipse Danum semet retulit vidisse cadentem.
Tercius adveniēns oculos direxit in amplum
Mausoleum sancti, nolens quos liquit ibidem.
Quod subiens quartus superis est demptus ab auris
495 Obticitque sub occidua mox sorte sopitus.
Fortunate, tui quintus, Germane, parentis
Accelerat reserare thorū; primo sed adempto

463 consta/t P 464 verabile P¹ 466 sidiscebat P¹ 467 fuerat Breul probabiliter; cf.
tamen p. 77, 20 470 fugientē P¹ 471 Eccl/am P 475 remot// P¹ 487 fraegere P¹
490 plebi/digito P 492 direc coeperat P¹ 496 Fortuna P¹

Linguae. 467 hinc : .i. a monasterio gestatus : portatus 468 ipse : s. sanctus 469 cernen-
tibus : custodientibus 471 cuius : sancti penetrans : ingrediens lacerare : destruere 472 ictibus :
verberibus lanionum : .i. ex devoratoribus 473 confunditur : conturbatur atrox : crudelis 474 Eume-
nidum : furiarum piceis : nigris artatus : coniunctus almo : sancto Germ(ano) 477 cura : provide
(an pro vide?) olim : aliquando 480 rogato : postula columba : spiritus sanctus 483 sacra :
s. columba atris : nigris 484 scandens : subiens alius : Norm. 486 ardua : excelsa 487 fastigia :
culmina 488 urgentibus : cogentibus 489 pergama : menia venturus : futurus 490 stipanti :
circumdanti 492 tercius : s. Norm. 493 mausoleum : sepulchrum 494 quod : s. mausoleum
496 fortunate : felix parentis : patris 497 accelerat : festinat

467 ex prato in urbem latum erat corpus s. Germani (cf. II 147 sqq.; 309 sqq.) 470 cf. II 16.
471 lacerare pro 'ad lacerandum'. 475 cf. Sedul. I 116. 483 'sestris a sessore derivandum'. Duplessis;
cf. defenstrix (glossa ad I 18). 496 i. e. primo saxo hinc adempto.

- Percutit hinc saxo proprium pectus, patientem 886
 A cathedra cogens animam decedere pestis,
 500 Quae nolens baratri tetigit caenacula tetri.
 Inlustrem sobolis sanctę servat genitorem
 Dextera, leva sacram prolis retinet genetricem;
 Est Eleutherius pater, est Eusebia mater.
 Pro dolor! en medius cecidit pons nocte silenti
 505 Obsitus alluviis tumida bachantibus ira.
 Nam sparsim Sequana circumfudit sua regna
 Exuviisque suis obtexerat equora campum.
 Australis gestabat eum vertex, sed et arcem
 Quę tellure manet sancti fundata boati;
 510 Urbis inherebant dextris, alter sed et altri.
 Mane quidem surgente Dani surgunt simul acres
 Atque rates subeunt, armis onerant clipeisque,
 Transque natant Sequanam turrim cinguntque misellam:
 Multa dabant illi densis certamina telis.
 515 Urbs tremuit lituique boant lacrimisque rigantur
 Moenia, rusque gemit totum pelagusque remugit.
 Aera circumeunt lapides et spicula mixtim;
 Exclamant nostri clamantque Dani; simul omnis
 Terra tremit: nostri lugent, laetantur et illi.
 520 Dumque volunt, cives nequeunt succurrere turri
 Atque viris bello deferre iuvamen anhelis,
 Quos valide numero bellantes sub duodeno
 Rumfea vel formido Danum non terruit umquam.
 Difficile est dictu bellum, sed nomina subsunt:
 525 Ermemfredus, Eriveus, Erilandus, Odaucer,
 Ervic, Arnoldus, Solius, Gozbertus, Uvido,
 Ardradus pariterque Eimardus Gozsuinusque;
 Seque neci plures sociarunt ex inimicis.
 Hi quoniam nequeunt animis curvarier atris,
 530 Estibus accingunt carpentum arentibus arcis
 Ante fores gurdi miserandę gramine plenum;
 Fulmineisque velut Foebo sub rura procellis
 Nox vacua celi specie confunditur alta,

503 Eleutherius *P*¹ 506 cf. ad I, 203. 509 beati *Pithoeus*; sed cf. relati I 580 514 da-
 bat *P*¹ 515 trumuit *P*¹ 518 post dani dist. *P* omnis sic *P* 522 valide/numero *P* (*erasa*
videtur b)

Linguae. 500 baratri: inferni 501 sobolis sanctę: Germani 503 pater: s. Ger(mani) 504 pro dolor:
 heu medius: .i. media pars 505 alluvium: consumptio riparum bachantibus: discurrentibus 506 regna:
 .i. undas 507 exuviis: aquis campum: pro 'camporum' 508 eum: pontem 510 inherebant:
 s. pons et turris alter: .i. pons altri: turri, s. inherebat 515 litui: cornua 524 nomina: s. bel-
 lantium 528 plures: quia XXX occiderunt 529 hi: XII 530 carpentum: plastrum (*erasa glossa*
prius scripta) 531 gurdi: stulti; Norm. 533 specie: pulchritudine

498 videtur participium cum gignendi casu coniunctum esse: 'pestis patiens anima' (i. e. quae pestem
 patiatur) expellitur sede sua. 504 secundum ann. Vedast. (SS XIII 709) id a. d. VIII. Idus Febr.
 a. 886 factum est. 514 illi sc. turri. 515 cf. I 189 523 cf. I 155 526 i. e. Wido. 528 se
 sextus casus est pendens a plures. 529 i. e. ab atris (sc. Normannis).

Fas nulli arridente suum contemnere doma: 886
 535 Haud secus occuluit fumus speculam catapultis
 Immersis aliquantisper fervore tonante.
 Quisque rogi proprios flatus ne clade perirent
 Accipitres loris permisit abire solutis;
 Quem dum iam cupiunt omnes extinguere, desunt
 540 Vasa, quibus possent latices haurire fluentes.
 Namque Danum formidabant ausum fore nullum
 Equora iam confessoris contingere gressu
 Pansa prius propter meritis miracula sancti.
 Haud modicam retinent solum nisi quippe lagenam,
 545 Quae claram iaciendo focos Sequanam super altos
 Servantum fugit digitis dilapsa sub illos:
 Vulcano periit claudo Neptunus inermis.
 Larque super turrim saliit, contrivit et omnem.
 Robora congeminant gemitus oppressa sub igni,
 550 Plus bello dominante rogo. Dimittitur illa
 Militibus, pontis subeunt extrema relictâ.
 Prelia constituunt illic nova sevaeque sevis,
 Donec ad alta caput flexit Foebus vada ponti.
 Pila dabat rupesque simul celeresque cateias
 555 Plebs inimica deo, pransura Plutonis in urna;
 Sed quia conflictus talis superare nequibat,
 Militibus clamare 'Fidem' cepit — sed inanem —
 'Ad nostram properare, viri, nolite timere!'
 Pro dolor! alloquiis sese credunt male finctis,
 560 Sperantes precio redimi potuisse sub amplo;
 Non alias vere caperentur luce sub illa.
 Heu, nudi gladium subeunt gentis truculentę!
 Et cęlo mittunt animas livore fluente;
 Martirii palmam sumunt caramque coronam.
 565 Mox reliquis ut visus adest gentilibus Erveus,
 Rex, quoniam facie splendens formaque venustus,

534 ardente P¹ 540 aurire P¹ 553 foebus sic P 554 repesque P¹ 555 Ples P¹
 556 S& corr. in Sed P 563 mitunt P¹ 564 Martirii sic P

Linguae. 534 fas : licito 535 occuluit : abscondit 536 aliquantisper : aliquantulum fervore:
 s. ignis 537 quisque : ex XII 539 quem : s. rogum 544 haud : s. ideo 546 illos : s. focos
 547 Vulcano : a —; deus ignis (ante ignis rasura duarum litterarum, quarum prior a fuit) Neptunus : deus
 maris 548 lar : ignis 549 robora : ligna 552 constituunt : XII 555 Plutonis : deus inferni
 urna : olla 556 nequibat : s. XII (Pertzius errat, cum alteram ad hunc versum glossam extare dicit)
 559 sese credunt : milites 561 alias : aliter 563 livore : sanguine 565 reliquis : .i. paribus ut:
 postquam gentilibus : a — 566 venustus : s. erat

534 'i. e. cum nulli fas arrideat; fas enim pro ablativo accipiendum docet glossa.' Taranne. Ceterum
 vero coniungendum caeli specie Phoebus vacua (i. e. carente) nox alta confunditur sub rura. 536 ali-
 quantulum glossae aptissimum sententiae, 'satis diu'; errat Duplessis. 537 quisque proprios accipitres,
 ne rogi clade perirent, loris solutis abire permisit. 541 neque enim formidabant (pro 'formidaverant')
 ullum . . .; cf. v. 582. 545 i. e. claram Sequanae aquam super altos focos iaciens. 549 ligna gemebant,
 cum rogos plus quam bellum dominaretur. 551 relictâ, sc. turri 552 saevis, sc. Normannis.
 555 cf. Iac. Grimm, *kleinere Schriften* V 357. 565 reliquis vix recte explicat Taranne 'post reliquos
 milites christianos'; immo reliqui gentiles dicuntur praeter eum, qui Erveum trucidaturus est.

Creditur atque sui donis grassante tuetur;
 Protenus intuitu fuso cernendo sodales
 Dilectos plecti, tamquam leo sanguine viso
 570 Ipse furit, conansque manus vitare tenentum
 Undique vi volvit semet ceu nexus, ut arma
 Sumeret ulcisci proprios socialeque vulnus;
 Obtentuque carens ipso sic insuperata
 Limphantes potuit qua voce tonavit in aures:
 575 'Cedite me tensa cervice; pecunia prorsus
 Nulla meam tractet vitam morientibus istis!
 Vivere quid sinitis? frustratur vestra cupido!
 Quae lux haud eius, micuit sed crastina flatu.
 Quae voces, quae lingua, quod os edicere possunt
 580 Bella tot his prato egregii commissa relati
 Quotque necaverunt Normannos hic, quot et urbi
 Duxerunt secum vivos? Iam nullus eorum
 Tunc audebat agrum sancti conscendere latum.
 Quorum pre terrore virum certamina promo,
 585 Corpora crudeles Sequanae tradunt sine vita,
 Laus quorum iugiter nomenque per ora virorum
 Insignesque simul mortes et bella volabunt,
 Sol radiis donec noctis pompare tenebras,
 Luna diem, stellae pariter componere discant.
 590 Prosternuntque dehinc speculam de morte dolentem
 Custodum. Cecidit telo quatiente Danorum
 Signifer; hic artus misit flatumque Charoni.
 Nemo meis super hoc dictis insurgere bello
 Decertet; siquidem nemo nil verius ullus
 595 Expediet, quoniam propriis obtutibus hausi;
 Sic etiam nobis retulit, qui interfuit ipse
 Atque natando truces gladios evadere quivit.
 Tum Sequanam saliant Ligerumque petunt, patriamque
 Has inter geminas peragant predam capientes,
 600 Quam regio ipsa meo pandet iussu dominante.
 Interea sperans Ebolus fortissimus abba,
 Gentiles quod in hanc issent cuncti, prope solus
 Arce ruit dardumque ferens castella petivit
 Illorum hastamque vibrans proiecit in ipsa;
 605 Non sonipes retulit nobis hunc, nec tulit illuc.

570 conansque /// manus P 571 volvit Duplessis; voluit vg. versus in margine inferiore additus
 578 post eius dist. P 580 egregii ss. P 586 eorum P¹ 590 dehi/nc P 593 belo P¹ 594 memo P¹
 598 post petunt dist. P; patriam recte 'terram' interpretatur Duemmler, Ostfr. III 265; cf. II 170

Linguae. 567 grassante: predone 568 protenus: longe cernendo: dum cerneret sodales: [sodales]
 socios (coeperat so-cios, sed meminerat verbi in textu scripti) 569 plecti: decollari 571 ceu: quasi
 572 ulcisci: ad ulciscendum 574 limphantes: dementes 577 sinitis: me 580 his: ab — prato: in —
 588 pompare: ornare, s. distat. SILEMSIS (cf. W. Schulze, orthographica p. 17) 592 misit: di- flatum:
 animam 595 obtutibus: oculi(s) (corr. Duplessis) hausi: vidi 603 ruit: saltu cecidit

573 sic insuperata voce, qua (i. e. ut) potuit. 575 i. e. caedite. 576 tractet i. e. producat.
 578 'neque vero hic dies, sed crastinus eius flatu extremo micuit'. Duplessis. 584 prae terrore i. e. horrens.
 585 sine vita pro 'vitae carentia'. 593 super (i. e. de) hoc bello. 600 sc. v. 624 sqq. 602 hanc sc. patriam.

Confestim socium nixus munimine saeva 886
 Castra petit murosque ferit; quo Lemnius adsit,
 Ipse iubet; pugnant nostri, constantius illi;
 Argutus nimium fremitus iam fumat ab illis,
 610 Exiliuntque foras vulgusque fugant sine tactu,
 Extiterant plures quoniam nobis; tamen illis
 Obvius hic Ebulus, sociique simul, stetit heros.
 Haud illum fuerant audentes tangere ferro;
 Quingentis etiam si tunc subnixus adesset
 615 Qualis et ipse fuit, castris sese daret ultro,
 Ast animas propria de sede repelleret omnes;
 At quia militibus caruit, sic ludere cessat.
 Nustria nobilior cunctis regionibus orbis,
 Quae vaste fueras procerum genetrix dominantum,
 620 Ne pigeat capta turri producere, quaeso,
 Quot vel quas hausere Dani palmas tibi, necnon
 Ubera quot pecorum mulsero, tuum peragrandō
 Distentum variis tractum gazis. Tamen olim.
 'Mi soboles, aliquis censere potest? Etiam si
 625 Affuerint cuncte volucres, erumpere voces
 Tot nequeunt, hominum quot equum pecudumque boumque
 Sublegere mihi natos natasque suumque;
 Flumina balatu agnorum, mea gramine leta
 Prata sonant denso mugitu tempe iuvenum,
 630 Cervorumque nemus rauco clamore remugit,
 Grunnitusque mei silvas scindebat aprorum.
 Hec mihi subduxere truces, si noscis et audis!
 Hec oculis equidem petii sistens super urbis
 Moenia: nec visu claudebantur neque ritmo;
 635 At quoniam cingi nequeunt pratis nec ab agris,
 Efficitur bostar Germani antistitis aula,
 Completur tauris, suculis simisque capellis;
 Longa trahunt illic suspiria tumque dehiscunt,
 Corpora flant dulces ventos cruciante dolore.
 640 Adveniunt stabulatores ea ferre coquinae
 Nitentes, cum iam maneant epulae innumeratis
 Vermibus, ecclesia quorum fetore repleta;

617 ludere/cessat P 618 cunctis sic P 623 post gazis dist. P 625 Adfuerint P¹
 629 Flata P¹ (cooperat Flumina ex v. 628 iterare) daenso P¹ 630 clamorae P¹ 631 Grun/nitusque P
 633 urbus P¹ 634 Menia P¹ 637 Cumpletur P¹ buculis propter glossam Duplessis, versu tamen
 refragante; suculum a sugendo dictum putasse videtur Abbo

Linguae. 607 Lemnius: ignis 609 argutus: sonorus fumat: exit 614 subnixus: suffultus
 616 propria de sede: de corporibus 621 hausere: traxerunt (sic) palmas: victorias tibi: a te 623 tamen
 olim: fuit plenum divitiis (fort. plenus; falso ad distentum et gazis rettulit Duplessis, omissio fuit) 624 mi
 soboles: VOX NVSTRIAE; Nustrigena enim fuit hic metricus 627 sublegere: furati sunt 629 sonant: pro
 ,sonabant' tempe: supra hanc vocem videtur glossa erasa esse 633 hec oculis: vox positoris petii: vidi
 sistens: stans 634 ritmo: numero 636 bostar: stabulum 637 suculis: vitulis simis: curvis in naribus
 638 dehiscunt: ora aperiunt 639 ventos: spiritus 640 stabulatores: Norm(anni) ea: s. animalia (anima P)

608 cf. II 256. 624 'i. e. recensere'. Duplessis. 627 suum: aprorum (v. 631). 631 i. e. meas.
 637 cf. Verg. ecl. 10, 7.

- Exportant, Sequanae referunt, non nempe coquinae, 886
 Ecclesiamque piant; bovis nec ceditur ultra.
 645 'Legisti predas, etiam cognosce trophea!
 Restitit oppida quaeque capi suprema voluntas,
 Obfuit at domino tribuente infirma potestas.
 Carnoteno innumeros conflictus applicuerunt
 Allofili, verum liquere cadavera mille
 650 Hic, quingenta simul, rubeo populante duello.
 Una dies istum voluit sic ludere ludum,
 His ducibus, Godefredo necnon et Odone;
 Belligeri fuerant Uddonis consulis ambo.
 Idem Odo preterea opposuit se sepius illis,
 655 Et vicit iugiter victor. Heu, liquerat illum
 Dextra manus bello quondam; cuius loca cinxit
 Ferrea, pene vigore nichil infirmior ipsa!
 Nec satius quicquam sortiti apud hi Cinomannos;
 Haud equidem reliquae cesserunt suavius urbes.'
 660 Iam quia Apollo rogat, calamus requiem mereatur.

TERMINATUR PRIMUS · ORDITUR · II · BELLORUM
 PARISIACÆ POLIS CODICELLUS.

- Surgito Musa celer, lampas accendit eoa 886
 Climata; luciferam propera prevertere plantam.
 Saxonia vir Aïnricus fortisque potensque
 Venit in auxilium Gozlini, presulis urbis,
 5 Attribuit victus illi loetumque cruentis
 (Heu paucis), auxit vitam nostris, tulit amplam
 His predam. Sub nocte igitur quadam penetravit
 Castra Danûm, multos et equos illic sibi cepit.
 Agmen Aïnrico cedente nimis lanionum,
 10 Efficitur celsus nimium clamor fremitusque;
 Deserit unde quies nostros, et menia vallant.
 Inmodicas voces flavere Dani morientes;
 Imenso resonant cives clangore paventes
 Ut solitum paterentur ab his ex more laborem.

644 post piant dist. P 647 tribuite P¹ potestat coeperat P
 II 2 plantam P¹ 4 gazlini P¹ 5 Attribuit scripsi coll. v. 184: At tribuit vg. letumque P¹
 11 nostras P¹

Linguae. 643 exportant: extra ecclesiam referunt: s. illa animalia (item animia P) 645 legisti...:
 VOX NVSTRIE. Laus victorie tropheum (sic) 646 restitit: superfuit 658 sortiti: s. fuerunt hi: s.
 Norm(anni) 660 Apollo: sol

II ORDITVR: incipit POLIS: urbis 1 lampas: sol eoa: orientalia 2 climata: partes
 prevertere: precedere 11 quies: somnus menia: urbis

646 'es war der beste Wille vorhanden, alle Städte zu erobern'. 648 Chartres 658 hi apud
 Cinomannos.

II 3 secundum annales Vedastinos Herkengerus comes eum advocaverat. 9 i. e. caedente.
 14 'ut pro ne'. Duplessis.

15 Sic et Aïnricus postremum castra reliquit, 886
 Culpa tamen fugiente mora defertur ad arcem:
 Pila ministrabant acidas referendo salutes;
 Ianua militibus reseratur, comminus acre
 Urgetur bellum, clipei labuntur et enses.
 20 Vita meos adamat dextros oditque sinistros;
 Infestos adamat mors, vita gubernat amicos.
 Inde sopor repetit cives, miserosque fugella.
 Rege Sigemfredo simul ast Odone loquente
 Protenus a specula, currentes agmine multo
 25 Ducere forte truces secum conantur Odonem;
 Qui primum feriendo fale fossata volatu
 Transsiliit propero clipeum gestansque cateiam.
 More suo functus bello versus stetit heros;
 Exiliere viri domino suffragia dantes,
 30 Nobilibusque stupent eius super actibus omnes.
 Conspiciens Sigemfredus nostros in agone
 Esse feros, inquit sociis: 'Hanc linquite sedem;
 Hic non stare diu nostrum manet, hinc sed abire!'
 Ergo suas ut Aïnricus secessit ad aulas
 35 Germani teretis contemnunt litora sancti,
 Equivocique legunt, cuius factis bene vescor:
 Circumeunt castris aequor, sed et undique vallo;
 Clauditur a! dominusque meus quasi carcere latro,
 Ipse nichil peccans; murus circumdedit eius
 40 Ecclesiam nostro celsam cogente reatu.
 Denique rex dictus denas capiens argenti
 Sex libras nitidi nobis causa redeundi
 Normannis sese cunctis comitantibus, optat
 Mel dulcis fluvii limfis conferre marinis,
 45 Qualiter osque freti caudam Sequanę rapit albam
 Equoreumque caput pennis quatitur Sequaninis
 Ostentare; sed his autem nolentibus inquit:
 'Eia Dani muros urbis lustrate potentes,
 Pergama circumquaque viri vestite valentes
 50 Et scapulas arcu validisque onerate sagittis!
 Quisque ferat lapides, sed et undique tela ministret!
 Hoc etiam bellum conabor et ipse videre!'
 Quo sermone quiescenti surgunt simul omnes

15 posttremum P¹ reliquid P¹ 16 (Culpa tamen) Duplessis, ut Aïnricus ad arcem deferri dicatur;
 recte autem culpa celerioris reditus ad arcem i. e. eos, qui in arce erant, deferri dicitur, qui eum clamore
 revocaverant et statim damnum inde capiebant 17 ministrabat P¹ a/cidas P 23 siemfredo P¹
 24 curentes P¹ 30 actibus sic P 33 Hinc P¹ 35 littora P¹ 37 sed sic P; cf. I 365. II 51
 post vallo distinxi 38 á sic P 49 uestito P¹ 50 honerate P¹ 51 feret P¹ 52 quonabor P¹

Linguae. 17 acidas: acres 24 protenus: procul 26 in marg. hoc signum FMN 27 cateiam:
 dardum 28 heros: fortis 33 manet: est 34 secessit: re- 37 aequor: pratum 40 in
 marg. IM (cf. ad v. 26) 41 argenti: DIERESIS (quadrissyllabum arienti metiendum iure statuit Duplessis)
 47 ostentare: s. optat his: pag(anis)

28 ad bellum more suo functus (i. e. ut erat mos eius) vertebatur. 36 alterius sc. Germani
 (a pratis). 42 dummodo ipse cum omnibus Normannis domum rediret.

- In-que-sulas penetrant, urbis sedes quibus extat, 886
 55 Menia circumeunt trucibus gladiis onerati.
 Digressique foras nostri circumdare tures
 Occidunt reges geminos pluresque aliorum,
 Fallacesque fugam diamant verique triumphum.
 Amnis in auxilium nobis Sequanę fuit altus:
 60 Quos sorbens penitus mersit, transmisit Averno.
 Sigemfredus ovans ridens morientibus inquit:
 'Nunc vallate viri pinnas, urbem capitote,
 Mensurate metris ędes, quas hic habitetis!'
 Inde suis 'Abeamus;' ait 'tempus venit ecce,
 65 Quo gratum fuerit nobis istinc abiisse!'
 Mox hilaris Sequanam liquit pro munere sumpto.
 Sic alii facerent, eadem si tunc meruissent.
 Quis sentire potest patula, quod subditur, aure?
 Terra gemat pontusque, polũm latus quoque mundus:
 70 Gozlinus, domini presul, mitissimus heros,
 Astra petit domino migrans, rutilans velut ipsa,
 Nostra manens turris, clipeus necnon bis-acuta
 Rumphea; fortis et arcus erat fortisque sagitta.
 Heu! cunctis oculos fontes terebrant lacrimarum
 75 Atque pavore dolor contritis viscera scindit.
 Tempestate sub hac Hugo princeps obit abba,
 Evrardo Senones viduantur praesule docto;
 Gaudia tunc hostes adipiscuntur sua laeti.
 Qui vigiles madide per opaca silentia noctis
 80 Germanum nitida clarum vidisse figura
 Se perhibent moetasque sui lustrasse locelli
 Lumine gestantem rutilanti sepe laternam,
 Quo sancti redolent artus forsant tumulati.
 Instabant eius festę sollemnia lucis;
 85 Obiurgantur et hi castellanis, quia sacra
 Non celebrant; alto inde ruunt cum mente cachinno.
 Mergitibus plastrum per rura movent gravidatum,
 Cuspide terga boum verso nimium stimulant.
 Protinus his proprię claudis sine crimine causae
 90 Conectunt alios, pluresque dehinc, aliosque;
 Certabant elegi scapulis cornuque iuveni
 Iamque lavant proprias rubeo de sanguine costas,

55 honorati P¹ 56 foras P¹ 64 habeamus P¹ 65 habiisse P¹ 71 rutilant (ni fallor) P¹
 89 crimine ///// causae P 90 Conectunt P pluresque P¹

Linguae. 54 quibus: s. insulis 56 digressi: e- 58 diamant: valde — 60 quos: aliquos (aliquos P)
 62 pinnas: repugnacula (propugnacula coni. Duplessis) 67 eadem: munera 71 rutilans: virtutibus
 ipsa: s. astra 73 rumphea: gladius 76 tempestate: tempore 79 qui: s. hostes 81 moetas: fines
 87 mergitibus: garbis 91 elegi: miseri

56 ad turres circumdandas. 70 Gozlinus mortuus est a. d. IV Id. Maias a. 886; de huius necnon
 Hugonis et Evrardi obitu cf. Duemmler, Ostfr. III 267 adn. 2. Epitaphium eius subiciemus vitae et mira-
 culis s. Germani. 79 cf. Sedul. IV 219. 87 'cum mente i. e. consulto'. Duplessis. 89 'als diese
 ploetzlich ohne eine erkennbare Ursache, die daran schuld wäre, erlahmen'.

- Nonque valent axem terris disiungere fixum 886
 Attonitique stupent domni miracula nostri.
 95 Solvuntur tauri stimulusque ferox requievit,
 Lux segetis recidiva rotas spoliis vacuavit
 Atque suis clodum revocavit motibus axem.
 Effugiens horum quidam iussus iugulari,
 Templa subintroiit sancti, tenuit quoque bustum;
 100 Pellitur inde miser profuga pietate necandus.
 Vē miseris! multant elegum, multantur et ipsi;
 Quod munus dederant socio, simili pietate
 Germani meritis nactum cuncti meruerunt
 Caelitus afflicti nimium pro talibus ausis.
 105 Unde sacerdotes statuere, locum venerantes,
 Qui missas cursusque sacros illic celebrassent.
 Tunc omnes cuiquam prohibent hinc tollere quicquam;
 Quod violans unus proprio deferre cubili
 Ecclesiae tegmen studuit; sub quo manifeste
 110 Effigies eius repetita fuit puerilem;
 Scilicet eventu nulli similante minuta,
 Nota quibus fuerat pridem, nec noscitur ullo
 Oppido: miror ubi venē nervique laterent,
 Ossaue fugerunt pariter fugiente medulla,
 115 Viscera speluncę tenuis foveam petiere.
 Maior habebatur magnis (mirabile factum)
 Is qui nunc minor pueris moriens patet esse,
 Vitaque cum gemitu fugit indignata sub umbras.
 Visus adest cuidam domini sanctissimus idem
 120 Pectore carpenti requiem per nubila noctis,
 Marcelli sanctis precibus necnon Clodoaldi
 Accipiens liquidam manibus benedicere limpham;
 Unde rigans urbem graditur per menia circum.
 Huicque viro proprium promsit nomen, sed et urbi
 125 Spem spondens, faciem liquit se conspicientem.
 Nobilis hac et in urbe fuit vir carne liquescens;
 Deficiens et iam flatu metuebat obire

100 mise *P*¹ 101 muntant *P*¹ 104 per *P*¹ 106 illic *sic P* 107 cuiquam] quisquam *P*¹
 108 unus (us *in ras.*) *P* 113 uenē///neruque *P* 117 nunque *P* 119 Vsus *P*¹ 121 sanctis //
 precibus *P* 122 lī/pham *corr. ex linpham P* 124 promsit (*s in ras., ex x, ut vid.*) *P* 125 Splem *P*¹
 liquid *P*¹ concipientem *P*¹ 127 et iam *scripsi: etiam vg. flata P*¹

Linguae. 98 horum : Norm(annorum) 99 bustum : sepulchrum 103 nactum : consecutum
 107 omnes : s. sevi 118 vita : illius

96 *proximus dies rotas vacuavit spoliis segetis.* 98 *haec ita accipienda videntur, ut Normannus quidam a suis capitis damnatus cum ad sepulchrum s. Germani confugisset, inde abreptus interfectusque esse dicatur a popularibus; cf. socio v. 102.* 104 *cf. Verg. Aen. II 535. XII 351.* 105 *'ideo locum venerabantur et sacerdotes statuerunt' Taranne.* 107 *prohibent ex similitudine interdicendi constructum.* 110 *'effigies eius (Normanni) repetivit (verbum deponens) puerilem effigiem; sc. minuta eventu similante nulli (eventui) effigies eius iis non noscitur, qui eam ante noverant'. Duplessis.* 112 *cf. Ovid. trist. I 5, 29 nec noscitur ulli (ullo Heinsius, Merkel, Owen non adnotant).* 118 *'= Verg. Aen. XI 831. XII 952'. Duplessis.* 121 *sanctis cum precibus accepit ex manibus s. Marcelli et s. Clodoaldi aquam benedicendam (zum Weihnen).* 124 *huic: sc. illi cuidam (v. 119).* 125 *reliquit hominem, cui apparuerat.*

- Castellumque capi Normannis tempore in ipso. 886
 Attulit huic cives somnus se linquere velle,
 130 Urbs armis quoniam cunctis deserta manebat;
 Clericus inde venustatis mirę astitit illi
 Ore loquens placido, rutilans vultuque sereno:
 'Quid metuis? surgens tremulos depone timores
 Oblitaque fuga quamplures cerne paratos
 135 Ad bellum!' Surgens alacer muros videt omnes
 Vallatos cuneis iuvenum galeis oneratū.
 Voxque tonat: 'Tutoribus his defenditur hęc urbs;
 Ast ego sum Germanus,' ait 'huius quoque presul.
 Confortare, nihil formidabis, quoniam nunc
 140 Faucibus haud sceleratorum grassabitur haec urbs!'
 Affatur sanctus, redamatque virum caro, flatus;
 Affatur felix, fugitque virum mala pestis;
 Alloquitur sanctus, lecto surrexit egrotus;
 Almis faminibus sospes procedit egrotus,
 145 Explicuit, visu noctis quod noverat ipse.
 Luce dehinc quadam dum gestabatur et almi
 Militibus propriis corpus per moenia circum,
 Urbanis septum sectantibus omnipotentem
 Perrogitando deum votis sub voce canora,
 150 Caeditur allofilo de portatoribus unus
 Nomine Gozbertus calclo; percussor in umbras
 Tartareas fugit moriens, icto patiente
 Nil super hoc lapidis iactu sancto auxiliante.
 Interea cedis valide corrupta procellis
 155 Urbs patitur gladium exterius, loeti quoque pestis
 (Eheu) nobilium plebes penitus laniabat;
 Interius nec erat nobis tellus, obeuntum
 Que prebere sepulturam membris potuisset
 Comminus; ulla dies nec erat, quę non generasset
 160 Urbanos interque suburbanos truculentos
 Bella, nec ulla abiit prope, quae non interfectos
 Pestiferos secum duxisset ad antra gehennę.
 Rex igitur venturus Odo transmittitur inde
 Francorum Karolo supra-fato basileo,
 165 Quatinus auxilio celeri succurreret urbi;
 Post nullus procerum remanet nisi Marcius abba,
 Sepe supra cuius memoratio scripta relucet.

129 ciues ss. P linquere ūlle (linquere et prior l in ras.) P 130 Urs P¹ 131 uenustatus P¹
 ille P¹ 137 totoribus P¹ 140 grassabitur (grass in ras.) P 149 in margine inferiore add. P
 154 prędis P¹ 158 Que sic P 161 habiit P¹ 165 caeleri P¹ 167 cuius / memoratio (eras. c) P

Linguae. 140 grassabitur: predabitur 141 sqq.: PERIFRASIS (cf. Beda, RhLM p. 614, 1 H)
 150 allofilo: a pagano 151 calclo: lapide 152 icto: percusso monacho 156 penitus: intrinsecus
 159 comminus: prope .i. cum manibus 160 urbanos: cives 161 ulla: dies 163 venturus: futurus
 166 remanet: in urbe Marcius: bellicus

141 affatur virum sanctus flatus, redamatque (eum) caro. 146 coniunge et dehinc. 163 cf.
 Duemmler, Ostfr. III² 268 adn. 2.

- Ipse equites ex more Danûm vestire coegit 886
 Sex solos, redeunte die quadam super arva;
 170 Transque volant illi Sequanam camposque peragrant
 Ex variis plenos armis sevoque sopore,
 Normannosque necant totidem, fuerant quot et ipsi.
 Nascitur hinc strepitus castris; horum resonante
 Voce truces carpunt clipeos nostrique carinam.
 175 Nostra Dionisii tondebant littora sancti
 Pecora, quae duxere sibi crebro speculata;
 Verum illis Ebolus iugiter fuit obvius abba,
 Qui quorum comitem quadam stravit vice telo;
 Unde Dani linquunt ripam referuntque cadaver.
 180 Mox Ebolus senos equites dimisit ab arce,
 Quattuor hi ternosque necant certamine diro.
 Nocte quidem cives crebrius pecorum sub opaca
 Custodes adeunt quosdamque fugant aliosque
 Attribuunt iugulis, hoc egeruntque frequenter;
 185 Indicioque tulere Danos urbi sine flatu
 Atque simul vivos, ut sic credi potuissent.
 In-que-sulam penetrant solito quadam vice ritu,
 Mœnia qua resident urbis, saevi trecenti;
 Protinus ense quium bino stravere novenos,
 190 Vulnera deposuere quibus triginta (nec extat
 Posse datum quarti lumen spectare diei),
 Congressi nostrum gemini; qui morte fruentes
 Egregia sanctos vexere pedes super astra;
 Nam senior Segebertus erat, iunior Segevertus.
 195 Forte deinde tribus cuneis cinctus galearum
 Armipotens montis super Odo cacumina Martis
 Enituit, cuius clipeos novus inradiavit
 Sol, croceo Oceani thalamo vasti pede spreto;
 Hunc prius Elios adamans quam rura salutat.
 200 Quem visu capiunt cives et amore sub alto;
 Ast hostes prohibere fores turris cupientes
 Transsiliunt Sequanam, vallantes littora circum.
 Reddidit Odo tamen castellanis equitando
 Se medios inter sevos, Ebolo reserante
 205 Huic portas, cunctique stupent hoc nobile factum.

168 aequitae *P*¹ 169 redeundo *P*¹ *post arva distinxi* 171 sevoque *P*¹ 172 *q̄t corr. ex qd P*
 173 inc *P*¹ 174 cli/peos *P* 175 littora *P*¹ 176 Pectora *P*¹ 177 abba (*extrema littera in ras.*) *P*
 181 bi *P*¹ (Quattuor bi-ternos *Duplessis*; *cf. ad gl.*) 185 Indicioque////tulere *P* 187 penetrant *ss. P*
 192 *post gemini dist. P* 201 proibere *P*¹ 202 littora *P*¹ 205 stu/pent *P*

Linguae. 170 illi: sex 173 castris: in — 176 duxere: Norm(anni) 177 verum: sed
 178 qui: s. Ebolus 181 hi: sex (*cf. v. 180*) necant: Norm(annos) 183 custodes: Norm(annos)
 185 tulere: s. cives 189 quium: quorum (*ad Vergilii grammatici doctrinam refert Huemer, Wiener Studien*
X 157; sed cf. etiam Servium ad Aen. I 95 p. 48, 6) stravere: s. duo ex nostris (*cf. v. 192*) 190 deposuere:
 commendaverunt (*sic*) 197 enituit: apparuit 205 portas: turris

170 *cf. I 598.* 171 *ex ut II 327.* 178 quadam vice: *einmal*; *cf. v. 187.* 181 *i. e. septem.*
 185 *cf. I 585.* 197 *cf. Walahfrid. 22, 1, 4 (PAC II 369)* fulsit in aureolis rapidus sol clipeis fugiente
 chao. 198 Oceani vasti thalamum Aurora croceo pede reliquit. 202 *i. e. circumvallantes littora.*

- Hinc eius socios retro statim redeuntēs 886
 Ferreus insequitur hostis post terga meando;
 Plus geminis etiam leugis interfuit illis
 Dictus Adalelmus superis pridem comes; idem
 210 'Eia,' suis inquit 'satius pergamus in illos,
 Quam nos hic illi inveniant!' Adalelmus hoc inquit;
 Pestiferi petiere fugam nostrique tropheum.
 Scuta tonant dardique volant, et corpora Danūm
 Consul's arva tegunt gladio regnante Adalelmi.
 215 Non dimisit eos, donec repedare coegit
 Ad fluvium, posthac et ovans victorque reversus.
 En, et Aīnricus superis crebro vocitatus, 28. Aug.
 Obsidione volens illos vallare, necatur.
 Inque suos nitens Sequanam transire, Danorum
 220 Rex Sinric geminis ratibus spretis penetravit
 Cum sociis ternam quinquagenis; patiturque
 Naufragium medio fluvii fundum petiturus,
 Quo fixit, comitesque simul, tentoria morti.
 Hic sua castra prius Sequanae contingere fundum
 225 Quo surgens oritur, dixit, quam linquere regnum
 Francorum: fecit domino tribuente, quod inquit.
 Denique, cum medius Titane incenditur orbis
 Cumque sitit tellus pecorique libet magis umbra,
 Sibilat et gratus silvas zephyrus per amenas,
 230 Pergama loetiferis stipantur ab hostibus urbis,
 Quae passim patiebatur certamen; et unum
 Bellabant muri, speculae, pontes quoque cuncti,
 Pugnat pelagus, contra tellus magis ampla.
 Classica valde tonant, mensis discedere cives;
 235 'Eus!' clamant litui 'convivia temnite cuncti!'
 Urbs terrore, simul cives, invaditur omnis;
 Nullus in urbe locus fuerat, qui bella lateret.
 Pila falas lacereque tegunt nimium catapulte
 Arva velut pluvie, plumbi necnon onerosi
 240 Poma dabant peltis gemitus et grandia saxa.
 Haec nobis illi tribuebant prēmia semper;
 At contra lapides rapidos pariterque balistas
 Direxere feris nostri celeresque sagittas.

206 cuius *P*¹ 208 Plugeminis eciam *P*¹ 209 totum in rasura scripsit *P* adalaelmus (*sic*) *P*
 pridemq *P*¹; volebatne quomes? 210 sa/tius *P* inlos *P* 211 adalelmus *sic* *P* 213 Sca coeperat *P*
 231 patiebatur *P*¹ 235 Eus (u in ras.) *P* 242 balistas in ras. *P* 243 celeresque (celere in ras.) *P*

Linguae. 207 insequitur: per- (*sic*) 209 superis: in — pridem: ante 210 satius: melius
 216 reversus: s. est 217 superis: in — 218 illos: Norm(annos) 227 titane: s. a — 229 sibilat:
 s. cum — (cu *P*: corr. *Duplessis*) zephyrus: ventus suavis 230 pergama: menia 231 quae: s. urbs
 234 classica: cornua mensis: s. a — 235 litui: cornua 238 falas: turres

217 cf. II 3—22. 34; epitaphium eius subicimus vitae et translationi s. Germani. 219 inque
 suos i. e. adversus milites Aīnrici. 225 i. e. unde oreretur Sequana. 227 medius orbis: merities.
 228 'cf. Verg. Georg. IV 402'. Taranne. 240 cf. I 235. 241 cf. I 27.

- His aer seritur hinc inde volantibus amplum; 886
 245 Non inter caelos aliud tranabat et arva;
 Mars magis atque magis regnat tumidusque superbit.
 Virgo dei Genovefa caput defertur ad urbis,
 Quo statim meritis eius nostri superarunt;
 Inde fugaverunt etiam pinnis procul illos.
 250 Robore qui multus fuerat, sed corpore parvus,
 Gesserat hoc miles quinis comitatus ab armis,
 Gerboldus, nusquam cuius petiit catapultae
 Sanguinei rostrum siccam sine fluminis unda.
 Partibus ex aliis longe surgunt acriora
 255 Prelia; plangores clipeique cient galeaeque
 Stridores; nostri bellant, sed fortius illi;
 Defecere fatigati bello quoque dextri.
 Pro dolor! alta nimis flentes lamenta trahebant:
 Cana senecta gemit multum florensque iuventa;
 260 Plorabant monachi, lacrimatur clericus omnis,
 Aera voce tonant, luctus sed et ethra facessit.
 Hi tristes animos urbem metuendo revelant
 Hoste capi; caelo laeti torquere cachinnos
 Moenia vocisonos rentes lucrare severi.
 265 Feminusque iubas sexus lugens lacerando,
 Verrebat terras proprio de crine soluto,
 Eheu! nuda suis quatiebant pectora pugnīs
 Un-que-gulis facies secuerunt, tristia ac ora.
 Voce rogant lacrimosa omnes: 'Germane beate,
 270 Auxiliare tuis; alioquin nunc moriemur!
 O pie, nunc succurre citus, succurre! perimus.'
 Germanum reboat tellus; necnon fluviusque,
 Littora et omne nemus pariter circum resonabat:
 'O Germane sacer, nobis miserere, rogamus!'
 275 Templorum campana boant merentia, clamant,
 Vocibus his et humus tremuit flumenque remugit;
 Urbs extrema verens instantis carpere lucis
 Omnia lamentis lacrimans spargebat amaris.
 Omnibus en Germanus adest recolendus in orbe
 280 Corpore subsidioque simul nil vota moratus,
 Quo maiora tenebantur certamina Martis,

256 Sstridores (sic) P 257 fati P¹ 260 Plorabant P¹ 264 renter P¹ 268 ^{et} ac ora P; et
 scriptum est ductibus antiquissimis, pallido tamen colore (cf. gloss. ad II 494) 278 Oīa sic P

Linguae. 246 Mars : bellum 249 pinnis : muris 250 robore : vi (sic) 251 armis : pro
 'armatis'; METONIMIA 253 siccam : terram (cf. genes. 1, 9 sq.) 254 partibus ex aliis : s. urbis
 261 facessit : replet 263 torquere : iecerunt (sic) 264 rentes : sperantes 266 verrebat : scopabat
 275 campana : signa 278 spargebat : replebat

244 aer amplum soloece ob consuetudinem pluralis numeri aera; cf. II 371. 248 quo facto.
 252 coniunge rostrum catapultae. 256 cf. I 608. 257 defecere quoque i. e. et defecerunt; dextri i. e.
 Christiani, cf. II 20. 297. 259 cf. I 179. 263 coniunge cachinnos vocisonos. 265 cf. e. g. Ovid.
 metam. XIV 420. 267 cf. e. g. Verg. Aen. XII 871. 268 unquegulis si recte scribitur (cf. II 54. 187),
 idem est ac unguiculisque. 277 ne instans lux esset extrema (lux). 281 i. e. ubi maxima erant certamina.

Signiferosque Danûm lucrari morte coegit,
 Atque dehinc alios perplures, protenus urbe,
 Ponte simul, pellens illos; quem maxima turris
 285 Ante suos domnum speculans congaudet ocellos.
 Unde fatigati vires revocant sibi fortes
 Atque resistere decertant bellando protervis,
 Qui turrim repetunt, pontem vel menia linqunt.
 Mille simul speculę stabant, omnes quia pugne
 290 Multo non una poterant numero prohibente.
 Dilabuntur humi vario traiecta mucrone
 Viscera, quo pluvie celo, ratibusque feruntur.
 Iam capiente iubar migrans sub marmora Tetis
 Oceano, foribus turris submittitur altus
 295 Valde focus; flamme precelsa cacumina turris
 Cingebant, armis pugnant ignique sinistri.
 Linquntur arcs dextris, valvasque iubent aperire,
 Optantes prorsus preciosam scandere mortem
 Plus quam fallacum fidei committere semet.
 300 Nemo stetit supra speculam, solus nisi sepe
 Iam sancti famulus dicti lignum crucis alme
 In flammis retinens, oculis hæc vidit et inquit;
 Densus enim fumus nimium velaverat illam.
 Tum portis igitur reseratis aridus ense
 305 Portuni madido moritur Vulcanus inermis,
 Subtilemque fugam petiere cadavera torvi
 Multa reportantes secum, Mavorsque quievit.
 Haec virtute crucis sanctae victoria nostris
 Ceditur, et meritis Germani antistitis almi,
 310 Quem reveunt ad basilicam Stephani quoque testis
 Gaudentes populi praecelsa 'Te' reboantes
 Voce 'deum, te laudamus dominumque fatemur!'
 Urbis erat presul clarus, tutamen et urbis
 Mesticiam alterutrim noctę sic letitiamque.
 315 Funditus his animo versus tamquam mare choro
 'Cernere' Francigenis inquit 'properate sub urbem'
 Sexcentis 'statum nostris suggestibus aptum.
 Talia me coram fures?' Iussis opus addunt.
 Dum tamen hos trames revehit primatis ad aulam,

285 ocellos (*prior o ex corr.*) P 295 Valdu P¹ 300 spe P 305 Portuni Barth (*advers.* 35, 19
p. 1666): Portu ni *vg.* 309 Caeditur P¹ 310 basilicam P¹ quoq̃ P¹ 311 *dist. Duplessis*
 312 tae P¹ 314 Mesticiam P¹ 316 proparate P 317 suggestibus (?) P¹ 318 a//ddunt P

Linguae. 282 morte: s. a — 283 protenus: longe urbe: s. ab — 288 qui: protervi
 291 dilabuntur: cadunt humi: in humum 292 quo: sicut feruntur: s. Norm(anni) 293 Tetis: dea
 maris 294 submittitur: a gentilibus 297 valvas: portas 310 testis: martyr 314 noctę: s. urbis
 315 versus: s. Karolus choro: vento 317 suggestibus: sedibus 318 fures: servi; s. ausi sunt agere;
 ECLIPSIS addunt: s. Francigeni (frangeni P) 319 hos: DC Franc. (*sic P, i. e. Francigenos*)

282 'lucrari *passive*'. Duplessis; cf. v. 264. 284 'quem domnum ante suos ocellos speculans turris
 congaudet; cf. I 431'. Duplessis. 289 'speculae: en vedette'. Taranne. pugnae: sc. stare. 293 iubar
 migrans i. e. solem occidentem. Tetis: cf. II 396. 299 plus i. e. potius 300 cf. praef. p. 72 adn. 3;
 si recte Pertzius poetam ipsum dici statuit, inquit est 'er erzählt', non 'er erzählte'.

- 320 Sectantur, glomerant cuneos pos terga nefandi, 886
 Committunt: superant — cedunt, fugiunt, moriuntur.
 Templā fugax coetus penetrat confinia muris:
 Victorū gemini quādam (mirabile narro)
 Ecclesiam inrumpunt, farsam de morte relinquunt,
 325 Post et equos saltu repetunt paribusque coherent.
 Sic ternis Sequanam Martisque cacumina stratis
 Sexcenti copulant ex milibus, hinc remeantque;
 Namque triumphantes fratrum promisit geminorum
 Fama fuisse Teoderici procerum ast Aledramni.
 330 En princeps de quo canitur, circumdatus armis
 Omnigenis, caelum veluti splendoribus astreis,
 Induperator adest Karolus comitatus opimo
 Diversi populo labii, tentoria figens
 Sub Martis pedibus montis speculamque secundum.
 335 Redditur ecclesiaeque diu pastor viduae
 Nobilis egregiusque sacre pompatus honore
 Totius Anschericus virtutis, germine clarus;
 Annuiturque feris licitum Senones adeundi, 887
 Septies argenti libris causa redeundi
 340 Martis mense datis centum sua ad impia regna
 (Tunc glaciabantur torpentis secula Novembris).
 Sic Karolus rediit moriturus fine propinquo.
 Nomina, tunc ensem quorum perpessa fuisti,
 Nec vocitare prius, pigra o Burgundia bello,
 345 Nustria preluibus thalamum nisi comeret altis
 Iam tibi consilio facilis; verum modo iam scis.
 Inde revertentes prato sua castra reponunt
 Iam dicto, templum sancti velut ante colentes.
 Quattuor hic dominusque mei Germanus in usum
 350 Contractos nimium membris priscum revocavit,
 Motibus atque suis admoverat organa fibris,
 Subducto genibus dudum pedibusque parato

320 postga (g ex r corr.) P 321 post Committunt et post superant, neque vero post cedunt dist. P
 324 Eccleam P 325 aequos P¹ 327 quopulant P¹ ex / milibus P 331 astre/is P 338 adendi P¹
 340 centum ss. P 347 prato (r ex corr.) P 352 Subducto //// genibus P

Linguae. 320 pos terga: eorum nefandi: pag(ani) 321 committunt: s. Norm(anni) prelium
 superant: s. Franc(igeni) cedunt, fugiunt, moriuntur: s. Norm(anni) 322 coetus: pag(anorum)
 324 morte: pag(anorum) 325 repetunt: s. illi duo 328 triumphantes: victores 341 glaciabantur:
 gelascebant 344 vocitare: pro -bas 345 preluibus: nobilibus altis: nutritis, filiabus 346 verum:
 sed scis: s. nomina Norm(annorum) 351 organa: nervos 352 parato: re-

327 ex ut v. 171. 329 triumphantes (illos sescentos) fuisse (milites) Theoderici et Aledramni;
 ast i. e. et (cf. II 399). 335 cf. Duemmler (Ostfr. III² 273 adn. 1) et K. v. Kalckstein (Gesch. d. französ.
 Königth. p. 30 adn. 2); sed ex redditur eo minus potest concludi Anschericum antea Gozolino cessisse, quod
 ecclesiae viduatae pastor reddi dicitur. 338—346 cf. Duemmler, Ostfr. III 271 adn. 3. 339 DCC
 librae eis datae erant, ut mense Martio (proximi anni) ad regna sua redirent; cf. II 41 sq. 344 cf.
 Duemmler, Ostfr. III² 271³. 272¹. 345 nescio an a Normannis post bellum Nustriacum in Bur-
 gundia hiemantibus nobiles aliquot virgines corruptas esse insinuet. 351 'nervos fibris admoverat in
 motus suos (i. e. legitimos), iure suo, quod dudum fuerat subductum, reparato genibus pedibusque'. Taranne.

- Iure suo, extinctisque fenestris unius orbi
 Restituit radios solis spectare micantes.
 355 Beisino huc adiens inter saevos comitatu
 Lēsa nihil quodam, meritis sed tuta beati
 Femina post quēdam meruit lumen quoque caeca.
 Cuius ad accubitat puteus vestigia, cuius
 Qui potabit aquas extemplo febre laborans
 360 Auxilio sancti fidens capiet medicinam.
 His panem cupiens quaedam componere iussit
 Vi sibi scotta Danūm deferri; namque sacerdos
 Templa tuens puteum vendebat egris precio amplo.
 Depositus flammę panis mox ipse figuram
 365 Sanguinis accepit rubeam. Post altera forte
 Scitur vi conans latices hausisse cruorem.
 Quis tanti peragrarē potest miracula sancti?
 Ora mihi si mille aderant, totidem quoque linguae
 Vocibus explentes aer cēlumque boatu,
 370 Gesta mei narrare patris numerumve nequissim.
 Hic Germanus, hic est, qui passus adhuc renitere
 Haud mundo cunctis nimiumque stupenda perēgit,
 Fundere signa prius didicit genetricis in alvo
 Anteque virtutem celsam quam cernere lucem.
 375 Talia quis, lector, sanctorum gesserit umquam,
 Cedo! sacer forsā, sodes, bābista Iohannes;
 Ergo meus similis Germanus huic habeatur.
 Iste cadaveribus ternis vitam revocavit,
 Restituens lapsis proprias sedes animabus.
 380 Urbs age Parisius, sub quis defēsa fuisti
 Principibus? 'Me quis poterat defendere, primas
 Hic nisi Germanus, virtus et amor meus omnis?
 Post regem regum sanctamque eius genetricem
 Rex meus ipse fuit pastorque, comes quoque fortis;
 385 Hic ensis bis-acutus adest meus, is catapulta,
 Is clipeusque, patens murus, velox sed et arcus.'
 His quia sat silvę resonant, filomela quiescat.
 Plectra revolvamus vocis post terga stuporum;
 Foedere quo fragili fuerant infecta, loquamur,

366 litices *P*¹ 372 mundo (u fort. ex il corr.) *P* 385 his (vel bis) in is corr. *P*; hic manus
 recens 386 potens malim 389 fragili (r ex l corr. ?) *P*

Linguae. 358 cuius : sancti cuius . . . cuius : EPANALEMESIS (cf. *W. Schulze, orthogr. p. 11 all.*)
 359 extemplo : mox 361 his : aquis 364 depositus : commendatus 365 post : denique altera : Dana
 366 conans : s. haurire 376 cedo : dic sodes : si audes 381 me quis : VOX URBIS 387 his :
 s. de — silvę : populi 388 stuporum : miraculorum

353 'restituit oculis unius orbi (i. e. caeci) luminis spectandi facultatem'. *Taranne.* 354 etiam
 huc adiens (ex) comitatu Beisino femina caeca inter saevos nihil a quodam (i. e. ab ullo) laesa, sed beati
 (Germani) meritis tuta, postea lumen meruit. 359 cuius siquis febre laborans aquas potabit, extemplo
 sanabitur. 362 scotta vox obscura; quae *Ducange* habet 'pecunia, census, pars, symbolum', ab hoc loco
 aliena videntur; *Pertz* mulieris notionem esse suspicatur. 368 cf. *Verg. Aen. VI* 625 sqq. 369 aer:
 cf. *II* 244. 371 passus passive: verstatet, sc. erat. cf. ad vitam s. Germani rhythmicam 8 (infra p. 123).
 379 cf. *I* 616. 388 'à la suite des miracles'. *Duplessis.*

- 390 Agmina Normannū Francis e finibus antra 887
 Ad sua nolentum descendere, sed Sequanina
 Immo fluentia cupiscentum tua rursus adire
 Quae argentum sibimet retinendo novalia monstrent,
 O Burgundia. Non; simulata cupido latebat;
 395 Quod sequitur, cordi affuerat, sed hoc tamen ori.
 Concipiunt igitur Thetis nitendo quadrigas
 Munere clam gratum pontes transcendere iusto.
 Illicet Anscherici defertur episcopi ad escas
 Ast Eballi (ferclis inerant Titane secante
 400 Lucifluam cernente poli gnomone figuram),
 Multiplici remo contundere pocula limfae;
 Scandere gentiles undas conclamat eoas
 Parisius; surgit securus uterque ciborum,
 Arma ciunt ripasque legunt pinnaeque facessunt.
 405 Hic Ebalus raptat cordam vibratque sagittam;
 Quam nauclerus in ascellam per navis iatum
 Preuius accepit modicum terebroque foratum.
 Sic auriga necis casus pelagique faselus
 Quin patitur. Restant igitur ceduntque sub arcem
 410 Acephali; quoniam Christum perdunt, caput ipsum.
 At vero veniam deposcunt obsidibusque
 Iusiuranda parant aliud non tangere litus
 Ni Sequanę gressumque referre cito velut ante;
 Nam nobis dederant tranquillum, Matrona flumen
 415 Quidquid alit, solito 'securum' quod vocitamus
 (Hoc nostris violare Danos ingens erat horror).
 Unde forum, foedus pariter commune fiebat,
 Una domus, panis, potus, sedes, via, lectus,
 Commixtum sibimet populum mirantur utrumque.
 420 Quod pactum Senones primum statuere migrando
 Hactenus et servaverunt, quoad usque secundo
 Menibus invitis superos latices adipisci
 Fas meruere; dato barcas per flumina raptant.
 Eheu! catholicos secum per littora vite

394 et post burgundia et post non dist. P 410 caput P¹ 411 obsidibusque P¹ 416 orror P¹
 417 fiebat (f in ras.) P; fuisse potest in P¹ communia 423 post meruere dist. P flumine P¹
 424 secū/per (erasa vid. l) P

Linguae. 394 non: s. cupiebant 397 clam: sine 399 ferclis: mensis 400 gnomone: horologio
 401 pocula: alveos 404 ciunt: movent pinnae: muros facessunt: replent 405 raptat: trahit
 vibrat: iacit 409 quin: certe restant igitur: Norm. & (sic) 410 quoniam...: cur dicuntur acephali?
 caput ipsum: perdunt 411 at vero: deinde veniam: pacem obsidibus: cum — 415 quod:
 s. tranquillum 416 hoc: s. securum 423 fas: licitum dato: s. licito subeundi raptant: trahunt
 424 secum: s. qui erant littora: fines

391 'sed immo cupiscentum retinendo sibimet argentum rursus adire Sequanina fluentia, quae mon-
 strent (illis) tua novalia, o Burgundia'. Taranne. 396 concipiunt igitur gratum (sie fassen den dankens-
 werten Plan), ut quadrigae Thetis (cf. II 293) sine munere iusto niterentur pontes transcendere (sc. ut
 Matronam intrarent); ironice loquitur. 399 Titane secante lucifluam poli figuram (i. e. lucifluum
 polum), ut (dis)cernebat gnomon. 408 pelagique sc. casus. 414 tranquillum sc. fore. 420 con-
 firmaverunt pactum adeuntes primo Senones, 421 secundo i. e. iterum,

- 425 Bis-denos siquidem aut necibus lorisve plicarunt. 887
 Mox adhibent propriis vitam sine mandere castris
 Vallatam geminis mortem sine tegmine prunas;
 Quae nostri precibus sperarunt tuta tenere.
 Securum frangunt, Senones tempnunt Matronamque
 430 Aequareo curru sulcant. Mandatur et urbi:
 Guttura millenis crepitant, planctu quoque, bombis;
 Pax communis abit, foedus pessumdatur omne.
 Continuo cuncti torvos disquirere cives
 Urbe, foro currunt, aliqui si forte paterent.
 435 Euax, inveniunt quingen plagisque trucidant.
 His micuit prestans Ebolus Mavortius abba,
 Ni cupidus nimium lascivus et, omnibus aptus;
 Nam pulchre nituit studiis quae gramma ministrat.
 Foederis antistes causa permisit abire
 440 Anschericus tentos, potius concidere debens.
 Inde feri Meldis feriunt, urbem quoque vallant.
 Interea Karolus regno vita quoque nudus 888
 Viscera Opis divae complectitur abdita tristic; 13. Ian.
 Laetus Odo regis nomen, regni quoque numen,
 445 Francorum populo gratante faventeque multo
 Ilicet, atque manus sceptrum diademaque vertex.
 Francia laetatur, quamvis is Nustricus esset,
 Nam nullum similem sibimet genitum reperire;
 Nec, quia dux illi, Burgundia defuit; eius
 450 Nustria ad insignis nati concurrit honorem:
 Sic uno ternum congaudet ovamine regnum.
 Preterea astutos petiit preceps Aquitanos;
 Mox sibi subiectis Francorum regna revisit
 Moenia Meldis adhuc Danis stipantibus urbis;
 455 Cui presul fuerat residens in ea Segemundus,
 Presulis Anscherici Tetbertus belliger heros
 Germanus consul. Minime Delius neque Febe
 Apportabat ei spatium, iuge sed sibi bellum

425 Bisdenos / siquidem (*erasa est i*) P plica/runt P 437 *distinxi* (*qui ni nimium cupidus et lascivus esset, omnibus aptus esset*) 453 subiectos P¹ francorum |||| regna P 458 ⁱspatium (*s in ras.*) P

Linguae. 426 ENIGMA. carbo si fuerit munitus flamma et cinere, semper vivit; alioquin moritur
 427 geminis: -i- lignis et cineribus tegmine: s. duorum 428 quae: s. castra 429 Matronam: fluvium
 431 crepitant: sonant bombis: sonis 432 pax communis: quae fuit inter Christianos et Norm(annos)
 pessumdatur: perimitur 433 torvos: crudeles disquirere: in- 434 urbe: per — foro: per —
 435 euax: interiectio laetantis quingen: D 437 ni cupidus: s. esset 440 concidere: oc-
 443 Opis: deq̄ terre 444 numen: s. complectitur 445 Francorum: ZEVMA 446 manus: Odonis
 vertex: s. complectitur 448 reperire: pro 'reperiebat' 452 preceps: velox 453 subiectis: s.
 Aquitanis 457 consul: s. erat Delius: sol Febe: luna 458 spatium: requiem

426 castris suis ipsi incipiunt prunas sine tegmine flammae et cineris, morituras cito, quod erant sine mandere (*weil sie nichts zu verzehren hatten*); quae prunae si vallatae fuissent flamma et cinere, vivere poterant. 429 cf. v. 415. 440 tentos i. e. prehensos. 441 i. e. Meaux 449 et aderat Burgundia, quia illi dux defuit. 455 cui praesul erat Segemundus; consul belliger heros Tetbertus, frater Anscherici. 457 neque dies neque nox,

- Undique constat, eisque tamen per multa resistit. 888
 460 Perdidit innumeros, quotiens ex agmine sevo
 Exiliens citra muros pessumdare tetros.
 Flamina quot tulerat telis, orare nequibo.
 Pro dolor! armipotens inter mortalia defit
 Arma ruens nunquam sibi principe subveniente,
 465 Exitiumque polis posthac cum praesule capto
 Passa luit; regi hinc felix micat omen Odoni!
 Denique Lutecię revolant ad culmina tutae. 889
 Convocat huc omnes proprios per regna morantes;
 En, sine iam numero numerum prestans Odo nectit:
 470 Francigeni appropereant alta cum fronte superbi,
 Calliditate venis acieque, Aquitania, linguae,
 Consilioque fugę Burgun- adiere -diones.
 Sessio fit non longa satis frustrata triumpho.
 Nescio quis socios lusit Danosque cecidit
 475 Non paucos, modico quamvis (ut fama) popello,
 Quo ventus veniens, Ademarus nomine dictus.
 Sclademarusque dehinc binos iugulis dedit, isque
 Deditus est; idem primus primum duit umbris
 Lutecię torvum, postquam primo patuere:
 480 Principium gladii tenuit finemque recepit,
 Hoc super infidos, illum corpus super eius.
 Rotberti fuerat pugnax comitis Sclademarus.
 Dispulerat galeas terror propriumque sub urbem
 Lunatas stadiis libitum peltas trecentis.
 485 Preterea quadringentis a mille remotis
 Acefalos prostravit humi peditum comitatus
 Agmine tercentum pastor certamine acerbo
 Nobilis Anschericus, pollens ex virginis ore;
 Sic alacres spoliū revehunt ad moenia multum
 490 Urbani prestante deo qui regnat ab alto.
 Expediamus abhinc dignos Odone triumphos.
 Falconem vocitant, equitum quo milia vicit
 Dena novemque dehinc, Montem, peditumque profana.
 Hoc illi vicibus peperit natale tropheum

464 principe in ras. P 465 ca/pto P 478 post est neque vero post primus dist. P

Linguae. 459 per multa : .i. multum 460 quotiens : sepius 462 flamina : animas orare :
 loqui 464 principe : rege 465 polis : urbs 466 luit : sustinuit omen : indicium. HYRONIA
 472 Burgun- adiere -diones : TEMESIS 475 ut fama : s. fuit 476 quo : sicut 477 binos :
 Norm(annos) 478 duit : dedit 481 hoc : s. principium gladii illum : finem 483 dispulerat :
 disperserat dispulerat galeas terror : METONIMIA 484 stadiis : Stad. 486 acefalos : gentiles humi :
 in humum 494 hoc illi vicibus peperit natale tropheum : nequaquam (glossa marginalis pallidis, sed
 antiquissimis ductibus exarata cf. p. 74 et tab. I)

461 'i. e. ultra; cf. I 19'. Duplessis. 463 armipotens Tetbertus ab Odone rege destitutus inter-
 ficitur a Danis. 478 respicitur ad prius aliquod facinus Sclademari. 479 patuere sc. pagani.
 484 'cf. Verg. Aen. I 490. XI 663'. Duplessis. 485 i. e. sescentos. 488 vicit nimirum die quodam
 s. Mariae sacro, ut Odo die natali s. Iohannis baptistae; cf. II 494 sq. 492 'Montfaucon'. Bouquet.
 493 i. e. dena et dehinc novem milia equitum peditumque; cf. gloss. ad II 527.

- 495 Lux precursoris domini catecasta Iohannis.
 Quippe latus utrimque viris comptus clipeatis
 Mille legebat iter, quando tyronis ab ore
 Venantis canibus lepores nemorosa per arva
 Panditur adventare equites per millia sevos.
 500 Id scutumque simul recipit colloque pependit,
 Armaque cum sociis stringit, penetrans inopina
 Prælia. Solamen celeste petit, rapit atque
 Viscera: deponunt alii clipeos animasque,
 Terga parant reliqui regalibus in quibus armis
 505 Ex pueris libuit ternis requiescere Odonis.
 Tum dixit propriis: 'Istos fortasse secuntur
 Ast alii; idcirco pariter statum glomerate:
 Si fuerit verbum super hoc, ne differat ullus!'
 Adiecit: 'Subeam tumultum specularier ipse:
 510 Si vos perculerit clangor, nullum mora vincat!'
 Cornu suum poscens, scopulum scandens, videt ecce
 Armisonos lento pedites incedere gressu;
 Tunc tuba cuius ab ore boans mox omnia late
 Excitat, anfractusque per astra per arva volabant,
 515 Omnibus atque modis, solido fractoque, ciebat.
 Omne nemus responsa dabat voci famulando,
 It tuba cum celeri bombo per cuncta elementa —
 Nil mirum, quoniam regale caput tonat, inquam.
 Ergo sui infrenant currus, saltu quoque scandunt,
 520 Allofilum in medium migrant, unusque securis
 Vibratu pepulit conum de vertice regis
 In humeros lapsum; domini verum quia christum
 Tundere presumpsit, ventum de pectore iecit
 Hospite continuo iaculator principis ense.
 525 Pugna adolet, ponunt animas cum sanguine gurdi;
 Infames traxere fugam, primasque tropheum.
 Milia tot Foebo stravit spectante sub uno
 Perpete cum gladio; donec a finibus illos
 Francorum, sequitur, prohibet. Verum nihil illud

889
 24. Iun. (cf. gl.)

496 comptus P¹ 499 aequites (altera e in ras.) P 504 parent P¹ 506 Tum sic P
 507 ast//alii P 509 subeã//tumulũ P 511 pos/cens P hecce P¹ 514 uolebant P¹
 524 Clospite P¹ 528 cum sic P

Linguae. 495 catecasta: singularis, una 498 lepores: Lepo (sic) 500 id: s. nuncium 506 dixit:
 s. Odo 509 tumultum: montem 515 solido: s. modo 516 voci: regis 517 it: vadit 518 inquam:
 dico 519 currus: equos (cf. Serv. vol. II 604, 4) scandunt: s. eos 520 allofilum: acc. pro genetivo
 plurali unus: s. Norm. 521 conum: helmum 522 in: super christum: unctum 523 ventum:
 animam 524 principis: regis 525 adolet: crescit gurdi: inepti 526 infames: sine fama
 527 tot: .i. decem et VIII 529 sequitur: per- (sic) prohibet: eicit verum: sed

497 quando i. e. cum. 499 bei Tausenden. 504 'reliqui terga dant (prae) armis regalibus, in
 quibus libuit requiescere (i. e. quibus se induerant) tribus ex pueris Odonis'. Duplessis. 514 anfractus:
 vielfaches Echo. 515 ciebat, sc. tuba. 519 cf. Verg. Aen. XII 287. 524 de pectore hospite
 coniungit Duplessis; an vertendum est 'indem bei ihm des Königs Schwert Quartier nahm'? 528 cum:
 cf. e. g. gloss. ad I 69; persequitur illos, donec a finibus Francorum prohibet.

- 530 Ad suimet requiem iuvit, quia mox Aquitanos 892
 Linquere se numenque sui postponere novit.
 Appetit ergo furens illos, vastans populansque
 Arva, modo vulgus; quamvis concludere nisus
 Urbes adversas, minimum tamen aucta facultas.
 535 Forte sed insurrexit ei, spreta aetheris arce
 Sole sub undivaga posito testudine ponti,
 Consul Ademarum regi copulatus eidem
 Progenie; cuius memini. Proserpina dudum
 Huic cessit, cuneos dum profligavit Odonis.
 540 Umbra fugat stellas, Ademarum ab agmine vitas;
 Dormit Odo, consanguineus sua proterit arma.
 Astra micant, primas vigilat, sed et avolat ipsa
 Regia mox consanguinitas de sanguine leta.
 Talia cur siquidem recinam congesserit: olim
 545 Nam libuit regi dare propugnacula fratri
 Rotberto Pictavis — Ademaro tamen haud sic;
 Nempe sibi cepit, plus se quia diligit illo.
 Inde Limovicas adiens Arvernicaque arva,
 Prevalidas Willemi acies secum videt hostis,
 550 Ni congressuras fluvius medio prohiberet.
 Perdidit ergo suos illic Wilhelmus honores,
 Ugoni regnante datos, qui Bituricensis
 Princeps extiterat consul: quare fuit actum
 Hos inter geminos comites immane duellum.
 555 Mille super centum defleverat inclitus archos
 Claromontinsis Wilhelmus Ugone necatos,
 Iste minus numero secum maiore remotum.
 Hic Ugo dum tandem capitur mucrone Willemi,
 Supplicat, ut pietas eius succurreret illi.
 560 Olli, tam sero per verba measse, respondit;
 Ocius et dicto trans pectora lancea transit
 Ugonis. Intererant cuneis Rotgarius atque
 Valde viri Stefanus fortes, perplura Willemi
 Loeta suis dantes; alter comes Ugoniusque

531 numenq; (q; ex f corr.) P 533 dist. Duplessis 534 adversas vel aduersus P macula
 oblitteratus 535 ei spreto (sic) P: corr. Duplessis 544 congesserit sic P 556 necatos sic P
 560 iam malim 562 post ugonis dist. P

Linguae. 530 suimet: Odonis 533 modo: solummodo vulgus: s. vastabat nisus: s. esset 534 aucta:
 s. est ei 538 cuius: s. Adem(ari) 539 profligavit: occidit 540 agmine: Odonis 541 consanguineus:
 Adem(arius) 542 primas: rex avolat: recedit 543 consanguinitas: .i. Ademarum leta: fertilis 546 haud sic:
 s. libuit 547 cepit: s. Pictavenses (pictaūf P; Pictavis Duplessis, Pictavos Pertz) illo: s. Rotberto (rotbert' P¹)
 548 adiens: s. rex 549 secum: .i. cum rege 552 regnante: pro 'rege' 553 consul: comes quare: ideo
 557 iste: Ugo minus: s. deflevit maiore: .i. a millenario remotum: s. illud minus. Hoc dicit, quod Wilhelmus
 in illo prelio mille et centum perdidit, et Ugo centum cum se ipso. 560 sero per verba measse: .i. tarde
 locutum eum esse 561 ocus: citius lancea: s. Willemi 562 cuneis: s. Ug(onis) 564 suis: propriis

538 'cuius memini: sc. II 475'. Taranne. 'etiam crudelior erat quam Proserpina'. Taranne.
 544 siquidem recinam, cur talia congesserit. 552 i. e. quos dedit rex Ugoni. 557 iste deflevit id
 secum remotum, quod minus erat numero maiore; i. e. centum, ut explicatur in glossa. 563 suis
 Willemi i. e. eius militibus.

- 565 Ipse nepos, alter miles Stefanus nimis audax. 892
 Pro dolor! Ugo necem flesti, Wilhelme tropheum.
 Nuncius interea regalem concutit aurem: 893
 Gallia quod mentita sibi sit, portat in ore,
 Gnati pressa iugo Karoli collum Lodovici,
 570 Qui vocitatus iit celo prenomine Balbus.
 Inde movens callem, Germanica quis sibi regna 894
 Naviter acciperet temere disquirere vadit.
 Clarus Odo castella petit vincitque duelles,
 Hincce fugat Karolum facie cunctosque sequaces,
 575 Delius ut pellit tenebras, ut Lucina athomos;
 Admittit humiles dudum cervice superbos.
 Sermo quis effari poterit, quotiens fuga celsi 895
 Arnulfi induperatoris genitum tulit ense
 Odonis Cendebaldum post terga tonante?
 580 Subsidium Karoli, virtus, spes hic in Odonem;
 Cuius ad obtutus audacia non tamen umquam
 Applicuit; verum nihil id requiei fuit illi.
 En iterum misero gemitu loquor affore sevos 896
 Allofilos. Terram vastant populosque trucidant,
 585 Circumeunt urbes pedibus, regnantis et edes,
 Ruricolae prendunt, nexant et trans mare mittunt.
 Rex audit, nec curat, Odo; per verba respondit,
 O quam responsi facinus! non ore dedisti
 Tale tuo, demon certe proprium tibi favit;
 590 Non tua mens procurat oves Christo tibi missas?
 Longius ille tuum forsitan nec curet honorem.
 Haec ubi fata receperunt probitate neglecti,
 Exultant hilares, barcas agitantque per omnes
 Gallia quis amnes fruitur, terram pelagusque
 595 In ditione tenent totum, tutore ferente!

566 P dolor sic P 567 concuti P¹ 568 hore P¹ 570 iit, quod conieceram, aperte est in P
 (cf. hymn. s. Landberti infra edendum 2, 4 tempus cum fuerit currere caelis i. e. mori) 571 qui sibi P¹
 574 H////Ince P 583 loco in loqoor corr. P 585 Circumeant P¹ 586 Ruri//colas pre/ndunt P
 588 reponsi P¹ post facinus dist. P 589 demon//certe (o in ras.) P 590 tibi ex tum corr. P
 592 fate P¹ ne//glecti P 593 barcas /// agitantq; P 595 ditione sic P

Linguae. 565 nepos: Rotg(arius) 566 tropheum: s. cepisti. ECLIPSIS 569 gnati: filii collum:
 per — 570 celo: ad — (cf. gl. II 434) 571 movens: Odo 572 temere: Teme (glossa marg.)
 disquirere: in- 573 duelles: rebelles 574 hincce: dehinc facie: presentia, non gladio 575 Delius:
 sol 576 admittit: Odo 580 in: contra 582 illi: Odoni 584 allofilos: paganos 585 regnantis:
 Odonis 592 fata: dicta neglecti: despecti 595 ditione: potestate

571 'vadit naviter disquirere, quis sibi temere acciperet Germanica regna' (i. e. wer sich anmasste).
 Taranne; per Germanica regna intellegitur Lotharii regnum Zwentiboldo a patre a. 894 collatum; unde
 iam hoc loco a. 894um distinxi. 575 'athomos: Sonnenstäubchen'. Duplessis. 576 eos qui dudum
 fuerant cervice superbi. 580 non recte interpretatur Duemmler, Ostfr. III 435 adn. 4; intellego 'dieser
 war Karls Beistand, Kraft und Hoffnung gegen Odo'. 587 'respondit, sc. se non curare'. Duplessis.
 589 nicht kam solche Antwort aus deinem Munde; der Teufel hat dir seinen Mund geliehen. 590 i. e.
 oves a Christo tibi commissas. 592 i. e. probitate destituti.

Francia, cur latitas vires, narra, peto, priscas, 896
 Te maiora triumphasti quibus atque iugasti
 Regna tibi? Propter vitium triplexque piaculum.
 Quippe supercilium, Veneris quoque feda venustas
 600 Ac vestis preciosę elatio te tibi tollunt.

 Afrodite adeo, saltem quo arcere parentes
 Haud valeas lecto, monachas domino neque sacras;
 Vel quid naturam, siquidem tibi sat mulieres,
 Despicias, occurrant? agitamus fasque nefasque.
 605 Aurea sublimem mordet tibi fibula vestem,
 Efficis et calidam tyria carnem preciosa;
 Non preter clamidem auratam cupis indusiari
 Tegmine, decusata tuos gemmis nisi zona
 Nulla fovet lumbos, aurique pedes nisi virgę;
 610 Non habitus humilis, non te valet abdere vestis.
 Haec facis; haec alię faciunt gentes ita nullae;
 Haec tria ni linquas, vires regnumque paternum.
 Omne scelus super his Christi, cuius quoque vates,
 Nasci testantur bibli: fuge, Francia, ab istis!
 615 Psallere non tedet; defit tamen actus Odonis
 Nobilis, is quanquam mulcet superas adhuc auras.
 Flagito, quo positor possim per amena polorum
 Hoste canas, lector, gratarier atria victo.

EXPLICIT SECUNDUS PARISIACE URBIS BELLORUM
 PRESULISQUE GERMANI MIRACULORUM LIBELLUS.

post v. 600 supercilii vituperium excidisse statui, cum venus castigetur v. 601—604 et vestis v. 605—610
 610 Nō ex Nā corr. P 616 post nobilis dist. P (cf. p. 73) 618 gratariaer P¹

Linguae. 598 propter vitium triplexque piaculum: s. lates 599 supercilium: superbia (supbia, p
 corr. ex b P) feda venustas: turpis pulchritudo 601 Afrodite: Venus adeo: in tantum saltem: vel
 quo: ut 603 siquidem: cum 604 fas: monendi nefas: agendi 606 tyria: purpura 607 in-
 dusiari: indui 608 decusata: decorata 611 ita: s. ut tu 612 linquas: dimittas vires regnumque
 paternum: s. linques 613 super: de his: s. III vitiis 615 tedet: s. me defit: deficit 617 positor:
 poeta 618 hoste: diabolo canas, lector: PARAGOGĒ gratarier: laetari

596 coniunge o Francia, narra quaeso, cur priscas vires latitas. 601 parentes, sc. spirituales
 ('les personnes mariées' Duplessis, vix recte), quibuscum apte coniunguntur sanctimoniales. 603 vel quid
 naturam despicias, cum tibi satis multae mulieres occurrant? cf. III 30 sq. et Traube, O Roma nobilis p. 308.
 605 cf. Aen. XII 274. 613 bibli Christi (i. e. evangelia) et eius vates (i. e. prophetae); ordo verborum
 idem ac II 431 all. 617 'flagito, (ut) canas (i. e. ores) lector, quo (ego) poeta possim daemone superato
 per amoena polorum atria gaudere'. Taranne.

INGREDITUR TERTIUS CLERICORUM SCILICET DECUS TYRUNCULORUMQUE EFFECTUS.

Clerice, dipticas lateri ne dēmpseris umquam.
Corcula labentis fugias ludi fore, ne te
Laetetur foedus sandapila neque toparcha.
Machia sit tibi, quo ierarchia, necque cloaca.
5 Non enteca nec alogia, verum absida tecum
Conmaneāt, mentes, acrimonia, non quia mordet.
Agoniteta tuus fiat ambusilla tui mens
Ne uranium preter cromam legat, is quia multis
Esse deus solet. Anodiam sectare gemellam.
10 Sistere sincophanta verere, boba tamen adsis.
Griphhia te tangat, carchesia togaque crebro.
Grammaton sinteca frequens sistat tibi; longe
Absistat vero glaucoma, criminis offa.
Brathea blatta dehinc, enclitica prosapiaque
15 Militiē Christi per te nullatenus absint.
Amphytappa laon extat badanola, necnon

III 4 post cloaca dist. P 6 Commaneāt PCHQR¹S; Commoneāt BR², Commoueāt A 7 ambusilla
sic P¹Q et Papias: ambasilla P² (manus aequalis) et cett. codd. 11 Griphhia P¹ (itemque Griphya Q)
12 post tibi neque vero post longe dist. P 13 glaucoma sic P 14 fort. prosa piaque 15 Militiē
(M ex P corr.) P 16 post necnon non dist. P

Linguae. Comperias, lector, litteras tam grecas quam latinas superpositas quibusdam lineis tercii (sic P; sequentis R primo et secundo libris omissis) codicelli suas habere significationes. Et super greca nomina graecas quere figuras (figuras P); super vero latina latinas; verbi gratia: quocumque enim φ et π (sic P; ν R), fem. nomen (nomina R) et primę declinationis scias et omnia nomina sequentia, donec alias invenias notas, μ et π (rursus ν R) mascula (masculina R) et primę declinationis significat (significat R) nomina; x communia, σ secundę declinationis; Latine notę N et S neutra et secundę declinationis nomina significant, usque (q; ss. P¹) dum alię sive latine sive grece inveniantur notę (notę om. R; de T, quod neutris tertiae, et Θ, quod masculinis vel femininis tertiae declinationis adscribitur, nihil in praefatiuncula habent PR).
INGREDITUR: incipit EFFECTUS: utilitas III 1 dipticas: φπ tabellas (Pap.) 2 corcula: princeps ludi μπ (ita glossographi interpretari solent nomen coraula i. e. χορὰ ὑλῆς) fore: esse 3 foedus: obscenus, turpis sandapila: baccaulus (cf. ad v. 34; Pap. feretrum) toparcha: princeps unius loci (Pap.)
·i· diabolus erebi (sc. princeps) 4 machia: φ pugna ierarchia: sacer principatus s. sit tibi necque: non cloaca: ·i· fossa (sic; cf. ad v. 34) Tartari 5 enteca: pecunia (cf. Pap.) alogia: convivium
absida: lucida (Pap.) 6 acrimonia: vigor animi et corporis industria. [Sive (haec in marg. manus aequalis) acrimonia ferocitas (Pap. saevitia)] 7 agoniteta: μ preliator (Pap. prelii auctor) ambasilla: venter (Pap.) 8 uranium: celestem cromam: colorem 9 anodiam: medicinam (cf. Pap.) 10 sincophanta: xπ calumniator (Pap.) verere: time (Pap.) boba: vehemens, robustus (Pap. vehemens robur vel genus serpentis) 11 griphhia: φ scriptura (Pap. s. v. graphia) carchesia: vasa pastoralia (cf. Pap.)
toga: vestis poetalis 12 grammaton: litterarum (Pap.) sinteca: compositio 13 glaucoma: caligo oculorum (Pap.) offa: massa 14 brathea: auri lamina (Pap.) blatta: purpura (Pap. s. v. blatera) enclitica: inclinativa (Pap.), humilis 16 amphytappa: tapete undique villosum (sic; cf. Pap. s. v. amphitaba) laon: laicorum, populorum (Pap.) badanola: lectus in itinere (itenere P¹; Pap. s. v. baianula)

1 'ecb. capt. 1001 vulpem versutam lateri non dēmpseris unquam'. Voigt; cf. Wattenbach, *Schriftwesen*³ p. 60 sq. 6 verum lucida acrimonia ('Frische') tecum commaneāt, quia mentes ea non mordet (quod facit pecunia et convivium). 7 venter tuus proeliator sit (i. e. coerceatur), ne mens tui (i. e. tua) colorem legat (i. e. lustret) praeter caelestem. 8 cf. Paul. ad Philipp. 3, 19. 9 gemellam, sc. animae et corporis.

- Effipiam diamant, stragulam pariterque propomam.
 Agagulam cēlebs aginat, pecudes nec ablundam.
 Effipia et stragula pretexta est aulica cura.
 20 Utitur anabola mulier, sed abutitur ipsa.
 Convenit invalidis apozima necne placenta.
 Cleronome, Codrus maneat unaque disertus.
 Cum fisco teneas yppos; uxorius haud sis.
 Nomine limphatici careas, crisostomus ut sis;
 25 Apocrisarus ades; aforismos os tibi servet;
 Basileus constes, abstemius antigraphusque;
 Cosmographus, solumque tui catasscopus esto.
 Gimnus ab inlicitis, ne sisque bioticus actor.
 Acrizimum celebres. Oroscopus esque didasclus.
 30 Inque thoro amphyballum habeas, effebus et absit;
 Canterus adsit habunde tibi, sed amasius absit.
 Cerritus caveas fore, perifrasticus atque.
 Abbachus manui, niteatque teologus ori.
 Baccaulum fauste videas te ferre cloacę.
 35 Prodigus, obliquus, monotalmus, subdolus haud sis.
 Ludibrium vites, baratrum; sectare tropheum.

18 Agagulam *sic P* 23 teneas (*te in ras.*) *P* 25 apocrisarus *ABCHRV*: aposicrarus *PQS*
 26 abstemius *AR* 28 auctor *ABHRSV* 31 Canterus adsit *P¹*: Canterius sit *P²* (*manus aequalis*)
ABCHRV; Canterus sit *QS* 34 fauste *in ras.* *P* 35 Prodigus obliquus (*sic*) *in ras.* *P* monotalmus
ABCQRV: monoptalmus *H*, monopotestalmus (*i. e. pt*) *S*; *cf. W. Schulze, orthographica p. 29. 52*

Linguae. 17 effipiam: ornamentum ecorum (*Pap.*) diamant: valde amant stragulam: vestem
 pictam (*sic*) vel gumfanon (*gūfañ P*) propomam: claram potionem per linteum 18 agagulam: leno-
 cinatorem (*sic CHV*; *extremas in P litteras legere nequeo*; *Pap.* agabula: conciliator *i. e. lenocinator*),
 lenonem celebs: *q* (*monialem intellegit Abbo*) aginat: fugat (*Pap.*) ablundam: paleam (*Pap.*)
 19 pretexta: genus vestis (*G. vestis sic P*; *Pap.* vestis, genus togae) aulica: palatina (*Pap.*) 20 ana-
 bola: ornamentum muliebre (*cf. Pap. s. v. anaboladgium*) abutitur: male — (*Pap.*) 21 apozima:
 aqua cum variis cocta condimentis (*Pap.*) placenta: pultis (*Pap. s. v. pultes*) 22 Codrus: nobilis
 pastor vel poeta; *μσ* (*pastor HR: obliteratum in P, sed p fuit prima littera*; *Pap.* quidam pastor vel
 poeta vanus) maneat: sis disertus: peritus, eloquens (*cf. Pap.*) 23 fisco: Fiscus saccus testi-
 culorum (*Pap.*) teneas: *h.b.:s* (*i. e. habeas*) yppos: equos (*Pap. sub verbis ab hippo- incipientibus*
passim) uxorius: servator uxoris (*Pap. uxori serviens*; *habuitne glossarium Abbonis uxori servans?*)
 haud: non 24 limphatici: dementis (*cf. Pap.*) crisostomus: os aureum habens (*habeas P¹*) 25 aposi-
 crarus: minister secretorum ades: -to aforismos: breves sermones (*Pap.*) 26 basileus: rex (*Pap.*)
 constes: sis abstemius: sobrius (*Pap.*) antigraphus: cancellarius scriptor 27 cosmographus: mundi
 descriptor (*Pap. s. v. cosmographia*) catasscopus: explorator 28 gimnus: nudus (*Pap.*); *s. sis. bioticus*:
 secularis, mundanus 29 acrizimum: panem leviter fermentatum (*Pap.*) celebres: frequentes (*Pap.*)
 oroscopus: horarum inspector (*cf. Pap.*) es: pro -to (*sic*) didasclus: magister 30 amphyballum:
 birrum undique villosum effebus: inberbis (*Pap.*), sine *b.r.b.* (*i. e. barba*) 31 canterus: equus (*cf. ad*
v. 68; *Pap.* canterius: equus castratus) amasius: qui ob turpitudinem amatur (*cf. Pap.*) 32 cerritus:
 furiosus (*sic*; *cf. Pap.*) fore: esse perifrasticus: circumlocutivus (*Papias a pecuosus usque ad placitum*
hiat) 33 abbachus: tabula pictoria (*sic*; *Pap.* tabula in qua viridi pulvere formae pinguntur) teologus:
 divinus sermo (*cf. Pap. s. v. theologia*) 34 baccaulum: feretrum (*cf. ad v. 3*; *Pap.* in quo mortui feruntur)
 fauste: feliciter (*Pap.*) videas: pro pre- (*sic*) cloacę: fosseę 35 prodigus: dissipator (*in ras. P*;
Pap. prodigus, profusus, consumptor, sumptuosus, gluto) obliquus: distortus monotalmus: luscus (*Pap. s. v.*
monotasmon) subdolus: fraudulentus 36 ludibrium: *NS* (*in P μσ legitur*; *correxi ex CR secundum*
praeef. glossarum libri tertii) baratrum: infernum; *s. vites* sectare: imitare, *s:q:r*: (*i. e. sequere*; *cf. Pap.*)
 tropheum: laudem victorię

18 *i. e. neque vero pecudes paleam (sc. fugant, i. e. reiciunt).* 21 *necne i. e. necnon.* 28 gimnus
 ab inlicitis *sc. sis.* 29 oroscopus *sc. esto.* 30 *cf. II 603 sq.*

- Amphyteatra procul tibi stent, egilopia necnon;
 Nam scrupulum generant YIXH vexantque pupillas.
 Scandito analogium, crisis nitet ore docentis.
 40 Declina birotum, bravium capito ac cliotedrum.
 Culleum habe, diametra scias, ergastula nesci.
 Exares emistichium, cum distica sculpes.
 Enoforo liba. Lotium laxare suesce.
 Dilige tu xenodochium, zelotipiaque odi;
 45 Hinc acitabula doma tuum seu congia stringat.
 Pomerium curti, pomaria congrua malis.
 Fulgeat ecclesiis ostrum, longe sit oletum.
 Prædia quala tibi statuant, agitent flabra flagra.
 Eminus ut gorgon fugiat, pota diamoron.
 50 Sperne platon olon, sinposia, quatinus odon
 Te lustret. Temeson vigeas, si non potes insons.
 Lar tibi, quo nectar fraglet, lucarque nec absit.
 Gallonis memor esto tui. Ambro timeto cieri.
 Mulio strabo tuus neque sit neque agason inermis.
 55 Abbaso quo fuerit, sit hirudo frequens comitata.
 Disparet ac validos intercapedo citatim,
 Si qua virago tuum penetret, reminiscere, doma.

39 crisis sic PCHQRSV: obrissis AB, quod de obryzo scite interpretatur Zupitza nitaet P¹ 42 Exares
 Q solus: Apponas P(in ras.)ABCHRSV 44 xenodochium P¹ 45 Hinc in ras. P 52 flagret ABCH

Linguae. 37 amphyteatra: loca spectacula, ubi pugnant gladiatores (cf. Pap.) egilopia: vulnera oculorum (Pap.) 38 scrupulum: angorem, anxietatem YIXH: animæ (Pap.) vexant: allidunt
 39 crisis: aurum (in ras. P; Pap. s. v. crisis) 40 birotum: currum duarum rotarum (Pap. genus vehiculi) bravium: coronam (cf. Pap.) cliotedrum: sellam plectibilem (Pap. in quo plumae sternuntur sessoris) 41 culleum: vas pice oblitum (sic P; oblitum V); secundum legem R. saccus parricidalis est, quo imponuntur (sic, ni fallor, P) parricida, gallus, serpens (cf. Pap.) diametra: medietatem speræ, horologium. ergastula: loca exilii (cf. Pap.) 42 emistichium: dimidium versum distica: II versus (Pap.) sculpes: scribes 43 enoforo: vasi vinario (Pap.) lotium: urinam (Pap.) 44 xenodochium: domus qua pauperes colliguntur (cf. Pap.) zelotipia: odia 45 acitabula: vas, quo fertur acetum (Pap.) congia: mensuras (Pap.) 46 pomerium: locus vacuus. SILEMSIS (i. e. σύλληψις; cf. Beda de schematibus RhLM p. 608, 30 sqq. H, quod sc. congrua grammaticæ non potest referri nisi ad pomaria). Item (om. Pertz) Beda (de orthogr. GL VII 285, 27) pometa dicit, ubi poma oriuntur, pomaria quo servantur pomaria: viridiaria congrua: s. sunt malis: pomis 47 ostrum: purpura (Pap.) oletum: stercus humanum (cf. Pap.) 48 quala: corbes (Pap. s. v. qualus) agitent: moveant flabra: venti (cf. Pap.) flagra: virgas viridiarii (sic) 49 eminus: longe gorgon: μῆϕ (sic PS; in præf. non explicatur nisi μ); serpentis (serpens P¹) proprium pota: bib: (i. e. bibe) diamoron: μTN (cf. ad gorgon) moratium (sic PHQR, sed a incerta in P) 50 platon: lutum olon: totum (cf. Pap. s. v. olofora) simposia: convivia (Pap.) odon: via 51 temeson: medius sons 52 lar: penus fraglet: redoleat (cf. Pap.) lucar: pecunia de lucis (Pap.) 53 gallonis: mercennarii ambro: elluo, luxuriosus, dissipator (cf. Pap.) cieri: vocari 54 mulio: custos mulorum strabo: welcus (sic P: unelcus R; luscus, welcus C; luscus S) agason: provisor equorum (cf. Pap.) 55 abbaso: domus infirma (Pap.) hirudo: sanguisuga (Pap.) frequens: assidua (Pap.) comitata: s:cu(t.) (i. e. secuta; ta plane evanuit; supplevi ex Papiæ simul ire, sequi) 56 disparet: disiungat (Pap.) intercapedo: intervallum (apud Papiam nunc nihil legitur nisi lemma et etymologia; interpretamentum periit) citatim: agiler (cf. Pap.) 57 qua: ali- virago: femina virilis animi penetret: intr:t (i. e. intret; sic P) doma: tectum (Pap.)

39 scandito analogium, nam crisis nitet ore docentis. 45 sc. ad reficiendos in xenodochio hospites. 49 gorgon casus primus; videtur diabolum significare. 50 totum lutum (et) convivia. 54 mulio tuus ne sit strabo neque inermis provisor equorum; glossam uelcus non intellego. 56 ac reminiscere, (ut) cito intervallum disiungat (aetate) validos, si qua virgo tuum tectum penetrat.

- Bule tegat Christi mentem tibi, gausape mensam.
 Entole te comat, regesque baben proceresque.
 60 Abdomen minime superet corpus, mage teche.
 Uranei neotericus atque neofitus haud sis
 Dogmatis ac fidei, iugiter sed priscus ab olim,
 Quattuor immo tuum hec ut iter comitentur in aevum:
 Teche dei, ieron archonque palinodianque.
 65 Ancisus vivas, quin cardiacus moriari.
 Ceruleas vestes si gestas, posce colimbum.
 Ducitur anquina limbus, arsippio necnon.
 Canterus antelis et postelis equitatur.
 Aporiam, sed et atrophiam, patiaris, ut acam
 70 Atervam appodix tua mens sibi congerat eius:
 Algemam mentis anquirunt talia; verum
 Aphetiam amendant, anteceniam quoque largam
 Edificant. Agapem suffert agape nimis apta.
 Nisibus egidiam in giro secteris acutis.
 75 Agnatos teneas, aregidiam quoque verbi
 Anheles, hostis ne sis atratus in aslum.
 Aulea ne angustent animam sceleris, sed aprilax
 Alluat ethereus, noxis ne apostata fias.
 Leva ancile geras, dextra agoniamque, fidei.

59 comat / regesque *P* 63 it̃ (i. e. iter) *P* 64 palinodianque *PAC*, palinodiaque *S*; palidonianque
vel sim. HQRV 67 anquina sic *P* arsippio sic *P* 68 sic *P*¹ (cf. v. 31): Canterius antelis postelisque
 equitatur *P*²(*manus aequalis*) *ACHR*; *utrumque, sed diversa ratione, coniungunt Q* Canterius astelis et
 postelisque equitatur et *S* Canterus antelis postelisque equitatur, *nimirum falso accepta correctione; BV*
deficiunt 70 congerat (a ex corr.) *P* 71 post talia, non post verum dist. *P* 75 post teneas
 dist. *P* 79 distinxi coll. *Pauli ad Ephes. ep. 6, 16* scutum fidei geras (a ex corr.) *P* agoniam (*om.*
que) *AHR*

Linguae. 58 bule: *NΘ* (sic) consilium, sermo gausape: mantile (cf. *Pap.*) 59 entole: mandatum
 comat: decoret baben: *NT* torques aurea cum gemmis. Baben (*haec in marg.*) ornamentum cum auro
 et gemmis 60 abdomen: pinguedo (*Pap.*) teche: mandatum 61 uranei: celestis neotericus:
 novus (*Pap.*) neofitus: novus in fide (cf. *Pap.*) 63 ut: utinam 64 ieron: sacer *μθ* archon:
 princeps palinodian: laus iterata et duplex 65 ancisus: circumcisis *μς* quin: ut non cardiacus:
 cardian .i. cor (cor *om. Pertz*); pulsum cordis patiens (cf. *Pap. cardia: graece, cor; cordis passio...; inde*
cardiacus morbus est) 66 ceruleas: nigras (*Pap.*) colimbum: lavandariam 67 anquina: fune (*Pap.*),
 corda limbus: navis arsippio: arcus 68 canterus: equus (cf. *ad v. 31*) 69 aporiam: anxietatem
 (*Pap.*) atrophiam: tenuitatem corporis (*Pap.*) acam: amenitatem 70 atervam: perpetuam appodix:
 socia (*Pap.*) congerat: congreget (*Pap.*) 71 algemam: dolorem (*Pap. algemo: dolor, sed Abbo legit*
algema) anquirunt: valde quaerunt (*alio atramento in marg. additum est Ante omnia, sc. quaerunt*)
 72 aphetiam: impassibilitatem (*Pap.*) amendant: effugant, longe mittunt anteceniam: merendam (*Pap.*)
 73 agapem: alienum laborem (*Pap.*) agape: dilectio (*Pap.*) 74 egidiam: capram 75 agnatos: con-
 sanguineos (*Pap.*), propinquos. Agnatus propinquus, qui loco filii ab aliquo habetur aregidiam: pluviam
 76 anheles: desideres (sic) hostis: demonis atratus: lugubris aslum: spoliolum (*Pap. s. v. assium; lege*
asslum i. e. ἄσλον) 77 aulea: vela angustent: premant aprilax: calor (*Pap. s. v. apricitas*) 78 alluat:
 perfundat (*Pap.*) noxis: culpis (*Pap.*); .i. pro — apostata: transgressor 79 ancile: scutum (*Pap.*)
 agoniam: confidentiam, alacritatem

61 uranei dogmatis atque fidei non sis neotericus atque neofitus (i. e. ignarus). 70 mens
 appodix eius i. e. socia aporiae et atrophiae. 72 i. e. aphetiam. 77 i. e. aulea sceleris. 79 cf.
Verg. Aen. VII 188 laevaue ancile gerebat.

- 80 Auspicio amaneas. Apogeuum aliquam ampliet altum.
 Armenum cordi tollas, arcisterium addas.
 Architriclinus amicale amineum colit, atque
 Huic malis etiam apofereta autumnus honustat.
 Antropus ast agamus caelibatum colat, et sic
 85 Argiripam cernet patriam civesque beatos;
 Haud huic est apoplexia cure, sed et astu
 Angustat nullos, amartetes solet idem
 Antiquare, aginat venerem, anaboladia portat;
 Alburnis albent pomis huic apofereta;
 90 Virtutes cunctę comitantur amiciter illum;
 Hunc non allidunt affurcillando sinistri.
 E Baccho quoniam bittunt geniti bibiones,
 Blatterat amineo si constiterint et eidem
 Indignum referens brancho prorsusque brutescit:
 95 Haud illa bittit, quo, quisquis honore bimetur.
 Burra, probum fateor buteonem, qui arva bidentat;
 Hic sed et ingenuus similem retinent genituram.
 Buggeus apparat et burgos, verum biliosus.
 Apparat atque bosor taphium sibi, sed biliosum;

81 addas (*prior a ex corr.*) P 82 amicale *sic* P 84 ast *PACHQS*; est *RV* aet *P*¹
 87 *post* nullos *dist.* P 88 uenerem / anaboladia P 89 Alburnis *sic* P 92 blittunt nati *P*¹
 bibiones (*o ex b corr.*) P 95 illo *ACHQRS*, *fort. recte* blittit *P*¹ quis *P*¹ 96 b/uteonem P
 99 s; biliosum *sic* P (*cf. v. 98*); *glossa incipit supra b*

Linguae. 80 auspicio: augurio, omini amaneas: extra maneat apogeuum: edificium sub terris, antrum
 (Pap.) aliquam: annonam ampliet: protrahat, protelet 81 armenum: velum (Pap.) arcisterium:
 monasterium (Pap.), -i. singularitatem dei servitii 82 architriclinus: princeps domus (Pap.) amicale:
 amicitie aptum amineum: album vinum (*sic* P; Pap.; *cf. ad v. 93*) 83 apofereta: vasa pomis ferendis apta
 (Pap.; *cf. ad v. 89*) 84 antropus: homo (Pap.) agamus: sine coniuge (Pap.) celibatum: castitatem (Pap.)
 85 argiripam: urbem (Pap.) patriam: paternam 86 apoplexia: mors subita (Pap.); passio similis
 paralisi astu: astutia 87 angustat: artat, premit amartetes: miseros (Pap. s. v. amarchetes; *lege*
amarthetes) 88 antiquare: ad statum revocare (Pap.) aginat: fugat (*cf. ad v. 18*) anaboladia: amic-
 torium lineum (Pap. s. v. anaboladgium) 89 alburnis: albidis (Pap.) albent: splendent apofereta: vasa
 pomis apta ferendis 90 virtutes: angeli (*glossae evanidae et a me ex CHRIS suppletæ certa vestigia nuper*
agnovit Hampe) amiciter: amicaliter 91 allidunt: interficiunt (*sic*) affurcillando: labefactando (Pap.), con-
 cutiendo sinistri: diaboli 92 bittunt: proficiscuntur (Pap. s. v. biti) bibiones: mustiones, qui nascuntur de
 vino (Pap., *ubi* musciones, *ut* V) 93 blatterat: stulte loquitur (Pap. s. v. blacterones) amineo: vino albo
 (*cf. ad v. 82*) 94 brancho: gutture; hoc branchum f. cit (*sic, i. e. facit; Pap.*) brutescit: stultus fit
 95 illa: illuc bittit: it, ambulat (Pap.) bimetur: duplicetur, bim. r: d. plic. r: (*i. e. bimare, duplicare;*
Pap.) 96 burra: rufa, nigra (Pap.) probum: bonum buteonem: iuvenem (Pap.) bidentat: fodit
 (Pap.) 98 buggeus: spado (Pap.) apparat: adornat, construit burgos: habitacula (Pap.), castra
 biliosus: tristis (Pap.) 99 apparat: construit bosor: caro (Pap.) taphium: sepulchrum (Pap. s. v.
 taphos) biliosum: triste (*cf. ad v. 98*)

80 *i. e. alicam; quod ne reponerem corrigens vitium totiens ab ipso librario emendatum, me retinuit*
et ratio tertii libri obscuris vocibus abundantis et consensus ceterorum librorum a P non pendentium.
 83 huic: architriclino. 90 *'ecb. capt. 713 virtutes pardum comitantur amiciter istum'. Voigt; Abbonis*
codd. omnes illum habent. 92 coniunge quoniam mustiones e Baccho geniti sunt et, si eidem
 (*sc. mustiones*) amineo constiterint (*beim Weine sitzen*), aliquis blatterat indignum (*i. e. stulta verba*)
 gutture referens et prorsus brutescit: is non eo it, quo it, quisquis honore duplicetur (*i. e. ad vitam*
beatam). 96 coniunge probum fateor buteonem, qui burra arva bidentat.

- 100 Sic animę corpus vita componit atratum,
 Laeta sed omnipotens, si mens felix, parat astra —
 Comiter hoc cunctos moneas tu, miles herilis.
 Preterea, cum quis noxam clandestinat, antro
 Cespitat, atque coagmentat si crimina; virtus
 105 Communit mentem, coalescit comiter eius
 Pectoris in portu clandestina; nam cluit illic
 Clancule; non constare diu tamen ipsa valebit
 Clancula, teste tonante super sacrata per ora.
 Cum videas astum pessumdare sæcla nefandum,
 110 Immo clientelę tutor domini velut hęres
 Hic maneat, clivos virtutum quatinus almos
 Scandere concinnas ΘHO tu clangere laudes
 Nomine sistenti ternis valeas, modo soli
 Magestate tamen nutu doxaque perhenni;
 115 Quam pariter tecum teneam, tu clerice poscas.

FINITUR CERNUI OPUSCULUM CATECASTI EXIMII CONFESSORIS GERMANI
 SUGGESTUSQUE PARISIACI PRAELII HUMILLIMIQUE LEVITAE ABBONIS.

100 componit in ras. P atratum CHQS (et hoc sec. Zupitzam legit interpres Anglus; cf. gl. 76):
 amarum praeter um in ras. P (corrector vitata prosodia offensus esse videtur, quae v. 76 recta est),
 aratrum AR 102 Comiter hoc in ras. P 103 culpam AHR (cf. glossam) 104 post cespitat dist. P
 105 communit ///// mentem P coalescens comiter P (ens comiter in ras.) et omnes codd.: correxi ex glossa
 106 ante nam dist. P 109 estum P¹ 112 concinnas (om. que) P¹HR (continuas S): concinnasque P²
 (man. ant.) Q (continuasque C), que ΘHO om. A, versus totum om. BV Subscriptio in P recenti manu
 scripta; eorundem verborum manu prima scriptorum vestigia etiamnunc dignoscuntur PARISSIACI rec. man.;
 num idem P¹ habuerit, non liquet

Linguae. 100 animę: dativus (daī P; datur Pertz) atratum: lugubre 101 felix: s. est parat
 astra: s. animę 102 comiter: dfcfntr (i. e. decenter), benigne (Pap.) herilis: dominicalis 103 quis:
 aliquis noxam: culpam (cf. ad v. 78) clandestinat: occultat antro: .i. in (n P¹) antrum; inferno
 104 cespitat: cadit (Pap.), ruit coagmentat: constringit, devincit 105 communit: componit, vallat
 coalescit: crescit (cf. Pap.) comiter: decenter, bfnkgnf (i. e. benigne; cf. ad v. 102) 106 clandestina:
 occulta cluit: pollet, viget, excellit (Pap.) 107 clancule: occulte ipsa: s. virtus 108 clancula:
 occulta super: desuper sacrata per ora: .i. per ewangelistas 109 astum: astutiam, calliditatem
 pessumdare: damnare 110 clientelę: familiaritatis, amicitię tutor: servator 111 hic: .i. in
 hac vita maneat: sis clivos: ascensus (cf. Pap.), colles 112 concinnas: breviter et ordinate
 conpositas ΘHO: deo clangere: personare (Pap.) 113 ternis: s. personis modo: solummodo
 soli: uni 114 nutu: potestate (Pap.) doxa: gloria (Pap.) 115 quam: s. doxam (sic CHRS: do P)
 teneam: fruar EXIMII: sancti

108 cf. Matth. 5, 14.

SUPPLEMENTUM GLOSSARUM.

Glossas libri Parisini 5570 (Q) et libri Samarobrивensis 110 (S) a Carolo Hampe diligenter descriptas cum sero acceperim, eas, quae illorum propriae sunt, hic appendicis loco subicere videtur, adiectis glossis peculiaribus codicis Valentianensis 288 a Mangearto editis (V):

- 10 sistere] esse *S*
sincophanta] calumpniator falsissimus *S* | adulator *V*
15 enclitica] inclinativa, humilis, nobilis *S* (cf. p. 76 de gl. C)
18 caelebs] caelestis *S*
19 stragula] discolor *S* (v. 17 recte habet str.] vestem pictam)
praetexta] genus vestis puerorum *S* (et C)
20 abutitur] male .i. malo viro *S* (sic; cf. C)
23 cleronome] clerice *S*
24 limphatici] insani *V*
27 catascopus] explorator vel investigator sacrae scripturae *S*
31 canterus] equus spado *Q* (prima huius codicis glossa) | equus; potius vas vinarum *V* (unde hoc certe concluditur, fuisse qui cum canterus equi notionem non esse cognovissent, aut nomen aut glossam mutarent)
32 cerritus] furiosus, iracundus *QS*
37 amphitheatra] solebant antiqui zabernas (cf. Du Cange s. v.) impleri (sic) oleo totumque corpus unguere et sic bini binique pugnare; et hoc amphitheatra vocabant *Q*
38 scrupulum] aporiam, angorem *Q*
analogium] ambonum *Q* (cf. p. 76 gl. R)
39 nitet] splendet *Q*
40 bravium] coronae stema *Q*
41 culleum] dolium sive tunna (i. e. Tonne) *Q*
43 laxare] dimittere *Q*
46 congrua] apta *Q*
47 fulgeat] micat (sic) *Q*
ostrum] brata *Q*
longe] procul *Q*
48 agitent] vacillant *Q* (sic; agitant in textu *S*¹)
49 pota diamoron] cea (i. e. zema?), moratium *Q*
51 lustret] inluminet *Q*
temeson] mediocris *V*
52 lar] penus, cellarium *Q*
53 ambro] elluo, luxuriosus, dissipator substantiae *Q*
58 bule] sententia *V*
61 haud sis] pro 'non sis' *S*
66 caeruleas] sordidas *Q*
si gestas] si portas *Q*
colimbum] domus ubi mundantur vestimenta *Q*
68 canterius (sic; v. app.)] equus spado *Q* (v. supra v. 31)
71 anquirunt] undique (sc. quaerunt) *V*
72 anteceniam] merenda (sic) post meridiem *V*
78 alluat] infundat *Q*
84 antropus] homo bonus *S*
86 apoplexia] passio vel paralis vel subita mors *S*
111 almos] caelestes *S*
113 sistenti] manenti *S*
115 poscas] ores *S*
-

DE VITA ET MIRACULIS ET DE TRANSLATIONE SANCTI GERMANI.

Codice hagiographico saec. X bibliothecae universitatis Bononiensis signato n. 1702 continentur

1. *Venantii Fortunati vita s. Germani (ed. Krusch, auct. antiquiss. vol. IV 2 p. 11 sqq.)*
2. *translatio s. Germani Pippini regis aetate facta auctore monacho coetaneo (ed. Mabillon, acta sanctorum ord. s. Benedicti saec. III 2 p. 104 sqq.)*
3. *vita, miracula, translatio s. Germani secundum Fortunatum et translationem Pippinianam rhythmis conscripta (ed. Gaudenzi, Bologna 1886)*
4. *opuscula de triformi corpore Christi et de partibus oblatae et*
5. *de remissione peccatorum.*
6. *epitaphium Gozlini abbatis (ed. Gaudenzi p. 24).*

Denique manu recentiore additae sunt homiliae aliquot s. Bernardi. Nobis res est cum tertia et sexta particula codicis. Rhythmis inscribitur Praefatio subnexa libris electionis domni Odonis regis; neque vero ea inscriptio pertinere potest ad carmen sequens, in quo nihil de Odone rege legitur praeter appendicem. Extat vero Odonis regis electio (LL I 554). Inde consequitur, hanc inscriptionem olim pertinuisse ad illa acta, quamquam quid praefatio subnexa sit, non satis apparet. Tum vero addere constituebat librarius rhythmos proprie ad Fortunatum et translationem pertinentes; sic factum est, ut 'Electio' omnino omitteretur. Quaeri etiam potest, num forte verba Incipit rithmice de vita et miraculis beatissimi Germani antistitis rectius prioris loco inscriptionis ponantur, quo modo in Salomonis III. codice Sangallensi erratum est; neque vero in re dubia nimium audere volui.

Quis vero Fortunatum et translationem rhythmis explicuerit, ignoratur. Quod enim Gaudentius p. 8 de Abbone vel Aymoino monuit, recte ipse addidit etiam de aliis celeberrimi monasterii monachis cogitari posse; ego hoc addiderim de Abbone certe cogitari non posse. Neque tempus carminis angustioribus finibus circumscribitur quam Odonis regnum (a. 888—897), cum Kal. Ian. a. 898 Odo diem obierit.

Appendicis loco subicimus epitaphia Heinrichi comitis a Normannis interfecti et Gozlini abbatis s. Germani.

[PRAEFATIO SUBNEXA LIBRIS ELECTIONIS DOMNI ODONIS REGIS.]

1. Bene supra terminatis,
Addam rithmum de ipsius	lector constantissime,
vita pii praesulis,
2. Immo carmen opiparum
A devotis ut legatur	legentem reficiens,
actibus mirabile.
3. Hinc adiungam, sui sacri
Quomodo translationem	rex Pippinus corporis
digne celebraverit.
4. Ille nobis credo sanctis
De commissis delictorum	obtinebit meritis,
veniam praeteritis;
5. De futuris implorabit
Dari nobis, donec manet	cautelam sanctissimus
huius vitae spiritus.
6. Pacem bonam et vivendi
Dies longos et salutem	tempus felicissimum,
auget suis precibus;
7. Regnum quoque sine fine
Coronamque pretiosi	et caeleste gaudium
impetrabit lapidis.

EXPLICIT PRAEFATIO.

INCIPIT RITHMICE DE VITA ET MIRACULIS
BEATISSIMI GERMANI ANTISTITIS.

<i>Ven. Fort. I.</i> 1. Pagus olim gemmam nobis
Augustidunensis, magnum	protulit clarissimam
Germanum antistitem.
2. Studio parentum multis
Sacris simul et humanis	eruditur litteris
infans bonae indolis.
3. Nec mirum; cum, ante natus
In matris floruit alvo	quam fuisset saeculo,
virtutis miraculo:
4. Mater illum quod plus cito
Voluit venenis haustis	concepisset solito,
abortivum proici,
5. Nescia septimo mense
Rite partum, qui movetur	mulierem fundere
die septagesimo.
6. Quem tamen divina mundo
Nulla laedunt nocimenta,	maiestas providerat,
nulla maleficia;
7. Vas electum conservatur
Genetrix, ne parricida	integrumque redditur;
fieret, eripitur.
8. Qui Iohannem exultare
Hic Germanum ante partum	voluit in utero,
extulit miraculo.

6, 1 tam Gaudenzi

PRAEF. 2 *Venantius Fortunatus* p. 27, 24 mirandus actibus. 5 *Germanus deum implorabit, ut nobis cautela novorum peccatorum detur.*

4 citius solito. 5 die sept(u)agesimo sc. inde a conceptione priori; hoc addidit poeta. 7 *Fortun. p. 11, 31* oblutabatur sarcina, ne genetrix fieret parricida. 8 *evang. Lucae 1, 41* exultavit infans in utero eius; cf. v. 44 exultavit in gaudio infans in utero meo. Hinc videtur Abbo motus esse ad comparandum Germanum cum Iohanne baptista II 371 sqq.

II. 9. Inde vires instauravit	zabulus per aliam,
Per quam facta potione	puerum extingueret.
10. Hanc urendo inflammarat	talis avaritia,
Quatinus haereditatem	sancti sic acquireret.
11. Iamque parat virus sancto,	parat vinum filio
(Erat is carne propinquus,	in discendo socius):
12. Sed puella vasa mutans	virus dat Stratidio;
Vinum sumpsit propinatum	Germanus infantulus.
13. Qua comperta mater culpa	mox puellam increpat,
Sibi eam extinxisse	filium inclamitat.
14. Qui si vitam non amisit,	mansit tamen discolor,
Ut virtutis esset signum	meritique parvuli.
III. 15. Moribus honestis crescit	institutus iuvenis,
Virtutum cultor existens,	amator ecclesiae.
16. Intra terna lustra claro	Agripino praesule
Ordinante fit divinis	minister officiis.
17. Praesbiter dehinc sacratus,	abba constituitur
Ad sanctum Symphorianum	monachorum meritis.
18. Enarrare nemo potest,	qualem se confecerit
Abstinento vigilando	ultra factus monachum.
19. Eleemosynis profusus	in tantum extiterat,
Ut nec panis resideret,	fratres quo reficerent.
20. Unde grege murmurante	ipse magis doluit;
Cuius preces lacrimasque	rerum dator suscipit:
21. Nobilis matrona Anna	statim duo sagmata
Dirigit cum pane cocto;	laudes dantur domino.
22. Alia sequenti die	destinavit protinus
Cum annona aequae plena	carpentis vehicula.
23. Viso namque tanto fratres	terrentur miraculo,
Fidem iusti admirantes	meritumque nobile.
24. Hinc virtutes memorentur	stilo brevi reliquae,
Quo lectori textum absit	fastidire carminis.
IV. 25. Quadam die cibum sumens,	flamma foenum corripit:
Aquam fundens modo crucis,	ignis perit crepitans.
V. 26. Agrum sancti, quem invasit,	Kariulfus nomine
Urso sese castigante	reformavit concite.
27. Tres illius equos tulit,	sex, et novem bestia;
Sancto tandem exorante	cessat pestilentia.
VI. 28. Postulatus a benigno	praesule Agricolâ
Puerum febre torpentem	liberavit supplicans.
VII. 29. Ebronis in domum intrans,	uxor clamat faciem
Se videre sancti viri	cornutam ac splendidam;
30. Recordatur Moysei	vultus quondam mulier,
Recognoscit in Germano	ipsam esse gratiam.

13, 1 matre Gaudenzi

19, 2 reficerent: cf. *Krusch* p. 12, 20

15 *Fortun.* p. 12, 12 moribus honestis alitus et institutus est. 16 mⁱnister i. e. diaconus
(Fortun. p. 12, 15). 17 cf. 64, 2. 22 *Fortun.* p. 12, 22 sequenti etiam die cum annona destinavit
plena carpenti vehicula. 24 virtutes i. e. miracula. 25 cum constructione cf. 29. 79.

VIII. 31.	Theutbertum regem adit
Quibus sibi restitutis	rebus pro ecclesiae;
mortem dolet principis.
32.	Nam diem illi praedixit
Quo migravit ab hac die	prophetiae spiritu,
rex solutus corpore.
IX. 33.	Nocte quadam se Silvestro
Sanctus orat, sed mactatur	prosequente monacho
curiosus graviter.
34.	[Erat illi mos benignus
Quod Silvester volens scire	ante signum surgere,
iniussus prosequitur]
X. 35.	Sabaricum rogat, sibi
Relaxari servum, diris	pro taxato precio
poenis quem affecerat.
36.	Ille nolens facta summa
Ne levis adesset sancto	libras petit quattuor,
quaesita pecunia.
37.	Sacer tamen postulata
Sabaricus inimico	contulit exenia;
vexatur a daemone.
38.	Nuntiatur pietatis
Missa prece eius fide	viro, quod acciderat:
obtinente solvitur.
39.	Libras reddit, unam addit:
Quibus crux Symphoriano	centum fiunt solidi;
fabricatur martyri.
XI. 40.	Coniunx viri popularis
Muta iacens palpitabat	nomine Destasia
paratis exsequiis;
41.	Cui missis eulogiis
Mulier consurgit, vitae	ac in ore positis
respirante flamine.
XII. 42.	Dari sibi claves nocte
Post effectus visionem	conspicit Lutetiae;
sequitur angelicam:
43.	Nam eiusdem civitatis
Childeberto regi visus	decedente praesule,
cathedram consequitur.
44.	Ordinatus vero qualem
Hoc lingua mortalis nequit	se quantumque gesserit,
expedire plurimis.
45.	Semet velut obliviscens
Cui gloria adesset	satagebat animo,
simul et necessitas.
XIII. 46.	Childebertus rex eidem
Solidorum eroganda	sex direxit milia
omnia pauperibus.
47.	Spargit ea, nec occurrunt,
Rex tristatur; ut donetur,	totum qui accipiant:
exorat pontificem.
48.	Vasa frangit, deaurata
Admiranda inter eos	conterit missoria;
talis est contentio.
49.	Alter dabat et rogabat
Alter sumens non cessabat	pauperes ditescere;
in caelum transponere.
50.	Sic sacerdos locupletus
Et in rege sic florebat	thesauris regalibus,
sacerdotis gratia.
XIV. 51.	Digitus manus contractae	restaurantur dexteræ.
XV.	Mulier oleo lita	medicatur moriens.

34, 2 quod cum intellegi nequeat, poeta narrationem denuo brevius inchoavit (33)

36 facta summa: *indem er einen Überschlag machte.* 38 *Fortun. p. 14, 5* sed statim missa prece eius obtinente purgatur viro pietatis: *cf. 57.* 40 *Fortun. p. 14, 13* adparatis exequiis iam palpitabat exanimis. 45 *Fortun. p. 14, 30* se ipsum paene obliviscens pro victoria corporis, tamquam si simul accessissent dignitas et necessitas. 50 *Fortun. p. 14, 43* ut sacerdos locupletaretur regalibus thesauris et in regem (*sic*) floreret gratia sacerdotis; *cf. Fortun. V. M. II 379.*

XVI. XVII. 52.	Arida manus sanatur.	Daemon ater pellitur.
XVIII.	Maxillarum dissoluta	compago reiungitur.
XIX. 53.	Hominem catenis vinctum	Satan pulsus deserit.
XX.	Vir insignis Waddo acris	liberatur febribus.
XXI. 54.	Chrodesinthis sic regina	ministerium karissimum
	Febre captum huc transmisit	curandum fidissime.
XXII. 55.	Equum donat postulante	captivo in precio;
	Quem mercator minus donans	mane trahit mortuum.
	56. Childebertus, qui donavit,	rex sanctum rogaverat
	Sibi eum retinere,	nulli umquam tradere;
	57. Plus tamen quam regis fuit	vox clamantis pauperis.
	Apud virum pietatis,	hostem avaritiae.
XXIII. 58.	Rex Clotharius contempto	adventu pontificis
	Angore pervasus febris	torquetur durissimo.
	59. Poena regis nuntiatur,	optimates cursitant;
	Sic sacerdos exoratus	intrat iam palatium.
	60. Vix assurgens rex divino	se flagello queritur
	Caesum; sancti lambit vestem:	dolor omnis tollitur.
XXIV. 61.	Extra sensum quidam factus	morsus lupo rabido
	Oleo chrismatus sancto	sensus normam recipit.
XXV. XXVI. 62.	Caeca venit: videns redit.	Daemon fugit aliam,
	Quam invaserat, sub muscae	elapsus imagine.
XXVII. XXVIII. 63.	Turonis cum accessisset,	duae fiunt feminae
	De saliva oris sui	sanatae invalidae.
XXIX. 64.	Daemones eius adventus	erant saepe nuntii,
	Ad sanctum Symphorianum	priusquam accederet;
	65. Energuminos clamare	hoc cogeant miseros,
	Fugientes ante sibi	invidiam praesentiam.
XXX. 66.	Supplex, reos ut laxaret,	rogabat Nicasium;
	Ille differt: iste prece	aperit ergastulum.
	67. Catenarum bacis fractis	educuntur miseri;
	Sic erepti grates bono	reddebant pontifici.
XXXI. 68.	Cernens factum indignatur	stultus vir Nicasius;
	Ante sanctum currit amens,	sed saluti proximus:
	69. Implorante pro se sancto	ilico respergitur
	Medicina spiritali,	sospitati redditus.
XXXII. 70.	Ursos necat, messem salvat	mulieris pauperis.
XXXIII.	Matronarum uni caecae	lumen vultus integrat.
XXXIV. 71.	Eulogiis datis parvam	revocat de funere
	Filiam Pientis viri	nobilis familiae.
XXXV. 72.	Manibus damnatum purgat	clericum, dominico
	Qui die cum circinnaret	caligas, contrahitur.
XXXVI. 73.	Quondam ei sunt oblati	septem daemoniaci,
XXXVII. XXXVIII.	Quos mundavit, duos simul	sanans paralyticos.

54, 2 fort. huic 69, 1 res pergitur Gaudenzi

54 et 71 de nominibus cf. Krusch p. 16, 1 et 18, 44. 55 et 57 Fortun. p. 16, 15 interim beatus vir postulante captivo equum donat in pretio, quoniam apud pontificem plus fuit quam illa (erasum in P) regis vox pauperis. 64 cf. 17, 2. 65 i. e. fliehend vor seiner ihnen verhassten Gegenwart. 70 i. e. matronae cuidam.

XXXIX. 74.	Manum salvat vitiatam	de salive unguine.
XL.	Caecam sanctae luminavit	signo crucis edito.
XLI. 75.	Incolas purgavit omnes	villae dictae Inethae,
XLII.	Filio matris orbatae	statim vitae reddito.
XLIII. 76.	Accedentem mulierem	curat paralythicam.
XLIV.	Audegisilus sanatur,	maior domus regiae.
XLV. 77.	Claudam, mancam atque mutam	reformavit feminam.
XLVI.	Stipulam, in qua dormivit,	medicam deseruit.
XLVII. 78.	Patrem levat de languore	mortis atrae valido;
	Natam caecam, surdam, mutam	direxit incolumem.
XLVIII. 79.	Leudegisilus illuster	sancti habens litteras,
	His lavatis aqua sumpta	sanabantur plurimi.
XLIX. 80.	Brachium Cusini necnon	intumentem dexteram
L.	Purgat, siccas atque manus	utrasque Libanii.
LI. LII. 81.	Andulfo lumen caecato	reddidit, et alterum
	A maligno sublevavit	vexatum diabolo.
LIII. 82.	Oleo super infuso	caeca videt mulier.
LIV.	Ydropis morbus fugatur	ipso medicamine.
LVI. 83.	Femina solvitur, pede	fixa quae substiterat.
LVII.	Monachus febre privatur	sancti lingens scedulam.
LVIII. 84.	Dextera manu contractus	expiatur debilis.
LIX.	Matrona de filo vestis	facta sospes graditur.
LX. 85.	Attila de fauce necis	gratulatur erutus.
LXI.	Liberat Augustiduno	retrusos in carcere.
LXII. 86.	Sigericus cum uxore	baptizatur perfidus;
	Domus eius tota credit;	lymphis omnes abluit.
LXIII. 87.	Florentino dependebat	in maxilla oculus:
	Manu sancto contrectatus	loco restituitur.
	88. Stupent cuncti praedicantes	huius morbi medicum;
	Oculi cordis divino	sanantur collirio.
LXIV. 89.	Adamantium a loris	Iudaeorum ferreis
	Signo solvit crucis; liber	sic abscēssit iuvenis.
LXV. 90.	Eo ipso facto sibi	panduntur ecclesiae
	Hostia absente clavi,	ruptis seris omnibus.
LXVI. 91.	Carceralem adit domum	oratque ad ianuam:
	Vincti nocte resolvuntur	apparente praesule.
	92. Iudex motus ipsos ponit	custodes in compede:
	Qui occurrunt simul sancto	rursus fracto carcere.
LXVII. 93.	Iteratur saepe factum	hoc tantum miraculum,
	Per quodcunque dei servus	accesserat oppidum.
LXVIII. 94.	Item gaudet, cui lumen	fallatur, in oculo.
LXIX.	Mulier pustulatae	suffragatur brachio.

94, 2 *fort.* mulieris

79 *cf. ad 25.* 80 *apud Fortunatum p. 22, 7 legitur intumuit ab intumescendi verbo factum.*
 82 *nisi quid forte intercidit post hoc colon, poeta Fortunati caput LV omisit.* 85 *apud Fortunatum*
Attila brachio fracto et faucium vena rupta sanatur. 86 *perfidus i. e. Iudaeus.* 93 *dei servus*
i. e. Germanus. 94 *i. e. adimatur? Capite LXIX apud Fortunatum terminantur miracula.*

- LXXII. 95. Nihil habens quid daretur tristabatur pauperi;
Laetabatur, si profusis abundaret opibus.
- LXXIII. 96. Virtus tanta rotabatur ab ore mellifluo,
Ut putares verba sancto formari ab angelo.
97. Ille nuntius caelestis fuit evangelii;
Angelus, dum vixit, recti extitit eloquii.
98. Equitans meditabatur vel divina dogmata
- LXXIV. Aut cursum psallebat, nudum sanctum ferens verticem.
99. Cum sederet vel pranderet iaceretque modicum,
Lector fuit patrum dicta recitans dulcissima;
100. Unde sumpto Pauli lacte mellisque dulcedine
Enutribat dulcorando corda plebis avida.
- LXXV. 101. Alios antecurrebat noctis ad vigilias,
Psalmos hymnos decantando, antequam (ad)surgerent.
102. Inter haec doctrina factis respondebat optimis,
Viam pandens veritatis atque caeli semitam.
- LXXVI. 103. Pauperes vestire fuit quanta diligentia,
Indigentes quanta super animi compassio,
104. Pro virtute succurrendi quanta ministratio.
Omnibus omnia factus sequitor apostoli.
105. Auri nulla reservavit nec argenti pondera,
Opes nullas congregavit aescarum aut vestium.
106. Ubi cordis pura fuit iugiter intentio,
Ibi eius dives fuit thesaurus reconditus.
107. Ideo meruit tempus atque diem noscere,
Quando eius ab hac vita transmigraret anima.
108. Nam notario vocato iubet hoc praescribere:
'Iunii quinto kalendas'; sic caelos ingreditur,
109. Ubi vivit coronatus ac donatus gloria
Immortalis vitae, praesul gloriosus domini.
110. Cumque somno quievisset pio sanctus taliter,
Ad electum ferebatur tumulandus atrium.
111. Eius erat mancipatus carceri filiulus
Boso; voces ut audivit funerantum, heiulat.
112. 'Heu mihi' ait plorans 'o infelicissimo,
Nullus erit iam a poenis istis me eripiens'.
113. Mox catenae resolvuntur; patefacto carcere
Boso fugit ac patrini accessit sub feretrum.
114. Steterat corpus in loco expectante populo,
Donec certe factum fuit hoc verum miraculum:
115. Ire quidem cupiebant, sed movere feretrum.
Nemo quibat baiulantum cunctis factis stupidis.

95, 1 fort. quod
commoneret adsurgere

101, 2 surgerent *Gaudenzi*; cf. *Fortun.* p. 26, 41 antequam reliquos de sopore
108, 2 kalendas *Gaudenzi*

95 *tristabatur nihil habens, quod pauperi daretur.* 96 *Fortun.* p. 26, 30 quanta virtus ver-
borum ab ore rotabatur 97 angelus: ἄγγελος i. e. nuntius. 104 sequitor i. e. sectator; cf. *Paul.*
ad Cor. I 9, 22. 106 cf. *Matth.* 6, 21. 111 de Bosone nihil habet *Fortunatus.* 112 heu
bisyllabum (cf. *L. Traube, Karol. Dicht.* p. 112 sq.; o *Roma nobilis* p. 320).

116. Culpam rex donavit sancti	pro amore praesulis;
Erat ei karus Boso	inde plus et extitit.
117. Unde locum ad Bosonis	dicunt oratorium;
Hinc et nuper est erecta	ibidem ecclesia.
118. Laus aeterno patri deo,	eius quoque filio.
Ihesu Christo cum amborum	spiritu paraclyto.

INCIPIT DE CERTIS PRAETERMISSIS MIRACULIS.

1. Fortunatus vitam scripsit
Germani, sed praeterivit	ipsius clarissimam
etiam certissima.
2. Unde sermo refert ista,
Neque vera dubitantur	quae subsunt, et alia;
rebus adtestantibus.
3. Quod Iudaei mare rubrum
Haesitari posset, libris	pedibus transierint,
si non esset traditum.
4. Sic de Petri atque Pauli
Sine textu litterarum	in mari periculis
essemus ambigui.
5. Nam illud de karitate
Testium sub beatorum	factum addam nobile
vigili praesentia.
6. Quadragesimus instabat,
Ista simul colloquuntur	tempus abstinentiae;
mundi luminaria,
7. Germanus, Albini pater
Cum Melanio consorte,	sacro de baptisate,
professore domini.
8. Cumque mane illa esset
Missa dicta panem sumunt	definita ratio,
karitatis gratia.
9. Sancto fuit (puto) levis
Cui horrida putantur	minister Melanio,
ea hora talia;
10. Eulogias a Germano
Quas in sinum manu iecit,	sumpserat ut alii,
fingens se comedere.
11. Fit pergrandis illum statim
Miser clamat, malum pandit	circumcingens coluber;
domino Melanio.
12. Quem confestim post Germanum
Mittit, culpam ut agnoscens	(longe iam abscesserat)
constricto subveniat.
13. Ille virum assecutus
Spoliatur ac serpentem	cum fuisset celebrem,
praebuit in faciem.
14. Viso praesul signum crucis
Species panis reversa	imposuit colubri;
dyacono traditur.
15. Quo gaudenter ore sumpto
Sacerdoti, sibi dari	ante pedes corrui
veniam expostulans.
16. Inde suum post exultans
Ille domnum benedicit	currit apostolicum:
Germanum congratians.
17. Pro quo facto in eodem
In honore karitatis	loco a fidelibus
facta est aeclesia. —

14, 1 colubri sic Gaudenzi 16, 2 dominum Gaudenzi (itemque 36, 2. 44, 2) fort. congratulans

3 libris sacris (Exod. 14, 22). 4 Matth. 14, 30; act. apostol. 27. 13 spoliatur: sc. veste.

14 dyacono i. e. ministro (cf. 9). 15 quem cum ille ore sumpsisset.

<p>18. Testis modo est securis,
Quae fallacem silvae testem</p> <p>19. Arbori mediatrici
Silvam quondam dividente</p> <p>20. Tempore quidem eunte
Unde post querellam ortam</p> <p>21. Nam percussus digne statim
Coram omnibus, ad causam</p> <p>22. Lacus est adhuc et campus
Unam lacus ranam, campus</p> <p>23. Una iussa semper cantat
Aves parco absolutae</p> <p>24. Vineae contentiosa
Ubi erat viri sancti</p> <p>25. Litigantes mane nihil
Digitum ori ponentes</p> <p>26. Admirantes magna facta
Per amicum dei karum</p> <p>27. Recedebant et laudabant
Liberati de maligno</p> <p>28. Nec in prato sancti prava
Adest ausus et qui falsum</p> <p>29. Falcem ponit, quasi notum
Falx per collum eius caput</p> <p>30. Cumque rectum pervolasset
Lingua fertur hoc dixisse:</p> <p>31. Fodientes reppererunt
Terminos ad separandum</p> <p>32. Unresgeio in villa
Quam beatus (ut ferebant)</p> <p>33. Fur ad illam nocte vadens,
Invenire nullum quibat</p> <p>34. Die facto mirabatur
Vacuum se oberrasse</p> <p>35. Eius quoque sanctitate
Digne clamat exornata</p> <p>36. Ibi Petri dum altare
Egit domnus pro fideli</p> <p>37. Ubi namque percurrente
Marmor pandit ferens signa</p> <p>38. Tale quid de te, benigne
Cum te gens in templo nequam lapidare voluit:</p> | <p>manet quae Parysius,
punivit mortaliter.</p> <p>fuerat imposita
praesule cum comite.</p> <p>operitur cortice,
exilivit dirimens.</p> <p>fallax testis moritur
rursus qui convenerant. —</p> <p>pollens his miraculis:
avem nullam recipit.</p> <p>conticentque aliae.
campum numquam repetunt. —</p> <p>se ad locum transtulit,
libera possessio.</p> <p>invenerunt iurgii;
recesserunt stupidi,</p> <p>esse mirabilia
Germanum antistitem.</p> <p>Ihesum Christum dominum.
rixarum periculo. —</p> <p>defuerunt iurgia,
dicat testimonium.</p> <p>ostendat confinium:
abscidendo labitur.</p> <p>caput ad confinium,
'Hic est limes positus'.</p> <p>petram sub absconditam
positam antiquitus. —</p> <p>habebatur vinea,
manibus plantaverat.</p> <p>racemos ut tolleret,
nullumque colligere.</p> <p>iterum praeteriens,
in plena vindemia. —</p> <p>Ingolismus civitas
ipsius miraculis.</p> <p>principale consecrat,
famulo quod debuit;</p> <p>cruces fecit pollice,
eadem per saecula.</p> <p>Ihesu Christe, promitur</p> |
|--|---|

18, 1 manetque Gaudenzi 22, 1 campum Gaudenzi 23, 2 campus Gaudenzi; *altius latet vitium*
 24, 1 transtulit Gaudenzi (itemque transferre tralat. 18, 2 p. 133) 31 temptavi sub petra absconditos terminos
 ad separandum positos antiquitus.

20 unde postea exilivit, dirimens ortam querellam. 25 cf. C. Sittl, *die Gebärden der Griechen und Römer* p. 272. 28 et adest aliquis, qui falsum testimonium dicere audeat. 36 consecrat famulus.
 37 er erschliesst (digito sc. impresso) den Marmor, dass dieser noch jetzt das Kreuzeszeichen trägt. 38 cf. Ioh. ev. 8, 20. 59. 10, 23. 31.

39. Adhuc sinum esse dicunt
Retro pansus creatori	lapidis durissimi,
qui fuit latibulum;
40. Iudaeorum corda dura
Numquam talem praebuerunt	et inflexibilia
famulatum domino;
41. Saxa parent conditori
Illi numquam se ad eius	facta sensibilia;
inclinant clementiam.
42. Unde reor meliores
Pessimis atque perversis	esse forte lapides
hominum generibus.
43. Et, si homo dici potest
Nescio verius tamen	factori contrarius,
beluam ascripserim. —
44. Fatebor enim, verendam
Me ut domnum Fortunatum	confessoris gratiam,
praeterisse plurima;
45. Quae audiui quaeque vidi,
Forsitan sequens priorem	cuncta si perstringerem,
numerus excederet.
46. Nullus velit, quanta fecit,
Elemosinas nec quaerat	sermone percurrere,
numeris inscribere.
47. Illi detur, qui stellarum
Guttas maris, arenarum	solus novit nomina,
qui metitur calculos.
48. Vita sancti sic processit
Germani, Parysiorum	florida miraculis
praesulis eximii.
49. Pedibus hoc carmen constat
Dymetrum acatalectum	quattuor disyllabis.
necnon catalecticum.

EXPLICIT DE ACTIBUS ET VIRTUTIBUS IPSIUS SANCTI PONTIFICIS FELICITER. AMEN.

INCIPIIT PRAEFATIONIS ALLOQUUTIO AD MEMORATUM DOMNUM ODONEM REGEM IN TRANSLATIONEM EIUSDEM SANCTI PONTIFICIS.

1. Credo, rex, vos delectari
Quae per sanctum operari	his miris verissimis,
placuit altissimo.
2. Qui si tanta vivens egit
Quanta modo impetrare	in praesenti saeculo,
valet in perpetuo!
3. Dum sanctorum memorantur
Ad virtutes promerendas	facta vel miracula,
roboratur animus.
4. Quorum tamen non valemus
Studeamus imitari	assequi potentiam,
fidem, spem et caetera.
5. Si petamus et quaeramus
Datur nobis, invenimus,	pulseamusque iugiter:
aperitur caelitus.
6. Petimus bene vivendo
Pulsamus perseverando;	ac rogando quaerimus,
sic cuncta consequimur.

EXPLICIT PRAEFATIONIS ALLOQUUTIO.

43, 1 Etsi Gaudenzi 49, 1 dissyllabis Gaudenzi || ALLOCUUTIO et TRASLATIONEM Gaudenzi ||

47 gen. 22, 17 all. (cf. A. Otto, *die Sprichwörter der Römer* p. 159. 322); illi detur 'das überlasse man ihm, der ..'

PRAEFATIO. 5 cf. Matth. 7, 7.

INCIPIT TRANSLATIO BEATISSIMI GERMANI PRAESULIS.

1. De sancti translatione Ut in omnibus sit satis	prosequamur brevibus, vestris desideriis.
2. Annis enim plus ducentis Crupta superfabricata	iacuit in porticu martyris Vincentii.
3. Crucis erat in honore Monasterium constructum	eiusdemque martyris tali sub opifice.
4. Childebertus rex assedit In Hispania, quo tantus	castellum Valentiam laevita dormierat.
5. Civitas obsessa diu Templum sancti concrematur;	ignibus succenditur; cives terror perculit.
6. Cuius stolam tunicamque Super muros, exorantes	obtulerunt principi ipsius clementiam.
7. Quibus ille sumptis urbem Tristis multum, quod exustam	derelinquens abiit comperit basylicam.
8. Ob hoc eius pro amore Crucis quoque in honore,	rogavit, Parysius, templum novum fieri.
9. Quod beatus et fundavit Germanus, virtute bonus,	et sacravit manibus sanctitate maximus.
10. Altare nomini proto- Principale, quod advectum	dedicavit -martyris ferunt ab Hispaniis.
11. Hunc elegit sibi locum Quem stupendis decoravit	ad pausandum pontifex, crebrisque prodigiis.
<i>Hist. transl. I.</i> 12. Abba fuit memorandus Mente coepit cogitare	Lantfredus; hic tacita eum inde tollere.
13. Sed diversis occupatus Differt tamen longe nolens	saeculi negotiis implere quod voverat.
<i>II.</i> 14. Annorum quoque completo Quae tardantem commoneret,	circulo vicesimo, datur sancti visio.
15. Videbatur quasi vivens, Translatus. locum adire	ubi fuit postea ipsum sanctus domini.
16. 'O Germane,' inquit visans Quo Lantfredus hoc optabat	'tempus est quam plurimum, agere, quod video'.
17. 'Eius' ait sanctus 'mihi Displicet omnino tamen	complacet devotio, tarditas per omnia.
18. Et viginti sunt expleti Ex quo coepit meditari	anni' dixit 'hodie, me transferre corpore'.
19. Ergo tempus, quod abbatis Est ostensum, ut clareret	habebat memoria, veritas oromatis.

8, 1 parysus *Gaudenzi* 10, 2 hispanis *Gaudenzi*

2 *cf. monachi Pratensis anonymi transl. s. Germani (Mabillon, Acta sanct. Bened. III 1, 94)* cum ducentis circiter vel amplius annis in porticu ecclesiae beati Vincentii levitae et martyris iam quidem basilica facta sanctum eius corpus iacuisset humatum . . . 10 protomartyris *Stephani*. 13 nolens *i. e. invitus; coniunge* differt implere. 14 *cf. 18.* 16 *i. e. is qui eum videbat (visans ad analogiam visitandi).* 17 *cf. hist. transl. 2* voluntatis eius devotio mihi omnimodis placet, at vero exequendi operis tarditas valde per omnia displicet. 18 *cf. hist. transl. 2* hodie viginti anni sunt, ex quo illi, ut hinc me transferre deberet, ostendi. 19 *etiam haec confirmatio iam in hist. transl. extat.*

	20 'Et si me vult' inquit rursus
Retro sancti coronati	'hinc tandem transponere,
altare me collocet'.
III.	21. Tali visu roboratus
Augustum regem Pippinum	Lantfredus aggreditur
depromitque talia;
	22. Votum pandit cum ostensis
Dicens esse visionem	convenire plurimum,
suae mentis indicem.
	23. Audiens Pippinus magno
Explicandi modum quaerens	perfunditur gaudio,
accitis praesulibus.
	24. Clerus simul convocatur,
Karolus post imperator	optimates veniunt,
septennis interfuit.
	25. Eius nobis verba magis
Quibus ipse hoc narrabat,	ponere hic placuit,
praesens ut aspexerat.
IV.	26. "Rex accessit" inquit "mane
Ego quoque germanusque	ordinato tempore,
meus cum principibus.
	27. Instat operis sublimis
Ad sancti sepulchrum cuncti	dies praestantissimus:
accedunt pontificis;
	28. Aperitur terra, clarum
Diligenter quidem clausum,	levatur sarcophagum
sustinentque crastinum.
	29. Nec mora, rursus quam mane
Principum immensa cohors,	adest pius genitor,
populorum contio:
	30. Corpore directo sursum
, Opus coeptum satagebant	aptatoque feretro
dignanter perficere;
	31. Urna tamen stetit sancti
Ac si terris teneretur	immota radicitus,
infixa divinitus.
	32. Ipse coepit contristari
Quare tumbam violasset,	seque reprehendere,
sanctus quam elegerat.
	33. Tunc vocati consuluntur
Quibus visum est, ab eis	merito epyscopi;
sese velle tollier.
	34. Dicunt: 'Ille in hoc gradu
Seque ferri forte dignum	clarus fuit plurimum
ducit ab epyscopis'.
	35. Omnibus sane consultum
Insistunt soli certantes	hoccine laudantibus
praesules ad feretrum;
	36. Illis tamen diu multum
Monachis datur tollendi,	frustra laborantibus,
si possent, licentia:
	37. Ratum est, quod de concessio
Eos suo animare	baiulatu corporis
vellet in servitio.
	38. Ipsi quoque fatigati
Cedunt facto, cedunt loco,	viribus expositis
cunctis maestis redditis.
V.	39. Extitit postremo dicens:
Si digneris me audire,	'O rex clementissime,
dicam impossibile:
	40. Est in pago isto villa
Ex qua vestri fiscalini	dicta Palatiolus,
hanc laedunt familiam;
	41. Illam spero quod a vestra
Ne sui deinceps male	quaerit sanctus gratia,
opprimantur famuli'.
	42. Quo audito rex stupore
'Vere iusta hac in parte	intulit attonitus:
nostra est afflictio.

27, 1 dies scripsi: instat Gaudenzi

30, 2 dignantur Gaudenzi

42, 1 auditus Gaudenzi

26 germanus: Karolomannus.

29 quam mane i. e. 'primo mane', ut legitur in hist. transl.

<p>43. Nam explere opus nobis
Hunc maerorem introduxit,
44. Vadium proiecit statim
'Accipe, Germane sancte,
45. Hactenus iniquam tibi
Sed amodo profuturam
46. Hoc peracto sublevatur
Corpus simul cum sepulcro
47. Omnes celsa deo voce
Sancti pignus proferentes
VI. 48. Ventum est ad praeparatae
Sepultura angelorum
49. Vectes longi coaptari
Qualiter dum quaerunt fiat,
50. Sarcofagus plane nullo
Exilivit, in defossum
51. Stupent omnes et mirantur
Eos fusus simul replet
52. Vident sanum ac decenter
Laudes reddunt creatori
53. Ego fossam introivi
Ibique primum mutavi
54. Sic reversi sunt ad sese
Ego locum kariorem
55. Hactenus digesta magno
Sunt nobis certe comperta
56. Multa eius ad sepulchrum
Sunt ostensa saepe fiunt
57. Quae non parvum si narrentur
Me lectorum induxisse;
58. Unum tantum ponam, nuda
Caetera miraculorum
59. Chilperico quondam rege
Paralyticus curatur
60. Sanus gaudet, rex laetatur,
Aegrum ita medicatum
61. Et qui vidit ille scripsit,
Turonensis praesul almus,
62. Illud quoque adnotavit,
Esse festum posse sancti
63. Tantum ergo rogemus
Nostri semper misereri
64. Eius hic ut in praesenti
In futuro quoque Christi</p> | <p>intentis oblivio
non avarus animus'.
dicens super tumulum:
villam Palatiolum
tuaque familiae,
usque in perpetuum'.
quasi sine pondere
antea immobile;
concinentes iubilant,
corporis exuvias.
sibi fossae loculum;
completur officio.
fossae non potuerant;
oritur miraculum:
contingente homine
ordinate veniens.
factum, quod acciderat;
odor aromaticus,
sepulchrum depositum:
praesulique debitas.
ludens pueriliter
dentem, deo gratias.
cuncti cum laetitia;
inde semper habui".
sic narrante Karolo
litterisque tradita.
inde mirabilia.
largita debilibus.
aestimo fastidium
quod horrendum fugio.
ne subsistat pagina;
eius liber habet:
aggresso Parysius
meritis pontificis;
admirantur populi
cunctorum praesentia;
beatus Gregorius,
mira inter alia.
vix sine miraculis
dei amicissimi.
precibus antistitem,
quo dignetur supplicans,
mereamur gratiam,
sempiternam gloriam. Amen.</p> |
|--|---|

52, 1 decentem Gaudenzi 58, 2 habet] fort. continet vel exhibet

43 nam: quia *hist. transl.* 44 cf. *hist. transl.* 5 ponens vadium suum super sanctum tumulum.
48 cf. *hist. transl.* 6 ut nulli esset dubium, hoc ministerio angelorum fuisse peractum. 49 *dum quaerunt, qualiter id fiat.* 57 coniunge quae si narrentur, aestimo me non parvum fastidium lectorum (?) induxisse. 61 cf. *Gregor. Turon. in gloria confessorum c. 88 (Scr. Merov. I 2, 804, 17 sqq.).*

CARMEN AD REGEM.

1. Deum semper, rex, amate;	Germanum recolite;
Omnes sanctos exorate,	Mariam praecipue,
2. Michaellem ac Heliam,	baptizantem dominum,
Petrum, Paulum et Andream,	Iohannem karissimum,
3. Stephanum Laurentiumque,	magnum Dyonisium,
Vincentium Thebeaeque	legionis principem,
4. Silvestrum Hilariumque,	Martinum clarissimum,
Genovefam ac Columbam,	Radegundim nobilem.
5. Isti vobis sint in mente	nocte mane vespere
Cum Samsone, Chlodoaldo,	cum Arnulpho regibus.
6. Isti sibi sociatis	omnibus caelicolis
Regnum praesens vobis crescent,	adquirent perpetuum.
7. Quod deus concedat pater	atque simul filius,
Spiritus quoque benignus,	unus idem dominus.
8. Ipse bonus Christi martyr,	invictus Mauricius,
Horum adsit roborator	precibus sanctissimis. Amen.

HYMNUS SANCTI GERMANI PARISIORUM ANTISTITIS.

1. Germane, sidus aureum,	3. Nostris saluber languidis
Christi repletus gratia,	Esto placatus moribus,
Praesul sacer Lutetiae,	Curis remotis anxiiis,
Audi preces psallentium.	Sanctis datis virtutibus.
2. Te rector orbis omnium	4. Hinc sempiterna gaudia
Miraculorum dotibus	Nobis tuis precatibus
Vestivit et potentia,	Concedat unicus patris,
Morbis ovans ut imperes.	Proles Mariae virginis.
5. Sit laus perennis gloriae	
Patri deo cum filio,	
Sancto simul paraclito	
Manens honor per saecula. Amen.	

EPYTAPHIUM DOMNI GOZLINI EPYSCOPI.

Gozlinus, domini praesul verbique lucerna,
 Sedibus his dormit, vivus in aethereis.
 Virgineo pollens caelos penetravit amictu,
 Virtutum stemmis vertice compositis,

CARMEN AD REGEM. 5, 2 sansone chlodo oldo Gaudenzi 7, 2 idemque Gaudenzi

HYMNUS. 1, 3 laetitiae Gaudenzi

Epitaphium Gozlini ed Gaudenzi p. 24; cf. Duemmler, Ostfr. III 267²

CARMEN AD REGEM. 1 rex Odo. 2 cf. Ioh. ev. 13, 23. 3 Thebaeae legionis principem:
 sc. s. Mauricius; cf. 8. 5 Samson filius Chilperici I regis (confusus fort. cum Armoricorum apostolo;
 cf. Acta Sanctorum Iul. VI 568), Chlodovaldus presbyter filius Chlodomeris regis, Arnulphus episcopus
 Mettensis dicuntur; cf. Gregor. Tur. hist. Franc. V 22. III 18. 6 crescent i. e. augebunt.

- 5 Dulcis amor, dulcis pastor, dulcissimus heros,
 Actibus insignis iuris apostolici.
 Nam sexto Maias abiit decimoque Kalendas.
 Atria regnantis visere clara dei.
 Nobiscum deflens (petimus) subsiste, viator,
 10 Dum solvas animae debita vota piae.

EPITAPHIUM HEINRICI.

- Heinrici magni Francorum germinis alti
 Hic recubat corpus; sit sibi vera salus.
 Saxonibus, Francis, Fresonibus ille triarchos
 Praefuit, hinc trino stemmate fretus ovet.
 5 Consiliis cuius res publica crevit et armis
 Pendula forte prius, idque repende, deus.
 Hostes si minuit, si se tulit obice nostros:
 Insigni palma hoc, pie Christe, nota.
 Tu reddis longum pro te morientibus aevum:
 10 Huic pro te strato, rex, bona redde polo.
 Martyrii testis sonipes perfossus et arma,
 Vir quoque traiectus: esto corona, deus.
 Ecce hoc iustitium praelambens signa Leonis
 Te tetigit, Virgo: laus in utroque deo.
 15 Dic aliquid, lector, copulans suspiria votis,
 Plange viri casum, quin magis immo virum.

RHYTHMUS IN ODONEM REGEM.

1. Odo princeps altissime	2. Te crux divina muniat,
Regumque potentissime,	Te virtus alma protegat,
Regale ceptrum suscipe	Te neuma sacrum repleat
Longo regendum tempore.	Et ad superna dirigad.

Epitaphium Heinrichi ex cod. Reginonis Arundeliano 390 saec. IX edd. Duemmler, Ostfr. III 169 sq. et Kurze ad Reginonem p. 126

Rhythmus ex hymnario Moissiacensi saec. X a patribus s. I. ex Roma Vindobonam translato (= V) cum notis musicis edd. Morelot, revue de la musique année III 1848 p. 83 (non magis vidi quam Muehlbacher, cum in Berolinensi exemplari prior voluminis quarti fasciculus p. 80 terminetur; année III 1847 p. 268 codex commemoratur, ubi ante p. 257 tabulam lithographicam habes), deinde ex Drevesiano apographo Muehlbacher (Mitth. d. Inst. f. österr. Geschichtsforschung VIII p. 601) et ipse Dreves (hymn. Moissiac. p. 90). Mihi codicem, qui nunc Lainzii prope Vindobonam servatur (VIII 144 fol. 75), intercedente Muehlbachero accuratissime contulit atque adeo descripsit A. Dopsch. 1, 2 que ss. V 4 regendo V: correxi (cf. adn. ad poetam Saxonem I 168 p. 11) 2, 3 neuma pro pneumate s. Benedictae vita Laudunensis infra primum edenda v. 175^b et v. 491; ceteroquin neuma canit sine p, cum p fit spiritus almus (Ducange s. v. pneuma) sacraū errore statim correcto V

3 sq. ad bellum Northmannorum refert Duemmler. 7 si hostium animos minuit et nostrorum animos sustulit (hostes nostros non recte coniungebat Duemmler p. 170); cf. Abbo II 5 sqq. 13 Heinrichus comes a. d. V. Kal. Sept. a. 886 cecidit (cf. Duemmler p. 269).

Rhythmus sic in solemnitate coronandi Odonis pridie Kal. Mart. a. 888 (cf. Duemmler, Ostfr. III p. 316³) cani non potuisse, ex strophā nona recte conclusit Muehlbacher; neque vero Odonem iam diutius regnantem ita alloqui licebat ut fit initio hymni. Videtur carmen compositum esse, cum ipso anno 888 Odo in Aquitania versabatur.

<p>3. Sis deo dignus ut Abel,
Sis fidelis ut Samuel,
Sic iudices ut Daniel
Et credas ut Natanael.</p> <p>4. Vivendo vivas ut Enoch,
Pacificus uti Sadoc,
Sis benedictus ut Iacob,
Sanctissimus ut fuit Iob.</p> <p>5. Sis eloquens ut Abraam,
Benedictus ut Balaam,
Robustus ut Geroboam,
Aedifices ut Ioatam.</p> <p>6. Sis sapiens ut Salomon,
Fortissimus sicut Samson,
Pulcherrimus ut Absalon
Et cautus sicut Gedeon.</p> | <p>7. Monarcha sis ut Iulius,
Set deo dignus melius,
Ut Davit, rex mitissimus,
Et Iudas, victor optimus.</p> <p>8. Ut Alexander Maximus
Pugnator sis aptissimus,
Tibique sit contrarius
Ceum fugiens Pompegius.</p> <p>9. Qui mea laudant carmina,
Pigmenta bibant dulcia;
Quibusque sunt contraria,
Spumosa detur sicera.</p> <p>10. Amen resultet Gallia,
Amen cantet Burgundia,
Bigorni regni spacia,
Wasconia et Teutonia.</p> |
|--|--|

AYMOINI CARMEN DE TRANSLATIONE SANCTI VINCENTII. EPISTOLA AYMOINI.

Laevitarum praecipuo domno Theotgero, iuxta consonam sui nominis aethimologiam deum gerenti, Aymoinus comminister salutem dicit.

Laudabili karitati vestrae, mi dulcissime Theotgere, frequenti studio circa mei curam satagenti in omnibus parere devotus existens, inclino me tuus camelus sponte ad iniunctum mihi abs te onus ferendum. Rem siquidem novam et pro sui brevitate mirandam prosaico opere expleto me vestra dilectio de adventu beati laevitae et martyris Christi Vincentii facere cogit, geminos scilicet rursus libellos, quos singulos tricenis modo versibus claudam, per denos etiam positos in unoquoque capitulis. Unde consultius eligo veluti recens scriptor videri, quam me vestro amori mihi melle dulciori quavis occasione ullo modo absentare.

10

EXPLICIT EPISTOLA.

5, 2 Benedictus] Deo parens conieci, cum Balaamo non benedicatur, sed ipse benedicat filiis Israel (num. 22 sq.); cf. 4, 3 6, 4 sicut] sic ss. V 7, 1. 2; 8, 3. 4; 8, 1. 2; 7, 3. 4 posuerim, ut Caesari opponatur Pompeius 8, 4 cau V 9, 2 dulcida V fort. recte 4 cicera V: correxi (cf. Traube, vol. III p. 690 VII 1 et p. 801 s. v. cervisa) 10, 2 canten V 3 fort. Bigorri regna V 4 iuuasconia et teutonica V: corr. Muehlbacher (Vasc. scribens)

Ne quicquam, quod in his monumentis poeticis s. Germani a pratis iure possis expectare, hic desideretur, adicimus Aymoini monachi epistolam ad Theotgerum cum 'libris' duobus versuum tricenorum de s. Vincentio; ea autem, quae libris pedestribus inserta sunt, ex huius operis ratione excludere videbatur. Recensuimus ad codicem Parisinum n. 13760 (= P) ab A. Schoene olim collatum cum editione Mignii (patrol. lat. 126, 1025 sq.); Leidensem Voss. lat. Fol. 85 (= L) inspexit P. C. Molhuysen; de antiquioribus editionibus vide Duemmlerum N. A. IV 544. 1 Laevitarum P (et sic semper; semel cauda erasa est) 7 scilicet sic PL 10 absentare P¹L: absentari P²

3, 1 cf. 7, 2. 3 Dan. 13, 45 sqq. 4 Ioh. ev. 1, 45 sqq. 4, 1 gen. 5, 24. 2 Sadoc sacerdos (reg. III 1). 3 genes. 32, 29. 5, 1 fort. Aaronem (exod. 4, 14) dicere voluit. 3 reg. IV 11, 28. 4 reg. IV 15, 35; paralip. II 27, 3. 6, 3 reg. II 14, 25. 4 iud. 6, 36—40. 7, 4 Iudas Maccabaeus. 9, 2 cf. Duemmler, Ostfr. II 122 et III 670. 10 cf. Abbo II 442 sqq. (supra p. 110).

INCIPIT LIBER PRIMUS HABENS VERSUS XXX.

CAP. I. QUOD AUDALDUS HISPANIAM AGGREDIENS
VALENTIAM USQUE PERVENERIT.

Bis quadringentis, decies quinisque volutis
 Quattuor inque super ciclis a praesule Christo
 Virgineo semperque sacro de germine nato
 Audaldus fuerat tali de nomine notus
 5 In Castro monachus communi lege probatus
 Atque sacer sancti gestans Aaronis honorem.
 Hic uno comite assumpto perpessus amara
 Plura, sed in dulces convertens cuncta saporis
 Institit audacter, quandoque Valentia civem
 10 Quo se susciperet, peregrino functus agone.

CAP. II. QUOD ZACHARIAE MAURO SUUM DETEXIT SECRETUM
ET QUOMODO SANCTI REPPERIT SEPULCHRUM.

Quid faceret Mauri Zachariae culminis hospes?
 Denudat secreta sui iam pectoris olli,
 Esset quodque dei laevitae, martyris atque,
 Vincentij Hispanias solo delapsus amore,
 5 Hinc precibus blandis animum mentemque relambens
 Mercatur Maurum cupidi nummis argenti.
 Denique surgentes monumenti septa requirunt,
 Quae manifesta nitent titulo hoc: 'Vincentius istic
 Martyrii laevita iacet fundatus honore'.
 10 Nomina namque genus signabant scripta parentum.

CAP. III. QUOMODO SUB NOCTE AD MONUMENTUM PARITER REGRESSI
SANCTUM LEVAVERINT CORPUS.

His igitur causis signorum nocte revisis
 Viribus admissis fodiunt tumbamque recludunt
 Educuntque sacrum corpus famulante lucerna,
 Indice caelesti facti dulcedine veri,
 5 Quae superexcrecens aromata cuncta subibat.
 Cumque ligaturis expletis his opus esset,
 Utitur Audaldus suta sindone coculla.
 Inde domum laeti redeunt lucentibus astris,
 Audaldo expectante diem patriam repetendi;
 10 Quod hilaris fecit, nactus post tempus amicum.

EXPLICIT LIBER PRIMUS.

I n 1 Quid et hospes? sic PL 6 mercatur sic PL

I 1 5 i. e. sacerdotium. II 1 hospes, qui culmen (i. e. tectum) Zachariae Mauri subierat. 6 animum
 mentemque Mauri cupidi relambens, Maurum mercatur nummis argenti. 10 etiam parentum nomina
 in epitaphio scripta erant. III 4 ne sc. aliud corpus furarentur. 5 subibat: 'aufstieg'. 6 ligaturis
 expletis i. e. linteis expandendis.

INCIPIT LIBER SECUNDUS TOTIDEM CONTINENS VERSUS.

(CAP. III.) QUOD SANCTUM CORPUS AD CASTRUM PERVENIENS
HONORIFICE SIT SUSCEPTUM.

Caesar- in -Augusta Senioris fraude relictā
 Omissis necnon aliis ob dicere longum
 Ad Castrum, bellam patris cellam Benedicti
 Perveniat Christi martyr laevitaque sanctus.
 5 Cuius in adventu fuerint quae gaudia, nullus
 Ora gerens centum poterit depromere verbis.
 A monachis pulchra serie susceptio qualis
 Exstiterit, solus qui testis, novit Ihesus:
 Aptis aurifluis ornatibus undique fuis
 10 Gemmivomo ad caelos usque inradiante virore.

CAP. V. QUOD MULIER DE EO PRIMUM DUBITANS CONTRACTA FUERIT
AC DEINDE CREDENS SANARI MERUERIT.

Tunc, risisse fuit, mulier, cui talia fastus,
 Et sancti corpus laevitae credere nolens,
 Esse magis Maurum contendens forte putentem,
 Protinus in terram membris prostrata caducis
 5 Contrahitur, vitae sublata spe fugientis.
 Sed, sancto deducta, fide nascente medetur
 Et pedibus, plaustro veniens, curata recessit.
 Primitus hoc signo tanta virtute patrato
 Post quoque quae numerus nescit, sunt plura secuta,
 10 Prosaico necnon partim sermone notata.

CAP. VI. UBI SANCTUM CORPUS EXCEPTUM POSITUM FUERIT
ET QUALITER DEINDE RETRO ALTARE SANCTI BENEDICTI LOCATUM SIT.

Namque monasterii ante fores genitricis in aula,
 Ista sub immenso gerebantur munere Christi:
 Dum fieret sancto templum proprio sub honore,
 Quo placidus demum migraret iure sepultum,
 5 Masculus atque simul veniens quod femina adiret,
 Interea placuit defluxa temporis urna
 Inde levare sacrum corpus digneque locari
 Post altare pii patris sancti Benedicti,
 Quo meriti pleno cultu veneratur honoris,
 10 Assiduis signis virtutum rite coruscans.

Praestante rege regum et domino dominorum Iesu Christo bono et benigno
 salvatore mundi, qui cum deo patre et spiritu sancto vivit et regnat deus per infinita
 saecula saeculorum. Amen.

II v 5 sublata (*extr. litt. ex corr. m. 1*) P vi 3 s̄co sic PL 11 dominorum sic P; in I. brevius
 subscriptum est Prestante domino nostro Ihesu Christo cum patre et spiritu sancto. Amen. Explicit.

II iv 1 relictā i. e. silentio praetermissa. 6 cf. Verg. Aen. VI 625. v 1 Tunc mulier incredula
 (nomine Aitrudis, cf. prosam II 5), cui fastus fuit talia risisse, protinus prostrata contrahitur.

CARMEN DE SANCTO LANDBERTO.

Ignoti poetae Belgae¹ carmen de sancto Landberto episcopo Traiectensi servaverunt libri tres:

1) *Codex Bruxellensis 14650—14659 (B) saec. X, fol. 127—140'; versus 479—516 post fol. 139 execto folio perierunt. Singulis carminis partibus numeri capitum adscripti sunt satis diligenter, omisit eos in capitibus VIII, XXV, XXVI. Capitum initiales litterae ornatae sunt praeter capita VII, VIII, XXVI. Capitis XV notio posita est tamquam pertineret ad versum 184; ornata autem recte est vox Continuo v. 185. In capitum laterculo inter cap. XXXII et cap. XXXIII alia manu, sed antiqua scriptum est hic incipe, quibus verbis lector moneretur. Extremi tres versus alia manu scripti sunt, quae etiam ymnum sancti Lantberti exaravit notulisque musicis instruxit. Huius autem hymni extremi versus rursus execto folio post fol. 140 perierunt; quos hic primum edo ex codice Londinensi. Tertia manu, quae a apertum pingere solet, scripti sunt versus in laude beati Lantberti fol. 99 et 99'. Libro B primus usus est Constantinus Suysken in Actis Sanctorum Sept. V 519 sqq., deinde liber baro de Reiffenberg in annalibus bibliothecae regiae Belgicae VIII 103 sqq., qui etiam hymnum sancti Lantberti et versus in laude beati Lantberti edidit. Tertium nuper carmen ex hoc codice accuratissime editum est a Iosepho Demarteau (bulletin de l'institut archéologique liégeois XIII, a. 1878) — certe is codicem accurate exprimere voluit: multa enim negligenter tractavit. Laudandus tamen est, quod vitae versus ex Bruxellensi codice excissos primus edidit secundum codicem Vaticanum. Librum huc liberaliter missum ipse contuli mense Decembri a. 1895.*

2) *Codicem Londinensem musei Britannici addit. 18627 (= L) saec. X vel XI binis columnis scriptum postea certe saec. XIII monasterii Stabulensis fuisse nota tum in summo folio 1 scripta testatur. Iam tunc igitur incipiebat laterculus capitum a cap. XV ubi illum adorabat abbas et fratres. Permulta in versuum initiis et clausulis abscissa sunt, numquam vero cum damno criseos factitandae; neque igitur attuli nisi potiora. Capitum numeri numquam adscripti sunt; primos autem eorum versus passim uncialibus litteris distinxit librarius. In hoc quoque libro inter titulos cap. XXXII et cap. XXXIII manu paulo recentiore scriptum est illud hic incipe. Continet fol. 1—6, 1 carmen; fol. 6, 2 hymnum; fol. 6, 2—6', 2 versus. Collatione utor a Carolo Hampe in itinere Anglico facta, qui quae correcta sunt, ab ipso librario emendata scribit.*

3) *Codex Vaticanus 8565 (= V) et ipse binis columnis exaratus secundum notam in summa pag. 2 (i. e. fol. 1') extantem etiam saec. XVII vel XVIII monasterii sancti Petri*

1) *Hucbaldi esse mihi non persuasit Demarteau, qua de re accuratius dicendum erit in praefatione ad Hucbaldum. Aetas poetae inde definitur, quod Stephanus episcopus Leodiensis (a. 901—920), cum vitam Landberti retractaret, aliquot ex hoc carmine versus ascivit; cf. v. 543 sqq.*

Malmundariensis fuit; utrum saec. X, cui eum vindicat manus recentissima in eadem pagina, an saec. XI scriptus sit, ut Pertzio videbatur, Iulius Koch, qui ad exemplar Leodiense eum mihi intercedente Duemmlero excussit, non audet iudicare: certe et Bruxellensi et Londinensi multo deteriore eum esse mox apparebit. Pag. 26, 1 versu 3 incipiunt capita; carmen ipsum incipit in eadem pagina versu nono alterius columnae, explicit in columna priore pag. 36. Carmen excipiunt versus in laude beati Landberti (p. 36, 1—37, 1). Capitulum numeros et ipse omittit; initiales ornari solent.

Descriptis libris iam ad auctoritatem eorum expendendam venio. Bruxellensis diligentissime scriptus est a librario docto; qui v. 192 Cura correxit in Cara, agnita nimirum a aperta, quae ceteros decepit. Interpolatione non minus liber est quam codex Londinensis; neque enim inde coniecturas iudicare licet, quod in solo Bruxellensi legantur, cum Londinensis et Vaticanus tam arte inter se cohaereant, ut aut Vaticanum ex Londinensi, cum is esset plenior, descriptum (neque enim umquam V una cum B verum servavit, sicubi in L peccatum est, praeter duos illius errores levidenses v. 394 uixtim et v. 481 mentris; soli ei debemus v. 60 ducimus, ubi consensu codd. BL coniecturae convincitur, v. 512 resarata, de v. 495 cf. app.; vitia autem eius propria sunt permulta) aut utrumque ex apographo aliquo depromptum esse necesse sit eius codicis, ex quo ipso B descriptus est. Certe Vaticanus liber ad eundem codicem, quo Bruxellensis, non redit nisi intercedente aut ipso codice Londinensi aut libro aliquo etiam Londinensis patre. Hoc certum est, cum tot in B versus recte scripti legantur, qui Londinensi et Vaticano perperam traduntur, ut de omnibus his locis a Bruxellensi librario emendatis omnino non possit cogitari. Cum autem dubium esse hinc appareat utrum perexigua an nulla sit codicis Vaticani in constituenda lectione auctoritas, in re incerta legentibus ipsis iudicandi dare potestatem malui, etsi apparatus sic augeri sciam inutilibus lectionibus.

Adhibui etiam officium s. Landberti (ed. Demartean p. 9 sqq.; cf. Anal. Boll. XIII 241¹. 252¹) eiusque vitam a Stephano scriptam, quo multi versiculi ex hoc carmine transsumpti sunt, usus codice Bruxellensi. De vitarum diversarum ratione post Kurthii operam perdiligentem cur dissererem, eo minus erat, quod ad id officium multo minus paratus accessurus eram quam is, qui tria iam scriptorum Merovingicorum volumina praeclare edidit, Bruno Krusch.

- Cap. I. De cultu paganorum in deos.
- Cap. II. De spe gentilium.
- Cap. III. De temporibus Christi.
- Cap. IIII. De nativitate sancti Landberti.
- Cap. V. De qualitate eius.
- Cap. VI. De electione eius.
- Cap. VII. De abiectioe eius.
- Cap. VIII. Quando monasterium adiit.
- Cap. VIIII. Cur passus est frigora.
- Cap. X. Qualiter ivit ad cruciatum.
- Cap. XI. Quid passus est in cruciatu.
- Cap. XII. Quid cogitabat in poenis.
- Cap. XIII. Ubi requiritur a fratribus.
- Cap. XIIIII. Ubi invenitur.
- Cap. XV. Ubi illum adorabat abbas et fratres.
- Cap. XVI. Ubi rursus eligitur.

CAP ante numeros rubro colore pictos om. V; tituli usque ad decimum quartum nunc desiderantur in L IIII landberti V (et sic semper)

Cap. XVII.	Ubi de cella educitur.
Cap. XVIII.	Ubi restituitur sedi pristinae.
Cap. XVIII.	Qualiter se agebat.
Cap. XX.	Qualiter aliis subveniebat.
Cap. XXI.	De eius habitu vili.
Cap. XXII.	De eius praedicatione.
Cap. XXIII.	Quid in Texandria fecit.
Cap. XXIII.	Quomodo simulachra praecipitari fecit.
Cap. XXV.	De ieiuniis eius.
Cap. XXVI.	Ubi Musae praedicatur luctus.
Cap. XXVII.	Ubi sancto finis appropinquat.
Cap. XXVIII.	De impio Dodone.
Cap. XXVIII.	Ubi sanctus Landbertus venit ad Ledgiam.
Cap. XXX.	De signo crucis supra domum sancti.
Cap. XXXI.	Ubi sanctus Landbertus arma accepit.
Cap. XXXII.	Ubi nepotes castigat.
Cap. XXXIII.	Ubi carnifices infringunt domum.
Cap. XXXIII.	Ubi sanctus Landbertus occiditur.
Cap. XXXV.	Ubi corpus eius evehitur.
Cap. XXXVI.	Ubi templum resonabat angelicis vocibus.
Cap. XXXVII.	Ubi dominus sanctum suum mirificat.
Cap. XXXVIII.	De fama piorum.
Cap. XXXVIII.	Ubi se manifestavit.
Cap. XL.	De mandato Dodoni misso.
Cap. XLI.	De morte Dodonis.
Cap. XLII.	De morte sociorum Dodonis.
Cap. XLIII.	De revelata sancti voluntate.
Cap. XLIII.	De corporis translatione.
Cap. XLV.	De repositione corporis.

Pagani ritus coluerunt templa deorum:

CAP. I.

Alter Saturni, Iovis aram pretulit alter;
 Saturni — quod eo gratus saturabitur annus
 Et NYC quod mentem dicunt agnomine Graeci,
 5 Celsior ac reliquis subiectum circulet orbem;
 Inde Iovis — iuvet ipse pater quod, Iupiter inde
 Dicitur a multis (erat his narratio talis);
 Martis eo, quod inest maribus per proelia virtus
 Atque marem cunctae cupiunt animalia terrae;

XIX aiebat V XXIII texandria sic etiam V Inter XXXII et XXXIII in BL manu paene
 aequali scriptum est hic incipe CAP. XLV om. L (extant verba sequentia)
 2 praetulit sic BLV 3 ego B¹ 4 NYC sic BLV, i. e. νοῦς 6 pater (a ex e corr.) B
 9 Atque (A ex X corr.) V

1 commemorantur septem planetae (cf. versus in laude b. Landberti 5 sqq. p. 157), inter quos medium
 locum (v. 11) obtinet Sol, extremum (v. 5) Saturnus, cuius etymologia (satur νοῦς) similis ei est, quae
 apud Fulgentium mythol. I 2 (p. 35 ed. Muncker = p. 628 ed. Staveren) extat; cf. tamen Isidor. orig.
 VIII 11, 30 (ed. Arev. vol. III p. 381) Saturnus ... a temporis longitudine, quod saturetur annis.
 3 eo: 'durch ihn'; item v. 12. 6 cf. Isid. orig. VIII 11, 34. 7 talis sc. ipsum patrem iuvare.

- 10 Solis enim, quia disponit sua lumina terris
 In medio residens et habetur clarior astris;
 Nam Veneris, quod ea gestit sociatio carnis
 Perque duos unus mire nascendo creatur;
 Mercurii, quia cuncta suo sermone geruntur
 15 Quae fiunt, si sermo deest, operatio cessat;
 Hinc Lunae, quia partitur cum fratre vicissim
 Officium, quia vel noctes illuminat atras.

His etenim septem sperabant cuncta tueri;
 Hinc illis celsas statuebant cultibus aras:

CAP. II.

- 20 Vel quia septenis discurrunt saecula diebus
 (Sicut habent genesis divini dogmata libri)
 Vel quasi corporibus humana carne coactis
 Esset ab his virtus, qualis vel quanta fuisset.
 Nam sic volvebant, ut eorum vocibus utar:
 25 'Spiritus est a Sole datus; nam corpora Luna
 Fabricat; et Martis procedit numine fervor;
 Est a Mercurio pollens sapientia cunctis,
 A Iove temperies; Veneri stat grata voluptas;
 Tarda sub his quae sunt, Saturni sydere dantur'.
 30 Sic tunc fallebat demens inventio multos,
 Sunt et adhuc alii, quos alligat impius error,
 Qui dicunt ignem vel aquam debere vocari
 Rite deos et, ut agnoscant incerta futuri,
 Auguriis mentem caecato pectore tendunt.

- 35 Haec quoque praeclaro priscorum carmine vates CAP. III.
 Extollunt scriptisque suis ad sydera mittunt.
 Nos igitur, quibus est patris sapientia Christus,
 Eius servorum cur non cantare triumphos
 Altis carminibus studeamus laudibus aptos,
 40 Aurea divini cum vernent tempora Christi
 Messis et ad multam flavescent stamina frugem?
 Sed spectat paucos terrena colonia servos,
 Vineam quibus domini mustis clarescat in uvis;
 Ad cuius plectas non tendit vinitor ulnas
 45 Nec sese exercet nec ei munimina praebet.
 Idecirco multi, quibus est custodia verbi,
 Terrentur famuli pastorum nomine dicti,

18 fort. Hos 35 priscorum (s ex c corr.) B nomine LV (ex v. 47 pastorum nomine; aberratum est a priscorum ad pastorum) 37 Hos BLV: correxi; cf. prologum vitae (Mabillon III 1, 69) si paganorum figmenta saeva et nefanda (i. e. carmina scelerata; male non solum Mabilio, sed etiam Suysken AS sept. V p. 574^a et God. Kurth, compte-rendu IV 3 p. 361 ediderunt pagani, qua lectione recepta constructio turbatur) prolixâ studeant pompâ plurima mendacia codicibus suis commendare, ut eorum vana gloria discurrat, cur nos Christiani salutiferi taceamus miracula Christi? 41 fort. semina

10 enim (ut 377 et nam 12. 25. 311) nihil habet causale, sed variandi causa positum est. 14 cf. Isid. orig. VIII 11, 45. 15 si: sin autem. 21 gen. 2, 2. 25—29 aliunde desumptos indicare videtur v. 24; neque vero inveni, quamquam in Anthologia latina et apud Ausonium multi de planetis eorumque diebus hebdomadariis leguntur versus memoriales. 40 sqq. Matth. 9, 37 sq. et 20, 1 sqq. 43 mustis i. e. recentibus; adiectivum est. 44 plectae: caulae (v. 216), munimen (v. 45); cf. Rönisch p. 84.

Sicut ait plenus domini spiramine vates:

'Vae, qui se pascunt et oves non pascere querunt'.

50 Exprobrat his dominus, dum dicit voce prophetae:

'Non ex adverso voluistis scandere, murum

Ponentes vobis domini ad certamina belli'.

Haec ita cum fuerint, Hildrici tempore regis

CAP. III.

Iuxta cor proprium pastorem quaerere iustum

55 Disposuit dominus plebis miserando labores,

Urbe Triectensi faciens hunc corpore nasci

Germine sublimi, quod nobilitate vigeat.

Quem tunc felices puerum voluere parentes

Landbertum dici; praesaga voce futuri

60 Ducimus hoc factum, patriae defensor ut esset,

Linguae barbaricae sat praesignante figura.

Huic erat infanti species pulcherrima visu

CAP. V.

Sanctaque simplicitas morum probitate redundans.

Hic fuit ad tempus praedicti regis in aula

65 Dilectus cunctis et vocis famine dulcis;

Sed post, ut fidei devotus dogmata sumpsit,

Doctrinae cumulos illi sapientia vexit:

Hinc regi placuit, regni primoribus atque;

Hinc effulgebat pollens in flore iuventae.

70 Sed cum iam dicta praesul Tedardus ab urbe

CAP. VI.

Decessit stimulis terebratus mortis iniquae,

Orabant procures constanter et ordo minorum,

Ut sibi Landbertum meruissent sumere sanctum

Pastorem dignum, domini qui pasceret agnos.

75 Pontificalis, eum quia susceptura nitebat,

Cathedra divino coepit splendere coturno.

Annuat his votis sublimis iussio regis;

Landbertum sanctum repetitum terque quaterque

Gloria pontificis simul et cathedra recepit.

80 Quem rex prae reliquis ut honoris munere dignum,

Tempore quo vixit, care ac veneranter amavit.

Sed postquam tetigit mundanae debita carni

Rex, tunc primorum rabies exire coegit

Pontificem sanctum propria de sede repulsum.

85 Qui quanto populis praesens in tempore mansit,

CAP. VII.

Lumina doctrinae quam furva per avia fudit:

Praecinctus lumbos manibus gestare lucernas

Ardentes studuit, caelestia semina misit,

Dans exempla bonis, feriens et prava macheris.

51 aduerso *praeter* so in ras. B 53 Hāc V 56 triiectensi V 58 puere L¹ 60 Dicimus BJ
(fort. ex dici v. 59, certe parum apte) 64 Hildrici B in officio p. 9 D. (ex v. 53) 70 tetardus LV; sed in
vita prima et secunda Theodoardus vel Teodardus nominatur 74 dignum scripsi, cum non de gregis, sed de
pastoris dignitate agatur: dignos BLV; cf. v. 80 et vitam p. 574f quod dignus erat sacerdotio fungi 86 quā B

48 Ezech. 34, 8; cf. Huemer ad Sedul. II 176 p. 367. 51 Ezech. 13, 5. 54 cf. reg. I 13, 14;
Ierem. 3, 15. 56 Maastricht. 61 'Land-Berd i. e. asser regionem contra hostes defendens'.
Suysken p. 522^b. 75 nitebat i. e. gaudebat. 86 quam: cf. v. 130. 289.

90 Ille domum propriam praeclarae luminis instar
Lunae lustrabat; sed non conventio lucis
Esse potest tenebris: ideo mundana volentes
Eiecere sacrum, ne possit pellere pravum.

Hoc qui patrarunt, Faramundum nomine quendam CAP. VIII.

95 Arripiunt et eum iam dicti in sede reponunt
Praesulis almifici, quo, sancte, beatior esses:
Nam dominus Christus magis hos ait esse beatos,
Propter iustitiam quos dat deiectione passos.
Praesul enim tunc coenobium, quod nomine dicunt
100 Stabolaum, subiens monachorum dogmata duxit
Annos per septem; sed eosdem qualiter egit
Scripturis aliis, lector, sat scire valebis:
Nam modo parva loquar metri ratione retentus,
Pandens, simplicitas vel quae patientia mansit
105 Huic inter reliquos fraterni nominis actus.

Accidit ergo, vigil hyemalis tempore noctis CAP. VIII.
Cum solitas domino vellet dependere laudes,
Ut surgens caperet celeri conamine soccos,
Unus et elapsus fugeret terramque feriret.

110 Cuius de sonitu vexatio fratribus haesit,
Qua depulsa quies quosdam turbamine pressit
Atque loci patrem talem commovit in iram,
Ut praecepta daret, dicens: 'Quicumque peregit
Hoc opus, ille foras pergat stans atque laborans
115 Iam crucis ad stabulum, nivis ac brumalia tangat
Frigora, patratae quae sint purgamina culpaе!'
Haec pater ignorans, sonitum quis fecerit, inquit.

Hoc sacer aure trahens per magna silentia gressum CAP. X.

Fixit et egrediens nudis incedere plantis
120 Coepit apudque crucem gaudenti pectore mansit,
Stansque canensque deo super haec cruciamina carnis.
'Cor' ait 'attritum, quod mitis factio cingit,
Non deus hoc spernit, sed secum lumine comit',
Scilicet ut supplex domini vestigia Christi
125 His imitans poenis exemplum in corpore ferret
Eius, quod patitur tales in carne procellas.

Interea sanctus cruciatibus inditus altis CAP. XI.

Stabat et ad laudes cordis laxabat habenas;
Hinc angor quatit, inde rigor; nix influit altis
130 Sedibus adveniens, hyemis quam cana sodalis,

90 præclarae luminis instar Lumine BLV: correxi ('gleich dem Lichte des hellstrahlenden Mondes', ut v. 292 et p. 158 v. 31; cf. initia spondeo-molossica v. 2. 38. 133. 219. 331. 332. 342. 428. 431. 501); lucis ad instar Suysken, praeclari Reiffenberg 95 in ss. L 97 aiiit V 101 egit in ras. L (egit B) 111 turbatio (ex v. 110) L¹; cf. fere v. 45. 48. 65. 116. 140. 142. 143. 144. 195. 196. 240. 268. 294. 307. 322. 391. 406. 431. 456. 482; elocutio huic poetae propria possit V (non BL) 112 in ss. B 116 sunt LV 121 crucimina B¹ X multa evanida in L renovavit man. s. XV 127 inditus L¹

91 Paul. ad Cor. II 6, 14. 97 Matth. 5, 10. 98 die die Absetzung zu um der Gerechtigkeit willen Leidenden macht. 114 cf. v. 163. 122 psalm. 50, 19. 123 secum, sc. in regno caelesti. 126 eius: Christi; quod: ea re quod.

Aspera mollities invisā caloribus atque,
 Crudelis candor, nudis ac mitibus algor;
 Cuius vestitus nullum portare calorem
 Novit, et, ut vestit, citius frigescit amictus.
 135 Insuper et boreas undis dabat aspera duris
 Flamina, saxosum qui iam nutriverat imbrem:
 Sic turbatus erat, sic densus inhorruit aer,
 Quod sanctum domini patientem tanta videret.

Haec quoque Landbertus, cum iam sanctissimus esset, CAP. XII.

140 Dicta super patiens psallebat fame dulci,
 Ut posset Christi sollers imitator haberi.
 Intendebat enim doctae sub acumine mentis,
 Quod caro non possit digno sociamine iungi
 Spiritui, ni trita prius vapulamine duro
 145 Deserat illecebras pollutae vestis iniquas.
 Unde canit Paulus, nobis sat fidus amicus:
 'Sanguineae carnis non est conscendere sursum,
 Incorruptelam nec iam corruptio carpet';
 Haec satis exponens prius hoc quod dixerat inquit.
 150 Taliter instructus Landberti praesulis actus,
 In bello fortis ne princeps aeris huius
 Praevaleat, propriam domitabat verbere carnem,
 Pro certo noscens, quod, ni sit passio carni,
 Agminibus caeli nulla compage ligari
 155 Haec valet, ut carpat paradysi gaudia veri.

Ut fratres igitur sacri sollempnia ritus

CAP. XIII.

Explevere quidem, cupientes pellere frigus
 Tunc adeunt cellam, qua mansio grata calor
 Esse solet, quaeruntque simul, quis frater abesset
 160 Et quo detentus sacris non esset in ymnis.
 Tunc ait abbati quidam de fratribus adstans:
 'Te pater audiui nocte hac disponere quendam,
 Ut crucis ad stabulum pergat dimittere culpam'.
 Tunc alius dixit: 'Dominus Landbertus habetur
 165 Ante crucem constans, ymnis modulatur et orat,
 Nudatus plantas et opertus tegmine duro.
 Quem crudelis hiems adimet de nomine nostro,
 Ni cito subventum fuerit de more paterno'.

Haec pater advertens coepit cum supplice voto

CAP. XIII.

170 Mente pavoratus quosdam disponere fratres,
 Ut subeant ipsumque rogent ad ovile reverti.
 Confestim pergunt et ovariantem pectore cernunt
 Erectis oculis manibusque ad sydera tensis.

137 densus *BL*, den/ū *V* (s. *eras. vid. Kochio*); densum aera dixerunt *Hor. c. II 7, 14 et Ovid. met. XV 250 (v. l. ap. Lucan. I 531)* 142 Intenc//bat *B* 145 Deserat (s. in *ras.*) *B* 152 uberē (pro ūbere; cf. *ad v. 311*) *V* 153 carnis *L*¹ 154 com paga *V* 155 fort. vera 164 domnus *V apte*, sed cf. *v. 174* 165 crucis *V* 173 /rectis *V*

134 amictus participium est, nisi forte liberius verba collocata sunt ut amictus vestit, citius (i. e. cito) frigescit (*Landbertus*). 146 i. e. carnis et sanguinis (cf. *Paul. ad Cor. I 15, 50*). 149 prius: sc. *v. 143—145*. 151 cf. *Paul. ad Ephes. 2, 2*. 155 cf. *v. 393*. 162 'anweisen', ut *v. 170*.

- 'Te dominum' dicunt 'abbas fratresque precantur,
 175 Hinc ut eas clemens et eorum visibus adstes'.
 Qui rumpendo moras ad eorum limina venit.
 Tunc pius allacrimans illi prosternitur abbas,
 Atque simul fratres veniam de pectore poscunt:
 'Sancte pater, nobis noxam de corde remitte;
 180 Ignorando quidem, quae gessimus, acta fatemur'.
 Haec dixere illi; sanctus Landbertus et illis
 'Haec vobis dominus clemens indulgeat' inquit;
 'Nam Paulus dicit: »Nudis et frigore tactis
 Servitium domini digno de corpore constat«'.
 185 Continuo calidas ad aquarum ducitur undas,
 Vestibus atque aliis indutum semper honorant.
 Perque manus iam perque pedes tunc oscula donant
 Huncque dei ceu discipulum gaudenter adorant,
 Ac sic illorum pulsabant sydera voces:
 190 'Heu nunc, mi frater, quam heu, fratercule, nobis!
 Nocte sub hac dominus cur nos celavit, ut essent
 Cara deo nimium nobis haec abdita facta,
 Nec sentire quidem fuimus nec cernere digni,
 Eius ut ex meritis accrescat gloria maior
 195 Et nos denigret diro stillamine torpor?
 Mansimus expertes huius vexamine sancti'.
 Expletis igitur septem feliciter annis,
 Ex quo coenobium iam dictum sanctus adivit,
 Rumor habens alas Faramundum narrat abisse
 200 Abiectumque foras, patriae ac de limine pulsum.
 Tunc plebs et clerus sustollit ad aethera voces;
 Et clamore preces volitare per alta videres
 Nubila, lector, ibi tandem si forte fuisses.
 Deposcunt ovium balatus undique mites,
 205 Ut reddatur eis Landberti gratia sancti,
 Pastoris prisci sub eorum vocibus apti.
 Ista per alta meat, per rura, per infima cursat
 Vox, penetrans omnes secreti flaminis aures.
 Tunc Pippinus erat princeps regionibus illis,
 210 Ad quem fama viri celeri delapsa volatu
 Intrat et exponit tanti miracula sancti.
 Confestim princeps divino tactus amore
 Iussit, ut eductum de cellae sedibus aptis
 Pontificem sacrum plebis poscentibus odis
 215 Restituant sedisque suae perdebita reddant.

CAP. XV.

CAP. XVI.

CAP. XVII.

174 precantur B¹V 175 astes BV¹ (et sic B v. 161. 293. 466) 180 fatemus B 186 bono-
 rant B¹ 192 Cura B¹ (corr. B²) LV 197 annos V 199 Ru//mor (eras. bo) L 201 sustollit V
 207 infi/ma V (eras. r ?) 213 altis V; fort. artis 215 fort. deperdita (cf. v. 218)

177 allacrimans Verg. Aen. X 628. 178 et 179 'von Herzen'. 183 cf. vitam primam (AS
 p. 575^e) data sit vobis a deo indulgentia, quia tu non insipienter egisti, sed prudenter fecisti, ut
 Paulus dixit: in frigore et nuditate subicio corpus meum; cf. Paul. ad Cor. II 11, 27. 195 i. e.
 maculet. 196 mansimus ignorantes hunc sanctum vexari. 206 unter ihrer Zustimmung eingesetzt (?)

- Ad caulas etenim sanctus dum ducitur urbis,
 Grex illi proprius claris exultat in ymnis
 Collaudans dominum, qui perdita reddidit illis.
 Late diffusis patriae per plana catervis
 220 Inde per externas vicini regminis urbes
 Maxima praegrandes dabat exultatio laudes,
 Sancta quod almifici pastoris cura revixit
 Et florens iterum verborum semina mittit.
- Hinc igitur propria Landbertus sede receptus
 225 Moribus eximiis et vitae clarus in actis
 Vestiri studuit divinae tegmine vestis.
 Hic indeficiens domini sub lege manebat.
 Cuius nulla means suberat contagio carni,
 Hanc quia divino iungebant frena timori;
 230 Omnibus atque horis illi custodia plebis
 Stabat et ad morsus mittebat tela lupinos.
 Cor oculosque sui divina luce repleti
 Poscebat cunctis humili sub pectore votis,
 Ut domini plebem recto sub calle regendam
 235 Eius sub manibus ducat sapientia mundam.
- Non apud hunc vigit pravi persona potentis,
 Unde eliminium fuerat per tempora passus;
 Sed, quemcumque bona cernebat degere vita,
 Huic solamen erat ducens ex mente paterna.
 240 Ille quidem vivens sancto sub flamine pauper
 Pauperibus Christi tribuebat dona decenter;
 Cumque monasteriis coepisset visere fratres,
 Dans elemosinam caelestia praedicat illis.
 Quicquid eis tribuit, Christo est tribuisse gavisus,
 245 Mente quidem tractans, quod dixerit esse beatos
 Christus eos, qui sunt misero de corde vocati,
 Clementes pariter quod sic clementia cinget
 Ut veniam carpant omnis pro labe reatus.
- Ille volebat enim vili sub veste videri,
 250 Sed mens tecta fuit pretiosi stamine fili;
 Non pompare suum care decorando sedile
 Quaesivit, fulgens ornatu mentis honestae.
 Cumque daretur ei fulgenti veste venustas
 Maxima, quod saeculi praecellens quaerit honestas,
 255 Saepe retruncatam splendenti murice vestem
 Induit et clarum mansuescere fecit honorem.

CAP. XVIII.

CAP. XVIII.

CAP. XX.

CAP. XXI.

219 Late (-ae) BL . 220 regiminis V 223 misit LV (ut revixit; sed rectius cura revixisse et, postquam revixit, iterum semina mittere dicitur) 227 Hinc Suysken 228 carni/ L (eras. s ? cf. ad v. 153)
 230 oris LV 235 fort. mundis 236 hunc (unc in ras.) B 237 eliminium (u ex o, ni fallor, corr.) B,
 eliminium V fuerat (u ex n corr.) B 247 quos B, male distinguens post clementes; cf. Matth. 5, 7 beati
 misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur clementi ac uiget V¹ 250 filij fuli L¹

219 patriae i. e. regionis; item v. 266. 226 cf. Iesai. 61, 10. 228 means i. e. gliscens.
 244 cf. Matth. 25, 40. 245 cf. appar. crit. ad v. 247. 246 misericordes u u u — — dicere per metrum
 dactylicum non licebat. 253 rectius dixisset 'vestem fulgentem maxima venustate'.

- Hic subiectus erat ferventi pectore Christo
 Eius et ad laudem terreno munere praeco
 Dignus honore sacro doctrina, lumine, verbo.
 260 Corrector scelerum, rectorum dulcis amator,
 Fortis in adversis, humilis per prospera pacis,
 Iustitiae cupidus, recto non devius ulli
 Nec terrore teri potuit nec munere frangi;
 Carnem quippe deo casto servavit honore
 265 Atque gregem proprium condigno pavit amore.
 Sollicitus plebis patrias lustravit et urbes, CAP. XXII.
 Confirmando fidem trino de nomine natam,
 Ut patris ac nati sancto cum flamine numen
 Esse deum credat, iam quisquis amaverit, unum.
 270 Hic, ubi manabat miseris gentilibus error,
 Obvius assistens firmabat pectora pastor.
 Post, ubi paganis inerat vesania maior CAP. XXIII.
 In tellure quidem, quae fert Texandria nomen,
 Illuc intrepidus fidei fervore perunctus
 275 Ivit et inspiciens falsorum fana deorum
 Praedicat aeternis frangi debere ruinis,
 Ut nova divinis fiant habitacula sanctis.
 Hinc quoque sublato populis errore vetusto CAP. XXIII.
 Iam simulacra malis olim constructa sub annis
 280 Praecipitata ruunt passim per rura, per urbes.
 Tunc populi fremitus gentili voce redundans
 Auditur multus; sed non perterritus astas,
 Sancte dei Landberte, potens per verba, per actus.
 Nam, quicumque prius succensi mente furoris
 285 Advenere simul sanctum discerpere vivum,
 Auditis fidei verbis de munere trinae
 Abscessere satis Christo de corde fideles.
 Usus barbaricus sic est abiectus ab illis.
 Sanctus enim quam saepe ferens ieiunia sancta CAP. XXV.
 290 Intulit in noctes tetrīs instantibus auris.
 Saepe, suis cum visceribus conduceret escam,
 Clarens rorifluam praebebat luna lucernam.
 Ultima namque dies adstabat semper ocellis
 Illius, unde bonum fecit certamine cursum.
 295 Eheu musa canens, causas canitura doloris, CAP. XXVI.
 Quis tibi flatus habet claras inducere voces
 Inditus, extensis efflans hinc inde labellis?

257 Is B in officio p. 10 D. 258 prędo BLV: corr. Reiffenberg 261 humilis B pacib L¹
 262 rector V 270 manebat V 275 phana B 277 diuinus B 279 simulachra B²; cf. ad v. 425
 290 insistentibus V

260 rectorum amator i. e. amabat recta. 262 recto non devius ulli: er wich von nichts, das
 recht war. 273 de Texandria cf. Suysken p. 533 sq. 285 simul i. e. statim. 290 intulit: dehnte
 aus. 293 cf. vitam primam (AS p. 577^b) ante oculos eius semper dies ultima versabatur. 294 Paul.
 ad Timoth. II 4, 7. 295—307 ad exemplum alienum facti mihi videntur, praecipue v. 303; sed
 nihilominus hac mimorum commemoratione uti licebit. 296 habet i. e. potest.

- Stridula quae dulces effringet tibia cantus
 Garrulitate, cavas mulcens tinnitibus aures?
 300 Saltando coram quis et arridendo iocosus
 Histrio gannitus extollet voce decoros?
 Unde prius calamis afflabas guttura plenis
 Spumanti facie mento vibrata subacto,
 Inde redundantes adduces flaccida fletus
 305 Emittens tremulam lugenti pectore vocem,
 Attrectare necem cantu cum coeperis almam
 Landberti sancti diro iugulamine caesi.
 Ergo propinqui supremæ fine diei
 Cum sanctus domini deberet rite vocari
 310 Sacris pro meritis decorandus luce perenni:
 Ecce duo fratres (nam Gallus et inde Rioldus
 Nomine sunt dicti) torta de faece liquati
 Insurgunt pariter, per villas atque per agros
 Ecclesiae famulos praedis et verbere pressos
 315 Addicunt morti; qui non tolerare queunt
 Dedecus id notum per amicos perque nepotes
 Efficiunt late Landberti praesulis almi.
 Qui nimis audaces, tulit hoc cum fama, viritim
 Accensi stimulis et cordis vulnere laesi
 320 Atque irritati ceu crebra pericula passi
 Non potuere pati tales, impune reverti
 Sperantes, iusto tunc indignamine duci;
 Assurgunt citius confisi mente vel armis
 Atque adversantes mortis misere tenebris.
 325 His etenim dictis sic deliquere coacti.
 Interea domui Pippini principis auctor
 Huius erat sceleris dictus de nomine Dodo,
 In quo fidentes patriam vexasse putantur
 Iam dicti fratres, eius de carne propinqui.
 330 Fertur enim trito multis sermone, quod esset
 Praesul Landbertus diris invisus amicis
 Pravi Dodonis, pallens ob stupra sororis
 Illius ad regem, quam rex cum coniuge viva
 Ducebat pelicem, proculcans iura pudoris;
 335 Hinc et Dodo suum plus exaltabat honorem.
 Qui noscendo necem dictorum corpore fratrum

CAP. XXVII.

CAP. XXVIII.

299 cauas sic etiam V hinnitibus BLV: correxi, cum de Silii Italici, quem illi aetati fere ignotum fuisse constat, versu XII 182 male intellecto vix possit cogitari 300 Satando LV iocosos L¹ 302 fort. gutture plenas V 303 faciē BLV 304 redantes B¹, reduntes L¹ 307 sacri B 308 supremæ LV (itemque v. 345) 311 Ecce B idē (pro Ide; cf. ad v. 152) V 314 passos LV 330 retro (sic) V quo B¹, quod L¹ 331 inussus V 334 pelicē praeter p in ras. rubro colore scripsit V¹ 336 nec est BV, nec ē L: correxi (neces Suysken) fort. pectore

302 unde et 304 inde i. e. a sancto Landberto, sc. exorsa? 312 torta de faece liquati: rein ausgepresste Hefe. 322 duci ('hingehalten würden') nec statim feriri indignamine iusto. 325 dictis i. e. supradictis. 332 pallens i. e. sich erbossend. 333 cum coniuge viva, ut concubinatus adulterio cumlaretur. 335 hinc: sc. ex consuetudine, quam sorori suae cum rege esse sciebat.

- Sat memor in dictis, quae sunt de carne sororis,
 Praesulis exitium coepit disquaerere sacri,
 Explorando vias, quibus hunc occidere posset
 340 Atque illos pariter, noxae quos fama dedisset.
 Contigit ergo virum caelesti munere dignum CAP. XXVIII.
 Urbi vicinas extra secedere partes;
 Venit et ad villam, quae Ledgia nomine fertur,
 Ignorando diem, quae vult adducere finem
 345 Ultima supremum, caelos quando esset iturus,
 Corporis et claras quae sit clausura fenestras
 Eius et excelsis illum iunctura catervis.
 Quod cum praescirent pravi Dodonis amici
 Se sub agenda parant insanae mentis, et inde
 350 Ipse suique simul laxantes corda furori
 Insurgunt animis peramara mente subactis;
 Complicibus iunctis pergunt ad funera patris:
 Carnificem saevo se sic habet agmine Dodo.
 Ecce propinquant praecingunt tecta domorum; CAP. XXX.
 355 Et tunc, Landberti quo sunt habitacula sancti,
 Supra conspiciunt crucis admirabile signum,
 Auri ceu puri radiis fulgentibus instans.
 Ex his paenituit quosdam, post tempora quorum
 Notificata manent dictis haec signa decoris.
 360 Post igitur rupere moras; tunc Dodo suique
 Quod coepere doli, peius peperere dolori.
 Instantes obiter valvas muniminis intrant,
 Disruptis claustris sat iam per aperta meantes.
 Tunc socii famulique domus dictique nepotes
 365 Arreptis gladiis forti virtute resistunt
 Et sic exsuperant, ut eos extra atria cogant.
 Tunc domini sanctus robusto pectore sumptis CAP. XXXI.
 Armis militiae ceu pugnaturus adesse
 Coepit; et hinc secum Christi mandata revolvens,
 370 Non decuisse virum sacris altaribus aptum,
 His ferramentis ut se praecingat et armis,
 Nec iam terreri sub eis, qui corpora caedunt,
 Qui nullis animam possunt occidere telis,
 Arma solo tribuit; se paenituisse notavit,
 375 Haec quia suscepit, Christi cum miles adesset.
 Hinc est fama volans tensis sublimiter alis,
 Quod dixisset enim sanctus sub fame mentis,

338 sacrum BLV: correxi 343 legia LV 345 fort. caelis; cf. p. 157 adn. 2, 4 346 quod
 sit BLV: correxi (an Ignorando, dies quod v. 344?) 362 Instanter LV intrant B: instans LV
 363 s/at B 366 exuperant V¹ eos] et B¹ 369 at ne conicias, hanc particulam in toto carmine
 non inveniri moneo Christi B, quod magis ex usu huius poetae est: domini LV

337 von gutem Gedächtniss, wo es sich um die seiner Schwester wegen ihrer Unsittlichkeit (de
 carne) gemachten Vorwürfe handelte. 340 die das Gerücht der Kränkung (als deren Urheber) nannte.
 343 Lüttich (Liège). 349 wahnwitzigen Sinnes. 358 quorum dictis postea haec signa decoris noti-
 ficata sunt. 362 incumbentes deorsum proculcant. 370 Matth. 26, 52. 372 Matth. 10, 28.

Annis se septem voluisse reducere poenis,
Si vitalis ei ferretur corpore flatus.

380 Inde suis tribuit mandata nepotibus ista: CAP. XXXII.

‘Vos nolite manus inducere telis,
Sed potius factam per vos agnoscite culpam.
Sponte quidem dignam nunc vobis carpите poenam;
Est etenim iustum carnem coniungere flagris,
385 Ex qua probra ruunt laxis in corpore venis,
Spiritus ut possit salvari luce perenni,
Qui de caelorum descendit sede nitenti.
Quod deus hic punit, iam bis non iudicat ipsum
Et peccata quidem nulli sine verbere donat.

390 Haec ait et cellam cunctos exire coegit
Et sua membra solo crucis in velamine pressit
Orans, ut Christus, cui se devovit habendum,
Se cito perducatur paradisi ad gaudia laetum.

Carnifices rursus stabilito robore iuxtim CAP. XXXIII.

395 Currentes obiter cuneata per agmina mixtim
Fortius irrumpunt postesque ac limina frangunt
Et, quos inveniunt, confestim nubibus addunt.
Expavit nimium telis volitantibus aura
Ac de conspicuis visa est nudata teristris;
400 Sic et tristis erat pallens nebula tenuis aer,
Ut male siccatis non flumina promeret arvis,
Hoc est omnipotens fidei documenta malignis
Nulla daret, quia salvandos non esse videbat.

Cellam tunc adeunt, orans qua sanctus habebat CAP. XXXIII.

405 Indita membra solo, manibus sub sidera tensis,
Dissolvi cupiens claro et sociamine Christo
Coniungi melius pensabat pectore puro,
Sicut, Paule, tuis promuntur verba loquelis.
Unus et ex illis scandens super ardua cellae
410 Hunc telo figens auxit sibi vulnera culpae:
Sic animam claris caelorum reddidit astris,
Quam sacer angelicus deduxit ad aethera coetus.

Cuius enim sacrum post tanta pericula corpus CAP. XXXV.

Navicula positum paucis redeuntibus inde
415 Ducitur evectum proprios ad sedis honores.

381 manus (vestras) *Suysken* (cf. *vitam primam AS p. 578^a* ‘melius est carnes vestras ad lacerandum tradere et manus vestras servare innoxias, ut spiritus vester salvus fiat in aeternum’); *nisi forte ad telis pertinuit epitheton interceptum* (e. g. *vetitis*), *quod suadet structura versus* *man’//inducere L* 384 *flagris in ras. V¹* 388 *iam. bis V* (‘sic interp. m. 1 rubro colore’ *Koch*) 393 *p/aradysi (eras. r) B* 394 *uixtim* (*versus totus, ut passim in capitum initiis, uncialibus litteris scriptus est*) *L* 395 *mixim V* 397 *nudibus BLV: corr. Suysken* (i. e. ‘caelo’ vel ‘astris’ ut v. 411. 536; ‘manibus’ male interpretatur *Reiffenberg*); *erroris causa videtur vox nudata v. 399* 399 *teristris (sic) V*

378 ‘er wolle sich zur Strafe auf sieben Jahre zurückziehen’; *voluisse* (*pro velle*) *ad dixisset assimilatum.* 388 *sq. cf. vitam primam p. 577^f* *nescitis, quod deus non iudicat bis peccatores nec peccata dimittit iniudicata?* 393 *cf. v. 155.* 399 *theristris i. e. serenitate; nihil eiusmodi in prima vita invenio.* 400 *usque ad nebulae effusionem.* 401 *male i. e. valde.* 402 *pluviae ex sereno repente ortae malum omen sunt.* 408 *cf. Paul. ad Philipp. 1, 23.* 411 *cf. v. 536.*

- Cui cum rite sinum coepisset pandere portus,
 Maximus auditur per rura, per oppida luctus,
 Ivit quod sic vir pretiosus ad aethera martyr.
 Complosis manibus dum fertur clamor ad alta,
 420 Cauta timoris erat sonitum restringere causa.
 Hinc feretro ponunt et id ad sublimia ducunt
 Sedis, ubi Petrus suscepit apostolus illud.
 Tunc clerus populusque sacris sic questibus orant,
 Ut noctem vigiles divinis laudibus addant.
 425 Non id sunt ausi proprio decorare sepulchro:
 Callentes patrio statuerunt ponere tapho;
 Tunc plus ossa patris sacrantur ab ossibus istis.
 Exin praeclaris anglorum vocibus alnum CAP. XXXVI.
 Ecclesiae templum reboabat dulce canorum.
 430 Ut subtilis erat dicti vox praesulis alma!
 Illuc vicini multo admiramine ducti
 Saepius accedunt et, quid sit, noscere quaerunt:
 Qui sint, quidque canant, vel quae sint munera vocis.
 Sed tunc interius proprios extendere visus
 435 Dum cupiunt, ea vox tenui subducitur aura,
 Ut solet audiri cum vas contingitur aeris,
 Et sonus assurgens paulatim ducitur astris.
 Sed docte dum se retrahunt, ut longius essent,
 Dulcibus auditu resonabat vocibus aer.
 440 Solibus in primis mansit celebratio talis,
 Alme, tuo, Landberte, loco caelestibus ymnis.
 Hunc igitur sanctum dominus clarescere multis CAP. XXXVII.
 Decrevit signis, virtutibus inde notatis,
 Postquam dicta super stilus ascribendo peregit,
 445 Ostendens mitem sacro de praesule finem.
 Quas non nostra suis audet contingere plectris
 Calliope ludens, quia sunt miracula summi
 Patris, ab excelso qui conspicit omnia gyro,
 Est et ei vilis stulti sapientia mundi.
 450 Sed, quod fama bonis ingesserat auribus olim,
 Illud enim pangam pressis sub pectore fibris.
 Illa piam ducens per celsa, per infima vocem CAP. XXXVIII.
 Non reticere valet, pretiosus corpore martyr,

416 Qui BLV: corr. Suysken (cf. v. 537) 417 maxima V 421 id om. V sulimia V
 423 populus clerusque LV; in re dubia ut codicem B sequeretur, commotus sum prima vita AS p. 579a
 quem inditum in basilicam s. Petri deferunt clerici cum hymnis, populus cum lamentis. 424 noctes V¹
 425 sepulchro B; item v. 540 fulcro B; cf. ad v. 279 430—439 habet Stephanus Leodiensis AS p. 588
 (Illuc, quidque, subducitur; sed v. 438 At) 431 Illic B 433 quidve Suysken uoces V 435 sub-
 ducitur sic BLV 436 uas (a in ras.) B 437 sumus L¹ 440 imprimis V 441 Sancte B in officio
 p. 13 D. 453 Non reticere valet: 'pretiosus corpore martyr'. Illius ergo etc. Suysken et Reiffenberg; unam
 periodum effeci, cum capiti inscriptum sit 'de fama piorum'; cui explicationi quod obesse videtur ergo, metri
 causa inculcatum puto, ut nam et enim (cf. ad v. 10)

419 cf. C. Sittl, die Gebärden der Griechen und Römer p. 19¹. 421 id (ut illud 422, id 425) corpus.
 422 sc. basilica s. Petri; cf. app. v. 423. 438 cf. v. 378; docte i. e. prudenter, cognoscentes se nihil indagare
 posse. 442 multum temporis inter vitam pedestrem et poetae aetatem intercessit. 443 signis et virtutibus.
 446 'quas virtutes'. Reiffenberg. 449 est pendet a quia particula (v. 447). 451 non pleno pectore, sed
 breviter.

Illius ergo sacer coram cum finis adesset
 455 Et sumptis armis voluisset miles haberi
 Hinc et pensasset cordis libramine recti
 Abiectis armis ut se prosterneret arvis,
 Quod se dixisset septem gestare per annos
 Poenituisse bonum, carni si vita maneret,
 460 Cum se ferre deo sacris deberet in ymnis
 Et non militiae nimium crudelibus armis.

Unde per hos septem tacito sub tempore iussa CAP. XXXVIII.
 Nulla revelando de se facienda iubebat;

Sed post expletos iam dicti temporis annos
 465 Advenisse viro clarus narratur eidem,
 Qui tunc clavigeras adstabat reddere curas
 Ecclesiae sacrae. Sic tunc coepere loquentes:
 'Unde venit dominus multis non visus ab annis?'
 Ille quidem 'Fuimus Romam iam visere;' dixit

470 'Sed nunc tempus adest et nos idcirco venimus, CAP. XL.
 Dignae mercedis, frater, quo Dodo suique
 Praemia suscipiant, dominis et debita reddant,
 Se quibus addiderant studiis servire malignis.
 Nunc tu vade celer, Dodoni et talia defer:

475 »Audito, princeps: exhinc sermone vocantis
 Ibis et ante deum rationis famina pones,
 Per te cur tetigit Landbertus limina mortis.'
 Nuntius advenit, Dodoni et talia promsit;
 Dodo furens voluit super hunc efferre mucronem,
 480 Ille sed evasit domino salvante reductus.

Tunc tremuere nimis dirae praecordia mentis, CAP. XLI.
 Humor ab internis turpi maculamine tractus
 Advolat, atque ruber fluvialiter exiit imber;
 Disrupti iecoris bilis est exire coactus,

485 Pectore concusso coepit se pellere tabum,
 Atque per os putridum miseri Dodonis ab intus
 Erupere foras fetentis turpia ventris.
 Huc illucque ruens insano fine peremptus
 Sicque animam miser exhalans inferna petivit.

490 Eius et ex sociis plures insania pressit, CAP. XLII.
 Turpiter ac rapuit raptosque ad tartara misit:
 Exemptis alii gladiis sub caede vicissim
 Ad priscos redeundo patres inferna revisunt;

456 pensabat LV, qua lectione recepta tantae turbae nascuntur, ut nec corrigendo nec transponendo
 tolli posse videantur; recepi igitur lectionem libri B, quamquam interpolationis movet suspicionem (quod ut
 v. 377 a famae notione pendet) fort. recto 473 adiderant V 475 exhinc sic BLV 478 et dodoni LV;
 cf. v. 474, et advenit perfectum potius videtur ut prompsit promisit V 479—516 folio execto in B
 desiderantur 481 mentris L 485 sepellere tabo LV: correxi 492 exemptis sic LV uiscissim V

458 se gestare (velle) poenitentiae bonum; cf. v. 378. 462 in vita prima p. 579^e eadem res
 narratur, nisi quod ibi Landbertus Amalgisilo thesaurario post annum apparet. 472 dominis: sc.
 daemonibus. 475 sermone vocantis dei. 493 maiores enim eorum utpote pagani aeterna poena
 damnati erant.

- Daemoniis alios diro et clamore fragosos
 495 Mors sibi succensis Ethneis indidit oris;
 Ille quidem, qui non timuit configere telo
 Sacrum pontificem, fraterno cuspide fossus
 (Heu sibi) perpetuis mansurus in ignibus ardet.
 Dodonis socii tali sunt fine perempti.
- 500 Post aliquos igitur currentis temporis annos
 Praesul Landbertus noctis per somnia visus
 Divinae fidei fidis constanter amicis
 Saepe revelavit, proprium quod corpus haberi
 Vellet, ubi caelis animam commiserat almam;
 505 Iussit, et hoc fieri repetens expressius infit.
 Comperit hoc praesul Hucbertus nomine dictus,
 Almi pontificis rumor quia talis habetur,
 Cuius discipulus fuerat karissimus olim.
 Collectis populis et clarae civibus urbis
 510 Praesulibusque sacris regno ac primoribus aptis
 Pergunt ad tumbam pretiosi martyris illam.
 Quae reserata bonos flagrans sic sparsit odores,
 Plebs ad divinos magis ut se ferret amores.
 Tunc vox apta sacris lunares concitat orbes,
 515 Clarus et astrigeris sic movit laudibus aer
 Sydera demulcens, lacrimis ut cuncta maderent.
- Hinc etenim corpus solida cum carne repertum
 Suscipiunt sacris alte volitantibus ymnis.
 Tunc urbs maestitiam conectit laudibus atram,
 520 Quod se conspiciat visu custodis abactam;
 Grex ovium luctus altis balatibus addit,
 Quod se desertum pastoris cura relinquit.
 Coeptum ducit iter plebis veneratio mitis
 Et comitantur idem crebris miracula signis.
 525 Sic adiere locum sancto dormire paratum
 Carnis et illius roseo de rore perunctum.
- Illius inde loci plebs assurrexit ovanter
 Et sua largifluis ornare cubilia donis
 Maturat satagitque, sacros ut spargat odores.
 530 Tunc altos audire fuit per compita cantus,
 Dum tuba mugitus per devia quaerere claros
 Bombica temptaret ringentibus undique musis;
 Stridula carpsit iter resecare per alta canoras
 Tibia rite vias. Tali Landbertus honore

CAP. XLIII.

CAP. XLIIII.

CAP. XLV.

495 ethneis scripsi: ethneis V, ex L ad editionis Leodiensis lectionem et lineis nihil adnotavit Hampe;
 Aetnaeae orae peccatoribus succensae pro gehenna dicuntur 497 fossis V 498 in ignibus sic LV
 499 fine sic LV 500 aliquos sic LV 510 ac L (i. e. ac primoribus regno aptis): a V 512 reserata L
 flagrans sic LV i. e. fragrans 513 Plebs L (itemque v. 201. 527) 514 excitat L¹ 519 urs L¹
 conectat LV 524 crebis V 528 domus V

494 infolge (in sie gefahrener) böser Geister mit Geschrei polternd; et quarto loco positum est.
 497 sq. sententiae acumen in participio inest. 514 ad sepulchrum Landberti praeter cantus plebis
 christianae etiam angelorum cantica (cf. astrigeris laudibus v. 515) audita esse tradit vita p. 580^a.
 521 cf. v. 204. 530 fuit: cf. Roensch p. 363. 531 cf. Fortun. V. M. IV 535. 533 cf. v. 298.

- 535 Martyr et eximius deductus ad intima praesul
 Carne quiescit ibi, vitam quo reddidit astris;
 Cui terrae populus gemmis auroque nitentem
 Egregiam struxisse domum signatur et aptam,
 Munera muneribus iungens et praedia donis,
 540 Mausolium comens et dans laquearia fulchris.
 Quam domini Christi sic lux virtutis honorat,
 Ut sibi Landbertum dilectum munere promat.
 Pontifici Stephano sit laus et gloria sacro,
 Cuius praecepto dicta haec sunt fulgida metro;
 545 Nominis et claram carpat de voce coronam.

YMNUS SANCTI LANDBERTI.

1. Fulges salvifico nomine martyr,
 Custos ecclesiae pastor et almae,
 Munis atque regis quam vice Petri,
 O Landberte, gerens proelia Christi.
2. Defensor patriam climatis huius
 Compsisti rosei sanguinis undis,
 Hanc ut caeligenis iungere possis,
 Tempus cum fuerit currere caelis.
3. Tu nos a viciis carne coactis
 Ac vinclis pariter solve malignis
 Deposcens dominum, quo regat aptos
 Nos et laetificet pace potitos.
4. Hoc largire, pater luminis omnis
 Natum per proprium flamine sancto
 Qui tecum liquida vivit in aethra
 Regnans ac moderans saecula cuncta. Amen.

VERSUS IN LAUDE BEATI LANDBERTI.

Praesulis egregii Landberti laude perenni
 Laetificus volitet cantus per saecula mundi.
 Exterior visus conducens intima cordis
 Sufficit his levius, quod vix captatur ab illis.

535 infima LV 537 Qui BLV: corr. Suysken (cf. v. 416) 540 Mausolium sic BLV 543—
 545 alia manu eaque senili scripti sunt in B; cf. praef.

Ymnum sancti Landberti habent BL LANTBERTI B 1,1 alme L 4 landberte sic BL
 3,3 qui B¹ 4,1 sqq. exciso folio post f. 140 perierunt in B; ex L descripsit Hampe 3 liquida vivit
 scripsi (cf. Verg. Aen. VII 65; Ovid. rem. 6, metam. I 67; Sil. Ital. IV 103): uiuida uiuit L

Versus in laude beati Landberti habent BLV LANTBERTI BV 2 saecula] fort. climata; cf. ad
 Hrotsv. Gong. 303 per vasti volitans cito climata mundi (ita pro machina legendum est) mundi in ras. ss. L¹
 4 Suffit B

536 cf. v. 411. 545 de etymologia cf. praef. ad Hucbaldum.

2,4 cf. Abbonis versum II 570 supra p. 114 ex codice emendatum et Audradi Modici verba vol. III
 p. 87 v. 57 caelo comitantur euntem.

- 5 Quando vides stellas, aliud sentisce per illas:
 Sit tibi sol Christus ceteris dans lumina solus;
 Ecclesiae normam teneat Lucina; per auram
 Vocis apostolicae Maiugena fabilis ore,

 Ignis martyrii Martis meditetur ab igni;
 10 Saturnus sobolem delens det virginitatem;
 Ipsa Venus poterit conventos reddere dignos.
 Aethera dum cernis veluti gemmarier istis,
 Caelestem Solimam ☉☉ — sic percole nostram.
 Eptas haec eadem, qua connumerantur eaedem,
 15 Flaminis almifici propinat munia laudi.
 Haec candelabra sunt septem quae stantia praesunt
 Ante dei sedem; crevit simmista Iohannes.
 Fidus sic animus teneat, sic vernula verus
 Respuat ac falsos errorum dogmate doctos,
 20 Qui sibi hos dominos malebant dicere divos.
 Liba quod apposuit puro de semine nostra,
 Hoc super almifluum protendit vertere nostrum.
 Praecluis ille pater Landbertus nomine noster
 Syderibus totidem nostram stellaverat aedem
 25 Scilicet ecclesiam, matrem quam credimus unam,
 Cuius germineam protraxit serpere prolem
 Stercore componens, multo madore lomentans,
 Quotenus, ad dominum ferretur solvere fructum,
 Iussa sit e meritis arbor bona stare perennis.
 30 Partes quas tetigit, solis de lumine sanxit;
 Lunificans noctes, tenebras disiecerat omnes;
 Instituens plebes fecundos sparserat imbres;
 Martyrio palmam semper quaesiverat aptam,
 Necque recusaret confessor sique maneret.
 35 Perviguit castus, pollens ceu flore pudicus;
 Foedera coniugii haud dampnans extitit ulli.
 Instar nempe poli mundum redimiverat arvi;
 Rursus ab humanis caelum pulchraverat ipsis:

5 sqq. in planetarum allegoria excidit mentio Iovis, idque post v. 8, ubi constructio inconcinna fit; rectum fuisset e. g.: 'per Maiugenam intellegitur vox apostolica, per Martis ignem ignis martyrii' 11 conventos sic BLV 12 ueluti V 13 pariter add. V 14 heedem BLV 15 Flaminis sic BLV 16 psunt sic BLV 19 dictos L¹ 21 pura V 22 protendit sic BLV 26 protraxit sic BLV 27 fort. multoque lemtans (sic) BLV: correxi coll. glossa Sangermanensi lomentare] abstergere lomento vel sinegmate (cf. Du Cange s. v.; apud Goetziū non inveni); nam quantitas syllabae primae falsa in verbo raro offensionem non est apud eum poetam, cui vel ceteris (v. 6) anapaestus est 30 dii V 33 quesiuerāt L 34 Hecque V sicque V 36 illi V 37 redimerat L, redimirat V 38 Cursus V

5—11 cf. *carm. cap. I* (p. 143) 7 i. e. Luna; cf. *Abbo II* 575. 15 Paulus donationes spirituales septem enumerat in *ep. ad Rom.* 12, 6 sqq. (novem in *ep. ad Cor. I* 12, 8 sqq.) 17 apocal. 1, 12; cf. p. 76. 18 vernula dei, non planetarum dominorum (v. 20). 21 (qui non est leoninus) et 22 non intellego. 28 quotenus (i. e. ut), (si) ad dominum ferretur (i. e. nuntiaretur) fructum solvere (arborem), arbor iuberetur e meritis stare perennis (i. e. in perenne). 34 sed ne id quidem recusaret, si (a martyrio exclusus) confessor maneret; alterum que abundat. 35 ceu i. e. et?

- Arva soli caelum, sic caelum fecerat arvum.
 40 Namque fides valuit tantum, quam pectore gessit,
 Omnia quod fecit, quae mens pro velle poposcit.
 Materies rerum vivax excepit agendum
 Illius imperium, dum noverat ore digressum.
 In reliquis fandum potis est quid prodere laudum?
 45 Non capitur sensu nec quitur prendere dictu,
 Quantus tunc fuerat, qualis per cuncta manebat.
 Haec tua, haec tibi sunt, o Ledgia, haec tibimet sunt;
 His super astra sedes, caeli super ardua splendes.
 Et procul a terris absens ex asse vocaris.
 50 Hanc tibi iam, paradise dei, solam meritasti:
 Nulla tibi compar, nisi constat haec tibi compar.
 O quam dulce solum, quam dulcis gleba per arvum!
 Quas tibi quasque vales dignas tibi fingito laudes;
 Tum sursum vocites iusumque iuvamina clames,
 55 Magnificent dominum quo tecum cuncta per aevum,
 A quo tantus honos tibi cessit iure per annos! Amen.

FINIUNT VERSICULI.

41 *puelle sic BLV* 44 *quid // prodere L fort. quis promere i. e. quis potest in reliquis fandum*
('das zu sagende Mass') laudum promere? 45 *Nec B* 47 *legia B¹* 54 *Cum V lusumque BLV:*
correxi; cf. ad s. Benedictae vitam Laudunensem, de sole 26 56 *Amen om. B (totam subscriptionem om. V)*

42 *materies rerum: die Natur.* 45 *nec dictu comprehendendi potest.* 49 *ex asse: ganz und*
gar, nicht nur teilweise. 50 *solam, sc. comparem.* 51 *cf. Abbo I 1—9.* 53 *tibi quasque*
(i. e. omnes), quas vales laudes (sc. tibi fingere), tibi (emphatice repetitur) fingito (utpote) dignas.

RADBODI CARMINA.

*Radbodus*¹ nobili genere² in pago Lomacensi³ ortus apud Guntherum Coloniensem archiepiscopum, avunculum suum, institutus est⁴. Quo deposito Caroli Calvi adiit palatium⁵, magistro usus Mannone⁶, sodalibus Stephano et Mancione, qui postea alter Leodiensi, alter Catalaunensi ecclesiae praepositi sunt⁷. Carolo defuncto cum suos visitavisset⁸, iunctus Hugoni abbati s. Martini Turonensis, qui avunculus erat Caroli Calvi, philosophiae studuit⁹. Tum vero, postquam Ogelbaldus¹⁰, Traiectensis ecclesiae episcopus, a. d. VII. Kalendas Octobres a. 899 decessit, ipse a clero et plebe exposcitur¹¹ et ab Arnulfo, non multo antequam ille et ipse moreretur, confirmatur¹². Danorum autem invasionibus episcopali sede relicta Daventriam transmigrare coactus est, nec redire ei licuit Traiectum nisi visitandi gratia¹³. Tamen ecclesiae suae multum profuit, quippe qui a Conrado rege impetraret, ut privilegia regia, quotquot inveniri poterat, ei confirmaret¹⁴. Decessit a. d. III. Kalendas Decembres a. 917¹⁵.

1) Sic (vel Ratbodus) nomen scribitur in vitae (SS. XV 1 p. 568 sqq.) codice Haagensi, et in carminum codd. Cottoniano, Berolinensibus, Palatino; Rabbodo i. e. Radbodo (cf. SS. XV 1 p. 569, 14 et DD. I p. 23, 1) in Gandensi. 2) Cf. vitam p. 569, 8 ab inclitis Francorum parentibus et christianissimis editus; p. 569, 13 dux quoque Fresonum Radbodo suae matris attavus extitit. 3) p. 569, 43 suos visitaturus patriam rustice Lomochanum (Namur) nuncupatam adiit; nisi patria ibi pro regione dicta est. 4) p. 569, 16 florem vero primaevae iuventutis apud Guntherum Agrippinensis ecclesiae praesulem, qui eius avunculus extitit, sub ferula scholae degens edomuit. 5) p. 569, 17 sed praesuli non succedentibus prosperis, tamen nequaquam ad animae damnum, ut credendum est, puer . . . Karoli regis Francorum, filii quoque Lothowici imperatoris adiit palatium; de Gunthero deposito v. Duemmler, Ostfr.² II 68. 6) p. 569, 22 huius gymnasii curam Manno philosophus freno sapientiae regebat. 7) p. 569, 23—29 cum Waitzii nota⁶). 8) p. 569, 42 postquam vero Karolus hominem exuit, sub quo sanctus vir annos adulescentiae transegit, suos visitaturus patriam rustice Lomochanum nuncupatam adiit. 9) p. 569, 43 quin et Hugoni summae dignitatis abbati tunc temporis et abbatum praecipuo iunctus palmam philosophandi prae ceteris extulit, tam dialecticis quam rhetoricis insistendo sollerter argumentis. 10) De nomine et die cf. Holder-Egger p. 570¹; p. 570, 4 interea contigit Egilberto (sic) praesule carnis debitum solvente Traiectensem ecclesiam pastore viduatam existere. 11) p. 570, 6 fit non sine nutu dei unanimis concordia tam cleri quam plebis, hunc virum meritis approbatum sibi in patrem exposcere. 12) p. 570, 8 quin et rex Arnulphus, qui tunc regni gubernabat habenas, eius et (principes), laudanda sancti viri opinione delectati, ad idem non sine nutu dei divinitus admoniti tractabant in commune; mortuus est Arnulfus incertum utrum a. d. III. Kal. Decembres an a. d. VI. Idus Decembres a. 899 (cf. Duemmler, Ostfr.² III 473 adn. 3). 13) p. 571, 7 episcopali vero sede Danorum persecutione Traiecto desolata Daventriae sedem ipsius elegit, Traiectensis non immemor sedis . . .; quam cum saepe temporis opportunitate data pace viseret. 14) Cf. DD. I p. 23. 15) Cf. Holder-Egger p. 571^c adn. 2.

Radbodi quae habemus carmina, ea omnia fecit, postquam episcopus factus est; cuncta enim in codicibus vindicantur Radbodo (vel Rabbodoni) s. Traiectensis ecclesiae famulo, cum ea autem Radbodo nihil ante electionem fuerat necessitatis. Quae ita ordinavimus, ut inciperemus ab epitaphio illo, quod sibi ipse Radbodus scripsit, additis eis quae de anno 900 ille praemisit eisque versiculis subiectis, qui subiunguntur in codice Cottoniano Tib. C. XI saec. X ineuntis (= C) quem Carolus Hampe denuo excussit (cf. N. A. XXII 634).

Sequuntur officium in translatione sancti Martini ex antiphonario antiquissimo Traiectensi (bibl. univ. 406; cf. Tiele, catalog. a. 1887 p. 139, qui iniuria codicem saeculo XII° vindicat) et in translatione s. Martini sequentia, quae cum et ipsa in Traiectensi codice 413 saec. XIV (cf. Tiele p. 140) fol. 174 legatur, Duemmlero Radbodi esse videbatur; utraque diligenter ed. Moll, kerkhist. Archief III 215 sqq., de sequentiae editionibus v. U. Chevalier, repertor. hymnol. num. 2142. Nam, quamquam hymnos, sequentias, officia in hoc poetarum corpus recipere non solemus, officium illud tamen dignum erat, quod inter Monumenta Germaniae historica ederetur, cum in eo res ad annum 903 pertinentes tangantur eiusque verba Radbodus moriens repetiverit, quoad lingua moveri potuit. Tum vero non erat, cur sequentiam excluderemus. Utrumque codicem ipse Berolini adhibui (= U).

Quarto et quinto loco posuimus carmina apostolis Fresonum dicata, Swidberto et Lebuino. Swidbertum primi ediderunt Bollandiani (Mart. I 85 sq.) ex codice olim s. Maximini Trevirensis (cf. Th. Gottlieb, über mittelalterl. Bibl. p. 346, 97) nunc Gandensi 507 saec. XI fol. 101 sq. (cf. St. Génois, catalogue des mss. de Gand p. 378; = G); codicem optimum huc missum ipse excussi et glossas descripsi; usus praeterea sum collatione V. Cl. H. Pirenne, quam ille intercedente V. Cl. A. Wagenero fecerat. Primus adhibui codicem Berolinensem cartaceum theolog. 4° n. 141 saec. XV (= B), qui fol. 252 carmen continet omissis glossis; hic liber ubi scriptus sit, inde cognoscitur, quod p. 326 legitur genealogia comitum Clevensium usque ad Adolphum ducem et comitem, qui obiit anno 1448, cui alia manus addidit Iohannes duos, filium et nepotem; p. 328 nomina archiepiscoporum Coloniensium usque ad Theodericum de Moirs (1414—1463), continuata saec. XVI ad Hermannum de Weden (i. e. Wied, 1515—1547, † 1552); p. 329 nomina episcoporum Paderbornensis civitatis usque ad Rembertum Kerzimbrock (1547—1568), continuata saec. XVII ad Ferdinandum de Furstenberg, obiit anno 1683 26. Iunii.

Ad Lebuinum recensendum praeter cod. Berolinensem membranaceum rescriptum theolog. 4° n. 142 saec. XV fol. 195 sqq. (= B) glossis instructum, qui a. 1825 mense Septembri Dusseldorpi emptus est, praesto erat editio Suriana (de probatis sanctorum historiis VI p. 1070 sq. = S), quae num ex alio libro facta sit, dubitari potest, quoniam ea, quae maxime discedunt, Surius interpolavit, minora autem aut emendata aut casu peccata esse possunt.

Extremo loco posui versiculos satis elegantes de hirundine, quos ab E. de Thraemer ex codice Palatino 1564 saec. X fol. 149' non ita diligenter descriptos primus edidit Duemmler (Z. f. d. A. XIX p. 388 sq.; cf. ibidem XX p. 116); ego novo apographo usus sum, quod fecit Ioh. Schmidt professor Regimontanus b. m.

I 1.

Anno ab incarnatione domini DCCCC apparuit in cēlo mirabile signum. Stelle enim visę sunt undique tamquam ex alto in orizontis ima profluere, circa poli cardinem omnes fere inter se invicem concurrere. Quod prodigium secutę sunt tristes rerum calamitates: aeris videlicet maxima intemperies crebrique ventorum turbines, fluminum.

quoque terminos suos transgredientium terribilis quædam quasi kataclismi imago et
 (quod his pestilentius est) dirę hominum adversus deum se extollentium tempestates.
 Hoc eodem anno, priusquam tamen epactę mutarentur, Folko Remorum metropolitanus
 et Zvendiboldus rex interfecti sunt, ac non multis antea diebus ego peccator Radbodus
 inter famulos sanctę Traiectensis ecclesię conscribi merui; atque o utinam cum eisdem
 10 ęternę vitę consortium merear adipisci. Hoc ergo erit epitaphium meum:

DE VIATICO CHRISTI.

Aesuries te, Christe deus, sitis atque videndi
 Iam modo carnales me vetat esse dapes.
 Da modo te vesci, te potum haurire salutis;
 15 Unicus ignotę tu cybus esto vię
 Et, quem longa fames errantem ambesit in orbe,
 Nunc satia vultu, patris imago, tuo.

II.

ITEM ALIUD DE POSCENDA PECCATORUM REMISSIONE.

O deus omnipotens, cuius pietate redemptus
 Subsistit melius quam generatus homo,
 Respice me miserum peccati mole gravatum
 Et nimio pressum pondere, Christe, leva;
 5 Ereptumque gregis dira de sorte sinistri
 Iudicii inter oves tempore siste tuas.

III.

ITEMQUE ORATIO AD SANCTUM MARTINUM.

Sis pius, oro, mihi, Martine, habitator Olimphi;
 Solamen miseri sis pius oro mihi.
 Porrige, queso, manum, ne me trahat ecce profundum;
 Portus navifragũ, porrige queso manum.
 5 Imminet umbra necis: nunc nunc mihi proximus assis;
 Res nimium tristis: imminet umbra necis.
 Eripe me tenebris, Cocyti et subtrahe flammis;
 Dilector lucis, eripe me tenebris,
 Me quoque redde polo, regnum quo permanet agno;
 10 Qui frueris cęlo, me quoque redde polo.

I 1 5 terminos *C* 11 de viatico Christi *inscriptionem distinxi* 13 carnalis *C* 16 ambesit
lapsus ipsius poetae videtur 17 Hunc *Heda*
 III 2 misero *Heda* 3 me *ss. C* 5 sic *C*

I 1 7 i. e. ante kalendas Septembres (cf. *Grotefend, Zeitrechnung I p. 50 b*); interfecti sunt Fulco
 a. d. XV kal. Iulias et Zvendiboldus Idibus Augustis a. DCCCC. Radbodus quod se non multis antea
 diebus inter famulos sanctę Traiectensis ecclesię conscriptum narrat, consecrationem dicit, non
 electionem, quae etiam superiore anno facta fuerat (cf. p. 160 adn.). 8 Zventiboldum is non detestatur,
 qui erat, ut ipse una cum illo et Folkone archiepiscopo aeternae vitę consortium adipiscatur; cf.
Duemmler, Ostfr.² III 503 (cum adn. 1). 14 ut te, qui potus es salutis, hauriam; cf. *Radbodi Lebuin.*
v. 25. 15 i. e. cibus. II 5 *Matth. 25, 32.* III 3 cf. orationem carmini de s. Quintino praemissam
 v. 2 porrige quaeso manum.

II.

IN TRANSLATIONE SANCTI MARTINI EPISCOPI.

AD VESPERAS.

ANTIPHONA. Intercede pro nobis, *beate pontifex Martine, ad dominum Iesum Chrystum, apud quem est misericordia in perpetuum.*

RESPONSORIUM. *Gemma ista fulget in caelo, coruscat in terra; ubique honoratur, ubique diligitur.*

5 VERSUS. Ora pro nobis beate Martine.

SUPER MAGNIFICAT ANTIPHONA. Ecce læti laude digna prevenimus gaudia
Gloria Martini celsa plane spiritvalia.
Chryste, nobis esto fautor cum misericordia.

INVITATORIUM. Confessorum regem adoremus, qui cælestis regni meritum et gloriam
10 contulit sancto suo Martino. Venite exultemus.

IN PRIMO NOCTURNO.

ANTIPHONA. Sponsa Chrysti ecclesia et mater et virgo est; generat filios et regenerat in eodem Chrysto domino deo nostro.

ANTIPHONA. Huius reginæ stantis a dextris regis, imperiali ornamento multum splendoris contulit gemma fulgidissima, beatus videlicet Martinus episcopus.

15 ANTIPHONA. Hęc namque omnem suo fulgore christiani nominis orbem irradiat. Amavit eum dominus et ornavit.

RESPONSORIUM. Novum Chrysti miraculum, quo in diebus nostris sponsam suam, sanctam videlicet ecclesiam, honorare dignatus est, sicut nos delectat audire, ita oportet et credere.

20 VERSUS. Signum, quod factum est in diebus nostris a domino per beatum Martinum, sicut nos *delectat audire, ita oportet et credere.*

RESPONSORIUM. Sponsa Chrysti ecclesia et mater et virgo est; generat filios et regenerat, emancipans illos a servitute miserabili faciensque eos heredes testamenti sui.

VERSUS. Si quos autem videt a se male alienatos, hos sibi certatim adoptat in filios,
25 *emancipans illos a servitute miserabili faciensque eos heredes testamenti sui.*

RESPONSORIUM. Huius reginæ stantis a dextris regis imperiali ornamento multum splendoris contulit gemma fulgidissima, Martinus sacerdos domini gloriosus.

VERSUS. In diademate capitis eius ipsius sponsi manu impressa est gemma *fulgidissima, Martinus sacerdos domini gloriosus.*

IN SECUNDO NOCTURNO.

30 ANTIPHONA. Cuncta ergo, quę attigerit, loca gemma hęc plena decoris reliquit et honestatis.

ANTIPHONA. Ipsa autem in conspectu domini quemadmodum sidus principale flammis fulget perhennibus.

ANTIPHONA. Igitur inter choros angelorum splendida satis habetur et honore dignissima.

ANTIPHONA] A *U et sic passim; obliquis litteris expressimus ea, quae ex aliis potissimum officii partibus supplevit Moll (v. 1sq. ex officio in natali s. Martini; cf. Moll, kerkhist. Archief III 215⁴)* 7 gloriam Martini celsis celebremus laudibus Iohannes a Leidis (cf. Moll, kerkhist. Archief III 187) spiritualia sic *U*

6 *laeti celsa Martini gloria; cf. SS. XV 1 p. 571^c, 1sq.* 10 *psalm. 94, 1^a. Moll.* 17—
19 = *SS. XV 2 p. 1240, 8sq.*

RESPONSORIUM. Gemma ista fulget in cēlo, coruscat in terra, in mari obsecratur, in 35
insulis honoratur, ubique diligitur.

VERSUS. Si quis illam possederit, non deficiet omni bono. In mari *obsecratur, in
insulis honoratur, ubique diligitur.*

RESPONSORIUM. Si quis huius gemmę amminiculo suffultus esse meretur, non eum
ambitio inflat, non paupertas contristat, non conditio mortalitatis excruciat. 40

VERSUS. Quin immo inter omnia vitę presentis discrimina incertos semper moderatur
eventus; non paupertas *contristat, non conditio mortalitatis excruciat.*

RESPONSORIUM. O felix locus, qui talem gemmam complectitur! o laudabilis civitas, in
qua tales divitię conservantur! Quod ex consequenti liquebit exemplo.

VERSUS. Vere eam possumus confiteri ęternę salutis esse participem, quod ex con- 45
sequenti liquebit exemplo.

IN TERTIO NOCTURNO.

ANTIPHONA. Gemma ista fulget in cēlo, coruscat in terra, ubique honoratur, ubique
diligitur.

ANTIPHONA. Si quis eam mercatus fuerit, perhenni gaudebit thesauro. Si quis posse- 50
derit, non deficiet omni bono.

ANTIPHONA. O filii hominum, hanc vobis lucramini: et vitam habebitis. Hanc possidete:
et nichil deerit vobis.

RESPONSORIUM. Cum clamor iniquitatis Gallorum ascendisset ad cēlum, Dani et Sueni
collectis armatorum copiis Turonensium civitati applicuerunt.

VERSUS. Gente Gallorum ad peccata nimium proclivi et propter hoc imminente super eam 55
dei vindicta Dani *et Sueni collectis armatorum copiis Turonensium civitati applicuerunt.*

RESPONSORIUM. Turonici itaque circumstantes sepulchrum defensoris sui clamabant dicentes:
‘Sancte dei Martine, quare tam graviter obdormisti? Ostende, quesumus, pietatem;
succurre, fer opem miseris.

VERSUS. Et qui multa quondam pro alienis signa fecisti, saltem unum fac modo pro 60
tuis, ut liberes nos! Ostende, *quaesumus, pietatem; succurre, fer opem miseris!*

RESPONSORIUM. His ita flebiliter conclamatis surgens bellator invictus contrivit Danos et
Suenos. Turonici autem pro data victoria omnes simul una voce dederunt
gloriam deo.

VERSUS. Fecit hoc loco beatissimus Martinus quod solebat: prostravit inimicos et 65
liberavit famulos suos. Turonici *autem pro data victoria omnes simul una voce
dederunt gloriam deo.*

IN MATUTINIS LAUDIBUS.

ANTIPHONA. Dixērunt Turonici ad beatum Martinum: ‘Quare tam graviter obdormisti?
Ostende, quesumus, pietatem; succurre, fer opem miseris.

ANTIPHONA. Et qui multa quondam pro alienis signa fecisti, saltem unum fac modo 70
pro tuis, ut liberes nos.

ANTIPHONA. His ita flebiliter conclamatis surrexit bellator invictus et liberavit famulos suos.

ANTIPHONA. Turonici autem pro data sibi per Martinum victoria dederunt gloriam deo.

53 sueni sic *U* (itemque v. 63); sueni *Holder-Eggeri codd. SS. XV 2 p. 1242, 27, si fidem licet habere collationibus non ab ipso editore factis. Suen notissimum apud Danos nomen, et passim dicuntur Sueones vel Suenones; permutationem litterarum n et c in Danorum vel Dacorum nomine illustravit J. Grimm, Reinhart Fuchs p. LXXXVIII, ita fort. Sueni pro Suecis dicti*

35 — 37 et 47 — 52 = p. 1241, 22 sqq. 39 — 42 = p. 1241, 47 — 1242, 2. 43 — 44 =
p. 1242, 12. 16. 57 — 61 = p. 1243, 9. 11. 13 — 15. 62 cf. p. 1243, 16.

ANTIPHONA. Omnes ergo nos, tam clerus quam populus, sic eum orando alloquamur:

75 O beate Martine, esto, ubi es, et semper intercede pro nobis.

SUPER BENEDICTUS ANTIPHONA. Turris celsa nimis, quæ celi vexit ad arcem
Martinum astrigeris ambitiosa viis,
Unde vocat populos, qui previus ad bona Chrysti
Sidereum ingressus sanctificavit iter.

IN SECUNDIS VESPERIS.

80 SUPER PSALMO ANTIPHONA. Dixerunt Turonici ad beatum Martinum: Quare tam graviter
obdormisti? Ostende, quesumus, pietatem; succurre, fer opem miseris.

RESPONSORIUM. Turonici itaque circumstantes sepulchrum defensoris sui clamabant dicentes:
Sancte dei Martine, quare tam graviter obdormisti? Ostende, quesumus, pietatem;
succurre, fer opem miseris.

85 SUPER MAGNIFICAT ANTIPHONA. Domine deus noster, cuius gratia beatus Martinus tres
mortuos resuscitavit, concede propicius, ut per eius interventum a morte animae
resuscitari mereamur.

II^B.

ITEM EIUSDEM METRUM ANAPAESTICUM YPERCATALECTUM DE EODEM MIRACULO.

1. Martine beate sacerdos,
Quem Christus ob ardua vitae
Caelestis ad aethera vexit
Meritorum culmine celsum!	7. Tunc rex ait: 'Ite, feroces,
Tela horrida sumite, gentes,
Gallos onerate periclis,
Quos pessimus implicat error.
2. En grex tuus, aspice, praesto est
Tibi subditus ordine trino:
Mas femina sexus uterque,
Sacrique frequentia cleri.	8. Aequam modo sentiet iram,
Pietas quem fecit iniquum,
Homines ne prona voluptas
Impune per avia raptet.
3. Hij vota fidelia tendunt
Nova per miracula tracti,
Fantes tua proelia nostris
Sollemniter acta diebus.	9. Haec iussa deinde sequuntur
Boreae de parte Sueni,
Quos praescia carmina vatum
Quondam cecinere futuros;
4. Nam dum petulantia prolem,
Genuit quam Gallia mater,
Vitiisque immanibus aucta
Lues incentiva teneret:	10. Vocitans hos Francia Danos
Patrio cognomine dicit
Svenos, et in arte duelli
Nimium pro tempore gnaros.
5. Pervenit ad aethera clamor
Scelerum celeumata clangens,
Quo se capitolia caeli
Graviter sensere moveri.	11. Hij dicta minacia primi
Capiunt ex ore tonantis,
Opibusque animisque superbos
Adeunt denso agmine Gallos.
6. Vox attigit ista supernum
Mundo titubante senatum,
Qui protinus omnia regi
Censet referenda perenni.	12. Elegos hinc inde necantes
Furiis incendia miscent,
Ut quod fuga dempserat ensi,
Populans id sorbeat ignis.

80 super psalmo antiphona sic per comp. U

II^B ex cod. Br(uxell. 2376 — 2381 saec. XV.) anonymo edd. Bollandiani catal. hagiogr. I 331; Radbodo
tribuitur in cod. Bo(nnensi 366 saec. XVI., cf. catal. chir. Bonn. p. 106), unde mihi descripsit Alph. Müller.
Strophas distinxi. 3,1 uoto Br. 9,2 Sueni scripsi: sueui Bo. Br. (item infra) 10,2 Patrios Bo. Br.:
corr. Boll. 12,1 Flegos Bo. Br.: correxi coll. Abbone I 309 etc.

74 cf. p. 1244, 23. 85 cf. Sulpic. Sever. dial. II 4, 3 p. 184, 29.

II^B 1,1 cf. 19, 3. 24, 2. 40, 2. 3 cf. 19, 4. 2,1 cf. 41, 2 sq. 4 clerici sexus neuter (Matth. 22, 30).
3, 3 cf. p. 163, 17. 4, 2 cf. carm. de s. Bened. v. 154. 5, 1 cf. genes. 4, 10. 6, 1 cf. Notkeri seq. Clare
sanctorum senatus apostolorum. 7, 4 cf. carm. de s. Landb. v. 31. 8, 2 'Langmut'; cf. Abbo II.
9, 3 Nortmannos intellegit Gog et Magog, ut vulgo Hungarios.

13. Tunc sensit inepta iuventus,
Quod spreverat ante minarum,
Cum vulnera saeva videret
Nec praemia sanguinis ulla.
14. Iacet hic inhumatus harena,
Latet ille necatus in unda;
Pressatus at iste catenis
Luit inter vincula ferri.
15. Multos lupo acer abhorret,
Olidum tempnendo cadaver,
Nec fetida viscera corvus
Dignatur, ad integra tendens.
16. Deus, o, deus, aspice clades,
Patitur quas Gallica proles,
Paucisque per ampla relictis
Tua iam clementia parcat.
17. Porro, ut redeamus ad orsa,
Danus ferus omnia vastat,
Sequanae Ligerisque per amnes
Classim quasi castra coaptans.
18. Sed dum redeuntibus annis
Semper nova damna redirent
Iamiamque Neustria campos
Tribulis operiret ineptis,
19. Tandem legione globata
Adiit tua moenia Danus,
Martine beate sacerdos,
Quem Christus ad aethera vexit.
20. Urbs dicitur illa Turonos,
Cui dogmata clara dedisti:
In qua pretiosa tuarum
Fulget gaza reliquiarum.
21. Hanc hosticus impetus armis
Cingit, quatit, obruit, urget:
Crepitant saxa obvia saxis,
Emitur quoque sanguine palma.
22. Tunc quisque per oppida cursans
Ad certa pericula miles
Paucos videt undique fratres,
Cum plurimus ingruat hostis.
23. Quid plura? novissimus angor
Spe cassus et irrita temptans
Subita ratione palaestris
Sese melioribus aptat:
24. Precibus te flectere fuis,
Martine beate sacerdos,
Famulis quo praevis assis
Solito de more triumphans.
25. Ergo ad tua templa priores
Properant, quos praemonet ordo;
Sequitur mox flebile vulgus:
Infans, anus ac veteranus.
26. Hinc psalmus, et inde ululatus;
Hinc prex, lacrimae inde fluebant.
Gemit hic, suspirat et ille;
Metus et dolor omnibus unus.
27. Ibi tum simul ore lugubri
Blaterant has flendo querelas:
'Martine beate sacerdos,
Cur te placet esse soporum?
28. Aut quis tibi somnus inhaesit,
Dum nos mala tanta coartant?
Num victus es, aut ita lassus,
Nequeas ut sternere Danos?
29. En caedimur; en spoliatur,
Capimur strictimque ligamur —
Et tu, quasi nescius horum
Haec omnia negligis orans?
30. Vigila, consurge (precamur),
Crucis ac vexilla prehende
Et ut olim pondere pinus,
Sic nunc cruce sterne rebelles'.
31. His questibus aure benigna
Mox annuis atque potenter
Tumuli consurgis ab antro,
Tua Danis robora monstrans.
32. Nam cum tua membra clientes
Raperent ex fauce sepulchri,
Ferrentque ea turribus arma,
Totus simul horruit hostis;
33. Metus illicet excutit artus,
Sanguis coeundo refugit,
Scotosis generata cerebro
Danos rotat orbe rotundo.
34. O mira potentia Christi!
Meritis o macte sacerdos!
Rutila non casside pugnas
Nec proteris ense Suenos —
35. Verum tuus agmina solus
Conspectus inertia reddit:
Globus omnis ut ebrius errat,
Te turris in arce locato.
36. Fugientibus ergo catervis
Capitum vertigo resistit,
Miseros spera ludrica volvit
Gressu titubante caducos.
37. Haec eminus aspicientes
Reparant sua proelia cives,
Portaque patente animosi
Simul exsiluere sodales.
38. Tum proxima rura cruoris
Maculant aspergine fusi,
Passim noviesque per agros
Centena cadavera sternunt.

14, 2 ille Bo.: hic Br. (ex 14, 1) 15, 1 lupos Br. 20, 1 fort. Turonis 26, 2 preces Br.
27, 2 hos Br. 28, 4 Nequeas scripsi: Ne queas Bo. Br. 30, 4 cruce om. Br. 38, 3 noniesque Br.

15, 1 cf. Abbo I 639 sq. 17, 3 cf. Abbo I 598. 26, 2 monachi. 30, 3 cf. Sulp. Sev. v. M. cap. 13.
36, 3 i. e. ludicra; cf. p. 166 v. 23.

39. Mox in sua moenia laeti
Repedant cum laude sonora,
Gratesque canendo rependunt
Parili modulamine Christo.
40. Sed enim tua protinus ossa,
Martine beate sacerdos,
Sic restituere sepulchro,
Fuerant velud ante reposta.
41. Hijs omnibus ordine gestis
En grex tuus ut tibi praesto est
Famulans sub imagine trina,
Querulis te vocibus orat.
42. Quo sic tua mira loquentis
Placeant tibi famina plebis,
Ut te rogitante perennem
Valeat conquirere vitam. —
43. Sit magnificentia patri,
Sublimis et ardua proli,
Sit spiritui quoque sancto
Par gloria perpete saeclo. Amen.

III.

IN TRANSLATIONE SANCTI MARTINI SEQUENTIA.

Chevalier, repertor. hymnolog. nr. 2142; melodia BEATUS VIR QUI TIMET, ut Notkeri Sacerdotem Christi Martinum.

- 1^a. Ave summa praesulum ei- a o Cristi gemma meritis inclita virtute lucida!
1^b. Nos audi tua festa colentes annua mundo celebria.
- 2^a. Alme pater, vox nostra te cantat laude sonora:
2^b. Tu pro nobis, spes nostra Martine, deo supplica.
- 3^a. Te Asya notum in Europa laudat omnis et Affrica, gemma caeli fulgidissima;
3^b. Te Gallia, te patrem Francia, nostra supplex ac Fresia colit te fide catholica.
- 4^a. Caecis das viam mutisque loquelam: tu nos adiuva;
4^b. Mundans immunda qui fugas daemona, nos hic libera;
- 5^a. Qui suscitator trium mortuorum fueras, laxa nostrae mortis vincula;
5^b. Qui infirma iam curasti corporum plurima, sana nostrae mentis vulnera;
- 6^a. Qui Cristum tua clamide partita tectum videras nocte secunda,
6^b. Fac prece tua, criminum ut solvat nobis debita Cristi gratia;
- 7^a. Laus tua Christus erat, quem tota semper mente colebas: hunc pro nobis implora,
7^b. Quo lapsis remedia tribuat, praestans culpis veniam: haec precibus impetra;
- 8^a. Lux super te effulsit angelica dum libas mistica: nos per te protegat Cristi dextera;
8^b. Mortis metam qui tuis praedixeras, nil mortem trepidans, a morte animae tu nos libera.
- 9^a. Traiecti te chorus flagitat: 'o Martine, praesulem cum clero deo commenda,
9^b. Per tua nos ut suffragia mereamur perfrui iam tecum luce superna!'

40, 4 reposita Bo. 43, 3 om. Br.

III 1^a summa U *vg.*: summe Bartsch, lat. *Sequenzen* p. 136; sed coniungendum ave, o summa gemma praesulum Christi (cf. *Chevalier, repertor. hymnolog. nr. 1811—1817. 1819. 6813. 7198*) 1^b cf. *Kehren, lat. Sequenzen nr. 651 (eadem est sequentia)* 3^a in Europa U *vg.*: et Europa Bartsch; sed cf. *psalm. 75, 2* notus in Iudaea deus: sic principatus Europae datur 3^b nostra U: tua *vg.* (*interpolator nostra Fresia coniungendum non intellegens coniunxit Francia tua, ubi sc. te colunt Turonenses*) 4^b qui fugas daemona scripsi: qui fugas daemona U *vg.*; fugans daemona Bartsch hic *vg.*: hinc U 5^a mortis U necessario: mentis *vg.* (ex 5^b) 7^b Quo U: Ut *vg.* tribuat in *ras. man. ead. U* 8^a per te *vg.*: semper U

III hic illic hexametrorum ex officio quodam sumptorum frustula agnoscere mihi videor audi tua festa colentes Annua (1^b); alme pater, vox nostra canit te laude sonora (2^a); caecisque viam mutisque loquelam (4^a); laus tua Christus erat, quem tota mente colebas (7^a); iam tecum luce superna (9^b). 3^a cf. p. 163, 27 et appar. ad 1^a. 4^a tu nos adiuva formula liturgica. 5^a cf. *adn. ad. p. 165, 85.* 8^b cf. *Sulpic. Sev. ep. 3, 1, 6 p. 147, 14.*

IV.

CARMEN ALLEGORICUM DE SANCTO SWITBERTO.

Lux nova, Swidbertus, Francos lustravit et Anglos,
 Quo clarum fidei lumen utrisque daret;
 Saxonicos adiit cultor memorabilis agros,
 Ut sereret Christi semen amoris ibi;
 5 Nec sterili ac vacuo Fresonum defuit arvo
 Idque novi fecit germinis esse ferax,
 Iam quia transierat veterum nox caeca malorum
 Coeperat et veri solis adesse dies,
 Qui totum radiis perfundit mitibus orbem,
 10 Ut mala consumens sic bona clarificans.
 O quantus qualisque nitet sol iste per horas
 Bis senas sacrae plebis apostolicę!
 Qualiter his nimios sese flagrante calores
 Intulit, utque illis flammea corda dedit!
 15 Inde est, quod gladios sic contempsero minaces,
 Essent ceu loeti dulcia iura sibi;
 Ignis enim validus cordis fervebat ab ara,
 Artus qui testę fecerat esse pares;
 Corpus ad illati vim vulneris omne rigeat
 20 Sicque resultabat cestibus icta cutis
 Ut robusta silex ligno percussa tenello
 Sive adamas, modica cum temeratur acu.
 Stabant attoniti sua per tectoria reges
 Mirantes galea durius esse caput
 25 Et catafractatis contradere pectus inermes,
 Nil veritos stricto scilicet ense premi.
 Cumque per ambages traheretur, belva 'Quis' inquit
 'Hic rigor aut durę tanta cupido necis?'

1 suuit in suuid corr. G¹, priusquam reliquam nominis partem exararet; swibertus B 6 Id quod
 (per compendium) B 7 malorum (ma ss. m. 1) G 12 pbebis (sic) G 14 atque B² mg. 16 seu
 ceu B 20 celitus B 22 temera²/ G 23 tentoria Bollandiani; sed ipsius Radbodi lapsus esse videtur
 25 Ut catafractis B inermis B 27 traherentur bella Bollandiani; sed belva, quod nomen hic bisyllabum
 est, recte dicitur 'mundi princeps' (cf. gloss. v. 29); ad traheretur ex v. 28 audiri videtur nex, quam a per-
 secutoribus tractam (i. e. dilatam) cupiunt Christiani

11 sq. orae bisssenae apostolorum num terrae ab iis christiana fide imbutae dicantur, dubito; rectius
 fortasse de ipsis apostolis accipitur, ut nomen orae positum non sit nisi propter solis imaginem.

Glossae. 7 nox c. m.] METONOMIKOC 8 solis] Christi 9 radiis] donis gratiarum 16 loeti]
 mortis 17 ara] conscientia bona 18 testę] ut psalmus: exaruit tamquam testa virtus mea 22 cum
 tem.] i. cum temerari temptatur 23 tectoria] palatia 24 caput] s. martiris 25 catafr.] loricatis
 inermes] Inermes sancti pectora sua offerebant gladiis armatorum 27 per amb.] per incertum, quas
 paenas inferret belva] fera bestia

18 psalm. 21, 16 (cf. Oyprian. p. 78, 15 H.) 25 catafractus .i. equus loricatus B refragante v. 26
 et glossa inermes, unde eos hic intellegi apparet, qui in glossa dicuntur armati

- Audi, torva tygris, leo frendens rictibus, audi,
 30 Iuncta quid his referat cum ratione fides:
 Sol cuius radiis totum perfundier orbem
 Diximus, hunc Christum noveris esse deum
 Lucentem de luce patris, de patre calentem,
 Aeque flagrantem vique modoque pari.
 35 Horum is perpetuo mentes accenderat igni
 Noxia quæque cremans, seria cuncta fovens;
 Quo velud ambusti testē nil flexilis instar
 Duruerant hostes inter et arma virum,
 Unde nec adversis flecti potuere nec illis
 40 Terreri effusis barbaro ab ore minis.
 Nunc requie gaudent celsaque ex arce potentum
 Calcantes curvant colla superba sibi.
 Est igitur calor iste bonus, quem tot comitantur
 Divitiae, virtus, palma, corona, polus;
 45 Hoc certe nostras veniens Switbertus ad horas
 Undique perfusus, flammeus intus erat.
 Unde nec horrendos, aderant si forte, Cyclopes
 Arpiasve truces monstra nec ulla pavens
 Signifer insignis securus quolibet ibat,
 50 Iure triumphali laurea sarta gerens.
 O felix miles, solitus qui coedere numquam
 Marti, sed Martem vincere semper eras,
 Quæ tibi pro meritis reddemus carmina tantis
 Quasve tibi laudes tibia nostra canet?
 55 Nonne tuas modulis oblectat dulcibus aures
 Orbibus aplanis obviis empyriis;

34 inque B 35 g igni B 41 ab arce (fort. ex v. 40) B 44 iustus (cf. p. 2 adn. 1) B 45 suuitb.
 sic G 47 cyclopes G 48 arpiasne B 50 sarta G: certa B, certa ss. B² 51 miles / solitus (eras. o;
 voluerat milesolitus) G coedere G ut cod. Pal. in hirundine v. 13 56 obviis G: cibinus B

31 *anacoluthon* est. 32 cf. v. 9. 36 fovens *proprie dictum*: 'erwärmend', ut augeantur.
 39 illis: cf. *verba principis* v. 27. 45 hoc sole (cf. v. 31) perfusus. 51 coniunge solitus eras. 56 *Augustin.*
de civ. dei X 27 (vol. I p. 444, 2 D²) ut in aethereas vel empyreas mundi sublimitates et firmamenta
 caelestia extolleres vitia humana et *Martian. Capell. cap. 202; cf. Traube vol. III p. 804^a s. v.*

Glossae. 29 tygris] tygris bestia Indica ferox et perniciosissima; tygris et leo ponuntur pro seculi huius
 principibus, qui festinant ut effundant sanguinem 31 sol] Christus 33 luc. de luce] ΔΑΤΙCΜΩC.
 divinum 34 vique] virtute 35 igne] dilectione sui 36 cremans] ΔΑΤΙCΜΩC. tropicum seria]
 i. utilia 37 ΠΑΡΑΒΟΛΕ ambusti] circumusti 38 dur.] sicut testa duri facti fuerant virum]
 pro 'virosum' 40 eff.] effusio hic pro multiloquio ponitur, quo barbari putant se posse detertere sanctos
 41 celsaque ex arce] ex caelesti regno 43 bonus] pro 'optimus' 44 virtus] in agone palma] in
 victoria corona] in perceptione praemii polus] in requiei possessione 45 horas] fines 46 flammeus]
 plenus dilectione Christi 47 Cyclopes] Per Cyclopes et Arpias intelliguntur saevissimi persecutores
 49 signifer] vexillum crucis baiulans 50 iure tri.] Ius triumphale erat apud Romanos laureas gestare
 coronas laurea s. g.] coronam victoriae ferens ΜΑΝΤΟΡΙΚΩC .i. allegoricos 51 o felix miles]
 ΔΠΟCΤΡΟΦΑΙ coedere] subcumbere 52 Marti] in pugnationi hostili 56 orbibus] qui non sensibus
 corporis, sed intellectu mentis percipiuntur aplanis] spera summa

29 festinant ut effundant sanguinem = *Prov. 1, 16* 36 *Beda de tropis (Rhet. lat. min. p. 616, 26 ed.*
Halm) hoc affert *asteismi exemplum* ex *Pauli ad Galatas epistula 5, 12* utinam abscindantur qui vos conturbant
 37 ΠΑΡΑΒΟΛΕ G 44 cf. *glossam ad Lebuin. v. 76 (p. 172)* 51 i. e. ἀποστροφή (ut = e); cf. v. 62

Mundus ubi adversos cum praecipitatur in axes
 Atque parallelis cursibus astra fremunt,
 Vera apud aethereos reboat tum musica cyclos
 60 Omnicanens, numeris et comitata suis,
 Usque adeo crescens, ut plus quam nete resultet,
 Ter quoque sive quater bis-dyapason agat;
 Qui sonus humanos longo dyastemate sensus
 Preterit, at superis nobile chroma canit.
 65 Hic tibi suavisonum pangit, vir sancte, melodum,
 Quod duo tresque canunt, quattuor, octo, novem.
 Addo aliud quod nemo valet sub sole mereri,
 Is nisi forte tibi par sit in arce boni:
 Angelici coetus decies centena chororum
 70 Milia simphoniis commodulando sacris
 Auribus in caelo semper felicibus audis,
 Quorum 'ter sanctus' fine sine ora sonant.
 Hoc frueris, presul felix, feliciter ymno,
 Hunc quoque cum reliquis nocte dieque canis;
 75 Atque ideo nostro tua laus non indiget ore,
 Horrendus scelerum personat unde fragor —
 Nempe per inmanes rapitur mens saeva reatus
 (Pro dolor) et Stigio se implicat ipsa Chao;
 Quo circa diros blaterat vox rauca boatus,
 80 Rugitu ac plangit tristia fata gravi:
 Sed te, qui typico psallis modulamine Christo
 Ac superas tantis organa cuncta modis,

57 Mundi B 58 palleis B 59 roboat cum B 60 Omnicanes B 61 ad deo B nece
 resulcet B 64 ac Bollandiani 65 medolū melodum B 66 Quod ^o ^{es} ^{or} ^o ^{em} que canunt IIII UIII UIII G
 68 Is//nisi (eras. ti? sequitur tibi) G arte Bollandiani speciose, sed fort. arx pro 'culmine' dicta est
 70 commodulanda G 72 scs (extr. litt. ex corr.) B 74 relis G 78 Pro^H B² ipse B 80 fatu B
 (corr. B² in mg.) 82 superis tantas G¹ (tantis corr. m. 1)

61 cf. Boetium de instit. mus. et arithm. passim et Chalcidius p. 111, 7 ed. Wrobel veteres
 musici octo solis chordis utebantur, quarum princeps erat hypate edens gravissimum sonum,
 ultima vero nete acutum edens sonum. 62 bis-diapason i. e. maximam symphoniam, ut ait
 Boetius p. 157, 19 ed. Friedlein. 64 cf. Martian. Capell. cap. 955 sq.

Glossae. 57 Cum mundus praecipitatur in axes errantium siderum, ex ea collisione fit vera musica
 58 parallelis] inaequalibus fremunt] ex concursu cyclorum 60 omnicanens] omnes sonos musicos
 habens numeris] dyatessaron, diapente et ceteris 61 nete] chorda acuta in musica 62 ter q. s. q.]
 ΥΠΕΡΒΟΛΗ bis-dyapason] bis-diapason fit ex quadruplo, ultra quem sonum vox humana non ascendit
 63 dyastemate] intervallo 64 chroma] cantum 65 melodum] dulcissimam ferunt esse musicam
 caelestem 66 Per hos numeros omnis musica currit: proportio duorum ad IIII diapason symphoniam
 exprimit; duorum vero ad tria diapente; trium ad quattuor diatessaron; trium ad VIII cum duplo
 diapason diapente; duorum ad VIII bis-diapason; VIII ad VIII epogdoun, id est tonum. Sic ergo habes
 ut opinor omnes symphonias musicae artis 70 simphoniis] consonantiis in marg.] Per ternarium multi-
 plicati quemadmodum II ad VI 72 ter sanctus] ΥΜΝΩΝ ~ ΤΡΙΚΑΓΙΩΝ 77 saeva] perversa
 78 Stigio] infernali Chao] abisso 79 blaterat] garrit boatus] sonos inmanes 80 tristia f.] tristia
 fata s. hominem in tartara deprimi 81 typico] mistico

57 errantium (n in extremo versu abs.) G 62 i. e. ὑπερβολή (ai = e) b. d.] ascend& (& paene
 totum abs.) G; de quadruplo cf. e. g. Boetium p. 202, 6 66 extr. artis ex artu G 70 extr. ad UII G;
 glossa quo spectet, nescio 72 sic G 79 garret G

Summissis animis, contrito corde rogamus:
 'Condescende, humili mitis adesto preci,
 85 Ut, quia te in tantum vitę provexit honestas,
 Audire angelicos quo mereare tonos,
 Nos quoque flagitii purgatos sordibus aptum,
 Sancte, tibi facias laudis inire melos'.
 AMHN.

V.

EGLOGA ECCLESIASTICA RATBODI SANCTAE TRAIECTENSIS
 ECCLESIAE FAMULI DE VIRTUTIBUS BEATI LEBUINI ET DE SANCTO
 NOMINE EIUS QUOD NON SINE QUODAM FUTURORUM PRAESAGIO
 SORTITUS ESSE CREDITUR.

Inclitus Anglorum veniens Lebuinus ab oris
 Sacris virtutum remis et remige Christo
 Saeva procellosi compressit flumina Hreni.
 Cuius forte gravi turgebant hostia flatu
 5 Exagitata feris persaepe aquilonibus ante,
 Atque ea divinae fuerant sic invia navi;
 Sed postquam sanctus rabidas perflarier undas
 Caelitus emisso semel impetravit ab austro,
 Corruit immitis Boreas, moxque aequore tuto
 10 Suscepit placidus pacis navigia Hrenus.
 Haec ubi successu portum petiere secundo,
 Urbis in antiquae perfixa est ancora glebis
 Et lapidis firmata situ, ne forte solutas
 Turbine quassaret rursus vis horrida puppes.
 15 Tum vero insignem mirata est terra colonum
 Condemnare suas caelesti fomite messes
 Ac male nata solo divinis urere flammis,
 Hos allegoricis decernere vitibus agros,
 Illos sinceri sulcis addicere farris,

83 rogam G
 3 hreni sic B, itemque v. 10 6 se B¹ 7 perflaverat S; cf. Swidd. v. 31 11 successu B¹
 12 fort. defixa anchora B (et sic 39 archa, 71 archadici) 16 Condemnare B
 8 auster Boreae adversus (cf. gloss. v. 5 et 9), qui caelitus emittitur, spiritus sanctus est. 18 sqq.
 agros etiam ad illos et quosdam audiendum est.

Glossae. 84 condescende] compatere
 3 fl. Rh.] -i. tumultum habitatorum eius 4 h.] aditus fl.] praedicatione 5 aq.] diaboli
 immissionibus 6 n.] ecclesiae 9 b.] -i. daemonum potestates 12 anch.] verbum dei gl.] mentibus
 fidelium 13 l.] Christi 14 vis] persecutio 16 f.] accensione divini amoris 18 all. vit.] in-
 telligentiae spirituali .. 19 sinceri sulcis farris] castitati

5 cf. Eucherii form. p. 11, 14 ed. Wotke aquilo: diabolus vel homines infideles aut mali (eidem p. 11, 20
 auster calor fidei est) et carmen in Adelardum v. 34 PAC III p. 694. 18 glossa adscripta
 ad agros.

- 20 Arboribus quosdam fidei exercere locandis,
 Qui sua vicino collustrent germina caelo.
 Cernere erat steriles splendescere floribus herbas
 Fecundumque nemus fruges nutrire salutis,
 Nil non proficuum campos redolere per omnes,
 25 Postquam diva seges felicibus haeserat arvis.
 Haec typice noster gessit Lebuinus, amice,
 Si bene perpendis, quid spiritus innuat odis:
 Nam pepigit vites, cum multos codicis almi
 Ornavit gemmis (vinum hinc potare salubre est);
 30 Triticeam posuit messem, cum pectora munda
 Esse dedit castumque deo subnexuit agmen;
 Porro autem arboreas studuit plantare novellas,
 Robora cum fidei statuit, cum pacis olivam
 Crescere, cum fructus fecit pollere perennes.
 35 Iure igitur summo a nobis tractatur amore,
 Iure illi venerandus honos impenditur, altor
 Qui probitatis erat verique assertor opimus,
 Errorum domitor, vitii calcator avari,
 Arca pudicitiae, frugi quoque virginis aula,
 40 Virtutum turris, pacis seu lucis oliva,
 Postremo ipsius, quam carmina cuncta verentur
 Et quae terreno spoliatur se dapsilis auro
 Quaeque deo cognata mori pro fratribus optat,
 Virtutis cum spe aeternae custodia vitae.
 45 Ergo tibi, prudens lector, tibi consule, quaeso,
 Et mecum sancto domini sollemnia vota
 Ne tardes offerre, virum hunc quia diligit omnis
 Dilectus Christo. Christum nam diligit ipse
 Atque ipsum Christus; flagrans amor ardet utrimque
 50 Sed Christi de parte magis, minus est quia totum
 Quod mortalis agit, superant divina caducum.
 Nos quoque, quos semper famulos Lebuinus habebit,
 Nos quia semper amat, devote hunc semper amemus
 Suavibus et modulis Christi cantemus amicum;

25 divas B¹ 29 edidi ex B (cf. I 1 21 da modo te vesci, te potum haurire salutis); cum multos
 codicis almi Struxerat eloquiis, cum dogmata mystica sparsit Surius, qui hic more solito interpolasse lectionem
 traditam videtur, gemmas oculos vitis esse ignorans; certe dogmata spargere imago est non tam vites plantantis
 quam serentis semina, et perfectum tempus rectius ponitur ad exemplum sequentium dedit, subnexuit, statuit,
 fecit 31 subtexit S 36 bonos B² 42 terrēo (altera e ex o corr.) B 45 consulu B¹
 47 tar/des (del. e) B¹ 49 utrumque B

26 amice lector; cf. v. 45. 30 triticea messis dicitur genes. 30, 4; exod. 34, 22; iudic. 15, 1 et
 Verg. Georg. I 219. 42 caritas enim aurum fratribus dividere quam ipsa habere mavult.

Glossae. 20 celsitudini credentium et firmitati, sive propter proceritatem arborum sive propter radices
 terrae firmiter inhaerentes 22 h.] inutilem spiritum gentilium 23 nemus] varios affectus 25 s.]
 fructus bonorum operum a.] animis credentium 39 virg.] abstinentiae 44 virt.] caritatis

20 prosperitatem B¹

- 55 Ipsius et nomen Latio sermone canatur,
 Quale sonat toto divisus ab orbe Britannus.
 Namque illic puerum dixere crepundia parvum
 Liafwim, quod sacrum posthac baptismus probavit
 Decrevitque deo dulce et memorabile nomen.
 60 Nam si vertatur, quod Liafwim cuna sonabat,
 'Carus amicus' erit; sed verbum augere necesse est:
 Cuius, sive cui — melius quid convenit istic,
 Quam si lege metri 'Christo' 'Christi' ve subaudis?
 Haec duo si copules, sancti vocitamen adimplet
 65 Atque in utroque places, cum te Romanus et Anglus
 Audiat exultans laudetque idioma docentem,
 Quod patrium armatos, translatus pascit inermes.
 Ecce autem cohibere monent fastidia carmen,
 Ne Musis doctas laedam ruralibus aures;
 70 Quod facile stipulis, cum quiddam garrio, nostris
 Accidit, Arcadici quae rudunt more peculi.
 Vixque aliquis curet calcem expectare canoris,
 Cui neque saltem obolo primordia digna videntur.
 Sed refert, quid quisque canat: nos otia foeda

54 fort. Christi cantemus amicum, Ipsius ut nomen... 55 canatur (prior a ex corr.) B
 58 liafwim B post haec S, quod apud mediū aevi poetas sane usitatus est 60 qd liafwini B (cf. ad gl.
 v. 55): Liawim quod S, recto fort. ordine 65 utroq; (q ex corr.) B 66 laudetque B: laudat S
 70 stipulis B; ceterum ex glossa ita distincti, ut st. n. casus datus efficeretur 73 abolo B 74 Sed
 refert (sic) quid quisque deo canat B

55 sqq. Radbodum Hucbaldus sequitur in vita Lebuini cap. 1 (ed. Surius): deus sidus eximium
 dignatus est promere, Lebuinum videlicet carum sibi amicum iuxta idioma (cf. v. 66) nominis sibi
 optime congruentis (sic Surius, cuius lectio commendatur homoeoteleuto: congr. opt. cod. Berol. f. 183).
 Ferunt namque suae periti linguae (sic B: fertur enim a suae peritis linguae S, cui ferunt addito
 subiecto displicuisse videtur, quod sane raro additur, cf. R. Heinze ad Lucretium III v. 42 p. 56), quod
 Liafwim (Liafwim B, Liefwyn S) patriotice sit vocitatus (B, cf. v. 64: uocatus S), quod Romanus
 sonat sermo (B, cf. v. 56: Romanis sonat S) 'carus amicus' Si enim quaeratur, cuius vir iste
 extiterit amicus, nequaquam mundanorum vel mundi istius ..., sed potius mundi conditoris servus
 quidem felicissimus. Ceterum cf. vitam Radbodi (SS. XV 1 p. 569, 10) nec tamen nominis praesagium
 vacat a mistico, cum iuxta ydioma (i. e. nach seiner Bedeutung) Radbodus 'consilii nuncius' ore sonat
 Latino. 56 Verg. ecl. 1, 66 toto divisos orbe Britannos. 59 cf. Ribbeck ad Verg. Aen. IV 94.
 61 augere i. e. addere. 63 lege metri: nam Christi carus amicus clausula hexametri versus est;
 Christi amicus vel Christo carus. 64 sc. Liafwim, Christi carus amicus. 68 cf. Radbodi libellum de
 quodam s. Martini miraculo SS. XV 2 p. 1243, 32. 69 doctas aures similiter dixit Sulpicius Severus
 dial. 2, 2, 1 p. 199, 19 religiosas potius quam doctas aures, arbitror, attulisti, audituri me fidei testem,
 non oratoris copia locuturum (cf. Favonii Eulogii disput. de somnio Scipionis in scholiastis Ciceronis
 edd. Orelli-Baiter I p. 401, 23). 70 Verg. ecl. 3, 27. 71 Pers. sat. 3, 9 ut Arcadiae pecuaria
 rudere dicas (de productione vocalis u, quam vulgo corripunt, cf. Iahni comm. p. 145); de versu ab aliis
 laudato v. Iahnum p. 29. 73 elocutio nescio unde desumpta; Otto, Sprichw. der Römer p. 39 s. v. as
 affert Luciani dictionem οὐδὲ ὀβολοῦ ἀξίους. 74 cf. SS. XV 2 p. 1242, 20.

Glossae. 55 nomen] sc. Liafwim 56 Brit.] sanctus Lebuinus Britannia oriundus ab ea nomen habebat
 67 arm.] sc. laicos inermes] sc. clericos 70 stip.] cantui 71 peculi] apocopa 72 can.] carminis

55 liafwini (i. e. liafwim) B 56 britan B 71 peculi apocopa B

- 75 In melius mutasse rati, spirantis amomi
 Palmarumque inopes, Silvano extorsimus algam,
 Quam, Lebuine, vides, sacer ac memorande sacerdos.
 Hanc precor ut, Christum recolens nil fastibus usum
 Pallentis viduae potius cessisse minutis,
 80 Gratam habeas precibusque tuis mea vincula solvas
 Et vera facias post diversoria carnis
 Libertate frui sacris cum coetibus agni.

VI.

VERSUS RATBODI SANCTAE TRAIECTENSIS AECCLÉSIAE FAMULI
DE HIRUNDINE.

- Est mihi corporeae species aptissima formae,
 Quae fore terrigenum nulli onerosa queat;
 Vix etenim digitos numerat mensura quaternos,
 Formula qua constat corporis arta mei.
 5 Unde dei templis fas est mihi ponere nidos
 Inque hominum pullos aede fovere meos.
 Agricolis autem veniens nova gaudia porto;
 Garrula nam 'vacuum scindite' clamo 'solum'.
 Quorum sub laribus modicam dum congero glebam,
 10 Nequiquam augurio spondeo fausta meo.
 At mihi mirandum tribuit natura secretum,
 Quo medicans pullis lumina reddo meis;
 Nam mihi Phytagoras hac coedit in arte magistrae,
 Quem frustra caecus, ut reparetur, adit.
 15 Inde est quod nostro nomen de nomine nascens
 Urbetenus crassis accipit herba locis;
 Quod qui nosse velit, Grecos primum ore sequatur,
 Mox et hirundineam Roma et hirundo dabit.
 Ergo iuvat nostrum, lector, tibi dicere morem,
 20 Quo mirere magis cuncta creantis opus.

77 Quē B 79 Palentis B 82 cetibus B² (del. o)
 4 arta sic P 13 coedit P; cf. Swidb. v. 51 (p. 167) 14 syllabam brevem in caesura tuetur
 v. 36 et carm. I III 6. 8; in Swidberto limatioris artis carmine v. 86 quo pro ut posuit, quod etiam hic
 poni poterat

75 Lactant. de ave phoenice v. 83 spirantis amomi. 76 alga vilius id dicunt, quod nullius
 pretii est (Verg. ecl. 7, 42). 79 cf. Marc. ev. 12, 42.

8 Verg. georg. II 399 solum scindendum. 9 nidi sc. faciendi causa; eos qui vulgo hirundinis
 nido felicitatem portendi putent, opinione falli ipse Radbodus expertus videtur, cum carmen elegantius sit,
 quam ut poetam sine causa superstitioni illi restitisse credas. 12 cf. Isidor. etym. XVII 9, 36
 (vol. IV p. 354 ed. Arev.); de Celso et Plinio v. Mayhoff ad Plinii n. h. XXV 89 (vol. IV p. 145);
 a Plinio sumpsit Macer Floridus cap. 52 p. 98 Choulant.

Glossae. 75 am.] odoris virtutum 76 palm.] i. e. victoriae in agonibus algam] vile obsequium
 78 fast.] muneribus Iudaeorum 79 pall.] ieiunantis min.] humilitati 80 vinc.] peccata

76 agonius B 79 ieiunantis B

Floriferas auras et frondea tempora capto
Tumque per humanas hospitor ipsa domos
Atque ibi spectandum cunctis confingo cubile,
Segnis inersque manus quale patrare nequit.
25 In quo nata mihi praedulcia pignora servo,
Donec me valeant per spatia ampla sequi.
Hunc mihi iungo gregem, et volucres mox explico pennas;
Impigra sic totam duco volando diem,
Nec tamen id frustra: dum quippe per ardua trano,
30 Arrident densis aethera laeta satis;
At, cum limosas pennis contingo paludes,
Tum pluvia et ventis, Aeole, tundis agros.
Sole dehinc gelido cum ninguida bruma propinquat,
Seu patria pellor seu fugio ipsa mea,
35 Nec dulces nidos nec hospita limina curans,
Sed propriae sortis indita iura sequens.
Sic rigidas auras ignotis vito sub antris,
Sic quoque naturae do paradigma tenax.
Heus homo, dum causas rerum miraris opertas,
40 Ne spernas decoris munera quaeso tui:
Tu ratione viges — ego sum rationis egena;
Tu post fata manes — fata ego tota sequor.
His quantum superas, tantum me vince creantis
Imperio parens, iussit ut ipse creans.

40 ne sic P 43 vince sic P

41 Hrotsv. Agn. 211 iuvenes rationis egeni.

SIGLOARDI REMENSIS RHYTHMI.

A Belgis redimus in Galliam septentrionalem. Priusquam vero Laudunum veniamus, ubi carmina de s. Cassiano et de s. Quintino lecta et compilata sunt tertiumque de s. Benedicta est compositum, vel Compendium redeuntem videamus s. Cornelium, Remis paululum subsistimus, cuius urbis archiepiscopum Fulconem a. 900 a Winemaro crudelissime trucidatum Radbodus in praefatione carminis primi commemoravit. Eius enim praesulis et epitaphium metricum habemus a Flodoardo historiis ecclesiae Remensis insertum et planctum a Sigloardo canonico¹ rhythmis scriptum. Cum autem haec duo opuscula facile potuerim Radbodo adiungere, tamen id facere nolui, quod e re videbatur addere eiusdem Sigloardi titulum nulla cum Radbodo ratione coniunctum. Quo recepto etiam simillima Adeloldi cuiusdam, qui et ipse monachus fuit s. Remigii Sigloardo ut videtur aequalis, inscriptio recipienda erat; cuius hodie extat manu scriptus codex nunc Bernensis 522 (cf. H. Hagen, catalog. codd. Bern. p. 438).

PLANCTUS FULCONIS ARCHIEPISCOPI REMENSIS AUCTORE SIGLOARDO.

1. O Fulco, praesul optime,
O cunctis amatissime;	6. Det tibi Christus requiem
Atque coronam perpetem!
2. Re pontifex et nomine;
Homo, sed maior homine;	7. Nos autem te plorabimus
Diebus atque noctibus;
3. Vir nobilis prosapiae,
Et talis sapientiae,
Qualis nullus est hodie;	8. Nam amasti veraciter
Nos et tractasti dulciter.
4. Toto formosus corpore
Magnaеque eloquentiae!	9. Adornasti ecclesiam,
Gubernasti familiam;
5. In tuo fletus funere
Vix possumus reprimere.	10. Per summam dei gratiam
Bene rexisti patriam.

Ex Flodoardi chronico decurtato ed. Labbe, bibl. manuscr. I 362 sq.; de strophica ratione A. Ebert (G. d. L. d. Ma. III p. 174) falso iudicat, multo rectius ante eum W. Meyer, der Ludus de Antichristo p. 96 (VIII 28) 1, 2 amantissime Labbe: correxi 5, 1 fletus Labbe: corr. Duméril 1843 p. 266.

1) Canonicus audit in subscriptione planctus, monachus in titulo v. 14; cf. Hinschius, System des kathol. Kirchenrechts II p. 544.

De Fulcone a. d. XV. Kal. Iul. a. 900 caeso cf. Duemmler, Ostfr. III p. 518 sq. et Radbodum I 1 (supra p. 162).

<p>11. Sed quidam serpens lubricus
Et non pater, sed vitricus,
12. Tibi tendens insidias
Nostras auxit iniurias:
13. Maledictus a domino
Puniatur in baratro!
14. Cum gladio et fustibus
Et armatis militibus
15. Invasit te Guinemarus,
Nulli dulcis, sed amarus;
16. Cui nihil abstuleras,
In quem nihil peccaveras.
17. In die, qua te tradidit,
Et te et ipsum perdidit.
18. Quam cito clerus audiit
Tantum malum, infremuit;
19. Et plebs et ordo gemit:
Ruit illuc et rapuit
Corpus et secum detulit
20. Multasque fudit lacrimas,
Dum celebrat exequias.
21. Translatus in ecclesia,
Stans rectus ad altaria;
22. Abbates et episcopi
Hunc sustentant revestiti:
23. Induunt eum infula
Pallioque et tunica;</p> | <p>24. Stola collo imponitur
Et candela accenditur;
25. Nec deest ibi baculus,
Sed applicatur manibus.
26. Tunc decanus pontificum
Iubet et rogat populum,
Ut orent omnes dominum
27. Pro anima pontificis,
Ne mergatur in inferis,
Sed laetetur cum superis,
28. Et ut deo dent hostiam,
Quae purget eius animam.
29. Tunc omnes deo supplicant
Cum lacrimis et rogitant.
30. Tenent candelam singuli
Pontifices, presbyteri;
31. Tyrannum excommunicant
Et viventem mortificant
32. Omnemque coetum militum,
Qui dederunt auxilium.
33. Post hoc defunctum efferunt
Et honeste sepeliunt,
34. Eiusque ante tumulum
Commendant deo spiritum.
35. In requie sit anima
Nunc et per cuncta saecula.
36. 'Amen, amen, fiat ita'
Dicat omnis ecclesia.</p> |
|---|--|

EXPLICIT RYTHMUS SIGLOARDI CANONICI.

17, 2 prodidit *Bulaeus, histor. univ. Paris. I 288* 23, 1 Inducunt *Duméril probabiliter* 25, 1 fort.
sibi 33, 1 Post haec *Duméril; cf. ad Radbodi Lebuin. v. 58 (p. 171)*

15, 1 Winemarum *interpretatus esse videtur* vinum amarum. 17, 2 te *corporaliter et se ipsum*
spiritualiter. 22, 2 revestiti (*i. e. im Ornate*) ∪ — — —; *cf. 15, (1.) 2. 36, 1.* 25, 1 baculus *pastoralis.*
30, 1 *i. e. unus pontifex et unus presbyter.* 31, 1 *pridie Non. Iulias excommunicabatur Winemarum,*
non is, qui auctor caedis fuerat, Balduinus (cf. Duemmler, Ostfr. III 519). 36, 1 amen *patres inter-*
pretari solent vere vel fideliter; sed cf. Hieronym. in Pauli ep. ad Gal. I 1 (cap. 1, 4) ed. Vall.² VII 380.

SIGLOARDI TITULUS REMENSIS.

	Nongento primo anno	incarnati domini
	Sub quarto Cal. Ianuarii	secundaque sabbati
	Glorioso ab hac urbe	delato corpore
	Domini nostri ac patroni	beati Remigii
5	Cum honore dignitatis	utriusque ordinis
	Concurrebat plebs devote	Heriveo praesuli,
	Carolo rege subsequente	cum Richardo principe,
	Christo laudes una mente	iubilando consone.
	Cum fuisset huc perlatum	pignus sanctissimum,
10	Caelitus virtute lapsa	ilico prosiliit
	(Miro dictu) quidam claudus	directis poplitibus,
	Novo gressu abhinc suum	prosequens Remedium;
	Cuius ope adiuvemur	hic et in perpetuum.
	Sancte, tui Sigloardi	miserere monachi,
15	Qui ductus amore istius	patrati miraculi
	Ob istius monimentum	hunc erexit titulum.

EPITAPHIUM FULCONIS.

Hoc tumulo magni Fulconis membra teguntur
Remorum sedis praesulis egregii,

Sigloardi inscriptionem ad Flodoardi historias Remensis ecclesiae I 22 p. 54 primus a. 1617 ed. Colvenerius; repetierunt Marlot (metropolis Remensis historia I p. 528, histoire de la ville, cité et université de Reims II p. 688), Bouquet (recueil VIII p. 162), Waitz (SS. XIII p. 441⁴), Porillon-Piérard (anciennes croix de Reims, édité par l'abbé Cerf, Reims 1895 p. 56; non vidi). Titulus saec. XVIII exeunte deperditus fuit. Ex Colvenerii verbis 'in circuitu pedis columnae crucis sitae in burgo s. Dionysii Remis eius rei testis est haec inscriptio' non apparet, utrum aequalis an renovata fuerit inscriptio; ex Marloti autem testimonio 'in eo loco . . . crux lapidea erecta est, quae stat adhuc, . . . cuius suppedaneo haec litteris Gothicis exarata leguntur' H. Jadart, bibliothecarius clarissimus urbis Remensis, in litteris humanissime ad me datis recte concludere videtur titulum saec. XIV fere renovatum esse; quod si factum est, facile ea, quae in titulo satis brevi magnae ceteroquin offensioni essent futura, vitia explicantur. Cum igitur nonnulla iam in renovata inscriptione peccata esse videantur, ego supra titulum dedi ut Colvenerius eum exhibet, coniecturis in apparatu propositis.

1 Nongenteno Marlot² recte; d. 29. mensis Decembris a. 900 (novus annus computatur a natali domini) feria fuit secunda (de elocutione cf. Ducange s. v. 2 sabbatum) 2 Sub quarto Calendas (Calend. Marlot¹) Iani Duemmler recte; cf. Flodoard. IV 12 nocte post sanctorum Innocentium natale (i. e. 28./29. decembr.), cuius insequente die id operis (sc. translatio) disponebatur expleri . . . : sic Iani Kalendas Statius silv. I 6, 1, Martis Kalendas Lygdamus (Tibull. III) 1, 1 dixerunt 3 iam add. Waitz; verba ab hac urbe non intellego 4 Domui malim, cum v. 3. 12. 13 (et v. 1) hiatus sit, v. 15 corruptae lectioni debeat synaloepha 7 Carlo Waitz recte 9 hoc add. Waitz, fort. recte (an sacratissimum, cf. Flodoard. SS. p. 441, 24?) 11 Mirum Marlot² recte 15 amore a te patrati miraculi conieci

Flodoard. histor. Rem. eccl. IV 10 SS. XIII p. 575, 16 sqq. Cuius antistitis (s. Fulconis) hoc habetur epitaphium 2 in ras. R(emensis codex); de codd. cf. Waitz p. 408

1 cf. Flodoard. I 22. IV 12 SS. XIII p. 441. 5 sc. clericorum et laicorum. 6 Heriveum archiepiscopum (a. 901—922) cessante Northmannorum persecutione, per solam dei clementiam pace recuperata s. Remigii corpus rettulisse dicit Flodoardus I 22. 7 Carlo rege Simplicio, Richardo principe Burgundiae (cf. Flodoard. IV 12). 11 quidam claudus nomine Abraham; cf. Flodoardum I 22. 12 luditur in nominibus Remigii et remedii; Remedium enim dixerunt Fortunatus alique scriptores Merovingici (cf. Krusch, ind. Auct. Antiquiss. IV 2 et SS. Merow. I—III), ex poetis aevi Carolini Alchvine XC XXII 1. CX XII 3 (vol. I p. 316. 342).

- Germinē nobilium quem Francia protulit ortum
 Aulaque de scholis sumpsit et excoluit.
 5 Hinc deus assumptum statuit virtute probatum,
 Ecclesiae speculum pontificemque pium,
 Septenos denosque simul cui praefuit annos,
 Tres menses, denos insuper atque dies,
 Auxit episcopium superaddens plurima rerum,
 10 Urbis et istius moenia restituit.
 Orbis honor, patriae tutor, pietatis amator
 Pro studio pacis confoditur iaculis.
 Septenum denumque diem iam mensis agebat
 Iunius, ut dira morte peremptus abit.
 15 Cui matris domini, pariter quoque praesulis almi
 Remigii pietas obtineat requiem. Amen.

ADELOLDI TITULUS REMENSIS.

- Cum transisset ex hoc mundo ad caelestem patriam
 Praesul magnus (et benignus) beatus Remigius,
 Huc a plebe sancta digne delatus est corpore,
 In ecclesia condendus Thimothei martiris.
 5 Tunc hoc loco moram fecit nec moveri potuit,
 Donec, quo locandus esset, revelavit dominus:
 Ubi nunc favente Christo praepollet virtutibus,
 Praestans hic deo devotis apta beneficia:
 Caecis visum, claudis gressum et aegris remedium.
 10 Igitur profusis votis exoremus dominum,
 Veniam ut delictorum piis eius precibus
 Mereamur adipisci et caelorum gaudia.
 Sancte Remigi, confessor pretiose domini
 Adeloldi quoque tui miserere famuli.

13 hagebat *R*¹ 14 abit sic; cf. epitaphium Gozlini v. 7 (*supra* p. 137)

Flodoard. histor. Rem. eccl. I 17 SS. XIII p. 427, 55 sqq. Ubi vero feretrum constat ipsius aggravatum, multa feruntur ostensa miracula postmodum. Hic etiam crux exstat abinde posita, columnae monumentis his insignitae praefixa: Cum transisset . . . famuli 2 et benignus addidi (et confessor minus probabiliter Heller)

5 hinc (*i. e. ex aula*) assumptum deus ecclesiae Remensi praefecit. 7 hinc eum a. d. VIII. Idus Martias a. 883 consecratum esse consequitur (cf. v. Kalckstein, *Gesch. des französ. Königh. p. 283*, qui p. 113 miro errore Fulconem a. d. XVII Kalendas Sextiles interfectum dicit); Hincmarus mortuus erat anno 882 a. d. XII Kalendas Ianuarias (cf. Duemmler, *Ostfr. III 210²*). 15 cf. Hincmari epitaphium (vol. III p. 420) v. 10 sqq.: Sis pia cultori, sancta Maria, tuo. Dulcis Remigii sibimet devotio prosit, qua te dilexit pectore et ore, manu.

5 moram fecit *i. e. machte halt.* 7 *i. e. ibi sc., ubi . . .* 9 cf. ad Sigloardi inscr. v. 12. 14 cf. Sigloardi inscr. v. 14.

CARMINA DE SANCTIS CASSIANO QUINTINO BENEDICTA.

Tria edimus carmina, quae cum neque nomina poetarum prae se ferant neque uno codice exhibeantur, mirabere fortasse, cur complectenda nobis visa sint. Neque iniuria; namque duo eorum, ea sc. quae primo et secundo loco posuimus, iam antea erant cognita, Cassianus ex Fontanini¹ et Harsteri² editionibus, Quintinus ex eodem Harsteri libro, etiamsi is, qui utrumque edidit, carmina inter se cohaerere non sensit. Atqui is excusatur ea re, quod Benedictae passionem nec noverat nec novisse poterat. Neque enim potest de tota hac quaestione recte iudicare nisi is qui a Benedictae vita proficiscatur. Quam ob rem recte ita videor mihi agere, ut primum de hoc carmine dicam. Servavit igitur Benedictae passionem codex Parisinus 8431 olim Colbertinus³, qui vitae Wilfridi a Fredegodo conditae, quam infra exhibebimus, recensionem continet interpolatam. In eo fol. 3—20 scripta est vita s. Benedictae manu saec. IX. Carmen totum aequalis manus ita retractavit, ut plurima adderet vel immutaret; semel vel totum folium (18^r et 18°) inserendum erat ob amplitudinem additamentorum. Sed ne sic quidem absolutum est carmen, quoniam et remanserunt versus pentametri (163. 507) vel heptametri (9. 97) nec semper constructio servatur, si additamenta inseras; cf. praesertim v. 161^a et 240^a. Manus tam librarii quam correctoris Franca est; attamen certum est librarium fuisse natione Scottum. Nempe orthographiam eandem atque in Scottorum libris esse cognoscas iis, quae in adnotatione⁴ disputavimus, cum Traubii indice (vol. III 795 sq.) comparatis. Neque mirum id est, quoniam Scotti exules scriptura patria uti interdum

1) *De antiquitatibus Hortae* (Romae 1708) p. 342 sqq. Qui apographo Parisini codicis 12958 usus est (v. 427 sanxit in 'suo libro' pro lavit emendatum testatur), cum ea, quae evulsis foliis nunc demum in P desiderantur, non ediderit et codice s. Germani n. 408 se uti ipse profiteatur. Inutili ergo lectionum pessimarum farragine editionem nostram onerare nolimus; quas, quorum interest, petant ex Harsteri opere. Quae in P corrupta esse dicimus non addito correctoris nomine, ea emendavit Fontaninus. Alterum codicem pleniorum secundum Fontaninum (p. 360) habebant monachi s. Quintini; quem neque ipsum ut indagaremus contigit neque apographon patrum Bollandianorum hodie extare me docuit dominus van den Gheyn; Leodii olim fuisse exemplar ex Stephani imitationibus a me detectis apparet. 2) *Novem vitae sanctorum metricae* (Lipsiae 1887) p. 52 sqq. 'carmen de s. Quintino', p. 64 sqq. 'vita s. Cassiani'. 3) 2°-Catal. vol. IV p. 458; catal. codd. lat. hagiogr. Paris. vol. II p. 557. Ceterum hunc ipsum codicem in Montefalconiano catalogo bibliothecae ignotae (bibl. bibl. II p. 1279^b) i. e. Carmelitarum Claromontensium in Arvernica (Labbe, nova bibl. mss. p. 206 sqq. num. 26) commemorari video. 4) Sunt autem haec:

h praeter usum additur: archanum (v. 110), Herebo (v. 476), hodiosa (v. 286), horta (v. 462), hos (= os, v. 460), Olympus (epilog. v. 20; 110. 307^c. 395^d. 437. 568. 647), thura (v. 466);

desierunt¹. Quod autem sic constat in eo loco, ubi carmen de s. *Benedicta* compositum est, Scottos versatos esse, id postea nobis ansam dabit, ut iudicium de carminis origine faciendum artioribus limitibus coerceatur. Hic id tantum dico poetam ipsum non fuisse Scottigenam, qui numquam fere neglecta geminatione vitium commiserit prosodiae et multa Scotticae orthographiae vestigia sustulerit; de quibus apparatus consulas. Immo Francum poetam fuisse evincunt quae dicit v. 154 de audaci Gallia, cum sic non loquatur nisi qui patriam laudare velit; audacia enim in popularibus suis poetae placebat, quamvis illi tum temporis fidei Christianae lumen nondum acceperant.

Priusquam autem hoc persequar indicium, pauca de Cassiano et Quintino dicam. Cassianum servavit cod. Paris. 12958², olim s. Germani a Pratis, saec. X vel XI fol. 73—76. Usus sum Duemmleri apographo, quod cum codice ipso non sine fructu contuli; quod vero tam multa corrigenda erant, id Harsteri culpa factum est, qui compendia a Duemmlero diligenter servata saepe falso solvit; quod aperte hic dicendum erat, ne quis vitia editionis Harsterianae Duemmlero imputaret. Quintini vita altero codice Parisino 14143³ (s. Germani, olim Corbeiensis) saec. IX vel X fol. 72—82 continetur, quem post F. Burgeri curas vel potius incuriam iterum ipse excussi. Quae vitae quot versus cum sancta *Benedicta* communes habeant, ex adnotatione nostra discas; quamquam inde tum demum uberior fructus colligi poterit, cum cognoverimus, utro loco illi versus proprie positi fuerint et in utrum transsumpti. Et Cassianum quidem ante *Benedictam* carmine celebratum esse inde apparet, quod Cass. v. 221 indicium quaerit veniat quod caelitus illi eadem forma scriptus est a librario *Benedictae* v. 215, corrector vero elegantiores effecit tenorem pronomine relativo in optandi particulam quo mutato. *Benedictam* autem, ut Cassiano posterior est, ita et ipsam priorem esse conicias Quintino; quae enim apte *Matroculus* verba facit ad lictores *Bened.* v. 373 castigate illam; iuvenili aetate tenetur; ast alapis pulcrum magnis percutite vultum, quoniam ibi feriri iubet formosam virginem, ea inepte in Quintini vita v. 224 dicit *Riciovarus* praefectus nequissimus ad *Gentianum* senem (v. 219) iamiam decrepitum: debueras, vetulus, iuvenes a talibus ausis castigare et nunc iuvenili aetate teneris? At ut inepta haec esse apparet, ita fortasse contrariam rationem ea re commendari aliquis putaverit, quod castigandi

h praeter usum omittitur: abebatur (v. 189), altitronus (v. 75. 119. 166), as (v. 453^b), baratrum (v. 200. 287. 364. 513), coreis (v. 580), e (= hae, v. 180), exortata (v. 441), Flegetontis (v. 473^b), onore (v. 46), orrendum (v. 368), orrificas (v. 267), ortor (v. 446. 447^b), timiamata (v. 217), tronum (v. 232);

geminatio consonarum male adhibetur: ammenam (v. 356), ammittere (v. 463), inmittem (v. 550), immo (= imo, v. 517); cf. inmitari (v. 93. 235);

geminatio consonarum male negligitur: amitant (v. 278), aplicuisti (v. 559), aripiunt (v. 248^a), asis (v. 540), atestante (v. 193), guture (v. 182), icirco (v. 363), terigenis (v. 307^c);

permutantur o et u: con (= cum) et cum (= con) passim, cumpeta (v. 57. 411), cumpos (v. 576), cunditor (v. 595), fonto (= functo, v. 487), funs (epil. v. 7; v. 443. 510), incumbens (v. 216), lungum (v. 224), prumsit (epil. v. 28), pumpam (epil. v. 31), recunditur (v. 206^c, cf. appar.), sommis (= summis epil. v. 27; sed v. 206^b sommos = somnos);

permutantur i et e: cumpeta (v. supra; competa v. 212), spondis (v. 472; cf. Ioh. Scott. VII 1, 2 vol. III p. 547);

c intruditur ante g vel x: coniuncgens (v. 72), docxam (v. 200), finexit (v. 196), fluxit (v. 574), iuncgens (v. 561);

c cum qu confunditur: cos (v. 457), iniquum (v. 31), Quocitus (v. 37^d. 497. 596);

b pro p scribitur: subpremo (= supremo, epil. v. 39), blasinator (v. 587).

1) Cf. L. Traube vol. III p. 524 adn. 7. 2) Cf. Delisle, inventaire des mss. latins 8823—18613,

II p. 82. 3) Cf. Delisle, inventaire II p. 129; de Burgerio lenius iudicare nequeo, cum ille nimis saepe in describendo lapsus sit et prooemium omiserit, quod ad vitam s. Quintini recte iam rettulerant Delisle et Duemmler N. A. IV 262; nec melius eum in Herodoti codice Parisino rem administrasse docuit H. Stein, Hermes XXVII p. 159 sq.

verbum in s. Quintini vita proprio sensu positum est (nam verbis aliquem castigare recte dicimur), *Benedicta* autem castigari iubetur non verbis, sed verberibus: quod argumentum ut satis habet speciei, ita tamen cavendum est, ne ei nimiam tribuamus auctoritatem in carmine noni saeculi; et possumus, si de singulis verbis rimari vellemus, de aetatis nomine argutari, quod in Quintini loco parum apte ponitur pro ardore. Neque vero probabile est in *Benedictam* ex Cassiano et in *Quintinum* rursus ex *Benedicta* tot versus translatos esse, sed *Benedictae* poeta duobus carminibus usus esse videtur. Et minuitur offensio in Quintino notata inde, quod pro affirmatione nunc ex codice restituitur interrogatio. Neque certe mirabile est in eo coenobio carmen de s. Quintino lectum esse, ubi celebrata est s. *Benedicta*, cum in *Benedictae* vita etiam s. Quintini mentio fiat.

Iam quaerere licet, ubi potissimum fieri potuerit, ut trium sanctorum, Cassiani, Quintini, *Benedictae*, pia simul coleretur memoria. Id vero deliberanti occurrit *Laudunensis* ecclesia, quia *Benedicta* venit *Laudunum* (v. 167 sqq.), *Quintinus* in tota dioecesi colebatur¹, eiusque autem et Cassiani reliquiae bis in turbis *Northmannorum*, a. 881 et a. 882, *Laudunum* translatae sunt². Ne vero ita id tantum definiri dicas, qua in regione carmen de s. *Benedicta* conditum sit, iam magnopere id nos adiuuabit quod codex archetypus a Scotto homine scriptus est; Scotti autem *Hincmari* episcopi aetate multi et erant *Lauduni* et utebantur abiecta patria scriptura *Francicis* litteris, id quod luculento exemplo docuit L. Traube³; num autem etiam in aliis illius dioeceseos monasteriis fuerint, iure dubitari potest. De *Benedictae* igitur origine *Laudunensi* constare videtur. Cassiani autem et Quintini vitas si in *Sanguintinensi* monasterio scriptas esse mavis statuere, non habeo quod ei iudicio opponam⁴. Quodsi forte carmina *Iohannis Scotti* poetae *Laudunensi* ignota fuisse⁵ mireris, eo argumento nihil efficitur, cum alia extent indicia, quae faveant nostrae coniecturae. *Gregorii Turonensis* libro, qui est in gloria confessorum, usum se esse testatur Cassiani laudator v. 428: idem vero *Gregorii* opus olim in bibliotheca *Laudunensi* extitisse discas ex *Kruschii* praefatione p. 463, 5. Quid quod inter tot *Alcimi Aviti* codices soli *Laudunenses* 279 et 273 in lectione v. 149 primi libri consentiunt cum *Benedictae* v. 556? Neque *Hilarii* genesis frequenter lectitari poterat ob codicum paucitatem; hodie certe non extant nisi *Laudunenses*⁶. Descripserat praeterea iam *Duemmlerus* ex codice Cassiani, sed ex ea parte, in qua alia manu scripta sunt opera quaedam *Boetii* philosophi, notam marginalem fol. 56'; qua uti debuit *Harster*, si eam intellexisset. Sunt enim ibi manu antiqua, sed ab ea, quae textum *Boetii* scripsit, diversa, haec verba exarata Θ (i. e. obiit) *edieth* regina. Quae cum ad *Ottonis Magni* uxorem pertinere conicerem neque vero ipse de codicis aetate iudicare auderem, de ea re interrogavi V. Cl. O. Holder-Egger; qui scripturae genere examinato se non dubitare respondit quin *Boetius* ille scriptus sit saec. X, neque quicquam obstare, quominus verba marginalia tribuerentur anno 946. Iam quaerimus, ubinam potissimum in regno *Francorum occidentali*um eo tempore *Edithae* reginae obitum luxerint. Quem ex scriptoribus occidentalibus eius aetatis unus *Flodoardus Remensis* in acta rettulit⁷; apud s. *Remigium* vero et *Ludovicus* rex, maritus *Gerbergae*, sepultus erat et ipsa *Gerberga* *Ottonis Magni* soror sepeliri se voluerat⁸. Probabile igitur est eum quoque locum, ubi

1) Cf. AS. Octobr. XIII p. 773 sqq.; quamobrem ex v. 136 non multum potest colligi, quo poeta se indicat Quintini cummaxime esse colentem. 2) AS. Octobr. XIII p. 748^d. 749^b. 3) Cf. 'o Roma nobilis' p. 362 sq.

4) Cf. p. 178¹ et adn. ad Cass. 507 sq., ubi poetam meliore *Laudensibus* *Cypriani Galli* codice usum esse ostendam. 5) Nam qui unus est similis locus in *Iohannis Scotti* carmine II 5, 48 (p. 535) et vita Quintini v. 194, is videtur tam vulgaris esse, ut non liceat ea similitudine abuti ad evincendam imitationem.

6) Cf. *Cypriani Galli heptateuchos* ed. Peiper p. XXII. 7) SS. III p. 393, 24; nomen autem *Edithae* ne ille quidem ponit. 8) Cf. v. Kalckstein, Gesch. d. französ. Königth. p. 281 adn. 2 et p. 322 sq.

a. 946 codex Boetii asservabatur, cum Gerberga regina coniunctum fuisse. Lauduni autem, ubi supra conieci Cassiani codicem quendam saec. IX extitisse, Gerberga usque ad aetatem a. 946 versata est, cuius anni mense Ianuario Edith obierat.

I.

CARMEN DE SANCTO CASSIANO.

PROLOGUS.

.
.
.

LIBER PRIMUS.

- Astrigeros postquam Christus transcenderat orbes,
Ad solium patris devicta morte revertens,
3* Coetus apostolicus toto se sparserat orbe
.
.
.
1 At tuba terribilem sonitum cum protulit istum
Agmine discipulûm Christi pangente triumphum,
Splendor iusticię per eos effulsit in orbe.
Tunc coepere viri divino flamine pleni
5 Surdis auditum, cecis imponere visum,
Attactum mancis, gressum concedere clodis,
Dęmonas expelli, functis halitum reparari.
Hęc ubi viderunt, vitę spem corde tulerunt
Atque sequi Christum semet vovere per evum,
10 Quotquot erant scripti celestis cortice libri.
En operante deo, qui iure triumphat ab alto,
Auster et occasus, Boreas radians et Eous
Credentes tanti gaudent affamine verbi.
Iam Trax et Parthus pellem mutavit et Indus,
15 Perses seu Medus vitam mollisque Sabeus.
Teucer et Argolicus, Thirrenus sive Sabinus,
Gallus et Hispanus, Britto pictusque Gelonus,
Romanus celeber necnon bellaxque Sicamber
Perfidia exuti, permulsi lacte fidei
20 Idola siverunt baptismo seque piarunt.
Sicque prophetalis completa est dictio vatis,

1*—3* *ex apographo nunc deperdito patrum Bollandianorum ed. Fontaninus p. 360; omisit Harster*
1 sonitum *sic P(arisin. 12958)* 3 Splendor (*r in ras. ex x, ut vid.*) *P* 7 functos *P* (*expelli et*
reparari fort. deponentia putavit poeta) 12 &eocausus *P* 16 $\neg$ (*i. e. et, ut saepe*) *ss. P*

1*—3* *Bened. 34 sqq.; desunt non ita multi versus, cum v. 1 sqq. pertineant ad eandem periodum.*
1 *sqq. cf. Verg. Aen. IX 503 (Vergiliana exempla in Cassiani et Quintini vitis omnia fere invenit Harster;*
nonnulla utiliter addidit Manitius Wschr. f. class. Philol. 1888 p. 109). 2 *Bened. 39.* 5 *sqq. Matth.*
11, 5; Quint. 140; Bened. 163. 9 *i. e. voverunt.* 10 *apocal. 21, 27.* 13 *v. 201 et Bened. 442.*
14 *cf. p. 1 sq.* 15 *Verg. Georg. I 57.* 17 *Georg. II 115.* 21 *Isai. 52, 10.*

- Que canit in cunctis procedere finibus orbis
 Verbum, discipulis retulit quod lingua salutis.
 Hoc cum Menphiticis lumen radiasset in oris,
 25 Nactum Syrophanis ponunt illudque capescunt,
 Magnis caelitibus tribuit quod munere Christus.
 Hic tenebras pelli, lucem tuer(er)is oriri,
 Idola frustrari, vexilla crucis venerari,
 Quadrigas † cencris sublabi fluctibus altis,
 30 Israhel in solido gratari carmine mixto.
 Unde tibi meritas effemur, rex deus, odas:
 Quod facinus fuerat, tua gratia nunc subabundat;
 En sanctos generat, quae olim simulacra patrabat,
 Monomachos gignens et eos cēlestibus indens.
 35 Quos inter Cassianum nuperrime sanctum
 Produxit puerum multo de sanguine cretum,
 Quem genitor locuples et rerum emblemate dives
 Chrismate perfusum scolis dedit erudiendum.
 Hunc pius antistes Zonis, post martyr enormis,
 40 Instruxit verbo, redimivit stigmate pulchro.
 Scripturas peragrat, quae sunt archana, retractat,
 Nec abduntur ei, quaecumque obscura teguntur,
 Donec catholicum lumen penetraret ad unguem.
 Flore iuventutis redolens primevę adolescens
 45 Libavit totum domino sese in holocaustum
 Ei servire volens, cui se subiecerat ardens;
 Crescebat meritis, vitę crescendo momentis.
 Quod lex praecepit, quod patris gratia sanxit,
 Viribus egregium totis imitando magistrum
 50 Implebat studio, legis duo iussa patrando.
 Interea iuvenis capsim formatur ab annis,
 Quodque prius coepit, gestis cumulabat opimis.
 Nempe viro factus digno consors Ilarino
 Excubiis nictat, divinis laudibus instat.
 55 Templā beatorum lustrans et eos prece pulsans

DE CONVERSIONE AEGYPTI
 ET ORIGINE BEATISSIMI
 CASSIANI CONFESSORIS.

DE VIRTUTIBUS
 SPIRITUALIBUS IN EO.

23 discipul^a i. e. discipulis sic P || BEATISSIMI P || 27 tueris P: correxi (cf. Quint. 29* sq.); sic
 v. 283 tuitur 32 subabundat^a P (corr. m. 1, ut ubique) 39 r i. e. require P in mg. (item v. 51); offensionem
 erant zonis et capsim 40 redemiuit P^a 43 catholicum P 45 holocaustum P 47 post uitae male
 dist. P; meam distinctionem et sententia et leoninitas commendat || SPYALIBUS P || 51 ad undas P^{ab annis}

25 non intellego, sed hierophantis (sic Harster pro Syrophanis) nullum locum esse video; cf. Solin.
 32, 41 in descriptione Aegypti Abydos et ipsa nobilis, olim Memnonis regia, nunc Osiris fano exulta.
 29 sq. exod. cap. 14 sq.; cf. v. 90. 31 Bened. de sole v. 31. 33 sc. Aegyptus. 34 i. e. monachos,
 etymologia insulsa; cf. glossam Radbodi ad Lebuin. v. 67 (p. 171). 36 Aen. II 74. IV 191. 37 v. 408.
 40 cf. missam s. Cassiani, quam in appendice exhibebimus, redimitus stigmate sacro. 43 v. 189; Bened.
 335. 484. 44 Aen. VII 162. 45 et 48—50 liberius imitatur Stephanus Leodiensis in vita s. Landberti
 AS. Sept. V p. 583^b. 46 ei monosyllabum; cf. v. 525. 47 exemplo Iesu, qui proficiebat sapientia
 (i. e. meritis) et aetate (i. e. vitae momentis), Luc. ev. 2, 52. 48 Bened. 49; quod in lege praeceptum
 (Deuteron. 6, 5; Levit. 19, 18) sanxit Christus (cf. AS. August. II p. 64^b). 50 Matth. 22, 37 sqq.;
 Marc. 12, 29 sqq. 51 Bened. 20. 54 i. e. vigilat.

- Obtabat meritis ipsorum seque iuvari,
 Quos animo ardenti sitiebat valde imitari.
 Hinc xenodochium reparat, distendit et ornat,
 Quo fessis epulas, miseris solamina dedat,
 60 Visitet infirmos, dapibus sustentet egrotos,
 Non sua perquirens, sed Christi docmata complens.
 Prodere si scripto, si fas est dicere verbo,
 Quę bona vir cęlebs divino nectare sollers
 Monstrabat studiis iugibus firmans documentis.
 65 Talibus instaret curis dum tyro fidelis,
 Extimplo Nili volat ingens fama per urbes
 Territat et plebes eius de gestibus omnes.
 Unde alacres una dicebant voce sonora:
 'Est Cassianus nobis adeo recolendus:
 70 Nobilitate nitet, virtutum agalmate floret,
 Moribus illustris, merito sublimior astris,
 Effigie rutilus, nulli pietate secundus,
 Archas mellifluus, fama super ęthera notus:
 Nos inter nemo degit prestantior ipso.'
 75 Talis Niloticam replebat dictio terram
 Extollens Cassianum fama meritorum.

- Iam Cariat-Sepher Iosue destruxerat alter
 Et muros Hiericho prostravit funditus arvo
 Competa per mundi iubilantibus omnia sanctis,
 80 (Heu dolor! orbicolae, lugentes, obsecro, flete)
 Cum sacer atque ferox nimium Iulianus et atrox
 Suggestum inperii temeravit corde procaci,
 Hic tanto scelere ante alios immanior omnes.
 Quantus ad astrigerum tendit suspectus Olimpum.
 85 Unde erga sanctos bellum commoverat excors,
 Induperans perimi et nullum super arva pacisci.
 Quod mandat teter, gaudet parere minister:
 Efficitur strages, iugulantur cuspide testes,
 Hierusalem cives regem cęli venerantes
 90 Traduntur flammis, merguntur fluctibus altis,
 † Torquent aeculeos, nexis patiuntur aeneos;
 Occumbunt iusti, multantur ubique beati —
 Sic Caesar statuit, dirus sic lictor obaudit.

DE IULIANO
 NEQUISSIMO IMPERATORE.

61 doct coeperat P (itemque v. 243 Sic, v. 358 Hoc) 62 cum post complens necnon post documentis
 graviter distinguat P, si bis pro non positum esse consequitur (sic saepe Hrotsvit) 64 Monstrabit P¹
 73 &hera P (itemque v. 222) || IMPRE P || 78 ihericho P 83 scere P 86 papisci P: corr.
 Harster coll. 226. 362. 544 91 Torquent aeculeos, nexus patiuntur aenos Fontaninus, sed latet altius
 vitium (Torpent aeculeis conieci) 93 dictus P¹

57 Bened. 93. 61 cf. ad Bened. 153. 62 cf. Stephani Leodiensis vitam s. Landberti (AS.
 Sept. V p. 583^e nec stilo scribo, nec fas est promere verbis, quae bona vir strenuus divino munere
 fretus edocuit verbis, ostendit denique factis. 63 v. 422. 515. 66 v. 429 et Aen. IV 173. 70 sqq.
 Quint. 26; Bened. 81^a. 80. 72 hemistichium post Antholog. lat. 1, 1, 1 (p. 8 R²) tritissimum. 73 Aen.
 I 379 (= Quint. 37); de archade v. ad v. 288. 77 Iosue 15, 16. 78 Iosue 6. 82 Aen. I 347;
 Quint. 87. 84 Aen. VI 578 (tendit ex v. 577).

- Quos fugat imperium, recolunt spelea ferarum;
 95 Belua conservat, hominum quos mucro retruncat.
 Audi, terra, rogo, caelum, superinspice, quaeso,
 Ferte virum sterilem nocuos sine re perimentem.
 Bacharis, Caesar, bacharis, perfide, frustra,
 Pridem discipulus, nunc vilis apostata factus.
 100 Arbos tu sterilis, lignis aequatus adustis
 En Erebo frueris nec quemquam voce lacescis.
 Vicisti, Galilaeae deus, iam Caesaris actus;
 Tu potis et clemens, tu rex in fasce refulgens,
 Multasti rabidum cęlesti fulmine fossum.
 105 Quocirca celebres tibimet dicemus honores,
 Qui, miserans iustos, baratro dimergis acerbos.
 Iste furor Zonen vite direxit ad arcem
 Fretum martyrio, praeinctum nobile serto.
 Mausoleum Cassianus cui ilico alumnus
 110 Edidit in templo karum tumultando magistrum,
 Exortum Maii cum stiva inflammat Aprilis.
 Cuius mirificum iugiter memorando triumphum
 Debita victori sacravit vota perenni
 Testem preconans et eum cum laude frequentans.
 115 Blasfemus tenebras postquam properavit Avernas,
 Compos orbigenum motus pietate suorum
 Fulgura sedavit, hostes ditione subegit.
 Nam Romana phalanx orbem mucrone refrenans
 Ad regni sceptrum procerem bonitate refertum
 120 Ab Iove delegit Iovianum nomine dictum,
 Iuppiter ut populo extaret de agnomine recto.
 Hic armis strenuus domini cultorque monarchus
 Christicolae iuvit, paganos credere fecit,
 Aecclesias statuit, flocci figmenta redegit,
 125 Orbem iuditio, gentes correxerat aequo.
 Is quoque Taphneos cum transmigrasset ad agros,
 Ortensis populus sacro pastore carebat.
 Quod herus agnoscens iussit perquirere statim,
 Quid super hoc domini vellet sententia magni.

DE ZONE
 MAGISTRO IPSIUS
 ET MARTIRE.

DE IOVIANO
 IMPERATORE
 CHRISTIANISSIMO.

94 sperea P¹ 97 sterilēm nocuos sine re piñtē sic P 99 discipulus cum ligatura ū P
 101 erobo P 102 galilaeae ds (sine lineola) P 106 miserāns P dimergi sacerdos P 107 artem P:
 corr. Harster 109 Mauseolum P: corr. Harster; cf. v. 493 113 uoto P: correxi 114 Teste P:
 corr. Harster 118 roma P¹ 119 At regni sceptrum (r del. man. 1) P 122 monarchus sic P (cf. v. 99)
 124 Aecclesia P¹

94 Verg. ecl. 10, 52. 97 ferte (bringt ins Gerücht) virum sterilem (cum iam nunc poetae
 obversetur imago v. 100 explicata; cf. Matth. 3, 10) nocuos sine re (i. e. 'ohne Grund als schuldig', tam-
 quam essent nocui, Bened. 585; 'innocentes' explicat Harster) perimentem. 99 Sedul. V 136. 138.
 101 Verg. ecl. 3, 51 (= Quint. 235); Bened. 37d. 476. 102 Iuliani morientis verba notissima (cf.
 G. Reinhardt, der Tod des Kaisers Julian, Coethen 1891, p. 20) ex Theodoro inter Romanos quantum scio
 unus ascivit Cassiodorus hist. tripert. VI 47 (Migne 69, 1062). 105 v. 250. 412. 106 Bened. 596.
 108 i. e. nobili (cf. Traube, Karol. Dicht. p. 28¹ et adn. ad Hrotsv. Mar. 891); cf. v. 490. 111 pridie
 Kalendas Maias s. Zonen a. s. Cassiano sepultum esse testantur AS. August. II p. 64e; cf. adn. ad v. 345.
 115 tenebras Avernas a Silio (Punic. XV 76) sumptas esse non credo Harstero. 119 Bened. 206a.

- 130 Unanimes igitur domini suffragia poscunt,
 Illis pontificem daret ut sibi iure placentem.
 Tum legione precum motus sator ipse polorum
 Sanciri Cassianum de more patronum
 Ornatum donis, fultum caelestibus haustis
 135 Innuit, aspirans introrsus hoc super omnes.
 Id siquidem Augustus Cēsar fieri haud refragatur;
 Insuper ortatur, mandat, favet atque precatur.
 Abnuit hoc humilis nec se vult subdere curis,
 Tedia non vitans, sed vires defore testans.
 140 Vulgus ad haec valido strepituque tumultuat alto:
 'Nos scimus, quod sis a cunctipotente ditatus:
 Prosapia vernas, gestorum lampade flagras,
 Astutia polles et simplicitate refulges —
 Nolis sive velis, presul dominabere nobis;
 145 Noster cives ades, ideo nos optime pascas.'
 Sic clamat coetus, sic annuit ipse senatus;
 Vox caelo fertur. Cassiani moderatur
 Mens, quo subiret, quod Caesar plebsque rogabant.
 Tunc ergo sanctus tantorum voce coactus
 150 Excoepit regimen supplex et nobile nomen.
 Alter enim Cassianus cum Caesare ventus
 Ex Asia equivocum sacravit honore patronum.
 His autem gestis inerat dux inclitus orbis
 Auroncique patres orbem mucrone colentes,
 155 Affuit et clerus necnon Tafnea iuventus.
 Gaudebant omnes odas domino referentes,
 Qui sibi pontificem tribuit praeesse cluentem.
 Presulis in solium postquam conscenderat altum,
 Ornatus stola, luculentus veste sacrata,
 160 Actibus in cunctis talis virtute refulsit,
 Qualis limphasea perlautus Lucifer unda
 Cum surgens croceo subtexit sydera peplo.
 Predicat hinc populis summi magnalia regis;
 Monstrans exemplis suadebat quaeque loquelis.
 165 Gloria quae iustis maneat, quae poena profanis,
 Qui decor in superis extet, qui stridor in imis,
 Rebus in humanis quam sit fidutia calvens,

DE ELECTIONE
CASSIANI.DE ORDINATIONE
IPSIUS.

130 possunt *P*¹ 132 matus *P* 138 Ad coeperat *P* 141 Noscimus *P* 145 Nŕt (cf. Traube
 vol. III p. 819 s. v. 'compendia') ciues (cf. Traube, *Karoling. Dichtungen* p. 90; genet. plur. civum v. 394, testum
 Quint. 15) *P* 148 subigeret *P*: correxi coll. v. 474 (susciperet Harster) plesque rogabant (nt in ras.) *P*
 159 uestę *P* 161 liphasea sic *P*; cf. Mart. Cap. VI 569 p. 194, 19 E. et Remigii adn. (A. Mai, gloss. nov.
 p. 88) 164 quęq. loq. (i. e. quae more librarii) q. loq̄t sic *P* (cf. v. 23) 165 Gŕa qua *P* 167 fallens
 Fontaninus, ad sensum recte (sed cf. Bened. 203 et Loewe, prodr. corp. gloss. lat. p. 366; claudens Harster)

139 v. 499. 142—145 cf. Stephani Leodiensis vitam s. Landberti (AS. Sept. V p. 583^c) Pro-
 sapia polles, meritorum lumine fulges, moribus ornaris, pietate coruscus haberis, omnibus excellis;
 ideo nos undique pascas; ... Landberte, es civis noster, operum plenitudine celebris: oportet ut fias
 episcopus noster... Velis nolis, noster episcopus eris. 143 Matth. 10, 16. 151 'i. e. qui venerat'.
 Fontaninus; cf. v. 394 decessa i. e. quae decesserat. 155 v. 279. 161 Aen. VIII 589 (= Quint. 250).
 163 cf. ad Bened. v. 50. 165 sqq. Bened. 202 sqq.

- Expediit dictis, affirmans rebus apertis.
 Totum se domini mactabat pronus ad aram
 170 Extans ara suavis et hostia sive sacerdos.
 Quis rethor liquido quibit depromere scripto,
 Qualis in adversis fuit et per prospera mitis,
 Parcus quamque sibi extitit et quam largus egenis?
 Vitabat pompam, mundi spernebat honorem;
 175 Divitias calcans et eas uti stercora dampnans
 Spargebat gazas, indens caelestibus illas,
 Quo potiretur eis resolutus carcere carnis.
 Clarus erat vultu, sed tanto clarior actu,
 Eloquio dulcis, habitu gressuque suavis,
 180 Ore quidem nitidus semperque in mente serenus —
 Exuperas plane fingentis lata poetae;
 Impetus actorum me vincit valde tuorum.
 Inquam, quod valeo; laudes tibi ferre nequibo.
 Heus, ahtleta dei, vigeas in culmine divi,
 185 Gaudia cum sanctis habeas per pascua pacis!
 Denique delubrum struxit (mirabile dictu)
 Moenibus Ortensis rebus sublime secundis;
 Quodque necessariis egit pia dona ministrans.
 Ipsius culmen cum pervenisset ad unguem
 190 Et nox atra polum bigis subvecta teneret
 Pastor et in fulcro fessos componeret artus
 Serpere dans seram leviter per membra quietem,
 Visa fuit cēlo facies dilabier alto
 Laurentij testis vocesque effundere talis:
 195 'Imperio patris huc venio, Dioneē sacerdos,
 Qui te Hierusalem scripsit magnum fore civem:
 Hoc siquidem templum, sollers quod preclue dudum
 Marmore finxisti — pulchroque tulisti,
 Nomine Laurentij sacretur honore perenni'.
 200 Hęc ait et sudum martyr remeavit Olympum.
 Ast pastor strenuus tanto de fame certus
 Nil titubans iussis obtemperat ilicet istis:
 Dedicat aecclesiam Laurentij nomine factam
 Et decus et nomen praescripti semper habendam.
 205 Talibus auspitiis vivebat custos herilis

DE AECCLESIA
 IN HONORE SANCTI
 LAURENTII DEDICATA.

172 Quat' P (latet compendium t) 173 egenis in ras. P 178 toto Bened. 66 (in ras.); sed cf. ad Bened. 11 179 dultis P 180 seuenus P¹ 182 me uin uincit (sic) P: correxi 188 eguit Harster, qua coniectura speciosissima anacoluthon efficitur; 'er that alles, fromme Gaben weihend zu den Bedürfnissen' 191 cōponere P¹ 193 cēlos P¹ 194 effunde talis P (accusativus in Is exiens hic leoninitate commendatus a medii aevi consuetudine ceteroquin abhorret; v. 218 partls a Vergilio sumptum) 195 fort. Tafnee (cf. v. 126. 155) vel Memphee (v. 279) 198 fini add. Harster 200 olympum P¹

175 Bened. 214. 176 Matth. 19, 21; cf. Stephani Leodiensis vitam s. Landberti (AS. Sept. V p. 582f) quicquid habere poterat, pauperibus erogabat, condens (sed cf. v. 34) caelo thesauros. 178 cf. appar. 180 Bened. 79. 189 v. 43. 190 sqq. Aen. V 721—723 (190 = Quint. 298). 191 Verg. Georg. IV 438. 192 Aen. II 268 sq.; Prud. cath. 6, 17. 193 cf. ad v. 190 et Bened. 112. 200 Bened. 307c. 201 Bened. 442. 204 'i. e. habituram'. Harster; cf. deponentia verba v. 7.

Mortuus huic mundo, praenitens vivere Christo;
Corpore nam terris, animo degebat in astris.

Præterea sanctus tantorum nectare fultus
Donorum conans prædicti exempla magistri

DE MEDITATIONE
PEREGRINATIONIS EIUS.

210 Actibus aequiperare suis conspexit abesse
Martirium, per quod mactus conscenderet aulam.
Ardebat spectans, cum quo luctamen iniret,
Post alapas ictus, post carceris atria nexus,
Post ferrum flammæ, post loetum gurgitis undas
215 Ferre volens animo et prestanti corde cupiscens.
Has sitiens epulas ne quid speraret habebat;
Hoc torrens aestu nunc huc, nunc fluctuat illuc
In partisque rapit varias perque omnia versat,
Si laxando gregem vestiget praesidis ensem.

220 Sepius id replicat, solito notissima pulsat.
Indicium quaerit, veniat quod caelitus illi,
Explorat pronus, quid vellet ab æthere Christus;
Incumbens lacrimis corpus suspendit ab escis,
Pernox insudat, cordis timiamata mactat.

225 Has inter curas occurrit summa potestas,
Mandans Egipti gentes et rura pacisci
Atque Sicambrigenum vasto (pro) aequore regnum
Expetere, ut populis ferret pia docmata Gallis,
Implens præceptum, promisit quod doxa piorum.

230 Ergo certa sciens et veri nuncia credens
Obtulit extimplo regi libamina magno,
Qui non omittit, propria quos morte redemit.

Convocat hinc socios in eadem sorte dicatos,
Quis primo votum, post pandit herile rogatum.

DE CONVOCATIONE
COEPISCOPORUM
ET CONQUERENTE POPULO.

235 Quos ubi contra stare videt molimine firmo,
Prodidit archanum, quod Christus ab axe polorum
Innuit; inde favent omnes insistere cepto.
Ardet abire dehinc propriamque relinquere terram,
Cumque laon patulas istud percelleret aures,
240 Diriguit subita gelidus formidine sanguis
Atque incredibilis rerum fama occupat omnes.
At pater ignorat, quae prima exordia sumat.
Sic alternanti potior sententia visa est:

206 Mortibus P¹ 208 uultus P: corr. Harster 217 fluctuat (sic) P 218 perque scripsi ex
Vergilio: per quem P pūsat P¹ 221 Iudicium P: corr. Harster; cf. Bened. 215 222 ponus P¹
ethere P; cf. v. 281 225 hoccurrit P¹ 229 promisit P 231 magno (gno in ras.) P 232 mit P¹
|| CONQUIRENTE P: correxi coll. v. 317 || 234 puotum P 237 Innut P¹ 239 id P¹ 243 cf. adn.

212 Prud. psychom. 176, contra Symm. I 645; spectans i. e. circumspiciens. 214 cupiebat sc.
corpus undis mergi. 216 'i. e. non'. Harster. 217 Aen. X 680 (= Quint. 248). 218 Aen. IV 286.
219 'der Zucht entlassend' 221 cf. appar. 222 pronus i. e. procidens in faciem suam (Matth. 26, 39);
cf. v. 439. 223 sq. = Bened. 216 sq. 227 Bened. 105. 233 sqq. Bened. 108 sqq. 238 Aen.
IV 281. 239 patulas aures si forte Horatio debet (epist. I 18, 70), versus 68—71 illius epistulae ex
florilegio novisse poterat poeta (cf. Keller ad l. l.) 240 Aen. III 259 sq. 241 Aen. III 294.
242 Aen. IV 284. 243 Aen. IV 287 (haec alt., quod hic quoque reponendum conicias).

- Accersire gregem tanta formidine flentem
 245 Ac lenire illos edictis mollibus omnes.
 Undique conveniunt inopes, magni et mediocres;
 Quis sacer exorsus solio sic infit ab alto:
 'Cunctipotens genitor hominum rerumque repertor
 Vos fidei testes et spei robore fortes
 250 Consortesque sui quocirca nominis almi
 Iam fore concessit verbi nec lacte caretis,
 Viribus ut totis illum iugiter recolatis
 Cuncta refutantes, ipsum super omnia amantes,
 Prospera vitando et numquam perversa tremendo,
 255 Vobis edicam, repetens iterumque monebo:
 Eia, estote viri fortes nullumque paventes!
 Non pastor deerit vobis, non cura salutis;
 Pascet qui fecit, firmabit, consolidabit.
 Iusticiam cohibete, rogo, ceptosque dolores
 260 Tempnite nec ullus votis obsistat adeptis.
 Quod facere exopto, rex Christus ab aethere celso
 Favit et ad metam monuit perducere certam.'
 Hec et plura loquens patrum monumentaque censens
 Temptabat lenire animos et reddere letos.
 265 Hec ubi dicta dedit, populi clamore profari
 Coepere ingenti frendentes corde dolenti:
 'Sin alios fines aliamque capessere gentem
 Est animus poscisque solo decedere nostro:
 Quis caulas reget hancque manum quis (heu) bene pascet?'
 270 Iphis sedato respondit pectore pastor,
 Spem vultu simulans pressansque in corde dolorem:
 'Solvite corde metum, cari, secludite curas:
 Christus erit pastor vobis et cura salutis;
 Rectorem tribuet, qui vos ad pabula ducet.
 275 Fidite in ipsius suffragia firmiter, eia!
 Semper honos vestrumque decus nomenque manebit
 Nec vos ulla dies umquam (me)mori eximet exo,
 Immanis convexa polus dum sydera pascet.'

247 sit P¹ 252 Viribus ut totis (*praeter* U *in ras.*) P 255 apodosin a Vobis incipientem
significavi (quocirca hic pro 'quoniam'; aliter v. 105) 256 nullūque P 272 cordetum P¹ 273 Xpī
in Xpc corr. P 274 papula P¹ 276 manebit (*i. e.* manebit *vel* manebis; manebunt, quod habent Vergilii
codd., esset manebit) P; v. 320 praecedat pluralis laudes 277 mori P: *corr.* Harster coll. Aen. IX 447

246 Bened. 221. 247 Aen. XI 301. 248 Aen. XII 829. 251 lac pro verbo dei e. g.
Petrus dixit ep. I 2, 2. 255 Aen. III 436; Bened. 126. 447; cf. *Stephani Leodiensis vitam s. Land-*
berti (AS. Sept. V p. 584^d) It caelo clamor fratrum lacrimaeque gementum (v. 315). Tunc pater evictus
 lacrimis ita fatur abortis (*sic*; v. 318): 'Pro re pauca loquar (= Aen. IV 337). Non pastor deerit vobis,
 non cura salutis (v. 257). Unum est, quod mando, repetens iterumque monebo (v. 255) sqq. 259 v. 512.
 265 Aen. II 790. 267 sq. Aen. XI 324 sq. (*poscunt ibi pro possunt Moretanus 2 et Bigotianus apud*
Burm.). 269 heu, cum h neque eodem versu in hanc pronomine neque saepe (*notavi v. 458 haec*
apud hunc poetam consonae vim habeat, bisyllabum esse videtur; cf. Traube vol. III p. 815 s. v. au.
 270 Aen. IX 740. 271 Aen. I 209. 272 Aen. I 562. 273 v. 257. 274 i. e. pascet; cf. v. 506.
 276 Aen. I 609; cf. v. 320—322. 277 cf. appar. 278 Aen. I 608.

- Sic pastor strenuus; tandem Memphea iuventus
 280 Respondit verbo, non sic in pectoris antro:
 'Incipe; iam volumus, iussit quod ab æthere Iesus.'
 Ordinatur hinc urbem plebis statuendo levamen, DE ORDINATIONE URBIS
ET ELECTIONE SOCIORUM.
 Componit, ditat, tuitur, benedicit et ornat,
 Eligit et socios his nominibus vocitatos:
 285 Presbiteros Domitianum Didimum quoque binos
 Viribus insignes, omni bonitate cluentes;
 Levitas equidem numero sibi iunxerat equo,
 Ambos florentes ætatibus, archades ambos,
 Et cantare pares et iter perferre volentes,
 290 Orionem primum, Neonan dictumque secundum.
 Lectorum vero cuneus supereminet uno
 Indicens numero, quod habebant cordis in alvo,
 Sic: Basamon et Honorius Eronesque vocati.
 Nam nathaneum sibimet conexerat unum,
 295 Cui spei fervor, fidei, caritatis et, ardor;
 Ingenianus erat nomen, dilectio duplex,
 Simplicitas illi prudens, prudentia simplex,
 Sobrius et castus, cuncta bonitate decorus.
 His etenim septus sociis cursusque ministris DE PEREGRINATIONE
SANCTI CASSIANI.
 300 Inclitus antistes dominique exul luculentus
 Coepit iter gaudens et amore dei proficiscens,
 Linquens Egyptum, petiturus rus Eduorum.
 Mox urbis legio digressu mota supremo
 Prosequitur lugens, actus patris reminiscens.
 305 Plorabant una dicentes voce sonora:
 'Cognatas urbes quondam populosque fideles
 Fulcibas donis et alebas, vir pietatis.
 Pro dolor! ecce relinquis eos, pretiose sacerdos.
 Quo tua sancta fides nobis iam credita callet?
 310 Externos properas, nobis praeesse refutas.
 Cui nos commendas, Egypti mis(t)ica lampas?
 Cui famulos tradis? cui urbis septa relinquis?
 Cur abicis clerum? fugiens cur deseris istum?
 Oramus, plebi miserans succurre gementi'.
 315 Centuplicant gemitus: reboat Saronia tellus,
 Increpitant montes, dissultant undique colles;

282 pleb (i. e. plebis) P 290 secund (sic) P 293 eronesque sic P (c et e saepe eodem prorsus
 ductu scriptae sunt in codice); cf. AS. Aug. II p. 64f (§ 7) et tres lectores his nominibus: Rasamona, Eron
 et Honorio; ego carminis codicem secutus sum 294 nathaneum sic P; cf. Isidor. or. VII 12, 23 (ed. Arev.
 vol. III p. 343) 306 fidel (sic) P (fidelis ad s. Cassianum referri potest, sed fideles leoninitate poscitur)
 308 re linguis P¹ 311 misca P; cf. Quint. 38 312 cf. appar. v. 548

279 v. 155. 280 Bened. 94. 281 Bened. 117. 287 i. e. totidem, sc. duos. 288 sq.
 Verg. ecl. 7, 4 sq. (= Quint. 41). 292 numero ternario se s. trinitatis cultores esse indicabant.
 293 coniunge sic vocati; sic praeparativum. 302 hinc patet auctorem huius vitae Gallum esse; sicut
 enim Galli lingua sua urbem villam dicunt, sic ipse latine reddidit rus' Fontaninus; sed cf. ad Gesta
 Bereng. III 2. 309 Aen. VII 365 ('callet i. e. it, proficiscitur; cf. v. 381'. Harster). 311 cf.
 Quint. 38 et Stephani Leodiensis vitam s. Landberti (AS. Sept. V 584c) Cui nos committis, pastor vigi-
 lantissime? cui nos deseris, sacerdos sanctissime? 315 v. 362; 'Saron i. e. Aegyptus'. Harster.

It stridor fratrum caelo fletusque querentum.
 Tum pater evictus lacrimis ita fatur abortis:
 'Pellite iam fletus, removete a pectore questus.
 320 Semper amor vestri et nomen laudesque manebunt
 Nec umquam vestri prorsus meminisse pigebit,
 Dum cælum stellas, pecudes dum terra tenebit.
 Vivite felices, filij, peto, vivite Christo.
 Macta salus, bonitas, pax et concordia perpes
 325 Vobiscum maneant vitę adque palatia ducant.'
 His autem dictis demulcet corda dolentum.
 Inde manus cēlis tendens et labra patescens
 Illos altithro(no) commendat taliter orans:
 'Tu, deus, etherei perpes regnator Olimphi,
 330 Qui caelum, terras, pontum ditione gubernas,
 Qui regis Israhel cum nato et flamine sancto,
 Qui reges et regna domas sternisque superbos,
 Sublimas humiles, deponis ab arce potentes,
 Spes hominum cernens et vota precantia complens!
 335 Hos, exposco, tuos, supplex, clementer alumnos
 Conspice, clarifica, condi, compone, corona,
 Mores illustra, vitam rumore fecunda,
 Actus custodi, sensus, rex inclite, nutri,
 Donec te videant ac vitę premia prestant
 340 Te prestante, deus, qui semper trinus et unus
 In triplici virtute tui benedictus haberis.
 Fantur 'Amen' cuncti tundentes pectora pugnīs.
 Tunc pastor pacis porrexerat oscula cunctis.
 His ita dimissis statim vestigia torsit
 345 Sol Martis supremus Eo rorabat Aprilis
 Exortum, madidos quatiens ex aere nimbos,
 Cum vates domini gaudens coepit proficisci
 Stipatus sotiis supero sermone relatis.
 Ergo iter electum celebrantes calle secundo

BENEDICTIO
 SANCTI CASSIANI
 SUPER POPULUM.

DE PROFECTIONE
 IPSIUS.

318 abortis P¹ (cf. *adn.* v. 255) 320 manebant P 323 uiuitę xp̄o P 325 atque P 328 altitro P^h
 331 7 flamine sic P 332 et sic (per comp. 7) P 337 foecunda P¹ 342 tondentes P 345 Eo
Harster, in indice p. 189^a rursus dubitans (eo *Fontaninus*); verte: 'der letzte Tag des März benetzte den
Aufgang der April-Morgenröte', i. e., ut homines sani dicunt: 'es regnete in der Nacht zum 1. April'; cf.
elocutionem non minus mirabilem v. 111

318 *Aen.* XI 41. 320 sqq. cf. *ad* v. 276; v. 322 cum *Tibullo* I 4, 66 casu consentire recte censet
Manitius (*Wschr. f. class. Philol.* 1888 p. 109). 323 *Aen.* III 493. 326 v. 533; *Aen.* I 197;
Quint. 50. 327 *Aen.* II 688 et *Bened.* 118; patescere pro patefacere 399. 415. 329 *Aen.* II 779; cf.
Stephani Leodiensis vitam s. Landberti (*AS. Sept. V* p. 585^d) O deus omnipotens caelestia lumine complens,
 qui caelum, terras, pontum ditione gubernas (v. 330), ut sint cuncta tuis in tempore subdita votis! hos,
 exposco, tuos (v. 335) benedic per saecula servos, protege ab insidiis, serva virtutibus almis, donec te
 videant et caeli regna prehendant (v. 339) te tribuente, deus, qui nunc et semper in aevum (v. 340) in
 triplici virtute tui benedictus haberis (v. 341). 331 *Bened.* 652. 333 *Luc. ev.* 1, 52; cf. *Dracont.* I 739.
 336 fortasse carmen post *Hucbaldi laudes calvorum compositum* est. 343 *Sedul.* V 68. 344 *Bened.* 149
 (*Sedul.* III 152; *Aen.* III 669). 347 v. 301. 348 *Bened.* 134^a. 167. 349 *Quint.* 60 (cf. *Ribbeck*
ad Aen. VIII 90).

- 350 Idola cassabat, sculptilia comminuebat,
 Narrabat plebi mysteria regis Olimphi,
 Qualiter omnipotens unum sine tempore verbum
 Quę de se genuit per quod sunt omnia fecit.
 Spiritus, adnectit, procedat qualiter almus
 355 Personis ex ambabus deitate coęquus.
 Has tres personas unam dissertat usyam
 Nomine distinctam, sed magestate iugatam.
 Hoc etiam, Verbum carnis ceu sumpserit ortum,
 Edocet in populis, reserans archana tonantis;
 360 Pegma crucis subiisse, hinc infernum spoliasse.
 Hoc ait in vicis, hoc urbibus hocque plateis
 Israhelita cluens, Saronis opaca paciscens.
 Haut metuit sicam, quam nitebatur acutam
 Nancisci, si conferret miseratio Christi.
 365 Talibus a gestis exceptus miles herilis
 Post octogenis centum tribus atque diebus
 Actis externis (ferme sex mensibus hoc est)
 Massiliam ducente deo citus appulit urbem
 Erutus insidiis paganorumque sagittis.
 370 Nam statio curvis illic bene fida carinis
 Aequora verrentes recipit ripeque remittit,
 Unde Africę portus digno sermone cietur.
 Inde dei famulus per tot discrimina vectus
 Classem digrediens urbisque ad moenia tendens
 375 Intonuit turmis alti magnalia patris,
 Quę didicit cunis sollers vehementer ab ipsis.
 Sed quoniam portum dimenso tramite mundum
 Fecit, in ulterius mandatur abire beatus.
 Nec nutat iussis, quae dirigit auctor ab astris:
 380 Corripuit callem Gallorum rura meantem.
 Callendo radiis flagrabat abunde coruscis,
 Ceu iubar ignivomum croceo fulgore venustum
 Cum sedet in bigis extinguens sydera flammis.
 Ut vero sacris tetigit magalia plantis
 385 Ardua Francigenum, quae dicitur urbs Eduorum,
 Expetiit glebam multa legione refertam,
 Testis ubi ingressus delubrum Symphoriani
 Poplitibus flexis domini pręsidia poscit.
 Illo Simplicius sup tempore pontificatus
 390 Servabat sceptrum redimitus lampade morum.

DE ADVENTU EIUS
AD MASILIAM URBEM.

UBI DIVINITUS IUBETUR
IRE ULTERIUS.

DE ADVENTU IPSIUS
AD EDUAE URBEM.

354 adnectat *P*¹ 359 resonans *P*¹ 365 exceptus (*supra c videtur s erasa esse*) *P* 367 Actis
 externis. hoc ÷ ferme bi mensibus *P*: corr. *Fontaninus*, bi ex ui (*i. e. sex*) corruptum esse scite perspicuens
 378 Finit interius in Finit ulterius corr. *P*: correxi, in archetypo Fecit inⁱⁿterius fuisse coniciens 379 auc *P*¹
 385 frangenum *P*¹ ubrs (*sic*) *P* 387 delubrum *P*

352 *Quint. 164 sq. = Bened. 346 sq.* 354 sq. *Quint. 167 sq.* 359 *i. e. mysterium partus virginis.*
 362 v. 315. 370 *Aen. II 23.* 373 *Aen. I 204.* 375 cf. ad *Bened. v. 50.* 381 v. 309.
 382 *Bened. 113; ut sol oriens noctem pellit.* 384 *Aen. IV 259.* 388 elocutionem *Statianam* poplite
 flexo (*Theb. VI 590*) habet etiam liber iudicum 7, 6. 390 v. 40.

- Altius eloquerer, verum sententia longa
 Sermonis; sed summa sequar fastigia tantum:
 Quidam Riticius rerum probitate peritus
 Coniuge decessa civum cogente caterva
 395 Admisit regimen dominatus ac moderamen,
 Vixit, uti decuit, demumque in pace quievit.
 Qui latus feretro, coniunx ubi functa iacebat, —
 Eloquar an sileam visum mirabile dictu? —
 Os patuit, flatum sumpsit, hæc verba profudit:
 400 'Excipe, sancta soror, quem non petulantia foedum
 Effecit, sed virginitas aeterna beavit;
 Sic olim (meminisse decet) moriens petiisti.'
 His dictis una glomerantur virginis ossa
 Dantque locum fratri id mirabiliter roganti:
 405 Sic ambos unum pariter texit poliandrum.
 Hunc Egemonius post accessit speculatus
 Ad columen; post tercius hunc Simplicius urbis
 Extitit antistes, epularum emblemate dives.
 Cui pietatis opus necnon castissima coniunx;
 410 Unde simul recubant, iugiter divina frequentant:
 Hic litat, illa orat; hic predicat, illa ministrat.
 Quocirca vulgo feritur frendente protervo.
 Astrinxit prunas byrro castissima virgo,
 Quasque sacerdoti socio dedit ordine ferri:
 415 Sinceros prunę urentes ambos patuere —
 Castus amor flammis numquam trepidare probatur.
 En rogos in stipulis admittit ius deitatis:
 Vim perdit natura suam, conservat inusta(s).
 Sic fornax pueros dudum non torruit almos.
 420 Hic dictam cautis urbem moderabat habenis,
 Nomine Simplicius de simplicitate probatus,
 Vir cęlebs, meritis adeo memorandus iniquis.
 Unde suis urbem precibus quantisper eandem
 Sedabat, Cibeļę matris carpenta deorum
 425 In terra elidens meritis iterumque resolvens.
 Omnibus ad Christum conversis hisque relictis

400 quę in quę corr. P 402 olym P (volens fort. Olymp-) 403 una sic P 411 hic
 predicat in ras. P 412 fertur Fontaninus; sed ferire est 'überfallen' 413 Astrixit P^a 418 post
 suam dist. P inusta P: correxi (rogus sc. stipulas inustas conservat) coll. Heirico II 267 vestesque ferantur
 inustae (PAC III p. 459)

392 Aen. I 342. 393 Simplicii commemoratione commotus poeta inseruit ex Gregorii Turonensis
 (cf. v. 428) libro in gloria confessorum (script. rerum Merow. I 2 p. 792 sq. ed. Krusch) cap. 74 — 76;
 cf. praef. p. 180. 394 cf. adn. ad v. 151 et appar. ad v. 145. 398 Aen. III 39; Bened. 195.
 399 v. 327. 406 speculatus i. e. pontificatus, ut dicit Gregorius, vel episcopatus ('Aufseheramt');
 cf. v. 432. 475. 486. 516. 408 v. 37. 412 v. 105. 414 i. e. aliquas (vel aliquasque) dedit
 ferendas. 415 urentes i. e. ferventes. 417 Isai. 47, 14. 418 Sedul. I 105. 419 Bened.
 epil. 14; Dan. 3. 421 similiter e. g. in Benedictae nomine luditur v. 59 sq.; cf. praef. in
 Hucbaldum. 422 'dem sein Verdienst selbst der Neid lassen musste'? vir caelebs v. 63. 426 his:
 sc. diis (v. 424).

- Idola cassavit, populum baptisate sanxit.
 Hęc quoque Gregorius Turonorum dux luculentus.
 Talia dum fierent, vastam volitando per urbem
- 430 Nuncia fama ruit huiusque allabatur aures
 Niliacis venisse patrem de partibus alnum,
 Qui speculatorias apte moderabat habenas
 Atque Minervali vernabat fame comptus.
 Hoc supra gratulans dominum benedicit adorans,
 435 Qui misit comitem tanto rumore micantem.
 Obviat hinc socio gavisus ab hospite sacro,
 Oscula libarunt mutuo, post tecta adierunt.
 Hinc hilares ambo regi sollemnia Christo
 Proni turificant longisque precatibus instant.
 440 Tripudiant ambo sublimes pignere duplo:
 Simplicius comitem passim venerando recentem
 Exiliens astat, servit, famulando ministrat;
 At Cassianus, mitis domini peregrinus,
 Christo tripudiat, supplex impensa receptat.
 445 Iocundum plane fratres unum habitare:
 Id citharista canens David rex praecipit ingens.
 Orabant ambo perfusi nectare † bono,
 Sancibant pariter Christum poscendo verenter.
- Has inter pietatis opes pia victima Christi
- 450 Antistes Cassianus, felix peregrinus,
 Optatum siciens adeo certamen inire
 Prodit pontifici se Britanniam proficisci
 Velle, tenebatur quę tunc errore profano.
 Quod postquam vates sic est effatus amico,
 455 Obstupuit dictis gelidusque per ima cucurrit
 Ossa tremor steterantque comę et vox faucibus hęsit.
 Dehinc vires revocans auram mentisque receptans:
 'Ah! frater dulcis, quis haec tibi ferre suasit?
 Cur senio fessum moliris linquere solum?
 460 Mene fugis? per ego has lacrimas vitamque clientis,
 Per superos et si qua fides tellure sub ista est:
 Neu, testor, vetulum linguas occumbere solum.
 Si bene quid merui de te, fuit aut tibi quicquam
 Dulce meum: miseresce senis labentis et istam,
 465 Obsecro, si quis adhuc precibus locus, exue mentem.
 Sensibus hoc imis (res est non parva) reponas:
 Huius tu vates urbis vocitaberis olim

UBI SANCTUS SIMPLICIUS
 BEATO CASSIANO OCCURRIT.

DE EO QUOD
 SANCTUS CASSIANUS
 BRITANNIAM VOLUIT IRE.

427 saxit *P*¹ 432 speculatorius (*cum ligatura* ^s *n*) *P* 436 hinc *P* (*i ex corr.*) hospite (*sp in ras.*) *P* 444 receptat *in ras.* *P* 445 Iocūdū *P* 447 fort. bino (*cf. v. 296. 440*) 454 affatus *P*:
corr. Harster 456 steterantque *Verg.* 459 Inquere *P* 461 ima *scripserim ex Verg. Aen. VI 459*
 463 de te merui *Verg. (cf. adn.)* 466 haec *Verg. (cf. adn.)* 467 olim *in ras. P*

428 *i. e. episcopus.* 429 *v. 66.* 430 *Bened. 227.* 439 *v. 222.* 445 *psalm. 132, 1.*
 449 *Sedul. V 1.* 454 *Aen. III 463.* 455 *sq. Aen. II 120 sq. 774.* 457 *i. e. animam ('Bewusst-*
sein'); *cf. Aen. I 214.* 460 *Aen. IV 314.* 462 *Quint. 114.* 463—465 = *Aen. IV 317—319.*
 466 *Verg. ecl. 3, 54.* 467 *i. e. episcopus.*

- Atque sacerdotio post me fungeris in isto.
 Sic quoque Simplicius. Contra sic vir generosus
 470 Infit: 'Te numquam, frater dilecte, negabo
 Promeritum nec tis meminisse pigebit in ævum,
 Dum memor ipse mei, dum spiritus hos reget artus.
 Id tamen haut animo duxi nec ad hoc quoque veni,
 Quo solium hoc subeam, proprium qui sponte reliqui.'
 475 Ad hæc Symplicius tristis, speculator opimus,
 Humectat nitidas largo de flumine malas.
 Tum lacrimis motus heros sic infit adhorsus:
 'Ne, quæso, fleris, frater magne pietatis.
 Actutum patior, quem vis, perferre laborem.'
 480 Taliter evicit; patris quem dextera sanxit
 Rursus pastorem post Simplicii quietem.
 Vinciris precibus, vinciris, maxime presul,
 Te caritas tenis conexat strictius artis.
 Dum ternos, una degunt, mortalibus annos
 485 Puniceis invectus equis metitur Apollo.
 Postea Simplicius moriens speculator honorus
 Ultima mundane clausit spiramina vitæ
 Solibus Iulias bis quatuor ante Kalendas.
 Cuius stelligeris perlatum pneuma choreis,
 490 Donatum serto necnon celebri emolumento
 Exultat, vivit, splendet, laudat, hylarescit.
 Cumque forent artus frustrati munere flatus,
 Hospes mausoleo corpus condivit honesto
 Thura precum domino sacrans pro compare tanto.
 495 Confestim viduus decessu principis huius
 Grex Augustudunensum coepere beatum
 Quæsero pontificem, scandat quo sedis honorem.
 Denegat omnimodis, nec se vult tradere curis —
 Haud tesum horrens, sed vires abfore promens.
 500 Adventus causam cunctis edicit apertam,
 Qualiter omisit, quod dudum haud ultro recepit.
 Compellunt illi, defenditur ipse viritim;
 Hi precibus pugnant, ille excussatibus obstat.
 Queritur hinc alius, qui sit bonitate coequus;
 505 Scrutatur clerus nec quis nanciscitur aptus,

DE OBITU BEATI SIMPLICII
 EPISCOPI ET CONFESSORIS.

DE ELECTIONE
 SANCTI CASSIANI
 ET ABNEGATIONE EIUS.

468 in ista (sc. urbe) Harster 490 emulento P: corr. Harster 491 laudat sc. deum; an
 gaudet vel plaudit? 492 mune P¹ 498 cu/ris P 499 Haud (d ex t corr.; sequitur tesū) P
 uirens P 500 edicis P

470—472 Aen. IV 334—336. 471 v. 321. 476 Aen. I 465. 480 v. 48. 481 i. e. mortem.
 483 i. e. taeniis, vinculis. 485 Aen. XII 77. 487 cf. e. g. Baedæ hist. eccl. gentis Anglorum V 11
 diem clausit ultimum (= ann. Fuld. a. 853); elocutionis abundantiam ne ab antiquis quidem poetis
 alienam (Ovid. her. 13, 163; Manil. I 273; Senec. Thyest. 139) non debebam in dubium vocare sched. crit.
 p. 21 sq. 488 v. 546 et Bened. 644. 490 v. 108. 493 cf. Audradi Modici passionem Iuliani
 IV 419 (vol. III p. 120; cf. p. 748), ubi condita — — — verum censeo. 501 omisit sc. munus episcopale,
 quod olim (v. 138 sqq.; cf. v. 139) taedia non vitans, sed vires defore testans cum v. 499) subire coactus
 erat. 505 deponentia passive.

- Qui regimen capiat vel oves ad pascua ducat.
 Verterat interea solitis discursibus annus
 Mensibus explicitis sua per vestigia volvens:
 Rursus ad aegregium unanimes repedant peregrinum -
 510 Adherentque preces precibus, quo pontificatus
 Suggestum exciperet, qui tanta mole cluebat.
 Iusticio allicitur lacrimis adeoque gravatur.
 Sic quoque Simplicium memorant dixisse beatum:
 'Sic vivens voluit, moriens illudque suasit.'
 515 Evictus lacrimis celebs precibusque benignus
 Vocibus arrisit, speculandi frena recepit.
 Hoc deus instituit, populus hoc ipse coegit;
 Arbitrium Christi, non est ambitio facti;
 Non votum sancti, verum violentia vulgi.
 520 Post Petrus Ausonios, rexit prius Antiochenos;
 Hic nutu domini petiit capud orbis iniqui,
 Non gazas dapium, sed quærens lucrum animarum;
 Iste deo plenus lictoris quæsiit ictus,
 Non opulenta sequens, sed Christi verba perimplens.
 525 Ei prorsus libram pretendere condecet istam,
 Omnia qui iusto semper moderamine pensat.
 In suggestu ergo pastor suffectus enormis
 Sicut eques notas comiter moderabat habenas.
 Rethores archidici depromant syrmate dulci,
 530 Quæ virtus illi fuerit, quæ copia fandi —
 Sic natos domino stabilibat flamine sancto,
 Cedere nolentes eiusque profunda stupentes
 Mulcebat dictis reserans misteria miris.
 Alter erat Paulus tipicans oracula rebus;
 535 Imbeciles verbo vegetabat robore prisco.
 Cur morulas faciam, reptans per singula pennam?
 Debile quicquid erat, solo sermone levabat,
 Purgans vexatas omni de peste catervas.
 Plenus nempe dei renitebat fosphorus orbi;
 540 Pastor erat vigilans, domini commercia lucrans.
 † Tantus adultus Christi memorabilis exul
 Erexit cathedram Iesu opitulante subactam
 Bis annis pariter lectis ex ordine denis.

DE EO QUOD
 SANCTUS CASSIANUS
 EPISCOPATUM RECEPIT.

DE OBITU EIUS.

507 solitis (soli in ras.) P 509 unanimes P 510 Adiunguntque Fontaninus 514 petentium
 verba distinxi 515 Euinctus lacris P; cf. Verg. Aen. IV 548 516 arsit P¹ 518 facti (i in ras.) P
 525 ptendere (pte in ras.) P 526 sēp iusto P¹ (et sic Fontaninus; cuius qui exemplum ex P descripsit,
 transpositionis notas neglexit) 530 sqq. distinxi 535 Imbecilles P 536 reptans . . . penna vel
 raptans . . . pennam Harster; sed reptans optime facit ad morulas, pennam leoninitate poscitur 539 sos-
 phorus P: corr. Harster; cf. Bened. 78 541 Tantus adultus (erat) Harster, cuius coniectura nec sententia
 (quid enim est tantus adultus?) nec versu (unus v. 238 sic incipit — ∪, ∪ — ∪, ∪ —) commendatur; cf. v. 443

506 v. 274. 507 sq. = Cypriani Galli num. 1 sq. (disc. pro rec. metri causa; sed volvens pro
 currens etiam Cypriano reddendum est, cf. Verg. Georg. II 402). 520 Pauli ep. ad Gal. 2, 11; cf.
 Duemmler, Auxilius u. Vulgarius p. 19 sq. 524 v. 61. 526 Bened. de sole 28. 528 notas ex
 superiore episcopatu. 531 'die dem Herrn (Wieder)geborenen'. 533 v. 326. 359. 537 Sedul. III 254.

Tum divos adiens, terras et morte paciscens
 545 Exilio sacram decurso tramite metam,
 Sextiles Nonas perhibent dum calculatores,
 Imposuit, rutila donatus in arce corona.
 Concio quem † iustans lacrimosa voce frequentans
 Occulit tumulo speciosum corpus honesto.
 550 Ast callis comites magno ductore carentes
 Grammatibusque cati vitam scripsere magistri,
 Optime conspicui texentes gesta patroni.
 Num saliam scriptis, quod finxit doxa tonantis?
 Fistula raucificis eructuet hæc, peto, metris.
 555 Prodere glorificum, nimis est reticere pavendum.
 Felix cœlitibus postquam fuerat comitatus
 Saxo candenti mandatis artubus eius,
 Insculpsit labarum roseo fulgore decussum,
 Per quod Christicolis reserantur limina cunctis
 560 Cœlestis regni post huius tempora cosmi.
 Quid duo nectuntur? Res hic archana probatur;
 Candor enim lapidis splendorem corporis albi,
 Preclue stema crucis roseo fulgore rubentis

DE CRUCE IN EIUS
 TUMULO CAELITUS
 FACTA.

.

(LIBER SECUNDUS.)

1 Ecclesiam cum namque suam rex Christus ab astris
 Cerneret afflictam

544 7 morte sic *P* 548 instans cum hiato *Fontaninus*; sed hiatus in cui (v. 109. 312; cf. *Peiper*
ad Cyprianum Gallum p. 348, cuius *codd. Laudunenses sunt*), in proh (v. 227), ante h (v. 445. 499) aliter
iudicandus est; lustrans ('umringend') conieci 550 comes *P*¹ 551 scripsisse *P*: correxi 552 tenentes *P*¹
 || FACTO *P* || 553 fort. dextra tonantis (cf. *Cypriani deuter. 52*; *Hilarii gen. 125*) 556 p'quam *P*
Libri secundi initium ed. Fontaninus p. 360; cf. *prologum miraculorum (Font. p. 361)*

546 computistae. 553 i. e. praeteream; *Quint. 293*. 554 fistula mea. 555 prodere haec
 glorificum est. 556 sq. cf. v. 562 sq. et missam s. *Cassiani 7^b* cuius albicolor petra sepulcri ostendit
 labari chroma rubentis. 558 'i. e. decussatum' *Harster*. 559 *Aen. VII 613*.

II.

CARMEN DE SANCTO QUINTINO.

PRAEFATIO IN LAUDE TRINITATIS SANCTAE.

- O deus et hominum decus almorumque triumphus,
 Qui palma terras ac digito astra libras,
 Nunc te præconiis psallendo attollere dignis
 Lingua cupit humilis, omnia qui tribuis.
 5 Te patrem ingentem mundus veneratur in aevum,
 Verbum insigne tuum credit et esse deum,
 Flagitat et flatum necnon tecum paraclitum;
 Personisque triplex una manet deitas.
 Te cælum supra, tellus exorat et infra;
 10 Aequora congaudent, lucida et astra timent.
 Totus ab integro sæclorum te sonat ordo;
 Omne genu tibimet flectitur, o bone rex.
 Te mundi dominum reserant oracula vatum
 Collaudatque deum turma novena suum.
 15 Nam patriarcharum clangens te coetus in unum
 Et supplex odas concinit inmodicas.
 Teque prophetarum legio modulamine vasto
 A longe tonuit, terrigenis retulit;
 Nam docuit verbis, monstravit et actibus almis
 20 Sumere te carnem, inde subire necem.
 Præsentem duodenus apex imitatur ovanter,
 Omnia contempnens teque sequendo colens;
 Imbutus toti tandem pronuntiat orbi,
 Quod homo sis factus, unus et ipse deus
 25 Et victor baratri ac iudex in culmine cæli
 Poenas perversis et dare digna piis.
 Hinc testum innumerosa falanx te laudat adorans
 Ac iubilat gaudens, verbera despiciens;
 A teserta rapit, palmam regnumque capescit
 30 Teque videt laetans atque sitit gratulans.
 Nec confessorum numerus reticet preciosus,
 Sed poscit votis, mandat et eloquiis;
 Nobilitate nitens et morum stemate florens
 Pergendo tinnit, pro vigilatque suis.
 35 Virginitatis honos ex te sumendo triumphos
 Mentis exhilarat et tibi templa parat;

2 palmo P 10 timent (im in ras.) P 11 sæclorum P 19 actibus *paene evanidum* P
 21 post Præsentem et 23 post Imbutus dist. P² (man. antiqua)

2 psalm. 8, 4. 5 anaphora v. 9. 13. 17 *aequis intervallis recurrens*. 7 aut et aut necnon
superfluum. 8 Bened. de sole v. 29; cum sis personis triplex. 9 Bened. epil. v. 19. 11 cf.
appar. ad v. 294. 14 cf. vita s. Agnetis v. 59 ed. Harster et Traube, vol. III p. 743 adn. 18 a longe
temporaliter. 21 v. 9 et Sedul. I 361 sq. 26 Bened. 37^d; dare pendet a nomine iudex. 34 pro
suis quisque monachis.

A tumulis perhibet, quod in astris valde choruscet,
 Te sectans psallit perpetueque canit.
 Plebs electorum tibi laudes preconiorum
 40 Conspicue reboat, mirifice modulat.
 Plaudite in excelsis et dicite vocibus altis,
 Quę genitor verbo condiderat proprio.
 Reges et populi, pariter dites et egeni,
 Cum senibus iuvenes, cum validis humiles,
 45 Nix, grando, glacies, ignis limpheque fluentes,
 Montes et rura, bestiole et nemora,
 Pennatę coeant volucres terreque repentis,
 Fluctivagę gentes conveniant celeres —
 Omnia, quę retinet celum, mare, nutrit et arvum,
 50 Depromant iubilos concrepitentque sonos.

ORATIO.

Doxa supernorum, nitenti bella tuorum
 Scribere sanctorum porrige, queso, manum,
 Quę sordes tergat scelerum, reddatque sonorum
 Pectus et eloquium martiribus placitum.
 5 Contio tantorum quamquam te in fasce polorum
 Viribus extollat, vocibus ac recolat,
 Haud tamen in terris abhorres carmina laudis,
 Quę mortalis homo pangit honore tuo.

DESCRIPTIO PASSIONIS INCIPIT.

1* Gratia cum domini mortem gustasset Averni,
 Leviathan Herebo postquamque ligasset in atro
 Libertatis opem reddens mortalibus, arcem
 Astriferam rediit mandans peragrarare beatiss
 5* Mundum discipulis, divini ut semine verbi
 Gentes imbuerent omnes fierentque perennes
 Celestis patrię heredes, qui tempore tanto
 Obstricti fuerant primi noxa genitoris.

37 A sic P 43 ante pariter dist. P¹

1 non dist. P; sed deus dici videtur doxa supernorum i. e. caelorum

2* que ss. m. s. XI 4* evanida supplevi; necesse enim est ascensionem intellegi

38 apocal. 14, 4 proprie spectat ad viros castos, solet vero transferri ad puellas (cf. Bened. epil. v. 40 et Hrotsv. Agn. 7). 41 v. 119. 43 cf. Stephani Leodiensis vitam s. Landberti (AS. Sept. V p. 586^b)

sic rex et populi, pariter dites et egeni psallebant alacres, resonabant undique laudes.

2 cf. Radbodi carm. I III 3 sq. (p. 162) porrige, quaeso, manum et Bened. 1^a.

1* Cass. 48.

- Tunc duodenus apex vasti per climata mundi
 10* Se diffudit ovans, vita et virtute choruscans;
 Quos pridem summus veniens a compote flatus
 Linguarum in speciem variarum ut torridus ignis
 Fortiter implevit, laudabiliter redimivit,
 Carmine sermonum fecundans pectora eorum —
 15* Nec plane fallam, cunctis manifestius inquam:
 Ignierat terram, ac sedem sibi fecit et eodem.
 Hinc referunt populis alti magnalia regis;
 Nec metuunt proceres, sed perstant robore fortes
 Ceu illi, per quos deus omnipotens resonabat.
 20* Hec quoque grana serens terrae paucissima late
 Quid nisi multigenas ad se perducere turbas
 Ille opifex voluit qui omnes sermone redemit?
 Ergo Petrus, princeps horum, Romam dominorum
 Aggreditur sedem, quae tunc gestabat honorem
 25* Sceptorum, dominans super omnia regna solorum;
 Quaeque repugnaret quamvis et cedere nollet,
 Auxiliante tamen Christo post tempore longo
 Cessit et almifici complexa est dogmata verbi.
 Hic piscari animas, at caeli lucra videres
 30* Surgere et antiquum patier hostem detrimentum.
 Talia dum fierent, supero prebente magistro
 Advenit Paulus, quem preses misit iniquus
 A Hieru- vinctum -solimis pro nomine regis.
 Qui iuncti pariter monuere deum vehementer
 35* Excolere ac totis famulari nisibus olli.
 Tunc sane gemina fulgebas lampade, Roma,
 37* Cum tam doctiloquos meruisti audire patronos.
 Fortuitu imperii suggestum totius atrox
 Cesar et Augustus fedabat Nero nefandus,
 Martia qui innocuos contra populos rapit arma
 Atque crucem Petro fixit Paulumque recidit
 5 Ense suo: tali capiunt caelestia loeto
 Et saeculi dominam sanxerunt corpore Romam,
 Quo non seve noverca foret, sed mater honesta.
 Quos licet infelix latro misisset Olimpho,
 Haud tamen urbs antiqua deum, quem noverat unum,
 10 Deliquit; sed, quos potuit, baptismate tinxit
 Direxitque locis pedagogos atque patronos.
 Subsedere quidem priscae vestigia fraudis
 Doctrinis commixta novis quantisper eidem;
 Nam urbs fuit haec per plura annorum tempora sane

23* ex vestigiis exiguis supplevi 1 F(ortuitu) una in toto carmine littera initialis; cetera capita ego
 distinxi 6 corpora Harster

9* cf. praef. 21 et Hrotsv. Gong. v. 303 supra p. 157 in apparatu mea coniectura emendatum.

11* 'von dem, der ihn in seiner Gewalt hat'. 17* Bened. 162. 199. 19* ut eos decet, per quos.

22* i. e. per Verbum. 26* i. e. et quamvis ea. 27* i. e. longo tempore post. 29* Cass. 27.

1 Cass. 82 3 v. 336. 12 Verg. ecl. 4, 31. 13 eidem urbi.

- 15 Sanctorum genetrix et testum dura necatrix,
 Ut pia mater alens, ut seva noverca reflectens.
 Hęc reliquas inter tantum caput extulit urbes,
 Quantum Latonides astrorum prevenit ignes.
 Interea siquidem multis vergentibus annis
 20 Urbs iam dicta viros clara de stirpe creatos
 Bis genuit senos, per quos miracula Gallos
 Affari tua, rex benedicte, deus, voluisti.
 Quos cum sacra pii babtismatis unda piasset,
 Parturiens Christo compsit de crismate musto.
 25 E quīs unus erat Quintinus, vir generosus,
 Nobilitate nitens, virtutum agalmate florens.
 Lucius alter adest (pridem sic patre vocatus,
 Post fontes Lucianus tipicos vocitatur),
 Hic pietate cluens, antistitis arce refulgens.
 30 Crispinus seu Crispinianus, uterque venustus
 Munere celsithroni. Quibus additur immo Rufinus,
 Nobilis et fama multis notissimus horis,
 Valeriusque vicens vasti valitudine verbi,
 Marcellus sacer, Eugenius celeber Regulusque,
 35 Splendentes meritis, redolentes actibus almis.
 Hisque Piato comes decimus coniungitur almus,
 Martyr precipuus, fama super aethera notus.
 Quos inter Fuscianus ceu mystica lampas
 Et Victoricus simili fulgore refulsit,
 40 Spe fidei stabiles, caritatis lumine dites,
 Ambo florentes aetatibus, archades ambo.
 Hi quoque septigeno feliciter artium honore
 Imbuti, septiformis carismate flatus
 Accensi introrsus necnon extrorsus adepti,
 45 Composito grege preceptis parendo tonantis
 Dimisere solum patrium carosque parentes,
 Terrea vitantes, crucifixum corde sequentes.
 Tandem per varios casus et dispendia rerum,
 Gallorum adveniunt regnum. Tum maximus horum
 50 Infit, Quintinus, sotiorum pectora mulcens:
 'O comites, revocate animos mestosque timores

15 testum sic P; cf. appar. ad Cass. 394 25 E quibus malim, cum quīs metri tantum causa poni
 soleat; sed cf. Hrotsv. Mar. 96 29 arte Harster 34 post sacer dist. P 38 fuscianus sic P
 44 fort. adacti 46 patriam (sic) P: corr. Harster 48 et deleverim; cf. Aen. I 204

17 Verg. ecl. 1, 24. 18 cf. 250; legitima forma et metro unice conveniens est Latoides.
 21 Gallos pendet a praepositione ad verbi compositi affari. 22 cf. Cass. 454, ubi tamen effatus recte
 scripsit Harster. 24 v. 122; significatio incerta (musteus = viridis, recens). 26 Cass. 70.
 27 Bened. 136^a. 30 seu i. e. et; cf. v. 65. 32 i. e. oris. 33 nota nominis veriloquium et adlittera-
 tionem (cf. Cass. 336). 37 Aen. I 379 (Cass. 73). 38 Cass. 35. 311. 39 fulgore fidei refulserunt,
 spe stabiles. 41 cf. adn. ad Cass. 288 sqq. 42 cf. ad Hrotsv. Pelag. 17. 43 Isidorum sequitur
 orig. VII 3, 13 (ed. Arev. III 307 sq.); cf. Augustinum de sermone domini in monte I 4, 11 (Migne 34, 1231),
 Hildefonsum de cognitione baptismi 62 (Migne 96, 136) quare spiritus sanctus septiformis dictus, Paulin.
 Aquil. IX 2 (PAC. I 141). 50 v. 59 et Aen. I 197.

- Pellite; non equidem ignari sumus ante malorum.
 Quod passuri estis, forsán meminisse iuvabit.
 Omnipotens aderit, post discrimenque levabit.
 55 Nos crucis armemus frontes agalmate, fratres;
 Corda fides ornet, caritas et pectora firmet,
 Occupet atque locos nostra en electio concors
 Exiciis positura modum.' Dum vir venerandus
 Talia dissereret, sotiorum pectora firmat;
 60 Hinc iter electum celerant rumore secundo.
 Ambianen igitur Quintinus adit generosus
 Intrepide populis dicturus iura salutis;
 At Lucianus, presul pietate choruscus,
 Belvacense arvom properat et consona narrat;
 65 Crispinus Suessionis cum Crispiniano
 Veloces petiere; Rufinus Valeriusque
 Haud procul a pago siquidem gradiuntur eodem;
 Silnectis Regulus petiit illoque quiescit;
 Nam Marcellus et Eugenius quę moenia adissent,
 70 Nos latet, et tamen his una venisse probantur;
 Nam Fuscianus Victorico sociatus
 Morigenum properant et ibi virtute reflagrant.
 His quoque temporibus Cęsar Diocletianus
 Sceptra caduca soli gestabat honore tumentis,
 75 Aurea cuius fraus pulsabat sidera cęli,
 Dives opum, lingua melior, sed frigidus armis,
 Consiliis habitus sanctos iugulare paratus.
 Quocirca sibimet copulavit Maximianum
 Herculeum, cui vis bellorum contulit hocce
 80 Egregium nomen, certe quo nequior alter
 Impietate fuit nec bello maior et armis.
 Proelia Christicolis indendo et funera mortis
 Multabat gladio, quos repperiebat in arvo.
 Hoc illi studium fervebat et ista cupido;
 85 Sed quia non tantum poterat, quantum sitiebat,
 Pręsidii ad solium proscripsit Rictiovarum
 Pręfectum, scelere ante alios immanior omnes
 Qui extiterat, zelum in sanctos agitando severum.
 Ast ubi sortilegum pondus suscepit iniquus,
 90 Sęvit inops animi furiis bachatus acerbis,
 Insontes contra populos vibrando furoris
 Arma. Leo frendens quando dimittit in antris

72 Murigenum *P*: corr. Harster (cf. v. 182) 79 cui uis sic *P*

52 *Aen. I* 198. 53 *Aen. I* 203. 58 *Aen. VII* 129 (exiliis coni. Ribbeck). 60 cf. Ribbeck
ad Aen. VIII 90 (iter inceptum); Cass. 349 (iter electum). 61 *Amiens*; v. 123. 216. 63 *Bened.* 136^a.
 64 *Beauvais*. 65 *Soissons*. 68 *Senlis*. 69 *Bened.* 161^a. 72 *ad Morinos*. 75 *Aen. II* 488.
 76 *Aen. XI* 338 (cf. *I* 14). 78 quocirca i. e. quod ipse frigidus armis erat. 79 hocce egregium
 nomen, sc. *Herculei*. 80 quo (neque) alter nequior impietate fuit neque maior bello (cf. *Aen.*
I 544 sq.); sic v. 112 discite (nec) iustitiam nec temnere Iesum. 87 Cass. 83. 89 i. e. 'sacrilegum
 munus'. Harster. 90 *Aen. IV* 300 sq. 92 cf. e. g. *Aen. II* 355 sqq.

- Ceu catulos dirē mēstos famis anxietate —
 Per saltus nemorum currit, per rura solorum,
 95 Nancisci cupiens aliquid, de quo sacientur:
 Haud secus ille procax villas lustrabat et urbes
 Christicolūm sitiens aliquem laniare cruentus;
 Denique, quotquot erant conspectibus obvia cuius
 Agmina sanctorum, nulli parcebat eorum.
 100 Nec ferrum flammās arcet, nec mucro catenas;
 Si pix excussat calcem, si carcer acētum;
 Aeculei haud trocleas adimunt, laminas neque pellunt;
 Resticuli, lapides, sitis atque fames adhibentur —
 Omnia, quē poterant nancisci sensus et ira,
 105 Suffiri tormenta viris nec distulit almis.
 Dic mihi, dic, latro, dic, tortor perfide, quēso,
 Si poenas apud infernum tales didicisti.
 Ista vales per te melius nunc discere prorsus:
 Hęc quibus intuleras, vivunt, per sēcula vivunt,
 110 Tu flammās perfers iugiter Stigiasque paludes,
 Vociferans quereris, sanctos cernendo profaris:
 'Discite iustitiam, miseri, nec tempnere Iesum,
 Parcite, lictores, flagris, rogo, parcite poenis,
 Viventes parete deo, neu huc veniatis.'
 115 Insistens igitur coepto Riciovarus, amens
 Pręfectus, quo non alius crudelior ullus,
 Audierat famam Quintini martiris almi,
 Quod figmenta sini, Christum regem venerari
 Pręciperet verbis, suaderet vocibus altis.
 120 Extimplo stridens urbis ad moenia tendit,
 Quē Somanobrii nomen nuperrime priscum
 Obtinuit, sed nunc mutato nomine musto
 Dicitur Ambianis. Illic invenit eundem
 Quintinum turbis Christi magnalia cunctis
 125 Promentem verbis, dantem solamina fessis,
 Dogmata Christicolis reserantem archana modernis.
 Quem quoque corripens mansuetum ceu lupus agnum
 Vincla prius ferri, post carceris atria sēvi
 Suggestit preses, suscepit et omnia miles.
 130 Hincque flagris icitur de cēli fasce beatus,

98 quodquod *P* 100 ferrum sic *P* 103 post adhibentur *dist. P*; fort. igitur v. 104 et 105
 transponendi sunt, ne nec nimis sero ponatur 109 per saecula vivent *Peiper*, *Berl. philol. Wschr.* 1888
p. 1083 110 post paludes *dist. P* 111 quereris *P*¹ 115 riciofarus *P* 121 Samarobrii *Harster*
 hic et v. 152; sed cf. *AS. Octobr. XIII p.* 788^d 130 beatur *P*: corr. *Harster*

94 *Verg. ecl.* 6, 56. 98 i. e. eius; cf. *Bened.* 248^d. 101 si (i. e. non; cf. *Cass. v.* 62) pix
 excussat (i. e. adimit, pellit v. 102) calcem. 105 'mit allen Qualen ihnen einheizen'. 107 i. e. 'apud
 diabolū' (non 'in gehenna'). 112 v. 80 et *Aen. VI* 620. 114 *Cass.* 462. 118 i. e. relinqui;
 venerari passive (v. 262: cf. *Traube vol. III p.* 803^b s. v. 'deponentia passive'; *Hrotsvithae locum a*
correctore libri Monacensis corruptum exemplis vindicavi 'de Avieni metaphrasi Arateorum' p. 37, 17).
 122 v. 24 (mit neuem, verändertem Namen?) 124 *Bened.* 50. 130 'der aus Himmelshöhen be-
 gnadete'; cf. v. 244.

- Resticulos demum, candens oleum, picis atque
 Ferventis patitur poenas adipemque calentem,
 Adicit et faculas calcem miscens et acetum;
 Inde pius foditur sudibus magnisque taringis.
 135 Sic vita sanctus cassatur vertice sectus.
 Hunc quia dilexi, tacito transire nequivi:
 Qui meritis floret, laudari carmine debet.
 Interea sanctorum auditur fama virorum,
 Fusciani et Victorici clara ab iniquis,
 140 Qui visum cecis, gressum componere clodis,
 Officium mancis, auditum reddere surdis,
 Eloquium mutis, vitam concedere functis

 Talibus instantes audibat maxima plebis,
 Subiciens domino cervicum colla superno.
 145 Inter quę socium visendi cura titillat
 Quintinum, fortuna foret si sospes eidem,
 Ut mutuo affatu gentum de credulitate
 Gauderent sacro complexu seque viderent.
 Illum disponunt ambo accelerare verenter;
 150 Regia martirii redimitum munere cęli
 Sed iam Quintinum posuit super astra polorum.
 Cumque Somanobrium gressus tetigisset eorum,
 Nobilitate cluens quibus obviis ecce viator
 Gentianus adest, procurvus temporis aevo,
 155 Iam senior, sed cruda illi viridisque senectus.
 'Vos,' ait 'o iuvenes, quibus adventatis ab oris,
 Quove tenetis iter?' Quęrenti taliter illi:
 'Nos Romę geniti, vestras si forte per aures
 Eius iit nomen. Bis seni venimus ergo
 160 Dicendi vobis mundi fulsisse salutem
 Et miseros transire homines ad gaudia quire,
 Si simulacra refutantes diabolica toto
 Corde deum fuerint imitati ac fonte renati.
 Nam genitor perpes de se sine tempore verbum
 165 Unum quę genuit per quod sunt omnia fecit:
 Nec pater anterior, nec natus posterior est.

post v. 142 versum verbum continentem periisse conicio 143 i. e. plebes, nisi forte nomen substantivum defectu interceptum est (cf. pass. s. Arnulfi v. 290, ed. Harster p. 96 plurima plebis contio); cf. Weissenborn ad Livium II 24, 5 ed. Berol. 147 affatu sic P 148 sacro sic P complexus eque P¹ 149 uereni sic P cum distinctione

135 Bened. 143. 136 poeta monachus s. Quintini fuisse videtur, cf. praef. v. 34. 140 Cass. 5 sqq. 145 interea cura eos sollicitat Quintini socii visendi. 147 cf. appar. ad Cass. 394. 149 i. e. ad illum festinare. 150 coniunge regia caeli et martyrii munere (i. e. corona) redimitum. 151 cf. pass. s. Arnulfi v. 195 (ed. Harster p. 93). 153 i. e. eis. 155 Aen. VI 304. 156—159 Aen. I 369 sq. 375 sq. 159 'dicendi ergo i. e. dicendi causa'. Harster. 164 coniunge nam genitor perpes de se sine tempore verbum genuit, per quod unum omnia fecit, quae sunt (cf. v. 273, Bened. 345 sq.; Ioh. ev. 1, 3); refutat autem disertis verbis haeresim Arianam (v. 166) et Byzantinam (v. 167 sq.); de triplici deitate (v. 171) dixi ad Bened. 417.

- Ex his ambabus personis spiritus almus
 Procedit similis ditione patri genitoque.
 Hęc unitas triplex deitas sic creditur una,
 170 Ut persona triplex maneat substantia simplex.
 Ista triplex deitas postquam compegerat orbem,
 Formavit hominem os humerosque sibi simulantem.
 Quem cum sermo dei pomo vesci vetuisset,
 Astu serpentis (heu) est illectus enormis;
 175 Namque miser, cupiens fore plus, quam conditus esset,
 Linquens vitę epulas mortis suscepit erumnas;
 Potatus loeto depellitur a paradiso,
 (Ah) secum genus omne trahens et crimine perdens.
 Hinc mundi princeps homines sibi subdidit omnes,
 180 Donec is, qui egit, carnem de virgine sumpsit
 Et sub lege fuit, qui de nihilo omnia fecit,
 Morigerando patri potum gustavit Averni
 Atque resurrexit vivens, privilegia reddens
 Prisca suis, victor coelos post scandidit altos;
 185 Unde idem trinus merito laudatur et unus.
 Hunc animo colimus, hunc corde fatemur et ore
 Hortamurque alios nobiscum credere id ipsum.
 Alloquio cuius dum taliter hi fruerentur,
 Cognoscunt eius mentem exoptare salutem.
 190 Tunc senior pro re lacrimis ita fatur obortis:
 'Ter rediit Phoebus, postquam talis mihi sensus
 Astitit, ut credam olli, quem vos creditis ipsi.'
 Aggressi vetulum contra sic fantur ad illum:
 'Posse dabit, qui velle dedit, si, frater, in illum
 195 Credere non dubitas, ad se qui pervehit omnes.'
 Subiungunt sancti dicentes hęc seniori:
 'Querendi nobis etiam stat fixa voluntas
 Quintinum, insignem sotium fratremque modestum.'
 Altius ecce gemens responsum hoc reddidit hęros:
 200 'Collega nam vester, quem cernere vultis ovanter,
 Dum nobis eadem narraret, preside tentus,
 Tortus suppliciis ista non vescitur aura.
 In municipio requiescit vertice secto,
 Quod Vermandorum vocitavit lingua priorum,
 205 Ferme quater denis et binis solibus actis.

167 almus sic P 170 post maneat non dist. P 174 e normis metro etiam magis vitato Harster, inermis Manilius 181 distinxi lenius: 'donec Christus suis privilegia reddidit' (v. 183) 182 Murigerando P (cf. v. 72) 184 scandit in altos Harster 187 fort. in ipsum (cf. v. 194); credere deum v. 192. 254 (?). 262. 277 190 Tunc sic P: Tum Stephanus Leodiensis 203 sectus conieci coll. v. 135 et Bened. 143

170 Aldhelm. laud. virg. v. 38. 172 Aen. I 589. 177 de morte a diabolo hominibus propinata dicam ad ecbasin captivi v. 1114. 180 exegit (i. e. depulit, cf. v. 177) protoplastum paradiso; cf. Bened. 565. 181 Pauli ep. ad Gal. 4, 4. 182 cf. e. g. Matth. 26, 39. 186 v. 230. 190 Aen. XI 41; cf. Stephanus Leodiensis AS. Sept. p. 585f Tum senior pro re lacrimis ita fatur obortis. ... Subiungere viri dicentes haec seniori (v. 196): ... Altius ecce gemens responsum hoc reddidit heros (v. 199). 194 cf. Iohannis Scotti carm. II v 48 (PAC III 535). 199 Aen. VI 672 = Stephani Leodiensis vita s. Landberti AS. Sept. V p. 585c. 200 Bened. 321. 202 Aen. I 546. III 339. 204 St.-Quentin.

Militibusque suis iudex iam iusserat exlex,
 Quo vosmet citius prensent et strictius artent,
 Sponte acturus idem. Sed vos divertite, quæso,
 Ad vestri ædiculam servi paulisper, ut illo
 210 Pace levetis iter panis carpendo bucellam.
 Assensit caritas, fratrem lucrarier optans.
 Tum celeres patris culmen petiere senilis;
 At hospes hilaris tantorum hospitum amore
 Servit et exiliens obtemperat atque ministrat.
 215 His autem rabies forsan furibunda diebus
 Venerat Ambianis et mox volitante per auras
 Hic fama athletas didicit micuisse tonantis
 Tuncque, canes ut apros, coepit rimarier illos.
 Pervenians tandem Gentiani senis edem
 220 Se nactum esse viros gaudet, quos querere socors.
 Sed senior, flamma succensus amoris abunde,
 Exemit gladium, nitens percellere tetrum
 Ricciovarum. Ad quem preses nequissimus inquit:
 'Debueras, vetulus, iuvenes a talibus ausis
 225 Castigare, et nunc iuvenili aetate teneris?
 Ah, moribunde senex, quæ te vesania coepit?
 Cur tantum patrare nefas, demens, voluisti?
 Sic preses seŕvus. Contra sic miles adorsus:
 'Non coepit nostram, præfecte, insania mentem,
 230 Sed Christi compellit amor, quem corde fatebor,
 Dum memor ipse mei fuero, pro nomine cuius
 Ponere nec animam dubito neque corporis artus.'
 Ad quem præfectus paucis sermone profatur:
 'Iam præsens tedet tibi vita, ideoque superbis.
 235 Efficiam, posthac ne quemquam voce lacescas:
 Nunc noster gladius collum pertranseat huius.'
 Lactea canicies tum a corpore vellitur almo.
 Cui rex etherei statim sic fatur Olimphi:
 'Gentiane, veni, ditandus honore triumphi
 240 Iunctus cælicolis, numerandus in agmine regis.'
 Sic Gentianus superam migravit ad aulam
 Sanguine perfusus, baptismi agalmate comptus.
 Continuo laetus, sicut qui tale tropheum
 Explevit, celsa truculentus fasce resedit.

207 præs/nt // strictius arcent *P*¹, prensent et strictius artent *P*² (*ductibus aequalibus, sed pallidis*)
 209 ædiculā sic *P* 210 bucellam *P* 212 celeres *P* 217 fama (*sic*) *ss. P*¹ 218 q. *ss. P*¹
 220 Se nactum sic *P* 225 cf. *praef. p. 179 sq.* 235 lacescas sic *P* 237 tum a sic *P* 239 in *mg.*
*add. P*² (*man. s. XI*) dita/// *P*: correxi agnitis litterarum nd vestigiis; inde a v. 243 quae obliquis litteris
 imprimenda curavi, non dispezi, sed Harsteri meisque coniecturis usus supplevi (*nihil receptum esse, quod*
cum vestigiis legibilibus pugnet, vix est cur dicam); Burgerus quid legere sibi visus sit, vide, si tanti est, apud
 Harsterum

208 i. e. statim. 209 i. e. ad meas aedículas. 210 cf. Roensch p. 97. 212 cf. Aymoin. I 2, 1
 (p. 139). 220 se casu nactum esse viros, quos consulto quaerere socors (*zu nachlässig*) fuerat. 221 cf.
 Hrotsv. Pelag. 63. 224 Aen. II 535. 225 Bened. 373. 226 Bened. 386. 228 v. 193 et Aen. I 325.
 230 v. 186. 231 Aen. IV 336. 235 Cass. 101. 244 v. 134.

- 245 Hinc comites (namque omnis eum stipata tegebat
Turba ducum) alloquitur: 'Nostris obtutibus, eia!
Assint sacrilegi manibus post terga revinctis.'
Hec memorans animo nunc huc, nunc fluctuat illuc.
Sistuntur demum iusti ante tribunal iniqui,
250 Qualis ubi Oceana perfusus Lucifer unda
Astrorum ante alios apparet fulgidus ignes.
Quis prefectus ait: 'Actutum dicite, cuius
Cultores estis, vel sectam quam retinetis.'
'Nos' aiunt 'patrem, verbo qui cuncta creavit,
255 Quique creata suo firmavit flamine sancto,
Credimus et puro veneramur pectore solum.'
Et preces: 'Fors et nescitis relligionem,
Quam colit Augustus Cæsar Romanus et orbis.'
. . . n . . . l rum tunc intonat hoc documentum:
260 'Iuppiter omnipotens et coniunx inclita Iuno,
Mars, Venus et Titan, Cillenius atque Diana
Libantur, creduntur, adorantur, venerantur.
Ast Iovis in cælo, Neptunus in equore vasto,
Pluton in inferno regnant mundumque gubernant.
265 Hec est relligio, quam princeps postque satelles
Credentes trepidant, proni venerantur, adorant,
Vota ferunt, holocaustum libamina reddunt.'
Que sancti contra retulerunt voce serena:
'Pro dolor! illi errant, qui tam atris tura propinant.
270 Nos equidem colimus dominum, qui trinus et unus
Extans in triplici virtute sui regit atque
Omnia disponit, que sunt vel stare videntur.
Hic unum de se genuit sine tempore Verbum,
Per quod composuit cælum, terram, mare, seu que
275 Sunt in eis. A quo procedit spiritus almus
Cuncta animans, genitor per Verbum queque creavit.
Iste deus noster; hunc credimus, hunc profiteamur,
Huic iu(giter) censum laudis libamus ovanter.
Quem si tu coleres, elabi fors potuisses
280 Tenareas fauces et cæli regna tueri.'
Hinc contra anomalus: 'Nec noster talia sensus
Acturum pacto semet deliberat ullo.'
Effulget lux clara polo loca forte venustans,
Indicat emeritos nimiumque fuisse peremptos,

245 *supplevi et distinxi* 250 Oceani *Harster coll. Verg.; sed cf. Ekkeh. Walthar. v. 1133* hic postquam Oceanas sensim calefecerat undas et *F. Leo in indice ad Fortunati carm. p. 409^b* 252 *supplevi*
257 Forsit *Harster* 259 En Romae scelerum coram codice temptavi 264 Plutton *P* 272 ut (i. e. vel)
sic P 276 genitor *P* (i ss. man. saec. XI.) 278 Huic incensum *P*; *correx* coll. *Hrotsv. Gest. praef. 1, 8*
iste sed oblatus laudum placeat tibi census, postquam *Peiper (Berl. philol. Wschr. 1888 p. 1083)* Huic in
censum laudes *praeiit*; iugiter *υ υ - v. 110* 283 *supplevi* sententiam ostensurus, verba praeter venustans
non praestans (v. 284 que quarto loco positum; peremptos certo invenisse mihi videor)

247 *Aen. II 57.* 248 *Aen. X 680.* 249 *Bened. 459.* 250 v. 18 et *Aen. VIII 589 sq.*
254 *vita s. Erasmi v. 208 (ed. Harster p. 27)* o pater omnipotens, verbo qui cuncta creasti. 258 *Bened. 244.*
265 *sq. Bened. 236 sq. (atque satelles).* 273 v. 164 *sq.* 276 i. e. quaecumque. 280 *Verg. Georg. IV 467.*

- 285 Quo celi penetraret eorum spiritus aulam
 Preveniente deo, qui iure triumphat ab alto.
 Denique qui astiterant, geminum iubar insolito usu
 Mirantes, radios solis signique patentis,
 Id statim signum celebres scribsero coruscum
 290 Dicendo: 'Qualem capiunt super astra quietem,
 Quos tam lucifluus commendat fulgor in arvis'.
 Ut merito venit, sic signum nempe recessit.
 Sed neque transilium, per eos quod fecerat heros.
 Edicam scriptis, narrabo nepotibus orbis,
 295 Totus ab integro saeculorum noscat ut ordo.
 Tempus erat, quo prima quies mortalibus aegris
 Incipit et dono domini gratissima serpit,
 Nox et nigra polum bigis subvecta tenebat,
 Cum truncata beatorum
 300 Corpora restituit
 Sumpserunt
 Ad senis
 Hoc sine divi
 Scilicet ut, quem exhortando comit
 305 Cum illo pausarent uno sub tegmine iuncti
 Et qui indivisi Itis
 Martyrii palma gauderent iure nitentes.
 In tellure cubant uno positi poliandro.
 O almorum lampas, quantum mirabilis exstas,
 310 In te ipso qui tam clara ostentas in aperto,
 Magnus et omnipotens opifex, fortissime iudex!
 Ambigere debet mens nulla in talibus actis,
 Corporibus functis potuit quia reddere gressum,
 Qui super aequoreos Petro dedit ire tumores,
 315 In lecto positam iussit properare puellam
 Et fecit Lazarum post funus surgere vivum.
 reavit honorem
 promere verbis
 one peregit
 320 on in abyssio
 domuique propinquant
 s

 ur ibidem

288 patentis sic P 291 supplevi 292 totum legi sic] sc P 293 et 295 supplevi coll. Stephani Leodiensis vita s. Landberti AS. Sept. V p. 587/ Sed neque transiliendum puto, quod quibusdam exercitum sequentibus a tergo omnipotentis dei ostendit celsitudo; edicam scriptis, clamabo vocibus altis (cf. Quint. 119), totus ab integro saeculorum noscat ut ordo; vestigia lectionis P ad in potius ducere quam ad ut quaerenti nuper affirmat A. Vidier 296—298 supplevi ex Aen. II 268 sq. V 721 299—306 et 317—326 cum AS. Octobr. XIII s. Quintini et sociorum passionibus longe discrepantes exhibeant, sententiarum cursus vix potest expediri 302 fort. Ad senis aediculam (cf. v. 209) 303 i. e. sine divino numine (vel nutu) 305 pausarent sic P sub tegmine Harster 306 qui indivisi sic P 307 supplevi 315 sq. post Harsterum supplevi 324 . . ur ibidem sic P

286 Cass. 11. 293 v. 136 et Cass. 553. 294 nepotibus tanto patre orbis. 295 Verg. ecl. 4, 5. 296—298 cf. appar. 314 Matth. 14, 28 sq. 315 Luc. ev. 8, 41 sqq. 316 Ioh. ev. 11, 43. 318 cf. ad Cass. v. 62.

- 325 tis document .
 Hoc factum audieris et
 'Non hoc Hippocras, non Asclapius retulerunt.
 Aestimo, quę peragis, quondam fecisse pigebit:
 Vincere non poteris, sed tu victus remanebis.'
 330 Preterea rabies irarum turbine mota
 Nequiter intremuit frendens et inhorruit amens;
 Hinc magis atque magis scrupulos vehementius auget.
 Hostia sed Christi sese pro munere regni
 Poenis affligi, tormentis dilaniari
 335 Exultabat ovans et fixa manebat adorans.
 Corripuens tela inde manu Mavortia pręses
 Valde diabolici crispando hastilia ferri
 Fortiter et validis emittens viribus ipsa
 Transfodit sanctos conans multarier illos.
 340 Hoc neque suffecit: peragi suprema rogavit.
 At scelerum princeps audita voce satellum
 Vagina horrificum nigra tum exemerat ensem
 Funeste amborum caesurus colla virorum.
 Sic perimit gladio victuros in secula Christo.
 345 Morte igitur lecta gaudens cum pergeret urbem,

 ns d/r . . urbem
 350 mis mund quid superextat
 abeatis

 l s
 355 Christicolas mactare t . . s
 An Acheronta sequor? . . . t vos
 Quid loquor, aut ubi sum? quę mentem amentia mutat?'
 Saevit inops animi merito donatus acerbo,
 Insiapiens
 360 C

 bonitatis
 H furens quos lictor torserat ante
 Visio
 365 Membra beatorum . . . vit pro munere casso
 Insont . cael dia sanctis

* * * *

327 fort. Hippocrates; cf. *AS. Octobr. XIII p. 784^d adn. p* non] no *P¹* 340 supplevi 344 cf. *adn.*
 346—366 quae rectis litteris exhibeo, et ego et C. Hampe legimus 356 suppl. Hampe (interrogationem
dist. P) 357 supplevi ex Vergilio, quo Harsterus uti nesciverat

336 v. 3. 337 *Aen. I 313.* 338 *Aen. X 474.* 342 *Aen. X 475.* 344 cf. *Stephani Leodiensis*
vitam s. Landberti AS. Sept. V 588^c percussit telo victurum in saecula Christo. 345 comitatu *Mortis*
collecto; cf. der Nibelunge nôt 2161, 3 Lachm. der tât der suochte sêre dâ sin gesinde was. 357 *Aen.*
IV 595.

III.

CARMEN DE SANCTA BENEDICTA.

EPILOGUS DISSERTUS IN LAUDE ALME ET INDIVIDUE TRINITATIS.

- Alme deus, metuendo tibi plebs concinit odas
 Cuncta seculi innumeras, caelorum calma caterva
 Imperioque tuo famulatur cuncta *sacrato*.
 Delius, ignivomos qui spargit ab ethere spicos
 5 *Telluris gremium*, temet conlaudat in aevum;
 Roscida nempe soror Solis tibi carmina pangit,
 Lumina cuncta poli, nix, arbos, flumina fontis,
 Pennatę volucres volitando per arva meantes,
Quadrupedes animę necnon repentina terrę.
 10 Terrarum procures ac regum celsa potestas,
 Lar quoque, pisciculi, lymphę, venti pluvieque,
 12 Bestiole, montes, rivi, flores, mare, campi,
 12^a Cum senibus iuvenes terrarum rura colentes
 12^b *Te venerando colunt, recolendo te venerantur*,
 12^c Pangendo psallunt, psallendo carmina pangunt.
 Israhelis laetus te laudat grex universus;
 Tres pueri regis iussu Nabugodonosoris
 15 In lacum missi laudum tibi carmina promunt.
Summa patris bonitas hominumque redemptio vera,
Quicquid patrasti cum patre et flamine sancto,
Te recolit, regem cęli testatur adesse:
 Te caelum supra, tellus te laudat et infra;
 20 Quicquid terra vehit, quicquid mare, quicquid Olymplus,
 Te siquidem poscunt, venerantur, amant et adorant.
 Angelicus coetus divino lumine fultus
 Fascibus ethereis ardendo *nobile psallit*
 Grates eximias et munia sacra ministrat.
 25 Post quem turba patrum, post patres lingua videntum
 Te quoque glorificat, semper tua iussa perimplet.
 Hinc duodena phalanx in summis laudat adorans

EPILOGUS 2 caelorum /// calma P 3 obliquis litteris brevitati studens ea expressi, quae in locum alius lectionis erasae neque iam legibilis substituta sunt famulantur P¹ (subiectum est calma caterva) in mg. v. 5 scripta sunt haec sup miser | omnium | xpę p/rīq | tuorū | festa s///um (fort. pariterque et sanctorum); cf. ad v. 44 7 fun/tis P¹ 9 Quadrupedes (rupe evan.) et repentina (ti evan.) P necnon (que non in ras., quippe vestigium lectionis ceteroquin erasae) P 12^a et 12^b in margine inferiore additi sunt praeposita nota, quae in textu suo loco repetitur; eadem ubique ratione versus postea ab ipso poeta additos indicavimus; de loco inserendi, si morem correctoris attendas, numquam dubitari potest praeter v. 303^a et 303^b, quamquam is qui paucos carminis versus ante me edidit in catal. codd. hagiogr. Paris. II 557, se ex notis expedire nescivit 14 iussu P (voluerat ifu) 16 bonitas non plane certum in P; sed cf. v. 632 25 qūe sic saepe P pro quē videndum P¹ 26 glorificant et perimplent P¹ 27 sommis P¹

Inscriptione et dispositione epilogi (i. e. prologi) sequitur praefationem carminis de s. Quintino (p. 197).
 2 calma: cf. v. 438; calmum: clarissimum glossarium ed. Mai A. C. vol. VIII p. 90. 9 Hilarius in genesin 109 (p. 235 in Cypriano Peiperi). 14 Dan. 3, 23; Cass. 419. 19 Quint. praef. 9.
 25 videntum i. e. 'der Seher'. 26 Cass. 524. 27 Quint. praef. 21.

- Discipulûm, in terris *quæ olim tua docmata prumsit*
 Gentibus orbiculis partes per quatuor orbis.
- 30 Testes egregii constricti tympora sertis
 Tibiciant grates pumpam cosmi *adnihilantes*,
 Per te tripudiant, læti te semper adorant.
 Pontificum procures confessorumque coortes
 Con sociis pariter temet venerantur ovanter,
- 35 Qui illos glorificas illorum gestaque sacras.
 Hinc monachûm patres normam Christi retinentes
- 36^a Gaudia cosmi huius celsi pro munere regni
 36^b Omnia spernentes, temet multum venerantes
 36^c Non reticent labiis pangendo carmina laudis,
 Alloquio recti, divino munere pleni;
In terris resident, lacrimando crimina deflent.
Ordine subpremo nam virginis obviat ætas
- 39^a Et tibimet vastas non cessat reddere grates,
 40 Ast *temet* sequitur, quoquo vestigia mittis.
 Hinc diadema cluens capitis sub vertice *gestat*,
 Cum sanctis residens, *temet per secula cernens*.
- 42^a Mirantur cuncti specimen summæ deitatis,
 42^b Cumcrepitant sonitum manibus p(ro)dendo serenum
 42^c Terrigenæ gentes temet multum venerantes;
Unanimes cuncti letantur vocibus altis
 Ac resonant laudes iubilorum carmina fantes.

DE SOLE ET DE DUODECIM SIGNIS.

- O deus omnigenûm moderator sancte polorum,
 Lux, splendor lucis, perpes quoque gloria sanctis,
 Ornasti caelum stellis quoque terque quaternis,
 Quod ponti occiduas volvit partes ferventis;
- 5 Astrigeros *retines* cursus remeare volentes,
 Quos moderas compos iusto libramine semper:
 Velliger anelio quo surgat, tu quoque mandas,
 In primo; effigies Tauri *hunc* sequitur rubicundi;
 Dehinc Gemini inberbes luctamen ferre volentes;
- 10 Quos celeris *Cancris* sectatur fervidus ignis,

36 monacû P¹ 39 subpremo (*probabilius quam* sub primo) P 39^a vastas ss. P 40 mittit ni
 fallor P; unde pro temet primo illum vel xpum scriptum fuisse suspicor 42^b prodendo (*litterae ro abscissae*) P
 uoces enim de
 44 laudes (ss. ea manus, de qua ad v. 5 dixi; quae etiam sole in margine repetivit, itemque v. 374. 478)
 DE SOLE 4 Qui P¹ 8 hunc in ras. ss. P

30 testes i. e. *μάρτυρες*. 34 con = cum; cumcrepitare = concrepitare; cf. p. 179 adn.
 37 v. 543^a. 39 supremo last, not least. 40 apocal. 14, 4 (cf. Quint. praef. 38; Agii dial. 489 PAC III
 p. 383; Heiric. II 232 PAC III p. 459).

DE SOLE 3 dicuntur sidera zodiacalia occidentia. 7 velliger i. e. villosus; Germanici fragm.
 3, 32 (ed. Breysig p. 46) nunc editur belliger. anelio i. e. anhelus; cf. e. g. Avien. Arat. 508 celer
 ille Aries = Arat. phaenom. 225 αὐτοῦ καὶ Κριοῦ θοώταται εἰσι κέλευθοι.

- In quo anabibatoten sonipem torquetque ferocem;
 Quem Leo Nemea percussus ab Hercule silva
 Insequitur, rugiens celi per climata pergens;
 Nobilis *Erigonae* species cui nectitur ingens;
 15 Quam *Trutina* insequitur, quæ soles librat et umbras;
 16 Anguis acu asportat lites, pax, ingeniosus;
 18 Quem sequitur Centaurus; quem *iuxta* Capricornus,
 17 In quo cambitores Filogeus torquet enormes;
 Troius hunc iuvenis; Pisces sub sidere bini —
 20 Per duodenum nam cielum hunc sol currit in annum.
 Septem infra pergunt, cupiunt luctamen inire
 Cum superis; comitor secli quas tu ipse paciscis,
 Ast illas retines, *cælum* moderando relaxas;
 Haecque melis tibimet *gratanter* bisque quaternis
 25 Dulcia *nobilium* iubilorum carmina *promunt*.
Nam cælum sursum, tibi tellus servit iosum;
 Quicquid in orbe repit, temet famulando requirit.
 Omnia disponis vasto moderamine iudex;
 Personis trinus, sinplus veneraris usia.
 30 Non propriis valeo temet sustollere verbis:
 Perfice nepe tuas, cunctorum rex deus, odas.

ORATIO.

Aeterni numen patris, flox seŕva tonantis,
 Insignis fomes ac luculenta dies,
 Etherei inmanis cur non moderator urani,
 Angelicûm species, orbigenûm requies,

11 sonipes et feroces *P*¹ 15 *Trutina* (*rutin evan.*) et quæ (*qu evan.*) *P* libra^t & *P* (*in ras.*)
 17 et 18 notas in margine positas secutus ordinavi; item ipsius passionis v. 65 sqq. 132 sqq. 22 quae *P*¹
 23 //g/ter *P*¹ (*i. e. iugiter*) 27 repunt et requirunt *P*¹ 28 uastum *P*¹ 31 nape in nepe corr. *P*;
 lege nempe

ORATIO 1 Aeternæ, ut vid., *P*¹

11 in Cancro Phoebus sonipedes feroces torquet (*i. e. a culmine detorquet*) solstitii aestivi tempore,
 ut in Capricorno (v. 17) rursus incipit ascendere; in anabibatoten ἀναβιβάζοντα latet (*Mart. Cap. p. 324, 2 E*).
 15 *Trutina* *i. e. Libra*, aequinoctiale sidus. 16 Anguis ingeniosus *i. e. Scorpius dolosus*; pax
 interiectio. 18 Centaurus *Sagittarius*. 17 cambio: curvo vel in gyrum flecto; hinc et
 'cambitor' equus dicitur, qui facile, in quamlibet partem sessor voluerit, flectitur *Remigius in comm.*
ined. ad Mart. Cap. VI (excerpsit A. Mai, spicil. Rom. IX, gloss. nov. p. 80 n. 1523). Philogeus:
cf. carm. buran. 39^a (p. 129): Actaeon, Lampas, Erichtheus et Philogeus; istis nominibus poteris
spectare peritus quemque diem tantum tempus retinere quaternum . . . post hos extremus tunc
procedit Philogeus, dictus 'amans terram', quod vespere tendit ad illam. 19 Troius iuvenis (*i. e.*
Ganymedes Aquarius) hunc sequitur. 21 septem planetae. 26 iosum *i. e. deorsum* (*C. Paucker,*
suppl. lexic. lat. p. 441, 3099); cf. epilogi v. 19; pass. v. 2 sq. 28 *Cass. 526.* 29 *i. e. sinplus;*
cf. v. 44 et 602f. 31 *Cass. 31.*

1 φλόξ; cf. fomes v. 2.

- 5 Hierusalem compos, Hierico venerande creator,
 Rex regum solus virgineumque decus,
 Posco meis, firma, votis, actus Benedictę
 Quo valeam sacre pandere versifice,
 Qualis in orbe fuit, quę virtus, quale trofeum,
 10 Quę patria illius, quę sacra progenies,
 Ex qua stirpe creata fuit, que copia fandi,
 Quam pulcra effigie, precluis in genere.
 Ante dies rapiunt finem quam virginis actus
 Preclare valeam promere nobiliter.
 15 O deus orbicolūm, mihi da sensum quoque rectum,
 Virginis ut valeam texere gesta sacre.

TEXTUS PASSIONIS BEATISSIME BENEDICTAE INCLITAE VIRGINIS.

- 1^a Porrige, posco, mihi celsam, pater inclite, dextram,
 1^b Textum passionis canere ut valeam Benedictę,
 1^c Quę mundum spernens mundanos respuit actus,
 1^d Quo temet cęlo mereretur visere celso
 1^e Atque tuis hilaris semper conspectibus uti:
 1^f Hic canere incipiam; praesens deus, erige mentem.
 1 Nobilitas igitur pietatis, cuncta, supernę,
 Condita cuius nutu existunt caelestia supra

10 Quis pater P¹ 15 da] das P¹

TEXTUS v. 1—14. 1^a—1^e (om. 1^f). 15—33 hoc ordine edd. Bollandiani (cf. ad epilog. v. 12^a)
 1^c respuit P (re evan.) 1^f Hinc P¹ ut codd. Probae

Acta Sanctorum Octobr. IV p. 219^a § 1. Supernae sublimitas pietatis, nutu cuius beneficii omnia
 v. 5 sunt condita terrena pariter ac caelestia, non sanctae desistit gremium ecclesiae matris | sermonibus
 erudire salutiferis, et per suorum merita virtutum monstrare incrementa: unde convenit nimis populorum
 v. 10 turbis exempla sanctorum enarrare fidelium ad incitandos animos suorum ad caelestium praemia
 gaudiorum. | Nam quis digne possit conscribere, eorum gesta et virtutificationum insignia quantam
 perpetuitatis indulgentiam nobis pariter conferant et salutem. Inde namque caritatis solidatur fideique
 v. 15 fundamentum, | amor summae nutritur pietatis, desiderium nascitur sanctae conversationis, temporalium
 v. 21 despectus rerum exoritur, virtutum gaudia generantur. | Magnum etenim dei, ut cernimus, donum ac
 omnium meritis sanctorum condignum, ut, quorum eloquentiae praedicationibus praefulget ecclesia feli-
 v. 25 cibus, quorum edocti exemplis sumus | ad studia bonorum operum sanctissimis, quorum in proelio
 certaminis spiritu veritatis sumus armati, eorum quoque innumerosa certamina collaudantes ad opti-
 nendam dei misericordiam sacris erigamur meritis, et ad nostrae aedificationem possibilitatis haec eadem
 v. 31 perennibus inseramus monumentis, | et qui nostris cotidie affligimur delictis, ipsorum intercessionibus
 protegatur et meritorum undique consolationibus foveamur.

6 decus virgineum (i. e. Mariae virginis) est Christus.

1^a *Alcimus Avitus III 420.* 1^e cf. v. 269. 619. 1^f *Probae cento v. 22 (Poetae christiani minores ed. Schenkl p. 570).* 1 sqq. cf. *Acta s. Benedictae fabulosa (AS. Octobr. IV 219 sqq.)*; ubi quod prologus non legitur in omnibus codicibus, id ea re explicaverim, quod poeta *Laudunensis* eum addidisse videtur non multum a carminis exordio diversum; certe in prologo tantum atque in extrema parte (cf. ad v. 621 sq.) tam artus inter carmen et acta pedestria conexus agnoscitur. 2 beneficii cuius (monosyllabum, cf. v. 272. 628; sc. supernae pietatis) nutu.

- Ac beneficii pariter terrestria subtus,
 Aecclesiae matris gremium non linquit amenum
 5 Sermonum monitis, sanctis formare loquelis
 Et per virtutum meritum monstrare suorum
 Incrementa, unde exemplum quoque convenit aptum
 Turbarum populis sancti narrare fidelis
 Ad confirmandos hominum sensus ad premia celi.
 10 Agonium quis mortalium conscribere digne
 Nam proprium possit, virtutum insignia cuncta,
 Quanta per illorum meritum medicamina confert
 Terrigenis dominus pressis vastisque piaculis.
 Dehinc caritatis fundamentum nam reparatur
 15 Ac summae sanctus nutritur amor pietatis;
 Nascitur interea fratrum confessio firma,
 Quo degant unum Christo famulando verenter.
 Et gazas secli cunctas in calce peremptas
 Intonat in terris; populos per pascua pacis
 20 Gaudia magna patris capsim retinere docetur.
 Magnum etenim Christi donum, quo cernimus omnes,
 Cunctorum ac dignum meritis iugiterque sacrorum.
 Quorum nos meritis, quorum exemplis roborati,
 Ecclesia eloquiis quorum fulget venerandis
 25 Ad studium patrandum operum sacrumque bonorum,
 In bello quorumque sumus certaminis ipsi
 Flamme divino armati patris sobolisque,
 Ipsorum innumerosa quidem certamina cuncti
 Laudantes, domini auxilium Ihesu ad capiendum
 30 Atque salutiferis reseramus hinc monimentis.
 Adcumen siquidem nostraeque salutis iniquum
 Flagito peccatum istorum meritis aboleri;
 Quin nostris umquam non possumus apte iuari.
 Ad solium genitus postquam conscendit opimum
 35 Aeterni patris victor residendo perennis,
 Inferni tenebras tetri reseravit opacas,
 Expulit ex illis populos legemque colentes,
 37^a Ac linquens illic spernentes iussa tonantis
 37^b Partem suscepit, partem lacrimando reliquit,
 37^c E quibus una polo ut frueretur lumine pulcro,
 37^d Altera Cocito ut frueretur crimine tetra:

DISPUTATIO VERBI
 AD SOLIUM PATRIS
 REVERTENTIS.

7 conueni P (*volebatne conueni* ?) 12 medicamine *fort.* P¹ 26 bellū P¹ 29 /ad (*eras. c;*
voluerat capiendum) P 31 Adcumen *sic* P (*non intellego*) inicum P¹ 32 peccato P¹ 37 colendo/ P¹
 37^b ante reliquit *erasum est suscep* (*nihil amplius*) 37^d quocito P¹; *cf. praef. p. 179 adn.*

9 heptameter; *cf. v. 97.* 20 Cass. 51; *carmen de s. Lucia ed. Harster v. 7.* 22 coniungendi
particulas liberius ponit poeta. 33 v. 629. 34 *inscr. verbi i. e. τοῦ λόγου.* 34 *sqq. apodosis*
incipit v. 38; cf. Cass. 1 sqq., Quint. 1*;* *tenor et dispositio in tribus carminibus consentiunt, ut pronum*
sit suspicari v. 37^a—37^d ex Cassiani prooemio deperdito esse petitos, praesertim cum versus additici saepe
aliunde sumpti sint. 37^d v. 476; Cass. 101.

- Turba beatorum sparsit per rura solorum
 Sese discipulū, Christi pangendo triumphum
 40 Finibus in cunctis, quibus ipsi pergere possint.
 Hinc omnes populi divino flamine fulti
 Suscipiunt a discipulis, quod lingua salutis
 Contulit, atque deum profitentes credere solum,
 Personis triplum, simplum venerari in usia,
 45 Ast remeare viam que tendit culmina regni,
 Quo pariter cuncti fruerentur honore perenni.
 Romanę Petrus, Paulus simul inclitus urbis
 Moenia *mox* peciere quidem, narrare salutem
 Terrigenis populis, quos *sanxit* dextera patris,
 50 Prendunt Romani celsi magnalia regis,
 50^a At mandant *populis* parere per arva tonanti.
 Corde tenus retinent, que sunt divina, requirunt,
 Non cuncti, sed quos sanxit clementia Christi.
 Interea pergit semen sermonis ameni
 Regnorum populos; per terras atque per agros
 55 Aecclesiae cultus *multis* renitebat in oris
 Paulisper, sancti quia pro Christo necabantur,
 Cumpeta per mundi, per vicos, per quoque castra.
 Tempore quo plures Roma venere fideles.
 Nam quędam Roma Benedicta erat inclita virgo
 60 Nomine tum et merito, senatorum stirpe creata
 Preclara; purgata tamen baptismatis unda,
 Christicolis edocta viris, ditissima gazis.
Haec fuit illius virtus et origo salutis,
 Credere corde deum, hunc votis et mente timere,
 65 Pauperiem Christi siciens censumque relinquens,
 68 Plurima distribuens miseris solamina *multis*.
 66 Pulcra erat aspectu, sed *toto* pulcrior actu:
 67 Nam pompam secli spernens calcando nefandi,
 67^a Serica despiciens atque aspera tecmina sumens,
 69 Non sua perquirens, sed verba tonantis adimplens,
 70 Ipsa dei virgo, benedicta puella retractans,
 Ospicio cordis fieret pia victima Christi,
 Coniungens sibimet cunctos, quos urbe videbat
 Ad Christi *ardenti culmen* voto volitare,
 Edocet exemplis, persolvens munia laudis
 75 Altitrono regi, et poscit sibi prospera dari.

DE ADVENTU BEATORUM
 APOSTOLORUM PETRI ET
 PAULI AD ROMANAM URBEM.

46 onore *P*¹ 49 sanxit (an *evan.*) in *ras.* *P* 56 Paulisper quia corpora sanctorum neca-
 bantur *P*¹ (*sine caesura*) 57 per vicos atque castella *P*¹ (*cum vitio prosodiaco*) 59 roma *ss.* *P*
 60 tunc *P*¹ 62 /edocta (*eras. & voluerat et docta*) *P* 64 uotis *ss.* *P* 67 Nam pompam secli
 refutans (*cf. v. 492, ubi non mutavit prosodiam vitiosam*), spernens quoque honores *P*¹ 72 Coniungens *P*¹
 quos in urbe *P*¹

39 *Cass. 2.* 44 *epil. v. 29.* 48 *ut narrarent.* 49 *Cass. 48. 480.* 50 *v. 162. 199; Cass.*
163. 375. 66 *Cass. 178 (tanto cod.).* 67^a *Aritus IV 387 (despiciens Laudun. 273, dispiciens*
Laudun. 279). 69 *cf. ad v. 153.* 70 *minus rectum videtur Benedicta.*

Iunxerat hæc sibimet generosas bisque puellas
 Spermat̃is exortas unius germine senas,
 Mentibus in quarum renitebat fosforus ardens.
 Ore quidem nitidę semperque in mente serene,
 80 Effigie rutilę, nulli pietate secunde,
 Moribus inlustres, sed nobilitate vigentes.
 Spiritus in illis culmen construxit honoris:
 Nam uno coniunctę fuerant caritatis amore,
 Non matrimonio fuerant ullo copulatę;
 85 He fortes animo, nullum in tellure paventes
 Necne minas satrapum nec iussa nefanda priorum,
 Semper habentes corde deum iugiter recolendum.
 Instruxit Christi famulas predicta puella,
 Scilicet ut dominum colerent in pectore Christum,
 89^a Qui mare, qui terras atque omnia nata gubernat,
 90 Vitarent *ficmenta* seculi per sæcula falsi
 Atque docerent nempe deum per secula tenendum.
 Optabant meritis sanctorum sequę iuvari,
 Quos animo ardenti siciebant valde inimitari.

DE ELECTIONE
 DUODECIM SODALIIUM.

Postquam virgo dei coepit meditarier antro
 95 Pectoris eximio sacri, quo linquere possit
 Divitias sæculi putridas, quę sorte parentum
 Olli concessę fuerant, ac clare menia Romę,
 Arcius insistens precibus dominum *rogitabat*,
 Ut valeat templum fieri domini immaculatum.
 100 Namque sacris precibus quadam cum nocte fuisset
 Intenta, exuperis astans sacer angelus infit:
 'En, Benedicta, tibi de cęlis talia narro:
 102^a Cunctipotens genitor verbi mihi talia iussit
 102^b *Ut* tibimet promam, sotiis tu postea pandas:
 Etheriei si celsa velis regni penetrare,
 Romanam plebem, populos patriamque relinque
 105 Atque Sicambrigenis temet coniunge catervis,
 Nocte die velut in corde adfixum retinesque'.

DE MEDITATIONE
 PEREGRINATIONIS BEATÆ
 BENEDICTE VIRGINIS.

Tunc læta efficitur missi de affamine celsi,
 Cumvocat extimplo socias et talia fatur:
 'O socię, vobis promam, quod *mandat ab astris*
 110 Archanum *speciosi clam compactor* Olinphi

(UBI CUMVOCAT SOCIAS
 ET NARRAT ILLIS
 ANGELICA DICTA.)

76 sq. Iunxerat hæc sibimet bis se/// nempe puellas Unius exortas generosas germine sperme P¹
 78 prenitebat P¹ 81 inlustras P¹ 83 Nā postea add. P 85 Hinc animo fortes P¹ 90 fomenta
 fort. P¹ 93 inimitari sic P; cf. v. 235. 99 //dñi (eras. 11; coeperat inmac.) P 102 cęlo P¹
 102ª iussit (iu in ras.) P 103 Nam uelis etheriei si celsu (u in a corr.) ///// penetrare P¹ || inscriptionem
 in marg. add. P ||

78 Petr. II 1, 19 et apocal. 22, 16; Cass. 539. 79 Cass. 180. 80 sq. Cass. 71 sq. 83 v. 145.
 87 v. 122. 89ª Hilarius in genesin v. 113. 90 v. 186. 469. 93 Cass. 57. 94 v. 341
 Cass. 280 (= Prud. psych. 6). 97 cf. ad v. 9. 99 v. 157. 101 ex superis. 105 Cass. 227.
 106 velut nocte dieque retines; cf. 308. 107 cf. ad v. 402. 108 sqq. v. 233 et Cass. 233 sqq.
 110 v. 647.

- Ut faciam gaudens, vobis et talia promens.
 Visa fuit caelo facies dilabier alto
 Ignivoma, *actutum* talesque effundere voces,
 Quo patriam, populos, linguam Romam famulosque
 115 Atque sequar quocumque ipsam mihi iusserit ultro'.
 Dehinc hilares cunctę respondent dultiter alme:
 'Incipe, iam volumus, iussit quod ab ethere Ihesus'.
 Inde manus celos tendens et labra patescens, (UBI BENEDIXIT SOCIAS
ET INSTRUXIT EAS.)
 Illas altitrono cummandans taliter orans:
 120 'Omnipotens genitor hominum rerumque creator
 120^a Ex alto celo vobis benedicat in evo
 Et faciet dites caelorum gloire cubantes.
 Viribus, opto, illum totis iugiter recolatis
 Nec vos contristent lacrimosa edicta parentum
 Nec amor eximii mundi nec clara iuventus,
 125 Urbis Romanę senatorum haud iussa priorum.
 Vobis edico, repetens iterumque monebo:
 Prospera vitantes, dominum super omnia amantes
 Nec vos despiciet nec vos in fine relinquat'.
 Respondent pariter, retinent quod pectoris imo:
 130 'Quod mandas, mater, cupimus *parere* verenter;
 Adiuvet omnipotens propria qui morte redemit'.
 132 Tunc domini virgo gaudens optat proficisci (UBI COEPIT MENTE
PROPHICISCI AD GALLIAS.)
 134 Gallorum ad fines ob spem regnique superni
 134^a Cum sociis pariter supero sermone relatis,
 133 Quas virgo sibimet tenero coniunxit amore.
 135 Audierat siquidem almorum certamina sacra,
 136 Videlicet Christi Quintini martyris almi
 136^a Ac Luciani testis domini luculenti;
 Qui Roma egressi *Gallorum rura meantes*
 Illic intrepidi *depromunt verba salutis*,
 Ut multos facerent Christum cognoscere regem
 140 Atque suis quosdam revocarent tramite torvo.
 Hi domini testes callem monstrando perennem
 Diris addicti penis gladioque perempti
 Verticibus plexi palma meruere triumphi;
 143^a In terris corpus, flatum requiescit in astris.

111 /& P 113 extimplo *ni fallor* P¹ 116 dultiter *sic* P 118 celos P (*cf. v. 405; caelis*
Cass. v. 327) 120 /hominum (*eras. r; voluerat rerum*) P 121 Et] Vos P¹ *debebat faciat, sed v. 128*
relinquet 122 illum ut totis P¹ 125 haut P¹ 132 gaudens ^{que} cupit P¹ 133 Quas virgo (*in*
ras.) //// sibimet ^{tenero} coniunxit (*con in ras.*) amore P 136 et 136^a *ex uno versu facti* Videlicet Quintini
 // Luciani 138 Illic *postea ad* P 143 *lege* palmam

112 *Cass. 193.* 113 *v. 147^c; Cass. 382.* 115 *ultro sequar ipsam, quocumque mihi iusserit.*
 117 *Cass. 281.* 118 *v. 405 et Cass. 327.* 120 *Avitus III 384. IV 134.* 121 *Vergil. gramm. ed.*
Huemer p. 87, 12 gloria a glorificatione; apud philosophos glores dicuntur. 122 *v. 87.* 126 =
 447 = *Cass. 255.* 134^a *v. 167; Cass. 348.* 136^a *cf. Quint. 28. 63.* 140 *suis verbis (v. 138).*
 142 *Quint. 135. 203.*

- Denique sancta dei virgo Benedicta supra cum
 145 Dictis virginibus simili caritatis amore
 Succensis parili voto, tellure relictā
 Ac populos patriam servos famulasque venustas,
 147^a Ad Gallos *prop[er]ar[e] volens ceu [an]gelus infit,*
 147^b *Ostendendo viam populis que tendit ad astra*
 147^c Preclara ignivomi *Franciscis* denique regni,
 Ei servire volens, cui se subiecerat ardens.
 His ita dimissis *gaudens* v̄estigia torsit
 150 Externos *statim* populos, quos Gallia cingit,
 Finibus e propriis, narrans documenta tonantis,
 Ieiuniis flagrans, divinis laudibus instans,
 Non sua perquirens, sed Christi docmata pandens
Francigenis turbis, quas audax Gallia gygnit.
 155 Pr̄dictę famulę divini *munere* fulte
 Spiritus inde sequestrantur dominumque precantes,
 Nobile quo ipsius templum fieri mererentur,
 Martyrium, per quod penetrarent alta polorum,
 Ardebant; dominum precibus pro plebe rogabant,
 160 Quo fieret devota deo baptismate sacro.
 Dehinc sacre Christi famule hac illac segregate
 : deus hoc scit
 161^a Que terras peciere, latent prorsus quoque nobis.
 Inpendunt populis alti magnalia regis,
 Auditum surdis, gressum quoque claudis,
 Optatum infirmis robur c̄dendo catervis.
 165 Ast alias pestes concedit ab arce polorum
 Altitroni genitor nati mundare per orbem
 166^a Pr̄dictę famulę Ben̄dictę *celitus* almę
 166^b Cūparibus sociis omni moderamine comptis.
 Hinc iterum monitor supero sermone relatus
 Accelerare iubet Lauduni m̄nia montis,
 168^a Hic siquidem exacolis verbum conferre tonantis.
 His dictis iam fida deo consurgit ab arvo,
 170 Ad superos palmas tendit, haec verba profudit:
 'Principium de principio, de principe princeps,
 Te peto teque precor, tibi laudum munia reddo;
 Spiritus ipse meus tibimet famuletur in aevum.
 Et nunc, rex regum, rectum mihi porrige callem,
 175 Pergere quo possim, quocumque viam patefacit

DE PROFECTIONE
 IPSIUS AD GALLIAM.

DE SEPARATIONE
 SOTIORUM AB INVICEM.

HIC MONETUR IRE
 AD LAUDUNUM MONTEM.

146 Succensisque pari *P*¹ tellura *P*¹ 147^c ignuomi || *corrigere* SOTIARUM || 159 pro] pre *P*¹
 161 Dehinc Christi famule propria tellure remotae *P*¹ 161^a *corrigere* Quas (latent *graeco more*); *neque*
vero emendationem perfecit 166^b moderamina cunctis *P*¹ (*latetne* cumptis?) || HIC] *cf. v. 419 inscr.* ||
 168^a cūferre *P*¹ 169 fida/ *P* 172 muniaret do *P*¹ 173 aeuo *P*¹

144 sq. cum supradictis virginibus. 145 v. 83. 147^c v. 113. 153 v. 69; *Cass. 61.*
 156 sqq. dominumque martyrium precantes ardebant. 157 v. 99. 158 v. 103. 161^a *Quint. 69 sq.*
 162 v. 50. 163 *Cass. 5 sq.; pentameter est, ut v. 507.* 164 i. e. concedendo. 166^b cum paribus
 legerem, nisi hoc scriberetur con paribus. 167 v. 134^a. 168^a v. 207 (= *accolis*). 170 v. 405.

- 175^a Neuma tuum, iugiter quod tecum creditur unum'.
 Haec iunxit sibimet quin ni socias quoque binas:
 Ast una ex illis Leoberia nomine dicta est;
 Altera nobilium de pulcro sanguine creta,
 Atque suam referunt conlactaneam fore prorsus.
 180 He tres Christicolę Lauduni moenia scandunt,
 Quę prisco siquidem vocitantur nomine Bibrax,
 Hicque salutiferum depromunt gutture verbum.
 Nam pŕeceptus populus fuerat rectore nefando;
 Cui pietatis opem tribuebat virgo perennem,
 185 Scilicet ut Christo coleret in corde superbo,
 Vitando ficmenta sui tepefacta iaceret.
 Talibus insistens montis populum refovebat
 Atque viam cęli per talia facta docebat;
 Corde sub, in libris, retinens, quod scriptum habebatur:
 190 'Pręmia magna capit, qui plus Christo famulatur'.
 Quisquis Christicolam sese profitetur in orbem,
 Convenit, exempla auctoris per cuncta teneri
 Scriptura atestante sacra, quę fatur opime:
 'Qui manet in nato, patrem sectatur in omne'.
 195 Eloquar an sileam sacre quoque virginis actus?
 Nunc promam dictis, que finexit virgo fidelis.
 Incipit aegregias hic Christi promere laudes
 Et pia gesta dei validis narrare loquęlis.
 Predicat hinc turbis alti magnalia regis,
 200 Ostendens doxamque poli luctumque baratri,
 Qui decor in superis extat, qui stridor in imis,
 Gloria quę iustis maneat, quę pęna prophanis,
 Terrenis rebus quam sit fiducia calvens.
 Haec promens cunctis, illos lacrimando relinquit.
 205 His ita dimissis nutu domini Auriniacum
 Adveniensque locum super Isera flumine postum
 205^a Cum binis sociis omni bonitate refertis.
 206^b Hic quoque predulces delectat carpere sommos
 206^c Mollibus in pratis, pictaque recunditur herba;

UBI VENIT ANGELO DUCENTE
 BEATA BENEDICTA
 AD AURINIACUM PREDICANDO
 VIDELICET LOCUM.

177 leobebia, ut vid., P¹ (de nominis forma cf. AS. Octobr. IV p. 222 adn. k) 179 prorsus P¹
 180 E tres P¹ 181 Quod et uocitatur P¹ 182 gurgite P¹ 185 xpo sic P¹ colerent P¹
 186 iacerent P¹ (versum non intellego) 189 abebatur P¹ 194 pat//s P¹ (fuitne nato patris?)
 195 alio atramento uti incipit librarius 200 doxamque P¹ 201 Qui] De P¹ /stridor P¹
 206^a corrige sociis 206^b corrige somnos 206^c pita (p ex d corr.) que (e ex i, ut vid.) recu//li^u
 herba P; quod Avitus II 11 habet recumbitur notione impersonali, id non videtur scriptum fuisse

175^b neuma = *pneuma*, v. 491; *hymnus in Odonem* 2, 3 (supra p. 137). 176 sqq. cum quadam
 collactanea et conservula sua nomine Liobera AS. Oct. IV 219; quem locum poeta male ita accepit,
 ut duas cum Benedicta mansisse puellas diceret alteram collactaneam, alteram ancillam, cum una
 intellegenda esset. 186 v. 90. 189 sq. Pauli ep. ad Cor. I 3, 8. 193 sq. Iohann. epist. II 9.
 195 Cass. 398. 198 Baedae hist. eccl. IV 20 (p. 200 Holder) quae sit tibi gloria terris, quae maneat
 caelis. 199 v. 50. 203 Cass. 167. 205 Cass. 344; de s. Benedictae coenobio Auriniacensi (Origni
 a. d. Oise, dioec. Laudun.) v. Suysken, AS. Octobr. IV p. 213^e sqq. 206^a Cass. 119. 206^b—206^d
 Avitus II 10—12 (ex tunc v. 206^d noli concludere, poetam codice stirpis Germanicae usum esse).

- 206^d Tunc epulas fesse capiunt escamque requirunt.
 206^e Interea angelicę narratur gloria vitę;
 206^f Sidereas habitare domos in culmine cęli
 206^g Post cursu cupiunt vite, post tempora sæcli.
 Qui locus exacolis *iocundus* valde habebatur
 De terris uvęque comis laticumque recursis,
 Arboribus, pratis, nemorum silvisque venustis.
 210 Hunc ultro peciit virgo domini Benedicta.
 Ad quem perveniens domino gratesque resolvens,
 Qui sibi suffragium tribuit per competa mundi
 Atque suam famulam conservans hoste nefando,
 Despiciensque dapes et eas uti stercora dampnans
 215 Indicium querit veniat quo cęlitus illi.
 Incombens lacrimis corpus suspendit ab escis,
 Pernox desudat, mentis timiamata mactat,
 Implens preceptum, monuit quod Christus ab arce.
 Talibus auspiciis vivebat virgo fidelis.
 220 Haec dum virgo dei venerabilis ista peregit,
 Venerunt ad eam parvi, magni et mediocres,
 Audierant, quod dextra dei per virginis ora
 Expulerat hominum tetrum de faucibus anguem,
 Qui illos per longum iugiter possederat evum.
 225 Iamque salutifera populi pars mersa sub unda est
 Obtentu sacro Quintini martyris olim.
 Virginis intonuit fama auribus inclita sacre
 Cuiusdam Matrocli *interea* diri quoque, ditis;
 Quem referunt natum *Ebreorum* gente procaci;
 230 Suggestum imperii partem susceperat olim.
 Adveniens illic lictorum forte suorum
 Auxilio septus, tronum componere iussit,
 Cumvocat ecce suos et talia fatur *ad* illos:
 'Antiqui non spreverunt decreta priorum
 235 Augusti patrum; decet omnes hos *inimitari*;
 Optima religio, quem princeps atque satelles
 Tempore nam nostro recolunt, proni venerantur.
 Ne pereat, iugiter cuncti decernite, quęso;
 Nam referam vobis, quod nostri nos retulerunt:
 240 Finibus in nostris latitat *Romana puella*,
 240^a Una quidem grecis cohiali

(UBI AGNOUIT
MATROCULUS FAMAM
BENEDICTE VIRGINIS.)

206^d Tunc (n ex o corr.) P 206^g corrige cursum coll. v. 439 215 quo^d P, sed d rursus erasa est;
 cf. Cass. 221 223 de] te P¹ (sequitur tetrum) 224 lungum P¹ 227 inscr. AGNOUIT MATROCULUS
 (UIT M evan.) P 229 Ebreorum] //dę/ P¹ (i. e. Iudea) 230 Suggestum (ggestu in ras.) sic P;
 cf. Cass. 82 et Quint. 1 232 cumponere P¹ 235 dec& et nos his ||||| P¹; cf. v. 93 236 corrige
 quam (cf. Quint. 265) 238 /decernite (eras. p) P 240^a inter v. 240 et 241, v. 240^b et 240^c in mg.
 infer. notis appositis

206^e sq. Avitus II 26 sq. (post tempora v. 206^f ex Aviti v. 28). 207 v. 168^a. 213 i. e.
 conservaverat. 214 Cass. 175. 215 Cass. 221. 216 sq. Cass. 223 sq. 218 Matth. 26, 41?
 an male intellexit Cass. 222 sqq.? 221 Cass. 246. 228 Matrocli quoque. 230 i. e. partim.
 233 v. 108. 236 sq. Quint. 265 sq.

- 240^b Corpore perpulcro, niveo precinctaque peplo,
 240^c Omnia pulcra gerens, oculos, os, colla manusque;
 Cristallo albidior, vitro quę pulcrior extat.
 Quę sectam retinet nec nostram, necne diisque
 Turificare velit ne munera sacra referre,
 Quos colit Augustus Cęsar, Romanus et orbis.
 245 Arbitrio, rogo, quo nostro faciatis adesse'.
 Tunc socii discurrunt hac illac furibundi;
 Inveniunt illam laudes domino referentem
 Infra septa domus, quam Christi nomine sanxit;
 248^a Aripiunt illam, stringentes brachia dire;
 248^b Pectora contundunt pugnis crinesque revellunt,
 248^c Unguibus et pulcras festinans scindere malas —
 248^d Nec ullus resonat luctus sub sidere cuius.
 Tunc virgo domini producitur ante tribunal
 250 Atroci siquidem Matrocli valde nefandi
 Cum legione ducum, magnis stipata catervis.
 Talibus *hinc* iudex sermonibus esse locutus
 Dicitur ad sanctam, quam nullis vincere possit
 Terrorum poenis, diris non denique flagris:
 255 'Dic mihi, dic, virgo, quę tu aut qua stirpe creata es,
 Quod nomen quisnamque locus, quę patria constat,
 Est tibi quęque fides aut quę religio sacra;
 Pande mihi coram conspectu quippe priorum'.
 Ad quem sponsa dei dixit virgo Benedicta:
 260 'Siu cupis, o pręses, cognoscere corporis ortus:
 Roma mihi patria est, generatio namque senatrix,
 Ac Benedicta vocor de nomine; sorte parentum
 Relligio mihi Christus cui servire peropto;
 Signa crucis refero, Christi quoque docmata narro'.
 265 Tunc Matroclus ad hęc vecors dixisse refertur:
 266' } Si ita est ut loqueris, nostris — decet — utere iustis
 266 } 'Nam decet, ut loqueris, nostris, *ita si est*, oboedire
 Consiliis, quibus horrificas contempnere poenas
Possis, consilio ac satrapum numerarier ultro,
 Ast hilaris semper nostris amplexibus uti.
 270 Clam alloquar ecce tibi, quod sum Iudeus ab ortu
 Nec nomen crucifixi umquam venerarier opto,
 Cuius temet famulam corde asseris, ore profaris.

(UBI DUTITUR ANTE
PRESIDEM.)

(RESPONSIO
PRIMA VIRGINIS.)

241 quę] quoque P¹ 243 corrige nec munera 246 hac] ac P¹ 248^c corrige festinant
 ex Avito || corrige DUCITUR || 251 magni P¹ 260 Si uelis in Siu (sic) cupis corr. P; cf. v. 481
 266' sic supra v. 266 scriptus, ne oboedire secundam vitiose corripere; sed nunc in priore hemistichio
 si ita est iambum pro spondeo efficit 267 orrificas despicere P¹ 268 olim incipiebat Co (i. e.
 Consilio) 269 u/ti P 272 propharis P¹ (ut vulgo prophanus scribitur; cf. inscr. v. 132 prophicisci)

240^c Dracontii laudum dei I 396 (p. 173 ed. Arev.). 242 i. e. neque diis; v. 365. 244 v. 464^a
 et Quint. 258. 248^b sq. Avitus V 294 sq. 248^d cuius i. e. eius; cf. v. 429 et Quint. 98. 250 atroci
 v. 279. 269 cf. v. 359. 272 v. 2.

Nec scelerum culpas propriorum quibo referre:
 Glorificare illum nequeo nec mente precari,
 275 Sed servos cupio laniari carceris imo
 Atque suas famulas multarier opto per orbem,
 Quę illi dona ferunt, quę illum venerantur in evum,
 Donec supremum amitant flatum moriendo'.

Cumque dei sancta audisset sermonis atroci
 280 Alloquium contra dominum per verba profari
 Matrocli, labiis ridens et talia promens:
 'O genus infelix, quę te dementia cepit?
 Nam videns dominum priscis patribus vocitaris,
 Non solus; sed stirps *propria* de gente creata est,
 285 Quę cupit eximiis domini parere loquelis:
 Gens accepta deo nunc est hodiosa propago;
 Nam baratri possessor eris tetricue superbus.
 O miser infelix, audi famulam plorantem
 Iudicis aeterni, templum quoque spiritus almi,
 290 Si pius ille mihi forsitan dignetur adesse:
 Non valet in seculo binis domini famulari,
 Nec domino genus ullum hominum nec demonioque —
 Non valeo Christo, tibimet, servire, *Matrocle*;
 Nam scriptum tabulis legitur, tibi quod recitabo:
 295 »Denegat esse deo acceptus, carus qui inimico est'.

RESPONSIO
 SECUNDA VIRGINIS.

Tunc ira praefectus ait permotus ad illam:
 'Omnipotentes nempe deos te iuro, *puella*,
 Quemque deum recolis vel quis deus autque potestas,
 Quo pandas, temet poenis absolvet ab atris'.
 300 Alloquio cuius dum taliter hæc frueretur,
 Nil penas inimici formidans truculenti
 Audacter subito respondit virgo Matroclo:
 302^a 'Tunc tibi vera datur, preses, victoria, ut opto,
 302^b Sidereo abs . . hero, qui terram fecit et astra;
Ille mihi Christus semper deus est recolendus
 Divitiisque suis solis honorarier opto;
 304^a Sic mihi consentis, simulac nefanda repellis?
 305 Pro quibus ecce tibi denuncio spernere cuncta,
 Nomine pro cuius cupio quoque ponere vitam.
 Illius arbitrio nunc trado virginitatem.

RESPONSIO PRAEFECTI.

273 celerum *P*¹ 274 nec] ne *P*¹ 275 I//mo (I ex H, ut vid., corr.) *P* 278 amitat *P*ⁿ
 284 est postea add. *P* 287 N/n/ *P*¹ (i. e. Nunc) 288 famulamque loquentem *P*¹ 291 corrige
 dominis 296 ad eam *P*¹ (cf. AS. Octobr. IV p. 220^d iracundia repletus ait ad eam); ex lectione
 secundaria nunc dispicitur tantum ad i/am 302^a Nam mihi *P*¹ (per notas marginales v. 302^a, 302^b
 etiam post v. 300 inserere licet) 302^b post abs dispicio litterae o (vel c, d, q) sinistram particulam;
 fort. absque, i. e. a domino siderum 304^a turbare videtur sententiam; verba praefecti potius quam
 virginis consentis (posterior n evan.) *P* repellis (pel evan.) *P*

279 atroci v. 250. 282 v. 386 et Quint. 226. 283 'Israel: vir videns dominum Hieron.
 onom. 13, 21. 63, 22 al. (ed. P. de Lagarde) = Isidor. orig. VII 7, 6 (ed. Arev. vol. III p. 326). Traube.
 287 nam-que eris. 294 sq. Iacobi ep. 4, 4. 296 v. 310. 297 v. 331.

- 307^a Hunc colimus trinum, hunc pariter veneramur et unum,
 307^b Hic carnem sumpsit sacro de virginis alvo
 307^c Terigenis sudum per quam patefecit Olimphum.
 Nocte dieque illi cupio servire per evum'.
 Talibus infelix auditis quippe Matroclus
 310 Ira permotus, stridens quoque dentibus, infit:
 'Obtentu satrapum cupiebam spernere temet.
 Cur dementia te arripuit, colis ut crucifixum,
 Qui inter latrones ligno affixus quoque pendet?
 Si te sermonis possent molimina nostri
 315 Ad fidei summam, virgo, deflectere normam,
 Tum fueris felix, multum gratissima nobis;
 Nobilitas indulgeret tibi crimina nostra
 Et nos exsultaremus, qui valde dolemus.
 Sed, quia conspiciamus temet *properare* tenebras
 320 Cociti in tetras, lugemus, ob impietatem.
 Contra quem virgo domini respondit ovanter: (RESPONSIO ALME
 VIRGINIS.)
 'Namque magis cupio pro Christi nomine flatum
 Ponere quam tibimet iugiter servire, Matrocle'.
 Tunc preses, turbatus ad hæc, spoliariet illam
 325 Militibus iussit, virgarum tundere plagis;
 Ac simulacra ferens illic veneranda deorum:
 'Ecce deis nostrisque deabus mando, rebellis,
 Turificare tibi, devota et munera ferri;
 Sic Caesar statuit, populus sic Francus obaudit'.
 330 Segregat ab aliis, olli secretius inquit:
 'En, Benedicta, tibi per numina iuro deorum, (UBI SECRETE EAM
 ALLOQUITUR PRESES.)
 331^a Per solis radios, per sacre cornua lunæ,
 331^b Per mare fluctivagum, per tempora sacra dierum,
 331^c Per Iovis arbitrium, illius per coniugis ortum,
 331^d Per terre spacium, per florida regna polorum:
 Auribus in nostris nomen tu non recitabis
 Ihesu, quod corde in nostro numquam venerabor.
 Principibus coram nostris non sponte fateris,
 335 Illius aeclesiae culmen non prorsus ad unguem
 Surgere permittam, sed funditus obruo terram
 Insuper et te confundam, belvis quoque tradam;
 Corpus inhumatum maneat nec more sepultum
 Christicolûm, rapidis canibus tradam ad lacerandum.
 340 Haec con fellito nequissimus ore tonaret, (RESPONSIO VIRGINIS
 CONTRA PRESIDEM.)
 Respondit virgo *si* sic in pectoris antro:

307^a paritū (t evan.) P 307^b Hic (i evan.) P 308 illo Pⁱ fol. 12° praeter v. 310
 palimpsestum videtur, etsi nulla prioris lectionis apparent vestigia 311 Obtentu fort. in ras. P
 313 pendit in pendet (aut pendet in pendit) corr. P; cf. praef. p. 179 adn. 331^b Per mare
 fluctivagum, per terras, astra polorum Pⁱ; in correcta lectione -ora et -ie- evanuerunt 334 n̄is // non
 (eras. si?) P 341 corrige sic sic vel sibi sic

307^b v. 347. 569. 307^c v. 395^d. 311 'unter dem Vorwand meines Amtes'? 321 v. 602^d.
 324 i. e. nudari. 328 ferri: cf. v. 494. 331 v. 297. 331^c Quint. 260. 335 Cass. 189;
 inde ecclesiam in actis non magis quam adhuc in carmine commemoratam sumpsit.

- 'Obscenum valde est, dominum deserere Christum,
 Quem constat pro hominum crucifixum quippe salute,
 Cui famulatur mors et vita simul reverenter.
 345 Nam summus genitor Verbum sine tempore de se,
 Unum quæ, genuit, per quod sunt omnia fecit.
 Quem voluit nasci sacro de virginis alvo;
 Hunc virgo genuit, post partum virgo remansit.
 Qui infantum linguas fecit disserere clausas,
 350 Servorum mentes pariter solidavit in unum.
 Ipsi nam soli sum iuncta fide caritatis;
 Orno caput proprium criseo cuius pilleo opime,
 Quod mihi fasce poli letus iam contulit olim;
 Illius arma fero, illi nunc servire peropto,
 355 Donec te vincam, pos celi ad premia pergam.
 Nam si credideris, vitam retinebis amenam'.
 Sic virgo dixit. Contra sic perfidus inquit:
 'Obsecro te, virgo, sensum nunc arripe rectum, (RESPONSIO PRESIDIS.)
 Vivere quo possis, nostris amplexibus uti,
 360 Et tuus assensus nostris famuletur adelphis'.
 Ad quem respondit Christi martyr Benedicta:
 'O scelerum inventorque ferox, fraus artis iniquæ,
 Filius es mortis; satane icirco sociabis
 In tenebras baratri, tetri quoque moenia castri.
 365 Necne minas timeo nec nunc optempero iussis:
 Namque mihi Christus deus extat semper in aevum,
 Qui mihimet meritum reddet iuxta famulatum.
 Est nimis horrendum ruere in manibus dominantis
 Divicias putridi propter seculi quoque dulces
 369^a Ac propter ruitura soli quoque gaudia mesti'.
 370 Cumque dei famule verbum properasset ad aures UBI IUSSIT PRAESES
 Principis, interea vehementer frendere cepit. ALAPIS AC PALMIS
 Tunc agitans caput et stridens quoque dentibus infit: PERCUTI.
 'Castigate illam! Iuvenili etate tenetur;
 Ast alapis pulcrum magnis percutite vultum'.
 375 Lictores læti cedebant virginis artus
 Ictu palmarum vasto dirisque flagellis.
 Illaque divinas pulsavit fletibus aures;

349 disserere l//g//s (i. e. linguas) P¹ 350 soliauit P¹ 356 ammenam P¹ 357 si P¹
 362 que ferox ss. P (pentametri supplendi causa) 363 idcirco P¹ 364 menia P¹ 365 nec-
 non P¹ ius/sis P 369 Divicias prop/// (i. e. propter) /// propter quoque /// P¹ || lege UBI EAM
 IUSSIT || 372 infi/t P 376 Ictibus palmarum uastis P¹ 377 ///fletib; P (cum fletibus Avitus)

345 sq. Quint. 164 sq.; cf. Cass. 353. 348 haec ad controversiam, quae saec. IX de Mariae
 virginitate perpetua agebatur, pertinent, neque vero cognoscitur, utrum a Paschasii Radberti an a
 Ratramni partibus steterit poeta; cf. Paschasius de partu virginis (Migne 120) p. 1368^b nesciens virum
 virgo concepit, virgo peperit et virgo permansit et p. 1384^c dei genitrix sola virgo post partum et
 incorrupta fuit, et Ratramnus de nativitate Christi (M. 121) p. 102^c Maria virgo fuit ante partum, virgo
 in partu, virgo mansit et post partum. 349 psalm. 8, 3. 365 v. 242. 367 psalm. 61, 13
 (meritum i. e. mercedem). 368 regum II 24, 14 et paral. I 21, 13. 373 Quint. 225. 377 Avitus
 V 102 (in actis nihil de lacrimis); cf. v. 520. 551.

- Illud Daviticum cordis recitabat in imo:
 'Inflamma *lumen* mentis, rex conditor orbis,
 380 Ne valeam iugiter mortis requiescere summo
 Nec princeps seculi *verbis depromere possit*:
 »Nolit sive velit, mihimet quoque sacrificabit«'.
 Illa magis domino laudes referebat opimas,
 Nil validas metuensque minas adversariorum.
 385 Mirantes populi lacrimando talia promunt:
 'Ah, moribunde senex, quæ te dementia cepit?
 Cur tantum patrare nefas demens voluisti,
 Ut iuvenem pulcræ vasto de sanguine natam
 388^a Affligis penis, plagis tu percutis aspris?'
 Tunc Benedicta dei martyr venerabilis inquit:
 390 'O mihi dic, præses: si me domini separari
 Per tua tormenta ad statu Ihesu cupis ultro,
 Si cunctosque mei separabis corporis artus —
 Nec sic confundar, quia conditor est mihi Christus.
 Nam sum fundata in Christo baptismatis unda,
 394^a Qui parcit propriis cunctorum sponte piaculis.
 395 Perseverare volo illius iugiter famulatum
 395^a Omnigenumque pecus nullo custode per herbam
 395^b Educit subito silvis mirabile visu;
 395^c Hic carnem sumpsit pro mundi quippe salute
 395^d Et valvas celsi cunctis patefecit Olimphi'.
 Tunc *iudex stomachatus ad hæc militibus illam*
 Tendere in eculeo, plumbatis cedere iussit.
 Non equidem decuit sanctam sic vincere posse,
 Victoriæ fuerat cui cælo palma parata
 400 Pro meritis magnis magna et virtute laboris.
 Subsistunt sociæ curvato poplite campo,
 Perfusæ os lacrimis: dominum iugiter deprecantur,
 Matroclum Benedicta quidem quo vincere posset.
 Tunc virgo domini constricta doloribus atris
 405 Ad cælos palmas tendens et labra patescens
 Implorat domini suffragia adesse tonantis,
 Quo fieret templum semper domino immaculatum.
 Cum conpago dei Benedictæ virginis alme
 Membrorum vi solveretur ob impietatem
 410 Penarum, ossaque conlisa ac patefacta iacerent

INTERROGATIO VIRGINIS
 CUR TANTIS AFFLIGITUR
 PENIS.

381 Nec ///// princeps *P* 388 pulcrem *P*¹ || AFFLIGITUR *fort. in* AFFICITUR *corr. P* ||
 389 dei in dī *corr. P* 390 O || mihi ///// preses me /// dñi separari *P* 391 corrige a statu
 392 meos *P*¹ 395^a—395^d *rectius post v. 394ª transponas* 395^c Hac *P*¹ salute vel saluti *P*
 395^d ^{celsi} regni *P*

378 *sqq. psalm. 12, 4 sq.* 380 = somno? 382 (ea) quoque; *Cass 144.* 386 v. 282. 499
 et *Quint. 226.* 392 si . . que = *etsi (AS.); male et si accepit poeta.* 395^d v. 307^c. 396 v. 610.
 401 *sqq. in actis nihil tale; nec mihi constat, quomodo sociæ alia alio profectæ iam subito omnes una*
adesse possint (cf. v. 401 sqq.); v. 413 sqq., quos item de suo addidit poeta, populus precari dicitur.
 405 v. 118 et 170. 407 v. 99.

- Atque medulle terrarum per cumpeta lapse,
 Et totum corpus vulnus deduceret unum,
 Deficeret caro, populus lacrimando precatur:
 'Eia, virgo dei, nostris miserere piaculis,
 415 Cum veneris *gaudens* summi ad palatia regis'.
 Ipsa tamen fortis flatu permanserat olim
 In summę deitatis amore, hilari quoque vultu.
 Laudibus aeterni regis postquam Benedictam
 Nec amor obscenus nec terror principis huius
 420 Ullo namque modo potuit prorsus separare;
 Militibusque suis iam tetro carcere iussit
 Retrudi, cogitans, qua pena vincere posset,
 Matroclus, *sacram*, quo nullus nequior umquam.
 Nam Benedicta quidem constricta ac dire ligata
 425 Carceris ingreditur gratanter tetra profundi,
 Sol ubi non luxit, splendor non denique lunę,
 Nomine pro Christi, cui se devoverat olim;
 Pro quo iam nexus artus et dira flagella
 Sustinuit, paciens cuius suffragia poscens.
 430 Hac itaque orante advenit sacer angelus illic,
 Magno qui totam replevit lumine cellam,
 Cum primum *aurora* indicium conferret amenum
 Mentibus orbiculis pressis langore soporis.
 Exclamans famulam celestia verba profatur:
 435 'Precluis o virgo, Benedicta, esto quoque constans
 Ac supera cunctum poenarum forte timorem.
 Nam te *coniunget* sanctis plasmator Olimphi
 Cęlorum in solio redimitam podere calmo
 Post operis finem, post cursum quippe laboris'.
 440 Angelus extimplo conscendit ad ethera caeli.
 Caelicole exortata quidem sermonibus almis
 Efficitur hilaris tanti de affamine verbi.
 Interea advenit populus, quem funte perenni
 Purgari iussit mandans Christum venerari,
 445 Ac lacrimans strictos prospexit virginis artus:
 445^a Cumcrepitat gemitus, reboat Bibratia tellus.
 Tunc illos leniter hortando talia profert:
 'Vobis edico, repetens iterumque monebo,
 447^a Aeterni nati regis fratres venerandi;
 447^b Quod ortal, cupio, quo vos recolatis amando:

HIC RECLUDITUR
 IN CARCEREM
 PRECLUS VIRGO.

(VISITATIO ANGELICA
 AD VIRGINEM.)

(UBI PREDICAT
 INCLITA VIRGO POPULUM.)

411 /// p P 413 precaret P¹ 421 /// ^{tetro} iam: carcere P 423 nequior illo P¹ 431 Magna
 fort. P¹ 435 o ss. P 436 superat P¹ 438 /calmo P 443 // aduenit P 445 per
 ///// uirginis P¹ 446 ortando P¹ 447 *inscr. corrige* AD POPULUM 447^a *verborum* regis et
 venerandi *extremae litterae plicatura haustae*

416 sq. *coniunge* fortis flatu (i. e. animo), hilari vultu. 417 summam deitatem *pro* trina
 deitate dici voluit *Hincmarus Remensis* (cf. *Schroers* p. 150 sqq.); cf. v. 456. 602f. 418 a *laudando*
deo separare. 423 *Quint.* 80. 435 v. 532; quoque *abundat*. 436 forte i. e. *fortiter* (?)
 439 v. 2069. 442 v. 107 et *Cass.* 13. 444 iussit i. e. *iusserat*. 447 v. 126.

Est pater, est natus, nunc spiritus est venerandus,
 Triplex personis, nutu simplex veneratur;
 450 Quem recolo iugiter, cui laudum munera reddo
 Et vosmet hortor, pariter quo sic faciatis.
 Ut vobis vitam tribuat sine fine beatam.
 Intrepidi ad celi pergatis gaudia celsi;
 453^a Gaudia non propter mundi puto ferre caduca
 453^b Corporis as penas, sed propter gaudia celi,
 453^c Sumere que cupio post calcem quippe laboris
 453^d Celorum in solio angelicis cummixta catervis'.
 Haec cum virgo dei perferret voce beata
 455 Suscipiunt centum meritum per virginis alium
 Quinquaginta viri *normam* summe deitatis
 Quinque etenim iugiter, quos Christi dextra beavit.
 His etenim auditis motus fundetenus ira
 Praefectus sisti iussit sanctam alte tribunal,
 460 Hos humerosque deo similem multum laceratam;
 Et cernens faciem pulcram dixit quoque ad illam:
 'Progenie celsa venerabilis orta puella,
 Turpiter inlusam presentem ammittere vitam
 Nam temet faciam, *magnos si non veneraris*
 464^a Sponte deos, recolit iugiter quos Cesar et orbis,
 465 Rebus ex binis unum quod recte videtur,
 Elige: thura diis ferre aut nunc esto parata —
 Aut, si non, nostrę gladio dextre iugulari'.
 Tunc hilari vultu respondit martyr iniquo:
 'Serpentis tantum semper figmenta cavendum est,
 470 Vertice submisso quamvis *licet* ille trisulcis
 Fingendo ascondens per dulcia sibila blandum.
 Dulcia nam spondis, sed *profers* valde cruenta:
 Qualia vis, *Matrocle*, mihi *inpertire flagella*.
 473^a Que me confirmet iugiter per secula futura,
 473^b Ut valeam semper Flegetontis spernere regnum.
 473^c Ah, nimis inmitis, quę te arrogantia stringit?
 Est mihi cunctipotens *in penis maxima virtus*,
 475 Nec tibi parebo, sed nec tua iussa timebo.
 En Herebo frueris nec quenquam voce lacescis,
 Ad Christi culmen si non volitaveris ultro,
 Aspersus si non fueris baptismatis unda.

453^c que *evan. P*; cf. *adn.* 454 *corrigere* proferret 457 iugiter *ss. P* cos *P*¹ 458 *fort.*
 fundotenus (*i. e. funditus*) *corrigendum* 459 *corrigere* ante 460 umerosque *P*¹ 461 *fort.* Ecce *P*¹
 462 hortat *P*¹ 467 iugularis *P*¹ 471 ascondans *P*¹; *corrigere* abscondens *ex Avito* 473^a—473^c
transpone post v. 474 478 *in mg. inf. manu antiqua repetitus, sed rursus erasus*

453^a *sq.* has corporis poenas puto (*i. e. volo*) ferre non propter mundi gaudia caduca, sed
 propter gaudia caeli; *inde apparet v. 453^c absumptum esse pronomen relativum.* 459 *Quint. 249.*
 460 hos *i. e. os*; deo *i. e. Christo patienti (elocutio prope abest ab haeresi patripassiana).* 464^a *cf.*
ad v. 244. 469—471 *Avitus IV 274—276 (cavendum est ex Aviti v. 280); cf. Peiper ad v. 276.*
 476 *Quint. 235.*

- Nam tibi sit notum, quia te exspectat cruciatus
 479^a Inferni tenebra, tetri quoque carcere regni.
 480 Nam temet, Matrocle, precor per viscera Christi:
 Si cupis etheream cum sanctis carpere vitam,
 Iudaeorum non credas fallacia falsa,
 Qui spectant Satanam venientem in fine dierum
 Pro Christo, cui vita hominum famulatur ad unguent.
 485 Nam scriptum legitur libris prorsus venerandis:
 »Carior estque canis vivus functoque leone«;
 Vivus quippe canis plebs est de gentibus orta
 Nam leo multatus gens extat Iudeorum
 Ad domini omnipotentis collegiumque repulsa.
 490 Nos patris et nati flatusque fidem veneramus —
 Vos patris et nati, paracliti neumatis almi
 Aspernando fidem pariter cuncti refutantes
 Necne fidem colitis nec Christum mente timetis
 Nec venturum in fine secli nec premia ferri
 495 Terrigenis cunctis, quos *iudex* ipse dicavit.
 Ve tibi, Matrocle, inmutaque viam gradiendo,
 Que tendit prorsus Cociti ad culmina tecti,
 Quo dolor et *mestis* tristitia *verberat* omnes.
 Quis furor est, que tanta animum dementia coepit,
 500 Israhelite ut gentis enim fallacia credas
 (Non veri Israhelite, sed falsi Israhelite)
 Ac vitas dominum qui patres duxit ovanter
 Aegypti tenebris per ponti flumina rubri,
 Sanctificans multos sacri baptismatis unda.
 505 Aecclesie ad gremium matris properare *memento*
Antequam quam tibimet claudatur ianua regni;
 Nam quoque habens spatium huius temporis adhuc,
 Et ne, si sero venias, audire valebis:
 »Nescio te, falsitatis patrator inique«.
 510 Festina lavacri purgari fonte perennis,
 Florigeram possis paradisi carpere fascem;
 Elige quo vivas linquasque viam moribundam,
 Que te perducit picei flammisque baratri'.
 Ut vidit praeses iuvenem persistere sanctam
 515 *In famulatu quippe dei, militibus inquit:*
 'Hanc quoque sacrilegam nervis percutite diris
- UBI RETRUDITUR ITERUM
IN CARCEREM VINCTA
POS TERGUM MANIBUS.

479^a tenebras *P* 482 non (o ex u corr.) *P* 484 *corrigere* ad unguem (*cf. adn. v. 335*)
 486 fontoque *P*¹ 489 Ad . . . collegioque in Ad . . . collegiumque *corr. P; corrigere A . . . collegioque*
 490 *fort. flatique* *P*¹ 494 uentorum *P*¹ secli *P*¹ 496 *fort. inmutare* *P*¹ 497 quociti a culmina *P*¹
 504 sacri/ *P* Antequam (nt *evan.*) *P* 509 Nescio *P*¹ 510 lauacro purgari fonte perenni *P*¹ 511 ut
 possis paradisy *P*¹ 512 quo] ut *P*¹

482 v. 500. 483 Satanam i. e. Antichristum (et sic rectius *AS. Octobr. IV p. 221^c*). 484 *cf.*
ad v. 335. 485 *sq. eccl. 9, 4 (cf. AS. l. l.)* 488 multatus i. e. mulcatus? 491 v. 175^a.
 492 *cf. app. ad v. 67.* 494 venturum et praemia laturum; *cf. v. 328.* 499 *Aen. V 465.*
 500 v. 482. 503 (ex) Aegypti tenebris. 506 que, ut persaepe, metri causa intrusum. 507 v. 163.
 508 ne i. e. nae. 509 *Matth. 7, 23.*

- Ac vinctis manibus retrudite carceris immo,
 Tempore quo vivat longo sine lumine solis'.
 Sancta dei virgo auditis sermonibus istis
 520 Cum gemitu cordis pulsans aures dominantis
 (Non strepitu vocis, sed flendo) talia prorsit:
 'O lux alma patris, cunctis miserere misellis,
 Qui in te confidunt, qui *temet* corde precantur,
 Et mihimet veniam pro culpis, rex bone, presta,
 525 Ut sine morte anime paradisi gaudia cernam,
 Cum sanctis valeam felix requiescere iuncta.
 Quo tu concedas, solus qui cuncta gubernas'.
 Hac itaque orante *actutum* sacer angelus illic
 De cælo veniens et cuncta ligamina rumpens,
 530 Ferrum confringens, sacre quo martyris artus
 Connexi fuerant, tandem pia verba profatur:
 'Præcluis o virgo, grates *constet* dominanti,
 Qui tibi cælicolis cummiscet in ethera sanctis
 Post cursum vite, post palmam martyrique'.
 535 Talia dum fierent, populi pars maxima credit
 In dominum Ihesum mirantes virginis alme
 Inlesos siquidem cunctos artus remanere.
 His ita patratis oculos ad sidera vertit
 Et fertur lacrimans tales effundere voces:
 540 O Ihesu bone rex, asis mihi, maxima virtus,
 Contra Matroclum, qui me laniare *putatur*.
 Suscipe nunc flatum, mihimet quod rex tribuisti.
 Non me permittas famulam *sanctis* segregare,
 543^a Qui tibi sunt iuncti divino munere pleni.
 Nam tibimet grates refero, tibi carmina pando,
 545 Qui me carnificum fecisti vincere poenas.
 Te dominum caeli, factorem credo solorum;
 Tu regis astra poli, cumponis lumina solis.
 548 Tu pater et mater, *cunctorum tu quoque frater*;
 591 Tu via, tu vite spes, tu quoque gloria perpes,
 Tu regnum solidum, largitor tu meliorum;
 Per te tripudiant, seculi qui prospera *vitant*.
 Quod narro, mihimet per secula sisque futura.
 595 Cunditor omnigenum, memet miserare per evum,
 Qui, miserans sanctos, Cocito mergis acerbos'.
Virginis ut vidit mentem persistere firmam
 597^a Iudicis aeterni preses iugiter famulatu,

UBI PRAESES PROTULIT
 SENTENTIAM DECOLLATIONIS
 IN SANCTAM VIRGINEM.

517 *corrigere imo* 523 Qui *postea add. P* 527 *corrigere* Quod 528 Ha/c *P* 530 uirginis
 artus *P*¹ 533 tibi *sic P* 534 *corrigere* martyriique; cf. v. 614 546 solorem *P*¹ v. 549 — 581 *post*
 v. 609, v. 582 — 590 *post v. 604 notas secutus inserui; rectius v. 584 — 590 post v. 602f ponas (senior enim v. 582*
Matroculus est), debbat vero a trinitate ad filium dei novo versu transire 591 uita *P*¹ 592 meditorum
 in meliorum *corr. P; corrigere meliorum* 595 Conditor *P*¹ 596 quocito *P*¹ 597^a prases *P*¹

517 *i. e. imo.* 520 v. 377. 532 v. 435. 539 Cass. 194. 543^a *epil. v. 37.*
 594 quod narro (*sc. pater et mater sqq.*) sis mihimet per saecula futura (*i. e. in aevum; cf. v. 473^a.*)
 596 Cass. 106.

Duceret in cassum poenarum cuncta flagella,
 Auribus intonuit plebis teterrima dicta:
 600 'Est nobis Benedicta puella adeoque superba,
 Ut nec lictores recolit nec iura deorum,
 Insuper et me confundit sermonibus aspris.
 602^a Denegat esse deos celi, quos percolit orbis,
 602^b Ac recolit hominem, quem gens Iudæa pependit
 602^c *Pro culpis ligno propriis, quas perfidus egit*.
 602^d Tunc Benedicta dei virgo respondit ovanter:
 602^e 'Nam patrem et natum recolo cum flamine sacro:
 602^f Personis trinum, simplum *o o - deitate*.
 602^g Tunc preses satrapum turbis haec verba profudit:
 'Nam iussu illorum proprium pertranseat ensis
 604 Eximius noster collum; sic zoë privetur'.
 582 Unanimes cuncti respondent hæc seniori:
 'Dignum est quod loqueris, cito ut perficere possis'.
 'Ipse suis non pro culpis, sed pro sceleratis,
 585 Qui sine re proprię cummittunt noxia culpe,
 In labaro crucis affigi sese quoque fecit;
 Ipse est blasinator celi, compactor et orbis,
 Gloria caelicolum, prudentia terricolarum,
 Destructor mortis, vitae reparator amenae.
 590 Hunc recolo corde, hunc iugiter venerarier opto'.
 605 Aeterni regis martyr virgo Benedicta
 605^a Principis auditas tetrique minas furibundas
 Aspiciens, finemque sui certaminis esse
 Venturum cito, sese signo muniebat
 Sacrateque crucis, quod mundus recolit omnis;
 609 Ast hilaris pergit sacra et certamina pugne.
 549 Auxilium a domino poscit, quo vincere possit
 550 Inmittere, virgo domini Benedicta, Matroclum.
 Talibus alloquiis aures pulsant dominantis:
 'O deus omnipotens primevi temporis auctor
 Conditor ac caeli terreque maris venerande
 Quique hominis corpus patraſti pulvere terre,
 555 Cui pater omnipotens pressum per corda soporem
 Iecisti, inmenso tardasti pondere sensus,
 Vis ut nulla queat sopitam solvere mentem,
 At vero cunctis costarum ex ossibus unam
 Traxisti levo lateri, carnem aplicuisti

599 pestifera dicta *P*¹ 601 Quę nec *P*¹ 602 confundit *P*¹ 602^a quo credidit orbis *P*¹
 602^f olim exiit in //s/a (i. e. usia; cf. de sole v. 29 et v. 44) deitate (te *evan.*) *P*; vox praecedens illegibilis
 602^g corrige satrapum 603 iussu placet ut proprium *P*¹ 582 sqq.: cf. appar. p. 228 584 suis/
 (eras. d) *P* 608 mundo (vel mundi) recoli² omnis (sic, non omni) *P*¹ 609 & cum cauda *P* 549 a ss. *P*
 553 ac in hac corr., sed h rursus del. *P* terreque maris alme creator *P*¹; cf. Avitus IV 229

602^d v. 321. 602^f cf. ad v. 417. 604 zoe i. vitā. 585 ohne den Thatbestand seiner
 (Christi) Schuld; Cass. 97. 587 v. 110. 551 v. 520. 555—557 Avitus I 148—150, cuius codices
 praeter Laudunenses, in quibus inmenso est, exhibent inmisso. 558 sq. Avitus I 154 sq.

- 560 Ex qua fecistique novam pulcroque decore
 Feminam formam, quam iungens lege marito
 Aeterna atque sub ipsius voluntate reclinans,
 Ex quibus orbicolas plasmasti, conditor orbis;
 Quos serpens rapido decepit corde furore,
 565 Depulit ast illos paradisi lymine mestos,
 Eiectos siquidem prisco spoliavit honore:
 Sponte tua labarum proprii conscendere nati
 Crimine pro mundi fecisti, compos Olimphi,
 Corpus, quod sumpsit sacro de virginis alvo;
 570 In cruce suspendit, mortis somno debriavit.
 Istius indicii somni mors illa secuta est,
 Ecclesia ex qua progeniem sumpsit venerandam:
 Sanguis et unda simul laticis de corpore currunt:
 Fluxit martyrium sancti per sanguinis undam,
 575 Gratia baptismi laticis limpham properavit.
 Quam cupio cumpos cosmi retinere per orbem;
 Et, qui das vitam iustis sine fine beatam,
 Aeternam tribuas, pie rex, super ethera sedem.
 Et nunc, rex animę, preclaram porrige dextram:
 579^a Prefectum valeamque tui ad laudem superare
 Et te post obitum mortis perspicere possim
 581 Fascibus ethereis, sanctis coniuncta coreis'.
 610 Unde isdem iudex extat *verbis stomachatus*,
 Arripiens iuvenem per pulcros quippe capillos
 - - - ppe man - - - - - virginis - - - atque
 - - - rsit - - - - - ruti lam per tempora - - -
 Sic domini martyr summens finem agonique
 615 Perceptura superni a Christo premia regni,
 Que sine fine evi semper per secula manebunt;
 Spiritus extemplo cuius super ethera vectus
 Angelicis extat manibus sanctis sociatus,
 Utitur eximiis Christi conspectibus ipse
 620 Ac laudes confert domino sine calce perennes.

560 fecisti novam P¹ decoram P¹ 561 Feminis effigiem P¹ 567 aut coniunge proprii nati
 corpus (v. 570 verba intransitiva) aut corrige proprium natum (gravius tum post Olimphi distinguendum)
 573 S. et aqua simul pulcro de c. c. P¹ 574 Fluxit P¹ sc̄is P¹ (s puncto videtur deleta) 577 iustis
 (iu evan.) P 579^a ut valeamq; P¹ 612 et 613 paene toti evanidi; neque vero dubito, quin v. 610 sqq.
 sint ita legendi

Unde isdem iudex extat verbis stomachatus,
 Arripiens iuvenem per pulcros quippe capillos
 Laeva quippe manu, securim virginis atque
 Intorsit dextra rutilam per tempora sacrae;

cf. AS. Octobr. IV p. 221/ unde idem stomachatus iudex praeclaram ipsius beatissimae martyris caesariem
 accepit (cf. arripiens v. 611) manu laeva et securim intorsit dextera in sacratissimae virginis tempora
 614 sū/mens P corrige agonique 615 sopni P¹ 616 Quo P¹ 620 sine (ine evan.) P

560 cf. Avitus I 156. 561 sq. Avitus I 158. 564 quos sc. Adam et Evam, non orbicolas ex iis
 prognatos. 566 Avitus II 46. 569 v. 307^b. 571 Avitus I 160 (indicium). 572 in abecedario rhythmico
 inedito cod. Leidensis Voss. Q. 69 fol. 11^r, quem a Paulino Aquileiensi scriptum suspicor, Christus ecclesiae de
 latere suo procreatae ex aqua et sanguine dotem detulisse dicitur; cf. Iohann. ev. 19, 34 et Avitus I 169.
 574 Avitus I 167. 577 Avitus II 43. 579 v. 1^a. 610 v. 396. 618 i. e. agminibus. 620 v. 1^a.

Nos ob quam causam reddamus cantica Christo, (TERMINATIO OPERIS.)
 Laudantes iubilando simul sermone parato:
 Suscipe, Christe, preces famulorum *nuncque* tuorum,
Rex regum, celebri tribuisti qui Benedictae,
 625 Nominis utque tui truculentos vinceret hostes,
 Illicita quorum superaret fortiter ipsa;
 Cuius ope precelsa auxiliumque tuum capiamus
 Atque suis precibus muniamur in ethera cuncti,
 Qui nostris umquam non possumus apte iuari.
 630 Coniuncta est tibimet, pie rex, iugiter, moriendo
 Cui se constrinxit martyr quoque caste vivendo;
 Ac pro te, fortis bonitas, terrena flagella
 Sustinuit, per te doxam quo carperet almam.
 Postquam migravit virgo de virginis alvo,
 635 Nam sexum fragilem validum ~ ~ ~ ~ ~ omnem
 Non cuiusquam operis proprie, sed *vi* deitatis.
 Nunc valet orando s ~ ~ ~ ~ ~
 637^a Auxilietur ei nisi dextera sacra tonantis,
 Conferat omnipotens veniam precibus Benedictę,
 Virginis *egregię* cunctis mortalibus apte,
 640 Concedens nobis, eius mereamur abunde
 Suffragium amplecti votis ~ ~ ~ ~ ~ter precari
 Nominis atque tui, domini, ad laudem venerari,
 Quod benedictum extat semper per secula cuncta.
 Passa est octavo Idus virgo dei Benedicta
 645 Octobris su Matroclo carnifice tetro
 Auriniaco igitur, regnante in secula Christo

O deus, etherei verus compactor Olimphi,
 Virginis aegręgie tu veniam tribue
 Obtentu scelerum iugiter pia gesta canenti
 650 Non sic ut decuit, sed velut ut potuit;
 Qui regnas sine fine, pater, per secula semper
 Cum nato, sancto flamine cum proprio.

625 truculenti *P*¹ ostes *P*¹ 627 prec/lsa (1 in ras.) *P* 628 tuis *P*¹ 630 iugiter ss. *P*
 632 Ac p te ~~~~~ fortis ^{bonitas}terrena ~~~~~ *P*¹ 636 proprie ss. *P*; *corrigere* proprii ~~~~~deitatis *P* 637 orando
 (an evan.) *P* *temptavi* succurrere virgo precanti: Auxilietur *sqq.* 640 Concedis nobis ut eius *P*¹
 641 Suffragium (u et ra evan.) *P* ~~~~~ter precari ~~~~~ *P* (*temptavi* iugiterque) 642 utque *P*¹ *corrigere*
 domine 643 benedictam *P*¹ 645 *corrigere* sum (i. e. sub) Matroclo

621 et 622 *praeterquam quod pro reddamus scribitur dicamus, leguntur AS. Octobr. IV 222^a.*
 629 v. 33. 634 cf. *AS. l. l.* postquam virgo de utero prodiit virginis. 642 *sie verehren zum*
Lobe deines Namens. 644 *Cass. 546; cf. AS. l. l. p. 222^b* passa est autem octavo Idus Octobris
 venerabilis virgo Auriniaco sub Matroclo carnifice impio. 647 v. 110; *Cass. 329; Quint. 238.*
 648 virginis obtentu tribue veniam scelerum.

EXCERPTA EX STEPHANI LEODIENSIS VITA SANCTI LANDBERTI.

I (*Acta Sanctorum Sept. V p. 582^a*).

Hoc itaque deliberativi generis consilium magis eligendo pertractans

Invoco non Driades nymphas nec clamito Naides,
Carmina quae prodant, versus et commata dedant;
Nec peto Mercurium lingua, sermone superbum,
Qui pennata ferat citius discutere verba,
5 Sed verum dominum, cunctorum supplico regem,
Omnia qui tribuit, nusquam dispendia sentit,
Famine cuncta iuvat, nil prorsus iussa retardant,
Arce poli residet, terram pontumque gubernat.
Quaequae sic penetrat, ceu pugno cuncta recludat.
10 Is pater et proles necnon et spiritus almus
Subsistens trinus, sed substans creditur unus;
Personas numerat nam subsistentia ternas,
Esse tamen proprium numerat substantia nullum.
Det pedibus lucere meis, det lumina cordis,
15 Auxilium misero dignetur dedere verno.

II (*p. 582^b*).

Adhuc etiam animi visu extat delectabile in tanti patroni immorari laude.

Cantica quapropter museo compta lepore
Succinctim replicant ac eius gesta renarrant;
quae omnia, pater, tuo sensui corrigenda committo,
Notitiam veri quo numquam fallere nosti,
Falsa sed ex veris prosternere cuncta moliris;
Quae maiora fide debent quam sensus haberi?

Cum Stephanus Leodiensis plurimos ex ss. Cassiani Quintini Landberti vitis supra editis versus mutuatus sit, veri non est dissimile eos, qui versus ex Cassiano desumptos praecedunt, eosque qui inter versus ex Quintino desumptos leguntur, partim certe ad illa carmina pertinuisse, quorum alterum in capite et in fine, alterum in fine mancum est; hoc tamen nolo reticere, me mirari, quod Cassiani primum tantum librum novisse videtur Stephanus, qui si etiam secundum librum nunc deperditum ante oculos habuisset, quem Ianningus priore non breviorum esse testatur, nescio an a se impetrare non potuerit, ut eum intactum relinqueret.

I 9 Quaequae *Bruxellensis* (cf. p. 141 sq.): Quaeque *Suysken*, Omnia *Chapeville* 15 'al. vernae' *Suysken* sublata *leoninitate*; cf. *adnot.*

I cf. *Aldhelmi de laudibus virginum prooemium* (v. 1—44): v. 1 omnipotens genitor mundum ditione gubernans (= *Steph. v. 8* cf. *Cass. 330*); v. 23 sq. non rogo rucolas versus et commata Musas nec peto Castalidas metrorum cantica nymphas (= *Steph. v. 1—3*); v. 36 sq. sic patris et prolis dignetur spiritus almus auxilium fragili clementer dedere servo (= *Steph. v. 10. 15*); v. 38 sqq. est namque in deitate manens substantia simplex, in deitate manet quoque subsistentia triplex; proprietates ergo credatur nomine trino, maiestas vero dicatur nomine simplo: namque fides cogit personas credere ternas; sed natura dei, caeli praeclara creatrix omnia regnando dispensat saecula simplex (= *Steph. 11—13*). *Concedendum tamen, Aldhelmi ceteroquin in carmine de s. Cassiano vestigia non agnosc.*

II cf. *Lucret. I 933 sq. ed. Lachmann* deinde quod obscura de re tam lucida pango carmina, musaeo contingens cuncta lepore.

III (p. 582').

Gaudebant ambo, Landbertus honore paterno
Et pater insignis Landberti ex artibus almis.

IV (p. 583').

Quamvis multa deo servirent crimine victo,
Attamen hortator scelerum per corda malorum
Effudit virus, gaudens in peius abire
Omne genus hominum, caelos ne possit adire.

V (p. 584^a).

Heu cogor scriptis depromere rem veritatis

VI (p. 585').

Ad haec abbas benignus in stuporem conversus
inquit: Suspirans imoque trahens a pectore vocem
 'Heu nimis infelix, quae te dementia coepit?
Innocentem dampnare nefas, sacerdotem glacialibus pruinis destinare facinus est
execrabile'.
 Sic maerens dixit; post haec astantibus infit: . . .

VII (p. 585^c).

Ad quae hoc responsum paucis ita reddidit heros: . . .

VIII (p. 587^a).

Nec solus meritam praesumptor senserat iram

IX (p. 587^e).

Igneus astrigeras iam sol migrabat ad arces
Crinibus et roseis tenebras Aurora fugabat

III in carminibus de s. Cassiano et de s. Quintino locum non habebat, nisi forte Cass. v. 440—444 in brevius redegit Stephanus; sed elocutionem artibus almis ex carmine de s. Cassiano petitam esse non negaverim; cf. appar. ad missam s. Cassiani 2^b, 3^a p. 225.

V veritatis — ∪ — ∪; nihilo minus versum facere voluit Stephanus.

VI 1 = Verg. Aen. I 371. 2 cf. Aen. V 465.

VII = Verg. Aen. VI 672; cf. Cass. 477 et Quint. 199. 293.

IX ex carminis de s. Quintino extrema parte esse puto (= v. 322 sq. ? ea enim, quae sequuntur, die agi videntur; v. 296 sqq. autem, quos certis supplementis auxi ex Vergilio, nox incipere dicebatur).

MISSA SANCTI CASSIANI.

Die V. Augusti. Missa 'Statuit ...'. (*eccles* 45, 8; cf. *Grotefend, Zeitrechnung I* p. 181^b).

Appendicis loco subicio missam artificiosissimis metris compositam, quam ex veteri ecclesiae Haeduensis missali primus edidit Fontaninus in antiquitatibus Hortae p 382. Cola plerumque turbata distinxi, verba coniecturis emendavi ad schema responsorium, quod praemittendum videtur.

$$1 \leq \omega_1 - \omega_2 - \omega_3 = \| \omega_1 - \omega_2, \omega_1 - \omega_3 \|$$
$$\frac{1}{2} = \frac{1}{2}, \cup \cup \frac{1}{2} \cup \cup \frac{1}{2}, - \frac{1}{2} \cup, \cup \frac{1}{2} =$$

$2 = 6 \text{ } \dot{\cup} \text{ } \cup \text{ } \dot{\cup} \text{ } \cup \text{ } \dot{\cup}$ quater; de 2^b , 3 cf. appar. crit.

$\beta = \gamma \text{ } \underline{\quad} \text{ } \underline{\quad} \text{ } \underline{\quad} \text{ } \underline{\quad} \parallel \text{ } \underline{\quad} \text{ } \underline{\quad} \text{ } \underline{\quad} \text{ } \underline{\quad}$ bis; cf. Traube vol. III p. 815^b

$\bar{4} = \bar{8}$ $\frac{\cdot}{\cdot} - \frac{\cdot}{\cdot} - \| \frac{\cdot}{\cdot} \cup \frac{\cdot}{\cdot} -$ bis; cf. Boetii consol. Philos. V 2

$$\frac{1}{2}, -\frac{1}{2}, -\frac{1}{2}, -\frac{1}{2}, \cup, \cup, -\cup, \cup, \frac{1}{2}, \cup$$

5 $\dot{\bar{}} - \dot{\bar{}} \cup \dot{\bar{}} \cup \dot{\bar{}} \cup \dot{\bar{}} -$ bis sine responsione.

Vides vel hexametros paene semper concinnos esse. Colon 1 sequitur responsio complexuum 2—4 et 6—8, qui inter se distinentur colo 5 duobus hexametris constanti.

1^a Psalle symphonizando Christo regi sidereo
qui sanctis rutilas tribuit per saecula coronas.

^{1b} Inter quos Cassianum confessorem praecipuum
ditavit super astra poli splendore perenni.

2^a Hic tenebrosi
culmina regni
lumine Christi
tempus herilis.

2^b Nam redimitus
stigmatē sacro
virtutibus almis
floruit isdem.

3^a Hortensem populum praesule cassum
poscentem variis vocibus ipsum,

3^b Summum quo regeret pontificatum,
rexit celsithroni iura secundum.

4^a Postquam sedi pontificali
inhaereret, astitit illi
per visum martyr Laurentius orbe colendus,

4^b Hortans illum, ut sibi templum
consecraret, quem reparata
iam caeli certo cognoverat arce locandum.

2^b, 3 *cf. Stephani Leodiensis, a quo carmen de s. Cassiano compilatum esse supra docui, vitam s. Landberti (AS. Sept. V p. 585^d protege ab insidiis, serva virtutibus almis; an artibus almis (cf. p. 224 fragm. III)?* 4 *iisdem F(ontaninus)* 3^b, 1 *quod F* 2 *celsi throni F* 4^b, 2 *praeparata F; 6^a, 3 Egypti et 6^b, 1 Hedueorum nominum propriorum licentia excusantur*

1^a, 2 *cf. Cass. 547* rutila donatus in arce corona. 1^b, 1 *cf. Cass. 35* quos inter Cassianum
 nuperrime sanctum produxit (*sc. Aegyptus*). 2^b, 1 *cf. Cass. 40* redimivit stigmatē pulchro.

5 · Confestim paruit monitis per cuncta serenis;
extorris fieri demum coepit meditari.

6^a Hic populari
 voce gementi
 laetus Egypti
 rura reliquit
6^b Ac Heduarum
 post iter artum
 postque laborem
 venit ad urbem.

7^a In qua Simplicio praesule functo
 bis-denis viguit inclytus annis.

7^b Cuius albicolor petra sepulcri
 ostendit labari chroma rubentis.

8^a Idem sanctus caespitem tectus
 cum Germano iure beato
 est verbis usus (mirabile) vir memoratus.

8^b Per quem nobis, Christe, benignum
 Semper cunctis subsidium fer,
 qui solus regnas, per saecula cuncta gubernas. Amen.

6^b, 1 Ad Eduorum *F* (ch *pro da accipiens*); h *consona ut 4^a, 2* 2 *arctum F* 7^b, 2 *libari F*;
cf. Cass. 558. 563 8^a, 1 *Idemque F* 2 *iure] viro F* 3 *mirabilis F* 8^b, 1 *Christi F*

6^a, 3 *cf. Cass. 347 gaudens coepit proficisci.*

S. CORNELII COMPENDIENSIS TRANSLATIONES.

Carolus Hampe collega codicibus Britannicis Gallicis Belgicis conferendis de Poetis meis optime meritis dum nuper Hincmari gratia codicem Parisinum 2373 evoluit, quem saec. IX. exeuntis¹ esse dicit, invenit fol. 5 rhythmos duos ad translationem s. Cornelii et s. Cypriani ceteroquin, ut videbatur, ignotam pertinentes. Quos cum ex itinere redux mecum communicavisset, quaerendum mihi erat, ad utrum illorum sanctorum coenobium pertinerent, Indense an Compendiense. Neque vero de Indensi coenobio cogitari potest, quoniam rhythmus posterioris monachi redeuntes monasterium suum incolume inveniunt², cum s. Cornelii monasterium Indense a Northmannis a. 882 concrematum esse Regino scribat³. Nec probabile est Inda Silvanectis⁴ sanctorum reliquias translatas esse, quod oppidum satis longe aberat, cum facile eo transferri potuerint reliquiae Compendienses. Accedit quod veri dissimile est ex Francia orientali in occidentalem monachos fugisse. Neque vero est, cur coniecturis ad probabilitatem quandam rem adducamus, cum extet consimile carmen Compendiense brevissimo post conditum a Carolo Calvo imperatore coenobium intervallo compositum. Edidit illud Lebeuf⁵ a. 1738 ex codice Parisino 18297 saec. X fol. 13—14⁶, in quo praecedit pedestris historia translationis s. Cornelii Lugduno Compendium. Scriptor rerum non ita gnarum se praebet, quippe qui Carolum Compendiense monasterii conditorem dicat⁷ Lodovici filium ab illo magnanimo Carolo cognomine tertium progenieque quintum, ut Carolum Calvum Lodovici Pii filium et Carolum Simplicem Lodovici Balbi filium confudisse videatur. Carmen autem ab eo translationi additum ex aequali exemplari sumptum est; nisi quod stropham extremam rhythmica lege compositam alienam esse suspicor a carmine metrico⁸. Quodsi quis dubitet, num recte ad idem monasterium omnia tria carmina rettulerim, is cum versibus III 4 infra adn. 2

1) Accuratius de hoc codice C. Hampe ipse in diario itineris Gallici (N. A. XXIII) aget.
2) III 4 sed nos deus atque tuum protexit coenobium nec permisit illud gentem barbarorum tangere, ne gauderet inimicus eius in excidio; attende etiam, quod III 1, 2 coenobium novum dicitur. 3) p. 118 ed. Kurze post haec Aquis palatium, Indam, Malmundarias et Stabulaus monasteria in favillam redigunt; cf. Duemmler, Ostfr.² III 158³. 4) II 2 nos pagani compulerunt ob nostra facinora corpus eius ab hoc templo Silvanectis agere. 5) Recueil de divers écrits pour servir d'éclaircissements à l'histoire de France I p. 352 sqq. (= Migne, P. L. 129, 1371); Bouquetus (Recueil VII p. 373) historiam translationis repetivit carmine omisso. 6) Cf. Delisle, inventaire des mss. latins nr. 8823—18613 fasc. 5 p. 90. 7) Cf. Lebeuf p. 360. 8) Fortasse etiam strophae 25 et 30 ob hiatus tanta ignis et omni ab, etsi ceteroquin easdem leges metri sequuntur, resecandae sunt; de poetae arte dixi ad I 8, 2 necnon ea usus sum ad emendandos versus I 14, 1. 27, 1.

descriptis comparet quae de vano barbarorum impetu dicuntur I 22 sqq., qui quod frustra incendio monasterium comburere studuerunt, vix poteris dubitare quin eadem invasio utroque loco intellegatur. Mihi diligenter contulit V. Cl. A. Vidier.

Restat etiam, ut expendamus, quo anno haec carmina scripta sint. Compendiense igitur coenobium cum mense Maio a. 877 consecratum sit¹, consentaneum est fugere et redire non potuisse monachos paucorum mensum intervallo, per quos vixit Carolus Calvus²; sed intellegendus est Carolus III Lodovici Germanici filius. Is autem Caesar appellari non poterat ante mensem Februarium a. 881³. Nec eius auspiciis Compendii quicquam fieri poterat ante a. 885, i. e. priusquam occidentalis Franciae regnum accepit⁴. Tum vero cum maxime exarserat bellum Northmannorum nec pax refluere videbatur aut ante inducias cum paganis mense Novembri a. 886 factas⁵ aut post reditum hostium⁶. Consequitur igitur aut extremis a. 886 aut primis anni insequentis mensibus carmina haec composita esse. Quod autem tria aetatem tulerunt carmina, monachi patroni merita gratis animis colentes inter se sive sponte sive abbatis iussu tetrametris trochaicis certasse videntur, alius metricis strophis τρικώλοις (usus fort. carmine antiquiore), alius rhythmicis strophis δικώλοις, alius rhythmicis strophis τρικώλοις.

Iam ipsa exhibemus carmina, ad codices Parisinos recensita.

I.

1. Est locus beatus ille,
Post agones et coronas
Qui tuo felix triumpho	Corneli sanctissime,
quo quiescis corpore,
gloriatur prepotens.
2. Roma quondam te fruendo
Nunc tua virtute fulta
Prosperis versisque rebus	pullulabat actibus;
gratulatur Francia,
dote tanta nobilis.
3. Qua pius rex ede facta
Cuius est enorme pondus
Queque valde pretiosis	transtulit te Karolus,
preminenti fabrica
pollet in donariis.
4. Quo loco multo triumpho
Clericorum cum favore
Aequae vulgi perstreptis	regis atque principum
ac sequentum militum,
es receptus pondere.
5. Tanta nam tibi triumphans
Ut comes Phoebea lampas
Sic refulsit per viarum	obviavit gloria,
crederetur affore:
terna miliaria.
6. Hi cruces auri ferebant,
Tura fumant hinc et inde,
Supplices omnes adorant,	alteri candelabra;
hi refulgent coccino;
nuda dant vestigia.
7. Colla tunc episcoporum
Dulce pondus deferebant
Plebsque supplex confluebat	atque regis incliti
aedis ad sacrarium,
fulchra gaudens tangere,

I 2, 1 quondam sic P 3, 1 fort. Quo 3 pretiosis — — — : cf. 15, 2 4, 3 aequae — — : cf. 23, 1
pondere non intellego 5, 1 nāt. ibi P

1) Cf. Duemmler, Ostfr.² III 41. 2) ibid. III 54. 3) ibid. III 180; quae enim in tertii voluminis indice p. 806^a exposuit Traube, huc non pertinent (cf. adn. 4—6), quamquam I 12, 1 vel rex dicitur. 4) ibid. III 234. 5) ibid. III 271. 6) ibid. III 278.

I 2, 3 i. e. adversis. 5, 2 ut sol ad terram descendisse videretur; absurdum enim esset hinc concludere, noctu translationem factam esse.

<p>8. Antecedit turba multa
Subsecuta est turba plebis
Concinentes voce magna</p> <p>9. Nulla vox nullusque sermo
Quanta sit huius diei
Cum receptus es, patrone,</p> <p>10. Hi canunt, illi resultant
Fit tubarum bombus ingens,
Insuperque lacrimantur</p> <p>11. Emicabat namque templum
Aureis argenteisque,
Luminumque aromatumque,</p> <p>12. Quanta tunc tibi fuit, rex,
Cum greges magnos videres
Atque plures ad salutem</p> <p>13. O beate Karle Caesar,
Quae patrono fulta tanto
Nec pavebis ad ruinam</p> <p>14. Inde rex is te receptum
Namque sacrum clericorum
Resque multas largiendo</p> <p>15. Addiditque argenta multa,
Pretiosas inde vestes
Et simul gemmas nitentes</p> <p>16. Es tamen locatus ede
Vivis in qua gloriosus
Hicque Franci te patronum</p> <p>17. Gloriosa sanitatum
Qui petit, capit salutem;
Hinc locus felix triumphat</p> <p>18. Demones hic te timentes
Versipellis atque predo
Et miser fugit repente</p> <p>19. Verba mutis, atque cecis
Aurium pedumque tarda
Languor omnis hic quiescit,</p> <p>20. Sepe vero de remota
Dum tuum petunt sepulcrum
In via sunt restituti</p> <p>21. Est et illud valde mirum
Languidi cum vota mittunt
Ac velud sopor recedat,</p> | <p>clericorum candida,
ut viginti milia,
gratias altissimo.
praevalet depromere,
obsequens letitia,
regis in palatium.
clara laudum carmina,
perstrepunt et organa,
plurimi letitia.
sericis in palliis,
in coronis splendidis,
cum decore maximo.
pectoris letitia,
sospitati redditos
cerneres consurgere.
o beata Francia,
promereris gaudia
illius periculi.
dote multa munerat:
duplicavit ordinem
esse fecit divitem.
pondus auri maximum,
aggerans quam plurimas,
prebuit largissime,
aureis in sedibus,
multiplex virtutibus;
ore, votis ambiunt.
hic fiunt miracula:
nemo frustra supplicat.
atque pollet patria.
confitentur crimina,
capta linquit corpora
horrido cum murmure.
porriguntur lumina,
dissecantur vincula;
aegritudo pellitur.
parte regni debiles
se medendi gratia,
sanitati pristinae.
in relatis partibus:
ad tuam presentiam,
sic medela subvenit.</p> |
|--|--|

8, 2 *synaloepha* ut 11, 3. 15, 1 3 *Concinnantes P: corr. Lebeuf* 13, 3 *periculi sic P* 14, 1 *is*
te scripsi: iste P cum ligatura st 21, 3 *uelud sic P ubique*

9, 3 *Compendii palatium Caroli Calvi nobilissimum fuisse constat.* 12, 1 *allocutio poetica; Carolus*
(Calvus sc.) iam ante decennium defunctus erat. 16, 3 *cf. Prud. perist. 1, 9 confrequentant obsecrantes*
voce, votis, munere; 1, 12 hic patronos esse mundi, quos precantes ambient. 17, 3 *patria i. e.*
regio (?) 18, 2 *cf. Prud. cathem. 9, 92 (in eodem metro).* 21, 3 *ac velut ... sic cf. 24, 1 ac velut*
... tanta.

22. Nullus hic impune predo
Ut ruina comprobavit
Igne templum concremare	allevabit lanceam,
barbarorum maxima,
quinque vellent milia.
23. Spiculis dum dimicarent
Hispidam volante ferro
Ordinati per phalanges	aeque quinque millia,
redderentque machinam,
horridi ceu demones,
24. Ac velud si pars Averni
Mixtus ignis fluctuaret
Barbari circum furentes	ructuaret sulphura,
alta pulsans sidera:
tanta dant incendia.
25. Nempe mira tanta ignis
Claustra cleri, regis aulam
Lamberetque flamma templum	tunc erant spectacula,
cum voraret proximam
nec valeret urere.
26. Hoc tuos favore fultos
Sternent ut multa passim
Ac periret nullus horum,	extulisti servulos,
barbarorum corpora
cum forent paucissimi.
27. Horror es malis duello,
Sic ait, qui te vocavit
Ut tuos fecisse constat	et bonis victoria;
hostis in certamine,
cum salutis munere.
28. † Esto virtus illa tecum
Scismatum bellator olim
Propter hoc modo triumphas	permanet robustior,
quam gerebas pectore;
proterisque barbaros.
29. Mira sunt que replicamus,
Sed tamen sensu modesto
Comprimamus iam relatum,	preterimus plurima;
dicta sunt, non frivolo;
ne salus fastidiat.
30. Posce, sancte, (tu) tonantem
Ut queamus expiari
Ac beata confoveri	pro tuis clientulis,
omni ab molestia
angelorum curia
31. [Conglobati atque tuo
Summae formam deitatis
Quae disponens regit cuncta	translatori Karolo
mereamur cernere,
seculorum secula].

II.

1. Christi oves exultate
Ad ovile redit suum	spiritali iubilo:
en papa Cornelius.
2. Nos pagani compulerunt
Corpus eius ab hoc templo	ob nostra facinora
Silvanectis agere.
3. Sed iam pace per divinam
Ad sacratam sibi sedem	reflorente gratiam
illud nunc referimus.
4. Inde sacer gaudet clerus
Tresque fructus revirescunt,	ac fidelis populus;
quos parit ecclesia:

22, 3 igne metro vindicatur 25 cf. p. 236 adn. 8 2 uocaret P: corr. Lebeuf 3 labensque P:
corr. Lebeuf 26, 1 Hic nos P: correxi (Sic tuos Lebeuf) 27, 1 Horror es scripsi: Horrores Lebeuf
duello et bonis sic P 28, 1 fort. Ecce 31 rhythmicè alius poeta composuit; cf. p. 236 adn. 8
30, 1 tu addidi; (o) sancte Lebeuf

22, 3 i. e. etiamsi vellent. 27, 2 'im Kampf mit dem Feinde'. 29, 3 ne ii, qui iam desierunt
in periculo esse, sed salvi sunt, carmen longius fastidiant. 31, 2 cf. supra p. 225.

II 4, 1 cf. III 6, 2. 2—7, 2 Matth. 13, 8; cf. e. g. Hieron. epist. 22, 15 (ed. Vall.² vol. I 99),
Augustin. de sancta virginitate 46 (ed. Bened.³, Bassani 1797, vol. XI 790 adn. d).

5. Tricenus et sexagenus
Ex cęlesti consurgentes	cum centeno pariter
verbi dei semine.
6. Nam chorus coniugatorum
Castitasque viduarum	hinc existit mundior
multo fit devotior
7. Et corona virginalis
Quam Maria dei mater	suos spargit radios,
clara lustrat lampade.
8. Ergo cuncti supplicemus
Ut nostra solvat delicta	corde, ore, opere,
cum Petro apostolo
9. Hostiumque sic nostrorum
Ut in pace serviamus	elidat superbiam,
deo nostro iugiter;
10. Oret quoque pro sereno
Adiuncto sibi beato	Karlo — Cesare
Cypriano martire
11. Omnibusque sanctis quorum
Ut substernat ei deus	veneramur lypsana,
nationes barbaras;
12. Necnon et Francorum servet
Quo sit ei fortitudo	benignus exercitum,
sano cum consilio;
13. Nostri quoque memor fiat
Ut defendat nos et nostram	servorum fidelium,
potenter familiam,
14. Ne raptores et predones
Que servire nobis debent	nostras res diripiant,
in necessitatibus;
15. Cunctis vero in commune
Ut possimus contemplari	caeli pandat ianuam,
summi regis fatiem.
16. Gloria sit deo patri
Spiritu cum procedente	eius atque filio
per aeterna secula.

III.

1. Redi, papa, iam, Corneli,
Quod tibi deus dicavit
Ut merentem diu gregem	ad ovile proprium,
novo in coenobio,
in Christo lętifices.
2. Nam sicut absente patre
Et magistro discedente
Ita te absente maeror	cari lugent filii
dubitant discipuli,
nos involvit nimius.
3. Lupi enim nos rapaces
Postquam tua corporalis
Cedibus vastantes plebem	invaserunt undique,
abscessit presentia,
et domos incendio.
4. Set nos deus atque tuum
Nec permisit illud gentem
Ne gauderet inimicus	protexit coenobium
barbarorum tangere,
eius in excidio.
5. Surge pastor, veni doctor,
Et errantes sicut oves
Decet enim habitare	noli moram facere,
collige discipulos;
in domo unanimes.

5, 1 cum] com P¹ 6, 1 Nā chorus (a c in ras.) P 8, 1 subplicemus P¹ 10, 1 Karlom ///
legere sibi visus est Hampe, qui nuper Karlo nostro coniecit 2 martirę P 13, 2 defendet P post
16, 2 versus aliquot erasi (cf. app. ad II 12, 3)

11, 1 λειψανα. 16, 1 cf. III 12, 1. 2 procedente a patre et filio.
III 5, 3 psalm. 132, 1.

6. Te senes anusque simul,
Clerus sacer et plebs omnis
Caeci quoque atque claudi	iuvenes et parvuli,
invitando clamitant,
cum turba debilium.
7. 'Solve nostra' orant omnes
Et post strages miserorum
Quam Christus ascendens caelos	'peccatorum vincula,
pacem redde populo,
reliquid discipulis.
8. Impios ad pietatem
Et rapaces doce sua
Ne se invicem mordendo	exorando revoca,
largiri pauperibus,
consumantur ocus.
9. Caritatis ignem nobis
Qui flammam cupiditatis
Qua depulsa nobis cuncta	tuis auge precibus,
suis pellat radiis;
semper erunt prospera.
10. Civitatem istam tuo
Quae te proprio suscepit
Ne gentilis unquam ei	muni patrocínio,
gaudenter hospitio,
gladius prevaleat,
11. Eius quoque cives tuo
Tuo eos benedicens
Cum colonis atque agris,	interventu protege,
ore apostolico,
qui ad eos pertinent.
12. Gloria sit deo patri,
Filioque eius vero
Spiritu cum consolante	laus et iubilatio
ante secla genito
semperque vivifico.

9, 3 cuncta *P* 12, 2 secla *Hampe*: scia *P* post 12, 3 manu paulo recentiore haec addita sunt,
quae edimus, ut homo inexercitatus ea scripsit Misereator et perpitius sit nobis omnipotens deus. | Dimitet
tibi domisnus omnia peccata tua.

6, 1 *cf. Prud. cathem. 9, 109* te senes et te iuventus, parvulorum te chorus . . . voce concordēs
pudicis perstreant concentibus. 7, 3 *Ioh. ev. 14, 27.* 8, 3 *cf. Salomonis episcopi Constantiensis*
carm. I 96 dicunt quippe sues sese mordere solentes ad se mordendum dentes excire luporum (*castigat*
item discordiam civilem ne inter hostium quidem invasiones sopitam). 12, 1 *cf. II 16, 1.*

CODICIS BERNENSIS CCCLVIII SYLLOGA.

Carminum iam edendorum mentionem primus fecit H. Hagen a. 1875 in catalogo codicum Bernensium p. 346; biennio post ipse ea edidit in Carminibus medii aevi maximam partem ineditis¹ p. 12 sqq. Codicis enim Bernensis 358 saec. IX² octava parte pessime habita continentur

1. fragmentum carminis alcaici
2. versus de carminis impeditioe causa thematis tropologice
3. de navigio et agricultura
4. de constructione domus dei secundum Hiezechielem
5. de arithmetica
6. de musica
7. de astronomia
8. de geometria

nec videtur dubium esse, quin etiam ceteras artes liberales poeta persecutus sit secundum Martiani Capellae opus. Ut autem in posteriore parte carminum poeta docendi, non delectandi studio ductus est ad hanc potissimum materiam tractandam, ita ne priora quidem carmina doctrina carent; quippe qui carmine secundo 'voces animantium'³ expresserit, tertio nomina ventorum et terminos rusticos composuerit, quarto allegorice explicet templum⁴. Carmina quamvis docta tamen vix digna essent quae iterum ederentur, nisi ex nova collatione satis multa corrigi possent, nonnulla etiam suppleri coniecturis L. Haveti, qui doctam de Hageni libro censuram scripsit⁵, et meis, et, quo maxime augetur horum carminum pretium, autographa essent; quod primo obtutu vidi coram codice. Neque vero, quod tanti facio in carmine de s. Benedicta supra a me primum edito, saepe legi potest, quid fuerit ante rasuram; quod sicubi explicari potest, poetae inter opus adesse licet et causas mutandi existimare: interest sc. aliquantum scire, quid poetis ipsis offensioni fuerit. Hoc autem, ut dixi, hic perraro licet.

1) *Etsi multo plura eorum edita fuerant quam Hagenus sciebat; qua re ego quoque deceptus sum, cum nuper 'versus de quadragesima' Dei fide qua vivimus ab Hageno satis negligenter vulgatos denuo cum codice conferrem (N. A. XXII p. 761): est enim hymnus Ambrosii (Chevalier, repert. hymnol. n. 4323). Sed talia multa in Hageni libro sunt, quibus non impune fidem habeas.* 2) *Non credo codicem post saec. IX. scriptum esse, praesertim cum in Gallia scriptus sit.* 3) *De quibus in universum cf. W. Wackernagel, die voces animantium¹ Basel 1869.* 4) *Neque vero satis anxie sequitur Ezechielem, sed admiscet, quae in libris Exodi, Regum III, Esaiae de templo dicuntur, ut potius patrum nescio quem quam prophetam secutus esse videatur.* 5) *Romania VI p. 273 sqq.*

Nomen poetae ignoramus; ubi vero scripserit, fortasse coniectura licet assequi. Cum enim codex olim fuerit Bongarsii, ante Bongarsium vero Petri Danielis¹, cuius manu scriptas glossas continet, Daniel autem rursum codices suos ex Floriacensi bibliotheca acceperit, poetam vel Floriaci vel Autisiodori vixisse probabile est, et ad Autisiodorum carmina rettulit L. Traube P. A. C. III p. 757 (ad p. 499). Pronum est amplius progredi et inter magistros, Autisiodorenses potissimum, circumspicere; et occurrunt sane circumspicienti clarissima nomina² — sed in prono facile nos labi posse reminiscendum est.

I.

fol. 38^r

Cum quis tonanti reddere gratias
Victoriae studens datori
Eximios celebrat triumphos.

II.

DE CARMINIS IMPEDITIONE CAUSA THEMATIS TROPOLOGICE.

Auri stemmate nexas	15 Vernant, articulosque
Flavescente coronas	Signans anulus ornat:
Me cantare parante	Frenant scrupula plectrum,
Ut mitis caput altum	Elidunt scopulorum
5 Cingit lamina flexa,	Dulcem marmora Musam,
Ut gemmae variatum	20 Et saxosa moratur
Instaurant diadema,	Laetum glarea gressum,
Iaspis necne smaragdus	Hinc circumvolat ales
Saphirusque, berillus,	Suetus præpete penna: fol. 38 ^v
10 Ut texatur achates	Cornix omina clangit,
Pulchrum post hiacintum,	25 Garrit bubo severa;
Ut comptissima cocci	Grus, cignus, philomela,
Mordet fibula vestem,	Anser, turdus, hirundo,
Armillisque lacerti	Turtur, pica, palumbes,

II 4 altum (t in ras.) B(ernensis 358 saec. IX)
in ras. B

10 nexatur Havet; cf. adn. ad v. 4 22 Hinc

1) De Bongarsio et Daniele diligenter inquisivit Hagen, zur Geschichte der Philologie und zur römischen Litteratur, Berl. 1879, p. 55 et p. 1. 2) Cum Remigii Autisiodorensis commentario in Martianum Capellam nulla carminibus videtur intercedere necessitudo, quantum ex Narducci commutatione (bulletino delle scienze matematiche XV p. 505—580), praesertim ex appendice, iudicare licet.

I strophae Alcaicae reliquiae.

II 'Me coronas aureas cantaturum turbavit genus omne ferarum; sed victum est.' Sub ferarum imagine utrum lateant magnates adversarii regi et poetae (cf. v. 1—3. 78) an diabolus victus a sacra caterva i. e. ab angelis (v. 77), nescio. Carminis difficultates augentur admixtis 'vocibus animantium'. Certe poeta causa thematis periculosi aperte dicere ausus non est. 4—16 describitur habitus poetae tribus enuntiatis ab ut temporali incipientibus (v. 4. 8. 12; v. 10 ut consecutivum est). 8 necne i. e. et. 12 ut (i. e. dum) comptissima fibula mordet (i. e. continet) vestem cocci (i. e. vestem coccinam). 13 cf. Verg. Aen. XII 274. 18 scopulorum ἀπὸ κορυφῶν (priori membro scrupula scopulorum i. e. scrupuli scopuli). 20 'reich an Steinchen'.

	Passer, noctua, corvus	55	Carmen carmine ledunt, Cantu cantibus obstant.	
30	Stridentes variarum		Hinc auro phaleratus	
	Dant discrimina vocum.		Stans pernix equus hinnit;	
	Quodsi dulcor apertas		Stultus rudit asellus	
	Mellis sparserit auras,	60	Et robustus onager;	
	Mox diversa sequuntur		Mugit taurus, et illo	
35	Iocundum ora animantum		Mugit feta iuvenca;	
	Delibare saporem.		Vervex, hyrcus et aedus	
	Importuna volucrum		Balatum variantem	
	Instat musca, favorum	65	Dantes carmina sistunt.	
	Spargi nectare nitens,		Dignum lac rationis	
40	Fucus, brucus, asilus,		Iam captare volenti	
	Crabrones sciniphesque		Obrepat vafer agno	
	Cum vespis culicesque.		Serpens, funebre diro	
	Hinc circumfremat amplo	70	Gestans ore venenum:	
	Hiscens belua rictu:		Aspis, vipera, pithon,	
45	Pantere, leo, tigres,		Regalis basiliscus,	
	Cum pardo lupus, ursus		Crudelis draco flatu	
	Et cum rinocerote		Et cornuta cerastes	
	Griphes, simia, lince,	75	Intentique colubri.	fol. 39 ^v
fol. 39 ^r	Vulpes, lena, camelus		Verum hec omnia vinci	
50	Et setis aper horrens		A se sacra caterva	
	Armentumque gregesque		Regis robore fulta	
	Proturbare parantes;		Gaudens cuncta regenti	
	Sirene quoque dulces	80	Dignum pangit honorem.	
	Blande dira sonantes			

III.

DE NAVIGIO ET AGRICULTURA.

Undis raucisonis vela tumentia,
Ventis hinc trepidus tradere molior
Confecturus iter per vaga marmora.
Luctam prora subit: carbasa Circius

34 Mox in ras. B 39 nitens sic B 49 lena in ras. B 62 feta (fet- in ras.) luvenca B
71 pithon (i in ras., coepisse videtur ph-) B 75 colubri sic B; totus versus paene evanidus
III 2 trepidus tr- in ras. B

31 cf. Verg. Aen. VI 646. 37 volucres insecta dicuntur raro apud Romanos (Phaedr. fab. V 3, 3), frequenter apud Graecos πτερωτά vel πτηνά (cf. Bonitz, ind. Aristotel. p. 657 sq.). 37 colon inconcinnum; nam ales (v. 22) belua (v. 44), serpens (v. 69), generales notiones sunt, quibus comprehenduntur alites (v. 24—31), beluae (v. 45—52), serpentes (v. 71—75): hic vero muscae (i. e. speciei, non generi) adduntur aliae eiusdem generis (volucrum sc. i. e. insectorum) species; concinnum esset volucrum instat turba.
49 lena i. e. leaena. 53 Sirenae (de forma cf. Muncker ad Fulgentii myth. II 11) ex Physiologis vel libro monstrorum 1, 7 (Haupt, opp. II p. 224) poetae innotuerunt. 66 dignum: expectes purum l. r.; sed poeta hoc voluisse videtur 'captare volenti lac rationis, quod dignum est concupisci ab agnis' (Petr. ep. I 2, 2). 71 cf. Isidori orig. XII 4; Alexandri ep. ad Aristot. (Iul. Valer. ed. Kuebler p. 190 sqq.); libri monstrorum c. 3 (Haupt, opp. II p. 246 sqq.).

III 4 sqq. cf. Sueton. ed. Reifferscheid p. 228 sqq.; G. Becker ad Isidori de natura rerum c. 37 p. 62 sqq.

- 5 Inflat, Chorus et hinc, inde Favonius;
 Subsolanus eis obuius irruit,
 Euris cum Borea praelia perstrepat.
 Tum Vulturus agit, tum Zephyrus ratem;
 Austris hinc rapitur, hinc Aquilonibus.
 10 Parua lintre vehor (non michi classica):
 Navis barca sedens pluribus anchoris;
 Cumbis atque scaphis competo cerula.
 Magnis naufragium non ego mercibus
 Innixus vereor: remus adit celer
 15 Portum cum scaphula, funibus eximens
 Nautam pensilibus, brachia restibus
 Ne tendens pereat remige perduto.
 Sic iam transiliam damna negotii,
 Detrimenda lucri, fenora divitum.
 fol. 40^r 20 Indemnem prohibent _ _ _ _ _
 Omni posse frui tempore _ _ _
 Culture labor hinc d _ _ _ _ _
 Quo cultu validis acco _ _ _ _
 Rastri subsidiis effodere scrobes.
 25 Spine sunt procul, cum lolio flex;
 Neu ledant tribuli gramina neu rubus
 Nec zizania nec reproba germina,
 Flores ut placitos pollice carpere
 Possimus, violas ungue recidere,
 30 Cum nardi folio lilia virginum
 Et cum dulce tymo tum colocasia,
 Fructus mandragore, summa papavera,
 Ramos arboribus sumere frondium
 Spiramenta bono flamine dantium,
 35 Sulcis neu dubitem credere semina
 (Nam qui plura serit, plura metit sata,
 Messem frugifero pignere colligens,
 Maturas segetes in cumulos agens,
 Condens hordea cum farre, legumina,
 40 Lentis grana, fabam, vile cicerculum);
 Vites quin etiam, Bacchica munera,

5 Inde in ras. B 6 eis obuius irruit in ras. B 7 totus in ras. B 12 competo cerula in ras. B 16 pensilibus B¹ 22 hinc in ras. B 25 sunt (un in ras.) B 26 neu rubus (u ru in ras.) B 27 nec repro- in ras. B (n loco hastae altioris) 28 carpore B¹ 31 thymum Hagen; cum dulce (abl.; cf. Traube, karol. Dicht. p. 28¹) thymo coniungas tum (tu in ras.) B 33 sume- in ras. B 34 Spiramenta bono flamine in ras. B (in spatio vacuo post bono agnoscuntur litterae erasae spir-) 36 qui plura (-i p- in ras.) B; parenthesin significavi 37 totus in ras. B 39 cum farre in ras. B; legumina Hagen (legumine B), sed poeta semet ipse corrigens non absolvit emendationem 40 uile in ras. B 41 mu- in ras. B

11 pro navi, quae pluribus anchoris sedeat, mihi barca est; nempe cimbis et scaphis (i. e. parvulis naviculis) mare peto. 13 non et ad participium et ad verbum pertinet. 30 lilia virginum: quibus virgines ornari solent? 41 sqq. nec remorer vites, quae sunt Bacchica munera, sulcis vel scrobibus dare, item uviferis vitibus sarmenta, quae sunt vitea brachia (i. e. brachia vitis; de elocutione ab Hageno temere in dubitationem vocata cf., si tanti est, Colum. IV 24, 7 sarmenta lata,

Sulcis nec remorer vel scrobibus dare,
 Sarmenta uviferis, vitea brachia,
 Vanos ac frutices demere vitibus,
 45 Palos palmitibus subdere gemmeis
fol. 40^v --- ∪ ∪ --- flamina turbinum
 --- ∪ ∪ --- frondibus

 Eruct --- ∪ ∪ --- eans,
 50 Torcularia quę largiter impleant,
 Dantes dapsiliter musta recentia,
 Aras quę subeant divite copia
 Puri cum solito munere tritici,
 Agni in mirifico sanguine transeant
 55 Et nos letificent fece carentia,
 Regi concilient, crimine segregent,
 Pestem submoveant, prospera commodent,
 Ut cum militibus corde fidelibus
 Utamur decoris stemmate nobilis,
 60 Gaudentes celebrem sumere gloriam.

IV.

DE CONSTRUCTIONE DOMUS DEI SECUNDUM HIEZECHIEHELEM.

Alacris fides tropeis	Manus off ∪ ∪ ∪ ∪	<i>fol. 41^r</i>
Requieta post labores	Lapides hon ∪ ∪ ∪	
Fabricare templa quęrens	Lapides amor ∪ ∪ ∪	
Decoris pio datori	Opulenta ditis auri	
5 Calamo prius librante	15 Adhibentibus talenta,	
Habitu situmque mensa est	Sapientiae superne	
Lapidis vigore firmi	Bene qui vigent amore;	
Fabricam serens struendam.	Properet sequens metallum	
Super extruamus omnes,	Proprio decore vernans	
10 Quod habere quit benigna	20 Tribuentibus peritis;	

42 Sulcis (U- B¹) nec remorer uel in ras. B 43 totus in ras. B uviferis sic B 44 Vanos
 (C- B¹) ac in ras. B uitibus in ras. B 45 praeter palmiti- et subdere in ras. B 46 -ina turbinū
 sic B: supplevi 47 -ondibus sic B: supplevi 49 Eruct sic B 50 quę certum B 52 subeant
 (i. e. tegantur) sic B 53 solito (i in ras. B) 59 nobili B¹
 IV IHEZECHIEHELEM B¹ 1 tropeis in ras. B 4 totus in ras. B 5 laborante B¹ 6 mensa
 participium (ēmensa Hagen); cf. 5, 7. 60 9 Sup extruamus (up ex in ras.) B 10 quit in ras. B
 11 Manus offerens in usum temptavi 14 auri Hagen 19 sq. distinxi ex B

vetera, male nata, contorta, deorsum spectantia recidito; novella, fructuaria, recta submitto; brachia tenera et viridia servato; arida et vetera falce amputato), ac vanos frutices demere.

54 transsubstantiationem vini in sanguinem Christi dicit.

IV cf. p. 242⁴. 2 Regum III 5, 4 (de templo Salomonis) nunc autem requiem dedit dominus deus meus mihi per circuitum. 6 Ezech. 40, 5 sqq. et Regum III 6, 2 de metiendo. 7 Regum III 5, 17 sq. praecepitque rex, ut tollerent lapides grandes, lapides pretiosos in fundamentum templi, et quadrarent eos. 14 de auro Regum III 6 sqq. passim.

	Alius dat aes sonorum	50	Thalamique digeruntur	
	Diuturna saecula vincens;		Calamoque metiuntur;	
	Speciem dat ille stagni,		Modus ostiis sacratur;	
	Aciem dat iste ferri.		Ita limen atque postes	
25	Speciebus inde multis		Cubitalis ordo censet.	
	Elementa devehuntur:	55	Domus ipsa post columnas,	
	Pretiosa ligna cedri,		Ubi porticus receptat,	
	Nemoris cupressus ampli,		Vicibus gazophilacij	
	Abies cacumen altum,		Habet in honore cellas.	
30	Terebintus atque pinus;		Sub eis ibi ante frontes	
	Oleam simulque buxum	60	Subit expolita palmae	
	Cecinit propheta et ulmum,		Species notans triumphos.	
	Sterilem licet, Falerni		Patet atrii quod extra	
	Frutices tamen ferentem.		Valido vigor ∪ _ ∪	fol. 42 ^r
35	Fabricantur ergo tigna		Lapidis ser _ ∪ _ ∪	
	Trabibusque preparatis	65	Bifores subinc ∪ _ ∪	
fol. 41 ^v	T.		Aquilonibus notisque	
	L.		Roseisque stant quadrigis.	
	St		Ibi porticus, fenestram,	
40	Pa		Thalami gradusque palmarum.	
	Etiam au	70	Atrium manet quod intus,	
	Tegitur solum superne:		Simili decore, valvas	
	Basibus suis columnarum		Superat gradu priores.	
	Statuuntur eminentes.		Ibi sub honore mensarum	
45	Cameris iugantur arcus		Statuuntur, ut placui	
	Aditumque ianuarum	75	Mala victimarum repellant	
	Decorat caput diei.		Cubito altitudo mensarum	
	Aperitur arcuatis		Labiis patet reflexis.	
	Paries minax fenestris		Ibi latitudo tanta	

21. 23. 24 det B¹ (Hagen) 26 devehuntur B¹ (Hagen) 41 Etiam in ras. B aur-, ut vid., B
 45 iungantur B¹ 55 columnas (n in ras.) B 62 Patet in ras. B (. . . -s B¹) extra (ra in ras.) B;
 cf. v. 85 63 cf. v. 7 65 subinde temptavi 66 notisque Hagen (litterarum -is- certa vestigia)
 67 que stant in ras. B 70 man- in ras. B 73 honore remensarum B¹ 77 patet in ras. B

21 aes, ferrum, stannum (passim stagnum scribitur; cf. e. g. Mayhoff ad Plin. N. H. XXIX 35 vol. IV p. 380, 16) componuntur Ezech. 22, 20. 22 sq. Regum III 5, 10 itaque Hiram dabat Salomoni ligna cedrina et ligna abiegna, iuxta omnem voluntatem eius; Esai. 60, 13 gloria Libani ad te (Ierusalem) veniet, abies et buxus et pinus simul ad ornandum locum sanctificationis meae. 31 sq. Esai. 41, 19 dabo in solitudinem cedrum et spinam et myrtum et lignum olivae; ponam in deserto abietem, ulmum et buxum simul (ubi non agitur de templo). 33 cf. e. g. Orellium ad Horatii carm. II 15, 5. 36 Regum III 6, 6 trabes autem posuit in domo per circuitum forinsecus, ut non haerent muris templi. 43 de basibus et columnis Regum III 7. 47 caput diei: fenestrae (Ezech. 40, 22. 41, 26)? 50 Ezech. 40, 7 (et mensus est) thalamum uno calamo in longum et uno calamo in latum . . . et limen portae iuxta vestibulum portae intrinsecus calamo uno. 53 de postibus Regum III 6, 31. 33. 56 de porticu Regum III 6, 3. 57 de gazophylacio Ezech. 40, 17. 60 de palmis Regum III 6, 32 sqq. 67 videtur porta orientalis (Ezech. 40, 6) significari; cf. Verg. Aen. VI 535 roseis Aurora quadrigis. 73 de altari, in quo offeruntur sacrificia pro peccatis (v. 74 sq.), Exod. 30, 1 sqq. facies quoque altare ad adolendum thymiana, de lignis setim, habens cubitum longitudinis et alterum latitudinis, id est quadrangulum, et duos cubitos in altitudine; cornua ex ipso procedent.

	Data, longitudo quanta.	105	Calami modo libratur.
80	Ubi vasa consecrata,		Fabricatur aedis alta;
	Pateneꝫ, urcei, canistra,		Precibus piis dicata
	Calices, sciphi, ciathi		Moderatur ostiisque
	Super ordinantur aris,		Aperitur: hinc et inde
	Sed et apte ad hasce carnes;	110	Habitacla separata
85	Et in atrio hoc quod intus		Domui struuntur atque
	Latet, hic opes habentur		Proprios modos capessunt.
	Cytharisque vocibusque		Ibi et arte fabricatae
	Bona regis efferentum.		Hominis, simul leonis,
fol. 42 ^v	C	115	Facies im fol. 43 ^r
90	S		Positis utrimque _ _
	C		Paries et ost _ _
	Ita		Positae in honore _ _
	Fabriceꝫ or _ _ _ o		Poliuntur hoc decore.
	Domus, atrium, columnae,	120	Ibi munerumque cellas
95	Gradus, aula porticusque,		Domuique separatas
	Modus atque ianuarum		Habet atrium statutas
	Laterumque frontiumque,		Aquilone sub vel austro,
	Paries migrans in altum		Ubi vestiuntur almi
	Habitusque templi herilis,	125	Sacra dona baiulantes.
101	Ubi latitudo sursum		Ita disparata vulgo
100	Magis ampla, quam deorsum;		Vario venusta cultu
	Positisque in orbe giri		Calamoque terminata
	Cocleis aditur illo.		Domus hoc honore pollet.
	Laterum quoque altitudo		

81 Pateneꝫ sic B urceus canistrum B¹ 82 Calices B (alices in ras.; fuitne cyathus?) sciphus
calathus B¹ 89 C in ras. B 98 Pariens B¹ 99 q. templi herilis in ras. B 100 sq. notas
praescriptas secutus transposuit Hagen Magis ampla in ras. B 103 illo (o in ras.) B 106 alta in
ras. B 108 ostiis que B 111 struuntur (str in ras.) B 112 -s capessunt in ras. B 113 Ibi
in ras. B 116 utrius B: supplevi 126 Ita ^{dis}parata B (Ita Dis parata Hagen; disparata vulgo: 'ab-
gesondert von der Menge'? 127 totus in ras. B

80 *Exod.* 25, 29 parabis et acetabula ac phialas, turibula et cyathos, in quibus offerenda sunt libamina, ex auro purissimo; cf. *Exod.* 37, 16. 85 *Ezech.* 40, 46 porro gazophylacium, quod respicit ad viam aquilonis, sacerdotum erit, qui excubant ad ministerium altaris. 101 *Ezech.* 41, 7 et platea erat in rotundum ascendens sursum per cochleam et in cenaculum templi deferebat per gyrum; idcirco latius erat templum in superioribus, et sic de inferioribus ascendebatur ad superiora in medium. 104 *de lateribus Ezech.* 41, 6. 113 *Ezech.* 41, 18 duasque facies habebat Cherub, faciem hominis iuxta palmam ex hac parte, et faciem leonis iuxta palmam ex alia parte. 120 sqq. *Ezech.* 42, 13 gazophylacia aquilonis et gazophylacia austri, quae sunt ante aedificium separatum, haec sunt gazophylacia sancta, in quibus vescuntur (*poeta legit* vestiuntur) sacerdotes, qui appropinquant ad dominum in sancta sanctorum; ibi ponent sancta sanctorum et oblationem pro peccato et pro delicto: locus enim sanctus est.

V.

DE ARITHMETICA.

Septem columnis intus eminet domus
 Gemmis renidens lucide micantibus.
 Illic decore splendido fulget thronus,
 In quo decenter insidens Sapientia
 5 Numeris et aequa lance pensat omnia,
 Nunc iuncta scindens, nunc rescissa glutinans,
 Certoque cuncta metiendo margine
 Retractat, ex qua coeperint crepidine.
fol. 43^v
 10
 Q
 Nec *triplex* divinitas
 Valet nec ex honore quicquam perdere.
 Numeri videtur unitas exordium,
 15 Rerum deus probatur ut primordium,
 Et hæc ubique pars et hæc totum manens,
 Quæ sempiterna perstat ad vicem dei.
 Unus deus, baptisma, veritas, fides.
 Haec unitas, quam dico seminarium,
 20 Parit diadem coniugali vinculo,
 Quæ nuncupatur 'prima procreatio';
 Est quæ bonorum vel malorum particeps,
 Concordiam creatque vel discordiam.
 Hac ponderata lege gaudet aequitas;
 25 Hac ordinatur ipsa duplex caritas.
 Sic bina testamenta, sic binum Cherub,
 Substantiæ duplexque nostræ portio;
 Christique naturas duas discernimus.
 Perfecta posthac et beata trinitas
 30 Numeri imparisque principatum continens,
 Finem caput mediumque prima sortiens,
 Diversaque intervalla prima metiens
 Uni supreme maximo datur deo,
 Eius triformes trine personas notans,
fol. 44^r 35

V 1 Intus B (4 Insidens, *pro* I post incisionem) 5 -ance pensat omnia in ras. B 12 triplex
 supplevi, cum simplex non liceat per metrum 14—18 litteras initiales suppl. Hagen 25 ipsa duplex
 praeter i in ras. B (ipsa mihi non certum) 27 post portio dist. B 30 post continens non dist. B
 34 post notans non dist. B

V praeter Martiani Capellae locos a me subnotatos cf. Eucherii form. I 10 (vol. I p. 59
 ed. Wotke), Isidori qui fertur libellum de numeris (vol. VII p. 397sq. ed. Arevalus; cf. prolegom.
 cap. LXIII, vol. I p. 517sq.), Hrabani Mauri de universo XVIII (Migne CXI col. 489), Meli-
 tonis clavam 12 (spicil. Solesm. III p. 283). 1 septem columnis: sc. artibus liberalibus; cf. prov. 9, 1
 Sapientia aedificavit sibi domum, excidit columnas septem. 5 numeris . . . pensat per zeugma.
 14 Mart. Cap. VII 731 (p. 257 Eyss.). 18 cf. Paul. ad Eph. 4, 5. 19 M. C. VII 732. 29 M. C. VII 733.

- Est cuius
 Eoque et hic *perfect*
 Quod gignit ex *se*
 Ter ductus ut *nonarium*
 40 Hoc tertio preces petuntur auspice;
 Symphonias tres continet vox musica;
 Metitur iste iure certo tempora:
 Præsens, futurum tempus atque transitum.
 Animæ ipse motus dividit ternarius;
 45 Mundana constat et sub hoc perfectio,
 Monas datur dum fabricatori deo,
 Dias rei, qua procreantur omnia,
 Triasque formis mater idealibus.
 Hinc quadra tetradis subit perfectio
 50 Punctumque et imum lata longa colligens.
 Decadis in qua fit simul completio,
 Iunctis prioribus sibi sub ordine;
 Sic a decem perfectus it centesimus,
 Crescens iugatis, qui secuntur cum decem
 55 Adusque quadraginta, plenis terminis;
 Centum, ducenti cum trecentis et quater
 Ducta coacti lege centenarii
 Dant mille; sic ad usque mille milia
 Tetradis ultra surgit aut protensio:
 60 Hęc quattuor metitur anni tempora

 T
 65 Tot u di decursibus,
 Cherubimque vultus comprobantur quattuor
 . . et dei . . gloriam mundo invehunt
Christique gestis tot patent volumina.
Mundo attributus iungitur quinaris,
 70 *Elementa* mundus quod subit post quattuor
 Coagulatus estque naturaliter.
 Sexus quod utriusque constat auspice:
 Triade, qui virilis esse traditur,
 Diade, feminina quae decernitur.

fol. 44^v

37 sqq. *supplevi* ex *Mart. Cap. p. 259, 13 E.* ex eo etiam perfectus, quod perfectos gignit senarium novenariumque 43 tempus atque in *ras. B* 44 ipse (*sic*) *supra ras. B* post 52 duo versus, prior a V- incipiens, alter idem ac 52, *deleti* 53 it in *ras. B* 54 cū *B*] immo a; cf. *Mart. Cap. p. 259, 26* item hecatontas a decade quaternario cumulatur id est decem viginti triginta quadraginta, qui sunt centum 58 ante sic *dist. B*; 'so steigt zur Million und (ac pro aut scripserim; at *Hagen*) weiter auf die Ausdehnung der Tetras' 66 -herubique *B*¹ 67 et dei (*haec sinistrorsum ss.; metri causa segregavi*) gloriam mundo in- in *ras. B* 68 Xpiq. *supplevi*; cf. *Aldhelmi laud. virg. v. 1183 (p. 168 ed. Giles)* de s. *Daria*: sequitur Christi quadratis dogmata libris 69 *Mundo suppl. Havet ex Mart. Cap. p. 260, 6* sequitur pentas, qui numerus mundo est attributus 70 sq. *suppl. Hagen*; Hic coagulatus *Havet, sed et versus pronomen damnat et spatium solam initialem capit* 72 utriusque in *ras. B* 73 immo quae 74 femina *B*¹ post decernitur *dist. B*

75 In se revertens hoc modo qui dicitur:
 Namque ipse, per se, ceteros vel impares,
 Ductus, repraesentare se dinoscitur.
 Per se quidem sunt quinque viginti simul,
 Ter atque ducti quinque reddunt quindecim,
 80 Et septies triginta quinque proferunt,
 Idem quadragies noveni quinquies.
 Mundi figuram quinque zone continent,
 Sensusque nostri dividuntur quinquies.
 Tot incolis hic mundus ergo panditur:
 85 Homo, quadrupes qui sunt, natans, repens, volans.
 Numerum vocarunt hunc sophi diametrum,
 fol. 45^r Mediam det
 Antiqua lex
 Carnalis atque
 90 Quis esse perfectum *neget senarium*,
 Is cum suis adimpleatur *partibus*:
 Media sui, sexta simul cum tertia?
 Sex officia sunt ergo naturalia:
 Figura, magnitudo, motus et color
 95 Statusque et intervallum, et his nihil sine.
 Motus habentur totque differentiae
 Præter perennem, qui sibi revertitur.
 Numerus fit hic triade dicta mascula
 Iuncta diade, quae vocatur femina.
 100 Solide figure sunt tot eminentiae;
 Totius armoniae tonos tot dicimus.
 Quem primus ut motus plicat, duodecim
 De se probatur duplicatus reddere.
 Medii duos quos inter octo cum novem
 105 Sunt: unus ex his mox per ipsum terminum
 Superatur a duodecim, quo sex tegit;
 Confertur octo lege necnon musica:
 Nam parte tali vincit illum præminens,
 Qua parte sex hic vincit, ipsa est tertia;
 110 Geometricali iure et hæc collatio
 Fit, ut supremi termini tot colligant
 Per se librati, quot valebunt intimi.
 fol. 45^v

 115 C
 Hic procreasse primus armonias patet:

76 Namqui i/// B¹ 83 Sensusque (n in ras.) B 86 sophi in ras. B 90 suppl. Hævet 91 Cum
 is B¹ adi- in ras. B partibus suppl. Hagen 95 his nihil sine (non et) in ras. B distinzi 97 reuertitur
 sibi B¹ 98 dicto masculo ut vid. B¹ 99 Iuncta diade in ras. B 101 armoniae (o corr.) B 105 post
 Sunt dist. P mox (10x in ras.) B 106 quos ex B¹ 108 præminens] .i. ///// (erasa glossa m. 2)
 109 ipsa in ras. B; post tertia dist. B 112 infimi Hagen 117 supplevi ex Mart. Cap. p. 261, 25 hic
 primus numerus id est senarius harmonias ostenditur genuisse] nonias (vel nomas) B, non nomen

88 Fucher. p. 69, 1 W. 89 cf. e. g. carm. bur. 61, 2. 116^b. 90 M. C. VII 736 sq. 105 12-9 = 9-6
 (arithmetische Reihe). 108 12 : 8 = 9 : 6 (geometrische Reihe).

Sex ad duodecim dupla est symphonia;
Sex ad novem vocatur at sesqualtera,
120 Ac sex ad octo dicta diathesseron.
Metitur hic ductus quaterno tempora,
Horas diei noctis atque partiens.
Sex in diebus hoc creatur seculum,
Sex sunt et aetates sub ipso seculo;
125 Verſe in Falernum quot fuerunt hydrie.
Procedit hinc pervirgo septenarius,
Qui solus infra preminens denarium
Non gignit ullum, sed nec ullo gignitur.
Numeris quod ex utrisque constet, masculis
130 Ac femininis, hinc virago dicitur.
Formasque lune metiens amplectitur
Modoque signat eius isto lumina,
Viginti et octo quod facit minoribus
Iunctis sibi, quot hec diebus emicat.
135 Septem dies sunt, quis aguntur secula,
Septem planete, septem eorum circuli.
Elementa procreationes tot habent,
Probatur atque nostra sub tali modo
fol. 46r Natura *deservire septenario*:
140 Hominem per a
Mensis, meatus p
Caput gerit tot c
Sic parvulis in mense *dentes septimo*
Surgunt, et hi mutantur orbe septimo;
145 Secunda septimana tum pubem movet;
Florem genarum prestat inde tertia;
Augmenta statureque quarta terminat;
Quinta iuventutis micat perfectio.
Natura septem membra dat vitalia:
150 Que lingua, pulmo, cor, lien, renes, iecur.
Hominisque septem frustra corpus dissecant:

118 simphonia B¹ 124 sub in ras. B 125 quot (t in ras.) B 126 pervirgo sic B (cf. Mart. Cap. p. 262, 13, ubi codicis Bambergensis m. 2 et codex Grotii exhibent at heptas autem quod nihil gignit, eo pervirgo habetur; in codice Grotii glossa erat i. e. valde virgo); virago Hagen 129 ex utrisque in ras. B 130 femininis (inis in ras.) B 132 sq. distinxi coll. Mart. Cap. p. 262, 22 hic numerus lunae cursum significat; nam unum duo tria quattuor quinque sex septem viginti octo faciunt 136 earum B¹ 138 Probatur atque nostra sub tali in ras. B 139 suppl. ex Mart. Cap. p. 263, 5 quid quod omnium (an hominis?) natura nonne huic probatur numero *deservire*? 140 hominem per artus perficitque septimus mensis *temptavi coll. Mart. Cap. p. 263, 6* in principio septimani partus hominem absolutum perfectumque dimittunt 141 post Mensis dist. B praeparatos sensibus *temptavi ex Martiano p. 263, 8* dehinc ideo homo septem meatus habet in capite sensibus praeparatos 143 suppl. *Havet ex Mart. Cap. p. 263, 10* dehinc parvulis mense septimo dentes emergunt ac septimo anno mutantur paruulus B¹ 144 orbe in ras. B 145 tum in ras. B 146 genarum (sic) vel genarium B¹ 150 renes] d³ 4, sic fere glossae loco ss. B 151 frustra (a in ras.) B

124 sex aetates mundi post Augustinum (Wattenbach, G.-Q. I⁶ p. 85 adn. 3) multi statuerunt, in quibus Isidorus, Beda, Theodefridus poeta rhythmicus (ed. Duemmler, Z. f. d. A. XXII p. 423 sq.), Angilbertus (? P. A. C. I 380), Hrotsvit Mar. 45, Waltherus Spirensis de s. Christophoro II 72 ed. Harster. 125 Iohann. ev. 2, 6. 126 M. C. VII 738 sq.

Pectus, caput, venter, duae manus, pedes,
 Axisque stellę tot polorum vertice;
 Sanctae quot ecclesiae probantur lumina,
 155 Tot dona propter septiformis Spiritus.
 Requies dicatur atque septenario
 Perfectione consecrata sabbati.
 Perfectus inde surgit octonarius,
 Cybus vocatus, ipse primus omnium,
 160 Crescens diade motione primula.
 Tetras diade duplicata provenit,
 Diade mota gignit octonarium.
 Perfectus et, tegit quod hunc senarius,
 fol. 46^v Cybi quod omnis sunt tot eminentiae.
 165

 R
 170 Signans futuram splendorum gloriam
 Aetatis aliam post quietem septimę,
 Ut lege mortis Christus evicta die
 Surrexit octava, quod est post septimam.
 Animę tot extitere salvę, tempore
 175 Quo perdidit gigantas exundatio,
 Numero notantes hoc beatam gloriam
 Nostrę salutis atque dantes formulam.
 Novenus hinc perfectus esse cernitur;
 Idem vocatur inde sed perfectior,
 180 Quod fit suis triade ducta formulis,
 Primique versus prodit iste terminum.
 Censetur armonię sed et pars ultima:
 Octade collata novem nam fit tonus.
 Hinc et novem Musas vocarunt musici,
 185 Spereque mundum tot feruntur cingere.
 Sic angelorum tot habentur ordines;
 Lapides propheta nobiles quot prædicat
 Primi creati spiritus in tegmine.
 Prę ceteris habendus est denarius
 190 Perfectus, in se ceteros qui colligit
 fol. 47^r Perfectionis

153 stellę (lę in ras.) B 154 quot] tot B¹, quod non debebat mutari; sed cf. v. 125. 187 159 Cibus B¹
 ipse in ras. B 160 post primula dist. B 162 sq. distinxi 163 tetigit B¹ 164 Cubi B¹ 169 futu-
 ram supplevi: fl||||1 B 180 tria deducta B¹ post formulis dist. B 181 prodit iste in ras. B
 185 ferunt- in ras. B 187 quot sic B (cf. v. 125); tot Hagen 190 post Perfectus (non post denarius
 v. 188) dist. B 191 perfectionis terminos cuiuslibet temptavi coll. Mart. Cap. p. 264, 21 quae omnes numeros
 diversae virtutis ac perfectionis intra se habet

158 M. C. VII 740. 171 septimam aetatem (cf. ad. v. 124) i. e. regnum millenne sequitur
 iudicium. 172 die sc. dominica, i. e. 'prima sabbati' (Ducange s. v. 2 sabbatum). 174 cf. genes. 6, 4.
 186 ad Ezechielem 28, 13 spectare docuit me Henr. Boehmer nuper socius noster; angelorum ordines post
 Luciferi lapsum novem (cf. e. g. Isid. Orig. VII, 5, 4).

Primi iste *versus finis est et colligit*
Versus prioris terminorum regulas,
Analogias atque differentias
 195 Perfectiones por
 Formas et imperfectionis
 Mandata legis in decem
 Conscripsit, et superna regna construens
 Ad angelorum provehendam gloriam
 200 Decadis hominem subregavit ordini,
 Perfectione rex potens dignissima
 Complens beatam fulgidorum curiam.

VI. DE MUSICA.

Rimans nexa poli culmina rectrix
 Istis sub numeris organa nectit,
 Quis effulta modis musica vernat,
 Quę dicta est memoris filia Mentis:
 5 Nam si forte toni mente recedant,
 Quod scribi nequeunt, ergo peribunt.
 Hac quandoque fuit turpe carere,
 Ut nec nobilibus grammata nosse,
 Quę laetis etiam, tristibus atque,
 10 Divinisque solet rebus et imis
 Affectu vario commoda iungi.
 Ars perfecta viget qua sine nulla

 15

 C
 20 Serpentes vo arum
 Delphinisque movet carmen amantes.
 Hęc membris numeros inserit aptos
 Gignens ex anima et corpore motum,
 Ex motu sonitum, vocis alumnum.
 25 Hinc dicta est proprie vox animantium;

192 sqq. supplevi ex *Mart. Cap. p. 264, 23* quae licet primi versus finis sit, secundae monadis implet auxilium; haec primi versus numerorum regulas analogias genera species differentias perfectiones et imperfecta concludit 194 atque in *ras. B* 197 in decem libris (?) deus *suppl. Hagen; fort. chordis (psalterium decachordum allegorice pro decalogo; cf. praef. ad Vulgarium extr.)* 200 Decadis hominem in *ras. B*

VI 1 totus in *ras. B* 3 Quis effulta et uernat in *ras. B* 5 Nā in *ras. B* 6 Quod et -t ergo in *ras. B* 20 volucres temptavi 25 Hinc in *ras. B*

199 cf. *Traube P. A. C. III p. 800^a s. v. angeli.*

VI 4 proxime huc accedit *Arnobii doctrina III 37 p. 135, 26 sqq. R.* 8 ut et nobilibus (*turpe fuit*) grammata non nosse, 22 *Mart. Cap. p. 346, 19 Eyss.*

Quodcumque eloquimur, viribus uti
Sentis armonię pulsibus imis.
Nam terris animę dum venientes
Funduntur, simul est haec mediatrix
30 Ipsarum, influere musica iussa.
Motus et numeros haec rationis
Affectusque regens temperat omnes.
Quae res est populis debita cunctis.
Hanc tradunt animę foedere quodam
35 Nexam corporibus, tibia duos
Quod mollire animos rite probatur.
Hac dicunt habitum sepe triumphum,
Dum quosdam citharę, tibia quosdam
fol. 48^r Accendit t
40 Quin et cord
Hac quidam
Legesque et recit
Haec mentes me
Nam cum olim fremere
45 Sollers inhibuit
Lascive iuvenes hę
Mandans organicis psal
Morbos corporeos s
Pondus vulneribus
50 Cantandoque febrem
Hac Thales docuit
Dulcedo ut scia
Quondam lymphatic
Aegrorum a
55 Pensantur
Agreste
Captari
Dum fic.
Se
60 N
* * *
fol. 49^r Partiturque son
Quos symphoni
Ter quinosque tropos
Tum legem generum
95 Hinc pressat gravit
Istud congruit hic
Hic maius resonat hi
Sunt et composita suntque

29 modulatrix ut vid. B¹ 35 ante tibia dist. B 40 cf. Mart. Cap. p. 346, 29 psaltas, cordacistas, sambucos, hydraulas . . . 52 ut in ras. B 53 cf. Mart. Cap. p. 348, 1 Xenocrates organicis modulis lymphaticos liberabat 58 Dum in ras. B 93 cf. Mart. Cap. p. 351, 17 tropi vero sunt quindecim

33 sqq. M. C. IX 923. 40 sqq. M. C. IX 926. 90 sqq. cf. appar. crit.

Sunt incomposito iure c
 100 Sunt quædam, quibus est vis rationis,
 Quædam hac lege carent; consona quædam,
 Quædam dissimili voce resultant.
 Sunt aequalia ceu ponderis æqui
 Discurrentia quæ per tr
 105 Quædam spissa cr
 Quædam rar
 Hęc nunc
 Pensa
 Hinc

* * *

VII. DE ASTRONOMIA.

* * *
 1.

im

 2. micat decenter
 rutilans nitore
 s per omnes.

 * * *
 fol. 50^r 6. Altera fert
 Siderum curs
 Caelicę lucent
 Pluribus actae.
 7. Metiens hęc virgo pol
 Quattuor dat materiis
 Edocens mundum spatio globat .
 Ordine sperę.
 8. Que sui terram medio vel imo
 Continens ambit ratione cursus,
 Raptibus caeli quoque circulari
 Cardine claudens.
 9. Ducitur circum species propinqua,
 Noscitur quę materies aquarum:
 Aëris post hanc sequitur: iugatur
 Ignis eidem.

VII *inscr. suppl. Hagen* 1 et 2 cum ex clausulis 2, 1 — 3 appareat sapphici metri esse, ad carmen VII rettuli, cuius argumento bene conveniunt micat et rutilans nitore 6, 1 Altera fert in ras. B 7, 2 dat in ras. P 3 Edocens (ns in ras.) B cf. Mart. Cap. p. 302, 12 mundus igitur ex quattuor elementis isdemque totis in sphaerae modum globatis 4 sphere B¹ 8, 1 Qui B¹ 9, 1 speciem, ut vid., B¹

VII 6 M. C. VIII 811 p. 301, 10. 7 M. C. p. 302, 12. 8 M. C. p. 302, 13. 9 M. C. p. 302, 21.

10. Inde iam post aetherei nitores
Advolant: circum radians micat sol
Ipse cum luna, vehiturque circa
Signifer orbis.
11. Ambiens cursus perhibetur illic
Extimus duci neque tectus ullis
Siderum formis, ideoque Grecis
Dictus anastros.
12. Hinc polos, axem quoque, circulosque
Annotans diversa docere vitat
fol. 50^v
.
13.
Circulos,
Quinque coluros, qu
Nomina tradit.
14. Dividensque interstitiis resignat,
Transeant quę signa, locumve signi
Quem secent, unde incipiant, locentur
Limite quonam.
15. Annotat triginta simulque quinque
Signa, non-errantia quę vocantur,
Ambitus quę signiferi -iacentis
Segregat inter-.
16. Circulo quo vel spatio residant
Signa, monstrato memoratur horum
Exitus casusque, quibus quod ortis
Occidat astrum.
17. Tum moras ortus obitusque pensat,
Recta quae transversave signa surgant,
Tarda quę natu, citiora casu,
Obvia quę sint.
18. Ut vices constat variare noctes
Ac dies, longis spatiis vel artis
Lege signorum, duodena solis
Quę secat orbis.

10, 1 Inde iam post in ras. B 2 Advolant in ras. B 3 Ipse in ras. B circa (a in ras.) B
11, 2 Extimus duci in ras. B 3 ideoq. in ras. B 12, 2 Annotans (ns in ras.) B uitat in ras. B
14, 1 intersti in ras. B resignat ^usupplevi 3 locentur in ras. B 4 ^usupplevi post -am dist. B
15, 1 Annotat ^usupplevi ex v. 12, 2 2 uocatur in ras. B 16, 1 residant (esid in ras.) B 3 Exitus in
ras. B 18, 4 sec- in ras. B

10 M. C. p. 302, 24. 11 M. C. p. 303, 1. 12 M. C. p. 303, 5. 13 M. C. VIII 817 sqq.
(coluri p. 304, 19). 14 M. C. VIII 827—837. 15 M. C. VIII 838. 16 M. C. p. 310, 14. 27.
17 M. C. p. 312, 16. 18 M. C. p. 313, 18.

fol. 51^r

19. Tum planetarum ∪ ∪ — ∪ orbes,
Vel planonta
(Nos in errore
Nec tamen errant).
20. Nominum causę reserantur atque
Cursuum, necnon varii meatus,
Quos agunt mundo socię suisve
Motibus actae.
21. Ex quibus quędam statione torpent
Et revertentes faciunt recursus.
Sunt, sui quę continuo moventur
Ordine cursus.
22. Sunt, iubar quarum vicibus recedit;
Nesciunt quędam quoque lucis umbram.
Sunt, humum quę circumeunt; quibusdam
Non datur istud.
23. Omnibus cunctę loca sed diebus,
Circulos mutant quoque vel meatus;
Cursuum quorum numerantur orbes
Atque notantur.
24. Quę citis, quę tardigradis pererrant
Cursibus mundum, spatiorum quo sint,
Circuli vel quo superent easdem
Quis peraguntur.
25. Inde iam lunę coitus fatendo
Digerit, cum lumen huic per horas

fol. 51^v

-
.
26. Quot faciat se . .
Quot s . . . lumen cumulet . .
Partium quot sit spatium s . . .
Commeat orbis;
27. Mense quo solem repetat sub ipsa
Parte, qua dimisit eum, vel orbe;
Siderum concordia cum planetis
Quem facit annum.

19, 1 Tum planetarum quoque narrat orbes *temptavi*; orbes *certum ex Mart. Cap. p. 315, 15* nunc planetarum orbes edisseram 3 *sq.* Nos in *et* Nec tamen in *ras. B*; nos in errore esse putamus illos, nec tamen errant *temptavi* 20, 1 Nominum causę reserantur (*vel referuntur*) atque cursus *supplevi, cum post Cursuum distinguat B* (v. 23, 2 *sq. falso distinxit Hagen*) 2 varii meatus *suppl. Hagen* 3 sociae, 4 actae *al.] cf. 5, 136 appar.* 4 Motibus *B* 21, 1 quibus in *ras. B* 23, 2 post meatus *dist. B* 25, 1 fatendo (*f et do in ras.*) *B* 2 huic in *ras. B* 26, 1 Quot *supplevi* 2 Quot suum lumen cumulet diebus *temptavi* (suis *Hagen*) 27, 2 -isit *et orbe in ras. B*

19 *M. C. p. 315, 15.* 20 *M. C. p. 315, 27.* 21 *M. C. p. 316, 24.* 22 *M. C. p. 316, 26.*
23 *M. C. p. 317, 6.* 24 *M. C. p. 317, 10—320, 5.* 25 *M. C. p. 320, 6 (coitus p. 321, 25)* 26 *M. C. p. 321, 19.* 27 *M. C. p. 322, 14.*

28. Deficit qua lege vel ipsa vel sol,
Nominum causas varians meatu,
Quę capit sursum gradiens vel austrum
Prona revisens.
29. Solis excursus gemino venire
Proditur motu, proprio vel illo,
Volvitur quo mundus, et hinc diurnos
Transit in orbes.
30. Circulos immutat eo diebus
Omnibus, qui dimidio sub anno
Solis ascensu numerantur, ipsis
Hincque recedit.
31. Binaque hemisperia tum notantur,
Utque sol disponere comprobatur
Quattuor his tempora, quę decorans
Temperat annum.
- fol. 52^r 32. Noctium crementa
Partibus mun
Disputans ut se
Noxque diesque.
33. Tum planetarum re atus
Ortus, occasus, statio, regressus,
Circuli cursus superi vel imi
Rite librantur.

VIII. DE GEOMETRIA.

Artis prepositę brevi notatu	Mundo subsimilis decore fertur
Digestis titulis sagacis huius	10 Pre formis, numeris, modis, figuris,
Germanam Geometricam sequamur	Mensuris variis, libris, talentis,
Insignem radio, rotunditate	Terrarum spatiis, poli marisque,
5 Cum sperę solidę, peploque comptam	Astrorum radiis, globis viisque,
Levorsum vario nitore picto.	Quę puncto capit inchoamen imo
Hęc tritas peragratione vectans	15 In ductus gradiensque linearum
Telluris crepidas valens uiatix	Exit multiplices, ac altitudo

29, 1 excursus scripsi (ex cursus Hagen): x in ras. B; fuitne Solis et cursus? 2 Pdit B¹ 3 hinc B (n fort. rasa; sed. cf. Mart. Cap. p. 324, 7 ex ea parte) 30, 1 eo in ras. B 2 dimidio sub (o sub in ras.; o ex u) B 3 ipsis] sc. circulis glossa (cf. Mart. Cap. p. 324, 13 per ipsos denuo revolvitur) 32, 1 supplēvi; cf. Mart. Cap. p. 325, 19 noctium accessus defectusque 33, 1 reflui meatus temptavi 2 regressus suppl. Hagen

VIII 1 Artis in ras. B 5 comptam in ras. B 7 Hęc usque ad 9 sub- in ras. B 10 Pre in ras. B
28 M. C. p. 323, 2. 29 M. C. p. 324, 5 30 M. C. p. 324, 7. 31 M. C. p. 324, 24. 325, 7—15.
32 M. C. p. 325, 19. 33 M. C. p. 327, 12.

VIII 4 Mart. Cap. p. 196, 26 Eyss. 7 M. C. p. 197, 6 (tritas peragratione telluris). 9 M. C. p. 197, 17. 11 libris i. e. trutinis. 14 M. C. VI 710 sq. (punctum p. 247, 23).

fol. 52 ^v	His crescit trahiturque longitudo.	Metitur veterum labore fulta;
		Tres partes etiam sequestrat orbis
		 quoque digerit meatu
20		 Asiam Africamque iungens
	. . planitieve	35 Europeque notat caput fluenta
	. . exacuuntur	Gaditana sali sequentis ortum
	. . . variantur et figurae	Tirreni, sita qua decora tellus
	. . pyramidis cybi cylindri.	Est Hispania frugibus virisque,
25	. . circumiens humum locatam	Quam flumen dat Hyberiam vocari.
	In mundi medio modis pererrat,	40 Cuius Bethica pars citata fertur
	Certis quinque secans ligansque zonis	Partis nomen habentque Lusitani.
	(Binae ex his animalibus terendę,	Hanc ditat Tagus aureis harenis.
	T . inhabitabiles feruntur).	Monstrat hinc Aquitaniam patere
30	Haec longum stadiis humique latum	* * *

23 sq. suppl. Hagen 27 Certis supplevi (Centrum Hagen; sed s certa) 28 Binae ex his suppl. Hagen
 te/rendę B 29 Tum ternae Havet, sed spatium non sufficit; fort. Tres aū (i. e. autem) 31 Metitur
 sic B ueterem B¹ post fulta dist. B 32 sq. supplevi 34 iūgens B 35 Europeque scripsi: **rope^a B
 notat (post. t in ras.) B 36 Gaditana suppl. Hagen sequentis ortum (se- et -ntis or- in ras.) B
 37 Tyrrheni suppl. Hagen; ego distinxi 38 Est scripsi: Et Hagen; in B lectio ambigua versuum in
 fol. 53^r scriptorum vix restant initia haec 49 I-, 50 Q-, 51 A-, 52 A- (sic; A semel Hagen), 53 C-, 54 P-,
 55 Iu-, 56 Tun-, 57 Mul-, 58 Insta- (in ras.), 59 eras., 60 Regn-, 61 Agre-, 62 Ister (in ras.), 63 Notum,
 64 Ciclo (pertinuisse videtur ad Cycladas Mart. Cap. p. 226, 8), 65 Diver- (sic), 66 Iung- (sic legi videtur),
 67 N- (sic legi videtur; Fimo Hagen falso), 68 Sic, 69 Cl-; fol. 53^v sqq. nihil extat

24 M. C. p. 253, 7. 27 M. C. p. 203, 15. 28 'für lebende Wesen bewohnbar'. 33 M. C.
 VI 622. 36 M. C. p. 210, 3. 39 M. C. p. 210, 4. 40 sqq. M. C. p. 211, 8. 16—19.

HUCBALDI CARMINA.

Codices eclogae de calvis in duas classes dividuntur. Prioris, quam interpolatam esse mox apparebit, ii sunt, qui inscriptionem subscriptionemque metricas exhibent, i. e.

1. *Valentianensis num. 288 (F. 3. 5) saec. XI exeuntis fol. 117'—123 (=V; cf. Mangeart, catal. de Valenciennes p. 303 et 8°-catalogue des départements XXV p. 323), cuius margines scatent lectionibus Barthianis manu saec. XVII ascriptis; quas omnes fere ab Isid. Desilve mira iudicii perversitate receptas esse ex E. Sackuri collatione didici.*
2. *Duacensis num. 219 (olim s. Salvatoris Aquicinctensis) saec. XII fol. 167'—168 (=D; cf. 4°-catal. des départements VI p. 113); Parisiis mihi contulit A. Vidier.*

Alterius classis libri inscriptionem subscriptionemque habent pedestres:

3. *Vaticanus Reginae num. 2080 saec. XI fol. 249 (=R); mihi contulit R. Arnold.*
4. *Trevirensis seminarii clericalis VI 3 saec. X manu paulo recentiore turpiter interpolatus; continet v. 1—101 (=T), cetera foliis exsectis absumpta manus saec. XV supplevit ex exemplari aliquo, quod etiam prooemium continebat (=t, de supplementis vide infra; cf. Sauerland N. A. XVII p. 609, de Fulgentii mythologiarum libris eodem volumine comprehensis v. Hermes vol. XXXIII p. 173); contuli Berolini.*
5. *Maihingensis I 2 fol. 5 saec. XII fol. 7'—8' (=M); contuli Berolini.*
6. *Cantabrigiensis univ. Gg. V. 35 (olim s. Augustini Cantuariensis) saec. XI fol. 367^a (=C; cf. catalogue III p. 203), in quo praecedat irrisio cuiusdam Scolastici contra calvos¹; inspexi Gilesii impressionem (Anecdota Bedae, Lanfranci et aliorum, Lond. 1851 p. 71 sqq.), sed propter notam hominis neglegentiam adhibere nolui, cum nova collatione carerem.*

Recentissimos codices a Duemmlero enumeratos, Monacensem 4408 et Vindobonensem 3192, sprevi, etsi utrumque contuli; codicum vero instar mihi fuerunt

1) *Ex codice musei Britannici 15 B XIX, quem descripsit Th. Oehler M. Rh. I p. 133 sq., edidit A. Riese A. L. I 2 p. 135 (cf. Phaedr. fab. V 3 calvus et musca).*

DE CALVO A CULICE OBVIATO.

Stridula musca volans calvum conspexit euntem.
'Calve viator,' ait 'quo tendis? cede parumper,
Perque tuos iuro qui restant retro capillos
Me gratam liceat rostro decerpere sedem'.

- 5 Sic ait et trepidum circumvolat inproba calvum.
At contra ille timens solito caput armat amictu.
Quid valet en calvus muscae lassatus ab ictu?

v. 4 sedem decerpere rostro Giles. 5 Haec ait Giles. v. 6 om. Giles. 7 alvus Giles.

7. *Editio princeps sine loco et anno (= E^I; cf. Hain, repert. bibliogr. 8971) impressa a Friedbergio typographo Moguntino, quam mihi commodavit Traube; continet v. 136; cum ea ita consentiunt Monacensis et Vindobonensis 3192 ut aut pro apographis habendi sint aut pro fratribus, sed deterioribus; passim apta est ostendendae origini lectionum vulgatarum.*
8. *Ed. Erfordiensis a. 1501 (= E^{II}), quam mihi commodavit Duemmler; fluxit ex codice prorsus egregio, ad cuius indolem prope accedit Maihingensis, tamen editione fere deterior. Ceteris editionibus saec. XVI uti non potui, cum bibliotheca regia Berolinensis omnino careat editionibus singularibus huius carminis: quo melius de editione mea meruerunt Duemmler et Traube antiquissimis duabus suppeditatis; Barthianas nugae repetere nolui.*

Perutilis etiam in recensendo prooemio fuit codex

9. *Vindobonensis 4323 (= w; cf. Denis, codd. mss. bibl. palat. II 763 — 770, Tabulae III p. 241) fol. 36; simillimus est cod. t, nisi quod stropham interpolatam exhibet.*

Quaerendum est, utra inscriptionis subscriptionisque recensio vera sit. Inscribunt DV

Egloga de calvis haec Hucbaldi sapientis

Versus centenos retinens senosque trigenos

et subscribunt

Explicit egregium calvorum nomine metrum;

contra E^{II}MRT inscribunt

Egloga (Hucbaldi add. T) de calvis, in qua habetur paranomoeon versuum CXXXIII (sic E^{II}MRT; CXXXUI in tituli repetitione marginali M)¹

neque vero subscriptionem ullam habent E^{II}MR (de t vide appar. crit.). Atqui valde dubium est, qua ratione ille versuum numerus, sive maior verus est sive minor, explicandus sit; habet enim carmen in neutra recensione versus 136 vel 133, sed in utraque pariter 146. Qua re ne quis moveatur, ut in inscriptione denarium numerum semel periisse dicat, impedimur prooemii autentici, in quo Hucbaldus iterum ponit numerum, v. 38

En tibi centenos, ter denos, bis quoque ternos.

Cum autem non liceat ambigere, quin Hucbaldus utroque loco eundem posuerit numerum, tenendus est in carminis inscriptione numerus maior; et fortasse casu in codicibus E^{II}MRT UI in III abiit, etiamsi tres versus omittuntur, duo sc. inscriptionis et unus subscriptionis; ego certe nolim nihil tribui ei rei, quod Maihingensis codicis margo ceteroquin cum Vaticano, Trevirensi, editione Erfordiensis consentiens maiorem numerum servavit. Tamen inde non consequitur praeferendam esse inscriptionem metricam. Ego certe Hucbaldum hominem modestum ita de se suoque opere scripsisse ut fit in metro, Hucbaldi sapientis et egregium metrum, non credo. Ita vero de confratre celeberrimo, quo gloriabatur monasterium s. Amandi, monachi aequales vel recentiores apte loqui poterant. Neque inutile erit, ubi de Hucbaldo nepote agitur, in Milonem avunculum inquirere. Cuius duo opera extant, alterum quod ipse Haimino inscriptum edidit de vita s. Amandi, alterum quod eo defuncto ad Carolum Calvum misit Hucbaldus, de sobrietate. In vita Amandi nulli inscriptionum vel subscriptionum sunt versus, sed subscribitur ita (PAC. III p. 609)

Explicit vita beati Amandi confessoris Christi de prosa oratione in heroicum carmen metrico stilo transfusa habens libellos IIII, in quibus continentur versus MDCCCXVIII;

1) A classe E^{II}MRT etiam Cantabrigiensis staret, si is inscriptionem haberet; sunt in eo v. 141 secundum Gilesium; absunt enim ab eo v. 1—3 (quod memorabile est ob discrimen trium versuum) et (quod mero casu factum est, nisi forte solius editoris culpa) v. 81 et v. 113. In omisso tristicho initiali quin agnoscenda sit manus interpolatrix, vix potest dubitari. Inscriptio editionis E^I numero caret.

in libris de sobrietate vero praefatio, tituli, textus singulis vel binis versibus distinguuntur, ita tamen, ut ab omni Milonis laudatione absterneatur. Num vero credibile est Hucbaldum qui in edendo avunculi opere postumo facile pietate moveri poterat, ut illum laudaret, id non fecisse in versiculis, quos operi illius ad edendum praeparando addebat, in suo vero carmine propriis laudibus non pepercisse? nil crediderim. Nonne multo est probabilius, ad similitudinem operis Miloniani monachum aliquem s. Amandi post Hucbaldi mortem eius carmini eandem operam dedisse, quam ille dederat avunculo? Idem iudicandum videtur de titulis capitum, quos non ab ipso Hucbaldo additos esse vel inde concluderim, quod is singula verba eorum a littera C incipientia facturum fuisset; recepi eos, sed uncis inclusos, ut spurios indicarem.

Sed totiens expulsa denuo recurrit difficultas illa numerorum. Nec umquam ea ignorabatur. In Duacensi libro versui illi prooemii ascripta est manu aequali haec adnotatio

Versus CARM. CLARISONE non in repetitionibus, sed semel computatur;
sic et CARM. CLARICANE. His cum reliquis addito titulo et finali versu fiunt CXXXUI;

quam interpretandam duxi. Et quod de versibus Carmina clarisonae et Carmina claricanae dicitur, id discrimen non est nisi in codicibus DV, in quibus trium extremorum (cf. appar. ad v. 124) capitum versus intercalaris ita mutatur, ut pro clarisonae legatur claricanae; hoc totum discrimen est. Quid vero ineptius esse poterat quam, ut uno versu numerum auget, intercalarem versum mutare uno verbo tam leviter deflexo? Si poetae intererat, artificii admirationem augere, certe non in extremis carminibus claricanas Camenas invocavisset pro clarisonis, sed versum intercalarem semper numeravisset. Tota autem ex adnotatione de Hucbaldi consilio nihil discimus, sed intellegimus saec. XII certe, si non antea, lectores attentos in illa difficultate haesisse. Sed redeo ad computationem illam examinandam. Sunt igitur quattuordecim cola non tam denorum quam, cum intercalares versus numerari noluerit nisi semel, novenorum versuum i. e. versus CXXUI; huc accedunt versus intercalares Carmina clarisonae et Carmina claricanae i. e. versus II, versus initiales Carmina convicii sqq. i. e. versus III, versus clausulae tres praeter intercalarem i. e. versus II, inscriptionis versus II, subscriptionis versus I: sic fiunt versus CXXXUI. Hoc ergo erat conamen hominis docti. Alteram discrepantiam cum maxime memorabilem qua subito fiunt versus CXXXUI sine ullo artificio, exhibent codices recentissimi Monacensis et Vindobonensis 3192 et ed. princeps a Traubio mihi commodata, et antiqui codicis Trevirensis supplementa recentia. Hi enim testes non agnoscunt caput de calvis coenobitis psalmistis grammaticis etc. (v. 34—43): nam etiam Trevirensis codicis supplementa v. 102 incipientia v. 104 praescriptam habent notam Caplm IX et sic deinceps; at Vindobonensis 4323 habet eos versus, etsi ceteroquin cum t consentire solet. Hinc iam olim M. Denis et nuper L. Traube in litteris ad me scriptis¹ coniecerunt caput illud in Et iure omissum esse. Dubitabam initio, quam recte id statueretur, quod Et non ita bonum textum exhibet, decastichon illud eodem peccandi genere absumptum ratus, quo absumi solent homoeoteleuta: postea vero non sine admiratione sentire coepi verissimo sensu Traubium id dixisse; nam in Denisio id non valde mirandum est, quod is scire non poterat, quot et quam antiqui codices versus illos tuerentur. Nam, quod perraro accidere solet, codices recentissimi prorsus egregii sunt etiam indole lectionum. Patefiet res exemplo. In praefatione non modo Hattonis nomen habent tw pro eo, quod DV exhibent Catonis (et recte in iis Hattonem dici cognoscitur inde, quod Hucbaldus Hattoni opus musicum dedicavit); sed etiam v. 24 in tw inest elocutio minus recta

1) 'An einen Rechenfehler Hucbalds angesichts der klaren Disposition des Gedichtes und der mit dem Akte der "Dichtung" verbunden gewesenen Quälerei zu glauben fällt wenigstens schwer.' Traube.

Munere ne vacui calamo trivisse labella

Paeniteant,

nisi quod Paeniteat exhibet Vindobonensis; in DV versus ita exaratus est

Munere ne vacuo sese trivisse labellum

Paeniteat.

Dices fort. rectiorem elocutionem ab Hucbaldo scriptam videri: sed rem conficere licet collatis Milonis verbis, quae per totum hoc prooemium ab Hucbaldi Milonis nepote exprimi primus vidit Desplanque:

Vergiliusque suum calamo trivisse labellum

Non doluit,

verbo item personali additoque illo calami nomine. Nec desunt alia exempla, quae hic persequi longum est.

Apparet igitur id exemplar (Moguntinum puto), unde Et desumpti sunt¹, ex archetypo nondum interpolato fluxisse, w autem eorum ceteroquin similem ex interpolato. Tum vero reicienda est inscriptio metrica codicum classis prioris.

Restat ut de versibus ad finem carminis a Barthio et Silvio editis agam. Quod ut faciam, persequenda est ea opinio, qua carmen ad Carolum Calvum missum putabant. Cuius primum indicium extat in inscriptione v. 124 de 'calvo rege', etsi ibi non magis quam v. 51 de Carolo rege cogitavit Hucbaldus; sed inscriptiones spurias videri supra dixi. Secundum vestigium extat apud Sigebertum Gemblacensem, qui capite 107° libri de scriptoribus ecclesiasticis dicit Scripsit etiam ad imperatorem Carolum Calvum librum trecentorum versuum, cuius omnia verba incipiunt ab una littera id est C ut 'Carmina clarisonae calvis cantate Camenae': nam CXXXXUI versus carminis additis LIV versibus praefationis fiunt CC: pro CCC autem emendandum est apud Sigebertum CC. Noverat igitur ille exemplar praefatione instructum et interpolatum, qualia sunt Duacense et Valentianense. Sigebertum sequitur Trithemius² in libro de scriptoribus ecclesiasticis a. 1494 edito et catalogo de illustribus viris Germaniae, a. 1495. Editione illa princeps usus est Barthius, cum in Adversariorum libro XLVI cap. 22 col. 2175 sqq. Hucbaldi eclogam, ne periret, repetivit et qua largitate, auxit versibus quindecim, quos codice ex Bohemia accepto sibi suppeditatos mentitus est: neque enim recte Duemmlerus (N. A. IV 561) eos in codice Vindobonensi pal. 3192 legi dicit, quem ipse sine ullo fructu excussi. Noverunt philologi hominem falsarium, cuius codices plerique, etsi non omnes³, Nephelococcygienses fuerunt. Hic manifesto homo fraudulentus tenetur, qui tot codices diversorum generum superesse nesciebat, ex quibus convinci posset. Sufficeret ad versus damnandos, quod in nullo extant manu scripto codice: accedit vero falsa forma calvare v. 1, quam Hucbaldus scribere non potuit, qui in carmine recte calvendi verbo utitur.

Eglogae addidi carmina minora, de quorum codicibus v. apparatus criticum. Carmen de s. Landberto exhibui p. 141—159, quod Ios. Demarteau ab Hucbaldo scriptum coniecit argumentis non satis idoneis usus. Nam quod veriloquio nominis Stephani (v. 543) Hucbaldum auctorem prodi dixit, qui veriloquia nominum adamaverit (p. 63 sq.), parum novit morem totius medii aevi⁴ atque adeo veterum⁵; neque id genus dicendi omnino

1) Quod enim in editione praefatio omissa est, non potest inde concludi eam etiam ab eius codice afuisse. 2) Memoria dignum est Trithemii libros ab eodem Friedbergio Moguntiae typis repetitos esse, qui primus Hucbaldum prodidit praefixa notitia litteraria Trithemii. 3) Velut Patricii epithalamium a Barthio primo editum a suspitione νοθείας vindicavit R. Buente dissertatione Marburgensi a. 1891 edita.

4) Ascribo quae ex poetis in promptu sunt; facile multo plura ac paene innumera congeri possunt, si quis paulo attentius circumspexerit. Scribit Avitus de virginitate v. 372 prudenti quondam cecinit Prudentius arte, Fortunatus in catalogo poetarum Christianorum (V. M. I 17 sqq.) paucaque perstrinxit florente Orientius ore, martyribusque piis sacra haec donaria mittens prudens prudenter Prudentius

mirabitur siquis sciat nomina hominum propria et cum eorum, quorum sunt, indole artissime coniuncta haberi solere¹; quod autem s. Pauli apostoli litteris et Hucbaldum et s. Landberti biographum praecipue studuisse dicit (p. 60), ei rei argumento altero refutato nihil tribuendum est auctoritatis; hoc enim in plures quadrat mediæ aevi scriptores atque poetas. Quodsiquis nihilo minus mordicus teneat illam coniecturam, quae mihi neque probari neque refutari videtur posse, non magnum erit detrimentum, quoniam duobus eiusdem tomi locis carmina leguntur.

[VERSUS HUCBALDI CALVORUM LAUDE CANENDI.]

Musa decus vatum, moderato, Polimnia, gressum:
 Accelerans laetum Hattonis cernere vultum
 Praesulis, officio comple quod nomine signas:
 Pangito priscorum memorans monimenta virorum,
 5 Quis constat vatum non displicuisse Camenas,
 Sed multis cumulasse viros pro carmine donis.

De inscriptionibus praef. et eclogae cf. p. 262; v. 1—54 habent DVtw 1 moderato tw: moderare DV
 ex correctione grammatica (sic etiam Denis coniecerat) 2 Hattonis tw: Catonis DV 6 multis DVw:
 multos t

immolat actus; ... sortis apostolicae quae gesta vocantur et actus facundo eloquio sulcavit vates Arator. Milo, Hucbaldi avunculus, in vita s. Amandi I 55 hinc petit Andreas properando virilis Achaiam ac nomen proprium patrando viriliter implet. Radbodus de s. Lebuino v. 60 nam si vertatur quod Liafwī cuna sonabat, carus amicus erit; quae non longe differunt ab eis, quae in carmine de s. Landberto leguntur v. 60 patriae defensor ut esset, linguae barbaricae sat praesignante figura. S. Remigium olim etiam Remedium nominaverunt, ad cuius nominis significationem respicit Sigloardus inscr. v. 12, cum homo quidam claudus ope s. Remigii sanatus prosiluisse dicitur directis poplitibus, novo gressu abhinc suum prosequens Remedium, qui locus eo magis huc facit, quod v. 4 usitatioe forma Remigii usus erat. Populus Romanus ab Iove delegit Iovianum nomine dictum (carm. de s. Cassiano v. 120), ab eodem poeta laudatur episcopus nomine Simplicius de simplicitate probatus. Hucbaldi imitatore se ostendit laudator s. Quintini v. 33 Valeriusque vicens vasti valetudine verbi, cum eodem artificio ineptias suas condiderit, quo Hucbaldus calvorum laudes; eidem s. Lucianus v. 29 est antistitis arce refulgens et v. 63 praesul pietate coruscus. In carmine Laudunensi de s. Benedicta occurrunt v. 59 nam quaedam Romae Benedicta erat inclita virgo, nomine tum et merito, cuius versus acumen totum edendo nos assequi non possumus, qui nomina initiali littera ornamus, et v. 136^a Luciani testis domini luculenti; Waltharius Ekkehardi Haganonem ita lacescit v. 1351 o Paliure, vires foliis, ut pungere possis iterumque v. 1421 spinosus dicitur Hagano. Hrotsvit altius spirans se clamorem validum Gandeshemensem iactat (p. 137 B.) necnon in sexta comoedia in depingendis moribus sanctarum sororum Fidei, Spei, Caritatis earumque matris Sapientiae nominum vim saepius in usum vocavit. Alia exempla composuit C. Weyman in annalibus historici societatis Goerresianae XV p. 96. Sed taedet rem latissime patentem amplius persequi. 5) Cf. e. g. Valckenaer ad Euripidis Phoenissas v. 639 et Lobeck ad Sophoclis Aiace v. 430; Hertzog, Namensübersetzungen und Verwandtes (Philologus LVI p. 33 sqq.).

1) Quod uberrime exponit Frid. Polle in libello elegantissimo 'Wie denkt das Volk über die Sprache?' (2 Lips. 1898).

Per totam praefationem Milonis versus ad Karolum (P. A. C. III 612) imitatur. 2 Hattonis praesulis Moguntini, quem titulum litteris initialibus v. 36 sq. significari probabiliter statuit Isid. Desilve. 3 cf. Fulgent. myth. I 14 (p. 643 Staveren) Polymnia quasi πολυμνήμων i. e. multam memoriam faciens.

- Minciadae quid contulerit sua Musa Maroni,
 Testis adest orbis vulgans sua famina passim;
 Naso quid Ovidius, quid Porphyriusve poetae,
 10 Exilii poenas quorum solvere Camenae.
 Augusto metri cum xenia Graeculus olim
 Saepius afferret, sed praemia nulla referret,
 Non prius audaces voluit compescere Musas,
 Disticon eliceret tanto de principe donec,
 15 Redderet et geminos gemino pro carmine nummos,
 Se memorans largum: regem sic carpsit avarum
 Multiplicemque sibi summam pro foenore sumpsit.
 Addatur corvus humana voce salutans
 'Caesar, ave'; spretis querulus qui vocibus infit
 20 Impensas operis proprii periisse magistri:
 Augustus pretio quem mox mercatur enormi.
 Temporibus priscis summorum more potentum
 Musicanis haec lex fuerat servata poetis,
 Munerè ne vacui calamo trivisse labella
 25 Paeniteant neque se vano sudasse labore.
 Eheu! si perit haec forsitan, studium perit omne
 Discendi, dum nullus honos penditur arti.
 Heu! cadit in quemquam scelus hoc, qui rite vocetur
 Princeps atque potens? Taceant si forte Camenae
 30 Dactilicae, calvis quisnam, rogo, carmina laudis
 Componet pulchris? quisnam, rogo, plena cachinno
 Obstruet ora canum circumlatrantia calvum?
 Candiduli calvi, concurrite, ferte iuvamen!
 Tuque, decus summum, calvorum gloria, calve,
 35 Nostra ad vota fave perque omnia prospera salve!
 Perspice prudenti perlustrans pectore parva
 Munera Musarum miris modulata melodis.
 En tibi centenos, ter denos, bis quos ternos.
 Quae 'centum' signat, quae 'calvis' nomine praestat,
 40 Quae frontes pingit confingens cornua lunae,
 Quae theatrum format, comprehendit littera versus,
 Non modo principia his, sed singula verba regirans.

19 qui] q̄ (i. e. que) t 22 potentum *Vtw*: parentum *D* 23 Hęc lex musicanis *DV* 24 Munere
 ne vacui calamo trivisse labella Peniteant *tw* (cf. *Milo* v. 3 Virgiliusque suum calamo trivisse labellum non
 doluit): Munere ne vacuo sese trivisse labellum Paeniteat *DV* ex correctione grammatica 27 malus honos
 inpenditur *t*, onus *w* 30 Dactiloquis (*sic*) *t*, Doctiloque *w*; *sic* dactyllici metri mentionem saepius fecit
Hrotsvit 31 Componit *t* cachinnis *DV*; cf. *egl.* v. 9 32 Obstruit *t* 34 sq. *sic tw* (in quo per qđ
i. e. quod): unde caluorum gloria kere, Nobis atque favens perque omnia prospera salve *D* offensus constructione
favere ad —, et hinc rursus caluorum gloria kere Nobis atque favens iam secla per omnia salve *V* offensus
geminata coniunctione atque et que; homoeoteleuton calve salve exquisitum, ut adnominatio v. 36 sq.
36 prudenter . . pectora *t* (hoc casu, illud fort. consilio) 38 ternos *DVw*: binos *t* errore, propter bis, ut
videtur; cf. *praef.* p. 264 39 nomine *Vt* ('qui commence le nom des chauves'. *Desilve*; prae-stare:
'voran-stehen'): nomina *Dw* prestat *tw* 40 confringens *D*, constingens *t*

9 de Ovidio ambigue dixerat *Milo* v. 5 Naso . . carmine multiplici mulcebat principis aures
(i. e. mulcere studebat?), etsi ne is quidem scivisse videtur, Ovidium neque ab Augusto neque a Tiberio
esse revocatum. 11—21 utramque historiolum *Milo* a Macrobio, a Milone sumpsit Hucbaldus.

En corvus cracitans te, princeps magne, salutat;
 Nec tamen effundit querulas pro munere voces,
 45 Inpensas neque causatur periisse laboris.
 Nec volo me, carmen studui qui cudere laudis
 Calvorum, quisquam privatum munere dicat,
 Censeat aut credat; sunt nam mihi praemia quaestus
 Maxima: nosse virum cunctis per cuncta verendum
 50 Et quia me tantus dignatur noscere praesul.
 Quem, peto, rex regum cum sederit arbiter orbis,
 Inter pontifices faciat residere beatos
 Aetherei tribuens illi consortia regni.
 Sic sit, amen! chorus hoc calvorum personet omnis.

EGLOGA DE CALVIS
 IN QUA HABETUR PARANOMOEON VERSUUM CXXXVI.

Carmina convitii cerritus, carpere calvos
 Conatus, cecinit: celebrentur carmine calvi
 Conspicuo clari; carmen cognoscite cuncti.
 Carmina, clarisonae, calvis cantate, Camenae.
 5 Comere condigno conabor carmine calvos,
 Contra cirrosi crines confundere colli.
 Cantica concelebrent callentes clara Camenae;
 Collaudent calvos, concludant crimine cluras
 Carpere conantes calvos crispante cachinno.
 10 Conscendat caeli calvorum causa cacumen.
 Conticeant cuncti concreto crine comati
 Cerrito calvos calventes carmine cunctos.
 Consona coniunctim cantentur cantica calvis.
 Carmina, clarisonae, calvis cantate, Camenae.
 15 Cum crescit calvi capitis cervice corona,
 Consortem cleri consignat confore calvum,
 Capturum claram Cristo cedente coronam.
 Ceu crines capitis convellens crimina cordis,
 Corde creatorem conspectat, corpore caelum.
 20 Caelicolas cives cupiens contingere cultu,
 Crimina cum curis condempnat cuncta caducis;

[PROOEMIUM IN QUO
 INVITANTUR CAMENAE AD
 LAUDEM CALVORUM.]

[QUOD CALVITIES VELUTI
 QUODAM PRAESAGIO FUTURORUM
 QUIBUSDAM PROVENIRE
 VIDEATUR.]

43 cracitans DV (cf. Traube p. 613, 29): crocitans tw 45 labores t 46 qui] q̄ (i. e. que) t
 laudes Dw 54 personet DtV: prestat w
 || paronomoeon EIR¹ || 1 cirratus T (item v. 12. 81) 2 celebrantur T carmina calvis R || in
 om. EI, in quo om. EIM cam. inu. EI imitantur w || 8 concl.] collaudent EI, unde collatrent vg.
 carmine DV curas Dw, clubas EII 13 coniunctum EIM carmina EIR || veluti] in EI quibus-
 dam om. D, quibusque EI || 15 Concrecit T calui om. EI 17 clarum T 21 Carmina EIMT
 cond.] conculcat D, contempnens w

51 sqq. cf. Hucbaldi versus ad Karolum (P. A. C. III p. 612) 55 sq.
 1 cf. Abbo III 32 cum glossa (supra p. 117). 8 cf. Loewe, glossae nominum p. 67. 9 cf.
 Pers. sat. 3, 87; Sedul. I 332. 12 cf. Loewe, prodromus p. 366.

- Caeli consensum, concentum caelicularum
 Concipiens cupide collaudat cuncta creantem.
 Carmina, clarisonae, calvis cantate, Camenae. [CALVOS CANTORES
 ABBATES DOCTORES ETIAM
 ET EPISCOPOS ESSE
 AC SACERDOTES.]
- 25 Coniubilant calvi celso clamore canori
 Continuantque choro castas cantare choreas.
 Conformes capiti, concordi corpore cuncti
 Complacitas cleri contendunt condere caulas,
 Correpto cornu caelestia classica clangunt.
- 30 Conficiunt carum Cristi cognomine crisma;
 Consociant cuneo conspersos crismate coetus.
 Concordes caute celebrant convivium cenae;
 Consaturant Cristi convivas carne, cruore.
 [Carmina, clarisonae, calvis cantate, Camenae. [CALVOS COENOBITAS
 PSALMISTAS GRAMMATICOS
 ESSE ET POETAS
 ATQUE SCRIBAS
 PLURIMAEQUE ABSTINENTIAE.]
- 35 Conplures calvos cogunt castissima castra,
 Caelica certatim celebrantes cantica Cristo.
 Corpore crine carent, collustrant culmina caeli
 Caelica concupiunt, cohibent curare caduca.
 Componunt cartas, concinnant carmina clara,
 40 Catholicum canon certum conscribere curant.
 Conmulcant carnem, congestant corde calorem
 Constantem, castum; communi currere cursu
 Contendunt celeres caelique capessere culmen.]
- Carmina, clarisonae, calvis cantate, Camenae. [QUOD CALVI REGES SINT
 ET IMPERATORES
 CONSULES QUOQUE
 LEGISLATORES ET IUDICES.]
- 45 Conregnant calvi, conscendunt culmina caeli,
 Conspicui, compti crisea cervice corona.
 Clementes censu condunt consulta clientum:
 Concinnose, cave: condempnant crimina calvi.
 Censorem calvum censuram condere constat.
- 50 Cordacem calvum cordatum crede cavendum:
 Calventem calvos caecari corpore censet.
 Calvitium calvi caecatus carpere cessa;
 Cessa calvastrum, cessa corrodere, cessa.
- Carmina, clarisonae, calvis cantate, Camenae, [QUOD CALVI SINT
 DUCES EXERCITUS
 IPSI ETIAM BELLATORES
 DOCTISSIMI ET ROBUSTI.]
- 55 Conducunt calvi cuneos certamine claros.
 Conpugnant calvi cristati casside coni,
 Contorquent, crispant celeres cum caede catervas,

23 Cupiens *E^I* (pro *C*icipiens), unde Concupiens *vg.* || doct. abb. cant. et ep. (om. etiam) *M*, cant. doct. abb. et ep. *E^{II}* cant. abb. doct. et ep. presbiteros ac sac. (om. esse) *w* ac] atque *E^I* || 26 Continuante in -nte *corr.* *T²* choros *E^I* 27 concordēs *DE^{II}* 28 Complicitas *R*, Complacitas *E^I* 30 crisma *T¹* (pronuntiationis causa?) 32 concelebrant *E^I* || totum caput cum *inscr.* om. *E^I* (defuit etiam in archetypo codicis *t*); sic *E^{II}TV* et (om. que) *R* esse om. *M* et scribas et plurimā abstinentiā *DM* atque poetas, scribas quoque et plurime abstinentie *w* || 36 carmina *E^{II}MT* 38 concipiunt *R* 41 corde] carne *E^{II}M* 42 communi . . cursu in communem . . cursum *corr.* *T²* 43 celebres *T* caelique] celeste *T²* || reges calvi *DTV* quoque om. *M* || 45 caeli] clari *E^IR* 48 Cui cinnose caue conderi (sic) cr. c. *w* 50 Cordacem] Censorem (ex v. 49) *M*, totum versum in fine capituli ponens 51 calvos] cecus *E^I* censet] cesset *D¹V* (ex v. 52 sq.) 52 cessa] cesset *R* || v. 54—63 et v. 64—73 (neque vero inscriptiones capituli) *transp.* *R* docti *w* || 55 cunctos *T* 56 cristato (o ex *corr.*) *T* coni] com *T¹*, compti *T²*; conum *D* 57 catetas *w¹*

40 canon: hoc *κατόν* putavit, non hanc *κατόνα*. 42 cf. e. g. *Esai.* 40, 28. 50 cordacem calvum crede cavendum esse; nam cordatus est. 53 cf. *Loewe, prodromus* p. 424.

- Comprendunt cirros, contundunt calce comatos,
 Cuspide confodiunt; capulo concisa corusco
 60 Colla cadunt; celebrant calvi clamore celeuma.
 Commotus certare catus certamine calvus
 Conculcat, caedit, crinitos cedere cogit,
 Captivos captat, captos cervice coartat.
 Carmina, clarisonae, calvis cantate, Camenae. [IN EXPERIENTIA ARTIS
 65 Comperies calvos columnen conferre cerebro; MEDICINAE TAM FARMATIAE
 Comperies calvos capitis curare catarros; QUAM CIRURGIAE LAUS
 Comperies calvos caecas curare catervas. CALVORUM.]
 Cronica cum cancro ceditque cacexia calvo;
 Cardia cor carpens cassatur, colica cessat.
 70 Contrectans calibem concisa carne coerces
 Corruptum capitis cocta cervice cruorem.
 Cur complura cano? clandestina cuncta caduci
 Corpore confutat, collapsaque corpora curat.
 Carmina, clarisonae, calvis cantate, Camenae. [INVECTIO INCREPATIONIS
 75 Corde cavus, cirrose, cave certare creanti ADVERSUS CAVILLATOREM
 Convitiumque creaturae condicere cessa: CALVOS CONVITIANTEM.]
 Condita cunctipotens causarum cuncta creator
 Constituit, curamque cavens conferre creatis
 Cetera curvavit, clarum consurgere calvi
 80 Concedens culmen, cui cedere cuncta coegit.
 Cerritus cur collatrat clamore canino
 'Condiderat calvum collapsa cucurbita caeno'?
 Conticeat citius caenosa calumpnia cuius.
 Carmina, clarisonae, calvis cantate, Camenae. [ITEM ADVERSUS EUNDEM
 85 Complex carnificum, corium convellere calvo CAVILLATOREM
 Cur censes? cordis convellit crimina calvus. ET LAUS CALVORUM
 Cur censes capiti cineres conspergere calvo? DE HUMILITATE ET CARITATE
 Cognoscet calvus cineri concrescere corpus. ATQUE CASTITATE
 Cur censes calido carnes carbone cremari? CORDIS ET CORPORIS.]
 90 Corda cremant calvi Cristi concocta calore.
 Cur censes calvum castrari corpore castum?
 Cordetenus cunctis castratur concito culpis.
 Carmine carnificans calvum, compesce cavillum.

58 contendunt *TV*¹ calle *T* 59 conscissa *EI* 61 Commotos *T*² 62 Conculcans *DTV* || sic *DV*,
 nisi quod chirurgae *V*: laus calvorum (de *add. C?*) experientia (ex peritia *R*, et pericia *w*) artis medicinae tam
 farmatiae (-tine *EI*) quam chirurgiae (chirurgae *T*) (*C*)*EIEIMRT w* || 67 cauernas *EIw* ('Augenhöhlen'?)
 68 Cronica *M* cancro curata (-necro et -urata in *ras.*) *T*² (ceditque *fuisse nequit*) 70 concisa *DTV*:
 conscissa *EIMR*, conscissa *EIw* 71 Corruptum *EII*, Coreptum *T* coacta *V* cruore *T* 72 Cum-
 plura *M* cuncta] cura *D* 73 Corpora *T*² || increpantis *EI* || 75 Corde calvus *EI*, unde Cum
 calvis *vg.* 76 conducere *EIRw* Conuicium caluo condicere crimine cessa *T*² 78 curam capiens *T*²
 79 Cetam (i. e. Ceta) *EI* curavit *EIV* consurgite *T*¹ *V*¹ calvis *DV*² 81 carano *R* || cauillatorem
 om. *EIEIMRw*; cauillatorem quem supra *T* et (ante *car.*) om. *EIEII*, et *car. om. w* castite *V* corpore *T*,
 corporis eorum *w* cordis et corporis om. *EI* || 86 censens *M* 87 caluos *EI* 88 Cognoscet ('er
 cinere
 wird wissen'; quod tu sc. vix noveris vel concedes) *DTV*: Cognoscit *EIEIMRw* fort. recte Cognoscit caluos
 cinere *R* (cinere etiam *EI*) 90 crema *R* 91 cistrari et 92 cistratur *T*¹ 92 castatur *D* 93 Carmina *R*
 carnificans *T*¹

65 cf. Loewe, glossae nominum p. 208.
 Sonnenstich? 80 culmen.

69 cf. glossam Abbonis III 65.

71 Aderlass bei

- Carmina, clarisonae, calvis cantate, Camenae. [EXPROBRATIO CARMINIS
EIVS ET PARADIGMA ILLIUS
DE HELISEO PROPHETA
CALVO ET PUERIS ILLI
INSULTANTIBUS.]
- 95 Carminibus caveo claris coniungere caeca;
Calcetur caeno calcanda calumpnia calce.
Caenosus caenosa canens concludito cannam.
Censetur certe censorem codice cautum
Clarividum calvum, cui conscia caelica cuncta.
- 100 Commotum calvum circumlatrante cachinno
Clamantes 'conscende citus, conscendito, calve'
Condempnasse cacos: confestim crimina clarent
Convitii, corrosa cadunt cum corpora carptim.
- Carmina, clarisonae, calvis cantate, Camenae. [DE EGREGIO CALVO PAULO
APOSTOLO QUOD A CRISTO
VOCATUS SIT CAECATUS
RAPTUSQUE IN TERTIUM
CAELUM.]
- 105 Carmina calvorum cumulentur carmine calvi
Conspicui, cuius crudelis cautio caedis
Constiterat Cristi cultores carnificare.
Coniubilent circumfulgente carismate calvo
Caecato cuncti! Cristi clamore citatus
- 110 Corruerat cito, confossus ceu cuspide conti;
Confestimque capit consensum culmine caeli;
Clarivido cernens conspectu cunctipotentem,
Confore cor cuius claret caeleste catinum.
- Carmina, clarisonae, calvis cantate, Camenae. [QUOD EX PERSECUTORE
FACTUS SIT PRAEDICATOR
ET QUOD COMAM NUTRIRE
ET TURPEM VETAT
PROFERRE SERMONEM.]
- 115 Conglomerate choros, calvo celebrate choreas.
Censuram celebrem calvum cambisse colendum
Comperimus: caeli consul consulta cauendi
Crimina consultat, caenosi cuncta cohercet
Colloquii, cunctis communia commoda censet.
- 120 Confundit cirros, collegia civica condit;
Conciliando, consponsorum Cristicolarum
Corda ciet, capiti corpus coniungere certans
Cerritus celebres cesset contempnere calvos.
- Carmina, clarisonae, calvis cantate, Camenae. [ALLOQUITUR POETA
CAMENAS DE CAVILLATORE
INSINUANS EUM CALVI
REGIS IUDICIO CAECATUM.]
- 125 Crudelem calvos casso conamine cunctos,
Carpere conantem compescite crimine captum;
Convitii commentantem commenta caduca

|| eius] euis *T* illius *TV*: om. (*C*)*DE**I**E**I**M**R**w* fort. recte || 95 coniungere caeco *T*¹, com-
mittere c. *T*² 96 Calcentur *E**I**w* culmina *E**I* 98 censorum *E**I**R**w*, censori . . cauto *D*² 99 caelica
cuncta] cuncta colenda *w*¹ consecutura *E**I**w*² 100 catulum *E**I**w* (*propter* circumlatrante) circum latrare *R*
101 conscendet *T*¹ v. 101 finitur *T*, v. 102 rursus incipit *t* 103 corpore *t*; in *M* corpora, sed
a in ras. *M*¹ carptim (*C*)*DE**I**R**t**V*²*w*: captim *E**I**M**V*¹ || de egregio praedicatore calvo Paulo apostolo et
doctore gentium, quod a Cristo vocatus, in via sit caecatus raptusque usque in tertium caelum *DV*,
cum quibus *E**I**w* in ea una re consentiunt, quod caluo Paulo apostolo exhibent (*sed proximo demum capite*
de Pauli praedicatione agitur; cf. ibi etiam inscript.), cum *E**I**M**R*, quos ceteroquin testes secutus sum, Paulo
apostolo caluo ponant sit caecatus *E**I**M* (*cf. DV*): caecatus sit *E**I**R**t*, et cec. sit *w* || 105 carmina *R*
107 Constituit *R* 108 Coniubilant *V*¹ crismate *E**I**M* 109 citatis *R* 110 conta *E**I* 113 catinum
(*cf. actus apost. 9, 15* vas electionis) cacumen *R*² || Quod factus sit ex persecutore (*sic etiam w*) predicator
et quod uetat comam nutrire *t* (*nihil amplius*) persetore *V* sermonem *DV*: sermonem proferre *E**I**M**R*,
proferre sermonem *E**I**w* || 115 Conglomerare *t* choros caluos *V* 116 combisse *E**I**w*² (*hinc compisise vg.*)
117 cauendum *D* 123 contempnere] coniungere (*ex v. 122*) *DV* || camenas poeta *t* regis om. *t* iudicio
cecatum add. *w*² || 124. 134. 144 claricanae *DV* 127 commenda *R*

94 cf. *Regum IV* 2, 23. 98 cf. *Loewe, glossae nominum p. 811*. 99 cf. *v. 112*. 124 sqq.
cf. *praef. p. 264*.

- Concito convictum caecis concludite claustris:
 Calvaster censor caecari crimine captum
 130 Censet — caece canis cessa contempnere calvum!
 Conquinisce, canis conpingens crimina calvis!
 Conquinisce, canis collatrans carmine calvos!
 Conquinisce, canis, cessans corrodere calvos!
 Carmina, clarisonae, calvis cantate, Camenae. [EPITOMA LAUDIS CALVORUM
 A CORPORIS SITU ET
 135 Concilium clarum calvorum cogere coetum PULCHRITUDINE ET QUOD
 Cum cernis, calvum caeli comprehendito ciclum; CALVUS MICROCOSMOS SIT.]
 Calvitii culmen caeli cognoscito centrum.
 Circuitum cosmi commendant cetera calvi.
 Calvos consocia, candentes congere calvos,
 140 Cinthia cessabit criseos conferre colores;
 Cornua contenebrans cedet concreescere calvis.
 Collucent calvi; calvorum cassida candet,
 Conrutilans caeli ceu copia clara coruscat.
 Carmina, clarisonae, calvis cantate, Camenae. [CLAUSURA CARMINIS
 ET LAUDIS CALVORUM.]
 145 Conveniet claras claustris componere cannas.
 Completur claris carmen cantabile calvis.

- [Carmine, clara, cave calvos calvare, Camena;
 Crispa cadat contra caudata calumnia cirro.
 Calvorum charites cantatae carmine claro
 Conticeant, cum clangenti concita canore
 5 Conciderint caeli cum Christi culmina cultu.
 Caesareae capides, cauti cata cista Catonis
 Concludant cleri captantia carmina culpas.
 Carmina, calvorum comitrix, conclude, Camena.
 Carole, cum calvis, Caesar clarissime, canta
 10 Crucifero Christo clari conamina cleri.
 Clausa Camena capit cum Caesare congrua curam.
 Comta corona cave; cum Caesare condita calvo
 Caroleos comunt celebrantia carmina calvos.
 Christe, caput calvum cum comto contueare,
 15 Crux cuius cunctis condonat crimina calvis.]

128 concludere *w* 130 sq. *inverso ordine habent DV, sic:*

Conquinesce canis, conpingens crimina calvis.

Cessa (*sic*) caece canis, cessa contempnere calvum (calvos *D* ex v. 132 sq.);

sed necesse est Censet cum superioribus cohaerere 131 sq. *inverso ordine habet t* 132 crimine *M*
 || microcosmus *DEIV*, sit microcosmos *EIM* || 135 cōgere *R²t* 139 cogere *w* 141 concedet crescere *DV*
 143 choruscat *DEIt*: choruscet *IMRVw* || *sic DV, nisi quod laus V: Clausula carminis EIRt, Terminatur*
laus caluorum EIM || 145 Conuiet *EI* caras *R* || Explicit egregium calvorum nomine metrum
subscribunt DV, om. cett.: Hoc scriptum carmen complet dulcedine mentem (hunc versum om. EI). Explicit
carmen Hugbaldi monachi ad Karolum de laude calvorum add. EIt

Cf. praef. p. 264. Hic addo versus Hugbaldi ad Carolum imperatorem commemoratos in catalogo
Atrebatensi saec. XII (Becker, catalogi antiqui 125, 18 p. 254) aut versus a Traubio in tomo III p. 610 sqq.
editos esse aut eclogam de calvis similiter atque a Sigeberto et in codice Duacensi (cf. supra p. 264) factum
est ad Carolum Calvum relatum; Barthii figmenta illius catalogi testimonio fidem non accipiunt 2 candata
Barthii ed. 14 Barthius fort. voluit comtu

145 cannas: cf. Wattenbach, *Schriftwesen*³ p. 222. 224.

HUCBALDI VERSUS DE DIEBUS AEGYPTIACIS.

	I. Prima diem primam Iani frons aspicit atram; Posterior quoque septenam de calce revisit.	Ian. 1 Ian. 25
	II. A Februo mensis detorso nomine quartam Ac finis ternam dat, ut inferat Orcus in orcam.	Febr. 4 Febr. 26
5	III. Martius exacuit primę mox spicula † martis; Utque ruant plures, huic quarta a fine iugatur.	Mart. 1 Mart. 28
	IV. Hinc aperit decimae Aprilis fera limina mortis, Ante sui metas undenam nectit et illi.	April. 10 April. 20
	V. Tercia principio Maii, tum septima fini Proxima, quīs sevi metuuntur cornua Tauri.	Mai. 3. 25
10	VI. Iunius at Geminis geminos dicat ordine soles: In decimum, Castor, quindenū vergito, Pollux.	Iun. 10. 16
	VII. Loetales sic tredecimo fert Iulius aestus; Cui decimum socians mensis nox terminat orbem.	Iul. 13 Iul. 22
15	VIII. Absorbet primam Augusti faux saeva Leonis, Accrescens numerum rapit et de fine priorem.	Aug. 1 Aug. 30
	IX. Ecce tibi quid cum fuscis, o Virgo, diebus? September tuus hinc ternam capit, hinc quoque denam.	Sept. 3. 21
	X. Librat in Octobri pariles quae temporis horas, Libra diem ternam, parilem facit a pede denam.	Oct. 3. 22
20	XI. Scorpīos in quinta loetum parat inde Novembris; Ipsius in cauda ternam caudę ferit ictu.	Nov. 5 Nov. 28
	XII. Arcitenens volucris septenam mense Decembri Incursans telo ferit, articuli quoque denam.	Dec. 7 Dec. 22
25	Bis denos et bis binos tibi collige, lector Caute, dies numero, retinent quos ordine menses Iam dicto; nec in his penas tibi forte // uores Inc/// medicamque caelis consuescere dextram. Namque ferunt isti spatio non temporis amplo	
30	Mortis inesse citam miseris mortalibus horam; Et quia mors visus hominum tenebrescere cogit Ac tenebrae Aegyptus greci sunt famine verbi, Hos 'Aegyptiacos' placuit de more vocare; Quos oculo, lector, vigili tu prospice sollers,	
35	Mors tenebris ne saeva suis tibi lumina claudat.	

HUCBALDI VERSUS DE DIEBUS AEGYPTIACIS ex cod. Paris. bibl. nat. nov. acquis. 1525 (cf. L. Delisle, *mscrs. latins et français ajoutés aux fonds des nouvelles acquisitions pendant les années 1875—1891*, I p. 254) fol. 4¹ paene evanido mihi diligentissime descripsit et cum meis supplementis archetypon iterum contulit A. Vidier; obliquis litteris supplementa mea impressa sunt 4 orcam sic P ('Lostopf'?) cf. schol. Lucani V 394) 5 fort. lucis 8 Ante suppl. Vidier 13 ferti ulius P 27 sq. emendare et supplere nescio 29 'istis a un nouvel examen me parait presque certain'. Vidier: correxi 30 citat P: correxi

De diebus Aegyptiacis (i. e. fatalibus) egerunt Cl. Salmasius (de annis climactericis, Lugd. Batav. 1648, p. 815 sqq.), Th. Mommsen (C. I. L. I¹ p. 374 = 2p. 297; 1p. 411), W. Schmitz (Rh. M. XXII p. 303; XXIII p. 520). Hucbaldus non cum diebus Philocalianis (C. I. L. I¹ p. 374) consentit, sed cum Bedae (eius enim feruntur esse versus a Mommseno C. I. L. I¹ p. 411 editi; cf. Bedae ed. Colon. I p. 394) ceterisque mediæ aevi testibus a Mommseno et Schmitzio citatis. 32 cf. e. g. Augustin. in psalm. 77 (ed. Bened.³ VI 38) Egyptus in Hebraea lingua tenebras vel tribulationes significat.

YMNUS DE SANCTO THEODERICO.

I.

1. Festiva Christo cantica
Nunc turma fratrum concinat,
Qui semper in sanctis suis
Mirandus et laudabilis;
2. Theodericum terrea
Et carnis oblectamina
Qui corde fecit spernere
In seque mentem figere.
3. Is ergo spernens seculum
Christoque sponsam conferens
Caelestis aulae praeivium
Sibi petit Remigium;
4. A quo salubri dogmate
Cum doctus esset optime,
Datur pater coenobio,
Fundat poli quod nuntio.
5. Praeclarus hic in dogmate
Et actibus sublimior
Multis parabat perviam
Artam polorum semitam.
6. Divina mox clementia
Miraculis hunc radiat,
Ut verba vitae seminans
Et sanitatem conferat.
7. Nam suscitavit unicam
Theoderici filiam
Ipsique regi postea
Lumen restaurant turbidum.
8. Oremus ergo supplices,
Nos huius ut precatibus
A vitiis Christus levet
Illustret et virtutibus.
9. Sit laus, decus, virtus, honor
Patri, proli, paraclito;
Sit trinitati gloria,
Uni deo, per secula. Amen.

II.

1. Exultet domino mente serena
Laudes ac iubilos contio nostra
Solvens almi fluis atque colendis
Festis eximii Theoderici.
2. Qui tactus radiis spiritus almi
Dum transire videt gaudia mundi,
Sprevit, clara figens lumina mentis,
Quo nos certa vocant munera Christi.
3. Hic nam Remigii dogma magistri
Sectans postposuit noxia secli;
Cui mox coenobii creditur ordo,
Quem digne coluit dogmate claro.
4. In quo mira nitens caelica virtus
Infirmos varia clade levavit
Et regis sobolem ordine miro
Orando revocat mortis ab antro.
5. Tu nos ergo, pie Christe redemptor,
Istius meritis solve (precamur)
Cunctis criminibus atque beatis
Iungas agminibus lumine regni.
6. Sit laus ingenito, gloria, patri;
Virtus atque decus sit genitoque,
Maiestas similis paraclytoque
Unus qui deus est tempore secli. Amen.

HYMNI. *Hucbaldi* (*Hucboldi Vat. Reg. 466*) *epistulam dilectis in Christo patribus et fratribus congregationis almi confessoris Christi Theoderici scriptam de responsoriis s. Theoderici eorum rogatu compositis et de capitulis ab illis pro ipso tam vivo quam defuncto canendis, et hymnos duos ediderunt Mabillon (Annal. III p. 692) 'ex manuscr. cod. Ottoboniano' et Bollandiani (A. S. Iul. I p. 81) 'ex ms. reginae Sueciae in 4° n. 1456'. Mihi codicem Vatic. Regin. 466 (sic) fol. 25 contulit I. Schwalm (= V), cod. Remensem 314 (olim 191—207: sic Chevalier, repertor. hymnolog. n. 6175. 5851) fol. 231 descripsit L. Demaison (= R). Epistulam habet V, omittit R; ego eam exclusi, quod de responsoriis Hucbaldus scribit, non de hymnis.*

1 inscriptionem om. R; /YMNUS V (eras. H) 3, 1 I/s V 3 preuium R, preuū V 6, 4 conferens R
11 2, 3 lumina (a in ras.) V 3, 2 postposuit (post ss.) V 4 coluit V: claruit R 4, 3 subolem V¹

APPENDIX.

VERSUS IUDIONIS IN CONFIRMATIONE OPERUM MAGISTRI SUI
HUCBALDI BALDRICO PRAESULI DESTINATI.

- In primis, Baldrice, vale, clarissime praesul,
 Nomine reque decus, nobilitatis opus.
 Hoc opus est actus Lebuini patris amandi,
 Hucbaldus doctor quod decorat calamo.
 5 Hinc caelis dignus, terris memorandus habetur;
 Sed tu laude sua dignior exsuperas,
 Cuius ob auspiciū fecit, quod fecit, id ipsum:
 Hinc consors operis laudibus erigeris.
 Haec ita de reliquo vobis liceat mihi coram
 10 Lectori vestro dicere, quae cupio.
 Lector erit vester Nitgerus carus adelphus;
 Ipse adeo studuit, ut legeretur opus,
 Dum verbis crebro scriptorem mulsit amicum
 Et tandem obtinuit, quod bene concupiit.
 15 Hoc ego post lectum mihi praecipiente magistro
 Carmen subsigno, tum simul haec iubilo.
 Nil melius, fateor, legi, mi lector amice,
 His, quae Hucbaldus scripsit et edocuit.
 Quod dixi, potes in vitae rescire libello
 20 Liafwini sancti magnanimique patris.
 Hunc bene si recitas, offendis seria plura,
 Quae rethor serit hic grammaticusque simul;
 Et si iudicio calles discernere docte,
 Sermo evangelicus currit et historicus.
 25 Omne etenim spatium sic regula dirigit artis,
 Ne quem fallat iter aut via decipiat.
 Et similis Ciceronis inest constructio docta,
 Augustinus et hic ut docet invenies.
 Dummodo cordatus, non invidus atque detractor
 30 Hunc recitans volvat atque legens replicet.
 Quocirca quisquis legis haec non corde sinistro,
 Cum Iudione simul ex animo rogita:

VERSUS IUDIONIS et hymnum Votorum deus arbiter edd. Martène-Durand (*Coll. ampliss. I p. 267*)
 'ex ms. Verdinensi'. Contuli cod. Berol. theol. Q. 142 (cf. p. 161) fol. 197 (= B). operum in mg. add. B¹
 Hucbald B. B 2 reque Martène-Durand: om. B nobilita² (i. e. -tatur) B 9 H^c (= Hec) B;
 item v. 16 h^c 12 adeo] multis (glossa) ss. B; fort. multum 13 uis (i. e. verbis) B fort. amicis
 16 tū B²: tu B¹, tunc Martène-Durand 20 Liaffwini B

Iudio, Hucbaldi discipulus, Baldrico episcopo Ultraiectensi (901—920) commendat Hucbaldi vitam
 s. Lebuini ad carmen Radbodi (supra p. 169) expressam, quam legat fratribus Ultraiectensibus lector
 Nitgerus (idem nomen e. g. monachi Mettensis c. a. 830; cf. Piper, *confratern. I p. 339, 3*). 9 de
 reliquo: 'des weiteren', d. h. im Folgenden. 16 carmen subicio vitae a magistro scriptae. 19 'erproben'.
 29 'der das Herz auf dem rechten Fleck hat'.

‘Hucbaldum, deus, hunc dona durare per annos;
 Post mortem carnis iunge dehinc superis,
 35 Ut te cum sanctis laudet per secula cuncta,
 Qui deus unus ades, trinus et ipse manes’. Amen.
 Deo gratias.

-
1. Votorum, deus, arbiter,
Quae dant fideles pariter,
Rogamus, nostris vocibus
Ut annuas propitius,
2. Per Lebuini merita
Quo nostra solvas crimina,
Quibus quasi compedibus
Illaqueati cernimur. | 3. Sed, quod nequimus consequi
Reatu multo saucii,
Id Lebuino tribuas,
Qui sanctis tuis nil negas.
4. Hic nobis dux et praevius
Sit in periculis omnibus,
Huius precatu territus
Facessat hostis invidus.
5. Hic nos purgatos sordibus
Restituat caelestibus,
Ubi felici gaudio
Fruamur aevo intermino. Amen. |
|--|--|
-

*Cf. Chevalier, rep. hymn. n. 22190 4, 4 facescat B¹ Sequuntur in B haec, quae ex officio s. Lebuini
 petita videntur, hic propter etymologiam nominis edenda:*

O beate confessor domini Lebuine, quem sibi carum amicum (*cf. p. 171 adn. ad v. 56*)
 in sacerdotem magnum ipse dignatus est eligere, vota (quaesumus) nostra pia intercessione
 prosequere, ut et hic delictorum omnium veniam et in futuro tecum vitam consequi mereamur
 aeternam.

O felicem sanctae ecclesiae sacerdotem, cuius conscientia gratum deo habitaculum praebuit,
 cuius anima cum sanctissimis civibus Christum incessabili voce conlaudat, cuius patrocinio
 delictorum vincula relaxantur et periculorum remedia (*‘Heilmittel der Prüfungen’*) divinitus
 conferuntur.

LIOS MONOCUS.

De Lio monoco libelluli sacerdotalis auctore mentionem fecit primus Ducange¹, qui sub nomine illo Heliam quendam monachum ceteroquin prorsus ignotum latere coniecit. Continetur illud carmen extrema parte codicis Parisini 13386² madore vitiata, quem codicem dum inter thesauros bibliothecae nationalis describit, L. Delisle³ etiam hoc opus breviter, ut ratio catalogi poscebat, commemoravit. Specimina carminis inediti olim descripserunt Viri Clarissimi L. Delisle et H. Lebègue, ille Traubii, hic Duemmleri rogatu. Traubii ex praefatione ad Iohannem Scottum verbis⁴ commotus cum carmen poetis aevi Carolini inserere constituissem, impetravi, ut codex unicus Berolinum mitteretur, idque in litteris ad Traubium datis commemoravi (neque enim sciebam eum ipsum editionem Lii parare): triduo post integrum ab eo accepi apographon, quod interim non multo antea in suum ipse usum ab H. Lebègue V. Cl. faciendum curaverat; cessit opere edendo atque adeo observationes exquisitas, quas de Lio monoco in schedas coniecerat, addidit. Traubii igitur merito, quis Lios fuerit, exponere mihi licet; Traubio mecum gratias habebunt, qui ex libellulo sacerdotali de Bretonum studiis et de faminibus Hispericis aliquid disci posse existimaverint, quae a Lio compilata esse ille cognovit: ego nihil aliud praestare potui, quam ut Traubii inventis usus apographon cum archetypo Parisino denuo conferrem et explicarem, satis superque contentus, dum ne illum visa editione mea beneficii exhibiti paenituerit.

Lios monocus ille praeter codicem Parisinum semel videtur commemorari; contulit enim Traubius subscriptionem codicis Vaticani Regin. 296 a Reifferscheidio⁵ editam Expl. septeni⁶ libri sancti Orosii, quos Lios monocus iussit pingi diaconus.

Idcirco, fratres karissimi, qui istos scrutemini, orate, rogo, pro illo, ut deus ei longaevam felicemque tribuat vitam et post in die ultimo eius animae in caelo requiem concedat cum sanctis et sedem regni perennis. Amen. Codex a Reifferscheidio saec. IX vel X, a Zangemeistero⁷ saec. X adscriptus, siquidem subscriptio ab ipso Lio subscribi iussa est neque ex codice Lii iussu scripto transsumpta, recentior esse vix potest saec. IX, quo scriptus est Parisinus 13386; glossas, quae multae adiectae sunt bretonicae⁸, Reifferscheidius dicit saec. XII adiectas esse: at glossarum litterae

1) In indice auctorum ad Glossarium, ed. noviss. vol. X p. XLIX^a. 2) Codex ille fuit s. Germani a Pratis, prior pars olim s. Petri Corbeiensis. Ad s. Germanum pervenit pars codicum Floriacensium (cf. Hagen, catal. codd. Bern. p. X sqq.), quorum multi ad res Bretonicas spectant (cf. Zimmer, neue Fragm. von Hisper. fam.: Nachr. v. d. k. Ges. d. Wiss. zu Göttingen 1895 p. 161 sq.). 3) Inventaire fasc. II p. 100. 4) P. A. C. III p. 523¹: 'eius carmen, quamvis corruptum extet in codice, dignum videtur esse, quod edatur.' 5) Bibl. patrum latin. Ital. I p. 388 sq.; cola distinxi. 6) Sic Reifferscheidius; an septem? 7) In Orosii editione Vindobonensi p. XXI. 8) The Academy 18. Jan. 1890 XXXVII p. 46; Zimmer, l. l. p. 162.

minutae saepe characteras ferunt longe diversos, etiamsi sunt prorsus aequales. Sed, utcumque ea res se habet, Lion Bretonem fuisse certum est, quippe qui famina Hisperica habeat astia (= copia), dusmus (= diabolus), heros (= deus), orgia (= obsequia), ostreus (= purpureus), pantes (= omnes), perna (= membrum), pessa (= via), senna (= dens), tonstrum (= gehenna). Quo loco scripserit, dicere nequeo; ex v. 52—83, quibus in laudanda beata Virgine luxuriatur, facile conicias, eum monachum eius fuisse, neque veri est dissimile, monoci nomine monachum significari.

Restat ut de carmine ipso et de codice paucis dicam. Si enim poetae exordium accuratius expendas, nescio an dubitatio suboritura sit, num suam Lios doctrinam lectoribus proponat:

Ecce sacerdotalis in arte libellulus esse
 Metrali positus veraci karmine gaudet,
 Ridet et ingenti, clarum fore, quod fuit atrum;
 Quodque diu plures finxerunt falsidicorum,
 Dogmate clarifici manifesto scribere temptant.
 En veris dicant, quod falsis ante sonabant.

Videamus, quid id sit: 'der Libellulus sacerdotalis freut sich in metrischer Kunst durch ein christliches Gedicht dargestellt zu sein und jubelt laut, dass, während sonst Gedichte ein Vorrecht der Heiden waren, jetzt das Metrum christlichem Stoffe dienen muss.' Suum igitur meritum Lios inde videtur quaesivisse, quod libellum sacerdotalem versibus composuerit, quibus Christiani uti fere non solerent: id quoque Bretonem hominem scribere tenendum est; nam Gallus certe post litteras Karoli Magni studio suscitatas in tanta noviciorum carminum christianorum copia id scribere non potuit. Sed etiam plus ex illis versibus consequi videtur: nempe ita non dicere opinor nisi eum qui alienum¹ opus pedestre versibus explicuerit, quod genus opusculorum latissime patet; sufficit hic praeter vitas sanctorum metricas ex antiquitatis temporibus extremis producere exempla Avieni qui totum Livium iambis scripsit (p. 175 ed. Holder), Iuveni², Cypriani Galli, Claudii Marii Victoris qui Genesin interpretatus est Alethias libris tribus, Aratoris, Paulini Nolani qui psalmos 1. 2. 136 et Lucae c. 1 versibus persecutus est, eius qui Tertulliani ad Marcionem libros carmine induit, Poetae Saxonis, interpretis leonini Gestorum Apollonii saec. X ineunte non antiquioris. Breto igitur Lios si libellum quendam sacerdotalem prosa oratione scriptum versibus expressit, nihil aliud fecit, quam quod saepe factum est. Opus autem illud, etiamsi certis argumentis res evinci non potest praeter v. 246, unde scriptorem de peccato originali sententiam sectatum esse concluderim haereticam, videant dogmatum periti num forte fuerit Pelagianum: mihi certe inter operam saepius ita visum est, etsi archetypon inter ea monumenta Pelagianae haereseos, quae a Mignio atque Caspario³ edita sunt, non inveni. Quod si recte suspicor, nescio an inde satis explicetur, quod nonnumquam scripturae sacrae loci allati non inveniuntur aut certe dubitari potest num vere ad eos testimonia referantur, quo coactus eram ea referre: fieri enim potuisse opinor, ut Lios operis pedestris verba inscius pro scripturae testimoniis vendicaret. Semel aperte doctor quidam dicitur v. 481; neque est veri dissimile operis expressi auctorem saepius ambigua in afferendis testimoniis usum esse elocutione.

1) Alia ratione pendendi sunt, qui ipsi eandem materiam duplici ratione persecuti sunt, velut Sedulius praeter carmen paschale notissimum scripsit etiam opus paschale; Alchvine vitam Wilibrordi prosa et metro enarravit, Agius bis planxit obitum Hathumodae. 2) Eius inter legendum libellulum sacerdotalem saepe memini, certa exempli non inveni. 3) Kirchenhistorische Anekdota, Christiania 1883; Briefe, Abhandlungen und Predigten . . . Christiania 1890.

Codicis Parisini apographon a V. Cl. H. Lebègue factum non sine fructu cum codice Berolinum misso contuli et supplevi. Timendum fuerat ex apographo ne nimius coniecturali arti campus pateret, cum multorum versuum vel initia vel exitus non iam legi posse viderentur. Codicis autem ipsius copia facta rem aliter se habere non sine gaudio cognovi. Quamquam enim codex madore tantopere corruptus est, ut primo obtutu de lectionibus recuperandis saepe desperes, tamen, dum animadverteris, quem librarius in litterarum formis compendiisque pingendis morem sequatur, omnia fere certo expediri possunt. Praeterea nonnumquam folium vix adhaeret folio atque ter in foliorum confiniis deficiunt partes carminis, post v. 238. 430. 526: interciderunt igitur ibi singula certe folia. Et haec quidem iactura in hoc ipso demum codice facta est; altera, siquidem recte suspicor, ad archetypon pertinet: caret enim carmen breviloquentia minime insigne iusta peroratione, quamquam in medio folio verso carmen terminatur; quam cum probabile non sit a Lio, si modo ipse opus edidit, neglectam esse, aut imperfectum carmen putaverim aut extremam partem desiderari. Etiam dispositione in parum consilii agnoscitur: id vero nolim ad turbatum foliorum archetypi ordinem referre, sed Lii inscitiae vel libri expressi indoli imputare.

INCIPIT LIBELLULUS SACERDOTALIS
QUEM LIOS MONOCUS HEROICO METRO COMPOSUIT.
LEGE IN PACE.

fol. 208^r

Ecce sacerdotalis in arte libellulus esse
Metrali positus veraci karmine gaudet,
Ridet et ingenti, clarum fore, quod fuit atrum;
Quodque diu plures finxerunt falsidicorum,
5 Dogmate clarifici manifesto scribere temptant.
En veris dicant, quod falsis ante sonabant.

Alme tuis qui sceptris pari ditione tueris
Tu mihi cunctorum poscenti gratia Christe
Elingui typicis te donis auxiliare
10 Arcanique tui superas largire loquelas,
Ut tibi precipue dictamina clara relatu
Semper ab ore meo pollentia laudis abundant,

2 sic semper fere ka- (v. Traube, Karol. Dicht. p. 110, 10, 1) 3 ingenti risu P glossa prima in
textum inlapsa (cf. v. 6) in textu quae obliquis litteris edidi, madore evanida vel fissuris hausta sunt
4 falsid- vel falsicl- P 5 suppl. Traube

Glossae. 3 (ingenti] risu) (hanc glossam addidi; cf. appar.) clarum] i. verum atrum] i. falsum
(legi ls; cetera supplevi) 6 veris] i. dictis falsis] i. dictis 7 sceptris] i. celi et terrę ditione] i.
potestate (legi pote; cetera supplevi) 10 loquelas] i. doctrinas

'LEGE IN PACE: cf. cod. Lugdun. ed. Robert p. IX explicit genesis, incipit exodus; lege cum
pace i. e. lege feliciter.' Traube. 2 cf. glossam Abbonis II 617 (p. 115) positor] poeta. 4 paganorum
poetarum. 7 sqq. alme Christe, gratia cunctorum, qui... tueris, tu mihi elingui te poscenti typicis
donis tuis (cf. Matth. 9, 32. 12, 22. 15, 30) auxiliare arcanique tui loquelas superas (i. e. γλωσσολαλίαν)
mihi largire, ut tibi clara dictamina pollentia laudis praecipuae relatu ab ore meo semper abundant
ergo (i. e. id est) quo (i. e. ut, v. 11) ego, cupidus domino omnibus (cf. gloss. v. 13) fibrarum viribus
cithara sonans psaltes pangere (cf. appar. crit.), orgia (i. e. obsequia; cf. ad v. 417) cantus praecelsi
debita Christo declamans resonare valeam concrescantque servitio meo carmina sublimis regis Olimphi
(i. e. carmina christiana) stridentia voce superna.

Viribus ergo sonans fibrarum pandere psaltes
 Quo cupidus domino declamans orgia cantus
 15 Debita precelsi Christo valeam resonare
 Servitioque meo sublimis regis Olimphi
 Carmina concrecant stridentia voce superna.
 Vos ipsos ornate, ministri, moribus equis
 Actibus in cunctis summo conamine mentis;
 20 Pacis amatores semper suntote colentes
 Temporibus Christo vobis miserante supremis,
 Ne vestros violans astutia demonis ingens
 Funerei penetret sensus in pectore vestro.
 Nam monitis trinis securum lividus esse
 25 Decipiens hortatur hominem dumsus iniquus,
 Perque malas fallax haec fraudes admonet aiens:
 'Heia age, non cessans, adolescens, crimen adopta;
 Peccantes alii per tempora longa fuerunt. —
 Longanimis dominus culpas ignoscit ineptas,
 30 Qui te, ne pereas, sustentans curat ubique. —
 Fac, quod vis; noli timidus, sed fretus et audax:
 Impia facta fiat miseratio summa tonantis.'
 Hec dicens animam captivam mergit in imo
 Spissis inferni tenebris tetricante profundo
 35 Luminis expertem cunctique dei paradisi,
 In quo felices animae sanctaeque piorum
 Sedibus in celsis gaudent sine fine manentes
 Caetibus aetherei compactae patris onestis.
 Alta canora dei veracibus editionis
 40 Lenibus ex dictis sincere prex ciet aiens:
 'Belligeri domini mansueti corde fideli
 Arcontem dominum procerum clamate patronum,
 Mundanas curas tempnentes mente polita.
 Semper amate deum, dementes pellite lites;
 45 Carmina cogentes cuncto vos carnis amore
 Ut sitis nati genitoris clara potentis
 Optima magnifici qui celi regnat in arce.
 Decantate simul concordem voce sonora'.

fol. 208^v

fol. 209^r

13 fort. pangere 18 novum colon distinxi; cf. adn. v. 7 26 h (i. e. haec) P; cf. ad v. 320
 30 sustendans P; cf. ad v. 126 32 fiat (t in ras.) P summa (a ex o corr.) P

Glossae. 13 viribus] i. cunctis (cf. v. 226) psaltes] i. cythara (glossa ad sonans pertinere videtur)
 18 ministri] i. dei 26 haec] i. monita 29 culpas] i. tuas 31 noli timidus] i. esse 32 facta]
 i. tua fiat] i. sanctificat 33 hec] i. monita 35 expertem] i. animam 38 aetherei] caelestis (in
 marg.) 39 editionis] i. scripturam 40 prex] i. vox

19 cf. Aldhelm. laud. virg. 89 toto conamine mentis. 20 i. e. estote. 25 cf. v. 358. 393.
 27 non inveni. 29 ineptas: 'böse'; cf. v. 115. 181. 33 cf. Guiseldardi versus (spicil. Casin. I p. 395)
 ne scelerum moles baratri me mergat in imum (sic legendum ex codice). 38 cf. appar. ad v. 155.
 38 arcontem: cf. Zimmer, Gött. Nachr. 1895 p. 120, 1^r, 4. 41 sqq. sententiam non inveni. 46 ut
 sitis nati genitoris (Matth. 5, 45) potentis magnifici, qui caeli regnat in arce, decantate carmina clara
 optima, cuncto vos carnis amore cogentes (absondernd?).

Altaris pantes sacri livore ministri
 50 Servitii tetro mercedem fire supernam
 Mente sui debent sperantes absque perennem.
 O felix benedicta tonantis virgo ministra,
 Femina dote dei summa dotata creantis,
 Inclita tum coniux seclis et amabilis astris,
 55 Quę prior es cunctis custos virtutis amate,
 Virtutes pantes alias quę laude revincit.
 Ymnorum cunctis laus ingens ore prophete
 Preclaris ex te dictis hæc famina fantis
 Admiranda sonat quę constat pulchrior odis.
 60 Stelligeri nutrix domini dicaris Olimphi,
 Casta puella dei, labis pecaminis exsors
 Aeclesięque deo famulantis adelpa potenti
 Atque dei coniux regalis in arce polorum
 A dextris picta (re)sides circumdata veste;
 65 Tuque dei templum, postis pretiosus et ingens
 Partibus ornatus cunctis gemmis spetiosis,
 Concaque margarite radio Titanis aperta,
 Arca sacre legis contacta venusta fidelis
 Flavescente foris resplendens, intus et, auro
 70 Ac decoris tecti sacratio presulis alti
 Oblatumque dei libum de dote parentum,
 Seclorum vivens in secla perennia semper
 Caro cum sponso gignente decente sodalis
 Delitiis veneraris in altis, virgo perennis.
 75 Nunc ergo prebens aurem submissa coruscam
 Ac linquens altam plebem karamque parentis
 Nata memento sacri scripture vatis oneste,
 Aethereum laudans qui dicit valde triumphum
 'Lumine non ullus crevit nec hauserit aure,
 80 In cor nec hominis scandit', celeste tropheum
 Ut valeat cuius reserari voce magistri,
 Quod deus altitonans in celi sede locavit
 His, qui cordis amant illum penetralibus altis.

fol. 209^v

50 Servitu *P* 58 Pclaris *praeter* *P* in *ras.* *P* 61 pecaminis *sic* *P*; *cf. v. 390* 64 sides *P*
 66 spetiosis in *ras.* *P* 69 post intus *dist.* *P* 74 in *ss.* *P*

Glossae. 55 virtutis amatae] i. virginitatis 65 postis] i. columna 68 arca] i. et — 73 sponso]
 i. tuo 74 delitiis] i. paradisi 75 submissa] i. tu 76 karam] i. domum parentis] i. tui

49 sqq. πάντες (*cf. v. 56. 91 et Zimmer, Nennius vindicatus p. 301*) sacri altaris ministri absque tetro livore fire (*i. e. suffire*) debent mente, sperantes servitii sui mercedem perennem. 52 *cf. Salzer, die Sinnbilder und Beiworte Mariens p. 353, 100.* 54 *Salzer p. 101, 1.* 57 sqq. praeclaris dictis ex (*i. e. de*) te ex ore prophetae haec admiranda famina fantis ingens laus sonat, quae pulchrior cunctis hymnorum odis constat; canticum canticorum 'sponsam' Mariam intellexit Lios (*cf. Salzer p. 133. 358*). 60 *Salzer p. 97.* 62 ἀδελφῇ ecclesiae famulantis deo omnipotenti. 65 *Salzer p. 36. 328.* 67 *Salzer p. 543.* 68 *Salzer p. 10.* 69 foris et intus. 70 'des Hohenpriesters'. 71 'ein durch Darbringung (?) von Seiten der Eltern geweihtes Opfer' (*cf. e. g. Ps.-Matth. cap. 4 = Evang. apocr. p. 61 Tisch. 2*) 75 *cf. psalm. 44, 11.*

- Haera creatoris, quae sanctis alta colonis
 85 Pervia, ceu candela micans gemmis spetiosis
 Astra velut celi fulgentibus ignea visu
 Floribus et niveis caelestis sedis honestis
 Fructibus ac variis non deficientibus una,
 Montibus aethereis ut nix radiantibus altis
 90 Lucida perseverans instans indeficiensque;
 Gaudia quæ retinet communia pantibus equis,
 Quattuor et fluvios ingentes continuosque
 Magnificos cursus salientes atque feraces
 Nectaris et bachi guttas et lactis, olivi
 95 Per specimen clarum fulgentes ac rutulantes
 Eructat sotiis gaudentibus vivere de se.
 Qui post non sitient nec egebunt, nec timor angens
 Illis adveniet senii, luctus nec amarus,
 Nec nimius stridor dentum, fletus nec oclorum;
 100 Ast non odibilis nec tristis imago doloris
 Nec quicquam casus turbabit gaudia quorum,
 Qui regni fuerint consortes rite futuri:
 Quin pater æthereus solatia larga coeva
 Semper eis dedet, quæ numquam fine peribunt,
 105 Tumque manens presul heros guttas remanentum
 Solis egentibus haut oculis et luce lucernae
 Quorum perpetuus presensque simul lacrimarum
 In graduum serie consolans abluet illos
 Et secum statuens in celi sede superna.
 110 Absque timore manebunt diræ mortis amaro
 Ac tetre terrore caliginis adveniente.
 Scriptio namque dei castissima semper eisdem
 Assiduis dictis tyrones consulit, aiens:
 'Antletæ domini, molimine mentis inormi

fol. 210^r

87 onestis cum spiritu aspero P 94 cf. v. 515 95 spetim P (ut speties) 96 lege gaudentibu'
 (itemque v. 199 ibimu'); cf. Traube ad Iohann. Scott. II 111 62 (P. A. C. III p. 533) 106 Lucinae corrigere
 non licet, quod nomen Lios recte mensus est v. 405. 495 110 sic P 112 eosdem P: corr. Traube
 114 Antletæ sic P; cf. Zimmer 1895 p. 159

Glossae. 84 Haera] i. terra 90 lucida] i. est 105 manens] i. habitans remanentum] i.
 habitantium (sic)

84 sqq. hera creatoris (i. e. paradisus), quae a sanctis colonis alta (i. e. culta) iisque pervia est,
 micans ceu candela gemmis speciosis visu (vol. III p. 695 v. 57) fulgentibus velut ignea caeli astra
 et niveis honestisque floribus caelestis sedis ac una fructibus variis non deficientibus et altis
 montibus aethereis radiantibus ut nix, lucida perseverans instans indeficiensque est (i. e. esse non
 desinit). 84 hera: terra, unde heroes gloss. Amplon. I (Corp. glossar. lat. V 364, 33). 90 cf. v. 438.
 92 genes. 2, 10. 94 guttas ἀπὸ τοῦ ποτὸς positum. 97 Iohann. ev. 4, 13. 99 Matth. 8, 12 (= 13, 42.
 22, 13. 25, 30) ibi erit fletus et stridor dentium. 101 i. e. eorum qui . . . ; cf. 204. 205(?). 206 sq. 354. 523.
 102 regni futuri. 105 tumque heros (i. e. erus, dominus) manens praesul perpetuus simulque
 praesens remanentum (verbo eodem repetito aeterna coniunctio indicatur) oculis quorum (i. e. eorum)
 haut egentibus solis et lucernae (nocturnae sc., i. e. lunae) lacrimarum guttas abluet, consolans illos
 in graduum serie (deus animas ad caelum ascendentes ex summo gradu salutans fingitur) et secum
 statuens in caeli sede superna. 114 sqq. Matth. 15, 19; Marc. 7, 21; Paul. ad Gal. 5, 21.

- 115 Sæpe cavete pii ritu, ne sitis inepti,
 Falsiloqui, iracundi, homicide satque dolosi,
 Demonis instinctu mentacis vos rapientis
 Vipereo tactu patrantes lurida gesta'. fol. 210^v
 Nunc modo doctiloqui sapientes ergo duelles
 120 Squalida stringentes peccamina rite maligna
 Dictaque sectantes sobolis potiora tonantis
 Atque trucem sævumque ministrum tonstra regentem
 Iuditique diem monstrantem sordida facta
 Infernique feras diras gutturque maligni
 125 (Quippe famis pariterque sitis, sonitus quoque dentum
 Plorantium in variis poenis) horrente timore
 Per nimias lacrimas oclorum valde paventes
 Exorate deum patronum corde precandum
 Qui tribuet cunctis mala castaque gesta laboris.
 130 Christicolæ, rursus scripturæ famina vobis
 Auscultate sacrae prumptissime clara cientis:
 'Gressibus æthereæ septenis scanditur aulæ:
 Sanctificatio primus inest ulla sine labe;
 Inde sequens heret dilectio iure secundus;
 135 Tertius adsistens operatio cernitur esse;
 Copia sancta crucis preclaræ quartus habetur;
 Nam clementia casta nitens est ordine quintus;
 Sextus enim paret discussio maxima veri;
 Septimus adridet pietas altudine summa. —
 140 Ante pavor domini niteat superans ea cuncta
 Et post permaneat Christi dilectio semper;
 Est hilari felix operatio tertia corde; fol. 211^r
 Ordine consimili sistit dilectio quarta;
 Quinta remissio par aliis pignusque futurae;
 145 Culmine perlucet stolidi conversio sexta;
 Astia corde crucis devoto septima sors est.
 Partibus his etiam mundantur crimina septem
 Atque deo placeat, qui complet cordis amore'.
 Det deus altithronus has vobis optime partes.
 150 Esse decet Pauli dicto legi morientes;
 Debemus semper durantes vivere Christo,

117 mentacis sic P (itemque v. 561 gl.; cf. Schuchardt, *der Vocalismus des Vulgärlateins* I p. 124. III p. 63) 126 horrende P (cf. v. 30 sustendans) 127 cf. adn. ad v. 419 142 suppl. Lebègue 147 his ss. P

Glossae. 139 pietas] i. humilitas 146 astia] i. copia 150 decet] i. nos Pauli dicto] iuxta dictum Pauli (in marg.) legi] i. mundi

122 sqq. pavete diabolum tonstra (*Hisperica famina* p. 4, 2 ed. Stowasser) regentem, diem iudicii peccatoribus sordida facta quae vivi fecerunt monstrantem, inferni bestias (quae saepe in 'visionibus' commemorantur), faucem maligni ('des Bösen'); ideoque deum cum lacrimis exorate. 129 retribuet. 130 sqq. fortasse duae eiusdem loci recensiones iuxtaaponuntur; cf. etiam v. 235 sqq. 139 i. e. altitudine. 144 Matth. 6, 12 et dimitte nobis debita nostra sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. 146 copia crucis i. e. cruciamenta multa? 147 crimina septem capitalia; septem ἀπὸ νοῦν. 148 complet eas septem partes. 150 sqq. Paul. ad Gal. 2, 19 ego enim per legem legi mortuus sum, ut deo vivam; Christo confixus sum cruci.

Mente crucifixi secum seroque sepulti,
 Corpore quo pariter surgamus nos apud illum
 Regnaque consortes penetrantes ampla polorum
 155 Heredes semper maneamus sedis onestae.
 Idem doctor ait veraci fame notus:
 'Vile quidem dominus deformeque iudicat esse,
 Nobile quod rentur mortales rite decensque.
 159 Ignarum stolidumque deo patet omnipotenti,
 166 Quod gnarum sapiensque putant homines manifeste;
 160 Infirmum, invalidum tepidumque deo reputatur,
 Quod laudant stulti tanta vi denique forte;
 Quiddam dispectum ac foedum reprobumque tonantem
 Maius apud dominum quadam dulcedine claret,
 Proicitur quamvis dilysum, spernitur atque'.
 165 Fantis item sacre scripture summite dicta,
 167 Quae vos castigat, dicens, ceu mater onesta:
 'Maius habere deum quam quid, turpe stolidumque,
 Aut karos qui non genitores morte karebunt
 170 Seu quos vicinos dormire videtis amicos. —
 Perpes enim dominus, qui trinus constat et unus,
 Atque fide credens in eum gaudebit in ethra'.
 Idcirco fraudes vitantes corde malignas
 Mentis amare deum semper debetis amore,
 175 Ut secum requiem regno teneatis in alto
 Consortes sedis celestis caelicolarum.
 Eloquii rursus kastissima verba tenete,
 Que domini famulo veraci precipit, aiens:
 'Promptius indulge vicino mente nocenti;
 180 Et tunc congaudens dominus tua verba resumet
 Ac tibi dimittet peccamina karnis inepta,
 Qui cunctis dicens indixit famina certa:
 Indulgetis enim si non mala fratribus acta,
 Nec vobis dominus dimittet crimina vestra'.
 185 Quisquis enim Christum recolens peccata relaxat
 Vicino, poscens delicti labe maligna
 Securus fiet domino solvente fideli;

fol. 211°

153 Corpora P¹ 155 onustae P; cf. v. 38. 87. 158 mortales rite in ras. P 159 deo patet
 omnipotenti in ras. P 166 transpositionis signo addito in imo folio 211^r P¹ 163 dñm (n ex m
 corr.) P 164 Proicitur P¹ dilysum in dilysum (= διαλυτόν?) corr. P; dirisum (= derisum) Traube
 179 Promptius P (et sic v. 195 porsus; postea non amplius) 184 dominus ss. P

156 sqq. Paul. ad Cor. I 3, 19 sapientia enim huius mundi stultitia est apud deum. 165 sqq.
 Matth. 10, 37 qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus; 8, 21 sqq. Alius autem
 de discipulis eius ait illi: 'Domine, permittite, me primum ire et sepelire patrem meum'. Iesus autem
 ait illi: 'Sequere me et dimitte mortuos sepelire mortuos suos'; Ioh. ev. 3, 15 ut omnis qui credit in
 ipsum, non pereat, sed habeat vitam aeternam. 177 sqq. Matth. 5, 23 sq. Si ergo offers munus tuum
 ad altare et ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid adversum te, relinque ibi munus tuum
 ante altare et vade prius reconciliari fratri tuo et tunc veniens offeres munus tuum. 182 sqq.
 Matth. 6, 14 sq. Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet et vobis pater vester caelestis
 delicta vestra; si autem non dimiseritis hominibus, nec pater vester dimittet vobis peccata vestra.

- Non prudens alii sordem quicumque stuprosam
 Peccati parcat, non ullam quippe salutem
 190 Culparum quærat domino dedente suarum.
 Fantis item missi dictum scitote fideles, fol. 212^r
 Quod cunctis clara dicens adnuntiat oda:
 'Hic utero siquidem matris gimni sumus orti:
 Hinc etiam rursus gimni rediemus euntes;
 195 Et nudos foedosque iterum prorsus reditura
 Accipiet tellus, cum finis venerit orbis,
 Censori secli post huius tempora multa.
 Mortalis non est, quod tempore deficit olli,
 Hic quia quod capimus, linquentes ibimus terræ'.
 200 Præcipio vobis quapropter denique dicens:
 Quaerite nunc, mores renovantes mente fideli,
 Quod semper sistens numquam mutabile fiet;
 Hoc est cunctorum dilectio vera suprema,
 Quam, quia, quisquis habet, non quærit, quæ sibi prosint,
 205 Nec sua molitur, sed, quæquæ sunt aliorum,
 Tam quorum, qui mesticiam plorant patientes
 Quam quorum, qui leticia gaudere videntur.
 Sepius idcirco properemus eum satagentes
 Poscere, qui largitur eam quærentibus apte,
 210 Ut nobis donet manifestans atque timorem,
 Quo pavor ante dei, post sit dilectio Christi;
 Iuxta quod cecinit declamans more propheta:
 'Horrenti altithronum nil deficit divitiarum;
 Dives avarus eget, sitiens arescit et ardet.
 215 Huius enim secli dites sitient et egebunt; fol. 212^v
 Qui repetunt dominum, numquam movebuntur in ævo.
 Cumque rei dites culparum labe peribunt
 Infernoque tetro propter sua facta trahentur
 Plorantes sotii dirorum demoniorum,
 220 Christi veraces in perpete sede sedentes
 Gaudebunt animo sequas evadere poenas,
 Quas ipsi nimio luctu patientur iniqui'.
 In domino quare toto confidite corde,
 Sicut ait psalmista kanens devotus amore:

195 i. e. redditura (_ ∪ _ ∪) censori cf. ad v. 179 199 cf. ad v. 96 204 quæ] q: sic P
 saepius; 'sic cod. Vatic. Valerii Flacci, cf. Chatelain, paléogr. des classiques latins pl. 165'. Traube 205 fort.
 sed quæ, quæ (i. e. ea, quæ); cf. ad v. 101 206 mesticiam plorant pati in ras. P; non dubito, quin ad
 v. 207 aberratum fuerit 209 apte P¹ 212 cecinit] cer coeperat P /declamans P 213 desit P: correxi
 216 numquam ss. P movebuntur: cf. v. 393 preparatæ 218 facta (cta in ras.) P 224 psalmisca kanens P

Glossae. 191 missi] i. apostoli

191 sqq. Paul. ad Timoth. I 6, 7 (= Iob 1, 21; eccles. 5, 14) nihil enim intulimus in hunc mundum;
 haud dubium, quod nec auferre quid possumus. 198 'dem Sterblichen gehört nicht, was er einmal
 verliert'. 204 sq. Paul. ad Corinth. I 13, 5 (caritas) non quaerit, quæ sua sunt. 206 sq. cf. v. 101 sq.
 210 nobis donet dilectionem atque timorem ea ratione, ut prius detur timor domini (qui est initium
 sapientiae, psalm. 110, 10), postea dilectio. 213 eccles. 32, 28 (cf. 40, 27; psalm. 23, 1) timentis dominum
 non occurrent mala (?) 214 e. g. proverb. 13, 7; ecclesiastes 5, 9 sqq.; psalm. 33, 11 divites eguerunt et
 esurierunt, inquirentes autem dominum non minuentur omni bono (imperfecti et futuri hebraici permutatio).

- 225 'Ditius in Christo nisu confidere summo,
Viribus in cuiusque fidem quam ponere totam;
In domino potius semper spem mittere firmam,
In dominis quam mente salutem credere certam'.
Vatis item vobis clamans audite quod inquit:
230 'Mentis opes vanas spernentes sensibus imis
Atque deo toto propianes cordis amore
Præsidium sublime tonantis poscite nati,
Ipsius ut requiem dono teneatis in æthra
Absque famis terrore sitisque timore futuro'.
235 Inquit item vatis contestans voce decenti:
'Crimina laxantur septenis maxime causis:
Principio fulgens benedictio prima notatur,
Altera post equalis adheret passio sancta,
.
.
Debita delicti; misero qui parcit egeno,
240 Criminis aequalem veniam domini miseratu
Accipiet, regni gaudens in sede beata,
Agminibus caeli cernentibus utpote cunctis'.
Filius arce dei descendens patris ab alta
In gremio, sobolis miranda recens et inormis,
245 Virgineę vulvæ castę miręque parentis
Sanctificans Adę veterem clarissime noxam
Diluit ac secum regnis transvexit in altis.
Rursus enim Pauli dictamina mente sequamur,
Qui nobis semper non cessans clamat amore:
250 'Exterius siquidem quanquam foedaverit hic vas,
Interior sensus semper consistere vivit.'
Inde ciens scriptura sacra cunctos monet apte:
'Non decet in secli nos huius fidere pompa,
Pompa cadens cosmi quod ceu flos deficit herbę;
255 Gloria namque dei firmissima perviget ultra.'

fol. 213^r

230 spernentes *P*¹ 235 decete *P*¹ post v. 238, quo clauditur fol. 212^v, defectum statui;
similiter post v. 430 et v. 526 243 descens *P* 247 regnis (nis in ras.) traxue^x (sic) *P*; fort. travexit
248 dictamina ss. *P* 250 quanquam sic *P* præter consuetudinem 253 vos corrigere dubitavi (cf.
psalm. 89 passim)

Glossae. 237 benedictio] i. baptismus 238 passio] i. martyrium

225 sqq. *psalm.* 117, 8 bonum est confidere in domino (*Christum substituit Lios*) quam confidere
in homine; bonum est sperare in domino quam sperare in principibus; *psalm.* 146, 3. 225 ditius
i. e. satius, melius. 230 mentis sensibus imis. 230 sqq. *psalm.* 62, 11 divitiae si affluent, nolite
cor apponere (?) 232 'den Beistand des Sohnes des Höchsten vom Himmel her'. 235 cum loco
manco compares, quæ de septenario numero leguntur v. 130 sqq. 244 sobolem mirandam et parentem
miram insolita elocutione dixit, cum recte dicendus esset 'mirus partus virginis'. 246 haeretici
Pelagiani negant originale peccatum. 247 secum transvexit in caelum Adam et ceteros mortuos (*Petr.*
I 3, 19)? an omnes homines, quibus morte sua caelum rursus reseravit? 250 *Paul.* ad *Corinth.* I 15?
250 'auch wenn er (hic sc. sensus interior) sein äusseres Gefäss beschädigt hat' (?) 253 *Ioh. epist.*
I 2, 17 et *Petr. epist.* I 1, 24; cf. v. 225 sqq.

Veridicus vatis psalmista prophetat et inquit:
 'Res nimiae quamvis gliscunt, asstringite sensum.'

Ihesus item dicit luguberrima verba sequenter:

'Ve vobis, dices, qui gazas nectitis amplas,
 260 Fulgida temporee quæ sunt solatia vitae;
 Nam post solamen non quibunt dedere vobis,
 Sed letamen abest perpes vestris animabus';
 Ut psalmista prius praesaga voce kanebat:
 'Nullus enim gaza tenebrarum claustra tetrarum
 265 Cum nimia quibit penetrare profunda gehenne;
 Quin inopes gaze semper durabitis ultra',
 Hoc quia vox sacre pronuntiat editionis:
 'Qui non dediderit res mundanas, nil habebit'.

fol. 213^v

Rursus ait doctor clamans; 'Qui non serit apte,
 270 Non capiet fructus æternæ messis opimos;
 Et quicumque sator laete serit ore nitente,
 Messor erit hilaris mercedis dote perennis.'

Idcirco vobis iterum pronuntio dicens:
 Quisquis enim pandens mundanis brachia gazis
 275 Non fuerit miseris et egenis largus in orbe,
 Illa nec extendet censori premia poscens
 Praestanti cunctis seculo promissa futuro;
 Quin vario meriti verecundus discolor ore,
 Vanus, iners, reprobus, mancus, miser, aridus, inpar,
 280 Nudus, inops, pauper, vecors, egrotus et expers,
 Luridus et vacuus, nil opis possessor in altis,
 Longa trahens gemitu suspiria pectoris alto
 Parebit donante deo sua premia iustis.

Inquit item Christus veraci fame Iesus:
 285 'Ceum per acus exire foramen quippe kamelus
 Pernarum supera pro mole nequit vehementum,
 Ob nimiam dives rerum sic fertilitatem

fol. 214^r

257 asstringite sic P 278 .: Quin et 283 .: Parebit P (transpositio male indicata) 280 uecor P
 287 /// (eras. sic) diues sic P

Glossae. 268 q. n. d. r. m.] i. qui non dat elemosinam nil habebit] i. in aeternum

257 psalm. 61, 11 divitiae si affluent, nolite cor apponere; psalm. 48, 7 qui confidunt in virtute sua et in multitudine divitiarum suarum gloriantur. 259 Luc. ev. 6, 24 ve vobis divitibus, quia habetis consolationem vestram. 264 cf. ad v. 214. 268 cf. Matth. 19, 21(?) 269 Paul. ad Corinth. II 9, 6 qui parce seminat, parce et metet; et qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus et metet. 276 illa (brachia) nec ('auch nicht') extendet censori in regno caelorum cunctis promissa praestanti, ut praemia poscat. 278 vario (bald rot bald blass?) ore discolor, cum meriti verecundus sit (sich seiner Thaten schämt). 279 mancus: der es an sich fehlen lässt; aridus ut ficus reproba (Matth. 21, 19). 280 expers: sc. regni caelorum; cf. v. 391. 281 luridus: discolor; nihil opis (i. e. auxilii) in altis possidens (ideoque ad infernum deiectus). 283 apparebit eum 285 Matth. 19, 24 facilius est camelum per foramen acus transire quam divitem intrare in regnum caelorum. 286 cf. nova fragm. Hesper. fam. fol. 4^r, 11 (Zimmer 1895 p. 125) pernas: membra, et Stowasser ad Hesper. fam. p. 21; supera: übergross.

- Mente tumens alte strictam non possit adire
Ducentem vitae caelestis ad atria pessam'.
290 Quapropter vatis memorans veraciter inquit:
'Numina qui secli sectantur mente capaci,
Non recolunt dominum, sitiunt nec regna polorum;
Dilectoque deum qui cordis rite sequuntur,
Lubrica non quærent istius regmina sæcli'.
295 Hoc iterum scriptura ciet sermone fideli:
'Quisquis amore dei mundanos tempnit honores,
Caelestis consors vitæ sine fine beabit;
Non ideo sperare, decet non fidere quicquam
In vanis sæcli pompis odisque supernis
300 Versutaeque sua, quae citur stulta, sophia'.
Scriptio sacra ciens testatur quod manifeste:
'Est apud altithronum sæcli sapientia stulta,
Viperae per quam curae fraudesque coluntur'.
Falsiloquos inter homines animoque dolosos,
305 Sicut ait psalmista prophetans voce decenti,
Viribus in procerum confidere mente cavete;
Nec natis hominum, quibus desit prospera virtus.
Aio quidem vobis, quod, certam quique salutem
In magnis opibus componunt speque fideque,
310 Demone vexantur diro zablique cohortes
Huius in extremo sunt lucis fine paresque.
In scriptis alibi legitur, quod dis violentus
Pauperis in mercede futura cælite lance
In poenis Herebi manibus nodabitur altis.
315 Vocis apostolicae sic dictis dicitur aptis:
'Interitus felix casu salvabitur omni,
Infelix solvet cruciatus in vice cuius'.
Hoc alibi scriptura refert sermone polito:
'Inflati, tumidi, discordes atque superbi,
320 Fallaces, pravi — hi sunt animalia dusmi,
Corpus et illorum requies est demoniorum'.

fol. 214^v

291 secli bis P¹ 293 cordi P 301 Scripsio P 303 Viperae P 306 cauete P¹ 307 fort.
defit; cf. v. 213 320 hi (inferior pars litterae i erasa; neque vero h. i. e. hoc videtur legi posse) P

289 pessa: *Hisp. fam. p. 7, 15* pecoreus vasta lustrat coetus pascua, calastreus meant calcibus
pessas; coll. *Matth. 7, 14* apparet Stowasserum neque olim recte βήσσας ascivisse (*Arch. f. Lexicogr.*
III 174) neque nuper ad Diezium (*E. W.⁵ p. 243*) recte lectorem delegasse; oportet intellegi viam
(*Fussweg*): cf. *p. 10, 16* calastreus meant ageas (i. e. ἀγνίας). 290 sqq. et 295 sqq. cf. *e. g. Matth.*
6, 24. 16, 24. 297 i. e. beabitur. 299 'hochtrabende Redensarten'. 302 *Paul. ad Corinth. I 3, 19*
sapientia enim huius mundi stultitia est apud deum. 303 *Hisp. fam. p. 4, 5* vipereosque litteraturae
plasmant syllogismos et *p. 6, 27. 8, 35.* 304 sqq. *psalm. 117, 8. 9* (= v. 225 sqq.). 308 quicumque.
310 i. e. zabuli, diaboli. 311 in extremo fine huius lucis (= saeculi). 312 sqq. *Ierem. 22, 13;*
eccles. 34, 27; Iacob. ep. 5, 4. 312 dis: dives. 313 cf. v. 343. 316 sq. *Paul. ad Thessal.*
II 1, 5 sqq. (?); is, qui felix (selig) est, salvabitur omni interitus casu; et in eius vice (zur Vergeltung für
ihn, d. h. für das, was er ihm gethan hat? an seiner Statt?) is, qui infelix (verdammt) est, solvet cruciatus,
318 sqq. *Paul. ad Rom. 1, 29* sqq.

- Hoc Salomon sapiens sophia doctissimus inquit:
 'Dira dei grandis kastigat plaga superbos;
 Inmitesque lues et ineptos percutit ingens'.
 325 Autenten fratres et amici sumite dicti,
 Quoque modo claras doceat psalmista per odas:
 'Quisquis opus pravum repetens exercet amanter,
 Tunc dominam spernit, quae patris constat imago.
 Idcirco plorans plangensque perenniter atque
 330 Tartara passurus seivissima mente lugubri
 Karcere prostratus tortusque lugebit in imo,
 Sennarum strepitus quo clangens percrepat ingens,
 Fletus et horribilis luctus tenebreque profunde,
 Quo gemitus resonat, ploratus et horridus in par,
 335 Ac seritur nec congeritur, messis nec opimae
 Fructus habetur ibi, solamina nec qua favoris,
 Quo spes nulla cibi potusque, misertio numquam
 (Quin ipsi miseri solatia sunt zabulorum),
 At lar perpes eis urens ob crimina fiet'.
 340 Ihesus ait promens veratia famina cunctis:
 'Heu, modo qui letantur, ei quod nempe dolebunt';
 Qui nuper plorant, felices atque beati,
 Quod pia sumentes solatia lance futura
 Gaudebunt pariter conspectu regis Olimphi
 345 Considentque super sedes in culmine regni,
 Ostendente deo veris dicenteque dictis:
 'Qui mihi displiceant, sibi faxunt impietatem';
 Ihesus item dicit, verissima dicta revelans:
 'Qui me dispiciunt, querunt sibi perditionem,
 350 Et necis adventus dire dominabitur illis,
 Horridus ac strepitus dendum gemitusque dolorum
 Ac victus potusque simul penuria vestisque
 Omneque poenarum nutrimentum conteret illos'.

fol. 215^r

324 Immites P¹ 325 summite P; cf. v. 343. 374 328 fort. Hic patri P¹ 329 novum caput
 incipit in P 337 Qua P potus⁹. miseratio P (q. ss. man. 2 ant.; punctum post r erasum: corrector
 primum voluerat ut v. 413 miseratio scribere, deinde animadverso asyndeto copulativam potius particulam pro-
 babili emendatione addidit) 338 ips/ P¹ 339 perp P¹ 341 eis P (an eis ... dolebit?) nemphe P
 (i. e. nempe; deletio aspirationis Wattenbachio ignota, cf. palaeogr. lat. 4 p. 51) 349 dispiciunt sic P
 351 at P 352 (versus hypermeter) pecunuria P

Glossae. 325 autenten] i. auctoritatem 328 dominam] i. animam

322 sqq. prov. 16, 18 contritionem praecedat superbia, et ante ruinam exaltatur spiritus.
 327 sqq. psalm. 10, 6 qui autem diligit iniquitatem, odit animam suam; pluet super peccatores laqueos;
 ignis et sulfur et spiritus procellarum pars calicis eorum. 332 cf. v. 99. 335 ac (neque; cf.
 carmen de s. Quintino v. 80 p. 201) seritur neque congeritur; cf. v. 395. 336 per ibi ex oratione
 relativa ad demonstrativam transitur; nec (ali)qua = nec ulla. 337 cf. Luc. ev. 16, 24. 338 quin
 immo: 'vielmehr' (cf. v. 355); solacia non habent, sed ipsi sunt solacia diabolorum, qui eorum cruciatibus
 gaudent. 339 lar: ignis. 340 cf. v. 381. 341 Luc. ev. 6, 25 ve vobis qui videtis nunc, quia luge-
 bitis et flebitis. 342 Matth. 5, 5 beati qui lugent quoniam ipsi consolabuntur. 343 cf. v. 313.
 346 ut deus ostendit (locum non inveni). 349 Ioh. ev. 12, 48 qui spernit me et non accipit verba mea,
 habet, qui iudicet eum: sermo, quem locutus sum, ille iudicabit eum in die novissimo. 352 cf. v. 419.

- Heu quibus, adnectunt qui crimina pravaque gesta;
 355 Altus enim non est pravus, quin arbiter aequus,
 Omnia qui dedet cunctis sua facta priora,
 Qui sterilis vobis prestabit germina vitae.
 Dusmus enim raptor penetrans precordia vestra
 Vestratisque silens in cripta pectoris alta fol. 215^v
 360 Versuta subito molimina discipat arte,
 Ne paveatis herum veraci cordis amore.
 Vos ideo sollers inimicus fraude doloque
 Funereae tetro torquebit vallis in antro,
 Exin enim Ihesus dilecta voce fideles,
 365 Qui modo mente sua sitiunt avidissime tota
 Cuncta dei precepta patris complere, vocabit
 Ac pia dicta loquetur eis dilectaque, dicens:
 'Vos omnes, quicumque meum fecistis honorem
 Atque mei patris curamine mentis inormi,
 370 Nunc cicius mecum sceptro properate venire,
 Ut post servitii pondus honus atque laboris

 Dilitiis patriae satiem caelestibus altę.
 Ferte suave iugum vos supra iuris, et ex me
 Sumite totius vestrae paradigmata vitae,
 375 Quod pius et pronus consisto corde benigno:
 Mentibus et vestris sedem capietis opimam;
 Namque meum regimen dilectum constat honusque.'
 Edite veraces templum sedemque quietam,
 Quo mansor fiam vobiscum mitis et heres:
 380 Ara dei fanumque pii mens, cor sine labe.
 Ihesus item dicens veratia dicta revelat:
 'Lumen ego splendens; non spisse quippe tenebrę
 Inpedient illi, qui me sectatur adherens; fol. 216^r
 Sed lux perpes ei rutilans indeficiensque
 385 Aethereae semper vitae lucebit amenae'.

360 discipat sic P 370 meū P ex v. 368 post v. 371 vel post v. 372 versus periit verbum continens; v. 373, a quo novum caput incipere initiali littera indicavit librarius, cum sententia v. 371 cohaeret: cf. Matth. 11, 28 venite ad me omnes, qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos; tollite iugum meum super vos et discite a me, quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris; iugum enim meum suave est et onus meum leve 379 mittis P 383 Inpedi/nt P¹ illi sic P 385 se per P: corr. Lebègue ameneae P; et similiter saepius in proximis versibus (cf. appar.)

Glossae. 367 pia] i. benigna 374 paradigmata] i. exempla

355 altissimus (= deus) non est pravus arbiter, sed aequus. 356 'vergelten wird'. 357 de sterili fico (cf. e. g. Matth. 21, 19) 358 dusmus: cf. v. 25. 359 silens: 'ohne dass ihr es merkt'. 359 antrum pectoris Iuvencus, Prudentius, alii. 361 cf. nov. frgm. Hisper. fam. fol. 4^v, 16 (Zimmer 1895 p. 128) herus: deus. 368 honorem meum atque mei patris; cf. Matth. 25, 34: tunc (i. e. in iudicio) dicet rex his qui a dexteris eius erunt: 'Venite, benedicti patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi. 373 sqq. cf. appar. ad v. 371. 378 Paul. ad Corinth. I 3, 17; 6, 19. II 6, 16 (?) 382 sqq. Ioh. ev. 8, 12 ego sum lux mundi: qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitae. 385 cf. v. 397.

Vos sentire decet, fratres, quod scriptio promens
 De tonstro narrat torvo, pro mole malorum
 Quod partum pravis damnandis atque nefandis,
 Qui normam veri spernentes mente procaci
 390 Loetea dilectant pecamina fraudis inique.
 Expertes ideo deflentes voce lugubri
 Funerea poenis trudentur perditionis,
 Quę sunt preparatę dusmis quorumque ministris,
 Ac degent illis aequales consotique,
 395 Quo nullus conviva parat convivium mensae
 Et pacis desunt suffragia laeticiaeque,
 At nullus radius clarescit lucis amoenae
 Ac numquam tribuit solamen quisquis amoris,
 Non genitor nato nec quis natus genitori,
 400 Nec germana dabit germano quid pietatis,
 Qui miser ac pauper lugubrisque moratur et expers
 Carceris in tetri tenebris dirique profundis,
 In quo nulla dies umquam lucere videtur
 Nec rutilus Titan radios aspergit amoenos
 405 Purpurea Lucina sua nec luce coruscat
 Ac sine fine pirę tonstro vastante perennis
 Continuo mortis somno dormire rogatur
 Et nece spiramen vitę finire nequit quis,
 Vivere quin habeat sine vivendi ratione
 410 (Mortis nempe mori casu mortis sine meta),
 Scilicet et nemo directo tramite cursus
 Glorificans cum stipe sua descendere possit,
 Perdita quo venię miseratio spesque salutis;
 Quo nihil expectatur ali nisi Tartara saeva,
 415 Ast operę spatium nulli conceditur umquam,
 Quo rus mesticię necnon chaos impietatis;
 Quo sceptri speties non est, ulla orgia regum,
 Sennarum strepitus sed dirus personat illic
 Ac papli poclique, simul vestis, sit egestas;

fol. 216^v

390 pecamina sic P; cf. v. 61 393 preparatę: cf. v. 216 movēbuntur 395 c//ua parat cuuu
 menseae P: corr. Lebēgue 396 laeticiaeque P 399 nato ss. P¹ 402 Carceris sic P; cf. v. 433. 512
 dirisque P 404 radius P¹ 406 tonstro P 410 Mortisq. P¹ 412 stipe (ti in ras.) P 419 papli
 (posterior p ex corr.) P

388 i. e. paratum; certum locum si forte intellegi voluit Lios, non possumus ostendere. 390 i. e.
 diligunt. 391 cf. v. 280. 393 Matth. 25, 41 tunc dicet et his, qui a sinistris erunt: 'Discedite a
 me maledicti, in ignem aeternum qui paratus est diabolo et angelis eius. 393 diabolis (v. 25)
 eorumque ministris. 395 cf. v. 335. 397 cf. v. 385. 402 in tenebris profundis carceris tetri dirique.
 405 Lucina i. e. Luna. 406 pyrae (i. e. rogi = ignis) tonstro (v. 425. 480). 407 rogatur (a damnatis sc.),
 ut liceat dormire somno mortis perennis (cf. v. 408). 409 'dass er nicht das Leben habe'; habet πiov
 ἀπλωτον. 410 vivere illud est mori mortis casu (figura etymologica est), sed sine meta (i. e. fine),
 quam ceteroquin mors habere solet. 413 perdita: 'für immer dahin'. 414 ali: i. e. continuari.
 415 spatium: i. e. intermissio. 416 terra tristitiae. 417 cf. nov. fragm. Hisper. fam. fol. 4^v, 8
 (Zimmer 1895 p. 127) orgiis: obsequiis. 418 cf. ad. v. 99. 419 videntur cibus et potus dici
 (paplum = pabulum, cf. app.; poclum = poculum; sic oclorum v. 127), cf. v. 352.

420 Quo sunt magnanimi cuncti faustique mariti
 Participes similesque suorum mancipiorum,
 Nullius famuli fulti pietate faventis
 Neque ministrorum properantum more fideli
 Praesulis in casu iuti solamine prompto,
 425 Sed iugiter plorant inmania tonstra lucentes
 In tenebris altis trusi cum demone tetro;
 Quo nullus splendor lucescere cernitur ultra;
 Quo miserę lugent animę gemitu vehemente
 Suppliciis Erebi submersę pondere noxę,
 430 Questibus et vanis luguberrime vociferantes

 Qui vivit regnatque regens per secula cuncta'.
 Bis resonant animalia bina canentia laudem
 Bisque pii deni seniores atque quaterni
 Voce pari psallunt imnos laudesque canentes
 435 Eiusdem numeri in solis sublime sedentes
 Subque dei basses statuantes rite coronas:
 'Alma patris natiq̃ue simul flatus quoque sancti
 Perseverans instans indeficiensq̃ue potestas
 Est et semper ubique manebit fine nec ullo,
 440 Quo lux ac species personę denique trine,
 Ad quam nemo accedere vel contingere possit.
 Magnaque sanctorum manifeste gloria paret,
 Gaudia pro meritis qui regni participantes,
 Seclorum quīs utuntur per secula futura,
 445 Angelici coetus aequantur congeriei'.
 Idem rursus ait vates in codice vatū:
 'O miseri stolidique homines mala semper agentes,
 Fortunati etiam non, digni iure nec estis,
 Quīs modo namque cupidine venditionis inique
 450 Spectra poli placeat pro sceptris vendere mundi,
 Lucis et expertes, inopes laetaminis at nunc
 Caelestique dei cultu ac pietate carentes
 Instabilis colitis fastus et numina saeculi
 Omneque quod vobis spernentes debet haberi.

fol. 217r

421 Partip- coeperat P 422 pietē P¹ 425 iugi¹ (gi¹ in ras.) P tonstra P; cf. v. 406 428 Qua P
 430 cf. ad v. 238 443 Gaugia P 444 sc̃la (i. e. secula) P; item v. 453. 467 445 coetus bis P¹
 452 dei ss. P

420 fausti mariti: 'Günstlinge des Glückes'; simili elocutione vulgo Fortunam inconstantem meretricem dicunt. 421 una cum servis suis condemnati. 424 praesulis in casu: 'wenn es dem Herrn (d. h. ihnen selbst) schlecht geht'. 429 'zu den Höllenstrafen hinabgestossen'. 432 quattuor animalia ex apocal. 4, 6. 433 viginti quattuor seniores ex apocal. 4, 4; psalmus eorum v. 437—445 = apocal. 4, 11. 435 sq. de thronis et coronis seniorum dicitur apocal. 4, 4. 438 cf. v. 90. 444 quibus (gaudiis) utuntur per futura saeculorum saecula. 446 sqq. videtur dicere Iohannis evang. 3, 19, ut vatis sit pro apostolo dictus, et codex pro evangeliorum libris. 448 non tam mire positum, ut nesciam, num recte poetae mentem ceperim. 450 luditur in nominibus spectri et sceptri, ideoque spectrum omnino dictum est. 454 spernentes omne, quod (a) vobis debet haberi ('in Ehren gehalten werden').

- 455 Nunc placuit vobis hoc, quod non prosit, amare; fol. 217°
 Vosque inter semper constantes invidiosi
 Invidiam retinetis amara mente maligna.
 Verus item vatis contestans clangat aperte:
 'Cuncti quippe deo violenti iurgia seva
 460 Vi prava famulantibus impietatis agentes
 Gaudia celestis nequeunt regni penetrare.'
 Conditor idcirco lucis seivissima gesta
 Illorum cernens animique secreta maligna
 Cognoscens plagasque colens longe prius illis
 465 Vaticinans dicit manifeste voce cavenda:
 'Illos, qui mea contempnunt precepta, futuro
 Scilicet in seculo satiatos impietate
 Tormentis Erebi tetrus nimiumque profundis
 Cocitique simul tradam cruciatibus actos,
 470 Ut semper pereant qui semper hic nocuerunt'.
 Tartara, mortales, cur non horretis amara,
 Quę ventura vovent vos supra dicta prophete,
 Cordeque contrito ploratis crimina vestra?
 Quae modo ne veniant audistis hec mala vobis
 475 Omnipotens dominus cunctis hec famina promens
 Criminis indultor, venie largitor et ultor
 Rite mali largusque boni retributor abunde
 Admonet, ut caveant, quę sunt conpluria tonstra,
 Utpote pro geminis poenis seivisque gehenne; fol. 218^r
 480 In quo mos semper tonstro torrere gemello,
 Ut doctor quidam depromens dicit aperte:
 'Poena reis duplex consistit in igne perenni,
 Mesticiae quorum mentes et corpora flamme
 Lance vicem simili solventes criminis urunt,
 485 Ut, qui tractarunt sensu, quod carne replerunt,
 Puniti fiant animis pernisque perustis'.
 Christicolis secli per vastas editionis
 Huius compages sincere vox pia cunctis
 Archanis dictis manifeste clangat ubique,
 490 Splendida caelestis referens habitacula regni

457 fort. amaram 458 clangat sic P; cf. v. 489 460 famulantis P¹ 467 seculo P 472 ^{uos} supra-
 dicta P (uos ss. man. 2 ant., = die über euch kommen sollen?); fort. supra dictata (cf. v. 337) 475 Omni-
 potens dominus cunctis praeter O in ras. P

459 nescio an male acceperit Pauli verba ad Timoth. II 2, 24 servum autem domini (cf. deo famu-
 lantibus) non oportet litigare. 464 sc. iam in vetere testamento. 466 deuteron. 7, 9 sq. et scies quia
 dominus deus tuus ipse est deus fortis et fidelis . . . reddens odientibus se statim ita, ut disperdat
 eos et ultra non differat, protinus eis restituens, quod merentur. 472 vovent: 'in sichere Aussicht
 stellen'. 474 coniunge ne vobis (super)veniant haec mala, quae modo audistis. 475 sqq. deuteron.
 7, 8 sqq. (cf. ad v. 466). 481 patris alicuius (doctor: 'Kirchenlehrer') locum dicit secuti verba Christi
 (Matth. 10, 28; Luc. 12, 5). 484 lance simili i. e. aequa, iusta. 485 ne anima, qui culpae particeps
 fuit, poenae expers maneat. 486 cf. v. 286. 487 Christicolis vox sinceræ scripturae (gl. ad v. 39)
 per vastas mundi compages clangat (i. e. sonat) dictis arcanis (i. e. mysticis); compages dictae ut saepius
 mundi machina. 489 Lion non certum locum expressisse apparet ex ubique.

Dilitiasque suas eternas divitiasque
 Inmarcessibiles, quę nullo fine senescunt,
 Agmina caelestum quo lucida cęlicolarum
 In solis variis considunt ore corusco,
 495 Quę non solis egent nec lunae, nullius astri,
 Lumine praeclaro renitentis quippe perennis,
 In splendore dei degentia semper honesto;
 Urbsque perennis inest, quę clara luce refulget
 Semper habens sine nocte diem splendore micantem,
 500 Perpetuas gazas, quę numquam erugine squalent,
 In qua pacifici mitesque chori requiescunt
 Felices, humiles, nullo livore sodalēs,
 Participes regni stantis sine fine supremi;
 Rusque perenne decens preclara luce coruscat,
 505 Quo detentio iustorum requiesque piorum,
 Quod semper renitens nimio splendore metalli
 Purpurei rutilat gemmisque micantibus atque
 Lucifluis concis roseum sicut iubar ingens,
 Defectu sine quę vibrant Tytanis ad instar,
 510 Inmarcessibiles mercedes quo paradisi
 Continuo sine fine die cum luce perenni
 Insistente patent pro milibus istius annis.
 Illo namque beant psallentes carmine sancti
 Angelicique chori degentes inter opimos
 515 Nectaris et Bachi, lactis latices oleique
 Et dulces inter fruges, quīs mansor in illo
 Omnis abunde loco fruitur necis absque pavore
 Atque choors antiqua patrum vatūque piorum,
 Qui primi fidei nascentis in orbe fuerunt.
 520 Illic quippe chorus laetatur discipulorum,
 Spemnes curas qui Christi dicta sequi,
 Audax et coetus cesorum, sanguinis ostro
 Martyrium Christi testes qui sunt imitati,
 Grexque omnis quorum, dominum qui mente professi,
 525 Exultat trinum venerans unumque tonantem
 Ethereoque throno regi sublime potenti

fol. 218^v

.

491—493 *litteras fissura absumptas suppl. Lebègue* 497 *honusto P; cf. ad v. 155* 503 *sin/e P*
 506 *speldore P: corr. Lebègue* 509 *qę P* 516 *sq. suppl. Lebègue*

492 *inmarcessibiles ex Petri ep. I 1, 4. 5, 4; cf. v. 510.* 495 *cf. v. 106. 405.* 500 *Matth. 6, 19*
nolite thesaurizare vobis thesauros in terra, ubi aerugo et tinea demolitur. 505 *detentio: 'Aufent-*
halt'. 506 *metalli purpurei (= flavi, rutili) i. e. auri.* 508 *de nominativi in comparatione usu*
cf. adn. ad v. 84 sqq. 509 *'ohne Aufhören'.* 510 *cf. v. 492.* 512 *'entsprechend (sc. in ihrer*
ewigen Dauer) den Jahrtausenden, die dasselbe (sc. das Paradies) währt'. 513 *illo carmine coniungi*
num voluerit, dubito, quod v. 493 sqq. de carmine non fuerit dictum, quod commemoraverat v. 433.
 515 *cf. v. 94.* 516 *qui in illo loco manet.* 519 *primi: cf. apocal. 14, 4 hi empti sunt ex hominibus*
primitiae deo et agno. 522 *cf. Hisper. famina p. 4, 11 ostrei cruoris rivis (= purpurei).*

Furque cubile sua vestrum inquinet arte dolosa; fol. 219^r
 Sed patientia et indulgentia paxque benigna,
 Insons ac pietas, concors dilectio, quae sunt
 530 Virtutum stirpes aliarum spesque bonarum,
 Sint animi vigilis spiramine semper apud vos,
 Fortius atrocem superare queatis ut hostem,
 Quem deus expellens et damnans vincxit in imo,
 Ut, sicut scriptura refert, splendore nitere
 535 Tytanis sceptro valeatis patris in alto,
 Accidat et vobis, alibi quod scriptio fatur:
 'In regno meritis iusti sublimibus alto
 Cum domino degent; quorum sunt praemia plura',
 Ihesus item nobis doctissima dogmata fatur:
 540 'Felices miseri flatu, quod nempe supremum
 Ipsorum est sceptrum, dum degunt iure potentes.
 Felices stabiles, quoniam telluris ab ore
 Divino promissa sibi possessio longa.
 Felices, qui nunc plorant ac flent patienter,
 545 Laeticiae quod erunt semper solamine digni.
 Felices, qui mente volunt cupiuntque tenaci
 Iusticii normam, quoniam fient satiiati.
 Felices, opibus qui nunc misereantur egenis,
 Quod dives presul large miserebitur illis
 550 Ac miserante illi ditissima dona sequentur.
 Felices et ei, qui pura mente resistunt, fol. 219^v
 Perpetue quoniam spetiem cercent deitatis.
 Felices, qui semper amant moderamina pacis,
 Quod deus in numero prolis desiderat illos
 555 Atque sui nati dicentur iure perenni.
 Felices, qui pressuras tolerant sequierque
 Tramitis ob recti legalia iura fidelis,
 Illorum quoniam sceptrum celeste polorum est.
 Felices eritis, cum probris ridiculisque

538 suppl. Lebègue 539 Ihesus item nobis d. d. fatur conieci 540 supremum suppl. Traube
 547 Iusticii sic P 552 fort. cernent; an vox Hispanica est? δέξασθαι comparat Traube 556 suppl. Lebègue

Glossae. 529 concors] i. et — 542 telluris] i. terræ 543 promissa] ÷ (i. e. est; sed i. ante ÷
 omissum est) 550 miserante] i. eo

527 cf. e. g. Ioh. ev. 10, 1; Paul. ad Thess. I 5, 2. 4; Petri ep. II 3, 10. 528 cf. e. g. Paul. ad Ephes.
 6, 11 sqq. 529 sq. dilectio spesque. 533 cf. apocal. 20, 2. 534 Matth. 13, 43 tunc iusti fulgebunt sicut
 sol in regno patris eorum; cf. sap. 3, 7 et Dan. 12, 3. 537 Luc. ev. 6, 23 ecce enim merces vestra multa
 est in caelo; Ioh. ev. 14, 2 in domo patris mei mansiones multae sunt. 540 sqq. Matth. 5, 3—12:
 3 Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum caelorum. 4 Beati mites, quoniam ipsi possi-
 debunt terram. 5 Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. 6 Beati qui esuriunt et sitiunt
 iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur. 7 Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur.
 8 Beati mundo corde, quoniam ipsi deum videbunt. 9 Beati pacifici, quoniam filii dei vocabuntur.
 10 Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum caelorum.
 11 Beati estis, cum maledixerint vobis et persecuti vos fuerint et dixerint omne malum adversum vos
 mentientes propter me; 12 gaudete et exultate, quoniam merces vestra copiosa est in caelis....
 556 saquierque: 'das Verfolgtwerden'.

- 560 Irruerint vobis mortales insidiantes
 Expulerintque foras ut ineptos atque bilingues,
 Mortalis natum spernentes vos ob ubique;
 Leticia tum letari debetis inormi,
 Mercedis vestrae quoniam vestrique triumphi
 565 Copia magna poli secretis condita constat'.

563 Leticia Lebègue tum supplevi] // I P 564 suppl. Lebègue 565 condita Lebègue

Glossae. 560 irruerint vobis] i. oderint vos (vos incertum) 561 bilingues] i. mentaces (sic; cf. v. 117)

Data occasione aliquid addendi ita utar ut de testimonio quodam agam, quod nescio an fieri possit ut ad Liu libelli sacerdotalis partes deperditas quispiam perperam referat. In Keilii Grammaticis Latinis tomo V p. 575, 16 is qui de dubiis nominibus scripsit, s. v. cancer haec refert:

Cancer bubo generis neutri, ut Livius (sic codex Laudunensis 463 saec. XII: li² Monacensis 14252 saec. IX): malum latere (sic L: latet M) solet immedicabile cancer e. q. s.

Livium vix esse historicum adnotaverat Otto in editione peculiari p. 31 adn. 108, cum locus quasi versus numerum habeat. Et sic versum effecit Hertzius a Keilio laudatus in commentatione priore de Livii fragmentis (Vratislaviae a. 1864) p. 12 hunc

— latere malum solet immedicabile cancer,

Keilius ipse etiam poetae nomen invenisse sibi visus proposuit

ut Macer Aemilius:

latet immedicabile cancer.

Sed neque Livius haec scripsit neque Aemilius Macer neque, cuius alicui in mentem venire potest ob codicis Monacensis lectionem, Lios; sed philologos fugere non debebat, Ovidii haec esse ex metamorphoseon II v. 825

utque malum late solet immedicabile cancer
 serpere;

idque, dum plagulam corrigo, animadvertisse video R. Ehwaldum in symbolis ad historiam carminum Ovidianorum recensionemque p. 2 (Gothae a. 1889). Hoc autem non prorsus inutiliter animadverti potest in grammatici loco codicumque illa discrepantia, interdum in versus fine subsistere eum qui non sententiae causa, sed rem grammaticam demonstraturus locum aliquem afferat, etiamsi sententia sic evadat non integra; deinceps autem a librariis speciem quandam effici solere integritatis interpolando, praesertim si archetypum invenerint iam menda corruptum. Sic grammaticus ille scripsit

ut Ovidius:

malum late solet immedicabile cancer,

tamquam ibi non esset coniungendum malum immedicabile appositionis loco. Inde, ut fere fit, propter vicinitatem verbi solet, natum est latet, quod vix dubito quin etiam in eo codice fuerit unde descriptus est Laudunensis; eius autem librarius cum a solet pendere constructionem infinitivam vellet neque magis quam editores doctissimi de Ovidii loco recordaretur, ex latet effecit, et id satis ingeniose, latere.

SALOMONIS ET WALDRAMMI CARMINA.

Salomonis vitam cum post Duemmlerum¹ enarrare inutile videatur, de carminibus solis ei adscriptis disputabo. Neque enim constat hodie, utrum Salomonem eorum poetam ducere liceat an cogamur ea a Waldrammo monacho S. Galli iussu Salomonis scripta putare. In libro igitur Sangallensi 197², qui unus haec de quibus agitur carmina servavit, pag. 301 incipit prologus ad primum carmen, quo describuntur tempora regis Ludovici. Inter prologum vero et ipsum carmen interposita sunt verba haec: VERSUS WALDRAMMI AD DADONEM EPISCOPUM A SALOMONE EPISCOPO MISSI. Inde autem primo obtutu consequi videtur, prologum ab alio atque ipsum carmen compositum esse, hoc sc. a Waldrammo, illum a Salomone. Neque vero huius rei ullum extat indicium neque quicquam discriminis agnoscitur inter prologum et carmen. Quodsi ut Wattenbachius³ coniecit, totum carmen Waldrammi esset, certe in initio illa verba poni debebant. Hoc autem carmine publica se infortunia questum esse testatur is qui alterum carmen composuit, v. 7 sq. Ex initio vero eius carminis Salomonem poetam esse discimus. Qui ubi ipse Waldonis fratris coniunctissimi mortem deploravit, subiungere se statim profitetur v. 125 scripturam aliquam, qua quidam ipsius damna lugeat. Sequuntur deinceps excerpta ex Venantii Fortunati ad Chilpericum regem et Fredegundem reginam carmine IX 2, admixtis uno de Gelesuintha versu Fortunati quattuorque primis Boetii. Ea potissima carminis pars est; prologum autem et epilogum de suo addidit quisquis excerpta composuit. Sequitur altera consolatio item ex Fortunati carmine IX 2 deprompta, cui praemissa sunt haec

Rursus, sancte pater, tua me dilectio cogit

Scribere doctiloqui verba perita viri,

quod distichon Duemmlerus a Salomone scriptum putabat. Duobus autem hisce consolationibus in codice inscriptum est VERSUS. Iam videtur res confecta esse. Neque enim licet seductis inscriptione carminis primi omnia Waldrammi putare, sed carmen primum cum prologo et carmen alterum Salomonis sunt; alteri autem Salomo subiecit versus Waldrammi; neque versus supra descripti Rursus, sancte pater Salomonis sunt Waldrammum doctiloquum virum dicentis, sed Waldrammi ipsius, qui ita Venantium Fortunatum significavit; et recte profecto abbas a monacho suo sanctus pater dicitur. Inscriptio autem illa VERSUS WALDRAMMI ante consolationes a Salomone Dadoni

1) *Formelbuch des Bischofs Salomo III. von Konstanz* p. 103 sqq.; *S. Galler Denkmale aus Karol. Zeit* (= *Mitth. der antiq. Ges. zu Zürich* XII 6) p. 262 sqq. 2) Cf. (Scherrer,) *Verzeichniss der Hss. der Stiftsbibliothek von St. Gallen* p. 72 sq.; *codicem ad Duemmleri editionem Berolini contuli.* 3) *D. G.-Q. I* 6 275 adn.

missas ponenda est. Et id iam vidit Canisius, cui in praefatione recte adsentitur Duemmlerus; cum tamen in eo libro, qui in omnium manibus est, Wattenbachius recesserit a vulgata sententia, eam nova inquisitione stabiliendam duxi. Ego igitur praeterquam quod de doctiloquo viro aliter iudico atque fieri solebat, prorsus in Canisii et Duemmleri sententia standum censeo.

Adiecimus carmina a Duemmlero ex eodem codice Sangallensi 197 edita; ex quibus verbo tangenda sunt epistolia duo monachi cuiusdam ad episcopum absentem (p. 245 D.). Dubitari enim potest, num recte duae epistolae segregentur. Nam prior nimis exilis et tenuis est, si per se eam contemplantur: 'Si nare vel volitare possem, nulla re impedirer quominus ad te venirem; nunc vero ii, quibus navis suppetit, proficiscantur: ego domi maneo'. Malui igitur hos extremos prioris epistolae, quae est apud Duemmlerum, versus ironice dictos ratus coniungere epistulas; poeta sc. se ad episcopum dilectum venire posse desperans ad Musam conversus quid sibi faciendum sit interrogat.

I.

INCIPIT PROLOGUS SEQUENTIS OPERIS.

- Simplex trine deus, genitor, sate, spiritus alme,
 Quem trinum simple, quem simplum regula trine
 Credendum monstrat fideique expostulat ordo,
 In quo personę triplant, substantia simplat,
 5 Da votum cordi, sermonibus instrue linguam;
 Cymbala labrorum concede ut recta loquantur,
 Fac me velle bonum iusteque implere cupitum;
 Imbue corda fide, spem dona, confer amorem:
 Quę tria cui dederis, nil habet hic non probitatis.
 10 Sed quod postremum ponit catalogus horum,
 Hoc maius reliquis testatur apostolus esse,
 Utpote qua cassus non participaverit ullus
 Caenam, quam nato regi rex fecit opimam,
 Et qua multimodi sceleris commissa teguntur,
 15 Qua sine vel largitor opum, vel passio si quem
 Insignem reddit, frustratus mercede carebit.
 Astipulatur huic Christi sententia verbo,
 Qua de mandato scribę dans dogmata primo
 'Si precepti' inquit 'magni vis pondera nosse,
 20 Affectu toto dominum devotus amato,
 Viribus ex cunctis animaque hunc dilige tota;
 Dilige cognatum procurans temet ut ipsum,
 Iussio quę compar cognoscitur esse priori:
 His in mandatis pendet lex atque prophetae'.

PROLOGUS 6 labrorum (o ex u corr.) S 9 fort. nil non habet hic 13 Caena. qua S: corr.
 Canisius natus S¹ 15 passioni si S¹ 17 huic S

PROLOGUS 11 Cor. I 13, 13. 12 qua: sc. caritate, quod nomen furtim surrepit poetae Pauli
 memori pro amore; cf. Vahlen, ind. lect. Berol. 1886 hñb. p. 12 et meas 'schedas criticas' (Berol. 1895)
 p. 9 sqq. 13 Luc. 14, 24. 14 Petr. I 4, 8. 15 Cor. I 13, 3. 17 Matth. 22, 37 sqq.

- 25 En ratione dei nihil est, quod sit par amor
Et pia virtutes dilectio possidet omnes.
Quid plus? possidet omne bonum possessor amoris,
Nec locus est meriti, si deest dilectio cordi.
Dicere iamque decet, quid prologus iste figuret,
30 Qui nunc claudatur, quia plura loquendo sequuntur.

- Dado pater celebris, speculum, via, lumen et orbis,
Discrete antistes, presul venerande vicarie Christi,
Nauta, gubernator, populorum pastio, pastor,
Qui mihi causa manes huiusque occasio scripti,
5 Per quem coepit opus, cuius dulcedine ductus
Virtutum species et nomina trina notavi,
Cuius amore quidem prefatio latat amorem,
Bina parum tangens: plus concionabar amorem,
Nec contentus eram semel hoc literare vocamen:
10 Crebrius id libuit vinclo constringere versus,
Ut quod mortales aptat iungitque tonanti,
Alterutrum societ sincero foedere nosmet.
Iunge tuum cor sancte mihi mentemque sacerdos;
Quod cupiam precor ipse velis, mea concipe vota,
15 Corpore si nondum, sensu coeamus in unum.
Quamquam si fieret, si se . . ta hora potestas,
Utque a me facies nebulas tua _ _ _ _ :
Credo quidem, nec vana fides, cum complice vultu
Nos contemplamur, cum mutua famina famur,
20 Plurima pars aestus, quæ cor obnubilat intus,
Exturbata fugit mentique aurora redibit.
Paranthesis ut haec subito surrepserit orsa,
Crede, mei sensus non hoc incuria gessit,
Sed divisa tui causa est sententia, frater.
25 Namque pedem refero; quae cepi dicere, dico:
Si nos omnipotens aliquando acciret in unum
(Sepe quod optavi, nunc opto, optavero certe),

25 fort. par sit 29 quod prologus ista S: correxi 30 sequuntur S

Inter prologum et ipsum carmen leguntur haec VERSVS VVALDRAMMI AD DADONEM EPM A SAL
EPO MISSI, cf. praef. p. 296 2 antistes. psul uenerande. uicarie xpi S: presul del. Canisius; propter
vicarie distinctionem codicis Discrete antistes, Christi presul venerande conieci, ut vicarie glossa sit nominis antistes
male ab ἀντὶς et stare derivati (vicarius Christi proprie papa est) 7 latat (i. e. late exponit, opp. parum
tangens v. 8) S; iactat Bergk. 8 amore S: correxi 9 literare S (cf. II 75; recte prima producit
II 31); iterare Canisius (et Wattenbach, D.G.-Q. I 6 275), neque vero semel quicquam iteramus 11 mor-
tales (r in ras.) S 13 scæ S 14 uot/// S 16 si se...ta hora potestas S (trium fere litt. spatium
vacuo); si spectare ora potestas Bergk 17 Atque Duemmler, sed ut a fieret pendere potest 18 clausula
erasa vel detrita est; priorem tamen vocem in t exisse etiam nunc apparet, unde Bergkium cara fugaret
addentem errare consequitur; temptaveram pelleret omnes, sed tertia prioris vocis littera infra versum
descendebat 20 fort. qui 21 requirit S: corr. Duemmler (resurgit Canisius) 23 meis ensis S:
correxi distinctione mutata 24 sentia S 25 //refero S

25 ratione dei: i. e. apud deum.

I 18 Verg. Aen. IV 12, ubi legitur equidem.

22 paranthesis illa incipit, ni fallor, a v. 16.

Dulcius hoc cunctis argenti aurique talentis,
 Bombice vel gemma, blatis eborique fuisset,
 30 Ut solareris, varia est cui causa doloris;
 Et quę litterulis virtutum nomina finxi,
 Edoctus de te possem cognoscere plane,
 Qualiter alta fides valeat divellere montes
 Atque maris medio pelagique immittere fundo,
 35 Quid divina velit vel quid dilectio fratris,
 Qua spe suspensus semper cęlestia sperem,
 Casibus in mundi quę me patientia firmet,
 Libra qua pendam veniant si prospera forsan.
 Quisquis tecta sui concivis viderit uri,
 40 Ipse modo simili credat sua posse cremari.
 Est opus, est, inquam, caute perpendere causam,
 Si domini coniuncta domo primordia sumpsit
 Litera Tau nobis impingens signa salutis,
 Ne desit fronti quod nos Θ subtrahat hosti.
 45 Linea quem cingunt, medium pertransiit urbis
 Hjerusalem dans signa gementi sive dolenti:
 Qui gemit atque dolet domino signatus adheret.
 Sic in monte sedens salvator dixerat ipse:
 'Felices, qui nunc lugent, quia gaudia luctum,
 50 Qui citius transit, post hęc ęterna sequentur'.
 Si risus fletu mercandus creditur esse,
 Est nobis flendi nimium concessa facultas.
 Hinc atque (inde) satis subrepunt aspera nobis,
 Nec simplex mortis facies nec singula damna,
 55 Sed sicut sapiens seseque sequentia cernens,
 Contra insensatos orbem pugnare fatetur;
 Doctor Gregorius quod tangit taliter orsus:
 'Corda prius hominum turbantur, post elementa'.
 Iure igitur restat, nos ut simul omnia cędant,
 60 Quę male sunt vitiis nostris servire coacta.
 Iuste pro domino vitiatus dimicat orbis,
 Ut, peccando homines quia se lęsere priores,
 Ulciscens semet contra illos ipse duellet.
 Cęlum, lympa, solum necnon et cętera rerum
 65 Ordine cum proprio temerata lege recedunt,
 Pro domino pugnant, qui nos hoc more flagellat.
 An non peccatis paganę natio gentis,
 Quę mundus fecit vastus mortalia, vincit?

28 Dulcus S¹ 30 solareris (l in ras.) S 31 fort. qui et fixi 35 quod S: corr. Wattenbach
 38 fonsan S 40 posse (p in ras.) S 42 uincta (sic) S: corr. Wattenbach, qui quae postea proposuit
 D.G.-Q. I⁶ 275, non concinunt cum Ezech. 9, 6; depicta Canisius 44 Nec S: correxi (si v. 42 = siquidem)
 Θ scripsi (theta = θανάτω) coll. Isidor. orig. I 38 secunda Θ, quae mortem significat (cf. Huemer, Wiener
 Studien II 305 sq.): ó S 47 signa S 49 luctum (c ex r corr.) S 51 flentu S 53 inde om.
 S: add. Canisius 58 pius S 62 distinxi 67 peccatis S 68 fecit. uastans S: correxi

39 Hor. epp. I 18, 84. 42 sqq. Ezech. 9, 3 sqq. 47 cf. v. 215. 48 Matth. 5, 4. 54 Verg.
 Georg. III, 482. 55 sapient. 5, 21. 57 Gregorii Magni hom. 35 § 1 (ed. Benedict. I 1613): prius
 corda hominum et post elementa turbantur.

- Hostibus ecce, dei qui censebamur amici,
 70 Tradimur in predam, Ioseph fera pessima mandit,
 Israel allophilus, Iacobos gens ethnica mactat,
 Ingenuos maledicta choors Chananea triumphat,
 Libertos olim servilis factio caedit.
 Ferre canis pretium templo lex prisca refutat:
 75 Nunc canis ipse domum Christi spurcissimus intrat,
 Dat necibus plebem, vulgo res, ignibus edem.
 A! mensam domini sacram manus impia scindit,
 Tractat pollutus sanctorum pignera tactus
 Ecclesieque pecus peregre transducit abactum.
 80 Non miseret patris, nulla est miseratio matris;
 Transfigit natum feritas ante ora parentum,
 Nec natam redimit quod mater funera plangit.
 Iunior atque senex, lactans puer atque puella
 Alter in alterius moribundi cede volutant.
 85 Instant Italides spoliata civibus urbes
 Ac desolati demptis cultoribus agri;
 Campi cesorum siccatis ossibus albent.
 Iam puto tot vivi non sunt, quot Marte perempti,
 Illorum; vatis dicamus congrue verbis:
 90 'Ante quidem summa de re statuisset Latinos,
 Si vellent, fuerat melius, non tempore tali
 Cogere concilium, cum muros obsidet hostis.'
 En quo perduxit miseros discordia cives.
 Sepe malum hoc illis, si mens non leva fuisset,
 95 Intestina loqui populorum proelia possent;
 Dicunt quippe sues sese mordere solentes
 Ad se mordendum dentes excire luporum.
 Pascua nunc gregibus vix porrigit inclyta tellus,
 Lascivire prius de cuius et ubere pauper
 100 Consuevit, sano dum res stetit integra regno.
 Novimus electum vas Christi scribere Paulum:
 'Mandere delectat vel si mordere vicissim
 Alterutrum, vobis ne fors consumptio sitis,
 Corporis intuitu tunc mentis cernite visu'.
 105 Claret apostolicus Laurentum sermo ruinis:
 Inter se primum civili lite furentes
 Barbarico obiecti solvunt commissa furori.

69 post dei dist. S 70 Tradimus S 79 trasducit S 80 maseratio S 83 lactans sic S 85 fort.
 Constant 88 uini (non uini) S quod S 92 obsida S 98 porrigit (post. r in ras.) S 99 cuius (us in
 ras.) S; locus lacunosus, cum neque cuius ad pluralem gregibus referri possit neque verbum adsit, quod per
 et cum porrigit coniungatur, neque qui pecudes alunt, sed ipsae pecudes lascivire (mutwillig hüpfen) soleant
 102 sq. distinxi

74—88 vertit Duemmler, Ostfr. III 509 sq. 74 deuter. 23, 18. 84 Verg. Aen. II 663 et
 VI 308. 86 Verg. Aen. VIII 8. 87 Verg. Aen. XII 36. 88 v. 163. 89 illorum fort. ad
 Italidas urbes (v. 85) respicit. 90 sqq. Verg. Aen. XI 302—304, ubi equidem; Latinos; si vellent,
 fuerat; obsidet M, adsidet PR. 94 Verg. ecl. 1, 16. 71 sq. 96 similiter certe carmen Compendiense
 III 8 (supra p. 241) impios ad pietatem exorando revoca et rapaces doce sua largiri pauperibus, ne
 se invicem mordendo consumantur ocus. 101 acta apost. 9, 15 et Galat. 5, 15.

- Omne quidem regnum contra se scismate scissum
 Destruitur domuique domus superimminet ultro.
 110 Cælum, terra meant, sed firma hæc famina perstant. —
 Dic frater, dic antistes, dic sancte sacerdos,
 Si constare nequit regnum per dissona separ,
 Quæ sint divisio metuenda pericula nobis.
 Unanimes habitare domum, psalmista notavit;
 115 Sed (te Sulpici, ne Gallus id audiat, affor)
 Rari sint nostrum quorum mens tendat in unum:
 Discordant omnes, præsul, comes atque phalanges,
 Pugnant inter se concives contribulesque,
 Urbica turba strepit, machinantur et oppida bellum;
 120 Quid ni cognatos etiam discordia pungit:
 Provocat in Martem frater concurrere fratrem;
 Infremitat sevitque animis ignobile vulgus,
 Omnia legirupis certant mortalia pugnis;
 Maiores aliis faciunt nil rectius illis:
 125 Qui defensores patriæ populique fuisse
 Debebant, aliis constant occasio litis:
 Nam quorum patres sedabant seditiones,
 Horum posteritas acuens exaggerat iras.
 Unius populi cum sit disiectio talis,
 130 Num sic divisum credis consistere regnum?
 Reddimus æternas indulgentissime rector
 Grates Christe tibi meritosque sacramus honores,
 Quod non, ut meruit, voluisti perdere mundum
 (Olim quippe reis deberes sumere poenam),
 135 Sed nos portando vis ad meliora reverti,
 Atque ut poeniteat, quæ quis peccata patrarat.
 Namque diu, res si qua diu mortalibus ulla est,
 Viximus atque datum mire transegimus evum.
 Contigit an umquam, vel hoc contingere quisquam
 140 Audierat, num tale aliquid aut fama susurrat,
 Ut totidem populi, tam multæ denique gentes
 Lustrorum multis tot discurrentibus annis
 Immunes regis habuissent tempora pacis?
 Israel una tribus, quam trivit fusca Canopus,
 145 Cum † præ lacte solum manans et melle teneret,
 Undique per girum ducens ex hoste tropheum,
 Illos occidens, ast illos censibus urgens,
 Postquam divinæ contempsit foedera legis
 Irritatque deum manuum per facta suarum,

112 se par *edd.* 116 sunt *Canisius* 118 concines (ci in *ras.*) *S* 119 stepit *S*¹ 120 pungit
 (ngit in *ras.*) *S* 121 mastem *S*¹ 130 diuisis in diuisum *corr. S*¹ 134 *parenthesin significavi; olim*
est 'iam pridem' 145 præ *S* (ut res *ubique*); post *Wattenbach*; fort. præ 146 per (e in *ras.*) *S*

108 *Luc. 11, 17.* 110 *Matth. 24, 35; Marc. 13, 31; Luc. 21, 33.* 114 *psalm. 132, 1.* 115 *Sulp.*
Sev. dial. I 20, 4 p. 172, 22 H: tibi, Sulpici, in aurem loquar, ne Gallus hoc audiat. 116 — 130
vertit Duemmler, Ostfr. III 527 sq. 122 *Verg. Aen. I 149.* 128 *Verg. Aen. IV 197.* 137 *Verg.*
Aen. X 861 sq.

- 150 Accidit interdum domino plectente reatum,
 Ut rex defuerit, dux illi nemo fuisset:
 Nec mora, quos vincens subiecerat ante tributis,
 Vincitur ex illis, servivit et ipsa tributis.
 Tunc Ammon, Madian, Moab, Amalechita, Philistim
 155 Illius audaces culpa vel crimine fortes
 Cēdentes cēdunt, spoliantes se spoliarunt.
 Insuper et dextrę stirps (pungit) vulnere Iudam:
 Fulminat hinc Iudas Benjamin fortiter instans,
 Fratribus excisis dum trudit flumina sanguis.
 160 Non mirere, pater, si concuciamur acerbis
 Litibus et pugnis, si motus ferbeat orbis,
 Sed mage mira putes, quod non sint funditus omnes
 Et tribus et populi funesto Marte perempti,
 Ah! cum non habeant, qui 'fac' vel 'desine' dicat.
 165 Regia si turmis esset prelata potestas,
 Non adeo temere fluitaret mobilis ordo,
 Discola nec tantum struxisset factio cladis,
 Nec mala conantes eadem factisque replentes
 Prēmia sive thronum sinerentur adire proborum.
 170 Plura quid his dicam? desunt ubicumque regētes,
 Disciplina cadit, huic et contraria surgit.
 Absque timore quidem nihil esse loquuntur honorem.
 Barbaries quęsita domi censuque coacta
 Christicolum populis, cum rex mandaverit illis,
 175 Coetus catholicos, quia rex non dirigit ipsos,
 Infra tecta capit censumque cruore reposcit.
 Principe destituit multo nos tempore languor
 Infantilis adhuc perfungens nomine regis;
 Aetas nec pugnę est habilis nec legibus apta,
 180 Cui genus indulget regnis sceptroque potiri,
 Sed tenerum corpus seręque ad fortia vires
 Despectum propriis generant et hostibus ausum,
 Quam vereor, mi dulce caput, quam sepe revolvo
 Illius eulogium, qui vae portendere genti,
 185 Supra quam iuvenis staret dominatio regis,
 Asseruit; quod summa salus avertat ab illa
 Gente, salutari quę fonte renascitur illi,
 Qui rex et dominus, qui scitur et esse sacerdos,

151 dux] d// S¹ 152 tribunis S: corr. Canisius (cf. et ipsa v. 153) 157 dextrę stirps. vulnere
 iudam S: pungit inserui coll. v. 120; fugit Duemmlerum dextrae stirpem esse tribum Benjamin (cf. genes. 35, 18)
 a tribu Iuda pro levitae pellice constuprata paene extinctam (cf. iudicum cap. 20 sq.) 162 funditur S
 166 Non/d// S¹ 169 thonum S (corr. m. 1) 170 qđ S (= quod) 172 quide/ S 174 madauerit S
 177 languos S 180 geus S: correxi, cum viribus regno gubernando aptis opponi videatur ius hereditatis
 (deus Canisius) 181 Sedne tenerum S 182 generant (post. n in ras.) S

160—186 vertit Duemmler, Ostfr. III 528. 163 cf. v. 88. 167 discola: cf. E. Voigt, ebas. capt.
 p. 144. 177 die Schwäche (non recte Duemmler 'das Siechtum') des Kindes, i. e. das schwache Kind;
 non licet abuti hoc loco ad confirmandam K. Lamprechtii opinionem de Karolorum morbo hereditario.
 181 Verg. Aen. VIII 509. 183 Verg. Aen. IV, 493. 184 eccles. 10, 16.

- Qui nec principium nec finem percipit ullum,
 190 Cuius regna chaos precellunt, iura diebus.
 Si non absurdum cuiquam vel forte molestum
 Esset, in hoc sapido vellem sermone morari
 Et novus interpret quiddam merore levando,
 Quod nusquam legi, de me proferre legenti.
 195 Omnis, in antiquum qui credit (rite) dierum,
 Subditur haud iuveni talis devotio regi;
 At vero gentes stulte simulacra colentes,
 Cum sibi constituunt alicuius imaginis ikon,
 Subdunt se iuveni per inania figmina regi:
 200 Regem vae genti noviter sic constituenti;
 Nobis per iuvenem veniat benedictio regem.
 Hec ego commentus scriptis non derogo sacris;
 Sit rata quam sapiens prodit narratio codex:
 Exemplum nobis authentica scriptio ponit,
 205 Monstrans non nimium iuvenili etate dolendum.
 Strenuus annorum Iosias rex fuit octo,
 Cum primum regno fungi cepisset avito;
 Firmatus vero sensu, solidatus et aevo,
 Indeptus plenius maturum robur ab annis,
 210 Zelo ferventi studuit servire tonanti:
 Instaurat templum comitque ornatibus ipsum,
 Ordinatur officium divinatione dicatum,
 Lege monet populum, instigat flere reatum,
 Scandala dimovit, lucos excidere iussit,
 215 David iter vadit, domino constanter adhesit.
 En quo profecit, qui pusio regna capescit.
 Quis rogo nunc iuveni debet diffidere regi,
 Dummodo cuncta regens rex regem dirigat ipse?
 Sinceres certe Samuel Danihelque prophetae
 220 Essent etatis pueri cum forte minoris,
 Iudicium senibus decernunt iusque gerontis.
 Quaedam verba metu posui, solamine quaedam.
 Ut, quem sollicitet formido, spes animaret.
 Aestus hi tales, quos profert pagina presens,
 225 Turboque commiscens diversis casibus omnes
 Ossa mihi siccant, sensum merentis obumbrant.

192 sapidi *S* 194 legendi *S*: corr. *Canisius* 195 rite om. *S* spatio relicto: add. *Wattenbach*
 200 Regem iuguenti *S*: corr. *Duemmler* (cf. v. 184) 205 monstrans *S*¹ 219 Sinceres *S* forma
heteroclita: *Sincerus Canisius*, *Sinceri Wattenbach* 220 pueri (ri in ras.) *S* 226 merentis (ent
 in ras.) *S*

190 fort. ita accipienda verba: 'cuius regna iam ante chaos erant, cuius iura etiam post dierum
 finem erunt'; cf. v. 189. 191 sqq. sententia perobscura. 193 merore i. e. maerori; cf. v. 212 et
L. Traube, Karol. Dicht. p. 28 et Hrotsv. Mar. 891, Gong. 60. 87. 222, Pelag. 245. 195 sq. fort. haec
 vult: quicumque in deum (cf. *Dan. 7, 9*) credit, talis (i. e. eius) devotio non subicitur iuveni regi, cum
 antiquus ipse dierum illius rex sit.' 203 i. e. sit rata narratio, quam sapiens codex prodit (sc.
eccl. 10, 16). 204 reg. IV 22, 1; 23, 3 sqq. 209 *Verg. Aen. XI, 174.* 212 cf. ad v. 193.
 215 cf. v. 47. 219 reg. I 3, 1 et *Dan. 13, 45.*

- Accidit et crebro, stupidus cum talia tracto,
 Ut sicut nonnos scripsit felixque sacerdos
 Hieronimus, noster sanctus sapiensque magister,
 230 Interdum proprium fiat mihi nomen oboltum
 Et mens fusa foras ipsum me deserat intus.
 Tunc postliminio deserta cubilia longo
 Regrediens visit proprii nova domatis hospes.
 'Quid tu? panis abest egue nec pocula presto,
 235 Nec focus ardet ibi, nec lectus sternitur aegrae'.
 Esurit atque sitit, suffert et nudula frigus —
 Quid faciat? quo se vertat? quis pauset egenam?
 Flet, gemit et lacrimat, singultat, mussat et heret.
 Omnia temptanti compunctio subvenit ipsi,
 240 Tali suggestu compellans sana dolentem:
 'Nocte fores media tandem pulsantur amici;
 Si sit dormitum, vox pernix excitet illum,
 Ut lassus terno recreetur pane viator.
 Nec tibi (crede) negat, tantum prex sedula poscat,
 245 Insuper et lympham largus tibi porrigit ultro,
 Qua quis potata sitiens non sitiet ultra.
 Hic facit, ut tantum formides frigora, quantum
 Aut numerum lupus aut torrentia flumina ripas,
 Nec petit argentum, pretium nec postulat ullum.
 250 Qui dare sponte docet, gratis quod poscitur offert'.
 Hec pia mens tristis librans consulta sororis,
 Mel super atque favum hunc talem retur amicum
 Et pulsare fores, aditus iam querere fervet,
 Eius et eloquiis aures aperire fruendis.
 255 'Eia age, rumpe moras, delectat pergere' dicit,
 Sed quia non proprio satis est confisa paratu,
 Astruit ecce palam sese ductoris egenam,
 Pergere nec quoquam per semet posse fatetur.
 Ergo vie ignaram sustenta presul alumnam,
 260 Lapsantique manum ductricem porrige, queso.
 Teste loquor domino, potis est quem fallere nemo,
 Quod non pictoris ludo nec more poetę,
 Fuco fallendi quorum lex traditur uni,
 Alter habet iuris poesim componere mendis;
 265 Sed quod verba notant, illud precordia clamant,

228 nonnos *S* forma graeca: nonnus *edd.* 229 distinxi 230 obollum *S*: correxi (*cf.* Loewe, *prodrom.* p. 343); oboltum Duemmler 233 dogmatis *S*: correxi (*cf.* 'de Avieni metaphr. Arat.' p. 9)
 234 sqq. distinxi egue nec sic *S* (*cf.* v. 295; eguum ab egendo fecit ut indignus fit ab indigendo); aequae
 Canisius, aquae prosodia neglecta Bergk 243 tenero Wattenbach; *cf.* Lucae ev. 11, 5 commoda mihi tres
 panes 246 sitiens Canisius: sitiē *S* 247 frigora (o ex r corr.) *S* 253 seruet *S*: corr. Wattenbach
 256 Se *S*: corr. Canisius 260 porrie *S* (*cf.* v. 98)

229 *sc. epist.* 126, 2 ut iuxta vulgare proverbium proprium quoque ignorarem vocabulum (*cf.*
Otto, Sprichw. p. 244 sq.). 231 sqq. *cf.* Spartiani vitam Hadriani 25, 9: animula vagula blandula
 hospes comesque corporis, quae nunc abibis in loca pallidula rigida nudula neque ut soles dabis iocos!
 239 Verg. Georg. IV, 328. 241 sqq. Luc. 11, 5 sqq. 242 i. e. pertinax? 245 Ioh. ev. 4, 13. 246 sitiet _ _ _;
cf. voluit II 50. 247 sq. Verg. ecl. 7, 51 sq. (*Otto* p. 199). 255 Verg. Aen. IV 569. 264 i. e. mendacis.

- Scribit quodque manus, scriptum mens obtinet intus.
 Quæstibus internis suffragia quærito patris,
 Pandens quanta premunt, manifestans quanta lacesunt;
 Ut, pondus proprium quem lassans mergit in imum,
 270 Erectum statuatur, cui standi robur abundat.
 Cælipeta intonuit sancto quod apostolus ore,
 De me profiteor: revera nescius error
 Obnubit mentem crebro fallitque videntem.
 Nonne videns fallor, cernens et visibus orbor?
 275 Pauli voce loquor: quid agam non sentio plane,
 Ignorans operor, quod non intelligo factor;
 Verser ut in mundo fragili, nunc utile duco,
 Ut quiddam sedem, quod fessum concutit orbem.
 Cogit et officium me iungi plebibus alium
 280 Et fratrum propriam curis postponere curam.
 At plerumque subit quæ sic intentio dicit:
 'Mundum linque, vaca domino, sectare quietem,
 Tecum disce habites, inimicas desere lites;
 Nutat enim mundus fallax et labitur orbis.
 285 Si tu mundanas vis sustentare ruinas,
 Involvunt rapidis fors te ruinosæ ruinis.
 Nititur in vacuum, qui perdit ad ultima nisum.
 Ambo salvari si tu mundusque nequitis,
 Erue vel temet; nam solum evadere refert
 290 Quam periisse duos æque discrimina passos.
 Huc ades antistes, his interponere iudex;
 Hæc est summa quidem, quod cepi scribere pridem:
 Pontifices, regem quamvis populosque dolerem,
 Acrior hec memet semper mea cura remordet.
 295 Nam me plus eguum quam quemlibet arbitror horum;
 Vulnera plura gerens medicinas expeto plures.
 Ocia sectari strepitumque relinquere mundi
 Me lex illa monet laribus quæ mentis inheret;
 Hanc contra pugnat, quæ membris indita constat.
 300 Ei mihi quam duro solet hæc superare triumpho,
 Captivans miserum peccati lege ligatum.
 Invalide legi sis o patrone favori,
 Per te devincat, per se quæ victa laborat.
 Et simul ambiguum de binis effice certum,
 305 Consilium ut sapiens dubitans Susanna capescens

268 manifestant *S*¹ 269 lassant *S*¹ 270 /abundat *S* (*erasa h* ?) 274 fallorum *S*¹ (*r cum*
interrogationis signo pro compendio syllabae rum accipiens) 293 quamvis populosque (*uis popul in ras.*)
dolorem *S* 295 ægrum *Duemmler*; *sed cf. v. 234* 304 ambiguum (*iguū in ras.*) *S*

269 quem: *i. e. eum, quem*; cui *i. e. is, cui*. 271 *Ioh. epist. I 2, 11 (Iohanni aquilam dant).*
275 *Rom. 7, 15.* 277 *Philipp. 1, 24.* 283 habitare scripsisset poeta, nisi leoninum versum efficere
voluisset. 287 ad ultima: usque ad interitum; donec acta res sit. 289 refert: praestat, adnomi-
nationis causa. 292 pridem: *cf. v. 222 sqq.* 294 *Verg. Aen. I, 261; VII, 402.* 299 *Rom. 7, 23.*
304 de binis: *sc. utrum praestet saeculum dimittere an in pugna mundi pergere.* 305 *sq. Dan. 13, 45.*

Evadat mortem iam libera per Danielelem.
 Vis, potes et nosti conservis auxiliari,
 Cui pater ille domus peregre frumenta profectus
 Dispensanda dedit nec gazas condere iussit,
 310 Ubertim binis quas contulit ipse talentis.
 Divide, dispensa, profer, largire, ministra,
 Quod tibi divina chorban descendit ab aula.
 Hoc heros mandat, data dans dare dapsilis optat.
 Quanto plus dederis tanto plus danda mereris;
 315 Arca cluit dando, vacuatur et ipsa negando;
 Qui sua derivat soli sibi flumina servat.
 Hec exhortando, non te sunt dicta docendo;
 Quippe, theoreticę quem spiritus imbuit arte,
 Arvum iam siciens de te desiderat imbres:
 320 Eloquii pluvia squalentia conplue rura.
 Disciplina patris mihi sis, compassio matris,
 Mathite fido presens didascalus esto.
 Annuat omnipotens, qui cęli sustulit arces
 Atque gravem vasto terram sustentat abyssu,
 325 Ipse tua ut suppar virtute diutius utar,
 Vivere sitque meum, quod te scio vivere sanum.
 Funde preces domino pro me, mi frater, adoro,
 Et plebi totę sit prex tua fultio vitę.
 Dum fruor hac vita, vitali vescor et aura,
 330 Dum sensus sapiunt, dum linguae verba manebunt,
 Te meditor semper, te rumino voce frequenter,
 Iugibus et votis habitare palatia lucis
 Te tibi me iuncto Ihesum precor ipse. Valeto.
 Hic in calce rogo claudens hoc verba sigillo,
 335 Ut vinclo fidei, quo vos me stringere novi,
 Nostrum Hathonem vestrumque ligetis eodem,
 Et, qualem vobis me corde manere velitis,
 Talis ei sitis et plus, quia plura valetis.
 Quos vobis fidos et quos habeatis amicos,
 340 Ad nostram oro fidem per vos ducantur iidem.
 Nos vobis equidem ritu faciemus eodem,
 Nobis concordēs ad vos convertimus omnes,
 Servantes fidei legem nihilominus ipsi.

ORATIO

FINIT.

330 linguam *S*: *correxi* (lingua ac *Duemmler*) umbra *S* (i. e. ūba, ut v. 334 scribitur): *corr. Duemmler*
 (cf. v. 334) 334 umbra *S*: *corr. Duemmler* 339 -is fidos in *ras. S* 342 convertimur *Canisius*;
 cf. tamen v. 339 sq.

308 *Matth.* 25, 14. 312 *Marc.* 7, 11 chorban, quod est donum. 315 cf. *E. Voigt, Egbert von*
Lüttich p. 82. 316 qui flumina derivat, soli sibi (ipsi) sua servat. 328 totę leonini versus causa.
 329 fort. legit *Lucretium ipsum* V 857 vesci vitalibus auris, cuius codicem *Poggius* in itinere *Constantiensi*
indagavit (cf. *Lachmanni comm.* p. 5; *G. Voigt, Wiederbelebung des class. Alt.* I 3 241); *Vergilius enim*
etsi tam vesci aura dicit (*Aen.* I 546; III 339) quam vitalem auram (*Aen.* I 388), tamen non coniunxit
utrumque.

II^a.

Eximie antistes has accipe Dado salutes
 Conscriptas tristi a Salomone tibi.
 Sicut laetorum fueras pars ante meorum,
 Sic nunc tristitie pars, pater, esto meae.
 5 Gaudenti congaudere et cum flente dolere,
 Scriptio, quam dictat Tarsigena, imperitat.
 Tempore transacto damnum generale querendo
 Quaedam conscripsi, presul amande, tibi.
 Obliquo dolui mundum vertigine ferri,
 10 Mixtim diversa explicuique mala;
 Poscens consilium de te, mi care, malorum
 Singula disserui, quæ fuerant oneri:
 Casus multorum sed me nunc obsidet unum
 Et diversorum me puto fasce premi.
 15 Dum frater vixit, quicquid me durius ursit,
 Insinuans illi hoc levius habui.
 Hic mihi portus erat, mens huc mea se referebat,
 Cum mare iactaret meque salum quateret.
 Hic baculus lasso, fuit hic medicamen et egro;
 20 Istich dum viguit, nil mihi triste fuit.
 Esto, iam fuerit: sed cum fuit ille, subegit,
 Cum perpressus eram, nil patiens fueram.
 Quis dat aquam capiti, cui presto est causa dolendi,
 Cui plorare quidem multaue flere libet?
 25 Dicite, quæ lacrimis dolitum sit funus Abelis,
 Cum protoplasti hunc gemuere mori;
 Quos luctus Adam vel quam das Eva querelam,
 Cum, qui plus placuit, fratre necatus obit!
 Amplius ipse quidem defunctum lugeo fratrem;
 30 Nam vice suscipitis progeniem subolis,
 Seth vobis veniens fletus detererat omnes —
 Ad semel amissus non venit ille meus.
 Ipse Iacob luxit, quod Ioseph obisse putavit,
 Quamlibet undena stirpe cluat genitor:
 35 Ast mihi quæ lacrimis est flenda ereptio fratris,
 Benjamin nullus cui superest alius!
 Rachel docta, doce mea me contraria flere,
 Quæ consolantes spernere mesta soles;

II^a 5 dolore *S*: corr. *Canisius* 6 *distinxi* 8 Quidem *S*: corr. *Canisius* (dicitur carmen I)
 9 Obliqua *Canisius* 20 fort. *Istich* 21 post *Esto* dist. *S* 25 quæ (itemque v. 35) *S* 27 quam
 das praeter quæ in *ras.* *S* 28 fratre *S*¹ 29 *Mmplius* *S* desunctum *S* 34 fort. genita, cum *Salomo*
studiosissimus sit homoeoteleuti, quod effecturus vel totæ admisit I 328, quamquam in priore carmine liberius
admisit versus homoeoteleuto carentes 36 *Beniamim* *S*

II^a 6 *Rom. 12, 15.* 11 malorum singula i. e. singula mala; inde *distinxi*. 19 lasso et aegro:
sc. mihi. 21 subegit: *er hatte mich in seiner Gewalt (?)* 23 *Ierem. 9, 1.* 28 fratre i. e. a fratre;
vix coniungendum plus fratre placuit. 31 *genes. 4, 25.* 33 *genes. 37, 34.* 37 *Ierem. 31, 15 et*
Matth. 2, 18.

- Eligo lege tua solamina sumere nulla,
 40 Hoc ululatu omnem continuare diem.
 Rex David planxit, pulcher quia natus obivit,
 Seque insectantem flet genitor subolem.
 Hic, nisi quod libuit, numquam mihi funditus egit,
 Et, quamvis bini, mansimus unus homo.
 45 Quę volui, voluit; quę non, hęc ipse reiecit;
 Quo mihi huic similis inveniendus erit?
 Si, pater, hunc flesti, qui sceptrum tollere regni
 Cum vita tibimet sepe ferox cupiit:
 Istum quo planctu, digne quo perstrepo luctu,
 50 Qui plane omne suum maluit esse meum,
 Pro me sponte suam qui vellet ponere vitam
 Se morti tradens, me superesse volens.
 Ut legitur literis animalibus esse beatis,
 Si starent, oculi ante retroque mihi,
 55 Tot non sufficerent, quantum mihi flere liberet,
 Quamlibet intra me flumen et esset aque.
 Hjeremię sancti me deploratio libri
 Corde tenus tangit, utque propheta gemit.
 Ecce querelosis sit fas mihi dicere verbis,
 60 Dixit ut artatus, Christe, sophista tuus:
 'De me magnificos tuleras, sanctissime, cunctos
 Et teris electos cum dicione meos.
 Ipse ideo plorans lacrimarum duxero lymphas,
 Solator longe quod mihi factus abest'.
 65 Sum vir ego certe, qui iam contemplor abunde
 Cernens erumnam pauperiemque meam.
 Hic volo, quem scribit quemque ipse theologus addit,
 Ad me solandum ponere versiculum.
 O tua sancte satis domine est miseratio grandis,
 70 Quod non consumpti falce metente sumus.
 Rethoris eximii sed fabor voce Severi:
 Imperitare mihi quin doleam nequeo;
 Hęc eadem posuit predictus famina scriptor
 Martini sacrum commemorans obitum.
 75 Discipuli Paulum narrantur plangere vivum,
 Ex his disiunctus cum petiit pelagus:
 Plangitur anne magis disiunctus vortice mortis,
 Qui pelagus petiit, quo (homo) non rediit?
 Qui revocare valet te, pro te Lazare deflet:
 80 Ergone iure gemit, qui revocare nequit?

49 planctum (sic) S: corr. Duemmler 50 maluit sic S 53 animabus S 65 uir ss. S¹
 66 pauperiemque (i in ras. m. 2) S 69 scē sic S 70 metente/ S 78 homo om. S: quod (homo) Bergk
 41 reg. II 18, 33. 53 si, ut in litteris beatis (sc. Ezech. 1, 10. 18) legitur animalibus esse (oculos
 sc. ante et retro), ita mihi oculi ante retroque starent. 56 quamlibet i. e. quantum. 60 sophista:
 sapiens, sc. thren. 1, 15 sq. 67 apocal. 14, 15. 69 coniunge o sancte domine. 71 Sulp. Sev. ep. 2, 7
 p. 143, 19 H.: sed tamen ego non possum mihi imperare, quin doleam. 75 act. apost. 20, 37.
 79 Ioh. ev. 11, 35.

- Turba beatorum Messie discipulorum,
 Cum se predixit vadere, mesta fuit.
 Hec inquit dicens: 'Scio vos existere tristes;
 Sed vobis multum proderit ire meum'.
 85 Si sic discipuli Ihesu sunt mestificati,
 Cum sibi profuerat his quod ad alta meat,
 Cui multum periit, quod frater carus abivit,
 Creditur his lacrimis posse carere genis?
 Iam solare pater me, te precor indigus, eger;
 90 Lassum ut sustentens, vox iubet alma tibi;
 In sortem cecidit tibimet plaga climatis austri,
 Debes qui fugiet pane cibare tuo;
 Ad te confugio, pastum partire misello,
 Panis egestate ne moriatur inops.
 95 Causa mihi restat, que cor turbine sanat,
 Funere fraterno qua relevabor ego:
 Illud cum (memoro) reCOLens, animequior exto,
 Quod cum migrarat, pontifices aderant,
 Cum quibus ipse suum pertractans sepe recessum
 100 Res discessuri ordinat ipse sibi.
 In mundum ut venit, sic nudus pene recessit,
 Qui pre se misit omne, quod hic habuit.
 Cumque diuturno coquerentur membra camino,
 Ultime vix tenuis huserat osse cutis;
 105 Tunc igitur veterem deponens martyr hominem,
 Celo reddiderat, quod deus inde dabat.
 Hanc dixi causam mesti lenire querelam,
 Quam me fraternus cogit habere obitus.
 Insuper hoc certe quod patres constituere,
 110 Quos dominus iunxit, quando beatus iit:
 Denique commoti tractare pericula mundi
 Casu quem cernunt cautius incipiunt;
 Tunc sanxere diem, fieret que septima fratris,
 Omnes perficere cum prece si(ve) agape;
 115 Sic cum veniret que lux tricena maneret,
 Ritu consimili hanc statuere coli;

85 indignus *S*: corr. *Canisius* 92 pane cibare in *ras.* *S* 95 sic *S*: que (aegrum) cor turbine sanat *Bergk* (quod displicet ob synaloepham et ordinem verborum latinum quidem, sed praesertim Salomonis temporibus rarum; coniungendum nimirum esset cor aegrum turbine), que cor(dis) turbina sanat (nam etiam turben dicitur) vel que cor (de) turbine sanat vel turb(am)ine sanat conieci 97 I/llud *S* (erasa i) memoro *om. S*: add. *Duemmler* 98 migrarat (rat in *ras.*) *S*; fort. migrabat 103 coquerentur (tur in *ras.*) *S* 104 ultime (i. e. postremo) *S*; ultima *Canisius* 114 si(ve) scripsi (i. e. et): si *S* (cum precibus agapen *Canisius*, cum precibus agapes *Wattenbach*)

83 *Ioh. ev. 16, 6 sq.* 86 et 88 his pro is positum. 90 *Isai. 50, 4.* 92 *reg. I 21, 3 sqq.* (non alluditur ad *reg. I 30, 11*): sed v. 91 non intellego. 98 *sqq. cf. Duemmler, Ostfr. III 2 539 1.* 101 *cf. Iob 1, 21.* 103 i. e. febre. 104 ultime (i. e. denique) correpta syllaba extrema: *cf. v. 122.* 105 hominis formam novit ex *Prisciano inst. VI 15*, non ex *Plauto.* 110 quos dominus beato morienti iunxit. 111 *sq. denique commoti casu, quem cernunt, pericula mundi cautius tractare incipiunt.* 115 veniret.

- Annuus utque diem circus revocabit eundem,
 Rursus agunt precibus hoc pietatis opus.
 Presul, cum reliquis et tu reminiscere fratris,
 120 Cui vivens fedit, fesus et ille fuit.
 Pectore sincero nos temet amavimus ambo,
 Unice confisi extitimusque tibi;
 Ambo germani te poscimus auxiliari:
 Hoc mihi succurris, si memor eius eris.
- 125 Hic tibi scripturam presul subiungo legendam,
 Quidam suspirans qua mea damna gemat,
 Qui, cum merorem ferret mihi plaga recentem,
 Primum condoluit cumque gemente strepit;
 Post hæc humane proponens debita vitæ
 130 Me sufferre monet, quæ toleranda manent.
 Tu quoque sic facito, mihi par per utrumque maneto;
 Post fletum tandem me, rogo, fac hilarem.

II^b.

(VERSUS WALDRAMMI AD DADONEM EPISCOPUM
 A SALOMONE EPISCOPO MISSI.)

I.

- Planctu Rachelis plebs mecum lugeat omnis
 Et velut ob Ioseph Israel ipse dolet.
 In campo Magedon fuerat ceu luctus Adremmon
 'Iosias migrat', sic modo flere iuvat.
 5 Convenit ecce mihi cuiusdam voce profari,
 Cui dolor, anxietas, meror et intus erat:
 'Carmina qui quondam studio florente peregi,
 Flebilis, heu,ostos cogor inire modos,
 Ecce mihi lacere dictant scribenda Camenæ
 10 Et veris elegi fletibus ora rigant'.
 Quis rogo non luget, quis se plangore coercet,
 Cum qui lætitiā amplificavit abest?
 Quis faciem placidam reminisci quiverit illam,
 Non lacrimas fundens nonque dolore madens?
 15 Nobilis, ingenuus, primas, mediocris, egenus
 Luctu communi hunc flet ab orbe rapi.

118 *fort. agent* 126 *quidam S: Waldram Grandidier*
 II^b *cf. proem. p. 296 sq.* 1 4 *verba lugentium distinxi*

120 *cui vivens fedit sc. ego.* 126 *gemat, non gemit adnominatiois causa.*

II^b 1 1 *Ierem. 31, 15; Matth. 2, 18.* 2 *genes. 37, 34.* 3 *paralip. II 35, 22; Zach. 12, 11.*

5 *sc. Boetii de consol. Philos. I 1, 1 sqq.*

Vera manent certe, quæ scribit kannæ poetae,
 Qui cum perspexit acra mortis, ait:
 'Aspera condicio et sors inrevocabilis horæ,
 20 Quam generi humano tristis origo tulit.'
 Cuius quod sequitur lauta ratione politum,
 Ut relegas, domine, hic libet inserere:
 'Ecce hoc triste nefas nobis genuere parentes,
 Coeperat unde pius, hinc ruit omne genus.
 25 Primus Abel cecidit miserando vulnere cæsus
 Ac fraterna sibi sarcula membra fodent.
 Post quoque Seth obiit sub Abel vice redditus isdem
 Et, quamvis rediit, non sine fine fuit.
 Quid Noe memorem laudatum voce tonantis,
 30 Quem gravis arca tulit, nunc gravis arca premit?
 Sic quoque Sem et Iafeth iustissima proles,
 Sancta et progenies tale cucurrit iter.
 Quid patriarcha Abraham vel Isaac, Iacob quoque dignos,
 Cum de lege necis nemo solutus adest?
 35 Melchisedech etiam domini sacer ore sacerdos,
 Iob quoque seu nati sic abiere sui.
 Legifer ipse iacet Moyses Aaronque sacerdos
 Alloquioque dei dignus amicus obit;
 Successorque suus populi dux inclitus Ihesus,
 40 Quos legis libris, occubuere patres.
 Quid Gedeon, Samson vel quisquis in ordine iudex?
 Mortem sub domino iudice nemo fugit.
 Israhelita potens David rex atque propheta
 Est situs in tumulo cum Salomone suo.
 45 Esaias, Danihel, Samuhel Ionasque beatus
 Vivens sub pelago, stat modo pressus humo.
 Princeps clave Petrus, primus quoque dogmate Paulus,
 Quamvis celsæ animæ, corpora terra tegit.
 Semine ab humano cui nullus maior habetur,
 50 Vir baptista potens ipse Iohannes obit.
 Enoc Heliasque hoc adhuc spectat uterque,
 Qui satus ex homine est et moriturus erit.
 Ipse creator ovans cito surgens Christus ab umbris,
 Hic quia natus homo est, carne sepultus humo.
 55 Quis, rogo, non moritur, mortem gustante salute,
 Dum pro me voluit hic mea vita mori?
 Ergo quid hinc facimus, quod declinare nequimus,
 Cum nihil auxilii possumus esse rei?

19 condio *S*; cf. *Fortun. ed. Leo* p. 206, cui *Waldrammus* est *δ*) 20 genero *S* tulit *S*: dedit *F*
 24 pius *S* (potest *Waldrammus* pius *Abelem* intellexisse, qui primus mortuus est): prius *F* 26 sacula *S*
 membra *S*¹ 30 quem levis arca tulit *F* 31 sic *SF* 34 necis *S*¹ solutus (prior s ex l corr.) *S*
 36 nati *S* (et sic *Grandidier*): geniti *Canisius* ex *F* 38 alloquioque *S* et *Fort. cod. Paris. 4887*: allo-
 quisque cett. *F* 39 populi (o ex u corr.) *S* 51 Enoc. heliasque sic *S* 54 post est dist. *S*

17 cf. *Wattenbach, Schriftwesen*³ p. 222. 224. 19 sq. *Fortun. IX* 2, 1 sq. 23—56 *Fortun. IX*
 2, 11—44. 39 *Iosuam* dicit *Fortunatus* 49 *Matth. 11, 11*; *Luc. 7, 28*. 57—64 *Fortun. IX* 2, 53—60.

- Ploramus, gemimus, sed nec prodesse valemus,
 60 Luctus adest oculis, est neque fructus opis.
 Viscera torquentur, lacerantur corda tumultu,
 Sunt cari extincti, flendo cadunt oculi.
 Ecce vocatur amor, nec iam revocatur amator,
 Nos neque iam repetit, quem petra mersa tegit.
 65 Ibimus ergo omnes alia regione locandi,
 Ibimus ad patriam, quos peregrina tenent.
 Ne cru(c)iere pater, ne casu † laberis esto;
 Non hunc flere decet, quem paradisus habet.
 Quod iubet omnipotens, non possumus esse rebelles;
 70 Forte deum contra est illius acta dolens.
 Illius ecce sumus figmentum et spiritus inde est:
 Cum iubet, hinc imus, qui sumus eius opus.
 Accipe solamen, quod scis spondere creantem:
 'In me qui credit, non morietur' ait.
 75 Spondet adhuc etiam, nullus cui detrahat umquam,
 Quæ duo deposcant, ut sibi danda sciant:
 'Si duo de vobis votis concordibus' aiens
 'Implorant aliquid, hoc pater ipse dabit'.
 Si possunt rari domino prestante mereri,
 80 Quæ precibus poscunt, quid numerosa queunt?
 Turba sacerdotum, monachorum corpus inerme,
 Nonne cum viduis, pauper inopsque phalanx,
 Clerus cum vulgo, vilis cum divite summo,
 Cum maiore minor, cum puero senior
 85 Commendant animam Ihesu cum questibus ipsam
 Fratris germani, domne beate, tui.

II.

- Rursus, sancte pater, tua me dilectio cogit,
 Scribere doctiloqui verba perita viri.
 'Esto virile decus, patienter vince dolores;
 Quod non vitatur, vel toleretur onus.
 5 Talis erit populus, qualem te viderit esse,
 Deque tua facie plebs sua vota metit.
 Denique Iob natos septem uno triste sub ictu
 Amittens laudes rettulit ore deo.
 Femina bis felix pia mater Machabeorum
 10 Natos septem uno funere leta tulit.

62 flendo *S* 67 Nec ruere *S*: corr. *Duemmler* (Ne cruciere igitur, pie rex, fortissime princeps *F*)
 casu laetaberis isto *Bergk*; fort. ne casu labere maesto 75 etiam (i in ras.) *S*
 II 10 .VII. *S*

65—67 *Fortun.* IX 2, 69—71. 68 *Fortun.* VI 5, 370 (hanc et quam, sc. *Gelesuintham*).
 69 *Fortun.* IX 2, 75. 71 sq. *Fortun.* IX 2, 79 sq. 74 *Ioh. ev.* 8, 51. 77 *Matth.* 18, 19. 79 rari
 i. e. pauci.
 II 2 cf. *praef.* 3 sq. *Fortun.* IX 2, 85 sq. 5—8 *Fortun.* IX 2, 97—100. 9 sq. *Fortun.* IX
 2, 103 sq.

David psalmigraphus cum natum amisit amatum,
 Mox tumulo posuit, prandia festa dedit'.
 Hęc girata manu necnon percensita censu
 Fors merore tuum, domne, levant animum.

III.

Si vel nare quidem vel si volitare valerem,
 Venissem certe remex aut eripes ad te,
 Seu lymphis vectus seu penniger aëre ductus;
 Quęsissem dominum, fuerit quocumque locorum,
 5 Nec motus pelagi nec me violentia venti
 Tardaret gressum sic sic celerare cupitum.
 Nunc vadant cedo, quīs sunt navalia presto,
 Ipse domi sedeat, quem nulla stipendia ditant;
 Hi sectentur apros, ast hic stans retia servet. —
 10 O soror Euterpe, responsa fidelia prębe,
 Dona consilium, quid ob hoc mihi nunc sit agendum:
 Vellem lętificum senioris cernere vultum,
 Si, quod vota tenent, effectibus acta dedissent;
 Sed sonipes nullus nec adest mihi vilis asellus,
 15 Quīs ego pontificis deporter visibus almis.
 Eia age fige gradum, per litus vadito circum;
 Si nequeas aliter, propera transire pedester;
 Est sacius plane nudis te gressibus ire,
 Quam vultu optato cassari tempore tanto.
 20 Aut, tibi si placeat, germana Polymnia pergat,
 Quę narret patri, quicquid mandaveris illi.
 Nam decet ut noris, quod te tegit unica vestis,
 Qua tu contectus vestiris noctis ad usus.
 Hoc vetus induvium tibimet non sufficit unum,
 25 Quo fungaris iens pariterque intrinsecus essens;
 Idcirco certe reor illud honestius esse,
 In claustro ut latites, quam nudus ad extera migres.
 Ex his, virgo, tace, habeo quia vestis abunde:
 Domnus, quem memoro, cultu me comit opimo;
 30 Sufficit omne mihi, dum sospes vita sit illi.
 Panis hic et piscis, lac, mel, butyr atque legumen,
 Hic mihi vestitus, manet hic cervisa, lyeus;
 Hic medicina vicens, medicali et dogmate pollens
 Corpore depellit, quicquid languoris adesit.

MUSA

POETA

11 cum *Duemmler*: cu *S*III 2 remex *Duemmler*: rem ex *S* 4 locorum (*post. o ex r corr.*) *S* 13 tenent (*post. n ex o corr.*) *S*16 ualito *S*: corr. *Duemmler* 22 quod tetigit *S*: corr. *Duemmler* 23 Qua tu *Duemmler*: Quantu *S*26 honestius *S* 33 dogmata *S*: corr. *Duemmler*11 sq. *Fortun. IX 2, 101 sq.*III 9 cf. *Verg. ecl. 3, 75 si, dum tu sectaris apros, ego retia servo.* 10 cf. *Walahfr. 3, 104 (PAC. II 307) et 75, 1 (PAC. II 412)* Musa soror 25 quo et in itinere utaris et dum es in claustro.30 ich hab alles zur Genüge, solang er lebt. 31 cf. *Ermenrici epist. p. 36 D. (v. 31); inde, quod carnem non commemorat, sed piscem, carmen ieiuniorum tempore scriptum consequi videtur.* 34 i. e. adhaesit.

MUSA

35 Quid morer in multis? iste est mihi summa salutis,
Cuius dante deo vitam munimine duco.

Pró cur nescivi, cur hæc non ante notasti?
Si prius hæc scirem, si velles pergere, nollem
Atque aliud loquerer, quam dudum nescia farer?
40 Novi nunc equidem, qua te ratione reformem.
Debita narrasti, quibus es tu debitor illi:
Suadeo nunc tibimet, quod fas et iura perurgent,
Reddere coneris, quæ te debere fateris.
Vox mandat Pauli cunctis sua debita reddi,
45 Seu vectigalis vel honoris sive timoris.
Giskalis hunc vicus testatur vera locutum;
At tu testeris, si verum dicere noris.

POETA

Quo tendas monitu, iam, nympa, recolligo sensu;
Iam satis agnosco, quæ solvam debita domno.
50 Aulam Christi intrans et iugia vota frequentans
Assiduis precibus dependam dragmata census:
Si non restituam mnarum quam debeo summam,
Attamen ut possum nitor limare talentum.
Si nequeo factis, lucror hoc conamine mentis.
55 Psalmigraphus certe canit in se vota manere,
Quæ domino reddat laudisque altaribus addat.
Sic ego sic operis patuli cum reddar inanis,
Intus adinvenio, manuum quo facta rependo;
Quamquam sint, operis quæ damna leventque laboris,
60 Quæ manibus fieri possint liquidoque videri
Ac valeant vilem servi superare laborem:
Cultro menbranas ad libros presulis aptans,
Pumice corrodo pellique superflua tollo
Et pressando premens ferrumque per aequora ducens;
65 Linea signatur, cum regula recta tenetur;
Tunc quoque litterulis operam dans sæpe legendis,
Quod minus aut maius scriptor depinxit anhelus,
Rado vel adiungo, placeant ut grammata domno,
Prospera cui vitæ Galli da Christe favore
70 Otmarique preces ad
Pontifici, domino, pastori semper amando.

47 verum *Duemmler*: uera (ex v. 46) *S* 48 recolligo (*extr. litt. ex corr.*) *S* 52 minarum *S*,
pronuntiationis causa, ut crisima apud Hucbaldum eclogae v. 30 cod. Trev. m. 1: corr. Duemmler 59 *sqq.*
multa evanida suppl. man. rec.; supplementa fide digna sunt v. 59 -ris quædam — entque laboris, 60 liquidoque
videri, 61 superare laborem, 62 libros presulis aptans, 63 que superflua tollo, 64 -umque per aequora ducens,
65 -la recta, 66 -s operam dans sæpe legendis, 67 -in- (verbi minus) et maius scriptor depinxit anhelus,
v. 68—71 præter initiales toti; litterulae quæ legi possunt ex scriptura primitiva, quadrant ad supplementa
59 supplevi 65 tenetur suppl. Duemmler

38 *sq.* nollem i. e. nonne vellem (et aliud loquerer)? 39 farer *leonini versus causa* (dudum: 'vorhin').
44 *Rom. 13, 7.* 46 'Hieronym. de viris illustr. c. 5 (II 835 V. = p. 10, 12 Herding; cf. VII 762 V.) Paulus
apostolus . . de tribu Benjamin et oppido Iudaeae Giskalis fuit.' *Duemmler a. 1898. Diversum est*
Gischala oppidum Galilaeae (cf. Hegesipp. IV 4 p. 227 Weber; Iosephus Rufini, bell. Iud. II 25 sq. IV 4
p. 700. 739 ed. Basil. a. 1524), cuius meminisse debebat R. A. Lipsius, apokr. Apostelgesch. II 2 p. 265.
52 *Luc. 19, 13 sqq.* 55 *psalm. 64, 2.* 62 *sqq. cf. Wattenbach, Schriftwesen³ p. 208 (p. 207 sqq.).* 64 *con-*
structio inconcinna. 67 anhelus: nimis festinans. 70 Otmarus secundus Sangallensis monasterii abbas.

SYLLOGA CODICIS SANGALLENSIS CCCLXXI.

Salomoni abbati adiungimus monachorum suorum carmina, quae quidem nondum a Duemmlero tomis primo aut secundo inserta erant. Quibus in componendis id egimus, ut primo loco corpus codicis Sangallensis n. 381¹ integrum exhiberemus, deinceps nonnulla aliorum codicum carmina ederemus. Exclisimus sequentias quas ut sui generis opus alio loco exhibere visum est.

De poetis lectorem relegamus ad Ekkeharti IV. casus s. Galli a G. Meyer de Knonau doctissimis commentariis instructos²; hic de carminibus historicis post Duemmlerum³ et Heidemannum⁴ paucis agendum est, cum neutri prorsus assentiamur atque adeo longius procedamus Heidemanno quamquam aliis causis commoti.

In Waldrammi carmine XVII Rex benedice veni Duemmlerus, carmina saluatoria omnia ad Karolum III. die 6. mensis decembris a. 883 a monachis Sangallensibus receptum⁵ pertinere ratus, verba

Hos inter populos nostri miserere, monarchos,

Commonitus fido a Salomone tuo

ad Salomonem II episcopum Constantiensem rettulit. At Heidemannus⁶ non iniuria monet, melius Salomonem III Conradi amicum intellegi, praesertim cum is etiam s. Galli abbas fuerit. Specioso argumento aliquid tribuendum videri concessit Duemmler⁷ neque vero Waldrammus ita tantum ut monachus orat pro fratribus (quamquam id quoque facit), sed etiam ut Suevus pro popularibus:

Francia te Suevis, o rex, dimisit alendis;

Iam pecuare tuum pasce diu viduum,

quo disticho Heidemannus uti nescivit, et recte ei obloquitur Duemmler⁸. Nam ille versum hexametrum solum attulit: omisit pentametrum, unde potissimum confirmare poterat sententiam suam. Pascere gregem iubetur rex; qui grex si diu viduus (sc. pastore) fuit, fieri non potest, quin per pastorem rex intellegatur. At Karolus III, qui numquam Suevorum

1) Cf. Duemmler, *St. Galler Denkmale* p. VII (= *Mitth. der antiquar. Gesellschaft in Zürich* XII 6); Scherrer, *Verzeichniss der Hss. der Stiftsbibliothek von St. Gallen* p. 130. 2) *St. Gallische Geschichtsquellen* III (= *Mitth. zur vaterländischen Geschichte*, hrsg. vom historischen Verein in St. Gallen. Neue Folge, 5. und 6. Heft), St. Gallen 1877. 3) *St. Galler Denkmale* p. 255 sqq. 4) *Forschungen zur deutschen Geschichte* VII p. 425 sqq. 5) *Ostfr.*² III p. 220; Muehlbacher, *Regesten des Kaiserreichs unter den Karolingern* I p. 634. 6) *Forschungen* VII p. 454 adn. 1; similiter iam Schubiger, *die Sängerschule St. Gallens* p. 62. 7) *N. A.* IV p. 581. 8) *N. A.* I. I.

suorum rex esse desierat, a. 883 ita salutari plane non potuit. Conradus autem post Ludovici IV infantis regnum, immo interregnum¹ perapte ita salutatur. Hinc certo consequitur, Salomonem III et Conradum I accipiendos esse. Accedit, quod d. 11. Ian. a. 912 Conradus vix a s. Gallo reversus monasterio tradidit donativum quoddam suae dictionis in loco *Munichinga* interventu et admonitione fidelissimi nobis (ut ait²) Salomonis episcopi. Quae verba ab intercessionum formulis, quae in Conradi diplomatis occurrere solent, ita discrepant, ut facile conicias non casu ea consentire cum Waldrammi versu

Commonitus fido a Salomone tuo.

Id deinde carmen, quod sequitur, XVIII Imperatorum genimen potentum nemo adhuc dubitavit ad Karolum III pertinere, quem aperte significari putabant his verbis:

Franciae reges micuere, patres
Fulgidi regis Karoli, per orbem;
Nec minus matres Alemanna tellus
Misit honoras.

At Karolus III ante a. 883 non videtur ad s. Galli monasterium devertisse; tum vero iam imperator erat. Non nescio, etiam imperatores passim reges dici³; at hic poeta imperatores maiores regi opponit:

Imperatorum genimen potentum,
Macte regnorum novitate mira;
Semper antiquis famulis, benigne
Rex, miserere.

Quamobrem, si quis regnorum novitatem et antiquos famulos ad Karolum III Suevorum regem novis regnis nuper auctum referre velit, tamen dubitatio aliqua haerebit. Neque vero necessarium est, carmen ad Karolum spectare, si distinguas:

Franciae reges micuere, patres
Fulgidi regis, Karoli per orbem

i. e. 'die Karolinger, die Vorfahren des erlauchten Königs'. Ambigua nobis videtur elocutio; aequales cum regem suis ipsi oculis viderent, offendi non poterant. Quod autem Conradus non fuit ortus de stirpe Karolorum, tamen videtur speciem regni legitimi affectasse⁴; nec scimus, unde Glismout⁵, mater eius, nata fuerit. Incertum igitur videtur, ad utrum regem hoc carmen pertineat.

Incertain etiam de carmine XVI Suscipe clementem iudicium est; letaniam rhythmicam autem (c. XV) ad Conradum referendam esse certum est; quod enim in aliis codicibus pro Conrado Henricus dicitur⁶, quamquam aliter iudicat Bresslau⁷, tamen eam interpolationem censeo, cum nullum horum carminum Conradi I aetate recentius sit.

Carmen Salve festa dies laudabilis atque beata ex codice Sangallensi 360 a Duemmlero editum erat; in quo quod de episcopis regi insidiatis agitur v. 9 sq., non minus recte ad synodum Althemiensem refertur, in qua episcopi se contra Conradum conspiraturos non esse iuraverunt, quam ad Karolum et Liutwardum episcopum Vercellensem.

Plurima carmina etiam in aliis codicibus extant, Sangallensibus potissimum, quos enumerat Scherrer in hymnorum initiis (p. 509—530); praeterea in Monacensibus 14083

1) Sic ipse Salomo III sentiebat; cf. carm. I v. 177 (p. 302):

Principe destituit multo nos tempore languor
Infantis adhuc perfungens nomine regis.

2) M. G. DD. I p. 3, 8.

3) Cf. Traube in tomo III p. 806^a.

4) Cf. Duemmler, Ostfr.² III

p. 574 adn. 1 extr.

5) Cf. Duemmler, Ostfr.² III p. 576 adn. 2.

6) Cf. appar. crit. ad XVI 31.

7) N. A. I p. 420 sq.; cf. Wattenbach, N. A. II p. 439; neuter syllogae Sangallensis meminit.

et 14845 (e quibus carmen XII Rex sanctorum angelorum mihi descripsit Traube) atque in duobus Mindensibus, quorum alter nunc Guelferbyti extat (Helmstad. 1110), alter Berolini (theol. Q. 11); utrumque Monacensem et Sangallenses 378. 380, dum plagulas corrigo, inspicere licuit. Berolinensem ad carm. II—IV. VI adhibui non ita magno cum fructu; neque omnino ex ingenti librorum reliquorum copia multum expectare licebit subsidii critici; quamquam neumarum historiographo non erunt neglegendi.

I.

VERSUS HARTMANNI ANTE EVANGELIUM CUM LEGATUR CANENDI.

1. Sacrata libri dogmata
portantur evangelici
cunctis stupenda gentibus
et præferenda laudibus.	Item Sacrata
2. Mundemus omnes corpora
sensusque cordis simplici
purgantes conscientia
verba pensemus mystica.	Cunctis
3. Vultu declini pariter
clausa tenentes stomata
stemus intentis auribus,
ut decet ante dominum.	Sacrata
4. Nec sat videtur sonitus
auditu solo capere,
ni cor purgatum teneat
factisque iussa compleat.	Cunctis
5. Sic mandat ipse maximus
magister, summi filius,
sensus nostrorum pectorum
arvis diversis comparans.	Cunctis
6. 'Sunt' ait 'rura plurima,
quæ semen frugis spargitur;
censu sed multum dispari
reddunt accepta fœnora.	Sacrata
7. Quædam saxorum stramine
replentur nimis pessimo,
frugemque necat maximus
ardor solaris luminis;	Cunctis
8. Quædam siccato germine
replentur spinis horridis;
viarum strata plurimis
officiunt seminibus.	Sacrata
9. Ast qui felices fertili
glebas foecundat germine,
illum lætantem cumulat
fructus laboris centuplex'.	Cunctis

I *S(angallensis 381)* p. 23; cum legatur *om. Sang. 378. 380* 1, 3 gentibus *bis Sang. 380* 3, 1 Vultus *S et Sang. 378. 380* 4, 2 capere *sic S et Sang. 378. 380* 5, 4 artus *Sang. 380*

I i. e. antequam legatur evangelium (= parabola seminantis, *Matth. 13, 3 sqq.?*). 3, 2 i. e. ora.

10. Sic voluntatis integrae
perfecta nitent opera,
terraque cordis optimi
centenum refert numerum. *Sacrata*

II.

VERSUS EIUSDEM DE NATALI INNOCENTUM AD PROCESSIONEM.

- Salve, lacteolo decoratum sanguine festum;
Salvete, innocua corpora fusa neci.
Concinit ecce, deus, tibimet grex iste pusillus,
Festivum laude pręveniando diem, *Salvete innocua*
5 In qua morte pia puerorum maxima turba
Occidit et victrix regna superna capit. *Corpora*
Nam, quia terrenum metuit disperdere regnum,
Impius immani rex feritate furit. *Salve*
Audierat regem, quem cuncta oracula dudum
10 Spondebant vatum, virgine matre satum, *Salvete*
Iudaicę gentis cui debita regna manerent,
Hocque magos stella testificare nova. *Corpora*
Nec mora, pestifera succenditur efferus ira,
Dum sibi pręripier regia iura timet. *Salve*
15 Mox iubet innocuam ferro prosternere plebem
Destinat atque neci corpora lacteola, *Salvete*
Perderet ut Christum, dum nemo evaderet ipsum
Inter et innumeros sterneret hunc pueros. *Corpora*

III.

ITEM EIUSDEM DE EADEM FESTIVITATE.

1. Cum natus esset dominus,
turbatur rex incredulus;
magi tulerunt munera,
quos stella duxit pręvia.	3. Adorant magi dominum,
viamque carpunt aliam,
nec sevi regis impiam
ultra vident pręsentiam.
2. Herodes rex interrogat,
quo Christus nasci debeat,
locumque dici flagitat,
ut hunc necare valeat.	4. Tunc rex Herodes fervida
succenditur insania
mandatque sterni milia
lactantium innumera.

II Versus in vigilia innocentum ad processionem *inscribit B(erol. theol. Q. 11) fol. 115r, in quo Sal post v. 10. 14 scriptum est* 7 quia *sic SB* 11 cui *sic SB* 17 ut *S: et B* 18 sterneret hunc pueros *sic SB*

III Versus in epiphania domini ante evangelium *inscr. B* 1, 2 Turbatus *B¹* 4, 4 lactantium *sic SB; item 9, 1*

II d. 28. Decembr.; *carm. 2 et 3 a pueris cantari ex 2, 3. 3, 10, 1 recte conclusit Schubiger, Sängerschule p. 66⁴. 67¹.* 5 turba *sic Sangallenses poetae saepe pro turma (cf. 17, 5. 20, 6, 3).* 9 *Iuvenc. I 195 omnia quem vatum spondent oracula Christum, I 237 omnia venturum spondent quem oracula vatum.* 12 hoc: *sc. regem quendam natum esse.* 17 sq. *elocutio parum accurata: 'ut Christum perderet, dum eum quoque sterneret'.*

<p>5. Completur seŕva iussio:
mactatur omnis pusio;
aetatis bimę parvuli,
vel infra, subduntur neci.</p> <p>6. Mas omnis infans occidit,
quem novus partus protulit;
scrutatur, ah! cunabula
ac ipsa matrum ubera.</p> <p>7. Quid furis, crudelissime
o carnifex et pessime?
hic solus, qui requiritur,
impune Christus tollitur.</p> | <p>8. Pectus tenellum rumpitur,
matrum sinus perfunditur;
sed lactis plus quam sanguinis
de loco stillat vulneris.</p> <p>9. Salve, lactans exercitus,
flores sanctorum martyrum,
ad aram summi numinis
qui lęti semper luditis.</p> <p>10. Nos vos laudantes pueros
semper iuvate precibus,
vobiscum uti iugiter
possimus lęti psallere.</p> |
|---|---|

IV.

ITEM EIUSDEM AD PROCESSIONEM DIEBUS DOMINICIS.

Humili prece et sincera devotione
Ad te clamantes semper exaudi nos.

<p>Summus et omnipotens genitor, qui cuncta creasti,
Aeternus Christus filius atque deus,
Necnon sanctificans dominator spiritus almus,
Unica maiestas trinaque sola dei!</p> <p>5 Ipsa dei genitrix, reparatrix inclita mundi,
Quae dominum casto corpore concipiens
Perpetua semper radias cum virginitate,
Indignos famulos, virgo Maria, tuos —</p> <p>10 Aeterno semper lumine conspicuus,
Agmine ter trino supero per sydera regno
Laudibus ęternum concelebrans dominum —
Petrus cum Paulo, Thomas cum Bartholomeo
Et Iacobus sanctis nos relevent precibus,</p> <p>15 Andreas, Matheus, Barnabas atque Iohannes,
Mathias, Lucas, Marcus et altisonus.
Coetus apostolicus duodeno sydere comptus,
Propitius cunctos protege nos famulos
Et, quos multiplices lacerant per crimina pestes,</p> <p>20 Peccata absolvens fac bona cuncta sequi.</p>	Ad te Ad te Humili Humili Ad te

IV Letania in dominicis diebus *inscr. B*; Dominicales letaniae *inscr. M(onac. 14083)*, in quo carmen ut cetera quae in eo extant, ad s. Emmerammi usus audacissimis mutationibus refectum et dimidia fere parte decurtatum est *inscr. v. 2 semper] xpę M || 7 Perpetua semper radias (radians B) cum virginitate sic SB post v. 8 H, post v. 12 Ad add. B (talía abhinc non adnoto; sequor S) 19 multiplices sic SBM*

III 5, 2 — 6, 4 *cf. Prudent. cathem. 12, 101 sqq.* mas omnis infans occidat, scrutare nutricum sinus, interque materna ubera ense cruentet pusio. 7, 4 *cf. ibid. v. 135 sq.* unus tot inter funera impune Christus tollitur. 9 *cf. ibid. v. 125 sqq.* salvete, flores martyrum, . . . † aram ante ipsam simplices palma et coronis luditis.

IV 8 famulos tuos (*cf. 7, 4 releva (v. 14)*). 13 neque omnes enumerat apostolos neque apostolorum numero continetur, quibus addit non solum evangelistas Lucam et Marcum, sed etiam Barnabam Pauli sodalem: etsi sic quoque duodecim fiunt. 17 *cf. 12, 2, 1.*

Nunc Stephanus, Linus, Clemens, Anacletus et almus,
 Xistus, Alexander Corneliusque pius,
 Yppolitus, Vitus, Laurentius atque Modestus
 Chrisogonusque pius nos miserando iuvent. *Humili*
 25 O vos martyrio decorati in nomine Christi
 Conspicui testes, purpurei proceres,
 Qui bello invicti superastis doemonis iras,
 Conspirata manus vincere morte minas! *Ad te*
 Silvester, Damasus, Gregorius Ambrosiusque,
 30 Hilarius, Zeno, Maximus atque Leo,
 Martinus, Proculus, Caesarius, Eusebiusque
 Orent pro nostris criminibus variis. *Humili*
 Ordo sacratus confessorum praecipuorum,
 Auxilio tutos undique redde tuos
 35 Atque tua nosmet prece, dimittendo reatum;
 Nos fragiles multum cladibus omnigenis. *Ad te*
 Paulus et Antonius, Macharius Arseniusque,
 Pachumius, Beda, Attala, Pafnutius.
 Bertolfus, Libertinus, Basilius atque
 40 Hjeronimus doctor, nos miserate, precor. *Humili*
 Galle, dei summi miles fortissime Christi,
 Nobis nunc famulis auxiliare tuis.
 Nil sic perspicuum poterit vox clara referre
 Ut decet in tali nunc patris obsequio. *Ad te*
 45 Hic tibi perpetuis resonant concentibus aedes,
 Ossibus et sacris semper habetur honos,
 Cum leti famuli celebrant hic festa benigni,
 Laudibus instantes nocte dieque tuis. *Humili*
 Dirige corda pius, et tempora dirige nostra
 50 Atque dies letos ducere da famulos,
 Ut semper valeant tibimet cantare quieti,
 Te quoque celesti cernere luce poli. *Ad te*
 O dilecte deo, radians virtute corusca,
 Sancte Otmare pater, iunge preces pariter.
 55 Intercede pius, veniam poscendo misellis
 Aureque iam blanda carmina percipiens. *Humili*
 Summe dei cultor, monachorum rector et abba,
 O Benedicte, sacer atque benigne pater,
 Istud coenobium coetumque tibi famulantum
 60 Nostraque sanctificans cuncta tuere simul. *Ad te*
 Felicitas, Felix, Eulalia, Digna, Verena
 Petronellaque cum perpete Perpetua,

22 Xistus *B* 24 miserando *S*: miserando *B* 33 caesura caret (Ordo sacer confessorum quoque
 precipuorum *M*) 35 dimitendo *B* 39 Bertolfus *B* 43 vox sic *SB* 45 perpetuis resonant *B*
 (cf. *carm.* 23, 11): perpetuo resonant *S* (perpetuo fort. recte) 51 U/t (*eras. v*) *S* 62 perpete sic *SB*

21 cf. *catalogum sanctorum in letaniis Sangallensibus invocatorum.* 34 (*Hartmanni*) = 6, 22
 (*Ratperti*). 36 sc. *sumus*. 45—52 = 23, 11—14. 19—22 (*Schubiger p.* 342). 59 quod sc.
Sangallense monasterium regulam s. Benedicti sequebatur. 62 ludit in nomine Perpetuae; cf. *p.* 264
adn. 4.

	Agnes atque Agathes, Christina, Euprepia, Tecla, Eufemia, Regula, Eugenia atque Bona;	Humili
65	Virginitate chorus resplendens candidularum Turba puellarum integritate nitens, Quae geminis gaudes pulchrum decorata coronis, Laude pudicitiae martyriique simul!	Ad te
70	Omnes nunc sancti, nostris succurrite lapsis Et veniam cunctis ferte iuvando malis. Nam vestris precibus, petitis quaecumque rogantes, Annuit ipse pius nilque negat dominus.	Humili
75	Pacem perpetuam rogitamus (prospice, Christe) Et sanę vitę gaudia longa diu. Temperiem cęli tribuens, ut copia frugum Omnibus exundet ubere letitia.	Ad te
	Agne dei patris, qui mundi crimina tollis, Optatę pacis munera dona tuis.	
80	KYPPIE ΠΑΝΤΟΚΡΑΤΟΡ ΥCOC † sodisse TE ΠΑΝΤΕC CY ΒΑCΥΛΕΥC ΥΜΩΝ ΧΡΙCΤΕ ΕΛΕΥCΟΝ ΥΜΑC	Humili

V.

VERSUS FORTUNATI DE RESURRECTIONE DOMINI.

Ed. F. Leo, *carm.* III 9, 39 sqq. p. 60 sq.

VI.

VERSUS RATPERTI AD PROCESSIONEM DIEBUS DOMINICIS.

	Ardua spes mundi, solidator et inclyte cęli, Christe, exaudi nos propitius famulos.	
	Virgo, dei genitrix, rutilans in honore perennis, Ora pro famulis, sancta Maria, tuis.	Christe
5	Angele summe dei, Michahel, miserescito nostri; Adiuvet et Gabrihel atque pius Raphahel.	Ardua
	Aspice nos omnes clemens, baptista Iohannes, Petreque cum Paulo nos rege doctiloquo;	Christe
10	Coetus apostolicus sit nobis fautor et omnis Ac patriarcharum propheticusque chorus.	Ardua

78 donā SB: mitte M (*metri causa*) 79 sq. KYPPIE (Kyrie B) pantocrator ysos sodisse tepantes | Suba syleos (*sic S: Sub asileos B*) ymon ΧΡΙCΤΕ eleyson ymas SB; ab Hartmanno *graecis litteris scripta videntur; temptaveram Κύριε παντοκράτορ, ὑποῦσ' ὡδαῖς σέ γε πάντες. Σὺ βασιλεὺς ἡμῶν· Χριστέ, ἐλέησον (trisyllabum; cf. 6, 39) ἡμᾶς, sed ysos defendit Notker sequent. 37 Pez ('K. π.' ἱσως ὠδίσετε πάντες G. Morin, ut saepe pariter canite).*

VI Alia *inscr.* BM

63 Agathes *nominativus*; cf. 6, 23. 69 'unseren Fehlritzen'? 'uns Gefallenen'? cf. 6, 27 omnes o sancti, nostrae succurrite vitae (*Ratperti*). 73 petere solent Sangallenses pacem (6, 31; 15, 23), sanitatem corporum (15, 24; 22, 9, 2), temperiem caeli ('gut Wetter': 6, 33; 15, 22; 22, 9, 1 et 10, 3), fruges (6, 34; 15, 22; 22, 10, 2). 77 cf. Ioh. ev. 1, 29.

VI 2 cf. v. 39.

POETAE LATINI Aevi CAROLINI IV.

- Poscere nunc Stephanum studeamus carmine summum
 Ut cum martyribus nos iuvet ipse pius. Christe
 Inclyte Laurenti, qui flammās exsuperasti,
 Victor ab ætherio nos miserare choro. Ardua
 15 Splendide Silvester, Gregori ac sancte magister,
 Nos quoque cum sociis ferte iuvando polis. Christe
 O Benedicte, pater monachorum, Galleque frater,
 Cum reliquis sanctis nos refovet polis. Ardua
 Maxime de Suevis superis coniuncte catervis,
 20 Sancte Otmare, tuum lætifica populum. Christe
 Inclyte Magne, tuam clemens nunc inspicie plebem;
 Auxilio tutos undique redde tuos. Ardua
 Virgineos flores Agnes Agathesque ferentes,
 Auxilio vestris addite nos sociis. Christe
 25 Innocuos pueros resonemus laude peractos,
 Qui modo nos pueros dant resonare melos. Ardua
 Omnes o sancti, nostrę succurrite vitę
 Perque crucem sanctam salva nos, Christe redemptor,
 Ira deque tua clemens nos eripe, Christe.
 30 Nos peccatores audi, te, Christe, rogamus;
 Ut pacem nobis dones, te, Christe, rogamus;
 Crimen ut omne tuis solvas, te, Christe, rogamus;
 Aurę ut temperiem dones, te, Christe, rogamus;
 Ut fruges terrę dones, te, Christe, rogamus;
 35 Ut populum cunctum salves, te, Christe, rogamus;
 Ecclesiamque tuam firmes, te, Christe, rogamus.
 Fili celsithroni, nos audi, tete rogamus;
 Agne dei patris, nobis miserere pusillis:
 Christe, exaudi nos, O KYPPIE YMOM EΛEYCON.

VII.

ITEM EIUSDEM AD EUCHARISTIAM SUMENDAM.

- Laudes omnipotens ferimus tibi, dona colentes
 Corporis immensi sanguinis atque tui:
 Tangimus ecce tuam, rector sanctissime, mensam;
 Tu, licet indignis, propitiare tuis. Laudes
 5 Propitiare pius: peccata absolve benignus,
 Prosit ut invictis appropriare sacris. Corporis
 Angelus ætheriis sanctus descendat ab astris,
 Purificans corpus cor pariterque pius. Laudes

11 *sqq.* licentissime immutavit *M* 14 miserate *SB*: correxi; putavit auctor falsi pluralis, Victorem
 novum sanctum esse, cum dicatur Laurentius victor saeculi 15. 16 *om. B* 18 sanctis sic *SB* 21 in-
 spice sic *SB* 23 agatheque *B*¹ 25 laude/ *B* peractos (i. e. peremptos) *Canisius*: p arctos *S*, per
 actos *B* 37 audi//te | te rogamus *B* (eras. te vel to); *Ratpertus* cur audi, te rogitamus scribere noluerit,
 nescio (nos exaudito, precamur *M*) 39 Kirie *B* (latinis litteris); lege ω̃ Κύριε, ἡμῶν ἐλέησον.

VII Ad eucharistiam suscipiendam *inscr. Sang. 376*, Versus ad sum. euch. *inscr. M* 3 Pangimus
 e. t. r. s. laudem *M* 7 descendat sanotus *M*

16 'führet auch uns durch eure Fürbitte in den Himmel (wo ihr selbst seid)'. 22 (*Ratperti*) = 4, 34
 (*Hartmanni*). 23 cf. 4, 63. 26 pueri cantant (*Schubiger, Sängerschule p. 65*) 27 cf. 4, 69 omnes
 nunc sancti, nostris succurrite lapsis (*Hartmanni*). 39 cf. v. 2; ω̃ κύριε, ἡμῶν ἐλέησον (trisyllabum).

	Hęc medicina potens cęli nos ducat in arces,	
10	Interea terris dans medicamen opis.	Corporis
	Quod colimus, fragiles salvator respice clemens,	
	Summeque, pascentes protege, pastor, oves.	Laudes
	Protege, quas recreas, hostis ne proterat illas,	
	Consolidans dono nos sine fine tuo.	Corporis
15	Nam sumus indigni, quos ornes munere, tali;	
	Tu pietate tua, rex, rege castra tua.	Corporis
	Hoc, pater omnipotens, cum Christo perface clemens,	
	Spiritus atque potens, trinus et unus apex.	Laudes

VIII.

VERSUS AD REGEM SUSCIPIENDUM.

	Salve proles regum invictissimorum.	
	Dominus deus exercituum memoriale tuum: Salve	
	Et tu ad dominum deum tuum converteris; Salve	
	Misericordiam et iudicium custodi	Salve
5	Et spera in domino deo tuo semper.	Salve
	Salve proles regum invictissimorum.	

IX.

ITEM DE VETERI TESTAMENTO.

	Benedictus eris ingrediens et benedictus egrediens,	
	Benedictus in civitate et benedictus in agro,	
	Benedictus fructus ventris tui et fructus terrę tuę,	
	Benedicta horrea tua et benedicta cellaria tua.	
5	Dabit dominus hostes tuos corruentes in conspectu tuo,	
	Faciat te dominus excelsiorem cunctis gentibus.	

VIII 3 domin- in ras. S 5 domino (d in ras.) S

IX 6 fort. Faciet ex Vulgata

VII 11 quod te colimus. 13 quas oves (quos in quas corr. Sang. 376) recreas eucharistia.
16 non propter meritum, sed mera pietate.

VIII de carminibus 15 sqq. dictum est p. 315 sq.; carm. 8—11 ad Karolum III. recte referri solere, vel inde apparet, quod hic etiam regina suscipitur (carm. 11): Conradus autem Cunigundam a. 913 in matrimonium accepit (cf. Duemmler, Ostfr.³ III p. 592). 1 rex invictissimus sollemne in diplomatis. 2—5 Osee 12, 5 sq. Et dominus deus exercituum, dominus memoriale eius; et tu ad deum tuum converteris; misericordiam et iudicium custodi, et spera in deo tuo semper.

IX deuteronom. 28, 1—7: Si autem audieris vocem domini dei tui, ut facias atque custodias omnia mandata eius, quae ego praecipio tibi hodie, faciet te dominus deus tuus excelsiorem cunctis gentibus, quae versantur in terra, venientque super te universae benedictiones istae et apprehendent te, si tamen praecepta eius audieris. Benedictus tu in civitate et benedictus in agro; benedictus fructus ventris tui et fructus terrae tuae, fructusque iumentorum tuorum, greges armentorum tuorum et caulae ovium tuarum; benedicta horrea tua et benedictae reliquiae tuae; benedictus eris tu ingrediens et egrediens. Dabit dominus inimicos tuos, qui consurgent adversum te, corruentes in conspectu tuo: per unam viam venient contra te, et per septem fugient a facie tua.

X.

UNDE SUPRA NOTKERI MAGISTRI.

<p>1. Ave, beati germinis
invicte rex et inclyte;
omnis tibi militia
occurrat ovans cēlitum.</p>	<p>3. Agonithetę apostoli,
victoriosi martyres
omnesque sancti ordines
semper vocent te laudibus. Ave</p>
<p>2. Intacta Christi genitrix,
mater honora virginum,
chorum pudicum socians
tibi procedat obviam. Ave</p>	<p>4. Nos pro statu parvi loci
reique modo pauperis
lētantes pio domino
occurrimus in omnibus. Ave</p>
5. Hęc ipsa gaudent tempora
floreque verno germinant,
adventus omni gaudio
quando venit optatior.

XI.

ITEM RATPERTI AD REGINAM SUSCIPIENDAM.

- Aurea lux terrę, dominatrix inclyta, salve,
Quae domibus nostris nunc benedicta venis.
Larga maneto tuis semper, clarissima, servis,
Qui tibi mente canunt, carmen et ore ferunt. Aurea
- 5 Plus hodie solito radiat sol clarus in alto,
Cumque serena venis, nubila cuncta teris. Que
- Floribus arva nitent, quia te nos visere cernent,
Foetibus atque solum germinat omne bonum. Aurea
- Gloria magnificę rutilas celsissima Romae
10 Atque Italos radiis comis amoena tuis. Que
- At tibi se famulam prębet Germania fidam,
Sępius et facie te cupit aspicere. Aurea
- Caesaris ipsa decus populorum corrigis actus,
Pluribus et validis imperitans populis. Que
- 15 Nunc sine fine vale, miserans et nostra tuere;
Sit tibi magna salus, laus, honor atque decus.

XII.

AD DESCENSUM FONTIS.

<p>Rex sanctorum angelorum,
1. Ora primum tu pro nobis,
et ministri patris summi</p> | <p>totum mundum adiuva.
virgo mater germinis,
ordines angelici. Rex</p> |
|--|---|

X 1, 4 occurrat (at in ras.) S

XI 7 cernunt Duemmler praeter leoninitatem

XII cf. Mone I 183 sqq. 1, 1 germinans Monac. 14083 ex corr. m. 1, Monac. 14845

X unde supra i. e. ad regem suscipiendum (cf. carm. 8). 3, 1 cf. glossam codicis Bernensis misc. A 91 nr. 18 agoniteta (sic per -i-): preliator vel praemii auctor (Loewe, Prodrum. p. 160). 3 ordines angelorum (cf. 12, 1, 2), confessorum, virginum (12, 3, 1). 4 modeste loquitur (Duemmler, Denkm. p. 255); cf. 16, 2 Galli tecta sub alta pii. 5, 4 quandoquidem.

XI 1 dominatrix inclyta caeli Hrotsv. Mar. 13. 2 cf. 16, 3 iam benedictę veni; 17, 1 rex benedictę veni. 5 hodie sol radiat plus quam solet. 6 ludit in serenitate. 12 'von Angesicht'. 14 comparativi vis nulla. 15 sine fine vale formula.

2. Supplicate Christo regi, supplicetque permagnorum	coetus apostolici, sanguis fusus martyrum.	Rex
3 ^a . [Sancte Galle, pater alme, quo dignetur his festivis	tuo fac oramine, interesse gaudiis.]	
3. Implorate, confessores quo donetur magnę nobis	consonęque virgines, tempus indulgentię.	Rex
4. Omnes sancti atque iusti, ut purgetur crimen omne	vos precamur cernui, vestro sub iuvamine.	Rex
5. Huius, Christe rector alme, qui plasmasti protoplastum	plebis vota suscipe, et genus gignentium.	Rex
6. Fac interna fontis huius qui profluxit cum cruore	sacratum mysterium, sacro Christi corpore.	Rex
7. Mitte sanctum nunc amborum in hanc plebem, quam recentem	spiritum paraclytum fons baptismi parturit.	Rex
8. Presta, patris atque nati ut te solum semper omni	compar sancte spiritus, diligamus tempore.	Rex

XIII.

VERSUS AD INTROITUS ET COMMUNIONES.

Antiphonarium missae (cod. Sangall. 381 p. 50—141) ab hac Sylloga exclusimus.

XIV.

VERSUS RATPERTI DE FESTIVITATE SANCTI GALLI.

Annua, sancte dei, celebramus festa diei, Qua, pater, e terris sydera, Galle, petis. Ecce dies populis micat hæc sanctissima nostris, Quorum tu princeps auctor ad astra meas.	Annua
5 Finibus occiduis abiens succedis eois, Dans lucem plebi dogmatis igne tui. Quę tenebrosa fuit, fidei nec luce refulsit, Per te cęlestem coepit habere diem.	Qua Annua
10 Hic, ubi nocticolę tenuere cubilia larvę, Ad laudem Christi psallit ubique chorus. Hic fuit ecce feris statio gratissima sevis: Nunc sedes sanctis te respuente manet.	Qua Annua

3^a in mg. super. add. S² (man. antiqua, sed diversa); de carmine ad s. Galli usum adaptato recte iudicat Mone (erraverat Schubiger p. 37) 4, 2 iuvamine S: oramine Monacenses (cf. 3^a, 1) 6, 1 Fac] Hac Monacenses (in Monac. 14083 radendo correctum) 7. 6 ponunt Monacenses, in quibus deinceps additur hoc colon 8^a

Ut letetur mater sancta tota nunc aeclesia
et profectu renascentis tantę multitudinis.

XIV cod. Sangall. 381 p. 142; folia rescripta (scriptura primitiva 12 versus plus occupabat; quae erasa est priusquam rubricator initiales adderet) 1 celebremus Canisius 12 resonante Canisius; 'da du sie verscheuchst' (cf. v. 14)?

XII 2, 1 cf. 4, 17. 6 Ioh. ev. 19, 34.

XIV 3 d. 18 mensis Octobris. 5 abiens ex Hibernia in Helvetiam. 9 cf. Hrotsv. prim. 231 sq. P. silvestremque locum Faunis monstisque repletum fecit mundatum divinis laudibus aptum.

	Tu, pater, huc veniens fers tecum pacis honores, Hinc totum pellens, quicquid adesse nocet.	Qua
15	Expuleras nocuum, complens dulcedine totum, Quo corpus linquens spiritus astra petit.	Annua
	En hodie meritam tu post certamina palmam Sumpsisti, GALLE: protege nos hodie.	Qua
	Iam super astra nitens famulorum suscipe laudes, 20 Qui te devoto nunc iubilant modulo.	Annua
	Aspice propitius venerantes nobile pignus, Corpus præclarum, GALLE beate, tuum.	Qua
	Accipe, quae canimus; expurga corda benignus, In rebus cunctis rector adesto tuis.	Annua
25	Hinc domino trino læti pangamus et uno, Qui nos hunc talem fecit habere patrem.	Annua

XV.

LETANIA RITHMICA.

	Votis supplicibus voces super astra feramus, Trinus ut et simplex nos regat omnipotens.	Ky.
	Sancte pater iuva nos, sancte fili salva nos; Compar his et spiritus, ungue nos intrinsecus.	Votis
5	Sancta virgo virginum, stella maris Maria, Tu pro nobis filium ora Christum dominum.	Trinus
	Summę sedis minister, Quis-ut-deus Michahel, Cum supernis civibus sis nobis propitius.	K. l. Trinus
	Pręco Christi Iohannes, agni dei ostensor, 10 Redemptoris baptista, tu nos deo commenda.	Votis
	Sancte Petre ac Paule cunctique apostoli, Vos orate pro vestris christianis populis.	Trinus
	Iuncti sancto Stephano universi martyres, Estote auxilio populo catholico.	Votis l. K.
15	Sancte Galle succurre, sancte Otmare subveni, Nos cum confessoribus adiuvando precibus.	Trinus
	O martyr Felicitas, cohors atque virginum, Postulate pro nobis maiestatis dominum.	K. Votis

fort. ante v. 16 duo versus interciderunt (tunc mutandae repetitiones) 16 petat, ut vid., S¹
 17 meritam sic S 18 s. Galli nomen capitalibus litteris scriptum (item v. 22, sed v. 2 minusculis) 25 uno
 sic S (homoeoteleuti causa)

XV S p. 144 (compendia repetitionum servavi); item alia (sc. letania in dominicis diebus) B fol. 140,
 alia (sc. dominicalis letania) Monac. 14083 (ed. Mone III p. 13) 5 Sancta uirgo uirginum SM, Sancta
 mundi domina B eamque lectionem man. 2 antiqua in S suprascripsit, ubi rursus deterasa est (homoeoteleuton
 effecit interpolator) 8 sis sic SBM 12 uestris S: cunctis BM (ex interpolatione) 15 O Bene-
 dicte, pater pie, sancte Galle, doctor bone, nos cum aliis confessoribus adiuvate precibus M (s. Gallum tota
 ecclesia colit, s. Otmarum soli Sangallenses) 17 cohors B (sed coeperat ch-); o. s. F. et virginalis
 castitas M cum homoeoteleuto 18 postulate pro nostris Iesum Christum peccatis M cum homoeoteleuto

XV 5 cf. Salzer, Sinnbilder u. Beiworte Mariens p. 404, 14 sqq. 7 Michael interpretatur: quis
 ut deus? Isidor. orig. VII 5, 12; cf. Mone III p. 13.

	Omnes sancti domini,	angeli et homines,	
20	Vos ad aures divinas	ferre preces sedulas.	Trinus
	Ut nobis remissio	peccatorum donetur,	
	Aeris temperies	terreque fertilitas.	Kyr.
	Pacem nobis imploret	vestra intercessio,	
	Sanitatem corporum	et perenne gaudium.	K.
25	Ut famem et morbi vim	amovere dignetur	
	Omnipotens dominus,	optinete precibus.	Votis
	Ut sevens gladius	et paganus populus	
	Depellatur a nobis,	te rogamus, domine.	Trinus
	Ut pastorem tueri	nostrum velis et clerum,	
30	Omnes simul oramus;	Iesu Christe, audi nos.	K.
	Ut rex noster Chuonradus	eius et exercitus	
	Hinc et inde servetur,	oramus; Christe, audi nos.	Votis
	Ut cruore redemptum	precioso populum	
	Conservare digneris,	oramus; Christe audi nos.	Trinus
35	Animas catholicas	in aeterna requie	
	Confoveri iubeas,	oramus; Christe, audi nos.	K.
	Omnes tibi canimus,	universi clamamus	
	Vocibus et cordibus	oramus; Christe, audi nos.	Trinus
	Oramus; Christe, audi nos; Christe, Christe, audi nos.		
40	Kyrie, eleyson, canimus;	Christe, eleyson, psallimus.	Votis

XVI.

VERSUS HARTMANNI AD SUSCIPIENDUM REGEM.

Suscipe clementem, plebs devotissima, regem
 Ducque canens Galli tecta sub alta pii.
 Iam, benedicte, veni, rector dignissime mundi;
 Dexteram te Christi protegat arce poli.
 5 Actibus in cunctis tibi prospera cuncta superne
 Proveniant votis et sine fine piis.
 Hoc nos instanter rogitamus pectore fido;
 Hoc petimus omnes nocte dieque simul.
 Te nobis blandum dederat dilectio Christi,
 10 Qui nosmet tanta sedulitate foves;
 Insita te nobis bonitas et sancta voluntas
 Ante dedit carum, quam quoque visus eras:

31 chuonradus *S*; henricus *B* et *Guelferb.* (*N. A. I* p. 420 sq.; cf. *II* p. 439: hostium vastationes ad Henrici III. tempora non quadrare bene monet Wattenbach; neque vero minus quadrant ad Conradi I aetatem quam ad Henrici I.) 32 oramus *S* (e ss. m. 2 antiqua; item v. 34. 36. 38, non v. 39)

22 sqq. cf. ad 4, 73. 31 cf. appar. crit.

XVI 1 *Walahfridi carmen* 17, 1 suscipe clementer paucos, pater optime, versus casu videtur similiter incipere. 3 cf. 4, 2. 4 ex arce poli = superne v. 5. 5 prospera cuncta formula (e. g. *P. A. C. III* p. 537, 22). 6 in cunctis actibus et piis votis. 8 nocte dieque formula. 11 insita tibi bonitas te nobis carum dedit (= reddidit) antequam visus quoque ('auch nur gesehen') eras.

Cernere nunc faciem liceat virtute nitentem,
 Optio quod nostra sæpe cupita fuit.
 15 Rex dominus regum, factor rectorque potentum,
 Qui te terreno protulit imperio,
 Hic te confortet semper virtute polorum
 Et secum regno letificet supero.

XVII.

ITEM WALDRAMMI DE QUO SUPRA.

Rex benedicte, veni, visens habitacula Galli,
 Otmari tectis accipiendo sacris.
 Istud sanctorum concludit milia templum,
 Quam subiens eodem experiaris opem.
 5 Iugiter ista suis te servet turba sub alis,
 Cuius reliquias hæc tenet aula pias.
 Francia te Suevis, o rex, direxit alendis:
 Iam pecuare tuum pasce diu viduum.
 Noricus et Sclavus, Bemanus, Saxo, Toringus
 10 Corde manent alacri, te dominante sui.
 Occidue gentes, Yspania, Gallia triplex
 Se studeant propere sub tua sceptris dare.
 Italiae populus diverso sanguine mixtus
 Ad te pigmentis palliolisque ruat.
 15 Ebrus, Thermoodon, Trax, Nuchul, Bosforus, Ufens
 Sumant maxillis iam tua frena suis.
 Hos inter populos nostri miserere, monarchos,
 Commonitus fido a Salomone tuo;
 Fias placatus nobis maneatque misertus,
 20 Quos stirps Scottorum suasit in hanc heremum.

XVIII.

ITEM DE QUO SUPRA.

1. Imperatorum genimen potentum,
 Macte regnorum novitate mira;
 Semper antiquis famulis benigne,
 Rex, miserere.

XVI 13 faciem sic S 16 protulit, ut vid., S¹ 17 polorum (r in ras.) S

14 'was unser oft ershnter Wunsch war'.

XVII cf. proem. p. 316. 1 cf. 12, 2 et P. A. C. I 523, 1. II 243, 1. 5 cf. 2, 5. 9 Bemanus
 i. e. Bohemus; Toringus i. e. Thuringus. 10 'während du über sie gebietest'; manent i. e. sunt (cf. v. 19).
 11 Gallia est omnis divisa in partes tres Caesar b. G. I 1, 1; cf. Traube, P. A. C. III p. 438, ad schol. 1.
 15 = Muthul (? cf. Sall. Iug. 48, 3, ubi v. l. muchul, nuthul). 16 maxillas inepte fluminibus dat, ut
 habenarum servet imaginem. 20 stirps Scottorum: i. e. s. Gallus (cf. 18, 3, 3).

XVIII cf. proem. p. 316.

2. Franciae reges micuere patres
Fulgidi regis Karoli per orbem,
Nec minus matres Alemanna tellus
Misit honoras.
3. Hic domus, hac est patria creatus
Fautor Otmarus benedictus abba,
Gallus ex Scottis veniens beavit
Omnia nostra.
4. Barbaros terrens proprios foveto,
Cum quibus omnes orientis artes,
Immo quadrati superabis arvi
Summa vel ima.
5. Iuris et pacis moderator aequus,
Temperans, fortis vigeas per omne
Tempus hic degens, super astra caeli
Hinc abiturus.

XIX.

1. Mire cunctorum deus et creator,
Mitis et fortis, solidator orbis,
Vota servorum tibi subditorum
Aspice clemens.
2. Pangimus clarum cupidi triumphum,
Mente gaudentes simul et precantes,
Sanctus ut præsens super astra gaudens
Nos benedicat.
3. Ille dum vita fruitur caduca,
Lucis aeternae radios videre
Visibus cordis studuit sub imis,
Fretus ab altis. Mire
4. Nomen hic magni reserando plebi
Viribus magnis colitur celebris,
Auctus a Gallo superis amando
Dogmate largo. Mire
5. Hostis immitem domuit furorem,
Pacis auctorem comitando suavem,
Omnibus sanctę placideque vitę
Normula factus. Mire
6. Ille post clarum remanens magistrum
Eius exemplis inhians beatiss
Turbidum mundi reprobans honorem
Terrea spreuit. (Mire)

XIX 4, 1 Magni (ut nomen sancti) *Canisius*, male: magni i. e. summi dei; sed luditur sane et hic et alibi (carm. 21. 22) veriloquio nominis

4, 3 quadrati: 'nach den vier Himmelsrichtungen geteilt'; cf. app. 2, 13 (p. 336).

XIX de s. Magni sacello circa a. 898 fundato cf. Meyer de Knonau ad Ekkeharti IV Casus s. Galli 3 adn. 47 (p. 13).

7. Spiritu pauper fuit hic minister:
Hinc et in regno micat ille dexter.
Mitis exstabat: tenet atque terram
Viva gerentem. (Mire)
8. Fervido planctu simul hic dolebat:
Inde solatum dominus coronat
Tristibus spretis lacrimisque tersis
Perpete regno. (Mire)
9. Famis en iustae pariter sitisque
Damna perpessus fuit hic beatus:
Unde divinis dapibus repletus
Gaudet in astris. (Mire)
10. Hic fuit clemens miserans misellos:
Eius et iudex miseretur altus,
Tota cum mundi species obibit
Fine sub uno. Mire
11. Corde nam mundo fuit atque puro:
Hinc deum clare meruit videre,
Filius summi simul et vocari
Pacifer ipse. Mire
12. Persecutorem toleravit iste,
Iusta dum vovit dominoque reddit:
Inde celestem merito decorem
Possidet ipse. Mire
13. Bis quater summis speciebus ecce
Preditus splendet pater hic beatus;
Omnibus nobis veniam benignus
Conferat idem. Mire
14. Inde nunc celi rutilans in aula
Civis aeternae sociusque turmae
Nostra placatus pius et benignus
Crimina tergat. Mire
15. Prestet hoc nobis genitor perennis,
Natus et plenus patrii vigoris,
Spiritus sancti moderante nostros
Lumine sensus. Amen. Mire

XX.

1. Iam fidelis turba fratrum	voce dulci consonet,
Ymnum dicat et serena	partiat dramata,
Dulce pondus et beatum	in lectica deferens,

10, 3 abibit *Canisius* 12, 2 Iusta (a ex o corr. m. 1) S
XX 1, 1 consonet sic S

7 sqq. cf. *Matth.* 5, 3 — 10 (hae sunt octo virtutes 13, 1).

XX cf. *Schubiger, Sängerschule* p. 70.

2. Scandens et descendens inter
Silvarum scrutando lustra
Nullus expers ut locus sit	montium confinia,
valliumque concava,
istius solaminis.
3. Iamque cælum iamque terra
Plaudant atque circumquaque
Auctorem patremque tanti	iamque pontus laudibus
vox emissa plebibus
tamque clari luminis.
4. Hinc exultent astra cæli
Signa tum bis sena saltent
Ornatusque totus soli	lacteusque circulus,
et corona nobilis
conditori cognitus.
5. Nos istorum semper clara
Sanctitati tantę cantu
Exaudire quod delectet	consecuti munia
personemus bombico,
cuncti platen sæculi.
6. His inceptis assit alma,
Assit Petrus, hunc sequatur
Martyr et confessor atque	felix et, theotocos;
omnis atque apostolus,
turba sancta virginum.
7. Nunc redemptor et creator,
Largiatur aptam vobis
Ut sibi volendo digna	auctor veri gaudii
virtutis fiduciam,
captemus perennia.

XXI.

1. O rector invictissime
regumque sator inclite,
nostras preces cum carmine
intende nunc piissime.	5. Nam spiritus ex sidere
hec creditur revisere,
gaudens honore provehi
quandoque reddendum sibi.
2. Timenda res est denique,
presumimus quam tangere
artus et horum pandere,
quos tu besti in æthere.	6. Nunc Magnus iste nomine
maiorque Christi munere
defendat alma gratia
plebis vianis pectora.
3. Absterge nostra, quesumus,
peccata, quę commisimus,
ut sancta membra tangere
non pena sit, sed premium.	7. Portamus ecce cernui
pignus decoris splendidi
nunc plana nunc per ardua
ad sedis aptae culmina.
4. Adest fides promptissima
spondens, per ista munia
nos adiuvari certius;
discedat hinc iam perfidus.	8. Hic civium cælestium
lux clara splendet obvia,
ac compares fidissimi
iunguntur ore nobili.
9. Illic parentis gloriam
summique nati gratiam
cum claritate spiritus
lætis canamus vocibus. Amen.	

2, 2 lustra scripsi: loca S; quae acuumtur syllabae, longae sunt, ceterae ancipites sunt 7, 2 fort. nobis
XXI 2, 3 artus et horum pandere sic S (i. e. in translatione reliquias, quae conditae fuerant, promere)
5, 3 honorem Canisius

4, 2 duodecim signa zodiaci; corona, sc. angelorum.

XXI cf. Schubiger, Sängerschule p. 71. 6, 2 cf. ad 19, 4, 1. 7, 3 i. e. nunc per plana, nunc
per ardua.

XXII.

1. Christus ad nostras veniat camenas,
Christus et vocem tribuat salubrem,
Christus ad vitam vehat et perennem
Se modulantes.
2. Audiat nosmet chorus angelorum,
Protegat nos plebs et apostolorum,
Patriarchę omnes, simul et prophetae
Luce perenni.
3. Martyrum turbas petimus serenas
Sanguinis palma precioque claras,
Vocis ut nostrę modulis receptis
Gaudia prestent.
4. Nunc sacerdotes monachosque claros
Ad preces nostras cupidi vocamus,
Nosmet ut semper foveant et nostra
Pace suavi.
5. Virginum dulces nitidosque flores
Semper in nostro petimus favore
Esse presentes, simul et fugantes
Noxia quęque.
6. Omnium sane rutilus piorum
Coetus ad nostram vigilet salutem,
Invidum pellens rabidumque furem
Munere Christi.
7. Christe, nunc servos miserare fidos
Ob precem sanctę nitidęque plebis,
Inter hos Magni meritum recordans,
Maxime iudex.
8. Per crucem sanctam moderare nostram
Conditor vitam, tribuens quietam,
Perditis culpa veniam rependens,
Luminis auctor.
9. Pacis augmentum tribuas, rogamus,
Utque salvemur, pariter precamur,
Ac remittendi decus exhiberi
Te miserante.
10. Aetheris blandos facilesque motus,
Frugis et largos remeare questus,
Regibus vitam populisque pacem
Da, pater orbis.
11. Pręsuli nostro dominans faveto,
Huicque cęlestem tribuens honorem
Postumum Petri facito perenni
Laude beari.

XXII 8, 3 reprendens *S*: corr. *Canisius*

XXII 9 sq. cf. ad. 4, 73. 10, 2 remeare: *quaestus proprie redire dicuntur*.

12. Agne, qui tollis facinus reorum,
 Conditor lucis, miserere nobis,
 Christe nos audi, patris alme fili,
 Kirieleison.

XXIII.

Carmina nunc festis psallamus rite choreis,
 Obvia lætantes pectora qui ferimus;
 Aurea iam resonant redimitis carmina bombis,
 Quæ variis mixtim vocibus aura ferat.
 5 Nil sic perspicuum poterit vox clara referre,
 Ut decet in tali nunc patris obsequio;
 Sic devota tamen pandamus ora canentes,
 Pectore de puro hos referendo sonos.
 Istuc iam properans, domini dilecte, propinqua,
 10 Quo tibi condigna corporis aula nitet:
 Hic tibi perpetuis resonant concentibus aedes,
 Ossibus et sacris semper habetur honos,
 Dum læti famuli celebrant hic festa benigni,
 Laudibus instantes nocte dieque tuis.
 15 Laetus ob hoc nostros blandusque invisito fines
 Atque pius servis auxiliare tuis;
 Iam nunc servitiis famulûm consuesce tuorum,
 Prosper et huc vultum flecte, serene, tuum.
 Dirige corda pius et tempora dirige nostra
 20 Atque dies lætos ducere da famulos,
 Ut semper valeant tibimet cantare quieti,
 Te quoque cœlesti cernere luce poli.
 Sternere supplicibus, istec, modo, patria, votis
 Et venerans tanti suscipe membra viri,
 25 Ipsas omnigeno decorans cum flore plateas
 Lumine perpulchris obvia lampadibus.
 Adveniunt pariter necnon comitantur euntem
 Perspicui fratres angelici proceres,
 Qui sancti feretrum circumvolitando beatum
 30 Alarum expansu undique membra tegunt.
 Inde Columbanus noster pater atque magister
 Alpibus excursis aeriisque viis
 Hic aderit præsens alacrisque ad gaudia tanta
 Agmina coniungit consociata simul.
 35 Coniunguntur ei, celeres gressusque fatigant
 Tres quoque Franchorum Scottigenæ pariles,

XXIII 11—14 = 4, 45—48 (post *Canisium Schubiger, Sängerschule* p. 342, qui inde etiam hoc carmen Hartmanni esse coniecit: at ex eodem Hartmanni carmine 4 v. 34 auxilio tutos undique redde tuos recurrit apud Ratpertum 6, 22). 19—22 = 4, 49—52 (Schubiger). 27 cf. Verg. Aen. VI 683.

Quos volitans fama assciscens ad gaudia tanta
 Unitos tulerat dulcibus obsequiis.
 Obvius hinc proprios Gallus producit alumnos
 40 Longius occursum appropinquans rapido.
 Hunc circum medium numerosis cœtibus auctus
 Densatur nitidus cœlicolũm populus.
 Omnes qui pariter sancta te voce saluant
 Et proprios lares, Magne, subire rogant,
 45 Ut, quos ætheriis retinet communio templis,
 Hic quoque consortis iungat honoris amor.
 Interea Otmari prestabit cura beati,
 Mansio constructa quoque parata fiat,
 Ut nil displiceat venientis hospitis ori,
 50 Omnia splendenti sed niteant facie.

XXIV.

Miles ad castrum properes novellum
 Pridem et notos repetas locellos;
 Posside terram tibi preparatam;
 Iam, comes Galli, sociare illi.

1. Nos sua, Magne,
pignora Gallus
miserat ad te
teque venire
oppido poscit. Miles	5. Quando parata
ingrediaris
tectæ, patrone,
nos famulantes
ipse tuere. Miles
2. Nunc studet ille
rus laquearque
te veniente
comere laute;
nil remoreris. Miles	6. Ad tua quisquis
limina stratus
te sibi poscat,
sancte, favere;
esto misertus. Miles
3. Sexus uterque,
vir mulierque,
turba pedestris,
coetus equestris
vociferantur. Miles	7. Igne nocivo,
grandine, morbo,
demonis astu,
marte fameque
protege cives. Miles
4. Te, pater, aetas
expetit omnis
ut veniendo
cuncta mederis,
et modulantur. Miles	8. Corporis ut qui
reliquiarum
condere partem
promeruerunt,
iuveris illos. Miles

37 cf. *Aen.* VII 104. 47 cf. *Schubiger* p. 36.XXIV cf. *Schubiger* p. 34.

APPENDIX.

I. I.

X. Kal. Ian. (a. 859; cf. *Duemmeler, Ostfr.*² II p. 427) Hildigarda virgo Christi et domni Hludowici regis filia de hoc seculo migravit ad Christum et humata est in ecclesia sanctae Regulae et Felicis martyrum Christi in castello Turego.

Hoc iacet in tumulo Christi dignissima virgo,
 5 Hildigarda nitens moribus egregiis.
 Haec fuit eximii Hludowici filia regis;
 Mentem sponte suam voverat illa deo.
 Bis denos octo vitae compleverat annos
 Migrans ad sponsum virgo beata suum.
 10 DECESSIT X. KAL. IAN.

II.

Condidit hoc sanctum stabili fundamine templum
 Cum genitore pio Hludowico principe terrae
 Hildigarda potens Christi clarissima virgo,
 Cui deus aeternae concedat gaudia vitae.

II.

Obsecro, da veniam, patriam repedare gradatim,
 Quod cupiens Felicem visere curro propinquum
 Germanamque eius, quae Regula iure vocatur.

 Filia pugnacis multumque ad proelia fortis
 5 Religione pii et cuncto moderamine iusti
 Praeclari Germanorum regis Hludowici
 Atque soror quondam Caroli nunc Caesaris alti,
 Nomine vel proprio clarissima Beretha, templum
 Structura fecit pulchra paribusque columnis,
 10 Caelatura, insignibus altis atque politis,
 Sicque fenestrarum depinxit plana colorum

I ex codd. Sangallensibus 397 (p. $\frac{27}{28}$ et $\frac{32}{33}$, = S^I) et 899 (p. 114 et 21, = S^{II}) ab H. Wartmanno mihi collatis edo; cf. *Mitth. der antiqu. Gesellschaft in Zürich VIII Beil. p. 7 sq.* 1 Sic S^I; x Kal. Ian. Hildigarda obit (sic) et humata est in ecclesia s. Reg. et Fel. in castello Turego S^{II} 5 egregiis sic S^I (aegregiis S^{II}) post v. 10 S^I addit: Kl. Iul. Perehteid obiit. 11 post v. 4 finit subscriptum est in S^{II}

II ex *Iosiae Simleri antiquitatum Helveticarum tomo V fol. 58^b* (= *bibl. Turicensis urticae mss. A. 105*) ed. G. de Wyss (*Mitth. der antiquar. Gesellschaft in Zürich VIII Beil. p. 11 sq.*); mihi codices Sangallenses a Tschudio scriptos n. 640 (= S^I) et n. 668 (= S^{II}) contulit H. Wartmann; in edenda narratione germanica sequor S^I, in carminis fragmento consensum codicum S^IS^{II} Und nach dem der Buw volführt, ist Bischof Gebhart der erst des namens von Costentz gen Zürich berüfft worden. Der hat Sant Felix und Regula grab ufgebrochen in der Chorherren Münster der grösseren statt und hat ir heiltumb in gemelt nūw Münster der äbtissin Berhta und ouch in andre kilchen im Bistumb usgeteilt, und iren Tag in ganzem Turgōw und Zürichgōw gebotten ze fijren, wie das Ratpertus, ein geborner Züricher, so der dero zit gelebt und ein Conventherr zū Sant Gallen gewesen, an Noggerum sinen mittconventbrüder schribt (v. 1—3). Und bald darnach von Berhta der aebtissin König Ludwigs tochter und Keiser Caroli Crassi swōster mældende: (v. 4—36). Sic S^I; S^{II} narratione germanica omitta post v. 3 haec addit latina lingua: Et paulo post de Bertha Ludovici regis filia Caroli Crassi imperatoris sorore . . . 2 curo S^IS^{II} 6 chlodouici S^IS^{II} 8 Berhta S^IS^{II}

- Pigmentis, laquear pavementumque arte manuque
 Artifici et fucis quadrato ex orbe petitis,
 Ut superaretur ita ab his, ipsum velut herbas
 15 Vicisset viles, vario vel flore placentes.
 Et iam compositis subtus vel desuper omni
 Ornato vel moenibus, argento aere vel auro,
 Praesulis adventum precibus ambivit honori,
 Quem supra retuli Laurenti festa iubere.
 20 Qui, ut sapiens, domini natam gratanter adivit
 Deque loco, ad quem truncati sua sumpta tulerunt
 Membra pii fratres Felix et Regula felix,
 Partibus ablatis multisque in munere datis
 Inque loco sancto non parva parte relictā
 25 Cum reliquis membris sacrare novam satagebat
 Ecclesiam, monachis sese cleroque sequente,
 Virginibus Christi dicentibus eminus 'Amen'.
 Tunc missam celebrans populi sermone tonante
 Pectora concussit, iussitque inter duo festum
 30 Flumina Lindimachum Rhenumque omnes venerari
 Sanctorum in commune simul reliquosque propinquos
 Uranikos vel circa Albisum quaque sedentes
 Inque dioecesi late fuerint ubicumque
 Pignora sancta pio pro munere lata beato.
 35 Ergo tempore non parvo sacra festa colentes
 Ultra etiam usque ad Aram sollemnia sacra colebant

* * *

III.

Si mihi non vultis, oculis vel credite vestris;
 Vos saltem binas piscis mihi mittite spinas.

Hos versus Notker Balbulus fratribus Augensibus misit cum fungo, quem môruch vocant, in angulo apud sanctum Gallum fratrum pyralis in hieme nasci aliquot annis
 5 solito. Nam cum ipsi assererent in Alahaspach loco suo piscem, quem alant vocant, XII palmorum apprehensum loco nomen dedisse, ipse incredibilia narrantibus etiam de sancti Galli loco se mira esse dicturum respondit et supradicti nominis fungum in Ianuario ibi natum se vidisse subiunxit. Idque ipsum illi quasi falso locutum ilico
 10 pari voce dicentes derisui habebant. Sed ipse, ut dixi, sequenti anno itidem ibi fungo nato dicta factis compensavit, fungum mittens et scribens, quod supra. Causa tamen erat fungi in angulo illo pyralis nasci soliti, quod aqueductus eundem angulum preterfluens rigavit et calor pyralis non nimius, sed caumate aque mixtus illum attigit et fotu tali parere precoquam terram fecit et fungos quidem primitus, mox etiam et gramina quædam virentia styriis et glatie foris sub divo ridentibus vapor idem produxit.

12 pavementumque scripsi: pigmentaque S^IS^{II} (praecedat pigmentis) 18 praesulis honori coniunxi
 (nam honoris poetis Sangallensibus in deliciis est): honori Laurenti Wyss 33 ubicunque S^IS^{II} 34 beatorum S^{II} 36 sollemnia S^IS^{II} sacra] sancta ante corr. S^{II}

III scripsit Ekkehartus IV in codice Sangallensi 621 p. 355; sequor Duemmlerum, S. Galler Denkmale p. 225.

II 13 cf. syll. c. 18, 4, 3 (p. 329). 30 sqq. 'zwischen Rhein und Limmat, im Lande Uri oder um den Albis'. Wyss l. l. VIII p. 18.

III 14 styriis: 'sturia i. e. canalis.' Ducange.

IV. 1.

YMNUS DE PASSIONE SANCTI STEPHANI.

1. Primus ex septem niveis columnis
A Petro electus Stephanus beato
Voce vel signis medicans misellis
Claret in orbe.
2. Qui brevi verbo replicans priora
Persecutores docuit piorum
Esse Iudeos probitate cassos
Felleque plenos,
3. Nec novum quid, quod dominum furore
Impio ad poenam crucis impulerunt,
Cum prophetas vel patriarchas ante
Sepe necarent.
4. Hisce pro dictis, licet angelorum
Ille fulgeret facie decorus,
Ceum profanum moenibus urbis altę
Eiciebant.
5. Saulis et curae induvias calentes,
Ne piger forsitan furor impeditus
Tardius sanctum lacerare posset,
Deposuerunt.
6. Tum volant crebri lapides per auras
Instar ingentis pluvie vel ymbris
Vineę tandem sterili negandi
Atque nocive.
7. Sed tamen sanctus pietate plenus
Persecutori veniam precatur
Atque pro crudis lapidum ruinis
Pronus adorat.
8. Huic ad exemplum deus ipse magnum
Pręstitit se conspiciendum, omni
Sęculo quod profuerit, caput ceum
Martyriorum.
9. Nam quis audebit dubitare, sese
Quod deus servet pius in futurum,
Quando in praesenti Stephano videndum
Prębuit ipse,
10. Ut fides iam conspicue vireret,
Visibus nostris propiante caelo
Vel patris summi renitente nato
Ethere aperto,
11. Spiritu vel se manifeste in ipso
Esse prodente Stephano benigno
Talibus signis, pia trinitatis
Quis bona fulgent.

II.

ALIUS DE REVELATIONE CORPORIS EIUS.

1. Cum sanctus Stephanus necis petrinae
Multatus misera iacere sorte
Compertus fuerit Gamaliheli,
2. Compassus bonus ille non nocenti
Poscit Christicolae pia rapina
Corpus tollere dentibus leonum.
3. Vectum navicula quod ipse sumit
Conditumque suo locat sepulcro
Et planctu nimio sequente curat;
4. Ac post mortuus applicatur illi
Et post tempora valde multa sese
Pandit presbytero docetque clausa.
5. Iohanni studet ille nuntiare
Sancto pontifici, simulque sumptum
Thesaurum Stephani Salem ferebant.
6. Et tunc arida vel siti perusta
Accepit pluvias diu negatas
Tellus germinibus soli creandis.
7. Hoc testem decuit honore tolli,
Ymbrem qui lapidum ferebat ultro
Orans, impia ne manus periret.

IV *S(angall. 242 p. 3) contuli Berolini* 1 5, 1 nolim Sauli set 3 lacerare (*post. a in ras.*) S

IV *Notkerus Balbulus* (IV 10, 3; † a. 912) *hymnos s. Stephani* (cf. *sequentias* 3—6) *patroni ecclesiae Mettensis Ruodberto* (III 15, 3. IV 11, 1) *episcopo Mettensi* (a. 883—917) *dedicavit.* 1 1, 1 *ex septem diaconis* (cf. *act. apost.* 6, 5). 3, 1 *nec novum quid esse* (cf. *act. apost.* 7, 52). 5 cf. *act. apost.* 7, 58. 6, 2 cf. II 6 sq.

II cf. *Luciani epistolam de revelatione corporis Stephani martyris* (*Augustini opp. ed. Bened.* 3 XVII 2191 sqq.). 4, 3 *presbytero Luciano.* 5, 1 *Iohanni pontifici Hierosolymitano.* 6 sq. cf. I 6, 2—4.

III.

ITEM ALIUS DE MIRACULIS IPSIUS IN AFRICA OSTENSIS.

1. Ut revelatus Stephanus micabat,
Ossa sunt eius celeri meatu
Africanorum steriles per agros
Sparsa serendo.
2. Flore de quorum mulier medelam
Dante Praeiecto meruit patrono;
Quos tenebratis oculis propinquans
Vidit aperte.
3. Messe de quorum medicina dulcis
Devehenti pontifici fideli
Venit, ut nec fistula parva morbo
Iam superesset.
4. Calculi morbus nimius vetusque,
Quo laborans Eucherius periret,
Temperamento Stephani salubri
Est superatus;
5. Mortis et seivum Stephanus periculum
Veste signata ac citius remissa
Sic repressit, presbyter ut salutis
Munera ferret.
6. Martialis, tu Stephani gemella
Sospitans cura dominum potentem
Mortis et vitę celebrare Christum
Sepe solebas.
7. Stephanus quondam podagram removit
Cęlitus latis precibus benignis
Vel revelato medicantis usu
Blandus iatri.
8. Cum puer sueto pueris iocandi
More inter boves tereret terendus,
Stephano extinctus medicante vitę
Est revocatus.
9. Nonna desperans reditum de arta
Fauce mortis mox tonicam beato
Stephano misit; moritur: reducta
Qua revirescit.
10. Bassus et natam simili medela
Mortuam vitę revocavit horis,
Stephanum multis lacrimis misertum
Mollicando.
11. Filius parvus, patris omne carum,
Spiritus iamiam vacuus calore
Stephani tactus oleo revixit
Morte remota.
12. Haec Eleusinus Stephanum patrare
Audiens natum exanimem ferebat
Martyrum Christi manibus medendum;
Estque ita factum.
13. Emulans Petronia quem misella
Stephanum pernix medicum requirit
Fascino spreto, celerique gaudet
Munere sancti.
14. Paulus autem, Palladia sorore
Se per orbem concomitante latum,
Stephani nutu caruit tremore,
Ac soror ipsa.
15. Hęc mihi doctor retulit peritus,
Nomen augusti merito retentans;
Quę tibi, pręsul venerande Ruodbreht,
Pango canenda.

IV.

ITEM DE MIRACULIS EIUSDEM IN CISMARINIS PARTIBUS.

1. Ordinis sacri Stephanus honore
Partibus pollens Asię calentis
Finibus tandem occiduis rosarum
Sparsit odores.
2. Quos volens plantare beatus ille
Verna Martini vigilans in omni
De sera accepit sine clave, clausit
Et sine clave.

III 4, 2 Eucharis Augustinus 15, 4 tenenda Canisius

III cf. Augustini (15, 2) de civitate dei XXII 8 (vol. II p. 574—579 ed. Dombart²). 2 Aug. p. 574, 25: (caeca mulier) flores, quos ferebat, dedit, recepit, oculis admovit: protinus vidit: Notker imaginem strophæ 1 servavit (respondent 2, 1 flore de quorum et 3, 1 messe de quorum); Praeiecto scripsi secundum Augustinum: sed fort. praeiecto patrono i. e. praefato (sc. s. Stephano) Notker voluit (ex Augustini codd. v. l. praeiecti non adfertur). 6, 2 i. e. sospitatus. 10, 2 i. e. oris.

IV 2, 2 verna Martini Gregorius Turonensis de gloria martyrum c. 33 (p. 508—509 ed. Krusch).

3. Qui precabatur veniam imperitis,
Ipse protervum Stephanus repressit
Innocentes eripiens reumque
Fune retentans.
4. In mari navis propior periculis
Per manum sancti Stephani retracta
Aut canes Scyllæ, rabiem aut Carybdis,
Salva refugit.
5. Est domus Mettis Stephani cruore
Sacra, quæ tantum superesse diris
Posset Hunorum gladiis rogisque,
Sanguine tuta.
6. Quæ ducis natam medicante Gallo
Liberatam demonio furente
Regis abstraxit thalamis, amore
Integritatis.
7. Fontis Hispani Stephano patrante
Munus æternum memorare dignum,
Qui lavandis profluit atque lotis
Conditur alte.
8. Sed cum hoc baptisterium cavallis
Improbis quidam stabulum pararet,
Febre correptus dominum præibat
Ad Flegetonta.
9. Hoc loco cultrum socio retraxit
Impudens quidam, vacua sed urna
Mente percepta, Stephano iubente
Reddidit ipsum.
10. Eger et balbus vitiisque plenus
Ore polluto Stephani triumphos
Notker indignus cecini, volente
Præsule sancto.
11. Flore Ruodbertus iuvenale qui nunc
Cor senum gestans senium beatus
Ac piis plenus meritis videre
Promereatur,
12. Pacis optata potiens quiete
Hostis et diros superans mucrones,
Quem furens misit boreas fugandum
Vel perimendum,
13. Ut trinitatis benedicta virtus
Edibus sacris domibusque cunctis
Per preces magni Stephani canatur
Tempore longo. Amen.

V.

INCIPIUNT VERSICULI DE SEPTEM LIBERALIBUS ARTIBUS.

Cogor amore tuo invenilem tollere clavam,
O puer illustris, indolis arte tua.
Quamvis effete rugoso corpore vires
Signa negent vetulæ sanguinis ulla cuti,
Non tamen, ut possum, gravia Herculis arma recuso,
Ipse licet rigida mente Dares vigeat.
Nam tibi promittit certamina mobilis aetas;
Creber enim polles artibus ecce novis

iv 4, 1 propior S 6, 1 Quæ sic S 7, 2 memore^{ra} (ra ss. man. ant.) S
V ex cod. S(angall. 817 pag. 4) primus ed. Duemmler (N. A. V p. 627 sqq.); mihi denuo contulit I. Egli
LIBRALIBUS S 6 Ipsa S: correxi (recuso Ipsa, licet Duemmler) 8 pollens S¹

3 cf. Gregor. p. 508, 27 sqq. 4 et 6 non inveni. 5 cf. Gregor. hist. Franc. II 6 p. 67 sq. ed. Arndt. 7—9 cf. Gregor. de gl. m. cap. 23—25 (p. 501—503 K). 8, 3 dominum Theodegisilum.

V 1 i. e. ego senex amore tuo iuvenem agere cogor; cf. Cic. de senectute 16, 58 sibi igitur habeant arma, sibi equos, sibi hastam, sibi clavam; nobis senibus talos relinquunt et tesseras. 2 Notkeri ad Salomonem (III.) sub ferula degentem carmen puto (o puer, illustris indolis Duemmler distinxerat). 3 Verg. Aen. V 396 frigentque effetae in corpore vires et Boet. consol. Phil. I c. 1, 12 tremit effeto corpore laxa cutis. 5 clava enim (v. 1) Herculis propria (Otto, Sprichwoerter der Römer p. 163); ut possum ('soweit ich vermag'), sc. ea arma ferre. 6 Daretem Vergilianum (Aen. V 368 sqq.) dici intellexit Duemmler.

- Et melior vires sanguis dat voce valenti,
 10 Dum inpubes male crine nitent vacue.
 Bos etiam lassus vestigia figere firma
 Haud nescit terre, mole sua stabilis.
 Ferre iugum mecum cupio te, dulcis amice,
 Haec lege ut discas plaustra tenere tua.
 15 Ne te suspendam tediosi syrmate plectri,
 Incipiam hinc aliquid utile ferre tibi.
 Fabula Felicis componit ficta Capellae
 Musas ter trinas Maiugene comites,
 Que dentur pariter ducende Phylologie
 20 Sub dotis specie artis honore date.
 Has exquire libens noctesque diesque per omnes.
 Inter quas prima femina lucet anus
 Componens pueris labrorum septa decenter;
 Purgat et arterias, lingua politur eis.
 25 Adhibet et scalprum, quo purgat acumine dentes,
 Ut possint miris verba sonare modis.
 Procedit dotanda dehinc Dialectica callens;
 Nature clausum ipsa requirit opus.
 Ter quinis redimita comis refugisque capillis
 30 Mensure aequalis compserat atque caput.
 Haec periermenis florens topycisque figuris
 Iungit tunc usque verba locuta novem.
 Argute mentis studio rationis amatrix
 Proposuit, sumpsit, clausit ubique bene.
 35 Pervigil excubiis nimio pallore nitebat;
 Nescit enim somno se dare fessa suo.
 Quisquis de dextra presumpsit sumere florem
 Intendens ydros palma sinistra duos.

14 lege: cf. 52 loca 15 syrmate *S* 17 Fabule f. componunt ficta c. *S*: *correxi* 23 Compones ⁿ *S*
 25 acumine *S* 27 DIALECTICA *praeter* L *evanuit* *S* 28 ips (nihil amplius umquam scriptum fuit) *S*
 31 florans *S* 36 sua, ut vid., *S*¹

10 inpubes: *nondum pube* (i. e. lanugine) *vestitae*. 11 cf. Otto, *Sprichwoerter der Römer* p. 58: vulgaris proverbii, quod bos lassus fortius figat pedem (*Hieron. ep.* 102). 13 dulcis amice *formula*. 18 *miscere videtur IX Musas et VII Scientias*; cf. ad v. 97. 22 *Mart. Cap. p. 54, 26 E. aetate longaeвам*. 23 *Mart. Cap. p. 55, 3 nam ex eodem (sc. elephant) scalprum primo vibranti demonstrat acumine, quo dicebat circumcidi infantibus vitia posse linguarum . . . (55, 14) arterias etiam pectusque cuiusdam medicaminis adhibitione purgabat . . . (55, 19) protulit quoque limam quandam artificialiter expolitam, . . ex qua scabros dentes vitilignesque linguarum et sordes, quas in Soloe quadam civitate contraxerant, levi sensim attritione purgabat.* 27 i. e. dotis loco *danda*. 29 de XV speciebus definitionum cf. *Usener, Anecd. Hold. p. 66*. 31 *Aristotelis περί ἐρμηνείας interprete Boetio saepe periermeniae fiunt (Isid. or. II 27; G. Becker, catalogi antiqui 44, 66 p. 131; 45, 44 p. 132; 121, 15. 16 p. 247; 125, 12 p. 254; in ipso hoc codice Sangallensi 817 p. 203 incipit liber periermeniarum Aristotelis); quibus in cod. Sangallensi 816 adhaerent Aristotelis Topica.* 32 sc. *qualitatem, quantitatem, relativum, locum, tempus, situm, habitum, facere, pati* (*Mart. Cap. IV § 363; οὐσία = substantia § 362*). 34 cf. *Mart. Cap. p. 128, 10 sqq. 27 sqq.; propositiones cum concessae sunt, sumpta dicuntur; ex iis aliquid concluditur.* 36 suo: *dem ihr gebührenden*. 37 sq. cf. *Mart. Cap. p. 99, 13—22 unum serpentem manu sinistra Dialecticae tegi dicit; male memor videtur fuisse poeta M. C. p. 100, 5, ubi Cyllenius κηρυκείω geminus anguis (die beiden Schlangen auf dem Schlangenstab Mercur) Dialecticam adlambere dicitur.*

- Præsiluit Gretiae facundia tertia linguę,
 40 Cui regale caput tegmina tuta vehens
 Fulminis in morem fulgenti cingitur ense,
 Quo se communit, ora inimica premit.
 Illius in bombo cælum tellusque resultans
 Concilium iuvenum convocat atque senum.
 45 Officii partes disponit tramite recto,
 Eloquitur vera, falsa repellit item.
 Ius civile forum curules ipsa perornet;
 Diligit hanc regum optima cura sagax.
 Hanc Athlanciades proprio coniunxit amori,
 50 Quę sibi collata munere dotis erat.
 His super adveniens Geometrica virgo perita
 Connumerat loca aetheris atque soli
 Haec iacet et radium metita volubile cælum
 Septenasque faces per duodena loca.
 55 Terra globosa suis cum partibus undique versa
 Mensuram patitur arte regente viam;
 Astrorum occasus ortusque revelat inēquos,
 Quos sol aestate visitat aut hieme.
 Hanc lucem obliquam diffundit zona recurva:
 60 Pisces fines erunt, principium arjes habet,
 Gnomina diversi figit pro climate mundi;
 Non poterit simile gnomen ubique fore.
 Illic spera manu: trinarum machina rerum
 Insignibat eam, compsit et auxit opus.
 65 Haec soror Uranie, officii consortis amatrix:
 Illa notat signa, haec spacium omne tenet.

RETHORICA

GEOMETRIA

50 fort. eat; cf. Ovid. her. 3, 20 quamlibet ad Priami munus itura nurum et Senecae Phoen. 578 adulta virgo mixta captivo gregi Thebana nuribus munus Argolicis eat 53 fort. iactat radium (cf. Mart. Cap. p. 196, 28 altera manu sphaeram solidam gestitantem) 57 revehat S: corr. Duemmler inēquos (i. e. obliquos; agitur de zodiaco orbe obliquo) scripsi: in equos Duemmler; formam tuetur analogia inaequalis 60 finis Duemmler, sed cf. p. 185 ad v. 145 63 distinxi 66 omne spacium S: transposui (haec omne tenet spacium caesura minus grata Duemmler)

39 sqq. Mart. Cap. p. 138, 20 ecce quaedam sublimissimi corporis ac fiduciae grandioris, vultus etiam decore luculenta femina insignis ingreditur, cui galeatus vertex ac regali caput maiestate sertatum, arma in manibus, quibus se vel communire solita vel adversarios vulnerare fulminea quadam coruscatione renidebant. 43 cf. Mart. Cap. p. 139, 5 haec cum in progressu arma concusserat, velut fulgoreae nubis fragore colliso bombis dissultantibus fracta diceret crepitare tonitrua. 45 cf. Mart. Cap. p. 143, 14 iam vero partes officii mei quinque esse non dubium; nam est inventio, dispositio, elocutio, memoria, pronuntiatio. 49 i. e. Mercurius, Maiiae filius, Atlantis nepos. 52 Martianus Capella sexto libro, qui est de geometria, complexus est geographiam tam mathematicam quam physicam. 53 cf. appar. 54 septem planetas duodecim zodiaci signa percurrentes. 55 cf. Mart. Cap. p. 197, 18 sqq. 56 arte i. e. lege. 57 cf. appar.; haec potius ad Astronomiam pertinent, eoque rettulerat etiam Mart. Cap. 61 gnomina: Mart. Cap. p. 197, 4 gnomonum (gnominum codex Darmstadiensis num. 193 apud Eyss.) stilis; cf. v. 62 gnomen. 62 simile gnomen i. e. idem. 63 trinam machinam rerum vulgo dicunt orbem tripertitum; constructio est: 'illi (in) manu (est) sphaera (ein Erdglobus); eam (sphaeram) insigniebat orbis tripertitus, qui opus (i. e. sphaeram) compsit et auxit'. 65 cf. Mart. Cap. p. 197, 2 in usum germanae ipsius Astronomiae; consortis: 'gleichartig'.

Accessit memori sensu iam prima mathesis, ARITHMETICA
 Quę numerum in digitos transtulit alma suos.
 Celsior ipsius vultus fulgore renidens;
 70 Subtili spetie vestis obibat eam.
 Inparibus paribusque modis complexa figuras:
 Quarum monas erit fons et origo brevis;
 Hinc planę formę vel linea longa iacebit;
 Additur et numerus crassus ad alta volans;
 75 Inde cibus, cribrum seu forma triangula surgit
 Quas variat sollers [vertice fulget apex]
 Prosilit in medium vibrato lumine virgo, ASTRONOMIA
 Cuius sydereus vertice fulget apex.
 Crines igniti decorabant tempus utrumque,
 80 Qui mare, qui terras, ęthera luce replent.

 Lumina bissemi demonstrans ordinis in se.
 Prima fronte nitet frigida stella senis,
 Quę cęli centrum paulatim circuit altum,
 Ter denis annis mobile complet iter.
 85 Hic Iovis et Solis fervor, Venus aurea lucet,
 Mars cum Mercurio, infima Luna migrat.

69 fulgore refulgens *S: correxi ex Mart. Cap. p. 256, 14* praecelesior vultus ipsius lumine renidebat
 70 spetię veste obibit *S: correxi (fort. vestes, cf. ad v. 60; obivit minus placet)* 71 sq. figuris Quantum *S: correxi*
 72 monas *S: corr. Duemmler (cf. adn.)* 73 iacebat *S: correxi* 75 cibus (*i. e. κύβος*) *S;*
 cubus *Duemmler* cribrum *Duemmler: cribrum S* 76 hemistichium mihi *ex v. 78 illapsum videtur*
 80 replet *S: correxi* post 80 distichon intercidit, quo globus caelestis commemoratus erat

67 cf. *Boetii institut. arithmet. I praef. p. 5, 6 Fr.* cum igitur quattuor matheseos disciplinarum de arithmetica, quae est prima, conscriberem ... v. 68 non de decade accipiendus est, sed de digitis celeriter motis; cf. *Mart. Cap. p. 256, 26* digitum vero virginis recursantes et quadam incomprehensae mobilitatis scaturigine vermiculati. 69 cf. *appar.* 70 cf. *Mart. Cap. p. 256, 24.* 71 sqq. 'aus ungeraden und geraden Zahlen Figuren zusammenfassend: deren kleiner Anfang und Ursprung ist die Einheit (der Punkt; cf. *Mart. Cap. p. 266, 2* nam mihi in primo versu monas: *Einheitszahlen*); darnach mögen gerade Gebilde oder (vel = id est) die Linie, deren einzige Dimension die Länge ist (longa linea), hingelegt werden (*M. C.* in secundo versu a decem numeri velut linea distenduntur; sic nascuntur numeri a 10 ad 99); dazu kommt die Breitenzahl, die senkrecht auf der Längenzahl steht (*Fläche = Länge × Breite*; *M. C.* in tertio versu quadrati ex centum reliquisque fiunt, quae velut latitudo primae longitudini sociatur; sic nascuntur numeri a 100 ad 999; de crasso numero cf. *Mart. Cap. p. 270, 25* at crassitudinem aiunt a tribus numeris: sint in alterum puta latus quattuor, in alterum tres, supra deinde quattuor adiciuntur); darnach erhebt sich (durch Hinzufügung der 3. Dimension, der Höhe) der Würfel, der Kegel (aliter cribrum est schema numerorum parium et imparium *Eratostheni apud Boetium instit. arithm. I 17 p. 33, 21 Friedlein*) oder die dreiseitige Ecke (*d. h. Pyramide, nicht Dreieck*), in denen noch die Höhe zu Länge und Breite hinzukommt (hunc sensum v. 76 expressum fuisse necesse est; *M. C.* in quarto versu iam cubi sunt, ideoque ex mille reliquis soliditas; die Zahlen von 1000 an Körperzahlen). 77 *Mart. Cap. p. 301, 5* et ecce prosilit quaedam gemmata nec minus totis artibus decenter oculate; huic sidereus vertex vibrantesque crines. 79 *i. e. radii coronae instar discedentes.* 81 *i. e. sidera zodiacalia duodecim.* 82 frigida stella senis Saturni nitet prima fronte (*i. e. in superficie*) globi caelestis (cf. *appar. crit.*); quae tardissime omnium planetarum perficit cursum, sc. annis triginta (cf. *Mart. Cap. p. 316, 4*). 86 infima *i. e. proxima a centro.*

Dissimili cursu duodenę astra corone,
 Sed notho, penetrant, luce secante viam.
 Vertex, qui nobis semper sublimis habetur,
 90 Frigore crudeles contrahit ille Scithas;
 Ast alius nostris subductus vultibus axis:
 Canopum Memphis nominat atque colit.
 Qua calor est nimius: nam hęc pars vergit ad austrum;
 Quam sol incendit flammeus igne suo.
 95 Phosphoreum iugum, designat Urania prudens,
 Vesper ut interdum lumina sera dabit
 Ultima Melpomene chelos tangendo iocatur;
 Non simplex etenim melos ei cecinit:
 Musica nam constat triplicis moderamine legis:
 100 Percussu, flatu, voce sonora boat.
 Aethera permulcet cantu, terras, mare, silvas;
 Quicquid et his vivit, carmina pulchra colit.
 Ipsa tonos iunxit quindenos chromate ponens;
 † Quiquis scire velit, nomina prosa dabit.

MUSICA

VI. 1.

VERSUS DE QUINQUE SENSIBUS.

Antistes domini, cur sunt tibi frivola cordi,
 Ut manibus sanctis tangere spurca velis?

87 /astra S (hiatus non tollendus) 93 astrum S: correxi 97 meldepome S: corr. Duemmler
 103 chromata S: corr. Duemmler 104 Quos quis Duemmler; fort. Quos qui vel Quisquis (i. e. ei,
 si quis)

VI Notkeri versus ex formularum Sangallensium libro (p. 79 sqq. Duemmler, p. 430 sqq. Zeumer);
 M = Monacensis (olim Tegernseensis) lat. 19413 saec. X—XI (N. A. IV p. 553), quem ipse denuo inspexi;
 V = Vindobonensis pal. 1609 saec. X (Tabulae I p. 261), quem contulerunt Duemmler et Wattenbach 11 fribla
 MV: corr. Duemmler

87 'die Planeten durchwandeln in abweichendem Lauf die zwölf Bilder des Tierkreises, aber nur
 scheinbar (notho cursu dissimili; νοθεία illa refertur ad dissimilitudinem), da die Lichtbahn an ihnen
 vorbeieilt? cf. Mart. Cap. p. 316, 10 denique etiam Peripateticorum dogma contendit non adversum
 mundum haec sidera promoveri, sed celeritate mundi, quam sequi non potuerunt, praeteriri. 89 sub-
 limis: 'über dem Horizont'; dicitur polus arcticus. 90 Scythas Ὑπερβορείου. 91 alius axis: sc.
 australis pars axis semper latens exiens in polum antarcticum. 92 Canopus non polus antarcticus est,
 sed stella ab austro proxima Eridani, quae superioribus inconspicua in confinio Alexandriae incipit
 apparere. 93 qua: sc. in urbe Memphi; haec pars: sc. Aegyptus. 97 i. e. septima Musa (cf. ad
 v. 18); chelos i. e. χέλυν. 103 cf. Mart. Cap. p. 358, 17 quod disdiapason dicitur, habet sonos (sic)
 quindecim, spatia bis septena, tonos decem ac duo. 104 prosa Martiani Capellae vel Boetii de
 institutione musica.

VI Notkeri versus ad Salomonem (III.) adolescentulum; saepius magister ad discipuli amores
 illicitos respicit, de quibus cf. Ekkeharti IV Casus s. Galli cap. 29 (p. 112 sqq. ed. Meyer de Knonau).
 1 cf. rhythmum de bonis sacerdotibus (cod. Sangall. 573 = P. A. C. I p. 79 sqq.) 17, 1 sqq. Rationis freno
 semper sensus regit proprios; noxia non aure capit, non cernit luminibus; nil olfactu, nil in gustu,
 nil peccat in tactibus.

Non tendas oculos celebs ad turpia claros,
 Astra quibus celi sunt speculanda tibi.
 5 Oscula non figas, mammas nec lambere suescas;
 Non dicas lubricum ore canente deum.
 Auribus et magnis latis intendito dictis;
 Mandatum latum disce dedisse deum.
 Naribus aeternas iam nunc si concipis auras,
 10 Aeternus summo comes eris domino.

His decem chordis si auditum praebueris, quinque sensus exteriores
 inlibatos custodies; si tamen interiora cordis deo regenda commiseris, et
 dignus eris, ut te omnes populi praedicent, non turpissimae mulieres infament.
 Quarum si unam prae ceteris amaveris, ab omnibus derideris; si omnes dilexeris,
 15 unius animum offendis. Esto vir: fracta verba, gressum languidum, pictos oculos,
 pallidam cutem, ora investia ut mortifera venena devita. Tu orator, tu pontifex,
 tu caecorum lumen, tu Christi membrum; tu, in cuius barbam unguentum spiritale
 est descensurum ad consecrandum te in summum sacerdotium. Aliud tibi non
 scribo argento superatus aut auro, et (quod mihi est gravius) nec indignatione
 20 tua perterritus.

II.

Talia dictat amor, verus respondet amator;
 Ingratus taceat, gratus in alta canat.

VERSUS.

III.

Sospitat incolomis nostratis portio mentis,
 An moribunda mali sit fera causa mihi.

VERSUS.

IV.

Peior amate meus quondam dilectus amicus,
 Cur, rogo, non loqueris ut prius aut melius?
 Praeterito versus dederas prosamque loquelam,
 Hoc anno nulla verba iugare cupis.

VERSUS.

V.

Avia perlustrans indignas quaerito causas,
 Pervia qui gradiens summas nanciscerer arces.
 Atria caelorum lutulenta muto platea,
 Ararum speciem fugiens, discursor hararum.
 5 Hoc tamen idcirco, quia vos educere quaero
 De casulis ad basilicas, de stramine ad aras.

VERSUS.

III 1 incolomis sic *M*¹

11 decem chordae vulgo decalogus (cf. praef. ad *Eugen. Vulg. extr.*); hic decem versus I 1—10.
 17 cf. *psalm.* 132, 2.

III i. e. angor, utrum 'animae dimidium meae' (cf. *Hor. carm.* I 3, 8) reconvalescat an in peius
 vertat morbus; carmen ad Salomonem aegrotantem scriptum.

IV 1 peius amare Ovidius.

V 5 vos: Salomonem et Waldonem (*Duemmeler, Formelbuch* p. 120 sq.).

VI.

VERSUS.

Tardius invento citius defrudor amico,
 Si tamen hoc ultra nomine dignus eris.
 Fictio tecta diu tandem deprenditur astu;
 Nam cuiusque rei corda revelat amor.
 5 Laetus abis igitur caros visere propinquos:
 Carior illa tibi nonna putatur ibi.
 Unanimis potius frater reminiscere fratris!
 Si potes, ergo redi; angor amore tui.
 Si non sponte venis, huc invitus retraheris;
 10 Et mercede carent vota coacta nimis.
 Ni remeare velis, non obstat ripa furentis
 Rheni vel Potami litus acerba fremens,
 Non Hilere fremitus revocat neque saltus inhorrens:
 Persequar et temet fune ligabo, fugax.
 15 Pervigil excubitor, superans noctemque diemque,
 Te docui potus immemor atque cibi.
 Omnia deposui tibimet parendo petenti —
 At nunc spernor ego, alter amatur homo!
 Sin magis ille senex odiis agitatus iniquis
 20 Divisit socios corde furente locis,
 Tum merore pari lugens et corde dolenti
 Te sequor et lacrimis strata rigabo tua.
 Sed, quocumque loci casu quocumque viabis,
 Implens cuncta deus te comitetur ope.
 25 Haec monimenta mei describito corde tenaci,
 Rumine continuo quae revoluta legas.

VII.

VERSUS.

O species cari, cur non ades, alma magistri?
 O quid fecisti! cur nobis nota fuisti?
 O cur rara venis, cur nos tardissime cernis?
 Iam petimus venias: doctrinam sepius addas,
 5 Ut tibi centiplices dominus velit addere grates.
 Te revocant pennae, cupiunt membrana videre.

VIII.

VERSUS.

Ex phisicis quiddam vobis volo ponere coram,
 Quo tandem firmum docti noscatis amicum.
 Quando per alborem corvorum germina sordent,
 Hos sibi dissimiles vitant curare parentes;

VI 1 defrudor *M¹V*, defraudor *M²* 3 deprenditur (ndi in ras.) *M* 5 visure *Wattenbach*
 16 potius *MV*: corr. *Linker* 18 amator *V¹*
 VII 3 nota obscurum 5 venit *M¹*

VI 6 nonna, ex qua filiam Salomo suscepit. 13 Iller.

VII Salomonis reversi et Waldonis versus ad Notkerum magistrum suscensentem (cf. v. 4) videntur.

VIII Notker respondet discipulis veniam carmine VII petentibus. 3 sqq. cf. *Isid. orig.* XII 7, 43.

POETAE LATINI Aevi CAROLINI IV.

- 5 Quos ubi plumarum coepit vestire nigredo,
 Ceu natos proprios norunt pascuntque fiventque.
 Vos ferrugineum scio fastidire cucullum,
 Lilia sive rosas spreto captare hiacincto.
 Non aquilam pullum scitis dimittere suetam,
 10 Ni solis oculos radiis infigat acutos?
 Anseris at pullos sequitur gallina per undas:
 Sic infirmus ego fortes trans equora quaero.
 Sed nisi gallinam corvumve aquilamve imitari
 Iam nunc suescatis, iam nunc iam vivite vobis.

IX.

VERSUS AD IUVENEM.

- Egregio iuveni Salomoni fidus amicus
 Prospera cuncta modo, regna beata dehinc.
 Musa diu latuit speluncis clausa profundis
 Et requiem petiit ocia longa terens.
 5 Hanc puer impatiens, quem nos vocitamus Amorem,
 Excitat atque urget, increpat, inde tonat:
 'Quid tu tarda iaces et nigra stertis in umbra,
 Cum tibi thensauri eximii veniant?'
 Mox illa evigilans convitia plurima somno
 10 Dixerat atque hilaris haec tibi dicta canit:
 'Luce magis dilecte mihi, contempne laborem,
 Quem pro me pateris, angeris atque nimis.
 Expolias alios et me ditare laboras;
 Nil tibi conservas, optima nostra facis.
 15 Muneribus vestris dives incedo decenter,
 Audeat ut nullus se simulare mihi.
 Pellicium pulchrum, villosum, vellere molli
 Direxit pietas maxima vel bonitas.
 Divitias omnes superat, cunctas quoque gazas,
 20 Quas dederant comites quasque dedere pares.
 Aurea sordescunt, argentea dona nigrescunt,
 Quae capiunt oculos condita per loculos;
 Hoc decus at memet comitatur nocte dieque,
 Amplectens servat, protegit atque fovet.
 25 Est tactu blandum, calidum nullique secundum.
 Frigora depellens, noxia longe fugans;

viii 7 Vos *M*: Quos *V* furrugineum *MV* cucullum *scripsi*: capillum *MV*; cucullariorum s. Galli novissimum *Notker* se dicit in dedicatione sequentiarum (*Duemmler*, *Denkm.* p. 224) 8 capitare *V* 12 tran *MV*

ix 6 Excitet *M*¹ 8 thensauri *scripsi*: thesauri (es in ras.) *M* 13 labores *M*; fort. ut me ditare labores

8 cf. *Verg. Georg. IV* 183 ferrugineos hyacinthos. 9 sq. cf. *Isid. orig. XII* 7, 11. 13 i. e. si me sequi non vultis.

ix 11 *Verg. Aen. IV* 31. 15 sqq. *Ekkeharti IV. Casus s. Galli cap. 3* (p. 14 sq. ed. *Meyer de Knonau*) bene confert *Duemmler*, neque vero comites ille recte 'discipulos' interpretari videtur; malim accipere magnates. 25 nulli secundum formula.

Ceu clipeus firmus defendit et omnia munit,
 Omnia membra simul ornat honore suo.
 Pellibus ex variis speciem presentat eandem
 30 Candidulam, nitidam, flore colore parem.
 Nil fuscum monstrat, nil fulvum reddere novit;
 Hic specialis honor regibus esse solet.
 Est nive candidius, pluma quoque mollius omni,
 Vestibus utilius, Serica texta spuens.
 35 Tale quod anxius optavi votisque rogavi;
 Quod deus ad vestrum miserat hinc animum.
 Quot lanis igitur candet pilisque redundat,
 Tot caeli cives te super astra ferant. Amen.

X.

Quot cælum retinet stellas, quot terra lapillos,
 Quot saltus ramos, folia, aut quot pontus harenas,
 Quot pluviae stillas, quot fundunt nubila guttas,
 Quot fluvius pisces vel sunt quot in orbe volucres,
 5 Quot flores prati vel quot sunt gramina campi,
 Tot tibi prestantes det virtus trina salutes.

VERSICULI.

VII.

Nongentis pariterque novem labentibus annis
 Ex illo, carnem quo sumpsit tempore Christus,
 Filius Arnulfi regis cum sceptrum teneret
 Annis bisseis iuvenis Hludowicus herilis,
 5 Mente humili pollens Salomon pietate redundans
 Tertius a priscis et eodem nomine dictus,
 Quos sibi pontifices legit Constantia dives,
 Praesul et abba simul meritis electus opimis
 Scriptores cauta varios indagine lustrat,
 10 Hoc et psalterium docte collegit in unum,
 Pandens lectori studioso mente sagaci
 Auctorum sensus vario sermone secretos.
 Pagina bis binis loquitur nam quaeque columnis,
 Quae stilus Hebraico verissima fonte refundat,

31 novum *MV*: corr. *Wattenbach* 38 sup (i. e. super) sic *M*

x etiam in cod. *Monacensi* lat. 14505 saec. XI extant sine varia lectione (*inscr.* ad quendam amicum)

VII ex cod. *Bambergensis* A I 14 fol. 10' sq. edd. *Duemmler* (*Ostfr.*¹ II p. 680 sqq.) et *Hamann* (*Canticum Moysi*, diss. *Ienensis* a. 1874, p. IX sq.); quorum consensum sequor. Versus 13—44 editi sunt iam in *Hieronymi opp.* ed. *Vallarsius* X 105—106 (= *Migne* 29, 122—124); de cod. *Coloniensi* VIII cf. *Jaffé-Wattenbach*, catal. p. 3. Ceterum hoc carmen anonymum (nam *Salomonis III.* ipsius non esse apparet) huc rettuli propter anni accuratam definitionem; similia si quae restant *Sangallensia*, *Miscellaneis* inseram. 14 refundat sic *Bambergensis* (teste *Fr. Leitschuh*)

27 omnia membra defendit et munit. 35 tale quod: 'einen solchen'.

x cf. IX 37 sq.; *Muellerhoff-Scherer-Steinmeyer*, *Denkm.*³ II p. 153 et *Liersch*, *Z. f. d. A.* XXXVI p. 154.

- 15 Hjeronimo haec reserante quidem sermone Latino;
 Grecus et hic proprie sensus ac sermo patescit
 Litterulis nostris nostroque caractere scriptus,
 Quem tamen ex Greco versum sermone Latino,
 Quam dixi supra, retinet quoque pagina scripta.
 20 Ecclesia haec etiam iugiter Romana frequentat
 Edicio communis et haec vulgataque fertur,
 Ex quibus Hebraicae interpretes linguae venerandus
 Et reprobanda notat necnon retinenda figurat.
 Sed tamen hac quarta translatio scripta columna
 25 Est, quam praefatus bene Septuaginta secutus
 Ex Greco in linguam transferre fideliter istam
 Hjeronimus studuit totaque fide reseravit.
 Hanc etiam populi psallunt orientis et isti,
 Gallia quos genuit, quos et septentrio gignit.
 30 Quadruplicem ergo, precor, caute nunc inspicere, lector,
 Psalterii formam vario sermone coactam,
 Amplius et noli quovis paradiigmate falli
 Veridica ante oculos auctorum dogmata cernens.
 Prima quidem supra folio descripta columna
 35 Quae recitant Galli, retinet sermone fideli,
 Horum Hjeronimo ceu dixi interprete fido:
 Hac quicquid certe discordat ab editione
 Hoc et ab Hebraico pariter distare memento.
 Sed vulgata tenet minus et correcta secunda:
 40 Haec et Romani psallunt Italique frequentant.
 Tertia sed vere Hebraico translata magistro
 Continet et nobis melius haec omnia pandit.
 Ultima nam greco proprie sermone notata,
 Quae minus ut dixi cum sint vulgata probamus.

VIII.

Salve festa dies, laudabilis atque beata,	
Qua deus in servum vidit ab arce suum.	Salve
Ecce redit princeps laudandus carmine nostro,	
Gaudia sint, populo quod redit ille suo.	Qua deus
5 Vive diu, princeps, post plurima prelia victor;	
Undique deficiunt, qui tua dampna petunt.	Salve
Virtutum meritis tua vita refulget honesta;	
Hinc te laude frui fecit in orbe deus.	Qua deus
Infula sincerum nunc ornet splendida vultum;	
10 Omnipotens, tibi laus detur abinde, deus.	Salve

19 post supra distinxi (neque ante supra neque post dist. Bambergensis)

VIII ex codice Sangallensi 360 pag. 33 ed. Duemmler, *St. Gallische Denkmale* p. 221, quem sequor

VIII cf. prooem. p. 316. 1 cf. Fortunat. carm. III 9, 39 (= syllogae cod. Sangall. 381 carm. 5, 1)
 salve festa dies, toto venerabilis aevo, qua deus infernum vicit et astra tenet.

Invidia magna correptus presul iniquus	
Invidet atque gemit, quod deus ista facit.	Qua deus
Nequiter intendens te vincere, vincitur ille:	
Concidit in foveam, cuius et auctor erat.	Salve
15 Defensus meritis, in honore manens, bone princeps,	
Digne susciperis; psallimus inde tibi.	Qua deus
Nos tuus adventus condigne psallere cogit:	
Sit tibi pax, requies, sit benedicta dies.	Salve

11 *Conradum I. post synodum Althemensem (cf. Duemmler, Ostfr.² III p. 607) a. 916 vel a. 917 iterum (v. 3 sq. redit) ad s. Gallum venisse ex hoc carmine concluderim; episcopi cuiusdam insidiae illustrantur actis illius synodi, cui qui intererant episcopi, se contra regem conspiraturos non esse iuraverunt; plurima proelia (v. 5) ad Erchengeri et Bertholdi seditionem pertinere possunt, quos tum ipsum a rege victos gaudet Salomonis III monachus, ut etiam multo postea Ekkehartus IV. 14 cf. prov. 26, 27.*

CARMINA POTATORIA.

Codex Vaticanus Christinae reginae 321¹ (=V) post Prudentii carmina manu saec. X scripta (fol. 1—64) continet carmina quaedam potatoria aequali manu exarata. Quae ad s. Iuliani monasterium Brivatense pertinere intellexit Duemmler², minus probabiliter Wilhelmum IV Caput-Stupae Aquitaniae ducem celebrari statuens. Ego, ut potius ad Wilhelmum I Pium referam, commoveor carta illius³, qua anno quo mortuus est Odo rex Francorum i. e. a. 898 una cum Ingelberga coniuge Brivatensi monasterio praedia quaedam donavit ea lege, ut sibi quotannis inde redderentur quini modii de annona et quini de vindemiis. Fertur etiam apud Brivatenses sepultus esse Wilhelmus quidam dux Aquitaniae⁴.

Carmina olim descripsit Bethmann; postea notaverunt Reifferscheid⁵ et Pabst⁶; quorum ex schedis a Wattenbachio⁷ adiutus primus ea edidit Duemmler N. A. X p. 347 sqq., cum cuius editione codicem mihi mense Maio a. 1895 Romae diligenter contulit V. Krause b. m.; aliquot versus nunc denuo inspexit V. Cl. Schellhass.

I. IN NATIVITATE SANCTAE MARIAE.

Exoritur hodie virga radicis Iessae,
Virtutum florem, mundi paritura parentem.
Tres certe, sother, Maria, baptista Iohannes,
Nature superant legem ratione parenti.
5 Quapropter horum solito celebratur origo,
Quod reliquis sanctis Romanus denegat usus.
Et quia tale decus hodie processit ab alvo,
Sumite nunc laeti presentis pocula musti.

II. IN FESTO SANCTI MICHAELIS.

Quod Michahel idicos merito celebratur in arvis,
10 Insinuat Danihel apocalipsisque Iohannis.

2 paritura bis V 4 fort. patenti 6 sanctis in mg. V 7 alto V: correxi coll. Fortun. II 16, 135
mors et origo simul misero processit ab alvo et spur. 1, 27 qua, tamquam sponsus thalamo, procedit ab alvo
|| inscr. v. 9 IN F. SCI MICHAEL V, i. e. MICHAEL 9 celebra² sic V

Glossae. 9 idicos] specialiter

1) Cf. Prudentii carmina ed. Dressel p. XLVI; Reifferscheid, bibl. patr. lat. Ital. I p. 395 sqq.
2) N. A. X p. 347. 3) Bouquet, Recueil des historiens des Gaules et de la France IX p. 708 sq.
4) Cf. M. Bescherelle, grand dictionnaire de géographie universelle I p. 763^c. 5) Bibl. patr. lat. Ital. I p. 398. 6) N. A. II p. 41. 628. 7) Qui quod v. 46 addidit que, in codice esse testatur Krause.

1 cf. Salzer, Sinnbilder und Beiworte Mariens p. 30 sq. (Isai. 11, 1). 2 cf. Sedul. II 40 gaudetque suum paritura parentem (Maria). 10 cf. Dan. 10, 13; apocal. 12, 7.

- Utimur et stathmo terris taumasticos acto,
 Quod talem cultum sibimet sacraverit ipse.
 Nec minus est Raphahel nobis recolendus, et ille
 Quem Iesus matri proprium statuit paranympum.
 15 Hos aliosque poli cives pie convenerantes
 Legibus humanis potus haurite salubres.

III. IN ASSUMPTIONE SANCTAE MARIAE.

- Traditur hoc festum reverentiùs esse dierum,
 Terrigenis sanctis totus quos dedicat annus.
 Christotocos etenim hodie caelestia scandens
 20 Creditur angelicis vere prelata choreis.
 Et merito, quoniam regem generavit eorum,
 Pistis ut alma tenet, verum hominemque deumque.
 Taliter instructi, laudes utriusque canentes
 Laetitiae nostrae clarum subdamus oenum.

IV. IN NATALI INNOCENTUM.

- Innocuos Christi testes nondumque loquentes,
 Quos furor Herodis Bethleis stravit in horis,
 En potior Bethlehem toto veneratur in orbe.
 Hi domino terris nato nascuntur olympto,
 Proque dei verbo subeunt mortem sine verbo,
 30 Huius et ignari vitae donantur eona.
 Vos horum memores Christo persolvite grates
 Inter et haec agathon solito potate Falernum.

V. IN PASCHA.

- Emicat ecce dies toto festivior anno,
 Quae zabuli, mortis, herebi mundique subactrix
 35 Prima resurgentem nostrum conspexit Iesum,
 Prima genus hominum proprium revocavit ad ortum.
 Laudibus ergo piis Christo cantemus honorem,
 Deque suis donis iuste laetemur in ipso.
 Inde duci claro felicia reg(mi)na Christo
 40 Poscentes eius placito hilarascite Bacco.

13 Raphahel scripsi: Gabrihel *V*; cf. glossas 22 hominumque *V*: corr. Bethmann || inscr. v. 25
 IN NAT (item inscr. v. 57. 65, at in inscr. v. 1 NATIV) INNOCENTUM sic *V* || 30 vitae vita *V*; cf. glossas
 39 dulci *V*: corr. Duemmler regna *V*: corr. Duemmler 40 hilarascite Duemmler, fort. recte

Glossae. 11 stathmo] auctoritate taumasticos] mirabiliter 13 (ille] Gabrihel] addidi; cf. appar.
 v. 13. 30 et adn. v. 14 14 statuit] constituit 22 pistis] fides 24 oenum] vinum 27 potior] melior,
 quam ille Bethlehem] sancta ecclesia 28 Olympto] caelo 29 subeunt] sustinent verbo] loquela
 30 (eona] vita aeterna) addidi; cf. appar. 31 grates] laudes 32 agathon] bonum

11 auctoritate, cum id facimus, utimur dracone ad arva deiecto (apocal. 12, 9). 14 cf. [Fortun.]
 spur. 1, 325 angelus . . paranympus. 24 oenum trisyllabum. 26 cf. Sedul. II 73 Bethleis . . . in
 oris. 29 sine verbo i. e. infantes (cf. v. 25). 31 cf. v. 63 et Verg. Aen. I 600 grates persolvere
 dignas. 33 cf. Fortun. VIII 2, 1 emicat ecce dies. 37 cf. Sedul. hymn. 1, 1 cantemus, socii,
 domino cantemus honorem.

VI. IN ASCENSA DOMINI.

Scandere quod possit carnis substantia caelum,
 Indicat ista dies omni celeberrima mundo.
 Hac siquidem Iesus hominem super astra levavit
 Virgine conceptum, passum tumuloque sepultum.
 45 Nos caput hoc nostrum tamquam sua membra sequentes,
 Iudicis ad reditum mentesque manusque paremus.
 Principis interea iussis parendo libenter
 Amineum vobis solito potate liquorem.

VII. IN PENTECOSTEN.

Quos Babylone reos alogia fecerat olim,
 50 Hos Solimis iustos hodie theosebia fecit.
 Illud yperefanes meruit, quae mergitur orco;
 Hoc humilis ypacon, quae sublimatur Olympo.
 Innumeris tulerat physicam tunc illa loquelam;
 Collegio certo linguas haec contulit omnes.
 55 Nos humiles clari coetus exempla sequentes
 Vitea dona dei sancto sumamus amore.

VIII. IN NATALI SANCTI PETRI ET PAULI.

Claviger aethereus Simon cognomine Petrus,
 Saulus et a Paulo dictus proconsule Paulus
 Laetitiam vobis cumulent sine fine beatam.
 60 Peccati maculis lotos vinclisque solutos,
 Ostibus invictos, omni bonitate repletos,
 Tempore iudicii donent conscendere caelos.
 Nunc horum memores, regem regumque canentes,
 Principis ex voto curam prebete lieo.

IX. IN NATALI SANCTI IOHANNIS BAPTISTAE.

65 Leta dies prothobaptiste resplendet in orbe,
 Eius ab exortu toto mirabilis aevo.
 Pneumate nam sancto plenus genitricis in alvo
 In Mariae thalamo clausum cognovit Iesum.
 Mox natus solvit mute retinacula linguae,
 70 Iamiam se vocem verbi testando potentem.

|| *inscr. v. 41 IN ASCENSA DNI sic V; cf. Du Cange (de ascensa domini e. g. etiam in cod. Sangall. 381 sequentiarum Notkeri pag. 414)* || 42 celeberrima V 43 siquid V (pro siquid) 45 sua sic V 46 mentes-
 que sic V 49 babyloniae V: corr. Wattenbach asogia V: correxi 58 Saulus scripsi: Pauli V (poeta
 synaloepham vitavit) 60 solutis V¹ 70 Iam tam V: corr. Duemmler

Glossae. 49 † asogia] impietas 50 theosebia] dei cultus 51 yperefanes] superbia 52 ypacon]
 obedientia 53 physicam] naturalem illa] superbia 54 haec] obedientia 67 pneumate] spiritu
 68 thalamo] utero 70 verbi] Christi

45 cf. e. g. Paul. ad Eph. 4, 15 sq. 48 cf. gloss. ad Abbonem III 82. 93 amineum: vinum album.
 57 cf. Arator. I 899 claviger aethereus et paulo post v. 69 cf. Arator. I 896 sqq. qui solve re nosti, excute,
 Petre, meae, retinacula tarda loquelae deque tuis epulis exhaustae porrige linguae. 67 cf. Luc. 1, 44.

Hic quia gaudificat proprium natale quotannis,
Testentur vestrum Bacheia munera festum.

X. IN MEMORIA SANCTI SYRENEI.

Optineat meritis in arce Syreneus almus,
Gratia quo Christi cunctis vos protegat horis.
75 Hereat huius amor vestris pectoribus, hortor,
Cuius in hac patria splendent solamina clara.
Ipse suis precibus solvat peccamina vestra,
Corporis et mentis saevos dimoveat hostes,
Virtutes tribuat, felicia tempora prestet,
80 Impetret atque poli regnum sine fine beatum.

XI. IN LOCO SANCTI IULIANI.

Ferte deo claras claro pro martyre laudes,
Auxilio cuius gaudet Aquitania tellus.
Personat en nobis Iuliani dulce vocamen:
Existat nobis eius imitatio dulcis.
85 Et quia vos Christus tanto ditavit honore,
Sumite Leneos (hos) eius amore liquores.
Plane sacris precibus sanctum pulsemus eundem,
Quo pie presentem foveat arconta Wilelmum.

XII. IN LAUDEM WILELMI COMITIS.

Inclite tu princeps, nativo germine preses,
90 Primus amore tui formam prebeto bibendi.
Vos, fidi procures circumpositique fideles,
Principis exemplo vos exhilarate Falerno.
Cui rex summipotens claros ita prosperet actus,
Praevaleat cunctis qui sunt (ut) ubique duellis.
95 Sic illum vobis, sic vos coniungat et illi,
Quo pariter summos capiat in aethra triumphos.
Theotocos kai partonos cosmi basilissa
Ypsyleon, arkos, si sit katfige per eon.
Illa creatori proprio de genere nato
100 Teque Wilelme datamque commendet alocon.

76 splendeat V: corr. Bethmann 86 hos addidi (nunc add. Wattenbach) 94 ut add. Wattenbach; i. e. ut cunctis, qui ubique sunt, hostibus praevalere 97 sq. latinis litteris ab ipso poeta scriptos esse discimus ex forma hybrida cosmi et ex latina sit partonos sic V 98 fort. katafige 100 datamque (tibi) Duemmler; uxoris nomen latere non potest, si recte in praef. versus ad Wilelmum I Aquitaniae comitem Ingelbergae maritum rettuli.

Glossae. 71 quotannis] omnibus annis 89 preses] comes 96 aethra] caelo[s] (correxi; de ablativo primae declinationis correpto cf. Traube, Karol. Dicht. p. 281) 97 theotocos] dei genitrix (kai) et] addidi partonos] virgo cosmi] mundi basilissa] regina 98 ypsyleon] excelsum arkos] princeps si sit] tibi sit katfige] refugium per eon] per secula (sic V) 100 alocon] uxorem

86 cf. v. 56 et Duemmleri adn. 1 ad Liudprandum² p. 131.

GESTA BERENGARII IMPERATORIS.

Codicem saec. XI¹ scriptum, qui unus hoc carmen servavit, a. 1478 cum multis aliis libris P. Montagnana Patavinus 'canonicis regularibus Lateranensibus in monasterio divi Ioannis baptistae de Viridaria Paduae agentibus' donavit. Librum a. 1639 a Ph. Thomasino in bibl. Patav. mscr. p. 28 commemoratum Ioh. Rhodius in usum L. Holstenii descripsit, N. Heinsius inspexit; et commemoraverunt carmen ineditum in Scribonii Largi Claudianique editionibus. Heinsii notis incitatus Hadr. Valesius, ne 'carmen si non elegantia, certe vetustate venerandum et dignum, quod ederetur atque ab historiae studiosis evolveretur' diutius iaceret ineditum, codicem per L. Langermannum describendum curavit; apographon accepit ineunte a. 1654. Novem annis post carmen edidit commentario amplo et docto instructum; glossas omisit, quas nescio num Langermannus descripserit. Valesii editionem, quam ipse non vidi, repeterunt Leibnitius SS. rer. Brunsvic. I p. 235 sqq., Muratorius SS. rer. Ital. II 1 p. 371 sqq., Bouquetus Recueil des historiens des Gaules et de la France VIII p. 103 sqq.

Interea sublatis monasterii s. Iohannis codices Venetiam translatis sunt in bibliothecam s. Marci; Gesta Berengarii (class. XII cod. 45) notavit et contulit I. Morellius in bibl. mscr. I p. 363 sqq., qui glossas selectas adiecit. Pertzius a. 1841 in recognitione carminis (SS. IV p. 189 sqq.) codicem non adhibuit, etsi eum a. 1821 Venetiis viderat. Denique ad codicem bis collatum carmen et omnes tum primum glossas a. 1871 edidit inter belli turbas E. Duemmler. Mihi codicem ad Duemmleri librum a. 1895 denuo contulit Em. Schaus; unde e. g. pauca verba a Duemmlero praetermissa (gl. I 136) in nova editione iam addere mihi licuit. In emendando paulo plus ausus sum, cum codicis corruptissimi lectiones sine audacia quadam corrigi nequeant; neque vero recepi nisi eas coniecturas, quae certae videbantur. Hic illic ex antiquorum scriptorum editionibus, Servii Thiloniana, Martiani Capellae Eyssenhardtiana, Pauli diaconi Thewrewkiana (gl. I 62) traditam lectionem defendi posse didici. Usus etiam sum Bernheimii coniecturis ad glossas paucis, sed bonis. Denique his ipsis diebus ad apparatus mei plagulas bono cum fructu iterum codicem inspexit O. Cartellieri.

Poetae nomen ignoramus. Monachum eum non fuisse ex tota carminis indole recte conclusit Bernheim²; ludimagistrum prodere videntur extrema verba IV 204: nolim enim ibi poetas iuvenes intellegere, sed discipulos ad Berengarii gesta melius celebranda incitados. Carmen non procedens ultra a. 915, quo anno Berengarius coronam imperii accepit, intra eum annum et a. 924, quo diem ille obiit, scriptum est³. Dubitari potest de inscriptione:

1) Folium praefixum et folium extremum, in quibus leguntur inscriptio et IV v. 163 sqq., scripsit manus saec. XV. 2) Cf. etiam prol. v. 17. 3) Memoria lapsus est A. Stiglmayr, cum carmen certo ante a. 900 compositum esse dixit ('eine alte Regensburger Hs. des sogen. Homer latinus', Prag 1895, p. 52).

quam in fol. 1 manus saec. XV, quae etiam v. 163 sqq. libri quarti supplevit, ita exaravit Gesta Berengarii imperatoris. Quam formam exemplis 'Gestorum Oddonis' ab Hrotsvitha scriptorum et 'Gestorum Heinrici imperatoris' defendit Duemmler; sed illius carminis titulum in Monacensi codice addidit Celtes, huius codicem non habemus a. 1500 antiquiorem. Quamobrem fidem habendam censeo inscriptioni primi libri manu prima exaratae $\Delta\rho\chi\epsilon\tau\alpha\iota\ \tau\omicron\ \pi\alpha\eta\eta\gamma\upsilon\rho\iota\kappa\omicron\ \beta\epsilon\rho\epsilon\eta\gamma\alpha\rho\iota\omicron\upsilon\ \tau\omicron\upsilon\ \delta\eta\eta\kappa\eta\tau\omicron\upsilon\ \kappa\alpha\iota\ \kappa\alpha\rho\omicron\varsigma$, unde verti poterat panegyricus Berengarii invicti (vel invictissimi) Caesaris. Nolui vero inscriptionem inutiliter mutare.

Glossas ab ipso poeta additas esse Valesius coniecit (e. g. p. 408. 409. 411 ed. Muratorianae), Abbonis praesertim usus exemplo. Assenserant omnes usque ad Pertzium et Duemmlerum, atque etiam Scheffer-Boichorst¹; sed oblocutis Wattenbachio² et Pannenburgio³ postea concessit Duemmler⁴ glossatorem poetae aequalem fuisse, eandemque sententiam ampla commentatione defendit Bernheim⁵. Valesio adstipulantur L. Traube⁶ et M. Manitius⁷. Ut meam proponam sententiam, certum videtur bonam partem glossarum, eas sc. quae ad historiam pertinent vel verbum verbo interpretantur, in eo iam exemplari fuisse, quod poeta Berengario misit. Accesserunt postea glossae ampliores ad usum discipulorum ex Servio excerptae eaeque notae, quibus exempla veterum poetarum aperiuntur: sed ipse poeta aut omnes locos expressos addidisset aut omnino exemplis proferendis abstinuisset; tantam autem partem glossarum ad imitationem pertinentium periisse non est simile veri. Poeta ipse Vergilii carmina, Pindari Thebani Iliada latinam⁸, Statii Thebaida compilavit, novit etiam Iuvenalis satiras, Prudentii apotheosin, Sedulii carmen paschale; glossator praeter Vergilium et Statium usus est Servii commentariis Vergilianis, Isidori etymologiis⁹, Prisciani institutionibus, Maximi Victorini libello de ratione metrorum, Fulgentii mythologiis¹⁰, scholiis in Lucanum, Lactantii Placidi scholiis Statianis¹¹, Pauli epitome Festi: Terentium Ciceronem Horatium Iuvenalem non ipse legit, sed quae ex eorum operibus affert, grammaticis suis debet. Sidonii Apollinaris versus unde uterque noverit, nescio: carmina ipsa eis nota fuisse neque affirmare ausim neque negare; hoc moneo, unum versiculum Apollinaris occurrere apud Eugenium Vulgarium¹².

1) H. v. Sybel, H. Z. XXVI p. 484. 2) Heidelberger Jahrb. d. Litt. XLIV p. 357. 3) Götting. G. A. 1871 II p. 1769. 4) 'Anselm der Peripatetiker', Leipzig 1872, p. 107. 5) Forsch. z. d. G. XIV p. 138 sqq. 6) N. A. XVIII p. 103. 7) Analekten zur Gesch. des Horaz im Ma. (Göttingen 1893) p. 40; sed cf. adn. ad gl. II 132. 8) Duemmler, F. z. d. G. XIII p. 415 sqq. 9) Non semper satis diiudicari potest, utrum Servio an Isidoro utatur. 10) Fulgentii sui plagulas utendas mihi concessit V. Cl. Rudolfus Helm. 11) Lactantii scholiis usus non est nisi Statii exemplo laudato. 12) In epistula ad Sergium (nostrae syllogae infra exhibendae cap. 6) p. 144 D. ecce enim angulus meus mihi placet paupertinusque recessus; cf. Sidonii Apollinaris epist. VII 17, 21 angulus iste placet paupertinusque recessus.

$\Delta\rho\chi\epsilon\tau\alpha\iota\ \pi\rho\omicron\lambda\omicron\gamma\omicron\varsigma$.

'Non hederam sperare vales laurumve, libelle,
Quę largita suis tempora prisca viris.

Glossae. $\Delta\rho\chi\epsilon\tau\alpha\iota\ \pi\rho\omicron\lambda\omicron\gamma\omicron\varsigma$] H. nam et ipsi vult; notandum est hoc proemium dialogum esse; quippe auctor alloquitur suum opus et e contrario facit illud sibi respondere. 1 sperare] proprie dictum; nam speramus bona. 2 quę] sc. dona largita] sc. sunt prisca] antiqua.

Ex primis duobus glossarum versibus exhibui quae legerat Duemmler; nec plura legit Schaus quippe auctor sic V, ut vid. Schausio; coniuncti cum sequentibus faciet V

1 Serv. Aen. I 543 p. 167, 2.

- Contulit hęc magno labyrinthea fabula Homero
Aeneisque tibi, docte poeta Maro.
- 5 Atria tunc divum resonabant carmine vatū:
Respuet en musam quęque proseucha tuam;
Pierio flagrabat eis sed munere sanguis:
Prosequitur gressum nulla Thalia tuum.
Hinc metuo rapidas ex te nigrescere flammās,
10 Auribus ut nitidis vilia verba dabis'.
'Quid vanis totiens agitas hęc tempora dictis,
Carmina quae profers si igne voranda times?
Desine; nunc etenim nullus tua carmina curat:
Haec faciunt urbi, hęc quoque rure viri.
- 15 Quid tibi preterea duros tolerasse labores
Profuit ac longas accelerasse vias?
Endromidos te cura magis victusque fatigat:
Hinc fugito nugas, quas memorare paras'.
'Irrita sępe mihi cumulas quę murmura, codex,
20 Non poterunt votis addere claustra meis.
Seria cuncta cadant, opto, et labor omnis abesto,
Dum capiti summo xenia parva dabo.
Nonne vides, tacitis abeant ut sęcla triumphis,
Quos agitat toto orbe colendus homo?

PROLOGUS 6 *fort. respuit, ut v. 8 prosequitur.*

PROLOGUS 11 h. t. i. e. *unsere Zeit.* 17 *magis sc. quam antea, cum carmina non meditaberis.*

Glossae. 3 hęc] sc. dona 'labyrinthea fabula' dicitur obscuritatibus involuta; nam labyrinthus subterranea domus fuit, quam Dedalus construxit, de qua nullus egredi poterat, nisi vestigia sua rege(re)t filo; unde Virgilius (*Aen. VI, 27*) 'hic labor ille domus et inextricabilis error' 4 Aeneis] femininum patronomicum, i. e. fabula de Enea tibi] sc. contulit haec 5 divum] imperatorum 6 musam] carmen proseucha] ΠΡΟΨΕΥΧΗ dicitur grece orare; hinc greco nomine proseucha dicitur casula pauperis, videlicet cappanna, in qua residens pauper in quadruvio vel in publico loco petebat stipem tuam] libelle 7 Pierio] musico eis] poetis 8 nulla Thalia] nulla musa; proprium pro appellativo posuit. Thalia autem dicitur quasi titonlia i. e. ponens germina 9 hinc] propter hoc, quia nulla (Th)alia subsequitur te flammās] i. e. incenderis statim ut viderint te docti (*v. 10*); 'nigrescere' autem flammās dicit propter fumum 10 nitidis] doctis, a stultitia purgatis dabis] proferes 11 agitas] ventilas 12 voranda] devoranda 14 haec] i. e. carmina urbi] pro 'in urbe'; anteptosis est rure] pro 'in rure' 15 'duros labores' dicit eos, quos in eundo et redeundo in Gallia sustineret 16 'longas vias' eum 'accelerasse' dicit propter citam reversionem. 17 endromidos] grecus genitivus. endromis vestis est villosa hiemalis, gravis et fortis nature; qua contra frigus induebant. est autem species pro genere; nam pro omni indumento hoc loco ponitur victusque] cibi sollicitat 18 hinc] idcirco nugas] vanitates 19 irrita] vana cumulas] aggeras 20 votis] desideriiis 21 seria] necessitates abesto] absit 22 capiti summo] imperatori xenia] dona vel munera 23 tacitis] indictis abeant] pretereant 24 agitat] frequenter agit

3 l. f.] reget *V* domos *V* 4 Aen.] patronomicum sic *V*; cf. *glossas I 87 (cum app.) II 78* 6 p.] proseuches *V* 8 totatilia *V*: *correxī ex Fulgent. myth. I 15 p. 26, 8 ed. Helm* quarta Talia i. e. capacitas, velut si dicatur tithonlia (*v. l. tithonlya, tythonlya, tythonlia*) i. e. ponens germina 9 h.] alia *V*: *corr. Bernheim* fl.] autem bis *V* 14 u.] antiptosis *Duemmler*, sed in figuris laudandis graecarum formarum parum peritum interdum se praebet glossator 17 e.] nam et li (*i. e. hoc*) dispicere sibi visus est *Schaus*; loco macula oblitteratum suppl. *Duemmler*

3 l. f.] *Verg. Aen. VI 27—30.* 6 *schol. Iuven. III 296.* 8 *cf. app. gl.* 17 v.] *Serv. Aen. I 214 p. 82, 19.*

25 Tu licet exustus vacuas solvaris in auras,
 Pars melior summi scribet amore viri.
 Supplice sed voto Christum rogemus ovantes,
 Quo faveat coeptis patris ab arce meis.
 Haud moveor plausu populi vel munere circi:
 30 Sat mihi pauca viri ponere facta pii.
 Christe, poli convexa pio qui numine torques,
 Da, queat ut famulus farier apta tuus!

ΑΡΧΕΤΑΙ ΤΟ ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΟΝ ΒΕΡΕΝΓΑΡΙΟΥ ΤΟΥ ΑΝΙΚΗΤΟΥ ΚΑΙΣΑΡΟΣ.

Græcia quæsitis cecinit si regna loquelis,
 Moribus insulsos et relligione tyrannos
 Tolleret ut quosdam immerito super astra beandos,
 Quos Lachesis nigro satius damnavit Averno;
 5 Roma suos vario vexit si figmine post hæc
 Augustos ad tecta poli radiata perenni
 Vibratu, simul hos Stigio sorbente baratro:
 Induperatorem pigeat laudare nitentem
 Christicolas (quid enim?) cælum reserantibus undis,
 10 Quodque replet domini mundum spiramine totum?

I 2 tyrannos V² 6 distinxi ex glossa v. 7 vibratu] splendore; et sic V 9 quid enim?
 parenthesis (sc. pigeat)

25 Aen. XII 592 et Ovid. ex Ponto II 11, 7. 27 Aen. VIII 61. 31 Aen. IV 269.

I 8 sqq. (num) pigeat christianos, laudare imperatorem nitentem undis (baptismi) cælum reserantibus,
 et (laudare,) quod (imperator) per domini inspirationem totum mundum replet?

Glossae. 25 licet] i. e. quamvis vacuas] proprium epiteton aurarum 26 melior] doctior; i. e. cum viderint docti tanto honeri me imparem, amore pii imperatoris scribere incipient. 29 haud moveor plausu] non delector favore circi] amphiteatri; quasi diceret 'non scribo cupiditate fame, sicut antiqui faciebant' 30 viri pii] i. e. Berengarii 'ponere' i. e. scribere; Horatius (epp. II 3, 120): 'scriptor honoratum si forte reponis Achillem'; Iuvenalis (sat. 1, 1): 'semper ego auditor tantum? nunquamne reponam?' 31 Christe] invocatio est convexa] curva 32 apta] digna rege

I. Panigiricum est licentiosum et lasciviosum genus dicendi in laudibus regum; hoc genus dicendi a Grecis exortum est. 1 paradigma est hortantis quæsitis] exquisitis, compositis 2 moribus] abitu relligione] cultu 4 Lachesis] una ex Fatis; interpretatur autem 'Lachesis' sors satius] rectius vel melius Avernus lacus est Campaniæ, cuius gravissimus odor non patitur aves supervolare; ponitur autem pro inferno. declinatur autem Avernus Averno, ut Tartarus Tartara 5 figmine] figmento, mendacio 7 vibratu] splendore Stix palus est inferni. stix in nostro eloquio merorem significat; nam Stix dicitur ΑΠΟ ΤΟΥ CΤΥΓΕΡΟΥ i. e. a tristitia baratrum est fovea immense altitudinis, que pro inferno ponitur 8 induperatorem] epenthesis est; apponitur enim 'du' syllaba causa metri 'pigeat' bene de futuro dixit, quod, quamvis una sit significatio inter 'pudet' et 'piget', tamen 'pudet' de preterito, 'piget' dicimus de futuro nitentem] splendentem 9 undis] de aquis baptismi dicit

I 7 St.] memororem V 8 p.] quod sic per comp. V tamen midet ('vel potius inidet'. Cartellieri) V

30 p.] Acro ad Hor. l. l. 31 conv.] Serv. Aen. I 310 p. 113, 14.

I. Panig.] excerpit Isidor. or. VI 8, 7. 4 L.] Fulg. myth. I 8 p. 21, 9 H. A.] coniunxit Serv. Aen. III 442 p. 442, 13 cum eius compilatore Isid. or. XIII 19, 8. 5 St.] Serv. Aen. VI 134 p. 29, 16. 21. 7 b.] Serv. Aen. III 421 p. 418, 5 vel Isid. or. XIV 9, 5. 8 p.] Serv. Aen. IV 336 p. 523, 24.

- Ergo Berengarium genesi factisque legendum
 Rite canam, frenare dedit cui celsa potestas
 Italię populos bello glebaque superbos,
 Stirpe recenseta — generis quo stemmate pollet,
 15 Scire vacat; nam cuncta nequit mea ferre Thalia.
 Francigenam fateor Karolum pręnomine Magnum,
 Quem tellus axi tremuit subiecta rigenti,
 Quamque petens linquensque luit Sol aureus undas,
 Et quam torret equis totiens invectus anhelis.
 20 Prodit avis atavisque illo de sanguine rector
 Ausonię; Karoli sed enim nutritus alumni
 Rite sub imperio, simili qui nomine Romam
 Postremus Francis regnando coegit habenis.
 Ille virum cernens belli sub imagine laetum
 25 Et ratione pium regnique beamine dignum,
 Egregii fidum lateris delegit amicum
 Fascibus imperii aptum, si bella, ministrum,
 Forte ruunt; Italus princeps exercitus armis
 Pręduros Martis didicit sic ferre labores.
 30 Venerat ecce dies, primi cum fata parentis

14 *distinxi ex glossa v. 15 recenseta cf. Prud. apoth. 1000 et ecb. capt. 665* 28 Fonte V

12 *cf. 250 sq.* 14 *cf. app.* 19 *Verg. Georg. I 250 (= Aen. V 739) equos anhelos Soli orienti tribuit, cum hic poeta meridiem significet.*

Glossae. 11 genesi] natura legendum] canendum et laudandum 12 canam] cano quod significationes habeat notum est, sed hic 'laudabo' significat frenare] regere et continere celsa potestas] deus 13 gleba] divitiis superbos] nobiles 14 st. rec.] s... per d....; alia 'recensita' legunt, sed Priscianus neutrum stema proprie significat filum, quo capita sacerdotum circumligabantur; aliquando ponitur pro corona, aliquando etiam pro genialogia sicut hoc loco, eo quod per successiones et propagationes in se reducat velud circulus p.] viget 15 sc. v.] sc. si ferre] referre; aferesis est 16 Karolum Magnum vult significare; quod enim quidam ab Enea dicunt illum ducere originem, falsum est, cum Franci potius ab descend..... 17 septentrionalem plagam significat axi] axis dicitur proprie intellectualis linea a polo usque ad polum 18 orientem dicit et occidentem luit] purgat, unde et lumen dicitur, quod tenebras luat 19 torret] perurit; aequinoctialis zona monstratur equis] de equis Solis falsum est; tamen si quis altius consideraverit, per Illor equos Solis quattuor eius mutationes in die intelliguntur; hoc enim interpretatio nominum equorum eius indicat anhelis] fatigabundis 21 Karoli] Karolum ultimum significat, quo mortuo sceptrum Italię Berengarius suscepit alumni] alumnus est, qui nutrit et qui nutritur; sed in significatione hac, cum pro nutritore ponitur, grece trophimos vocatur neque in alia significatione invenitur 22 simili] pro 'eodem' 23 Francis] Franci a quodam proprio duce vocari putantur; alii existimant eos a feritate morum vocatos 24 ille virum] Karolus Berengarium belli sub imagine] i. e. officio militari 28 Italus princeps] qui nunc est exercitus] pro 'exercitatus'; est autem sincope. nam differentia est inter 'exercitum' et 'exercitatum': 'exercitatus' siquidem significat peritum, 'exercitus' vero fatigatum. sic Servio placet (*Aen. III 182 p. 376, 8*), Prisciano aliter. 30 primi parentis] Ade

12 c.] quod aut cum Duemmlero interpretandum 'quot' aut quod (plures) legendum 14 st. r.] alii Duemmler pris utrum V ceteris oblitteratis; suppl. Bernheim coll. G. L. II 492, 17 16 descend legit Schaus, cetera incerta esse, neque vero Aeneae nomen extitisse; cf. gloss. I 23. 18 e.] dictum est falsum est V¹ 19 t.] fort. equinoctialis e.] intelligitur V 21 K.] sceptrum V 24 b. s. i.] id est scripsi: † V (= vel)

12 c.] Serv. Aen. I 1 p. 6, 20. 16 Aethicum (p. 77 W.) vel librum historiae Francorum (SS. rer. Merow. II p. 241 sqq.) dicere videtur; de Francorum origine Troiana cf. Dippe (progr. Wandsbeck a. 1896) et Birt (Rh. M. LI p. 506 sqq.). 18 l.] Prisc. inst. IV 16 p. 126, 10. 19 e.] Fulg. myth. I 11 p. 638. 21 a.] Serv. Aen. XI 33 p. 481, 17; cf. gl. II 154 et III 229; errasse glossatorem non evicit Bernheim. 23 Isid. or. IX 2, 101; cf. gl. IV 22.

- Posceret atra Lues regem, totosque per artus
 Febris iit. Moriens primos compellat amicos.
 Ultima Brengario referunt dixisse propinquo:
 'Subdere colla tibi merito deberet eous
 35 Et licet occiduas cernit quos mersus in undas
 Phoebus, uterque etiam mundi quos despicit axis:
 Attamen Hesperie proceres pro viribus ardent
 Rite subesse tibi, tanto quia digna labore
 Cuncta geris. Penes imperii te gloria nostri,
 40 Atque tuis stabit Romana potentia fati!
 Haec fans aetherias ductor concessit in auras,
 Supremumque gemens regnorum liquit habenas.
 Ille quidem sic astra subit; miseranda cupido
 Sed populos pervasit agens, qui limite lato
 45 Unius imperio soliti concurrere, plures
 Ut mirentur abhinc diversa per arva tyrannos,
 Et sibi quæque legat proprium gens. Omnibus idem
 Dum perstaret amor, raperet ne gaudia Rhenus

31 Lues et in gl. Mors scripsi 47 sq. distinxi (coniunge ne, o. i. d. p. a., raperet sqq.); cum conformatione metrica cf. II 95 (II 273, IV 11 praecedat dactylus)

32 sqq. Duemmler p. 14 sq. 34 sqq. 'licet tibi colla subdere (Venant. Fort. III 30, 7) deberet orientalis populus et ii, quos Sol cernit, cum in undas occiduas mergitur' etc. 42 Aen. XI 865.

Glossae. 31 Lues] Mors ordo est: 'cum atra Lues posceret regem fata primi parentis'; nam 'posco te illam rem' dicimus. 32 febris a fervore dicitur, apud antiquos autem 'hebris' dicebatur, nam in multis pro aspiratione 's' vel 'f' ponimus primos] principes vel precipuos 33 referunt] dicunt quidam dixisse] scilicet illum, Karolum scilicet 34 merito] iuste eous] orientalis populus. ordo est: licet merito deberet eous 35 et hic quattuor mundi climata memorantur ac per hoc omnes populi terrarum. mersus] dicebant gentiles poete solem cotidie in aquas oceani mergi, quod quamvis fictum sit, tamen ratione non caret. nam dicunt sapientes sidera aquis pasci, et ideo post pluvias clarius nitent 36 Phoebus] novus interpretatur, eo quod cotidie quasi novus videtur in ortu uterque] septentrionalis et australis despicit] deorsum aspicit 37 Hesperie] Hesperia ab Hespero stella dicitur, quia Greci in Italiam per aspectum huius stellæ navigant. dicitur etiam Hispania Hesperia; sed necesse est si(c) hanc significare, ut 'ultimam' dicas proceres] proceres dicuntur proprie mutuli trabium qui prominent in edificiis; hinc tractum est, ut maiores civitatis vel regni 'proceres' dicantur, eo quod ceteris prominent pro viribus] secundum vires ardent] nimium cupiunt 38 digna] apta et congrua 39 penes] sc. ergo 41 concessit] transivit 42 supremum] nomen pro adverbio, pro 'supreme' 43 sic] i. e. tali morte subit secundum naturam accusativo iungitur, nam ut dativo iungatur figuratum est, sicut Virgilius 'iunxit muroque subibant' (Aen. IX 371) 44 agens] stimulans, sc. illos 46 abhinc] deinde tyrannos] reges. sensus est: miseranda cupido pervasit populos, ut non diversis regnis parerent uni regi, sicut antea, sed unaqueque gens eligeret suum. 'tyrannos' pro regibus grece dictum; nam apud eos [qui] tyranni et regi(s) nulla discretio est, licet apud nos incubator imperii tyrannus dicatur. Greci enim fortes reges tyrannos vocant, nam 'tyros' fortis dicitur.

33 r.] dicitur V silicet V 35 dicebant sqq. huc revocavi a v. 36 36 m.] oceani V (pro oceani?) dicitur sapientes V 37 H.] ataliā V dicuntur etiam V si V: correxi; si hanc significare (vis) Duemmler 43 sic] talis V subit] malim cum dativo iungitur 46 t.] qui del. Duemmler Servium secutus (Aen. VII 266 p. 147, 5) regi V

32 f.] Serv. Aen. VII 695 p. 183, 19. 36 Ph.] cf. Isid. or. VIII 11, 54, quo ipso hic usum esse glossatorem negat Bernheim. 37 H.] Serv. Aen. I 530 p. 162, 23 vel Isid. or. XIV 4, 19. p.] Isid. or. IX 4, 17; ubi tamen pro mutuli nomine synonyma capita trabium dicuntur. 43 subit] Serv. Aen. IV 598 p. 568, 12; ubi etiam Vergiliū versus laudatur. 46 t.] Serv. Aen. VII 266 p. 147, 5 vel Isid. or. IX 3, 19 sq.

Aut Araris spectata diu, glomerantur in unum
 50 Ausonii procures ac talia nuncia regi
 Ire iubent: 'Hęc terra satis terraeque coloni
 Fluminaque antiquos subterlabentia muros
 Nota tibi. Nec te revocet fera Gallia, digno
 Quin potiare solo, trux aut Germania; quando
 55 Sceptrygeri hoc potius dudum coluere propinqui
 Et genitor cunctis dilexit carius arvis.'
 His motus gressum precibus contendit ad urbem
 Irriguam cursim Ticini abeuntibus undis.
 Sustulit hic postquam regale insigne coronam,
 60 Non alias raptim cupidus pervadere terras,
 Quod multos iuvenum loeto dimersit acerbo,
 Laetitia resonant, plausu et fora cuncta resultant,
 Templata sacrata virum trepidant matrumque choreis,
 Orgia et innuptę concinnant clara puellę
 65 Dantque choros molles, et tympana dextera pulsat

58 fort. adeuntibus vel obeuntibus 61 i. e. demersit 65 tympana V²

52 = Georg. II 157. 64b—69 = Pind. Theb. 880—883. 885. 888; coniectura Luc. Muellieri
 v. 884 delentis ex huius poetae etiam v. 886—887 omittentis testimonio fidem non accipit.

Glossae. 49 Araris] (fluvius) Gallie; ipse est Sagonna 50 Ausonii] Ausonia dicitur Italia a nomine
 regi(s) regi] non qui erat, sed qui futurus era(t) 51 'coloni' dicuntur proprie cultores advene,
 sed hic etiam pro indigenis ponuntur 53 fera] feros populos gignens Gallia a candore populorum
 nominatur: ΓΑΛΛΑ enim grece lac dicitur 54 quin] ut non trux] terribilis Germania] Germania
 dicitur a germinando populos; est enim ferax multorum populorum quando] siquidem; [iam] coniunctio est
 [modo] 55 coluere] dilexere 56 genitor] sc. tuus 59 hic] illic regale insigne] effexegesis 60 raptim]
 rapinā 61 quod] TO ETION monstrat vit hoc loco; multi enim propter invasionem alterius terre perierunt
 acerbo] immaturo; translatio 62 pl. et f. c. r.] TO ΔΥΤΟΝ dixit fora] quamvis Donatus (G. L.
 IV p. 375, 31) dicat, forum in singulari numero neutri generis et in plurali masculini, nos tamen in utroque
 numero utrumque genus legimus. sciendum est autem sex modis forum vocari: uno modo forum dicitur locus
 negotiationis: ut Forum Flaminium, Forum Iulium; secundo modo forum dicebatur locus, ubi populi iudicia
 fieri solebant; tertio modo cum his qui provincie preerat, forum agere dicebatur, quando civitatem vocabat,
 ut de controversiis eius cognosceret; quarto cum antiqui id forum appellabant, quod nunc vestibulum sepulcri
 dicari solet; quinto locus in navi, [i. e.] sed cum masculini generis est et plurale; sexto tunc librorum foras
 dicimus masculino genere, hinc diminutivum quidam protulit (Juvenal. sat. 3, 219): 'hic libros dabit et
 forulos mediamque Minervam'. 63 trepidant] frequentantur 64 concinnant] componunt; nam concinnus
 dicitur proprie potio multorum pigmentorum 65 choros] chorus est proprie coevorum cantus atque saltatio
 molles] delicatos

49 fluvius addidi (flumen add. Bernheim; sed cf. Serv. ad ecl. 1, 62) 50 A.] regi V; in altero
 marg. glossa sic repetitur Ausona dicuntur Italia a nomine regi. r.] era V 51 cultores Duemmler:
 colones V 53 G.] fort. (lat.) lac 54 q.] iam et modo seclusi coll. Servio Aen. VI 106 p. 23, 18; quo
 tamen pertinere ea dicam, haereo 61 q.] fort. monstrat 62 f.] negotiationis V his] is Duemmler
 i. e. del. Duemmler coll. Paulo Festi p. 59, 35 Th.; quo loco sed cum in libris scriptis extans recte mutatur
 in sed tum: neque vero id glossatori nostro restituendum, quamquam sextam significationem longe aliam
 posuit, ut fere adsentiar Bernheimio glossarii usum agnoscenti dabitur V 65 m.] a praecedenti glossa
 dist. Bernheim

50 A.] Serv. Aen. III 477 p. 425, 21. 51 Serv. Aen. I 12 p. 17, 1 = Isid. or. IX 4, 36, qui tamen
 sunt habet pro dicuntur. 53 G.] Isid. or. XIV 4, 25. 54 G.] Isid. or. XIV 4, 4. 59 r. i.] cf.
 gl. I 123. 61 a.] Serv. Aen. XI 28 p. 481, 5. 62 f.] cf. app. 64 Nonius p. 43 cinnum ita inter-
 pretatur. 65 ch.] Serv. Georg. I 346 p. 203, 7.

Atque lirę graciles extenso pollice cordas
 Percurrit septemque modos modulatur avenis.
 Rura colunt alii, sulcant gravia arva iuveni,
 Tondent prata greges, pendentque in rupe capellę:
 70 Omnibus una quies, et pax erat omnibus una.
 Non secus ac longa ventorum pace solutum
 Aequor, et imbelli recubant ubi litora somno,
 Silvarumque comas et abacto flamine nubes
 Mulcet iners ęstas, tunc stagna lacusque sonori
 75 Detumuerē, tacent exhausti solibus amnes.
 Invidia tumidus nec passus talia Wido
 Perfurit, ac nimios profundit pectore questus:
 'Otia quę Latium foveant, piget usque fateri!
 Nam video florere viros rebusque supinos
 80 Fertilibus, solioque ducem considerare celso,
 Quem legere sibi. Montes superare profundos

66 lyre V² 77 quęstus V

70 *Georg. IV* 184. 71—75 = *Stat. Th. III* 255—259.

Glossae. 66 lirę] lira dicitur ΔΠΟ ΤΟΥ ΛΙΡΙΝ i. e. a varietate cordarum graciles] tenues i. e. extensas pollice] pollex dicitur quasi inter ceteros pollens cordas] corde dicuntur a corio, nam in quibusdam [fistulis] musicis instrumentis ex corio animalis fiunt 67 septem modos modulatur avenis] hic illud commemoratur, quod Virgilius in sexto Eneidos (v. 646) tetigit 'obloquitur numeris septem discrimina vocum,' quod quamvis Servius (p. 90, 1) ad mundanam referat armoniam, nos tamen ętiam humane musice septem divisiones f(a)cimus; prima est per genera, quę tria sunt, i. e. ΕΝΔΡΜΟΝΙΚΩΝ ΚΡΟΜΑ ΔΙΑΤΟΝΩΝ. secunda divisio est per diastemata, quę nos spacia vocis dicimus; tertia in sistemata, quę magnitudines vocis nominamus. quarta in ptongos i. e. sonos (et, ut apertius fateamur, sonus est vocis modulate particula una intentione producta). quinta in tonos i. e. magnitudines spatiorum. sexta in metabulas i. e. in transitus modulantium. septima in melopias i. e. in habitus effecte modulationis (avenis] fistulis) 68 rura] [rura colunt.] rura gręcę ΔΡΟΥΡΑ dicuntur, sed per afferesin factus est sermo latinus gravia] diu inarata iuveni] a iuvando dicti 69 tondent] pascunt pendent] gestum ostendit pascentium in montibus capellarum 70 una] similis 71 non secus ac] non aliter quam solutum] quietum 72 aequor] aequor et aqua ab una descendunt ethimologia, i. e. ab equalitate imbelli] leni 73 comas] summitates abacto flamine] expulso flatu ventorum 74 mulcet iners ęstas] lenit blanda aura 75 solibus] diebus; nam in plurali numero soles pro diebus ponuntur 76 tumidus] superbus; semper enim heret superbia invidię 77 profundit] i. e. aperit questus] querimonias 78 verba sunt stomachantis Widonis usque] adeo vel diu; sed ordo aliter, videlicet 'usque foveant' 79 florere] prosperari supinos] superbos dicimus 'supinos' propter erectionem cervicis 80 ducem] Berincherium 81 m. s. p. v. f. u. m.] sc. si profundos] nam 'profundum' et de superiori et de inferiori dicimus, ut 'profundum cęlum' et 'profundum mare'

66 l.] lirin V *litt. lat.* c.] dicuntur *Duemmler*: dñ V fistulis hic *delevi* et ad avenis (v. 67) *rettuli* 67 m.] nocum V facimus *scripsi*: scimus V *ἐναρμονικῶν χρωματικῶν διατονῶν Duemmler*; sed cf. *appar. Eyssenhardtii* p. 359, 13 67 a.] cf. ad 66 c.] 68 r.] rura colunt ex *versu ipso male repetita delevi* 76 (in)heret *Bernheim* 79 s.] supinus V

66 l.] *Isid. or. III* 21, 8. p.] *Isid. or. XI* 1, 70. 67 m.] *singularum partium definitiones sumpsit a Martiano Capella I: p. 359, 13; II: p. 357, 3; III: p. 358, 23; IV: p. 353, 20 sqq.; V: p. 360, 19; VI: p. 362, 7 (ubi tamen metabolę nomen non extat); VII: p. 362, 17. Apparet ordinem partium a glossatore mutatum; qua in re Fulgentium sequitur auctorem, cui etiam metabolę debet, myth. III 9 p. 76, 2. 68 r.] Serv. Aen. I 430 p. 142, 1. 68 i.] *Isid. or. XII* 1, 28. 72 ae.] *Isid. or. XIII* 12, 1. XX 3, 1. 75 Serv. Aen. I 745 p. 208, 24. 81 p.] cf. Serv. Aen. I 58 p. 36, 8.*

Vis foret ulla mihi: forsān perfringere foedus
 Et faciles iuvenū possem subvertere mentes.
 Præcipuum, Thirrena colunt qui rura, volentes
 85 Subiicient mihi colla, reor. Minus aptus in armis
 † Quid potuit Paris egregias turbare Micenas,
 Excire atque nefanda feros in prelia Atridas:
 Quid refert, quantus sedeat Rodulfus in aula?
 An qualis referam Francis dominetur in arvis
 90 Oddo — mei similes, dudum notique sodales?
 Solus egon donis seclī privabor opimi,
 Et taciti metam solus devolvā ad aevi?
 Non, donec puras animus depascitur auras,
 Vel si me rapidus Mavors perstrinxerit armis,
 95 Provolvens iuvenū fusos in sanguine patres',
 Talibus irarum dictis fundebat habenas,
 Mente coquens bilem: iacto velut aspera saxo
 Cominus erigitur serpens, cui subter inanes
 Longa sitis latebras totosque agitata per artus
 100 Convocat in fauces et squamea colla venenum;
 Iamque legit socios aptos furialibus ausis.
 Fama volans regis nitidas cum perculit aures,

84 thyrrhena V² 86 fort. Si potuit; certe quid ex v. 88 illapsum videtur 99 per agitata per V
 96 Aen. XII 499. 97^b — 100 = Stat. Th. II 411^b — 414.

Glossae. 82 'fedus' dicitur a porca fede i. e. turpiter occisa; obruebatur enim lapidibus indicio, quo tali morte periret, qui compositum ius disrumpere auderet 83 faciles] ad subversionem scilicet 84 præcipuum] nomen pro adverbio 86 nota omnibus historia est 87 excire] excitare, commovere Atridas Atrei filios, Agamenonem et Menelaum; est enim patronomicum 88 refert] distat Rodulfus] hic noviter rex a Burgundionibus constitutus erat 90 Oddo] hic Francie sceptrum tenebat sodales: compares; nam 'sodales' dicuntur quasi simul edales i. e. convictores 91 egon] pro 'egone'; apocope est opimi] felicitis 92 taciti] sine laude transacti metam] terminum aevi] i. e. vitae. usurpatum est hic; nam proprie 'evum' eternitas est 93 non] scilicet ita erit depascitur] 'depasco' et 'depascor' sub una significatione dicimus puras auras] fisicum est, quod dicit puras auras; nam dicunt philosophi, quod animus noster non corpulento isto aere, sed pulcro ethere pascatur 94 vel] pro 'etiam' perstrinxerit] vulneraverit 95 provolvens] prosternens fusos: occisos; polisemus sermo est: significat enim et discumbentes et fugatos et occisos 96 fundebat] laxabat 97 bilem] amaritudinem i. e. dolum 98 aspera serpens] serpens incerti generis est; nam hic feminino genere ponitur, in masculino vero sepiissime invenitur 100 squamea] pro 'squamosa' sicut dicunt hii, qui de natura scripsere serpentum, noxiores sunt cum sitiunt, ideoque in mediis fervoribus velocius interimunt 101 legit] colligit, sc. Wido 102 fama volans] pene[que] ubique pennata inducitur Fama regis] Berengarii

82 fort. quo(d) 87 A.] Agamemnonem Duemmler patronymicum V²; cf. ad prol. 4 92 ae.] usurpatum V 93 au.] fort. puro ethere 102 peneq: V ex proximo vocabulo

82 Serv. Aen. I 62 p. 37, 3 (a porca foede hoc est lapidibus occisa), VIII 641 p. 289, 22. 25 vel Isid. or. XVIII 1, 11. 87 A.] Serv. Aen. I 458 p. 148, 22. 92 ae.] Serv. Aen. VI 763 p. 108, 12. 93 d.] Serv. Aen. II 215 p. 256, 5. p. au.] unde haec sumpserit, nescio. 95 f.] Serv. Aen. I 214 p. 83, 1. 100 sq.] Serv. Aen. II 218 p. 256, 11. v.] cum nihil invenerim, quo haec spectare possint, nescio an de Aemilii Macri theriacis cogitandum sit, quae illa aetate etiamtum superfuisse probabile est (cf. Baehrensium P.L.M. III p. 104); nota sunt, quae de Africae serpentibus, in quibus est dipsas a siti appellata, qua ipsa torquetur et morsos afficit, Lucanus narrat in extrema libri noni parte: quo tamen noster non magis usus videtur quam anonymo Hauptii (opusc. II 246 sqq.), Isidoro or. XII 4 (praesertim § 39 sq.), epistula Alexandri ad Aristotelem (Iul. Valer. ed. Kuebler p. 199).

Conatus agitare satis Widonen iniquos
 Fortuna servante modum, quatit ille tremendum
 105 Regali de more caput celique tuetur
 Convexa atque sacris ita fatibus ora resolvit:
 'Tu celi terreque sator, qui fulmina torques,
 Annorumque vices dimensaue tempora noctis,
 Quattuor et mundi partes, quantum arctus ab austro
 110 Et quantum occasus roseo consistat ab ortu,
 Metiris, subeat geminos ut fosphorus ortus,
 Precedens nunc Solis equos pellensque tenebras
 Noctis agat pre se gelidos aliquando iugales:
 Testis adesto pius noxamque remitte cruoris,
 115 Si manus hæc mortis tulerit dispendia Gallis
 Debita iure mihi raptum ire volentibus arva.
 Infandum! cui tanta viro concessa potestas,
 Me regnis privare? Sedet si, conditor orbis,
 Pro culpis abolere viros, nil vota retardent,
 120 Sed per cuncta ruant fastus discrimina, quando
 Ferrea iam scindit morituris stamina Cloto
 Ac miseris diri capitis discriminat angues
 Allecto, crudele nefas, Acheronte sub imo'.

107 fulmina *Verg.*: flumina *V* 114 adēto *V*

105 *Aen.* IV 451. 106 *Georg.* IV 452. 107 *Stat. Theb.* III 488 et *Aen.* IV 208 108 —
 110 = *Pind. Theb.* 865—867 (v. l. astrorum).

Glossae. 103 Widonen] grecus accusativus 104 servante modum] attribuyente possibilitatem
 quatit] concutit ille] rex Berengarius 105 regali de more] i. e. decenter, non lascive sicut comici.
 servavit **TON ΠΡΕΠΟΝ** tuetur] intuetur 106 'convexa celi' sunt extrema eius a curvitate dicta
 fatibus ora resolvit] i. e. cepit loqui 107 torques] iacularis 108 vices] vicissitudines dimensa]
 divisa a. v. d. t. n.] sc. metiris 111 metiris] ΔΠΟ ΚΟΙΝΟΥ dictum 'metiris' subeat] subintret
 fosphorus] i. e. lucifer; fos grece, lat. lux, phoros ferens 114 noxam] noxiam i. e. culpam 115 dis-
 pendia] dampna 116 raptum] ad rapiendum; est autem futurum tempus ab infinitivo activi 117 in-
 fandum] exclamative cui] sc. nulli 118 sedet] placet; sedet polisemus sermo est: sedet placet, sedet
 cogitat, sedet quiescit, aliquando etiam fixum est signis. 119 abolere] delere, disperdere 120 fastus,
 quando superbiam significat, quarte declinationis est; quando vero significat librum, qui dierum retinet com-
 putationem, secunde fastus discrimina] superbie pericula quando] pro quia 121 ferrea] dura, inrevo-
 cabilis fabulosum est 122 miseris] Gallis sc. haec fabule velut omnibus note non indigent nostra
 expositione 123 Allecto] una Furiarum; 'Alecto' grece, latine 'inpausabilis' dicitur crudele nefas]
 effexesis Acheronte] 'Acheros' 'sine gaudio' interpretatur; fluvius est inferni secundum poetas. hæc talia
 pro ludo habentur cognoscenti veritatem, sic tamen, ut ipse ludus subtilem indaginem requirat. nam de
 Furiis et de Fatis quid veritas habeat, Fulgentius dicit; Servius etiam in expositione sexti libri Virgilii veram
 rationem de Acheronte dicit

105 r. de m.] **TON ΠΡΕΠΟΝ** sic *V* etiam *gl.* I 255 et *Servii* codices nonnulli *Aen.* I 92 p. 46, 20
 (recte traditur **TO ΠΡΕΠΟΝ** *Aen.* I 738 p. 205, 14) 111 f.] lat. lux scripsi: † lux *V* 120 f.]
 quando sup.: quo ordo sup. *V* 122 m.] callis *V* || nocte *V* 123 A.] infernis *V*

106 c.] *Serv.* *Aen.* VI 241 p. 43, 25. 111 f.] ab *Isidoro or.* XX 10, 10 haec sumpta non esse recte
 monuit *Bernheim*, coll. *Papia* phos i. e. lux, hinc phosphoros lucifer. 121 f.] *Serv.* *Georg.* II 501 p. 267, 29.
 123 All.] *Fulg. myth.* I 7 p. 20. cr. n.] cf. *gl.* I 59. Ach.] *Serv.* *Aen.* VI 107 p. 23, 25. — *De Fatis*
 i. e. *Parcis* *Fulgentius* loquitur *mythologiarum* proximo capite; quo ut glossator respiceret, *Clothus* nomine
 v. 121 effectum est.

- Nox subit interea variis distincta figuris,
 125 Cum pater egregius tecto sese intulit alto.
 Post epulas ubi membra toro laxavit honoro,
 Annua vix toto rutilarunt sidera mundo.
 Pace sub hac en fraudis agit temptamina predo:
 Qua secuit quondam aerias rex Poenus aceto
 130 Imperii cupidus cautes, ubi constitit horis
 Italię, nunc ille minis, aliquando rogatu,
 Sollicitat iuvenum hoc fluxas sermone catervas:
 'Quisquis avet solidis protendere legibus aevum
 Et fasces mutare ducis, quę tendimus ultro
 135 Rite fruens donis, nostros glomerare maniplos
 Ne cunctetur ovans. Cuiquam si forte videtur
 Futile, quod ferimus, robur quia ponit in armis
 Brengarii, stimulis olim quia motus iniquis
 Finibus absentes Gallos quęsivit Etruscis:
 140 Quantus in arma feror, patriis vel quantus ab oris
 Ausoniam subeo, liceat deferre tiranno,
 Atque una caris veniat fundendus in agris!
 Quis placuere vices ac dulce movere potentes,
 Colla iugo posuere truci; male fida recessit,
 145 Sed penitus, Thirrena manus hostesque protervos

127 sqq. *distinxi* (opponitur *fraus* *Widonis nocturnae paci*; nec *gl.* qua explicari potest nisi ex mea *distinctione*) 137 quod *Valesius*: quę *V* 138 *fort.* qui motus

127 *vix*: *paene rutilare desierant*, i. e. *matutinum tempus instabat*. 129 *Iuven. sat. 10, 153, quem versum saepe citant grammatici.* 134 sq. *donis*, quae tendimus i. e. *offerimus*. 137 *cf. III 155 cum adn.*

Glossae. 124 variis figuris] i. e. varietate siderum 125 pater egregius] Berengarius 126 'epulas' inproprie dixit pro dapibus. nam dapes regum sunt, epule privatorum laxavit] composuit 127 annua] periphrasis est vertentis anni 128 temptamina] conamina predo] Wido 129 qua] per que loca aerias] altas rex Poenus] Anibal Africanus 130 ubi] i. e. postquam horis] finibus 131 aliquando] vacat 'ille' rogatu] precibus 132 iuvenum fluxas] unum pendet ex altero: ideo fluxas, quia iuvenum 134 fasces dicebantur lemniscate coronę; lemnisci autem dicuntur fasciole deaurate, quibus corone circumligabantur; ponitur aliquando pro dignitate 135 glomerare] coadunare 136 ne cunctetur] ne dubitet ovans] gaudens. abusive; nam proprie 'ovatio' dicebatur minor triumphus; qui enim ovationem merebatur, uno equo utebatur et a plebeis vel equitibus Romanis deducebatur ad (Ca)pitolium et de ovibus sacrificabat 137 futile] vanum; unde tractum sit, multis patet 138 motus] commotus 139 per transitus historiam tangit: nam antequam ad Italiam Wido hostiliter venit, nuntiatum regi Berengario, quod in Tuscia esset, perrexitque illuc ad querendum eum 140 quantus] i. e. magnus 141 deferre] nuntiare tiranno] pro invasore modo positum est; quia ab inimico dictum 142 una] pariter fundendus] aut fugandus aut occidendus; utrumque enim significat 143 quis] pro 'quibus' vices] vicissitudines, i. e. regum mutationes movere] remove; aferesis 144 iugo posuere truci] dominationi subposuere inique 'male fida' non fida; 'male' aliquando pro 'non' ponitur, sicut 'male sanus' non sanus 145 manus] multitudo

127 periphrasis *Duemmler*; *cf. gl. I 154* vertentes *V* 132 anum *V* 134 *fort.* ponuntur 136 o.] pitolium *V*; cetera edidi ex collatione *Schausii* (*cf. Serv. Aen. IV 543 p. 561, 12*) 137 patis *V* 139 venerit *V*: correxi; venerat *Duemmler* *fort.* nuntiatum (est) 140 *fort.* i. e. (quam) magnus; neque enim de exclamatione cogitavisse crediderim glossatorem

125 e.] *Serv. Aen. I 706 p. 197, 24.* 137 multis sc. auctoribus vel testimoniis (?); *cf. Serv. Aen. XI 339 p. 520, 11 et quae ascripsit Thilo.* 142 f.] *Serv. Aen. II 421 p. 286, 1; Aen. XI 102 p. 489, 11.* 144 m. f.] *Serv. Georg. I 105 p. 158, 18* (saepe pro 'non' significat sic).

Exultans in regna tulit (pro se va nocentum
 Consilia). Princeps aberat pacemque parabat
 Imperio, Verone Athesis qua culta salubris
 Irrigat; ecce gradu celeri petit alta minister
 150 Tecta ducis, sudore madens. 'Fortissime rector',
 Inquit 'adesto tuis! saltu super ardua montis
 Sese iniecit ovans coetus sat in arma superbus;
 Cui nisi preduros gladiis inferre maniplos
 Institeris, quid opus Latio que dicere victo
 155 Damna ferent?' Infensus ad hec ita reddidit olli
 Rex: 'Iubeo, iuvenis, tantum desiste moveri!
 Non, caput hoc dum vita regit diffusa per artus,
 Haec tellus cedet superata, pudetque fateri
 Res Latii victas.' Ait, accirique sodales
 160 Imperat. Excurrunt vastos excita per agros
 Agmina, amor quibus est pacis, quis gloria curae.

 Natorum dulcisque domus, vitamque perosi
 Adveniunt placido glomerati pectora regi,

post v. 161 intercidisse videtur versus, per se positus verbis quis gloria curae, cum ipsorum, non
 natorum gloria agatur, quod nomen ab 'obliviendi' fere verbo pendere debet

146 Stat. Th. II 489 (o caeca noc. cons.). 151 Aen. XI 513 (et VIII 221). 160 cf. II 70.

Glossae. 146 in regna] i. e. ad regni regimen pro] interiective 147 princeps] Berengarius
 148 Athesis fluvius est Italiae, interpretatur autem 'sine positione' i. e. instabilis: nam 'a' privativa dictio est,
 'thesis' dicitur positio; est autem rapidissimus amnis salubris] fertilis 150 ducis] Berengarii sudore
 madens] exagaggeratio est magna nuntiantis 151 tuis] tibi fidelibus saltu] celeri adventu 153 cui]
 coetui preduros] valde duos 154 institeris] acceleraveris quid opus] sc. est. antiphrasis est; que figura
 solummodo causa ornatus inventa est 155 silemsis est per numeros; nam 'cetus' singulariter dictum est
 supra, sed tamen sciendum est, quia in coetu pluralitas intelligitur infensus] iratus, quia dixit 'victo Latio'
 olli] pro 'illi' 156 desiste] cessa, quiesce moveri] perturbari 158 cedet] succumbet 159 ait]
 Virgilium secutus bis idem dixit: nam supra (v. 155) dixit 'ita reddidit', iterum inferens 'ait'; quod Maro tribus
 tantum in locis fecit acciri] evocari, ab 'accio, accis'; unde 'accersio'. nam 'arcesso' ab 'arceo' fit 160 vastos]
 latos 161 agmina] 'agmen' homonimum est, significat enim exercitum incedentem ad bellum, significat
 etiam multitudinem, significat etiam impetum, ut Virgilius (Aen. II 212) 'illi agmine facto Laocenta petunt'
 a. q. e. p.] bene dicit 'quibus est amor pacis'; nam per bellum pax queritur quibus] sc. agminibus quis]
 quibus 162 'domus' nonnunquam pro uxore ponitur, ut illud 'casta domus servat pudicitiam' 163 placido]
 amato glomerati pectora] figura apud Virgilium celebrata

148 A.] primitiva V annis V 150 s. m.] exaggeneratio V; sed cf. gl. III 106 151 s.] ad-
 ventum V; in extrema littera latet fort. glossa altera super] in 154 q. o.] antiphrasis V: corr. Bernheim
 coll. Rufiniano Rh. L. M. p. 62, 16 H. (cf. etiam gl. I 127); Servio (Aen. VIII 483 p. 270, 25) haec figura est
 paralipsis; qui qua vi dixit 'antiphrasin' (Aen. I 139 p. 60, 14 = Isid. or. V 30, 14. X 139), ea vi nomen
 reddendum est hagiographo Harsteriano VIII 365 inventus V ad similitudinem praecedentis vocabuli
 155 f.] silemsis sic V pro syllepsis: sic scribitur etiam apud Servium Aen. I 553 p. 170, 8; I 583 p. 175, 9;
 IX 523 p. 355, 10 (ubi est, ut hic, 'syllepsis per numeros'); cf. W. Schulze, Orthogr. p. 13

148 A.] cf. L. Traube, o Roma nobilis p. 3073. 155 f.] cf. app. 159 ait] Serv. Aen. III 480
 p. 425, 29 bis haec est in Vergilio iteratio ut hoc loco . . . item in quinto (v. 547); quem glossator male intellexit.
 acc.] Priscianus G. L. II p. 431, 17 K. 161 agm.] Serv. Aen. I 82 p. 44, 21; ubi etiam exemplum
 affertur. a. q. e. p.] cf. Otto, Sprichwoerter der Roemer p. 54 (bellum 2). 162 Verg. Georg. II 524
 casta pudicitiam servat domus.

- Exacuunt iustas subitis rumoribus iras.
- 165 Undique collecti postquam venere manipuli,
 Ingenti fremitu pariter ducis ante tribunal
 Bella cient. Liquidas tandem se reddit ad auras
 Terribilis ductor, quando latus omne sub armis
 Ferrea suta terunt, humeros et pectora late
- 170 Flammeus orbis habet, capiti tremit ġrea cassis,
 Et gemino dextra rutilant astilia ferro,
 Ensis in ore etiam preclara refulget iaspis.
 'Pulcher honos regumque decus, fortissima pubes,'
 In mediis orsus, 'rabidi commertia Martis
- 175 Presto: manus capulo sit parta animusque labori,
 Ut decet egregios, regnum quia tollere pessum
 Wido venit, certum est sotiis atque arva vocatis
 Partiri et gremiis iuvenum subducere pactas.
 Si foret huic animus mecum configere solo,
- 180 Et partis differre nefas quod fluctuat armis
 Mersurum populos!' Ait, et spumantis habenas
 Implet equi precepsque petit confinia belli,

177 velit *V*: *correcxi dist. mut.* 180 *distinxi*; *coniunge paratis armis*

167 *Aen. I 541 vel Stat. Th. XI 116.* 168^b—170 = *Stat. Th. IV 130^b—132^a. 129^b, ubi cum hoc poeta et pro ac edd. vett.* 171 *Aen. I 313.* 172 *Aen. IV 261.* 178 *Aen. X 79 (abducere).*

Glossae. 164 exacuunt] sc. et. valde acuunt; 'ex' enim in quibusdam locis pro 'valde' ponitur 'iustas iras' bene dicit, quia pro terra propria contentio erat, unde scriptum est 'et pulcrum properant per vulnera mortem' 167 cient] vocant liquidas] puras tandem] ad desiderium retulit spectantium dicendo 'tandem' 168 de Statio (*Thebaidos IV 129—132*) sumptus est hic locus, ubi describit armaturam Ippomedontis 169 suta] iuncture 170 orbis] scutum capiti] pro 'in capite' 171 et] sc. cum 172 e. in ore] i. e. in elte hic versus ex ornatu Eneę transfertur, qui in elte mucronis habebat iaspidem 173 p. h. r. d.] effexegesis pubes cum refertur ad singulos, communis generis est; cum vero de multitudine dicitur, sicut hoc loco, feminini generis est et terminatur melius in '-es' quam in '-is', ut quidam volunt 174 mediis] sc. agminibus 'orsus' hoc loco significat 'cepit loqui', aliquando etiam 'finit' significat, sed proprie: nam hic usurpatum est; preteritum enim est participium rabidi] crudelis commertia] vicissitudines 175 presto] sc. sunt parta] pro 'parata'; sincopę duo iunxit, fortitudinem et animositatem; est enim unum ab animo, aliud a corpore; que nisi simul fuerint, minime victoria celebratur 176 egregios] nobiles 178 gremiis] enfasis est, quasi iam in gremiis essent subducere] [quasi] ad se ducere pactas] sponsas 179 si] pro 'utinam' animus] voluntas. voluntatis est (animus,) anima vite, mens consilii configere] pro 'configendi', figurate dictum est 180 partis] pathos est pro 'paratis' differre] remove fluctuat] nutat adhuc 181 spumantis] fortem monstrat equum habenas] proprie dixit; nam supra inproprie, ubi (v. 23) 'abenas regni' et (v. 96) 'habenae' dixit 'irarum'; dicuntur autem 'habene' ab habendo i. e. retinendo 182 implet] laxat

164 ex.] ex enim scripsi coll. *Isid. or. X 83* 'ex' enim pro 'valde' ponitur: qđ H (i. e. quia enim) *V*; nihil probatur gl. *III 136* i. i.] pro terea *V* 173 pubes] pupis *V* comcommunis *V* femininis *V* ad exemplum proximi vocabuli 174 o.] finiit *Duemmler ex Servii (Aen. I 325 p. 117, 12) edd.*; sed duo *Thilonis codd. finit exhibent* 178 g.] est: e *V* s.] quasi delevi illapsum e praecedenti glossa 179 a.] animus addidi glossamque distinxi consivi *V*

164 i. i.] *Verg. Aen. IX 401 ab hoc poeta usurpatus I 226; utrobique legitur properet; de plurali numero cf. Georg. IV 218 et Aen. XI 647.* 172 e. in o.] cf. glossam proximam et gl. *II 74.* 173 pubes] cf. *Prob. G. L. IV 19, 30—20, 6.* 174 c.] *Serv. Aen. X 532 p. 446, 6.* 175 parta] *Serv. Aen. III 495 p. 428, 5.* 178 s.] *Serv. Aen. X 79 p. 395, 3. 9.* 179 a.] *Serv. Aen. X 487 p. 442, 1.* 180 p.] pathos est cf. gl. *III 278 et Serv. Aen. I 26 p. 22, 19.* 181 h.] *Isid. or. XX 16, 3.*

Qua manus hostilis Latium pessumdabat armis.
Hic cēlo ut pepulit gelidas Aurora tenebras,
185 Rorantes excussa comas multumque sequenti
Sole rubens: galeaque viri clusere minaci
Ora, tubēque sonant, vocisque resultat imago,
Partiteque vices tolluntur in equora gentes.
Qualis ubi audito venantum murmure tigris
190 Horruit in maculas somnosque excussit inertes,
Bella cupit laxatque genas et temperat unguēs,
Mox ruit in turmas natisque alimenta cruentis
Spirantem fert ore virum; sic excitus ira
Ductor in adversos inicit ferus arma maniplos.
195 Undique consurgunt acies, et pulvere cēlum
Conditur horrendisque sonat clamoribus aether.
Hic alius rapido deiectus in equore cursu
Proteritur pedibusque simul calcatus equorum,
Atque alius, volucris traiectus tempora telo,
200 Cornipedis tergo pronus ruit; illius ense
Deiectum longe caput a cervice cucurrit,
Hic iacet exanimis fuso super arma cerebro;
Ille manu caret, hic gressu, nec visibus iste
Integer obruitur. Campi sudore madescunt,
205 Sanguine manat humus. Crudescens undique campo
Mars turmale furit, Wido si fluminis instar

198 calcatur *Pind. Theb. v. 477* 206 fluminis *V*, quod nomen defenditur 'labendi' verbo: fulminis
Valesius

184^b—186^a = *Stat. Th. II 135^b—137^a*. 189—194^a = *Stat. Th. II 128—133*. 195—202
= *Pind. Theb. 474—481* (cuius cum recc. codd. poeta consentit *v. 476* in aequore; scite mutavit *v. 478*
tempora et 479 cornipedis, nisi forte haec meliori libro debet). 204^b—205^a = *Pind. Theb. 482^b—a*.
206 *Stat. Th. IV 10* turmale fremit.

Glossae. 183 pessumdabat] vastabat 184 hic] tunc; vel 'hic' pro 'illie', i. e. in illo loco 185 ex-
cussa] figurate dictum 186 minaci] minas inferente 187 imago] echo 188 partite vices] i. e.
ordinate ad prelium in equora] in campos 189 parabole est tigris animal est vocatum ita propter
velocem fugam: ita enim nominant Perse et Medi sagitam 190 maculas] est tigris variis distincta maculis
191 nimie virtutis et velocitatis animal est tigris temperat] ad predam sc. 193 spirantem] palpitantem
excitus] commotus 194 ferus] temporis est epiteton: 'ferus', videlicet circa Gallos arma maniplos]
geminavit sillabam: quod quamvis apud antiquos licitum foret, ut sepe apud Virgilium invenimus, tamen
apud nos cacenfaton est 195 acies] omonimum est pulvere cēlum conditur] iperbole 197 hic] tunc
199 traiectus tempora] traiecta habens tempora 200 cornipedis] equi corneos pedes habentis tergo]
dorso pronus] in faciem illius] alterius. varias hominum mortes in bello breviter commemorat 202 exa-
nimis] et 'exanimis' dicitur et 'exanimus' 204 madescunt] resperguntur 205 crudescens] crudelior
apparens 206 turmale] i. e. inter turmas si] siquidem

184 post tunc distinxi; cf. *gl. I 197* 189 t.] medis agitur *V* 191 silicet *V* 194 f.] t. est
ep. bene ita explicat *Traube*: 'dux non semper ferus est, sed nunc ipsum, cum contra Gallos pugnat'
epiteton *V* 195 a.] est: e *V* 199 habens scripsi: hñs *V*; cf. *gl. II 135*

189 t.] quae *Isid. or. XII 2, 7* exponit, discerpit glossator ita, ut praeter hanc glossam inde efficeret
quas ad 190 et 191 ascripsit. 194 a. m.] *Serv. Aen. II 27 p. 220, 4*. 195 a.] *Serv. Aen. II 333*
p. 275, 13. 202 *Serv. Aen. I 484 p. 153, 25*.

- Labitur in turmas: Libycus velut agmina campis
 Leta boum cum forte leo procul aggere cernit,
 Attollens cervice iubas sitiensque cruoris,
 210 In mediam erecto contendit pectore turbam.
 Hinc fremit Ausonię ductor, furit inde minister
 Wido necis propria nimium virtute superbus.
 Invicti valeat verum quis ferre tyranni
 Pondera virtutis? demum dare terga coacti
 215 Illius effugiunt comites. Clamoribus ultro
 Palantes sequitur: 'Que vos dementia cepit,
 Montibus ut septi gladios vitare velitis,
 O sotii? haud quondam hec patriis promissa dabatis
 Edibus, Hesperiae quevis preducia natis
 220 Spondentes. Revocate gradum! Quid dextera possit
 Hęc, hodie cernetis, io! Ne fidite cursu,
 Lecta manus!' Frustra sed enim compellat abactos
 Fulminei virtute ducis. Desertus amicis
 Stat rationis inops, utrumne inglorius armis
 225 Abscedat, redivivo animam servare duello,
 Redditus an pulchram properet per vulnera mortem

208 aggerere V 219 hesperiae V cauda fort. erasa (Schaus) 224 Stat Pertz (cf. III 102^a = Stat. Theb. I 373^a): Sat V

207^b — 208 Pind. Theb. 500 — 501. 209 — 210 = Pind. Theb. 502 — 503 (attollit Pind.).
 216^b Verg. ecl. 2, 69. 220 Aen. VI 128. 223 Aen. IX 812. 226 Aen. IX 401; cf. gl. v. 164.

Glossae. 207 Libycus] in Libia magni leones sunt; et est species pro genere 208 'leta' pinguis; nam 'letum', prout sese res habet, accipi debet; dicimus enim 'letum' hominem hilarem, 'letum' pecus pingue, 'laetum' arvom fertile, 'letam' domum pulchram; sic et cetera 'procul' dicitur quasi 'porro ab oculis'; significat enim et 'prope' et 'longe' 210 contendit] ruit 211 minister Wido necis] nam causa bellorum hic erat 212 superbus] nobilis. **TWN MECWN** est 'superbus', nam et in bona et in mala significatione ponitur. vult enim dicere, quod satis esset Wido horrendus sua propria virtute, i. e. proprii corporis; sed quia contra fortissimum rem habebat, non poterant socii eius ferre pondus virtutis illius, ideoque terga dabant 214 demum] novissime 215 illius] Widonis 216 palantes] fugientes sequitur] Wido que v. d. c.?] ita eos vocabat. hec oratio secundum rethoricam artem omni parte suasoria est. nam et difficultatem fugiendi ostendit et verecundiam false promissionis et spem in virtute ductoris 217 septi] quasi . . . murorum ambiunt Italiam 219 'edibus' tectis, domibus; 'edem' autem numero singulari de templo tantum dicimus, plurali vero et de domibus et de templis quevis] quecumque 221 io] vox furentis vel clamantis; et est traictus sermo 222 abactos] fugatos 223 fulminei] bellicosi, impetuosos desertus] derelictus ab — 224 rationis inops] consilii egens 225 figura greca est, quando duo verba sine coniunctione copulantur, sicut hoc loco 'abscedat servare', Virgilius (Aen. IX 362) 'dat habere' i. e. abscedat ut servet, dat ut abeat redivivo] renascenti post casum animam] vitam duello] distat inter 'duellum' et 'duellum'. nam 'duellum' est spaciū, quo bellum preparatur, 'duellum' dicitur ipse confictus. alii dicunt, quod 'duellum' sit proprie confictus duorum 226 properet] acceleret 'pulchram mortem' dicit, quia in bello pulchrum est mori

208 l.] letum domum V sic et Duemmler: siccet V; fort. sicut et 216 p.] glossatorem fugientes dedisse censeo, quippe qui paulo infra ad hunc ipsum versum recte fugiendi scripserit 217 quasi (sc. saepti). (Alpes enim vice) murorum ambiunt Italiam conieci coll. Isid. or. XIV 8, 18 225 sine coniunctione bis V

208 l.] Serv. Georg. I 74 p. 151, 1. p.] Serv. Aen. III 13 p. 337, 10. 214 Serv. Aen. II 795 p. 330, 27. 219 e.] Serv. Aen. II 487 p. 294, 3. 221 Serv. Aen. VII 399 p. 156, 7. 225 abscedat. Serv. Aen. I 318 p. 116, 4. r.] Serv. Aen. X 58 p. 391, 14: recidiva (cod. Rom.: rediviva): renascentia.

- Hostibus. Hec secum subito dum mente retractat,
 Unus adest comitum ac rapidis calcaribus urgens
 Iam torpentis equi latera 'Ospes inclite, Gallis'
 230 Inquit 'abi; penitus nostri cessere manipuli,
 Nec mirum: credas hominem seivire per agmen,
 Pulvereos Libies potiusque haud monstra per agros?
 Vidi equidem, geminos uno cum sterneret ictu
 Ille viros. Pudet heu fari, quæ funera victis
 235 Intulerit. Discede, precor, melioribus ausis
 Servandus'. Tandem sotium percussus amore
 Discedit seseque suis merentibus addit.
 Nox ruit interea, curas hominumque labores
 Composuit nigroque polos involvit amictu —
 240 Omnibus illa quidem mitis, sed turbida pulso.
 Volvitur irarum furiis actique laboris,
 Non tamen absque via mentisque vigore profundæ.
 Namque sub occiduas verse iam noctis habenas
 Astrorumque hobitus, ubi primum maxima Thetis
 245 Impulit eoo cunctantem Hyperiona ponto,
 Doctiloquos agit ille viros ad limen ovantis
 Hesterna nece victoris, ne luce carentes

229 hospes inclite V² 231 sq. distinxi ex prima glossa v. 231 244 habitus V

229 Gallis i. e. ad Gallos. 238—240 cf. Stat. Th. III 415—417. 243—245 = Stat. Th. III 33—35 (Thetis pro Tethys multi et boni Statii codd.).

Glossae. 227 retractat] recogitat 228 calcaribus] stimulis 229 torpentis] deficientis. 'iam torpentis' pro oeconomia est hoc loco i. e. dispositio(ne) carminis: vitium enim faceret, si ex abrupto Widonem diceret abisse inclite] 'inclitus' grecum est; nam Greci 'clyton' dicunt gloriosum 230 cessere] discesserunt manipuli] signiferi 231 nec mirum] sc. si discesserunt credas] sensus est: 'credas', i. e. credere posset aliquis, si adesset, 'non hominem seivire per agmen, sed potius monstra' i. e. feras 'per pulvereos agros Libies'; tanta itaque vi ferebatur 232 Libies] grecus genitivus. Libia dicitur, quod inde Lips flat id est africanus, vel (quod melius est) Libia dicitur quasi ΛΙΠΕΙΑ i. e. egens pluviæ monstra] leones 233 geminos] pro 'duos' 234 funera] 'funus' dicitur a funibus, quia in exequiis mortuorum funes incendebantur 236 sotium] pro 'sociorum' 237 merentibus] de absentia eius tristantibus. 'meret' quando sine diptongo scribitur, significat 'militat'; unde 'emeriti' dicuntur militia liberati 239 polos] poli sunt extremitates axis i. e. circuli, qui currunt per axem; sunt enim duo, septentrionalis et australis. sed sciendum est, quia polos et axem et cetera, que dicuntur in particione celi, non natura constituit, sed humana sollertia invenit n. p. i. a.] Nox nigro amictu vestita fingitur, quia eius umbra terrena cuncta fuscantur 240 illa] nox turbida] inquieta 241 acti] peracti 242 via] ratione. ac si diceret 'non frustra', quia utile consilium repperit 243 verse] ad finem deducte 244 hobitus] obire astra dicuntur, quando adventu solis obscurantur Thetis secundum fabulam mater fuit Achillis; sed ponitur pro mari 245 eoo] orientali cunctantem] moras facientem Hyperiona] solem. Hiperion, unus ex gigantibus, fuit pater Solis, qui aetiam gigas fuisse dicitur; ponitur ergo Hiperion pro Sole 246 doctiloquos] dedalogos ille] Wido 247 luce carentes] mortuos

227 fort. cogitat: cf. gl. II 1 229 t.] dispositio V 231 cr.] servire V 232 L.] Libia dicitur (ante quasi) deleverim ut dittographiam ΛΙΠΕΙΑ scripsi, cum in Servii (Aen. I 22 p. 20, 20) codice Lipsiensi correctum sit ΛΥΠΕΙΑ: lipsia (i. e. ΛΙΠΕΙΑ) V 239 n. p. i. a.] ternera V 245 H.] qui aetiam scripsi: q; etiam V (qui etiam Duemmler) 246 d.] dedalogos V i. e. daedalologos (sic Duemmler, qui antea in schedis temptaverat dicaculos; cf. idolatria); daedaleis loquelis IV 118

229 i.] Serv. Aen. VI 781 p. 111, 4. 230 m.] Serv. Aen. XI 463 p. 535, 12. 234 Serv. Aen. I 727 p. 203, 5. 237 Serv. Aen. IV 82 p. 478, 18. 239 p.] Isid. or. III 36 sq.

- Prohibeat mandare solo. Iam calle peracto
 Postquam introgressi et coram data copia fandi,
 250 Incipiunt: 'Suprema dedit superare potestas
 Cui, ductor, fera bella, animum submitte rogatu.
 Nam petimus, liceat sotios mandare sepulchris
 Aethere privatos, malis ne membra ferinis
 Facta deo pereant campove relictata fatiscant.
 255 Hoc fortis Wido, hoc populus miseratus amicos.
 Nec adeo fracte vires animique labascunt,
 Prelia quin superent ac spes in nostra cadendi
 Iura solum'. 'Iuvenes, vitio tabescitis omnes
 Gentis', ad hec victor, 'fandi quia copia vobis
 260 Semper, et ore magis robur quam pectore; verum
 Plus dixisse egisse, minus taxatur honestum.
 Tollite membra tamen, mitto quia lumine cassis
 Quod restat; potius miseret tot mille iacentum
 Unius ob noxam, luteo quis corpore mundi
 265 Archana tribuit flatum ratione creator.
 Illa quidem videat deus; at vos cetera testor:
 Aut Italis, Galli, celeres abscedite terris,

249 Postquam V 263 ante potius distinxi (distinctione caret V) 266 aethera Valesius 267 distinxi

249 = Aen. I 520; XI 248. 250 cf. v. 12. 262 Aen. II 85 (vel Stat. Th. II 15.) 264* =
 Aen. I 41^a. 264 sq. cf. genes. 2, 7; coniunge mundi creator.

Glossae. 248 prohibeat] 'pro' communis silla(ba) est; modo... mandare] commendare, committere
 solo] terre calle] itinere; dicitur autem callis a callo pecorum 249 coram] in conspectu copia] sin-
 gulari numero significat possibilitatem; 'copias' autem in plurali numero de exercitu dicimus 250 suprema]
 magna, celsa. 'supremum' et minimum dicimus et maximum, sicut Terentius (Ad. II 1, 4) 'pro supreme
 Iuppiter' concessit ordo est 'o ductor, cui suprema potestas dedit superare fera bella' 252 liceat]
 sc. ut — 253 aethere privatos] anima cassos malis] maxillis feriis] 'fere' dicuntur eo quod toto corpore
 ferantur i. e. prone sint, vel quod secundum proprium arbitrium ferantur 254 deo] sc. a — fatiscant]
 disolvantur 255 h. f. W.] petit (servavit) ΤΟΝ ΠΡΕΠΟΝ 256 labascunt] deficiunt 257 superent]
 supersint 258 solum] sc. Italię v. t. o. g.] infatuamini 259 gentis] sc. vestre. quasi diceret 'non
 est mirum, si sic loquimini; quia hoc vitium commune est omnibus Burgondionibus', i. e. loquacitas
 260 verum] sed 261 hic versus cuiusdam sapientis est Francigenę egisse] sc. quam minus] pro 'non'
 taxatur] dicitur 262 mitto] omitto. aferesis 263 quod restat] quicquid irę superest 264 noxam]
 si volumus accipere secundum hoc quod Servius dicit, 'noxam' pro 'noxiam' dictum erit; nam dicit, quod
 'noxia' sit culpa, 'noxa' autem pena luteo] terreno. luteo: terreo; non enim a colore venit, sed a luto
 dirivatur, ideoque corripitur 'lu-' 265 archana] secreta; unde et 'arca' et 'arx' dicta, quasi res secretae
 266 illa quidem videat deus] pro cuius culpa tot perierunt, diiudicet testor] contestor, moneo. nam plura
 significat; aliquando enim 'invoco', aliquando 'iuro', aliquando 'moneo' significat, ut hoc loco 267 Galli]
 vocativus

248 p.] silla V fort. modo (producitur, modo corripitur) c.] dicitur (i. e. dñr): dñr V 250 s.]
 supreme (i. e. supme) scripsi: sūme V; 'pro (supreme Iuppiter) pro' 'summe Iuppiter' Bernheim; Acro, sed
 de exclamatione agens, non de superlativo, ad Hor. art. poet. v. 92 summe exhibet 255 servavit
 addidi (cf. gl. I 105); tota fort. glossa ad v. 256 pertinet (tum servant potius addendum erit) ΤΟ ΤΟΝ
 ΠΡΕΤΙΟΝ V 259 vestre: ure V omissa lineola 261 fracingenę V 266 v.] puto perierint (cf.
 gl. II 80)

248 c.] Serv. Aen. IV 405 p. 537, 3. 249 cop.] Serv. Aen. II 564 p. 304, 10. 253 f.] Serv.
 Aen. I 215 p. 83, 9. 262 Serv. Aen. I 203 p. 79, 3. 264 n.] Serv. Aen. I 41 p. 29, 8. 265 Serv.
 Aen. I 262 p. 97, 17. 266 t.] Serv. Aen. II 155 p. 245, 3.

Aut bello fractas iterum densete catervas'.
 Haec ubi dicta, viri gressum vertere frequentes
 270 Ad socios; tolluntque citi sua funera campo
 Sandapilis, reditura, tubis ut cuncta ciebit
 Nuntius aetheria precurrens arce tonantem.
 EXPLICIT LIBER I. INCIPIT II.

Fluctuat interea Wido crebroque retractat,
 Milite quo bellum moveat, quæ pectora sollers
 Protendat ferro. Placuit sententia demum,
 Sollicitet patria populos tellure quietos,
 5 Unanimes quo bella ferant viresque reducant
 Effetas paribusque solum potiantur habenis.
 Summe deus, qui cuncta foves, qui cuncta creasti,
 Qui regis imperio celum mare sidera terras,
 Qui facis, astra micent et signa micantia curret,
 10 Te precor: intende et mihimet succurre roganti
 Ac sensus infunde meos, commertia belli

II 7 foues et qui V

268 *Aen. XII* 264.

II 3 cf. *Pind. Theb.* 277; *Stat. Th. III* 449. 11 cf. *I* 174; *Aen. X* 532.

Glossae. 268 densete] coadhunate. sicut Servius (*Aen. VII* 794 p. 195, 27) dicit, 'denseo, denses' dlicimus, aliter non; sed falsum est 269 haec ubi dicta] sc. sunt 271 sandapilis] plebehis feretris ut] quando, vel postquam ciebit] commovebit. 'ciere' est proprie fletum alicui commovere 272 tonantem] Christum dei filium

II 1 fluctuat] tristatur, anxiat retractat] cogitat et considerat 2 milite] pro 'militibus' bellum] inter 'bellum' et 'prelium' haec est differentia: nam bellum dicitur omne tempus vel quo preparatur aliquid necessarium pugne vel quo pugna geritur; prelium autem dicitur conflictus ipse bellorum sollers] 'solon' lingua Osorum dicitur totum; inde 'sollers', qui astutus est in omnibus et studiosus 3 in hac constructione, i. e. 'placuit sollicitet' subiunctivus ponitur pro infinitivo; in qua licet addere 'ut' et sine ea proferre demum] novissime 4 sollicitet] sc. ut — populos] Gallie dicit 5 unanimes] concordēs quo] ut 6 effetas] [effetas,] exhaustas; tractum est a mulieribus, quæ frequenti partu debilitantur potiantur] 'potior' et genitivo et accusativo et ablativo iungitur, licet nonnulli negent posse proferri per accusativum; Terentius (*Ad. V* 4, 16) 'patria potitur commoda', sic et hoc loco 'potiantur solum'; per genitivum Cicero (*in Catil. II* 9, 19) protulit 'rerum potiri volunt' 7 summe deus] invocatio est 9 astra] ab Astreo quodam dicta sunt, velud quidam (*Mart. Cap. 812* p. 303, 23 *Eyss.*) dicit; grecum nomen est. 'astra micent' stellas dicit, quæ nonnisi cum caelesti spera moventur; dicendo autem 'signa micantia curret' septem planetas commemorat, quarum iugi motu tempora dinoscuntur, sic enim scriptum habes (*genes. 1, 14*) 'et sint in signa et tempora et dies et annos' 10 '-met' particula est, addita causâ metri 11 infunde] comple; 'infundere' est quasi interius fundere commertia] vicissitudines

268 denseo denseis V

II 2 b.] pugna gerit² sic V; cf. *Serv. Aen. VIII* 547 p. 276, 14 s.] quia stutu V 3 p.] hanc V subiunctivus V d.] novissime sic V 4 p.] galilee V 6 e.] effetas *del. man. ant.* p.] patrie V potiantur. solum sic V: *distinxi* ('potiantur (haben)'); solum *Duemmler* 9 dicit: dicitur V sint: sin V

271 s.] *Fulg. expos. serm. antiq. § 1* p. 111 ed. *Helm.* c.] *Serv. Aen. VI* 468 p. 71, 5.

II 2 s.] cf. *Bernheim* p. 144³. 6 e.] *Serv. Aen. V* 396 p. 624, 26. p.] *Priscian. G. L. III* 281, 16 *sqq.*

Illectosque duces vili subnectere cartę
 Quo valeam! Prior arma rapit iam Gallicus heros,
 Aerios ducibus montes superantibus auctus,
 15 Anscherio cum fratre simul, qui iure protervo
 Quingentos acuunt propria de gente ministros,
 Instructos animo et gladiis, nec viribus infra.
 Gauslinus tercentum equites fera bella volentes
 Precelerare iubet; pariter contendit Ubertus
 20 Bis centum pro laude viros; eadem omnibus arma
 Et cultus similis patrięque in pectore vires.
 Arma legens inimica iterum Thyrrēna iuventus,
 Inclita gens dudum terreque marisque duello
 Apta satis, modo sed male fida et degener, ultro
 25 Bella cupit; pariterque cohors Camerina superbit
 Munere natorum subigitque in bella sodales
 Mille. Sua virtute magis sed, prole supinus
 (Post monstrata fides) centeno milite letus
 Pauper adhuc Albricus abit iamiamque resultat
 30 Spe Camerina, utinam dives sine morte sodalis!
 Quid, furibunde, ruis, sotiis ad crimina lectis,
 Ragineri? Non consilio nec viribus ullis
 Vincitur, aethereo causas qui pensat Olympo

22 leges V; cf. gl. 29 fort. adit

13 Duenmiller p. 22, qui eo capite collegit, quae de singulis militibus a poeta commemoratis nota sunt.
 15 i. e. auctus (a) ducibus, sc. Anscherio et fratre eius. 25 sf. Stat. Th. II 328. 27 minuitur
 offensio constructionis (cf. gl.) ea re, quod sua ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ ad utrumque nomen referri potest. 33 Aen.
 VI 579.

Glossae. 12 illectosque] conductos, coadunatos subnectere] subiungere cartę] metonymia est; per
 id quod continet id quod continetur. nam per 'cartham' scripturam vult intelligi quae in cartha continetur;
 est autem adtenuatio scriptoris. — cartha dicitur a cartino oppido 13 Gallicus heros] i. e. Wido
 15 cum fratre simul] cognominis erat duci Gallorum, i. e. Wido iure protervo] i. e. bellico more
 16 acuunt] instruunt 17 infra] inferius 19 contendit] ducit 20 pro laude] pro favore sue virtutis
 eadem] similia 21 cultus] habitus 22 legens] eligens inimica] pro 'inimicorum' 23 inclita]
 gloriosa 24 male fida] minus fida ultro] sponte, nullo cogente 26 subigit] compellit. 'subigo' poli-
 semus sermo est; nam aliquando 'compello' significat, ut Virgilius (Aen. VI 567) 'subiitque fateri', aliquando
 'acuo', ut ipse alibi (Aen. VII 627) 'subiguntque in cote secures', aliquando 'frico', ut item ipse (Georg. III 256)
 'et pede prosubigit terram, fricat arbore costas' 27 sua] propria. ordo est 'supinus prole, sed magis sua
 virtute'. nam quod dicit 'post monstrata fides', hoc est, quia solus in prelio regem vulneravit 28 fides]
 veritas rei 30 spe Camerina] nam Camerinam marchiam postea tenuit. certum est, quia Albericus inter-
 fecit comparem suum Widonem in ponte, cupidus honoris; ideoque obtat iste, pervenisse eum ad culmen
 honoris sine nece amici 31 furibunde] 'furibundus' dicitur similis furenti 33 pensat] considerat, diu-
 dicat Olympo] Olympus est mons immense altitudinis utpote cacumine suo ventos et nubes transcendens;
 unde pro nimia altitudine sua celo coequatur. dicitur autem Olympus quasi 'ololampus', id est totus ardens

12 c.] metonymia V ut gl. IV 12 Carthagine Duenmiller; sed cf. Bernheim p. 146 24 u.] nullu V
 26 subigitque fateri Verg. costas Verg.: totas V

12 c.] διὰ τοῦ συνέχοντος τὸ συνεχόμενον, i. e. per 'cartam' vult intellegi scripturam; cf. gl. IV 12.
 24 m. f.] Serv. Aen. II, 23 p. 219, 13. 26 Serv. Aen. VI 302 p. 53, 21; tertium exemplum add. glossator.
 31 Serv. Aen. IV 646 p. 576, 1. 33 O.] cf. Bernheim p. 148.

- Quique Berengario Latium concessit avitum.
 35 Collectos etiam ducit Willelmus amicos
 Tercentum lorica habiles galeaque minaces,
 Nec iaculo segnes. Totidem propellit Ubaldus
 Consimili fervore. Vacat non denique vulgus
 Instabili motum studio modicisque magistris
 40 Profari, quandoque manent hij sorte labores
 Doctiloquos; michimet summam tetigisse duelli
 Sufficiat. Veniunt etiam, discrimina campo
 Qui nuper tulerant, numero ter mille, magistris
 Conserti pariter stupido restantibus arvo.
 45 Infandum! foret his satius cecidisse duello,
 Quam miseros vidisse dies; nam dispare fato
 Disperiere: iubet tandem Lamberticus horror
 Precipuum truncare; siti perit alter in arvis,
 Ungrorum cupit infaustas differre sagittas;
 50 Tertius alta poli scandit supremaque ponti
 Tristis, ut almificis sese sustollere sceptris
 Forte queat — hominum pro mens ignara futuri!
 Nunc acies glomerant, bellum numeroque minantur

35 uuulelmus (sic) V: recepi formam Willelmus et palaeographia et glossa v. 38 commendatam

38 non vacat eos profari, qui a ducibus minus memorabilibus adducti sunt. 43 cf. Stat. Th. IV 63. 47 i. e. Lamberti horror (die Furcht vor Lambert); cf. III 210. 52 cf. Aen. IV 508; Stat. Th. V 718.

Glossae. 34 avitum] antiquum ac per hoc nobile 36 habiles] aptos minaces] minas inferentes
 37 nec iaculo segnes] i. e. studiosos; litotes est propellit] cogit, impellit 38 consimili] quo Willelmus
 etiam ducebat vulgus] hoc nomen et masculini et neutri generis invenitur; sed iuxta analogiam masculini
 generis esse debet, quia nullum nomen in '-us' desinens secundae declinationis neutri generis invenitur apud
 Latinos nisi 'pelagus', quod et ipsum grecum est 40 manent] prestolantur, expectant sorte] per sortem
 41 summam] sc. partem 42 discrimina] pericula. hactenus Thirrenos duces commemoravit. nunc de his
 dicit, qui in primordio bellorum semper cum Widone fuerunt 43 numero] per numerum magistris]
 ductoribus 44 conserti] coadunati stupido] non qui stupuit, sed qui stuporem (in)cussit restantibus]
 remanentibus 45 infandum] exclamando dictum est foret] esset satius] melius 46 miseros dies]
 in quibus miserabiliter perierunt dispare fato] dissimili morte 47 tandem] vacat 'tandem'; et est versus
 de his, qui tibicines vocantur, quibus datur aliquid ad solam metri sustentationem. est autem 'tibicinis'
 proprie furca apposita ad sustentationem ruentium parietum; unde Iuvenalis (sat. 3, 193) ait, de incommodis
 urbis loquens 'nos urbem incolimus tenui tibicine fultam' 48 precipuum] Magemfredum significat alter]
 Evrardum vult intelligi 49 U. c. i. d. s.] sc. dum differre] vitare 50 tertius] [de] Sigefredum dicit
 'alta poli' dicit propter altitudinem montis, ubi munitionem habuit; 'suprema' autem 'ponti' ideo, quia
 lacui etiam se commisit 51 sustollere] subtraere sceptris] subtrahitur modo 's' causa metri; aliquando
 nec scribitur, ut illud 'tum laterali dolor certissimu nuntiu mortis' 52 forte] eventu aliquo pro]
 interiectio 53 numero] multitudine

40 m.] expectat V 42 euidone V; fort. latet forma Guido vel Quido (cf. III 299 et gl. II 102)
 44 st.] cussit V 47 tibicinis sic V 48 intelligi ex intellegi corr. V 50 t.] de delevi; de Sigefredo
 Duemmler a. p.] montis: multis V monitionem V: correxi; praecedat montis autem i ponti V (volueratne
 ideo?) 51 sust.] subtraere V sc.] certissimu nuntiu V

47 prior pars a Servio sumpta Aen. VI 186 p. 37, 14; in Iuvenalis versu Lucani scholiasta (VII 404
 p. 548 ed. Weber) solus exhibet incolimus pro colimus (sed fidicine pro tibicine). 51 s.] Lucili v. 1153
 Lachm. unus servavit Maximus Victorinus G. L. VI 217, 1.

- Laetantes, timidisque etiam brevis addita virtus.
 55 Per medios Wido incedens gratatur amicis
 Exultatque animis et spe iam precipit hostem:
 Qualis ubi abruptis fugit presepia vinclis
 Tandem liber equus campoque potitus aperto,
 Aut ille in pastus armentaque tendit equarum
 60 Aut assuetus aque perfundi flumine noto
 Emicat arrectisque fremit cervicibus alte
 Luxurians, luduntque iube per colla, per armos.
 Senserat horisonos tandem seuire furores
 Armipotens, Latii decus et spes inclita: belli
 65 Arma ciet, primisque virum regnique ministris,
 Otius ascitas cogant in prelia turmas,
 Imperat, ac latas vacuent habitantibus urbes.
 Iussio torva means Italo iam perfurit arvo,
 Conveniant nocuo rursus decernere ferro,
 70 Quis pia iura placent: notas excita per urbes
 Leta novare nefas ardet (sic prepete motu
 Comit equos artusque terit thorace) iuventus.
 Nec mora, Walfredus ter mille resumit amicos;
 His manus in capulo, primis ac fervor ab armis
 75 Hostilem turbare globum; nec fortior alter,
 Hostica quem pubes bello vereatur euntem,
 Ausona cui faveat. Pariter, tria fulmina belli,

64 *distinxi*; Berengarius enim ipse armipotens (i. e. heros) et Latii decus et spes inclita dicitur; cf. IV 21 70 excide V: corr. Duemmler coll. I 160 (exinde Valesius)

54^b = Stat. Th. IV 12. 56—62 = Aen. XI 491—497. 63 sqq. imperat, (ut) cogant ac vacuent. 69 cf. Aen. XII 282. 72 cf. Stat. Th. IV 43. 75 cf. Aen. IX 409.

Glossae. 54 'brevis virtus' definitio est timidi exercitus; quod est timidus exercitus, brevis virtus 55 gratatur] gratulatur, vel gratias agit 56 precipit] preoccupat 57 qualis ubi...] anaculaton est 63 tandem] demum, novissime 64 armipotens] armorum potens 65 ciet] commovet 66 ocus i. e. celeriter, est enim positivus antiquus; nec enim comparativus esse potest, ubi nulla est comparatio ascitas] collectas, evocatas 67 l. v. h. u.] i. e. dilectum faciant; dilectus apud antiquos evocatio militum dicebatur habitantibus] pro 'abitatoribus' 68 iussio] i. e. clarigatio torva] terribilis 69 'convenient decernere' greca figura est concess(sa) solis poetis 70 quis] pro 'quibus' pia iura] i. e. fedus pii regis excita] commota 71 nefas] prelium ardet] cupit, vel festinat; nam utrumque significare potest motu] gestu corporis 72 comit] ornat iuventus est multitudo iuvenum, iuventa etas, (Iuventas) autem apud fatuos dea dicebatur 73 Walfredus] hic precipuus erat amicorum Berengarii 74 in capulo] in elte; sc. erat primis ab armis] i. e. a primo bello 75 globum] multitudinem fortior] sc. erat, sc. illo Walfredo 76 'hostica quem pubes' licenter dictum est, non regulariter, nam secundum regulam 'hostilem' diceret vereatur] timeat 77 cui faveat] i. e. cui favere debeat

57 anaculaton sic V 65 ec̄mouet V 67 l. v. h. u.] id̄ (= id est) scripsi: uī (= vel) V 69 concessolis poetis (ex poetis corr.) V 72 i.] Iuventas addidi ex Servio Aen. I 590 p. 176, 12 76 h.] quam V 77 cui cauere V

66 o.] Serv. Aen. VIII 555 p. 278, 5. 68 i.] clarigationis nomen debet Servio Aen. IX 52 p. 313, 28 et X 14 p. 384, 13. t.] Serv. Aen. X 170 p. 407, 15. 69 Serv. Aen. I 318 p. 116, 4. 7. 71 a.] Serv. Aen. IX 196 p. 327, 3. 74 in c.] cf. gl. I 172.

Supponide coeunt; regi sotiabat amato
 Quos tunc fida satis coniunx, peritura venenis
 80 Sed, postquam hausura est inimica hortamina Circes.
 Hos mille et quingenti equites comitantur euntes,
 Obtecti Calibum pectus de more metallo
 Gentis et umbrati nitidis a vertice cristis.
 Teutonico ritu sexcentos urguet ovantes
 85 Leutho viros, etiam simili strepit agmine frater
 Bernardus; stimulant longis calcaribus armos
 Alipedum cuncti et cludunt latera ardua parmis:
 Germanus sic bella gerit. Nec segnis adibat
 Albricus, Tyberine, tuas non sanguine lymphas
 90 Qui fraude infecit, quingentaque robora belli
 Educit patriis horrentia viribus atque
 Francigenis olim duris exercita ludis.
 Iamque more impaciens glomerat Bonifacus amicos,
 Alter ab adverso, ac paribus circumdatus armis

80 horrtamina sic V 88 abibat V: correxi 90 Quis V; 'non is, qui tuas lymphas sanguine infecit'; Duemmler p. 27 quae de Alberico narrat ('der fast durch Widos Hand erlegt worden wäre'), ex hoc loco concludi non possunt: comparatur (ut v. 94 Bonifacius) cum altero Alberico, Widonis sectatore, de quo cf. gl. II 30 et Duemmlerum p. 23 91 atqui V

84 cf. Aen. VII 741. 86 cf. III 257. 87 alipedes equos passim Vergilius et Statius dixerunt. 93 Bonifacus ac Berardus ducunt trecentos.

Glossae. 78 'Supponide' patronomicon est a patre. et per [metaplasmum] sistolen corripitur 'po' sillaba; vel per licentiam, quae est in propriis. tres autem fuerunt filii Supponis in prelio: Adalgisus, Wifredus et Boso regi] Berengario amato] dilecto 79 t. f. s.] quia soror eorum coniux regis erat 80 hausura] admissura. nota res est, cuius hortamine perierit. nam Circe secundum fabulam filia Solis fuit, quae hospites ad se venientes quibusdam herbis et carminibus in diversas mutabat figuras: bene ergo 'Circe' dicitur mulier illa, cuius suasionibus permutavit regina statum rationis honeste. interpretatur autem [in] 'Circe' 'manuum iudicium' 82 obtecti] sc. ipsi equites Calibum] Calibes populi sunt, apud quos ferrum in venis terrae invenitur; unde Sidonius Apollinaris (*carm.* 5, 40—42. 46) ait: 'ut medium solio sese dedit, advolat omnis terra simul; tum queque suos promentia fructus exponunt: fert Indus ebur, Caldeus amomum, arma Calips, frumenta Libes, Campanus Hiachum' obtecti pectus] notissima figura de more] secundum consuetudinem gentis suae 83 nitidis] fulgidis cristis] galeis 84 Teutonico] Germanico 85 Leutho] hic Germanus erat agmine] impetu 87 alipedum] equorum ardua] excelsa parmis] scutis sine umbone 88 quare autem Germanae gentes tam recte et procere stature sint, beatus Hieronimus (*in Ezech.* 16, 4 sq. tom. V col. 147 ed. Vallarsi) manifestat, dicens infantes illarum gentium usque ad tertium vel quartum annum fasciis circumligari nec segnis] sed celer 89 'Tyberine' dictum pro Tibri. in sacris namque 'Tiberinus', in oratione 'Tiberis', in poemate 'Tibris' apud antiquos dicebatur; sed hec confundebant poete lymphas] aquas 90 infecit] maculavit 92 exercita] pro 'exercitata' 93 more] tarditatis Bonifacus] pro 'Bonifacius'; sincope amicos] sc. ab inferioribus 'numero tercentum' 94 adverso] i. e. inimico vel contrapposito. nam supra commemoratus est alter Bonifacius; veruntamen est aliqua in nominibus facta differentia

78 S.] metaplasmum *delevi*; glossator errorem statim correxisse videtur recto termino addito; de systole cf. velut Serv. Aen. I 73 p. 41, 9 sqq. subponis V, tamquam a subponendo 80 uenienientes V in *delevi* 82 C.] mediū V terras si multum V provincia fructus exposuit Sidonii codices; interpolatio agnoscitur fer V libes etiam Sid. codd. 88 Hieron.: usque ad secundum enim et tertium annum (locum indicavit Bernheim p. 150) 89 T.] hec: H sic V 94 na supra V

80 et elocutio poetam sapit et versum efficiunt haec verba permutat reginā statum rationis honestae; de Didone dicta putabam, neque vero inveni. Circes etymon habet Fulg. myth. II 7 p. 48, 3. 82 o.] cf. gl. I 163. 83 cr.] Serv. Aen. VII 185 p. 140, 12. 89 T.] Serv. Aen. VIII 31 p. 203, 25 vel Isid. or. XIII 21, 27. 93 a.] sc., secundum sequentia (v. 95), 'numero tercentum'.

- 95 Berardus numero tercentum. Maxima vulgi
 Pars Italo vibrant omnes de more sarisas,
 Orbe latusque tegunt clipei pro Marte sinistrum.
 Advolat Azo ferox subigens in bella sodales,
 Vicinoque suas cogens ab limite turmas
 100 Olricus, Latium Adriacis qua clauditur undis
 Ac labor est sevis gladios pretendere Hiberis.
 Farier illectos studio Mavortis utrimque
 Pontifices vereor, strictis ingentia dictis
 Pretereo; Rheni licitum nec foedera paucis
 105 Effari: hinc alio libitum transmittere cursus.
 Ut tandem collecta bonus videt agmina ductor,
 Assilit in medium nitidis cernendus in armis,
 Talia dicta ferens: 'Nostri munimina regni,
 O proceres, proibere minas Widonis iniquas
 110 Sitne pium, sapitis, dudum qui funera campo
 Experti, mavult igitur quod tendere fastus
 Nunc etiam, rebus finem quam ponere fessis.

101 Avaris Valesius scite; nec obstaret glossa, quippe quae sic ab ipso poeta viro illarum rerum inprimis gnaro scripta esse nequeat: neque enim Liguriam Adriaticum mare lavat. At in glossa legendum videtur Liburniam, ut haec ad Italiam etiam relata sit 106 novum caput incohavi propter v. 105 111 distinxi ex gl.

100 cf. Aen. XI 405.

109 Aen. III 265.

Glossae. 95 tercentum] sc. glomerat m. v. p.] definitive dictum est, quod sunt illi tricenti, id est 'maxima pars vulgi'; silicet pro multis aliis sufficiunt 96 sarisas] 'sarise' dicuntur astae longe Macedonum lingua, sicut 'pilum' proprie dicitur hasta Romana lingua; ergo 'sarisas' pro pilis dixit 97 orbe] rotunditate clipei] 'clipeus' dicitur quasi 'clupeus' a verbo 'clopeo' i. e. cēlo; vel dicitur greca etimologia apo tu cleptin somata i. e. a furando corpora; est enim clipeus maius scutum pro Marte] i. e. causa Martis i. e. belli 98 subigens] compellens sodales] socios 99 vicino] Azo siquidem et Odelricus vicini sibi erant 100 'Adriacis undis' i. e. undis [adri] Adriaci maris; dicitur autem Adriacum mare vel ab Adria civitate quam alluit, vel quia saxosum est; nam petra grece adra vocatur qua] adverbium est per locum: i. e. ab illo limite, qua L(atium) c(lauditur) A(driacis) u(ndis) 101 Hiberis] Hiberi dicuntur Hispani ab Hiberno flumine, a quo tota Hispania Hiberia dicta est. nam Ispani per Adriaticum mare furtim ad Liguriam, que pars est Italiae, navigantes maximam inferunt vastitatem ideoque dixit 'qua labor est sevis gladios pretendere Hiberis' 102 illectos] provocatos, vel adunatos utrimque] ex utraque parte, i. e. ex parte Beī. et ex parte Quid: 103 pontifices] episcopos st. i. d. pr.] sc. idcirco ingentia] magna; absolute dictum 104 pretereo] pro 'transeo' Rheni] Rhenus unus est ex tribus principalibus fluviis Germanie. dicitur autem Rhenus a Rhodano; nam ex una provincia ambo fluunt licitum] sc. est 105 libitum] placitum, sc. est cursus] seriem narrationis 107 nitidis] splendidis 108 nostri munimina] effexegesis sequentis nominis, i. e. procerum 110 pium] i. e. iustum campo] in campo 111 sensus est: 'vos, o proceres, qui experti estis prius bellum et qui vidistis socios Widonis prostratos in campo, vos sapitis, si iustum est, quia post tanta damna cessare deberet' mavult] magis vult fastus] superbiam 112 nunc etiam] i. e. post tot funera

95 m. v. p.] silicet sic V 96 astrae V 100 adri adriaci V dicitur: dñr V saxosā (sic) V: correxi; cf. schol. Lucani II 615 p. 169 et Iohannem de Ianua a Webero ascriptum (. . . Adria, -driae: mare quoddam, eo quod sit magis petrosum), necnon Isid. or. XIII 16, 6 101 ab: ad V Liguriam: cf. app. ad v. 101 102 u.] berunt et quidus V: compendia reduxi 104 pro transeo scripsi: pertranseo V Rh.] Germanie V: immo Europae (cf. Isid. or. XIII 21, 30 est autem Germaniae fluvius inter tres Europae maximos fluvios computatus); sed lapsus ipsius glossatoris est 111 fort. si iustum est (Quidonis minas prohibere ini- quas), quia . . .

96 Serv. Aen. VII 664 p. 179, 3. 97 c.] cf. Serv. Aen. II 389 p. 281, 20 et Isid. or. XVIII 12, 1. 101 Serv. Aen. XI 913 p. 573, 2 vel Isid. or. XIV 4, 28. 104 Isid. or. XIII 21, 30.

Arma referte citi et claram defendite terram,
 Me duce, quem dudum precibus sustollere fasces
 115 Hortati'; dixitque. Diu cessare duellum
 Turba fremens queritur; subito concussa tumultu,
 Vix labara opperiens. Ferus omni in pectore sevit
 Mortis amor cedisque; nichil flagrantibus obstat:
 Precipitant redimuntque moras — sic litora vento
 120 Incipiente fremunt, fugitur cum portus; ubique
 Vela fluunt, laxi iactantur ubique rudentes;
 Iamque natant remi, natat omnis in equore summo
 Anchora, iam dulcis medii de gurgite ponti
 Respicitur tellus comitesque a puppe relictæ.
 125 Campus erat dudum studio dampnatus iniquo;
 Huc ambe tendunt acies squalentibus armis,
 Et iam bella vocant. Alias nunc suggere vires,
 Qui pensas tacita mundum ratione, creator.
 Fatalem populis ultro poscentibus horam
 130 Admovet atra dies, Stygiisque emissa tenebris
 Mors fruitur caelo bellatoremque volando
 Campum operit nigroque viros invitat hiatu
 Arma ciens aboletque domos, conubia, natos.

113 claram scripsi ob glossam nobilem: caram V 114 sustollere V 127 surgere V 133 tiens V

117b—124 = Stat. Th. VII 137b—144. 125 spreta glossa de Punico bello secundo intellegit Bernheim p. 140; non recte. 127 cf. Stat. Th. VIII 373. 129—132 = Stat. Th. VIII 375—378 (hiatu plurimi codd., sed falso; at amictu Lindenbruch ex codd.). 133—138 = Stat. Th. VIII 385—387a. 388b—391 (sola putria; pingua poeta fort. ex Th. IV 444).

Glossae. 113 referte] iterum ferte claram] nobilem 115 hortati] sc. estis 116 queritur] murmurat; ideo videlicet, quia Wido prior movebat bellum subito] nimium desiderium monstrat bellare volentium 117 labara] vexilla; grecum est opperiens] expectans, sc. ibat ferus] multa ab hoc loco pene circa finem huius libri de Statio sumpta sunt 118 flagrantibus] desiderantibus 119 precipitant] pro 'precipitantur' redimuntque moras] i. e. tarditatem suam nimia celeritate compensant vento] quo navigatio peragi debet 120 fugitur] relinquitur ubique] 'ubi' aliquando causa enclisis producitur, ut hoc loco; nam naturaliter brevis est 121 rudentes] funes navis, a stridore sic nominati 123 anchora] hoc nomen apud Grecos aspiratione caret, licet aspiratio proprie Grecorum sit; illi enim ankyra dicunt medii] 'medium' dicitur, quicquid inter finem et initium est 125 dudum dampnatus] quasi diceret 'ex tempore primi belli destinatus' 126 huc] pro 'illuc' squalentibus] splendentibus 127 a. n. s. v.] invocatio est suggere] subministra 128 pensas] dispensas tacita] occulta 129 fatalem] mortalem 130 Stygiisque] infernalibus 131 Mors] personaliter introducit modo Mors per poeticum phasma caelo] luce 'bellatorem' campum, ubi bellum fiebat. nam aliter dicimus bellatorem equum, per quem bellum fit, atque aliter bellatorem virum, qui bellum gerit 132 nigro: nocuo vel mortifero. nam 'nigrum' mortiferum antiqui dicebant; Horatius (sat. I 4, 85) 'hic niger est, hunc tu, Romane, caveto' 133 ciens] commovens abolet] delet, a memoria sc.

117 cf. adn. ad carmen 120 u.] enclisis V recte, quod que encliticum est (cf. Serv. Aen. I 116 p. 54, 8): ectasis Bernheim (coll. Donato G.L. IV 396, 14) 123 a.] ille V ankyra (y ex i corr.) V 131 c.] lucae V; de s. Luca cogitabat bonus monachus

119 Lact. Theb. VII 139 p. 343 ut tarditatis moras celeritate compensent. 121 Isid. or. XIX 4, 1. 123 a.] Serv. Aen. I 169 p. 67, 21; Isid. or. XIX 2, 15. m.] Serv. Aen. X 674 p. 458, 27. 126 a.] Serv. Georg. IV 91 p. 326, 32. 132 Horatii versum habet Serv. ecl. 5, 56 p. 60, 15 et Georg. I 320 p. 200, 2. 133 a.] Serv. Aen. IV 497 p. 555, 8 et Lact. Theb. VIII 385 p. 397.

- Pellitur et patrie et, qui mente novissimus exit,
 135 Lucis amor animisque ultra thoracas anhelus
 Conatur galeęque tremunt horrore comarum.
 Quid mirum caluisse viros? flammantur in hostem
 Cornipedes niveoque rigant sola pingua nimbo.
 Iamque ruunt, primusque virum concurrere pulvis
 140 Incipit ac spatiis utrimque aequalibus acti
 Adventant mediumque vident decrescere campum.
 Pulcher adhuc belli vultus: stant vertice coni,
 Plena armenta viris, nullus sine preside vector.
 At postquam rabies et vite prodiga virtus
 145 Emisere animos, sternuntque ruuntque vicissim
 Ictibus innumeris. Haud tanta cadentibus Hedis
 Aeriam Rhodopen solita nive verberat arctos.
 Interea Widonen adit Walfredus ovantem
 Cedibus (haud regem, sed eum qui nuper ab arvis
 150 Sequanicis illectus erat); capit eminus ipsum
 Asta viri valido nimium contorta lacerto,
 Extremo galee primoque in margine parme
 Semita qua lucet: clauso spiraminis haustu

135 amor animisque *V*; Statii hemistichia duo 387^b. 388^a num ipse poeta omiserit, dubitari potest, cum de producta -or nihil notatum sit in glossa (cf. tamen II 264); animusque . . anhelus apud Statium editur, sed lectio incerta (cf. Kohlmann) 145 Et misere *V* 147 solida *vg.* ex Statii edd., sed ibi ex suis codd. Behottius enotavit solita arct' in *mg.* *V* 149 sed enim *V*: correxi

139—141 = Stat. Th. VIII 395—397 (et spatiis). 142—143 = Stat. Th. VIII 402—403 (nulli s. p. currus). 144—145^a = Stat. Th. VIII 406—407^a. 146^a cf. Stat. Th. IX 555. 146^b—147 = Stat. Th. VIII 407^b—408 (non tanta; solida, cf. *app.*). 151 cf. Stat. Th. VIII 495. II 538. *V* 141. 152 = Stat. Th. IX 746. 153 cf. Stat. Th. IX 641 interior caeli qua semita lucet; locum verbis satis similem, sententia longe diversum non afferrem, nisi dubitarem, an vulgata apud Statium lectio lucet (cod. Put. ducit, quod recepit Kohlmann) hoc versu confirmari posset.

Glossae. 134 patrię] sc. amor 135 thoracas] grecum nomen est habens in accusativo plurali 'a' ante 's', ideo corripitur anhelus] i. e. vim fervoris sui animus etiam ultra thoracas monstrat nimio pulsu 136 g. t. h. c.] secundum antiquum morem dictum est, quando galeę cristas habebant comarum 137 flammantur] accenduntur 138 cornipedes] aequi nimbo] nimbus proprie est vis venti cum pluvia, sed modo pro sudore ponitur 139 ruunt] festinant 140 acti] commoti 142 coni] galeę. a parte totum; nam conus est sumitas galeę 143 armenta] equi n. s. pr. v.] sc. adhuc 144 rabies] furor pugnandi prodiga] consumptrix, i. e. non curans vitam 145 ruunt] cadunt vicissim] alternatim 146 cadentibus] ad hoccasum venientibus Hedis] Aurige signum est haud longe a septentrione, cuius pedem cum cornu Tauri una stella coniungit; hic in manu sinistra fert Edos, in humeris Capram, quę aluisse dicitur Iovem; hoc quoque signum tam ortu quam hoccasu suo efficit tempestates 147 aeriam] in aera porrectam arctos] septentrio 148 Widonen] grecus accusativus ovantem] gaudentem 150 Sequanicis] Sequana fluvius Gallie est; hinc 'Sequani' Galli dicuntur illectus] conductus capit] invadit eminus] a longe 151 lacerto] brachio 152 i. e. inter finem galeę et initium parme, i. e. in ipso iugulo 153 spiraminis haustu] i. e. via spiritus

135 th.] habens scripsi: hñs *V*; cf. *gl.* I 199. Thoracis regis nomine (*Serv. Aen. IX 503 p. 354, 13*; in *addit.*) hominis non commendatur 144 v. pr.] vitam: cf. *Lact. Theb. VIII 406 p. 397* mortem non curans 146 c.] ad hoccasum Bernheim (cf. *gl. sq. et IV 99*): ad h casum (= hoc casum) sic *V* 147 aer.] aeram *V* 150 S.] galie *V*

142 *Serv. Aen. III 468 p. 424, 3* (coni: cacumina galearum *Lact. Theb. VIII 402 p. 307*). 146 H.] *Serv. Georg. I 205 p. 178, 16—179, 2* omissis additamentis Danielinis, ut semper.

- Ilicet oppetiit. Moriens telluris alumne
 155 Infelix careque domus reminiscitur; atqui
 Damna modo Latiis, quia venit, adeptus in arvis.
 Hinc acies sequitur ceso ductore; furitque
 Alcherium sternens heros Athesinus et Othum:
 Comminus hunc stantem metit, hunc a poplite sectum
 160 Cuspide transmissa. His socios demitteret umbris
 Innumeros, ni Rhodanicus succurrere ductor
 Ammonitus fessis subito adforet ultor amicis.
 Ut lupus, in campis pecudes cum vidit apertis —
 Non auctor gregis ipse comes, non horrida terret
 165 Turba canum, ruit ac toto desevit in arvo:
 Haud aliter dirum Wido se tollit in equor.
 Hic, celsum quod cernit equo turbare sodales
 Erardum, indignans uno duo corpora ferro,
 Cornipedemque equitemque, fodit: ruit ille ruentem
 170 In dominum, lapsisque manu quaerentis habenis
 In vultus galeam clipeumque in corpore calcet,
 Saucius extremo donec cum sanguine frenos
 Respuit et iuncta domino cervice recumbit.
 Osharii comites rabido clamore vocantis
 175 Ora ferit framea; pereunt conamina vocis
 Intercepta cruore. Milo verum arma cadenti
 Dum rapit, infelix Itala deprenditur asta
 Ac moriens linquit clipeum hostilemque suumque.
 Auxilio collecta subit tandem Ausona pubes,
 180 Bellum ingens oritur; multum hinc illincque cruoris
 Funditur et totis sternuntur corpora campis.

159 Communis *V* 164 auctor *V* cum *codd.* Pindari (*cf. Baehrens P. L. M. III p. 31 ad v. 489*):
 ductor *Valesius* 169 ruentum *V* 170 domū *V* lapsasque . . habenas *vg. ex Statio*

159—160^a = *Stat. Th. VII 713—714^a* (cuspide demissa; *sed ita variant codd., ut in archetypo per haplographiam cuspide missa fuisse appareat*). *Ceterum satis mirabile, utrumque tam typica morte extinctum esse.* 163—165^a = *Pind. Theb. 488—490^a* (*cf. app.*). 168^b—173 = *Stat. Th. VIII 538^b—543 paucis mutatis* (in pectora calcet). 176^b—178 *cf. Stat. Th. VII 646^b—648.*

Glossae. 154 ilicet] pro 'ilico', causa metri oppetiit] 'oppetere' dicimus ore terram petere i. e. mori telluris] differentiam faciebant antiqui in(ter) terram et tellurem, dicentes Tellurem deam, elementum vero terram, Martianus tamen dicit esse tellurem interiorem partem illam, ubi arbores radicitus herent alumne] in qua nutritus fuerat 156 modo] tantummodo 158 heros Athesinus] i. e. Walfredus, ab Athesi fluvio 159 comminus] e vicino metit] interficit 161 Rhodanicus] Rodanus fluvius est Burgondie, a Rhodo oppido sic nominatus; hinc derivativum 'Rhodanicus' 162 ultor] defensor 164 auctor] i. e. pastor 165 ruit] cum impetu venit 166 in equor] i. e. in campum 167 celsum] sublimem sodales] socios 169 ruit] cadit ille] equus 171 in vultus] in faciem 172 saucius] pro 'sauciatus' i. e. vulneratus 175 framea] lancea 176 cruore] sanguine verum] set 179 auxilio] ad auxilium; ut Virgilius (*Aen. V 451*) 'it clamor caelo' pro 'ad caelum' pubes] iuventus 180 multum cruoris] pro 'multus cruor'

154 o.] hore *V* t.] in terram *V* 161 glossam Rhodanicus ductor] Wido intercidisse puto

154 o.] *Serv. Aen. I 96 p. 48, 9* t.] *Serv. Aen. I 171 p. 68, 19.* 165 *Serv. Aen. XII 123 p. 590, 10.* 179 *Serv. Aen. I 6 p. 12, 10* (pro 'in caelum'; in *cod. Cassellano manus rec. ad caelum corr.*).

Nam varium virtutis opus: nunc turba recedit,
 Nunc premit, ac vicibus tellurem amittit et aufert;
 Ut ventis nimbisque minax cum solvit habenas
 185 Aeolus, alterno profligens turbine mundum —
 Stat celi diversa acies: nunc fortior austri,
 Nunc aquilonis hiems, donec pugnante procella
 Aut nimis hic vicit aquis, aut ille sereno.
 Hic, videt Anscherius fratrem quia vulnere labi
 190 Albrici, ingemit ac rapido conamine telum
 Contorquens, clamore gravi 'Sator aetheris' inquit
 Sic genus omne tuum propriis discriminet arvis,
 Ut fratres Italo torvus discernis in agro!
 His dictis, volat ingenti stridore per auras
 195 Cuspis in adversum, clipeo sed pulsa rigenti
 Alipedi vadit mortem latura superbo.
 Hic mortem Albricus caperet, nisi proxima virtus
 Tolleret hunc iuvenum sociis et redderet armis.
 Milibus in mediis vadens 'Quid inertia bello
 200 Pectora' Ubertus ait 'duris pretenditis armis,
 O Itali? potius vobis sacra pocula cordi,
 Sepius et stomachum nitidis laxare saginis

185 Aeolus scripsi: Aer V. Statius (cf. adn.) Iuppiter alternoque adfligit turbine mundum vel adfligitque alterno; unde cur poeta in diis nominandis minime religiosus recederet, non erat, nisi munus ventos solvendi ei daturus erat, cuius proprie id officium est, i. e. Aeolo. Et sic demum versus recte procedit, cum poeta numquam prima versus sede posuerit spondeum vocabulum: nempe versus I 69, II 58, III 274 aliunde sumpti sunt; II 273 inter se et IV 101 quiscum, quae est praepositionum medio aevo condicio ambigua, licet interse et quis cum scribere

182 virtutis — 188 = Stat. Th. VIII 421—427; de v. 185 cf. app. 199^a Aen. XII 125
 202 Iuven. sat. 4, 67 propra stomachum laxare sagina (-nis codd. deterr.).

Glossae. 182 n. v. v. o.] sc. erat 183 premit] i. e. insequitur vicibus] i. e. per vices 185 alterno] diverso profligens] commovens turbine] turbo turbinis est vis venti, Turbo Turbonis proprium; turben vero turbinis vertigo fusi; hinc de Hercule legitur 'turbine precipiti rumpuntur sepe rudentes' 186 stat] horret celi] pro aere diversa acies] diversus conflictus 187 'procella' dicitur a percellendo, eo quod cuncta percellat; est autem proprie procella grando, sed modo pro turbine ponitur 188 hic] auster ille] aquilo 189 hic] tunc fratrem] suum, sc. Widonem 191 clamore gravi] deest 'cum' 192 discriminet] dividat. 'discrimen' dicitur proprie acus, qua capillos componunt mulieres; hinc tractum est, ut 'discriminare' dicamus 'dividere' 193 torvus] terribilis 195 adversum] Albricum videlicet rigenti] duro 196 ali-pedi] equo latura] deportatura superbo] nobili 197 hic] illic 198 sociis armis] armis sociorum 201 sacra] execrabilia; nimium enim potare execrabile est 202 nitidis] lautis, delicatis

185 turbo turbidinis proprium Turm̄ uero terminis uertico fusi hic de hercule legitur. Turmine sqq. V: corr. Duemmler coll. Serv. Aen. I 83 p. 45, 5; versum frustra quaesivimus, qui ad Argonautarum expeditionem pertinuisse videtur, cuius Hercules fuit particeps; neque enim, si quis forte haec ad turben modo commemoratum ita spectare putat, ut Hercules Omphalae serviens intellegatur, fila dici poterant rudentes 186 c.] pro 'aeris' conieci; Serv. Aen. I 58 p. 36, 6 confert Bernheim 187 per turbine V 201 ex-sacrabilia V enim (per comp.) V

186 st.] Serv. Aen. II 333 p. 275, 11. 187 cf. Serv. Aen. I 85 p. 45, 18 et Isid. or. XIII 11, 22.
 192 cf. Serv. Aen. XI 144 p. 494, 4 (Isid. or. XIX 31, 8). 193 Serv. Aen. X 170 p. 407, 15.
 201 Serv. Aen. III 57 p. 346, 9.

Elatasque domos rutilo farcire metallo:
 Non eadem Gallos similis vel cura remordet,
 205 Vicinas quibus est studium devincere terras,
 Depressumque larem spoliis (hinc) inde coactis
 Sustentare.' Miser voces dum tollit inertes,
 Hasta subit latebras animi scrutata superbi,
 Umfredi librata manu super horrida fantis:
 210 'Infelix Galle, Ausonios ne dicere pigros
 Fas tibi, (ni fallor) digitis inpacta monebit
 Hasta meis'. Visu ille truci dum prospicit hostem,
 Labitur et carpit moribundus dentibus erbas.
 Hae diversa in parte vices utcumque cadebant.
 215 Sevir at miseris instat regnator Etruscis
 Hesperie timidumque vocat Widona per agmen,
 Nil vulgare legens, sed quæ dignissima vita
 Funera, precipuos annis animisque cruento
 Fert gladio: innumeris veluti leo forte potitus
 220 Cedibus, imbelles vitulos mollesque iuvenas
 Transmittit; magno furor est in sanguine mergi
 Nec nisi regnantis cervice recumbere tauri.
 Umfredum sed enim sonipes male fidus in armis
 Rumpentem frenos diversa per agmina raptat,
 225 Iam liber: sic fessa manus. Venit asta per armos
 Principis et levum iuveni transverberat inguen,
 Labentemque affigit equo. Fugit ille perempto
 Consortus domino, nec iam arma aut frena tenentem
 Portat adhuc equitem. Fratris iam membra regebat
 230 Arduinus equo, leva marcentia colla
 Sustentans dextraque latus. Singultibus artum
 Exhaust thoraca dolor, nec vincla cohercent
 Undantem fletu galeam, cum multa gementi

203 rutili V 206 Depressumque V hinc add. Valesius; cf. III 41. 75. IV 130 222 regnantes V
 229 equidem V

204 Aen. I 261. 208 Stat. Th. I 614 sq. (animae melius). 217—218 = Stat. Th. VIII 379—380.
 219 innumeris — 222 = Stat. Th. VIII 593—596. 223^b—229^a = Stat. Th. VII 632^b—638^a (iuveni
 optimi codd., v. l. iuvenis). 230^b—237 = Stat. Th. II 632^b—639 (pone gravis).

Glossae. 203 rutilo metallo] perfrasis est auri 204 remordet] sollicitat 206 depressum] non
 elatum, sicut vos habetis larem] 'lar' ignis dicitur; sed ponitur etiam pro domibus, ideo quia in omnibus
 pene domibus ignis invenitur coactis] vi abstractis 207 sustentare] non farcire, sicuti supra (v. 203) diximus
 209 super] insuper 211 ne fas tibi] sc. sit inpacta] emissa 212 truci] terribili 214 vices]
 vicissitudines cadebant] finiebantur 217 legens] eligens 219 fert] aufert 221 transmittit] preterit
 223 sonipes] equus 224 rumpentem frenos] i. e. toto nisu retrahentem 225 liber] a rectore sc. sic
 fessa manus] sc. erat 227 ille] equus 230 equo] i. e. in equo marcentia] deficientia 231 dextraque
 latus] (s.) sustentans 232 exhaust] aperit, laxat cohercent] constringunt 233 fletu] bene dixit fletu.
 sane ploratus tantum lacrimarum est, planctus tantum vocum, fletus ad utrumque pertinet multa] pro 'multum'

204 sollicitet V 206 d.] sicut: siōut V (ō certum, pro siō) 207 non Duemmler: nā V
 231 scilicet addidi sustentant V: corr. Bernheim

207 glossa ipsius poetae. 233 Serv. Aen. VI 427 p. 65, 19.

- Valde gravis curvas perfringit lancea costas.
 235 Exit et in fratrem, cognataque pectora telo
 Conserit. Ille oculos etiamnum in luce natantes
 Sistit et adspecta germani morte resolvit.
 Procubuerunt pares fati (miserabile votum
 Mortis) et alterna clausurunt lumina dextra.
 240 Ac velut Edoni boreę cum spiritus alto
 Insonat Egeo sequiturque ad litora fluctus,
 Qua venti incubuere, fugam dant nubila caelo:
 Sic regi, quacumque viam secat, agmina cedunt,
 Converseque ruunt acies, cadit obvia pubes.
 245 Ut vidit socios regi dare terga sequaci
 Ildeprandus, ablit clamans: 'Perstate, sodales;
 Quid fugitis? spectate, virum si pellere ferro
 Forte queam! similes artus natura creatrix
 Huic dedit, ac similis sustentat viscera sanguis.
 250 Num sacra riguit Stige? num penetrabile plantis
 Hunc modo tergus obit? mortali urgemur ab hoste,
 Haud legione, pium domino quę servit ad usum.'
 Sic ait; et toto conexus corpore telum
 Effundens, femur ingenti ferit eminus ictu
 255 Ductoris Latii. Satis hoc, et tollere gressum
 Pone citus facti cogente timore parabat;
 Protinus intorquens iaculum sed ductor in hostis
 Os, terebrat faciem quartis sine lege labellis,

249 Huhic V 250 fort. plagis 256 parat V

238—239 = *Stat. Th. II* 642—643. 240—244^a = *Aen. XII* 365—369^a. 251^b = *Aen. X* 375^b. 253 *Aen. X* 127.

Glossae. 236 conserit] coniungit ille] qui primo vulneratus fuit 240 Edoni] montis 'Tracie
 241 Egeo] Egeum mare dicitur, ut quidam volunt, ab Egeo patre Neptuni; alii dicunt, quod vocetur a
 saxo, quod in eo eminet in similitudine capre: 'ega' enim grece, latine 'capra' dicitur 248 retho-
 rice suadet sociis 250 fabulam de Achille velud omnibus notam pretereo sacra: secundum nos
 execrabili, secundum gentiles revera sacra; utpote dii eorum non audent (iurant)es illius 'fallere numen'
 251 modo] tantummodo 'tergus tergoris' corium significat, 'tergum' vero '(ter)gi' dorsum; sed modo, quia
 de homine dicitur, 'tergus' pro pelle vel cute ponitur obit] circumdat 252 pium] bene dictum est 'ad
 pium usum': est enim legio, que servit domino, sed non ad pium usum, utpote legio demonum 253 conexus]
 antique dictum pro 'conisus' 254 eminus] a longe 255 satis hoc] i. e. sufficeret ei, potuisse vulnus
 inferre tam forti viro, si inlesus effugere potuisset 256 pone] retro 258 terebrat] perfodit sine lege]
 i. e. sine natura labellis] i. e. quattuor labris terebravit faciem; nam super duo, que naturaliter habebat, duo
 quasi addidit, dum vulnere turpavit vultum

240 traice V 241 Egeo, patre (Thesei, filio) Neptuni *Bernheim coll. Lact. Theb. II* 45 p. 82 Aegeo
 gurgite: mari ab Aegeo, Neptuni filio patre Theseo; dubito autem, num glossator fabularum peritissimus
Aegeum Pandionis filium hoc uno teste nec eo saepe adhibito usus Neptuni filium dixerit; plura potius
interisse censeo, sic fere Egeo, patre (Thesei, quem alii filium dicunt) Neptuni 250 n.] uchille V s.]
 audientes V: correxi ex *Servio Aen. VI* 134 p. 29, 15—20; cf. *imprimis extrema verba ut dii iurantes per*
eius (i. e. Iovis) matrem non audeant fallere 251 t.] tergum uero gi V *praeter consuetudinem; cf. Serv.*

236 (bis) *Lact. Theb. II* 638 p. 129. 240 *Serv. Aen. XII* 365 p. 609, 20 male contractus, nis
 forte glossa corrupta est. 241 *Isid. or. XIII* 16, 5; cf. *app.* 251 t.] *Serv. Aen. I* 211 p. 81, 16.
 253 *Serv. Aen. I* 144 p. 62, 3. 256 *Serv. Aen. III* 3 p. 334, 1.

Increpitans: 'Secreta tibi committere nullus
 260 Audebit, Thirrene, dehinc, quod apertus habunde
 Hac illacque flues. Sint hæc monimenta, minorem
 Te frustra voluisse meis illudere telis!
 Ille quidem evasit, socium circumdatus armis;
 Sed victor, animi tota succensus in ira,
 265 Innumeram ferro plebem ceu letifer annus
 Aut iubar adversi grave sideris immolat 'Ite'
 Vociferans 'vestroque duci narrate, Latinos
 Dividat an recte vobis mea lancea campos!
 Tyrrheni procures iterum hinc atque inde pudore
 270 Collecti statuunt gressum firmantque vicissim
 Undique sese armis, oriturque miserrima cedes
 Amborum et ferrum ferro sonat; undique mixtis
 Inter-se stridunt mucronibus. Instat utrimque
 Densa acies rursusque novo respersa cruore
 275 Arva madent, ruit Hesperias dum Phoebus in undas.
 Quis modus ulterior vel quæ discretio belli,
 Ni finem daret aetherea sator orbis ab aula?
 Nocte instante solo tandem spissisque tenebris
 Concedunt mesti et trucibus dirimuntur ab armis.

(EXPLICIT LIBER II. INCIPIT) III.

Tanta per Ausonios defervere prælia campos,
 Non modo finitimis, longe sed Fama remotis

260 thyrrrene V (sed y ex corr.) || cf. subscriptionem libri primi

265—266 immolat = Stat. Th. VII 709—710. 271 Aen. II 411. XI 885.

Glossae. 259 increpitans] exprobrans 260 habunde] habundanter 261 hoc emistichion de
 Terentio (Eun. I 2, 25) mutatum est, translatum a prima persona ad secundam 263 ille] Ildebrandus
 socium] pro 'sociorum'; sincope est medie sillabe. dicit autem Plinius, quod hec concisio facienda est
 tantummodo in masculinis nominibus, que neutra non habent, ne similis sit genitivus pluralis nominativo
 singulari neutrorum, sicut hoc loco 'socium' pro 'sociorum' (facit enim 'socius socia socium'); tamen invenitur
 usus huiusmodi concisionis licet non frequens etiam in his, que ex se faciunt neutra: Terentius (Heaut.
 prol. 26) 'oratos vos volo, ne plus iniquum possit quam equum oratio' pro 'iniquorum' et 'equorum'; Statius
 (Theb. I 609 sq.) 'lateri duo corpora parvum dependent' pro 'parvorum' 264 victor] rex 265 letifer]
 pestilens 266 adversi] pestiferi 'grave iubar' Sirion stellam dicit, que estivis mensibus coniuncta soli
 graves morbos et pestilentias facit immolat] interficit 267 duci] Widoni 271 miserrima] digna
 miseratione 274 novo] recenter fuso 275 dum] donec 276 modus: finis; sic Iuvenalis (sat. 7, 100)
 'nullo quippe modo millesima pagina surgit' discretio] divisio 277 sator] creator 278 n. i. s.] bene
 dicit noctem instare solo i. e. terre; nam non penetrat celum, dum certum sit eam non ascendere ultra lunarem
 circulum; nichil enim aliud est, nisi umbra terre 279 concedunt] finem inponunt (bello) dirimuntur]
 separantur

III 2 modo] tantummodo finitimis] vicinis

261 mutuatum Duemmler 263 s.] sincope V huiusmodi V horatio V; nimirum in hac
 Terentii et Statii vicinia de Horatio cogitabat librarius 276 d.] diuiso V 278 ultra lun. c. n. e. a. e.
 n. u. t. in mg. sinistra repetivit V 279 c.] bello addidi

263 s.] Serv. Aen. II 18 (cf. Thilo ad p. 217, 18); Prisc. inst. VII 24 G.L. II 306, 9 (= Plinii
 librorum dubii sermonis VIII rell. coll. Beck p. 21). 266 g. i.] Verg. Aen. X 274 et Serv. Georg. I 218
 p. 182, 13. 276 m.] Serv. Aen. IV 98 p. 480, 22. 278 Serv. Aen. IV 7 p. 461, 17.

Dum canit, Arnulfi Germanica iura prementis,
 Brengario sed enim regum per stemmata iuncti
 5 Tendit ad imperium solito magis hispida plumis,
 Amplectens una populum saevumque tyrannum
 Guttare profuso. Coquit ille in pectore curas,
 Moxque vocans genitum 'Duros, Sinbalde, maniplos'
 Inquit 'age, et (ra)pidis Italos pete cursibus agros,
 10 Rex ubi Brengarius audentes ardua Gallos
 Insequitur bellis; tamen hos per vulnera dicas
 Aut montis subito (mirum) succrescere partu:
 Tot veniunt. Tantumne potis perferre dolorem,
 Nostra ut progenies propria vexetur in aula?
 15 Nec tibi bella dari vereor, si iunctus amico
 Iveris; at muris dicas servare superbos
 Forte animam neque velle tuis famularier armis:
 Esto, vices mutabo dehinc et moenia scindam
 Ausonię, rutilam donec veniatur ad aulam
 20 Clavigeri, et totos Araris vacuabo furores.'
 Paret ovans patri simili succensus amore
 Mox Sinbaldus et electo comitante ministro
 Ingrediens Latium quosdam premitit, amico
 Pacificum referant sese qui, tollere gressum
 25 Consimili fervore. Subit pater obviu olli
 Brengarius, celsas nimium qua tollit in arces
 Se regnum ac subitis Rhenos discriminat oris.
 Hic, ubi congressu dextras iunxere decoro,
 Rex inquit prior: 'O iuvenum fortissime, nostros

III 3 rura Valesius 9 pidis italos per te V 13 tantum nepotis V

III 8 Zwentibald. 28 sq. Aen. VIII 467. 469; Stat. Th. II 149. 151.

Glossae. 3 latenter monstrat Arnulfum incubatorem regni 4 per stemmata] per lineam generationis
 5 s. m. h. pl.] pennata enim describitur Fama apud Maronem (Aen. IV 180); hinc est quod dicit 'hispida
 plumis magis solito': magna nempe nuntiabat 7 ille] Arnulfus 10 'audentes ardua' dicit, quia contra
 fortissimum contendebant 11 dicas] pro 'dicere potest aliquis' 12 mirum] exclamatio 13 sensus
 est: tot Galli veniunt contra Berengarium, ut dicas eos aut succrescere per vulnera aut subito partu montis;
 et quia hoc incredibile erat, exclamando addidit 'mirum'; sane, quia per montes ingrediebantur, ideo finxit
 hoc potis] i. e. possibile est. sensus est: numquid possibile est nobis perferre tantum dolorem? 14 propria]
 iure sibi debita 17 animam] vitam famularier] obedire 18 'esto' grecum adverbium concedentis est
 scindam] ('s') subtrahitur 19 rutilam] claram veniatur] sc. a nobis 20 clavigeri] caelestis Araris]
 i. e. populi circa Ararim habitantis vacuabo] i. e. vacuos reddam 25 consimili] ut Gallos silicet odio
 habeat, sicut [ibi] Ber. habebat pater] reverentie nomen est olli] pro 'illi' 26 i. e. circa iuga montium
 occurrit illi 27 regnum] Italiae subitis] altis Rhenos] Germanos discriminat] dividit 28 decoro]
 uti reges decet 29 rex] Ber.

III 3 arnullum V 5 Sennata V 13 v.] subito V ingreditibile V ingrediebatur V 18 sc.]
 's' add. Bernheim; cf. gl. II 51 sceptris 20 v.] uacuu V 25 c.] sicut Ber. scripsi: sicutibiber V
 ('vel sicu tibiber' Schaus); error inde natus, quod librarius sicu ¹ ber legere sibi videbatur; sicut ibi Ber. vel
 sicuti hos Ber. Duemmler

III 3 cum elocutione cf. Serv. Aen. VII 266 p. 147, 6. 18 e.] Serv. Aen. IV 35 p. 467, 27.
 25 p.] Serv. Aen. VII 327 p. 152, 15. 27 Rh.] cf. Casaubonum ad Pers. sat. 6, 47 (p. 328 ed. Duebner).

- 30 Cur nolis penetrare locos, cunctatio nulla est.
Nuntia vera satis. Solum rogitare necesse,
Incolumem quia te nostris conspectibus offers,
Si fruitur pater optatis tuus, optime, rebus.
Inquit at ille: 'Valet genitor, commune levamen;
35 Teque valere cupit, pacatis foedere campis
Mansuro Latii. Celeres idcirco subegit
Nos petere Ausonias collecto milite terras'.
Interea loca tuta petit dux Gallicus, atqui
Non geminis obstare sua virtute tyrannis
40 Posse videns. Illi fremitu miserabile clusos
Irritant, hinc inde solum peragrando Latinum.
Verum ubi cuncta silere vident hostilibus ausis,
It monitu regis patrias Sinbaldus ad oras,
Quod solus queat hostilem superare furorem.
45 Tertia vix lunę se cornua luce replerant,
Hic letus patriam postquam concessit ad aulam,
En Wido agmen agens iterum renovare furores
Accelerat; contra ductor depellere pestem
Instruit arma pius tantosque rescindere fastus.
50 Nec latet Arnulfum, rursus succrescere bellum
Hesperia: Widonem etiamnum milite fretum
Affore cervicesque procaci adtollere fastu
Audiit; ac solio, quo forte sedebat, eburno
Exilit ingentique domum clamore replevit:
55 'Fortia iussa cito, scribe, sulcate papyris,

30 uelis V: *correxi* (vēlit recte III 205) 43 In V

34 commune levamen *appositio non ad pater, sed ad totum enuntiatio praecedens* (?). 45 Aen. III 645.

Glossae. 30 locos] 'locos' et 'loca' facit Virgilius: (Aen. I 306) 'exire locosque explorare iubet' cunctatio] dubitatio 31 nuntia vera satis] sc. sunt rogitare] interrogare 32 hec per parenthesin dicta sunt 34 commune] i. e. meum et tuum 36 mansuro] duraturo subegit] compulit 37 collecto milite] singularis numerus pro plurali 38 dux Gallicus] Wido 39 geminis] duobus; 'gemini' autem sunt proprie fratres simul nati tyrannis] regibus 40 miserabile] pro 'miserabiliter' 41 irritant] provocant 43 regis] Ber. 44 solus] ipse rex 45 replerant] pro 'repleverant'; tam enim in prima, quam in secunda coniugatione preteritum plusquamperfectum invenitur pati concisionem in quibusdam verbis 46 hic] Sinbaldus 48 contra] econtra depellere pestem] figurata locutio; 'instruit arma depellere pestem' i. e. ad depellendum 49 fastus] superbiam 51 Hesperia] in Hesperia etiamnum] adhuc; una pars orationis. iste versus caret cesura, si 'etiamnum' pro una parte accipitur; hoc et Virgilius fecit in hoc versu (Aen. XII 144) 'magnanimi Iovis ingratum ascendere cubile' 52 cervicesque] 'cervix' singulari numero collum significat, plurali vero superbiam, sicut hoc loco 55 scribe] silentiarii papyris] secundum Romanum morem dicit, qui in papiro scribere solent. ΥΠΔΛΛΔΓΗ, i. e. 'sulcate papiros fortibus iussis'

30 l.] iubet ad Vergiliana verba ascivi, memoria scholiastam lapsam ratus eo facilius, quod apud Vergilium 'constituendi' verbum synonymum fere legitur 51 e.] adhuc ona V versum magnanimi V ex dittogr. litterae m 55 p.] fort. Romanorum ΥΠΔΜαΓΗ V

30 l.] Serv. Aen. I 306 p. 112, 23. 39 g.] Serv. Aen. II 203 p. 254, 18. 52 Serv. Aen. II 707 p. 322, 7. 55 p.] cf. Wattenbach, Schriftwesen³ p. 108.

- Actutum populos cogant quae adstare iubenti
 Quam varios linguis tam duros pectore et armis.
 Namque iuvat Latio clarum me visere amicum.
 Quem tociens Rhodanus vexat properante Lemanno
 60 Milite. Quo fugient ergô? caelumne subibunt
 An latebras terrę quęrent liquidive profundi?
 Oderit Hesperie, faxo, dux nomen amate
 Improbis, extremis terrae vel postus in oris!
 Talibus infessus metuenda mole catervas
 65 Pręstruit irarumque graves emittit habenas:
 Eridanus veluti nivibus fervore solutis
 Pręruptum exit in arva fluens camposque per omnes
 Cum stabulis armenta ruit, radicitus alnos
 Litoreas fluctu undarum labente resorbens.
 70 Iamque solum tenet Ausonium dux ille verendus,
 Cum Widonis abit rancore soluta superbo
 Fama in castra rei. Sociis extemplo vocatis
 Tunc ait: 'O proceres, quid opus depromere verbis,
 Quo res imperii mergantur pondere belli,
 75 Collectis quando Hister adest hinc inde fluentis
 Excidio nostri? Moneo, servate secundis
 Rebus eo vosmet, tantis ac parcite bellis,
 Abscedat donec proprios Arnulfus ad agros'.
 Pingue solum interea regum dum lustrat uterque,

65 *Aen. XII* 499. 67 sq. *Aen. II* 497 sq. 71 fama rei abit in castra Widonis.
 76 *Aen. I* 207. 79 *Georg. I* 64.

Glossae. 56 actutum] celeriter iubenti] sc. mihi 57 varios linguis] multis barbaris gentibus
 imperabat Arnulfus; ideo dicit 'varios linguis' 58 Latio] in Latio. amant poete detrahre prepositiones
 provinciis locis regionibus et econtra addere urbibus 59 Rhodanus] i. e. hii qui iuxta Rhodanum morantur
 Lemanno] pro 'Alemanno', aferesis 60 fugient] sc. Galli ergô] causalis coniunctio est caelumne
 subibunt] arbitratur nullo modo illos posse effugere 62 sensus est: faciam, ut Wido hodie habeat
 nomen amate Hesperie, non solum (si) iuxta fuerit, sed etiam si in extremis oris terrę positus fuerit faxo]
 i. e. faciam; defectivum est, sed multa significat 63 improbus] bene 'inprobum' dicit, qui totiens repulsus
 non desistebat vel] etiam postus] pro 'positus' 64 mole] magnitudine 65 pręstruit] colligit
 66 fervore] calore 67 pręruptum] nomen pro adverbio 'pręrupte' 68 ruit] eruit, modo activum est
 radicitus] i. e. a radice vel cum radice 70 verendus] metuendus 71 rancore] 'rancor' proprie dicitur
 raucitas vocis cum superbia 72 extemplo: statim; apud antiquos namque augurum sermo erat 75 Hister]
 fluvius Germanię 76 excidio] ad excidium secundis] prosperis 77 eo] ideo

59 id est hii scripsi: idhn V; id est homines Duemmler (cf. gl. III 20), sed hominum nomen per com-
 pendium in codice numquam, ni fallor, scriptum est 60 e.] casu V: corr. Duemmler in adn., edens casus
 vel; quod Serv. *Aen. VI* 670 p. 94, 8 casum dixit, ad causa, non ad ergo pertinet 62 amate Duemmler
 ex carmine: ciuitate V si add. Duemmler

58 cf. Serv. *Aen. I* 2 p. 7, 18 sqq.; I 38 p. 27, 8; al. 59 L.] cf. Serv. *Georg. IV* 278 p. 341, 23.
 62 f.] cf. gl. III 228 et Serv. *Aen. XII* 316 p. 606, 3 faxo: faciam; quae de vario formae sensu dicit, nescio
 unde petita sint. 68 r.] activum i. e. transitivum. 72 cf. Serv. *Aen. I* 92 p. 46, 18 (ubi statim non
 est nisi in plenioris commentarii codd.; ceteri ilico tantum agnoscunt); II 699 p. 321, 9; VI 210 p. 40, 4.
 75 Isid. or. XIII 21, 28.

- 80 Pergami ad veniunt urbem; quam detinet ultro
 Munitam iaculis nimium sudibusque preustis,
 Natura tribuente locum satis arcibus aptum,
 Ambrosius pesti miser heu devotus inique.
 Qui regum infelix postquam defertur ad aures,
 85 Obsidione iubent densa circumdare muros,
 Ne capiat socium quemquam exteriusve remittat,
 Dispersi donec populi tot luce sequenti
 Conveniant captumque locis emittere firmis
 Vi certent, ausit rursus ne talia quisquam.
 90 Postera cum primum stellas Aurora fugaret,
 Urbis ad excidium properat Germana iuventus
 Undique luctifico sonitu compulsa tubarum;
 Hic fossas implent alii muroque propinquant,
 Pars scalis etiam tendunt conscendere turres.
 95 Urget enim utrorumque nimis presentia regum,
 Moenia quod retinent carum, pro munere dantum.
 Omne genus contra telorum effundere cives
 Prædurisque parant hostes detrudere contis;
 Nec possunt obstare tamen (tot milibus acti
 100 Deficiunt), verum cadit hic cum fragmine muri,
 Ille ruit fossus iaculo, sine viribus alter
 Stat rationis inops. Reclusis undique portis
 Urbs patet hostili iamiam confusa tumultu.
 Ecce verenda prius nullo sub honore tenentur
 105 Atria; nam scissis pereunt velamina vittis
 Virginis, impulsusque sacer fugit ipse minister,
 Quorundam stringunt ambas quia vincula palmas,
 Oscula quae solite sacris sentire litatis.
 Ambrosius, auctor sceleris fomesque malorum,
 110 Ut tandem videt inmites dominarier hostes

80 ad veniunt *scripsi ex gl.* (cf. IV 60): adveniunt *vg.* 83 deudeuotus *V* 102 Sta *V*: cf. *app. I* 224
 103 Urs *V*

81 *Aen. VII* 524. 84 *postquam de hoc infelice (i. e. de Ambrosio) ad regum aures delatum est.*
 90 = *Pind. Theb.* 635 (fugarat). 93—98 cf. *Aen. IX* 506—510. 107 *quia quorundam (sacerdotum)*
manus inter caerimoniam oscula (piorum) sentire solitas vincula stringunt.

Glossae. 80 'Pergami ad urbem' pro 'ad urbem Pergamum'; endiadiin est, i. e. una res divisa in duas. Virgilius (*Aen. I* 247) 'urbem Patavi' dixit pro 'Patavium'. corripitur producta vocalis altera supseque vocali et in hoc et in sequenti versu 82 arcibus] munitionibus 85 densa] frequenti 89 ausit] pro 'audeat' 90 adventu namque diei obscurantur stelle ideoque 'fugari' dicuntur 93 hic] tunc 94 tendunt] contendunt 96 carum] precipuum 98 detrudere] repellere 99 acti] compulsi 100 verum] attamen 101 fossus] vulneratus 102 rationis inops] ignarus consilii reclusis] apertis 104 verenda] metuenda, reverenda 105 'atria' ab atro dicuntur i. e. a fumo; nam in porticibus quondam philosophabantur sapientes, ibi etiam prandebant antiqui; sed modo 'atria' pro templis dicimus vittis] ligaminibus 106 virginis] etiam sacrate virgines corrumpebantur 'ipse minister' enfasis est, id est exaggeratio 108 quae solite] sc. erant litatis] sacrificatis 109 fomes] nutrimentum

80 endiadi*in (*s fort. man. 1 ss.*) *V* 105 a.] philosophantur *V* 106 i. m.] exaggeratio *V* (cf. *gl. I* 150)

80 *Serv. Aen. I* 247 p. 92, 15 et *Aen. I* 41 p. 29, 3. 105 a.] *Serv. Aen. I* 726 p. 202, 3. 9.

- Arcibus, ascensu celeri petit ardua turris,
 Nil sibi sub tanto fidens superesse periclo,
 Edibus ingenuis quondam orto Marte refertis.
 Pellitur inde tamen, victis accinctus et armis
 115 Arnulfo manibus trahitur pos terga revinctis.
 Ille calens ira, testatur cuncta creantem,
 Arboris hunc ramis subito demittier altę.
 Pro genus invisum loeti, suspendere ventis
 Debita membra solo! mortalibus altera rerum
 120 Pars datur ac membris prohibetur gleba caducis.
 Hinc igitur iuvenum solvuntur frigore mentes:
 Urbibus excedunt laxisque repagula portis
 Discindunt hostesque feros in moenia linquunt.
 Sed quia non illis predo tutacula terris
 125 Obtinuit, subito Etruscas procinctus ad oras
 Vertit iter regum imperio Romana petentum
 Atria; ne, summa forsā quia mansit in aula,
 Haud latuisse queat Gallus se dicere, postquam
 Fluctivagas Rheni Arnulfus remearit ad undas.
 130 Fugerat hinc; Romana vafer sed culmina tandem,
 Ne lepidos caperent, liquid fędata, tyrannos.
 Hij tamen accitis hostilia crimina pandunt
 Signiferis, vexilla iubentque educere castris
 Viribus ac totis clausas insistere portas,
 135 Vi saltem reserantis adire ut limina celum

113 morto *V*: corr. Morelli (cf. app. gl.) 122 excidunt *V* 129 rheri *V*

111 *Aen. VIII* 221. 115 *Pind. Theb.* 540. 119 coniunge mortalibus membris caducis.
 125 procinctus nomen subst.; cf. gl. 127 ne forsā Gallus (i. e. Wido) post Arnulfi reditum dicere
 queat se non latuisse (i. e. er habe sich nicht versteckt), quia in aula manserit. 130 Romana culmina,
 ne ea reges caperent (i. e. iis placerent), foedavit. 133 *Aen. XI* 20. 135 cf. *I* 9.

Glossae. 111 ardua turris] pro 'arduam turrim' 113 ingenuis] liberis Marte] pro 'armis'
 115 Arnulfo] solum Arnulfum hoc loco commemorat, ne Berengarius utpote pius tam dire mortis conscius
 esse videatur trahitur] ducitur 118 pro] interiectio ex persona poete 120 altera pars rerum: i. e.
 aer; nam partes rerum quattuor sunt, ex quibus hic due commemorantur 121 hinc] i. e. ex hoc quod
 suspensus est Ambrosius frigore] i. e. timore. frigus enim et timor reciproca sunt, i. e. pro se invicem
 ponuntur 122 repagula] seras 123 discindunt] dividunt 124 predo] Wido tutacula] refugia,
 munimina 125 procinctus] militaris expeditio 129 remearit] pro 'remeaverit' 130 vafer] callidus,
 astutus 131 'lepidos' i. e. iucundos; tractum est hoc nomen a suavitate leporine carnis; et ab uno utrum-
 que 'lepidum' vocavit tyrannos] reges 132 citis] evocatis 134 clausas insistere portas] 'insisto illam
 rem' dicimus, non 'illi rei'; quod qui dicunt, decipiuntur propter 'insto illi rei'. Virgilius (*Aen. VI* 563)
 'nulli fas casto sceleratum insistere limen' 135 ordo est: 'saltem ut vi liceat adire limina principis aeccliesię
 reserantis celum'

113 M.] siquidem recte legitur in carmine orto recteque intellego aedes tum, cum Mars oriebatur,
 ingenuis (militibus) refertas, hanc glossam ad v. 114 pertinere et sic scribendam esse consequitur armis: pro
 armatis 121 supra frigore iterum timore glossae loco 131 l.] ab uno, qui recte lepidus dici poterat,
 sc. Berengario, hoc epitheton ad Arnulfum quoque rettulit et utrique commune fecit; nihil ergo mutandum

121 f.] *Serv. Aen. I* 92 p. 46, 21. 131 l.] cf. *Papias* s. v. lepos, lepidum. 134 *Serv. Aen.*
VI 563 p. 79, 8.

Principis aecclesiæ liceat, ne frivola tantos
 Propellant figmenta viros et vota retardent
 Præsenti promissa loco templisque dicatis.
 Talibus imperiis talique hortamine regum
 140 Induvias rapiunt cuncti Mavortis anheli,
 Commissas avidi ferro proscindere portas.
 Iam quia parta sibi speculantur nigra Quirites,
 Undique dissutis reserant penetralibus urbem
 Admittuntque duces veneranda ad delubra mites.
 145 Hic ubi perfectis nituere altaria votis,
 Ardet inexpletum ductor proferre furorem
 Barbarus; infrenes animos sic ira fatigat.
 Quid faciat, quo se vertat, quæ moenia visat,
 Ignorat rationis inops. Nam summa tenebat,
 150 Spes ubi pestiferis restabat postera Gallis.
 At ductor Latii sotium sine more tyrannum
 Ut videt ingruere, placido sic pectore coepit:
 'Desine, rex venerande; satis virtute peractum,
 Nec decet ulterius socios deducere Rhenos.
 155 Nam si itidem Wido victis spem ponit in armis,
 Adveniat tumidus dextra hac (sine, posco) domandus,
 Te dominante viris antiquo foedere iunctis'.
 Mitior his dictis patitur repedare volentes
 Barbaricos proceres diverso ab limite lectos
 160 Germanæ princeps metuendus et arbiter aulæ.
 Vix proprios tetigit fines rex ille verendus:
 Legirupis en Wido tubis redivivæ resumit
 Agmina, item vetitos cupiens pervadere campos.
 Seviore ipse etiam regni pater hostibus arma
 165 Molitur, tantos avidus finire labores.

165 auidos V¹

141 *Aen.* IX 675. 149 *cf. app.* I 224. 152 *Aen.* I 521. 154 *cf. III* 27 *cum gl.*
 155 *cf. I* 137; *Aen.* II 676.

Glossae. 136 principis] Petri 'frivola' dicuntur quasi 'fere obola' sc. valentia: † qui enim frivolum
 vanum et vile 137 propellant] repellant 140 induvias] loricas; ab induendo 141 commissas]
 clausas. 'commissas portas' dicit clausas, nam 'commissura' dicitur tabularum coniunctio proscindere] dividere
 142 speculantur] provident nigra] adversa Quirites] Romani 143 dissutis] divisis et apertis 144 ad-
 mittunt] recipiunt 145 hic] tunc ubi] postquam 147 barbarus] Arnulfus. 'barbarus ductor' dicitur,
 quia barbaris gentibus imperabat; nam aliter non procedit, quia supra (III 4) dixit eum Berengario parentela
 coniunctum infrenes] indomitos 150 postera] postrema 152 ingruere] instare placido pectore]
 habitum monstrat future orationis 156 sine] permittit 160 arbiter] iudex arbiter aulæ] hoc
 emistichion Sedulii est (II 78) 162 legirupis] legem rumpentibus rediviva] renascentia 164 pater]
 Berengarius

136 f.] ferre V; *cf. Papias s. v. frivolum* qui (sic V per comp.) enim *sqq. gravissime corrupta* (*cf.*
similem errorem gl. I 164); *sententia haec fere esse poterat* proprie enim frivolum va(s vocatur va)num et
 vile (*cf. Isid. or. IX 7, 26*) 152 i.] *glossam a v. 153 e codice huc revocavit Schaus* 160 a. a.]
 emistichion V; *cf. gl. III 245*

140 *Papias s. v. frivolum*; *Isid. or. XII 4, 47.* 141 c.] *Serv. Aen. IX 672 p. 370, 20.*

- Interea sors lecta dei circumdata saccis
 Vota facit vultum lacrimis altaria circum
 Suffusa; has imo referebat pectore voces:
 'O rerum genitor, cunctis metuenda potestas,
 170 Imperio qui bella regis pacemque perhenni,
 Da tantos cessare dolos; da, criminis auctor
 Veloci pereat loeto; da tempora nostro
 Longa duci, quando gemina fert laude coronam,
 Virtutis merito et generis quod stemate pollet'.
 175 Audiit ista sator, totum qui curvat Olymphi:
 Mortis adesse diem cogit fera bella moventi,
 Sic tamen, ut proprio componat lumina lecto.
 Ultima lux instat, nec iam spes ulla diei,
 Cum vocat hic natum tanto pro funere mestum,
 180 Haec monita fractis promens memoranda loquelis:
 'Nate, vides quam dura premant dispendia vitam,
 Quae pater ille hominum vetiti pro crimine pomi
 Intulit et rupto maculavit foedere massam.
 Nec ultra patriis poteris tutarier armis;
 185 Namque rapit natura diem somnumque reducit.
 Percipe verba tamen positi sub fine parentis
 Et, ratione vales quacumque, ascissere forti
 Berengario. Hunc etenim fato meliore sequetur
 Hesperia, et nostris etiam dominabitur arvis'.
 190 Nec plura effatus, medio sermone resistit,
 Et vitam pariter moriens et famina linquit.
 Letantur populi, Mortis cecidisse ministrum,
 Et curis solvunt animos ac Marte lacertos:
 Ut cum sole malo tristisque rosaria pallent
 195 Usta noto; si clara dies zephirique refecit
 Aura polum, redit omnis honos emissaque lucent
 Germina et informes ornat sua gloria virgas.

189 armis V

168 *Aen.* V 409. 169 *cf.* IV 17. 41 et *Paulin. Nol. carm.* 4, 1 cum *Hartelii adn. p.* 379, quamquam ibi ante rerum distinguendum videtur. 173 *cf.* *Hrotsv. Mar.* 394. 175 curvat Olymphi i. e. sidera torquet (*Aen.* IX 93). 182 *Sedul.* I 70. 189 nostris arvis i. e. Galliae. 190 *Aen.* IV 76. 194—197 = *Stat. Th.* VII 223—226 (pallent cum plerisque codd., pendent *Put.*).

Glossae. 166 sors lecta dei] i. e. sacer ordo saccis] ciliciis 171 criminis auctor] i. e. Wido
 173 duci] i. e. Berengario quando] siquidem 175 Olymphi] i. e. celum 177 componat] finiat sc. non
 in bello moriatur 180 memoranda] digna memoria 181 dispendia] damna 182 pater ille hominum]
 i. e. Adam 183 rupto federe inter se et deum massam] i. e. totum genus humanum 184 patriis] i. e.
 paternis tutarier] defendi 185 diem] i. e. vitam somnum] mortem 187 ascissere] asociare; nam
 imperativus modus est 194 Statii (*Theb.* VII 223—226) comparatio est 195 usta] siccata 197 sua]
 propria

187 inperitinus V

177 c.] *cf. gl.* III 284.

Pars quoque magna virum properant Widone sepulto
 Orantes veniam Latii ductoris ad aulam,
 200 Dum Widone satum invalido comitante ministro
 Deficiunt duplici nimium discrimine mestum,
 Morte patris simul ac notis abeuntibus armis.
 At recolens precepta patris iubet ire sodalem,
 Qui pacem petat ac regem summissus adoret,
 205 Ne memor esse velit genitoris bella gerentis,
 Sed legat in regnum sociali foedere amicum
 Milicieque etiam, Mavors si quando, ministrum,
 Bella ciet. Dux interea venerabilis aevo
 Fert pietatis opem venientibus ultro manipulis:
 210 Nec Gallos abicit nec crimina ponit Etruscis,
 Pretendit solito verum pia viscera cunctis.
 Nuntius in medio demum ut Lanberticus adstat
 Et, quæ sit fortuna viro pacisque voluntas,
 Edocet, ipse pater miti sic pectore reddit:
 215 'Aequa referre malis nimium sacra iura recusant.
 Namque poli sensum demissum traximus arce,
 Cuius egent prona et terram spectantia. Mundi
 Principio indulsit communis conditor illis
 Tantum animam, nobis animum quoque, mutuus ut nos
 220 Affectus petere auxilium et præstare iuberet.
 Nec genitus gignentis habet pro crimine noxam,
 Veridico cecinit quondam velut ore propheta.
 Quapropter veniat noster dicendus amicus
 Hac ratione, fide violet ne iura protervus,

214 mitis V

199 *Aen. I* 519. 202 *Stat. Th. III* 708. 204 *Stat. Th. VIII* 284. 216—220 = *Juven. sat. 15*, 146—150 paulum mutata constructione (animas pro animam). 221 *sq. Ezech. 18*, 20. 223 *er komme, und er soll mein Freund heissen unter der Bedingung, dass ...*

Glossae. 199 orantes veniam i. e. pacem, nam et Virgilius (*Aen. I* 519) sub eodem sensu protulit
 200 Widone satum] Lanbertum 201 discrimine] tristitia 202 abeuntibus] recedentibus 203 patris]
 sc. sui; i. e. que pater moriens dederat sodalem] i. e. unum ex sodalibus 204 summissus adoret] humilis
 precetur 205 genitoris] Widonis sc. 206 legat] eligat; notanda est distinctio precis: nam petebat se
 amicum (i. e. equalem) legi foedere (i. e. societate) regni, ministrum vero (milicie) 207 Mavors] pro 'Mars';
 dieresis 208 ciet] commovet dux] Berengarius 209 opem] auxilium 210 ponit] constituit,
 reputat 211 pia viscera] i. e. affectum pietatis 214 miti pectore] abitur future ostendit orationis
 215 aequa referre malis] i. e. mala pro malis sacra iura] i. e. divina precepta (*Rom. 12, 17; Thess. I* 5, 15)
 217 prona et terram spectantia] sc. animalia mundi principio] i. e. cum crearentur 219 nobis animum
 quoque] non solum animam, sed etiam animum 222 'propheta' dicitur quasi 'porro faus' i. e. futura dicens
 224 fide] pro 'fidei'. notanda hoc loco sententia Servii (*Aen. I* 156 p. 65, 3) qua dicit, non esse apocopen,
 si dicamus 'fide' pro 'fidei'; nam docet obliquos casus numeri singularis nominativo plurali maiores esse
 non debere

206 notandū V (cf. *gl. III* 230) societate V milicie ex carmine add. Duemmler 224 obliquos:
 qbliqos V singularis: scis V tamquam a radice 'saeculi' a nominativo V

199 o. v.] *Serv. Aen. I* 519 p. 160, 8. 217 cf. *glossae Pithoeanae* ed. Lommatzsch, *quaest. Juvenal.*
 (*ann. philol. suppl. XXII*) p. 503: t. sp.] animalia (cf. *plenum Cornutum ad sat. 15* ed. Hoehler, *progr.*
Ettenhem. a. 1890 p. 22). 222 *Isid. or. VII* 8, 1.

- 225 In levi cumulans genitoris pectore technam.
 Sin tenet ille dolum iuvenili mente resumptum,
 Colligat arma cito patrique simillimus ultro
 Exercens studium faxit per bella periculum'.
 Percipit haec hilaris postquam iuvenilis alumnus,
 230 Procidit et supplex regi veneratur amorem,
 Quo tellus, pelagus servant atque astra tenorem,
 Ne pontus liquidis arvom subvertat habenis
 Aut ignita poli mergantur sidera lymphis.
 Hinc remeans, iuveni defert sua nuntia voti,
 235 Ordine cuncta monens. Tandem rex optimus atque
 Lanbertus properant, ubi fertilis unda Ticini
 Alluit egregiam fluvii cognomine dictam
 Urbem, in qua soliti regem spectare Latini.
 Mutua verba serunt postquam, promittit uterque
 240 Mansurum foedus, roseis dum vecta quadrigis
 Fluctibus Oceani perfunditur orbita Phoebi
 Aut tellus immota manet nec pondere cedit
 Undique pulcra tuens vertentem sidera mundum,
 Si tot vita virum posset durare per annos.
 245 O iuvenale decus, si mens non leva fuisset!
 Sepe datas voluit pacis rescindere dextras
 Fraudibus inventis; sed enim ratione sagaci
 Deprendis, pater alme, dolos ac murmura tempnis.

229 alumnus V 231 pellagus V (cf. tellus) 239 distinxi 246 an volvit (sc. animo)? pacis bis V

229 i. e. alumnus adolescentis, nuntius Lanberti. 240 III 291; Aen. VI 535. 245 cf. gl.

Glossae. 225 levi] 'levis' quando vanum significat, corripitur 'le-'; cum vero nitidum et planum significat, producit technam] fraudem; grecum est 226 resumptum] coactum 227 colligat] coadunet 228 studium] bellandi, utpote iuvenis faxit] faciat; defectivum est periculum] probamentum 229 percipit] audivit alumnus] non a quo nutritus est, sed quem nutrebat 230 amorem] deum; amor enim, quo cuncta elementa consistunt et tenorem suum servant, deus est. notanda distinctio verborum 'supplex regi veneratur deum' 233 ignita] bene dixit 'ignita', nam omnes stelle a sole accenduntur. distat siquidem inter 'igneum' et 'ignitum'; nam igneum est constans ex igni, ignitum vero extrinsecus ignem accipiens 234 hinc] dehinc iuveni] Lanb(erto) sua voti] propria voto, i. e. que secundum votum erant 235 cuncta] ea, que (a) rege didicerat 238 urbem] Papiam dicit, que ex nomine fluvii Ticinum vocatur spectare] videre; ibi enim generalia concilia geruntur a Latinis, convocante illos rege 239 serunt] miscent 240 roseis: pulcris; nam 'roseum' pro pulcro ponitur 241 orbita Phoebi] rota Solis. vulgarem opinionem exsequitur 242 immota manet] naturalem legem exequitur; terra enim media omnium elementorum immobilis manet, quia quo cadat, non habet, nam undiquesecus ima est cedit] succumbit 243 tuens] intuens 245 leva] instabilis si mens non leva fuisset] Virgilii (ecl. I, 16; Aen. II 54) semistichion 246 rescindere] discipare dextras] antiquum morem commemorat dicendo 'dextras pacis'; antiqui enim coniunctione manuum pacem faciebant, unde Virgilius (Aen. VII 266) 'pars mihi pacis erat dextram tetigisse tyranni' 248 pater alme] apostropha ad ipsum regem tempnis] pro 'contempnis'

230 veneratur: ueneti² V 233 acenduntur V 234 i.] Lanberto scripsi (in archetypo fuit lanb.): lanberti V; nuntius a Lanberto ad Berengarium missus 'ea quae a rege (Berengario) didicerat', omnia domino suo Lanberto refert 235 a add. Duemmler 242 i. m.] regem V non habet non undiquesecus V 245 fort. emistichion; cf. gl. III 160 246 d.] antiquam morem V erit Verg., quod reponendum puto

240 Serv. Aen. I 402 p. 135, 2; II 593 p. 305, 9. 242 i. m.] Mart. Cap. VI 599 p. 202 Eyss. (ubi v. 18 undiquesecus).

- Tertia mox tamen hunc Latio produxerat æstas
 250 Ubere telluris potientem, pace sequestra —
 Ecce dies instat iuvenilibus emula factis,
 Mortis acerba ferens. Studio iam vadit in altos
 Venandi lucos, cupiens sibi mittier aprum
 Informem aut rapidis occurrere motibus ursum.
 255 Avia sed postquam nimio clamore fatigant
 Precipites socii, ipse uno comitante ministro
 Dum sternacis equi foderet calcaribus armos,
 Implicitus cecidit sibimet sub pectore collum,
 Abrumpens teneram colliso gutture vitam.
 260 Bucina triste canens disiunctos usque sodales
 Convocat ac domini loetum crudele resignat —
 Hoc sonitu nemus omne tremit fugiuntque volucres
 Elapse pennis possessaque lustra relinquit
 Omne pecus: tanto sonitu glomeratur utrimque
 265 Lecta manus comitum, disrupto et gutture mutum
 Flebilibus iuvenem vocitat clamoribus. Ille
 Nititur infelix fractas proferre loquelas;
 Succidit in mediis equidem conatibus eger:
 Ulterius nec lingua valet, nec verba secuntur.
 270 Haut segnes socii crates et molle feretrum
 Arbuteis texunt virgis ac vimine querno
 Exstructosque toros obtentu frondis inumbrant.
 Hic iuvenem agresti sublimem stramine ponunt,
 Qualem virgineo demessum pollice florem
 275 Seu mollis violę seu languentis hiacinti,

256 comitantæ V; hac versus sede æ scriptum a poeta esse veri dissimillimum 265 disrupto sic V
 270 Aut V¹, Haud V² seges V 274 virgineo V 275 hyacinthi V²

255 Aen. IX 605. 257 Aen. VI 881 (spumantis; sternacis ex Aen. XII 364). 268 cf. gl.
 270 cf. gl.

Glossae. 249 tertia æstas] i. e. tertius annus hunc] Lanbertum Latio] in — 250 ubere] ubertate
 sequestra] media inter se et Beringarium 251 emula] invida 252 acerba] immatura altos] secretos;
 vel revera altos, quia in montibus 254 informem: aut magnum, vel quia ursus tempore quo nascitur,
 forma caret; dicitur enim quedam caro nasci, quam mater lambendo in membra componit 257 equi]
 incespitoris 260 usque] valde vel nimium 261 resignat] manifestat 263 lustra] stabula
 264 pecus dicitur quicquid humana effigie caret et propria vita movetur 267 fractas] mortis vicinitate
 interceptas 268 iste locus Virgilianus est (Aen. XII 910—912), sensus e sen(su translatus) succidit]
 subsistit 270 hic locus Virgilii (Aen. XI 64—72) est, verbum e verbo translatus segnes] 'segnis'
 dicitur hebes, quasi sine igne ingenii

254 labendo V 268 sensus e sen V: sen(su) Duemmler; translatus addidi coll. gl. III 270
 270 s.] signis V

252 ac.] cf. gl. I 61. alt.] Serv. Aen. I 26 p. 22, 17; posterior glossae pars ab altero auctore addita
 esse videtur. 254 Serv. Georg. III 247 p. 295, 18 (ubi quia duo Thilonis codd.; ceteri qui). 257 Serv.
 Aen. XI 671 p. 555, 22 (cf. app. Thilonis). 264 Serv. Aen. I 435 p. 143, 5 = Isid. or. XII 1, 5; neuter
 tamen alterum exhibet indicium. 270 Serv. Aen. I 423 p. 139, 20 = Isid. or. X 247; ubi sine igni (-ne),
 ingenio carens.

Cui neque fulgor adhuc necdum sua forma recessit:
 Non iam mater alit tellus viresque ministrat:
 Talibus expositum studiis ad templa reportant.
 Ut condant digno iuvenilia membra sepulcro.
 280 Hic ubi ductoris replevit nuntius aures
 Brengari, Widone satum cecidisse coactum
 Cornipedis tergo, trahit has de pectore voces:
 'Heu mortis metuenda lues, quae dulcibus annis
 Inseritur tristesque negat componere soles!
 285 Dignior hic genitore foret, compluribus ille
 Vixerit ac Latium quamvis turbaverit annis'.
 Undique tota cohors regni concurrit in unum,
 Vociferans: 'Pie rex, nostri miserere laboris,
 Ne geminis posthac cogamur adesse tirannis,
 290 Cum solus placeas rebus superesse Latinis'.
 Ut Phoebo roseis arum laxante quadrigis
 Vere novo gaudent pecudes foetuque gravantur,
 Humor adest herbis ac vastis semina sulcis,
 Gratus aer pennis aequorque meabile nautis —
 295 Cuncta nitent (succedit enim natura creatrix
 Et rebus proprias certo dat tempore formas):
 Haud secus Italiae gestit sub principe tellus,
 Impacatus ubi ab superis cum prole recessit
 Quid ferus fastusque odii moriendo resolvit.

(EXPLICIT LIBER III. INCIPIT) IV.

Quarta igitur Latio vixdum deferbuit ætas
 Hac ratione, iterum solito sublata veneno

280 auris V 286 ac] hac V 296 tempore V cf. subscriptionem libri I
 282 Aen. I 371. 291 cf. III 240.

Glossae. 278 expositum] 'expositum' pathos est pro 'expositum'; et sciendum, quia talia verba, prout inveniuntur, poni possunt, neque ad eorum similitudinem aetiam formari debent 279 sepulcro] tria tantum nomina habent antiqui, in quibus 'c' litteram sequeretur aspiratio: 'sepulchrum' 'orchus' 'pulcher'; e quibus 'pulcher' tantum hodie recipit aspirationem 281 satum] generatum coactum] deiectum 282 cornipedis tergo] equi dorso 284 inseritur] inmiscetur componere] finire; Virgilius (Aen. I 374) 'ante diem clauso componet Vesper Olimpo' 285 hic] Lanbertus genitore] Widone compluribus] multis 289 posthac] una pars orationis est adesse] parere, obēdire 290 superesse] i. e. ut supersis 292 vere novo] bene dixit 'vere novo', quia est 'adultum' et 'preceps'; sic et omnia tempora trifariam dividuntur 295 natura] gentiles creatorem rerum aliquando deum, aliquando naturam vocabant creatrix] que creavit 297 gestit] gaudet. 'gestire' est proprie motu corporis gaudium monstrare 298 impacatus] inquietus
 IV 1 vixdum] una pars orationis: i. e. adhuc 2 veneno] i. e. felle malitię

278 expositum: expositum V (mutatis sc. formis pos et post) heorum V aetiam (alia) Bernheim
 279 habent V: correxi ex Servio Georg. III 223 p. 294, 17, ne in consecutionem temporum peccetur
 290 id (= id est) scripsi: uel (= ul) V
 IV 2 malitię V

278 cf. app. gl. I 180. 284 Serv. ecl. III 108 p. 43, 17. 292 Serv. Georg. I 43 p. 143, 19 sqq.
 = Isid. or. V 35, 2. 295 n.] Isid. or. XI 3, 1. 297 Serv. Georg. I 387 p. 207, 6.

Belua Tirrenis fundens fera sibila ab oris
 Sollicitat Rhodani gentem; cui moribus auctor
 5 Tempnendus Ludovicus erat, sed stirpe legendus,
 Brengario genesi coniunctus quippe superba.
 Hic dudum Ausonium cupidus regnasse per arvum;
 Sed vetuit fortuna. Modo quia nuntia votis
 Accipit, extemplo sociis ad tecta vocatis
 10 Regia 'Quę totiens' inquit 'voluistis, amici,
 En volvenda dies ultro attulit! este parati,
 Prędulcesque petamus agros! nam rure vocamur
 Vicino Italię: vires hic forte superbas
 Dum tulero, propriis discedet ductor ab oris'.
 15 O miser inque dies miser, invictumne lacesas?
 Num te fama ducis totum vulgata per orbem
 Pręterit? o genitor rerum, compesce furores!
 Nescio namque mali quid mens presagat eunti.
 Iamque valens modicum invalidos provincia alumnos
 20 Legat in Ausonios inimico nomine campos.
 Non ductor, decus et Latii spes unica regni,
 Tunc Veneti servare solum de nomine dictum
 Quartanam paciens poterat nec tendere bellum
 Hostibus, inmodicas animo sed dequoquit iras —
 25 Ut, caveis cum forte leo vinculisque tenetur,
 Non artus agitare valet, non promere vires,
 At duro premitur tantum sub lege magistro;
 Forte aliqua partos valeat si rumpere nodos
 Atque diu desueta cruor madefecerit hora,

IV 10 inquit *V*²; sed cf. III 9. IV 52 21 Nam uictor *V*: *correxi*; Nec victor *Valesius* 26 art/s *V*

IV 3 *Bertham dicit*; cf. *Duemmler* p. 11¹. 36³. 16 *Aen.* I 457. 18 *Aen.* X 843. 21 cf. II 64
cum app. 24 i. e. decoquit. 25—31 *Boet. consol. Philos.* III 2, 7—16. 26 *Aen.* V 191. 29 i. e. ora.

Glossae. 3 belua] 'beluam' vocat dominatricem Tuscię, quę semper hostibus favit 4 Rhodani
 gentem] que iuxta Rodanum habitat 5 ordo est 'tempnendus moribus' 6 genesi] natura 7 hic] Ludovicus 8 cupidus] sc. erat 9 votis] i. e. secundum vota 10 volvenda] pro
 nobili 11 hic] Lodovicus 12 cupidus] sc. erat 13 votis] i. e. secundum vota 14 volvenda] pro
 'volubilis'; participium pro nomine 15 este] pro 'estote' 16 rure] pro 'ab his, qui in rure sunt'; metonymia:
 pro continente quod continetur 17 rure vicino Italiae] Tusciam significat 18 apostropha ex parte
 scriptoris ad ipsum 19 in dies] in processu temporum 20 o genitor rerum] o dee 21 presagat eunti]
 predivinat illi 22 provincia] 'provincia' nomen est regionis; sed significat aliquando providentiam ut 'ex
 provincia factum est', aliquando 'celeriter', ut Iuvenalis (*sat.* 5, 97) 'instruit (ergo focum provincia' i. e. celeriter)
 23 legat] separat, emittit 24 unica] solitaria 25 Veneti] pro aspiratione 'v' ponitur; nam Eneti apud
 antiquos dicebantur a proprio ductoris 26 tendere] i. e. pretendere 27 sensus huius comparisonis de
 Boetio sumitur (*consol. Philos.* III 2) 28 forte] (casu;) nomen est modo, quia [casu] 'ali(qua)' coniungitur
 partos] pro 'paratos'

12 metominia *V* ut *gl.* II 12 cominetur *V* 19 ergo focum *sqq. add. Duemmler ex schol. Luc.*
I 338 p. 56 *W.* 22 dicebatur *V* ductore *V*: *correxi* 28 f.] casu transposui ali *V*

IV 11 v.] *Serv. Aen.* I 234 p. 88, 24. 12 cf. app. *gl.* II 12. 18 cf. *Paulum Festi* p. 280, 15
ed. Thewrewk de Ponor. 22 *Serv. Aen.* I 243 p. 91, 7; cf. *gl.* I 23. 28 f.] *Serv. Aen.* I 377
 p. 127, 5.

- 30 Ipse lacer custos iras prior imbuet, inde
Obvia turba virûm morsus satiabit amaros.
Interea Ludovicus ovat regnumque fatigat
Fastibus ac tantos sibimet blanditur honores,
Hoste velut necto spoliis potiatur opimis.
35 Infaustus Verone etiam contendit ad arcem.
More pii regis tamen ut subsedit apertis
Moenibus, antiquos sociis disternat agros
Nil veritus, metuenda nimis quia sustulit ipsum
Fama, Berengarium loeti dispendia passum.
40 Ah Latium, quis te tantis defenderet armis?
Ergo, pius genitor rerum, servato magistrum,
Ne pereant uno Latialia gaudia loeto!
Convaluit quia regnator tamen, undique lecti
Conveniunt procures lēti vexillaque castris
45 Proripiunt celeresque Athesis ad mēnia tendunt,
Hęc obiter comi (re)serantes famina regi:
'Te petimus, pietatis honor, nec parva precatu
Credimus haec: urbem propriis si cēperis armis,
Membra viros sine curtari, qui foedera regni
50 Proturbant totiens, dampnum pietatis iniquę
Ne patiamur!' Ad haec 'Animis advertite,' ductor
'O procures,' inquit; 'monitus et crimina capto
Ne conferte viro, generis quia sanguine pollet
Et forsā facinus maturis deseret annis.
55 Testetur pia iura poli, et dimissus abito'.
Hoc satis. Hi contra celeres cum murmure gressus
Intendunt, rabidas acuentes pectoris iras,
Nil moti dictis; potius fera murmura rodunt,
Non se posse malum posthac dimittere inultum.
60 Talibus ad veniunt urbem muroque propinquant:

31 Obvia V¹ 36 nolim post tamen distinguere; ironice dicit 'more pii regis moenibus fraude potitus est' (cf. gl.) 41 fort. pium mut. dist.; genitor rerum III 169 et IV 17 epitheto caret, et expectamus glossam de forma vocativi 46 serantes V 52 inquit V²: cf. IV 10 fort. monitus, set crimina capto Ne conferte viro ('ermahnt ihn, aber thut ihm nichts zu Leide') 54 forsā V maturis V¹ 58 modi V 60 cf. III 80

40 tantis sc. quantis potest Berengarius. 50 iniquę i. e. 'übel angebracht'. 57 Aen. IX 463.

Glossae. 30 imbuet] initiabit inde] deinde 34 necto] distat inter necatum et nectum; nam necatus ferro, nectus vero dicitur alia vi peremptus 35 infaustus] infelix contendit] ipse 36 subsedit] fraude potitus est 37 antiquos] nobiles disternat] dividit 38 metuenda] non sibi metuenda, sed toto regno sustulit] sublevavit 45 A. a. m.] Veronam 46 obiter] in eundo comi] iocundo 47 precatu] ad precandum 48 haec] que dicturi sūmus 52 monitus] 'monitus' et secunde et quarte declinationis est, sed dativo singulari et plurali a quarta declinatione non utimur, ut Servio (Aen. X 689 p. 460, 15) videtur capto] pro 'capiendo' 54 maturis annis] i. e. cum ad perfectam etatem pervenerit 55 testetur] iuret pia iura poli] i. e. deum abito] pro 'abeat' 59 posthac] una pars

34 negatum V 35 glossas duas distinxi 52 m.] declinationes est V 55 a.] habeat V 59 fort. una pars (orationis); cf. gl. III 51. 289

34 Prisc. inst. IX 34 (G. L. III 170).

Illicet admissi penetrant miserabile templum,
 Quo Ludovicus erat, subito rapiuntque ligantque
 Et pulchros adimunt oculos. Securus in aula
 Forte sedebat enim: idcirco pia munera lucis
 65 Perdidit, obsessus tenebris quoque solis in ortu.
 Tu ponens etiam curtum femorale, Iohannes,
 Alta tenes turris, si forte resumere vitam
 Sit potis; hinc traheris tamen ad discrimina mortis
 Et miser in patria nudus truncaris harena.
 70 Nuntius at postquam sociorum allabatur aures
 Prælatum iuvenem communi lumine cassum,
 Consilii fugiunt inopes passimque recedunt —
 Flante velud zephiro liquescunt aeros aure
 Vere novo, gremium solvunt cum rura coactum
 75 Frigore brumali crebris boreæque pruinis.
 Nec remove viros cessat de parte superbos
 Fortis Adalbertus iuvenilibus obsitus annis,
 Appenninicolæ fausto qui nomine turmas
 Elicit, egregio cupidus servire magistro.
 80 Emicuit subito in mediis lux alma tenebris
 Et rediit pax grata piis, procul agmine tristi
 Exempto patriæque duce ac genitore recepto.
 Qui, licet effusos toto egerit orbe triumphos,
 Cluserat imperii necdum diademate vultum
 85 Romana steterat rutilus nec vestibus aula
 Induperatorum solito de more parentum
 Cur, nisi quod vicisse dolos virtute decebat,
 Ad summum transire gradum nisi saepe vocatum?

67 resumere V 75 crebis V 78 fort. quin omine; i. e. non cessat (v. 76), sed fausto omine exercitum evocat; in Adalberti enim nomine nobilitas inest (cf. quae Hrotsv. gest. Odd. 473 de Aethelheithae reginae nomine scribit), non felicitas 82 Exemplo V 83 triumphos V² (item in gl.) 86 interpunctionem delevi: 'qui, etsi triumphos egisset, cur nondum coronari voluerat, nisi (ideo) quod decebat (antea) dolos vicisse nec decebat (nisi v. 88 non excipit prius nisi v. 87) ad summum gradum accedere nisi saepe vocatum?'

66 Duemmler p. 383. 70 Aen. IX 474. 77 cf. Serv. Aen. VIII 307 p. 243, 22 obsitus aevo: aetate involutus, ut Terentius ait 'annis pannisque obsitus' et Stat. Th. I 486 cum app. O. Muelléri.

Glossae. 61 illicet] pro 'ilico' miserabile templum] metonomia; pro continente quod continetur 65 non solum in nocte, sed etiam in ortu solis 68 potis] possibilitas 69 'arena' si ab ariditate dicitur, non habet aspirationem, si ab herendo in fabricis, habet; sed melius est, ut ab ariditate dicatur 71 i. e. in regimine constitutum 74 coactum] constrictum 79 elicit] producit 82 exempto] eiecto 83 qui] dux effusos] sparsos triumphos] triumphus dicitur ΔΠΟ ΤΟΥ ΘΡΙΑΜΒΑΙΔΝ, id est ab exultatione 84 i. e. nondum erat coronatus ad imperium 88 transire] non decebat

61 metonomia sic V; cf. app. gl. I 87 et II 12 65 in nocte sic V 69 erendo V hariditate V; turbavit librarius aspirationem expositione non intellecta 83 sparsois sic V ΘΡΙΑΜΒΑΙΔΝ sic V exultando V; ratione 'tatione vel potius ratione ad v. 84 referendum videtur' Schaus; sed cf. Serv. Aen. X 775 p. 487, 2 88 debet V: correxi

69 Serv. Aen. I 172 p. 68, 23 (ut in fabricis videmus omnes Servii codd. praeter Casselanum).

Summus erat pastor tunc temporis urbe Iohannes,
 90 Officio affatim clarus sophiaque repletus,
 Atque diu talem merito servatus ad usum.
 Quatinus huic prohibebat opes vicina Charibdis,
 Purpura quas dederat maiorum sponte beato,
 Limina qui reserat castis rutilantia, Petro,
 95 Dona duci mittit sacris advecta ministris,
 Quo memor extremi tribuat sua iura diei
 Romanis, foveat Ausonias quo numine terras,
 Imperii sumpturus eo pro munere sertum
 Solus et hocciduo caesar vocitandus in orbe.
 100 Talibus evictus precibus iubet agmina regni,
 Quis-cum bella tulit, quis-cum sacra munera pacis,
 Affore, quæ tanti gressum comitentur honoris.
 Iamque iter emensus postquam confinia Romæ
 Attigit, ire iubet celeres ad templa sodales,
 105 Vicinum qui se referant. Sonat ecce Subura
 Vocibus elatis populi: 'Properate faventes!
 Rex venit Ausoniis dudum expectatus ab oris,
 Qui minuet solita nostros pietate labores!'
 Fervere tunc videas urbem et procedere portis,
 110 Quot Roma gremio gentes circumdat avito.
 Interea, princeps collem, qui prominet urbi,
 Præteriens ubi se prato committit amoeno,
 Singula queque modis incendunt aethera miris
 Agmina. Namque prius patrio canit ore senatus,
 115 Prefigens sudibus rictus sine carne ferarum
 Indicio: 'Devicta cadent temptamina posthac,
 Si qua hostes animo cupient agitare ferino'.
 Dedaleis Graius sequitur laudare loquelis

100 euinctus V 116 verba senatorum distinxi 118 distinxi

89 sqq. cf. Duemmler p. 39; W. Sickel, *Histor. Zs. LXXXII (N. F. XLVI) p. 35.* 93 'was ihre Vorfahren im Purpur dem h. Petrus freiwillig gegeben hatten'. 94 cf. IV 145 sq. 107 Aen. II 282. 111 Aen. I 419. 113 cf. adn. gl.

Glossae. 91 talem ad usum] i. e. qui talem ungeret 92 Charibdis] hanc vocat modo 'Charibdim', quam supra (IV 3) 'belluam' vocavit 94 castis] iustis 95 duci] Beī. 96 sua] propria 97 quo numine] qua virtute 98 'sertum' est proprie corona ex floribus 99 hocciduo] hoccidentali 105 Subura] i. e. Roma; nam Subura famosa platea est Romæ 106 elatis] altis properate faventes] he erant voces elate 110 anaculaton est, cum dicit 'quot' et non premisit ('tot') 112 p. a.] i. e. prato Neronis 113 incendunt] implent aethera] pro 'aera' 114 patrio] i. e. Romano ore] eloquio; pro efficiente id quod efficitur 115 sudibus] nam prefixa habebant sudibus capita draconum caelata in ligno 116 indicio] ad indicium 118 dedaleis] Grecis sequitur laudare] figura poetarum est

92 glossam bis adscriptam ex sinistra margine exhibui; in dextra charipdim supra beluam (om. quam) V 95 berunt V: restitui compendium 110 tot add. Duemmler ex Serv. Aen. II 331 p. 275, 5 114 eloquo. pro efficiente id (vel uī) quod eff. V (cf. gl. II 12)

98 cf. Serv. Aen. I 417 p. 138, 5. 113 i.] Serv. Aen. X 895 p. 474, 15; XI 147 p. 494, 7.

Stoicus, hic noster cluibus quia pollet Athenis
 120 Et sollers iter in Samia bene callet arena.
 Cetera turba pium nativa voce tyrannum
 Prosequitur totaque docet tellure magistrum.
 Hic etiam iuvenes nitida respergine creti,
 (Alter apostolici nam frater, consulis alter
 125 Natus erat) pedibus defigunt oscula regis;
 Hinc ubi præsul erat, gressum comitantur erilem.
 Vestibuli ante fores, graduum qua pervius usus
 Advehit ornatam cupidos intrare per aulam,
 Ille quidem sacro fulgens residebat amictu,
 130 Altarisque subibat ovans hinc inde minister.
 Quid referam populos istinc illincque coactos
 Undantesque gradus, cum rex ad templa subiret
 Evectus pastoris equo? mox quippe sacerdos
 Ipse futurus erat, titulo res digna perhenni.
 135 Advenit ut tandem lecto comitante ministro
 Atque pedes sensim gradibus conatur ab imis,
 Undique turba premit, cui vix obstare satelles
 Voce valet nutuque minans; erat omnibus ardor
 Cernere presentem, cupiunt quem secula regem.
 140 Ter quoque sacra pius gradibus vestigia fixit,
 Magestate manus cogens cessare tumultus
 Undantis populi. Postquam conscenderat omnem
 Ascensum, aureolo præsul surgens cliothedro
 Oscula figit ovans dextramque receptat amicam.
 145 Hinc adeunt aulam pariter tibi, Petre, dicatam,

126 sqq. *distinxi ex gl.*

141 Magestatē V

145 habeunt V

124 apostolici frater *Petrus (Duemmler p. 412).*126 *Aen. VIII 462.*134 *Iuven. sat. 6, 230.*

145 sq. cf. IV 94.

Glossae. 119 Stoicus] philosophus noster] Ber(engarius) cluibus] nobilibus. 'Cluis' dicitur auditrix sive auscultatrix. nam 'cluo' grecum verbum est, i. e. ausculto. est autem polisemus sermo; nam 'cluis' nobilis et pugnax vel auscultans dicitur et defensor 120 callet] cognoscit S. a.] nota rationem 'y' littere, quam Samius Phitagoras invenit. ideo dicit 'in Samia arena', i. e. bene cognoscit discretionem mortalis vitæ. — exponit quid sit, quod a diversis gentibus laudatur imperator. nam a Grecis ideo laudatus est, quia sapientia pollet; Greci enim sapientiam querunt 121 tyrannum] regem 123 hic] illic vel tunc nitida respergine creti] i. e. clara prosapia geniti 124 consulis] Teophilacti 126 hinc] sc. et 127 ordo est 'ille quidem refulgens sacro amictu residebat ante fores (vestibuli), qua pervius usus graduum advehit cupidos intrare per ornatam aulam' 129 ille] præsul 130 a. m.] i. e. sacer ordo 133 talis est mos Romanus, ut, cum quis debet promoveri ad dignitatem imperii, præsulis equo deveatur in urbem 134 titulo res digna perhenni] perpetua memoria digna est hec res 136 sensim] paulatim 138 nutu] motu corporis 142 postquam conscenderat omnem ascensum] i. e. postquam pervenit ad summitatem gradus 143 cliothedro] 'cliothedrum' grecè dicitur sella plectilis, que vulgo 'ualdestuolum' vocatur 144 oscula figit] osculatus est regem

119 cl.] Quis V pagnarum V (x librario R videbatur) 120 S. a.] imperator V sapientia querunt V ut priore loco 124 teophilacti V 127 vestibuli addidi ex v. 127 133 fort. Romanis 138 fort. capitis 143 c.] cliophedrum V ualde stodium V; glossa germanica valtstuol (cf. Diez, E. W.⁵ p. 133)

119 cl.] de cluvis vel cluis adiectivo cf. Loewe, 'prodromus' p. 364. 120 Paul. ad Cor. I 1, 22. 134 appositionem ad totum enuntiatum referendam significat glossator.

- Ianitor aetherei pandis qui limina templi.
 Ante fores stant ambo domus, dum vota facessit
 Rex; etenim se cuncta loco vovet ultro daturum,
 Quę prius almifici sacris cessere tyranni.
 150 Illicet his verbis volvuntur cardine postes,
 Extollitque sacer laudes per templa minister,
 Utpote Silvestrum videat properare magistrum,
 Constantinum etiam tipico baptismate lautum —
 Nec minus his decus orbis inest rerumque potestas,
 155 Tempora ni peiora forent impulsaque cessim.
 Iam tumulo piscatoris sacra purpura regis
 Sternitur et Christus lacrimis pulsatur obortis.
 Templi petit ductor posthęc, ubi fercula dono
 Pastoris digesta nitent. Setina propinant
 160 Ac, decet ut regem, variant tucceta ministri.
 Mox croceis mundum (ut) lampas Phoebea quadrigis
 Luce, deus qua factus homo processit ab antro
 Tumbali, perflat, populus concurret ab urbe
 Cernere vestitum trabea imperiique corona
 165 Augustum. Replicata calent spectacula totis
 Aedibus, auratis splendent altaria pannis,
 Cum princeps nitidus Tyrio procedit in ostro
 Tegmina vestitus crurum rutilante metallo,
 Quale decus terrę soliti gestare magistri.
 170 Advenit et domini pastor prepositus ovili
 Officio letus, quamvis resonaret utrinque
 Clamor: 'Ades presul, totiens quid gaudia differs
 Innumeris optata modis? per vincla magistri
 Te petimus, depone moras et suffice votis!'
 175 Talibus arę adeunt gestis absida sacratę
 Lumina terrarum. Modicum post en diadema

161 ut addidi ex gl. v. 163 163—275 suppl. man. rec. (cf. p. 355) 163 distinxi ex gl. populos V

152 sqq. de imagine Constantini, quae Romae erat in ecclesia s. Petri, cf. E. Steinmann, 'die tituli u. die kirchl. Wandmalerei im Abendl.' p. 35 sqq. Ex hoc loco consequitur in imagine Constantini expressum fuisse baptismum Constantini, quem a Silvestro papa baptizatum esse putabant. Comparantur deinceps cum Constantino et Silvestro Berengarius et Iohannes, quibus id tantum nocuisse dicitur, quod posterior aetas deteriores eos tulit. 157 Aen. IV 30. 162 i. e. die dominica, cf. Duemmler p. 102. 167 Georg. III 17. 173 per vincula Petri. 176 cf. 'versus de Gregorio papa et Ottone augusto' (ed. H. Bloch, N. A. XXII p. 115) 31.

Glossae. 150 verbis] quibus promisit se cuncta recte dispositurum 155 cessim] retro 156 piscatoris] Petri 157 pulsatur] rogatur obortis] subito ortis 159 Setina] vina preciosa, a loco 160 tucceta] regales epulas 161 croceis] pulcris 162 i. e. quo deus surrexit 163 ordo est 'mox, ut Phoebea lampas perflat mundum croceis quadrigis luce, qua deus factus homo processit ab antro tumbali' 168 nam ocreas habebat aureo colore respersas 175 absida] 'absis' circulus dicitur; sed hoc loco absiden circulum dicit altaris. et est tertię declinationis; unde est absida gręcus accusativus

162 aut qua scribendum aut quo (die) supplendum est 175 absiden circulum V: toto tenore flagitari videtur absida; sed cf. Isid. or. XV 8, 7

161 Fulg. serm. ant. § 41 p. 122 ed. Helm. 168 vergoldete; unde explicatur respersa.

Caesar habet capiti gemmis auroque levatum,
 Unguine nectarei simul est respersus olivi;
 Caelicolis qui mos olim succrevit Hebraeis
 180 Lege sacra solitis reges atque ungere vates,
 Venturus quod Christus erat dux atque sacerdos,
 Omnia quem propter caelo reparentur et arvo.
 Iam sacre resonant aedes fremituque resultant
 Clamantis populi: 'Valeat tuus, aurea, princeps,
 185 Roma, diu imperiumque gravi sub pondere pressum
 Erigat et supera sternat virtute rebelles!
 Perstrepuere nimis; sed facta silentia tandem.
 Lectitat augusti concessos munere pagos
 Præsulis obsequio gradibus stans lector in altis,
 190 Caesare quo norint omnes data munera, predo
 Ulterius paveat sacras sibi sumere terras.
 Dona tulit perpulchra pius hec denique templo:
 Baltea lata ducum, gestamina cara parentum,
 Gemmis ac rutilo nimium preciosa metallo
 195 Ac vestes etiam signis auroque rigentes,
 Distinctum variis simul ac diadema figuris.
 Quid referam, quantis replevit moenia donis?
 Nonne maris paucas videor contingere guttas,
 Syrtibus atque manu sumptas includere arenas,
 200 Quando brevi tantos cludo sermone triumphos?
 Doctiloquum, credo, labor iste gravaret Homerum,
 Officio et genuit tali quem Mantua dignum.
 Nec temptabo meis ultra fastidia dictis,
 O iuvenes, inferre, calet quis pectore sanguis
 205 Et plectro meliore movet præcordia Clio.
 Mille mihi satis est metris tetigisse labores;
 Mevius atque licet videar, vos este Marones,
 Et post imperii diadema resumite laudes!

178 et V 192 h' (i. e. hoc) V 195 At V 203 tentabo V 204 pectore sic V

179 de Iudæis caelicolis cf. I. Bernays, *ges. Abh. II* p. 71 sqq., imprimis p. 79²; mirum est iurisconsultorum elocutionem apud hunc semel poetam occurrere. 195 *Aen. I* 648. 204 iuvenes alloquitur poetas an discipulos? *Hor. carm. IV* 2, 33 maiore plectro. 206 dubito num *Duemmler* p. 11 et *E. Voigt* (*eccl. capt. p. 63*) recte coniunxerint mille metris, non quod sunt vv. 1090, sed quod praestat coniungere mille labores sc. *Berengarii*; summa sententiae vis inest in tangendi verbo: obiter tangit argumentum carminis, non exaurit. 207 *Verg. ecl. 3*, 90. 208 et resumite laudes (sc. *Berengarii*; i. e. excipite meum carmen aliis carminibus, inde incipientes), ex quo imperator ille factus est.

Glossae. 179 Hebraeis] apud illos enim primo uncti sunt reges et sacerdotes 180 vates] 'vates' et sacerdotes et prophetæ dicebantur 202 quem] illum —; sc. Virgilium

180 *Isid. or. VII* 12, 15.

APPENDIX.

I.

Praesul hic Eusebius scripsit, solvitque vetustas:
 Rex Berengarius sed reparavit idem;
 Argento postquam, fulvo depromsit et auro,
 Ecclesiae, praesul, obtulit ipse tuae.

II.

Sanguine praecipuo Francorum germinis ortus
 Lambertus fuit hic caesar in orbe potens.
 Alter erat Constantinus, Theodosius alter,
 Et princeps pacis clarus amore nimis.
 5 Quam patrios fines, quam fortiter egit habenas,
 Illius arma tibi par quoque visque ferunt.
 Sed talem quia non meruit gens impia regem,
 Subripit hinc sociis mors inopina suis.
 Ecce suo cineres tellus de scemate sumptos,
 10 Credo, quod inde manet, stelliger axis habet.
 Hoc mecum credens tu dic poscensque, viator:
 'O deus, angelici sit comes ipse chori!'

III. I.

Dulcior ut portus nautis, ut meta quadrigis,
 Ut stabulum fessis, ut frigida limpha sitis,

I *Versus in codice evangeliorum Vercellensi, quem s. Eusebius ipse scripsisse dicitur* (cf. Sanftl, *dissert. in aureum codicem* p. 28; Duemmler, *Gesta Berengarii* p. 593; *Novum Testamentum* edd. Tischendorf-Gregory⁸ III p. 952; Belsheim, *codex Vercellensis* p. V), *Eusebii imagini adscripti*. — *Similiter Berengarii et eius uxoris nomina in codice quodam Moguntiacensi (Monza) inscripta sunt* (cf. Ebner, *Quellen u. Forschungen zur Gesch. des Missale Romanum*, Freiburg 1896, p. 105).

II *Lamberti imperatoris epitaphium sine dubio genuinum ex codicibus Monacensibus lat. 526 fol. 146 et 716 fol. 274 ab Hartmanno Schedel scriptis primus edidit W. Wattenbach b. m. (Forschungen zur deutschen Geschichte XI p. 374), repetivit E. Duemmler (Liudprandi opera, ed. II, p. 24¹); quos sequor.* 9 *sumptus codd.: corr. Wattenbach (cf. adn.)* 12 *chomes codd.*

III *Versus rudes codicis Eporediensis n. 83 post alios ed. Duemmler, Gesta Berengarii p. 159 sq. (cf.*

II *De Lamberti imperatoris morte subita (15. Oct. a. 898) cf. Duemmler, Ostfr.² III p. 432 (Gesta Berengarii imperatoris III 249—274). Memorabile est, ut poeta Gestorum Berengarii regnum legitimum fuisse fingit, ita etiam Lambertum sanguine praecipuo Francorum germinis ortum dici in epitaphio (cf. Duemmler, Ostfr.² III p. 17 sq.; Auxilius und Vulgarius p. 95¹), cum tamen per patrios fines v. 5 recte Italia intellegatur.* 5 *sq. 'wie energisch er sein Heimatland und die Zügel (der Herrschaft) gelenkt hat, sagen dir seine Waffenthaten und gleicherweise (?) seine Macht'.* 9 *sq. 'seine Asche hier, wozu sein Leib geworden, birgt die Erde, sein unsterbliches Teil, hoff ich, der Himmel'.*

III 1 *cf. Wattenbach, das Schriftwesen im Mittelalter³ p. 281 sqq. 284. 495. 509 sq.*

Sic mihi similis, quem prebet pagina, versus,
Ultima dum extrema pangit arundo notas.

- 5 Qui nescit scribere, non putat esse laborem;
Ideoque obsecro, orate pro scriptorem,
Ut deum atque dominum habeat protectorem.

II.

Egregioque patri fer codicem milleque preces,
Summo Azo domino magnificoque viro,
Quem decorat pietas, quem Christi gratia adornat
Moribus in cunctis actibus atque piis.

- 5 Gaudet inire viam, qua tendit ad aetheris aulam;
Tramite iustitię transvolat ille pius.

Quotquot in aethereo clarescunt sidera caelo,
Tot flores in campis iam redolentque novis:

Nec minus obto vobis devoto corde salutes,

- 10 O decus ecclesiae, nobilis atque pater.

Clarus et ingenio clarescet munere Christi,
Utilis eloquio, fertilis atque manu.

Mitibus es mitis, sine dolo-felle columba;

Dum nocet ille lupus, es ovis inter oves.

- 15 Sanctissime, vale cum gratia magni decoris;

Sis memor (oro) mei, ut deus ecce tui.

Tu valeas semper per multa curricula evi

Et merear vobis servulus parva loco.

Continet in parvis nostrorum dicta priscorum.

20	Aspice, deus,	de supernis sedibus,
	Quos Agifredus	condidit versiculum
	De domino Azone	viro sacratissimo;
	In tuo regno	fac eum dignissimo.
	Placeat tibi	atque tuo filio,
25	Qui tecum regnat	et cum sancto spiritu
	Per infinita	secula et seculorum seculi.

ibidem p. 75). *Ars fere nulla: neque enim sunt recte facti hexametri 'Langobardici', a quorum legibus abhorret clausula II 19 dicta priscorum, quamquam 'Langobardicos' versus poeta facere voluit. Ab emendando atque etiam a terminationibus corrigendis abstinendum est, etsi fieri potuit, ut nonnulla librario non aequali debeantur: sedit Azo episcopus Eporediensis circa a. 876, codex autem saec. X exeuntis esse dicitur.*

II 22 poterat Domno Azoni 26 poterat Per infinita seculorum secula

4 i. e. extremas.

II 5 i. e. quae? 7 sqq. cf. *Muellerhoff-Scherer-Steinmeyer, Denkmäler³ II p. 152 sqq.* 13 cf. *Matth. 10, 16.* 19 sc. *Ps.-Isidori decretales (ed. Hinschius p. XLV).*

CARMEN DE INVENTIONE S. CHRYSANTI ET S. DARIAE.

Carmen de inventione s. Chrysanti et s. Dariae ex codice Laurentiano bibliothecae aedilium Florentinae ecclesiae 139^{II} saec. XI primus edidit Bandinius in supplementi tomo I p. 364 sq. Duemmleri in usum ex codice altero eiusdem aetatis Laurentiano plutei XX 2 (Bandini, Catalogi IV = Lat. I p. 596 sqq.) p. 8 descripsit et varias lectiones orthographicas (nam ceteroquin nihil memorabilis discriminis intercedit) ex Bandinii codice adnotavit Fr. Roediger V. Cl. Locos aliquot a me temptatos iterum inspexit V. Cl. A. Warburg.

Stephanus papa quin V. sit, quem VI male solent appellare, nullus dubito. Is enim reliquias horum sanctorum invenit secundum AS. Octobr. XI p. 446 sqq.; idque dicit poeta v. 7 sq.

Quos studio proprio fossos ad sydera tollis
Ac condis digne, quos studio proprio.

Stephanus V autem cum ab a. 885 ad a. 891 sederit, intra hoc tempus carmen scriptum est.

Desiderabis fortasse carmen Pseudo-Damasi post Gallos editores a Bollandi successoribus repetitum in AS. Octobr. XI p. 488 sq.; quod certe exhibuissem, nisi Aldhelmus sub illo Pseudo-Damaso lateret, qui in laudibus virginum v. 1123 sqq. (p. 166 sqq.) de his sanctis scripsit¹. Nec impune in edendis vitis sanctorum metricis Aldhelmum neglegi, ut clarius appareat: ediderunt item tamquam ignotas ex codice Parisino 5301 Bollandiani in catalogo Aldhelmi vitas s. Agnetis (v. 1925 sqq. p. 188) et s. Agathae (v. 1736 sqq. p. 183), qua re etiam optimum iudicem poeseos Carolinae L. Traubium deceptum esse (cf. Vollmoelleri annales I p. 84) intellexi; et ipsi nuper in catalogo Vitarum feliciter coepto errorem correxerunt.

Stephane sancte papa, mea carmina suscipe letus,
Annue iam votis, Stephane sancte papa.
Magna trophaea iubes sanctorum promere scriptis;
Ut cunctis pateant magna trophaea, iubes.
5 Plurima congeries hos presserat actenus arvi,
Occultans illos, plurima congeries.
Quos studio proprio fossos ad sydera tollis,
Ac condis digne, quos studio proprio.

1) Is enim, qui in codice Sangermanensi Damasi nomen carmini ascripsit, obiter meminerat versuum ab Ihmio editorum p. 91.

- Versibus illa tibi, prosa quin porrigo, domne,
 10 Quę didici, pandens versibus illa tibi.
 Vocibus angelicis resonet polus omnis et ether,
 Concordent populi vocibus angelicis.
 Auribus altithroni cęlestes cantica dicunt,
 Et nos cantemus auribus altithroni.
 15 Quis tibi, rex, similis, verbo qui cuncta creasti?
 Tu formas homines; quis tibi, rex, similis?
 Sanguine martyrii lotos diademate vestis,
 Abluis et iustos sanguine martyrii.
 Numerianus enim, regni quum sceptrā teneret,
 20 Chrysantum punit, Numerianus enim.
 Virgineumque decus furiata mente trucidans
 Insequitur Dariam, virgineumque decus.
 Mergere iussit eos lapidum iactuque retundi
 Et vivos humo mergere iussit eos.
 25 Spiritus alta petit cęlesti sede locandus,
 Merguntur menbra, spiritus alta petit.
 Nuntiat adveniens sevissima facta cruento,
 Et speleo fossos nuntiat adveniens.
 Sed deus omnipotens portentis omnia lustrans,
 30 Se dignos monstrat, sed deus omnipotens.
 Diodorus properans, nimia comitante caterva,
 Presbyter ad funus Diodorus properat;
 Marinianus enim levitę functus honore
 Cum multis sequitur, Marinianus enim.
 35 Undique conveniunt populi celebrare triumphos,
 Et venerare pios undique conveniunt.
 Gloria, Christe, tibi! tua dum suffragia poscunt,
 Ad te pertingunt. Gloria, Christe, tibi!
 Munera dum tribuunt venerantes corpora sancta
 40 Orando populi, munera dum tribuunt,
 Indicat accelerans sanctorum facta tyranno
 Affore Christicolas, indicat accelerans.
 Protinus ille furens praecepit claudere criptam,
 Obruit et montes protinus ille furens.
 45 Clauditur innumerus populi conventus in antro;
 Thesaurus caeli clauditur innumerus.
 Cantet 'Osanna' deo Seraphym pariterque Cherubym,
 Et genus humanum cantet 'Osanna' deo.
 Dum veniam rogitant, conscendunt aethere laeti,
 50 Succurrunt cuncti, dum veniam rogitant.
 Gloria sit domino patri sine fine perhenni,
 Ipsius et nato gloria sit domino;
 Spiritus alme, tuum conlaudant sydera numen:
 Laudemus numen, spiritus alme, tuum.

F = consensus codicum Florentinorum a me correctus 13 cęlestis *F* 23 iactūq; *F* 30 monstrans *F*
 36 uenerari *F* 40 populo *F* 43 illa *F* 44 illa *F*
 31 *Aen.* II 40. 35 *Aen.* IX 720.

EUGENII VULGARII SYLLOGA.

Eugenii Vulgarii, hominis plane ignoti, memoriam E. Duemmler¹ a. 1866 resuscitavit et illustravit. Cum autem ille historici officio functus tota de Formosi pontificatu controversia pertractata carmina secundo loco habuerit, ego qui philologus sum id potissimum meum putavi ut, quantum per me fieri posset, de Vulgarii doctrina et de syllogae Bambergensis compositione et origine quaererem.

1. Praemitto pauca de Vulgarii vita Duemmlerum² ducem secutus. Defenderat Vulgarius grammaticus eadem atque Auxilius³ monachus Casinensis ratione ineunte saec. X causam Formosianam libellis apologeticis duobus⁴; sed Sergii III⁵ papae Formosianorum persecutoris acerrimi iussu primum cella inclusus⁶, deinde Romam evocatus timebat, ne Formosi causam publice abdicare coactus audaciae poenas daret etiam graviores. Sergio igitur, ut rursus liberaretur, humillime adulari coepit et summis eum efferre laudibus; cum autem sibi parum confideret, suffragio usus est Vitalis cuiusdam episcopi et Theodora⁷. Voti deinde compos 'horrida rerum egestate gravatus'⁸ non modo a Sergio, sed etiam a Leone imperatore Byzantinorum adulando et mendicando stipem petivit; neque alia causa fuisse videtur, cur Gregorium⁹ magistrum militum, Athanasium III¹⁰ epi-

1) Semel sufficiat relegasse lectores ad librum de Auxilio et Vulgario Lipsiae a. 1866 editum; praesertim ad praefationis cap. IV et V (de Eugenio Vulgario; de codice Bambergensi). 2) p. 40 sq. 3) De Auxilio v. Duemmlerum p. 27—38, praesertim p. 30³. 4) Alterum (cod. B fol. 88—101') ed. Duemmler p. 117 sqq., alterum (cod. B fol. 103'—110') ed. Mabillon, anal. vet.² p. 28 sqq. 5) Sedit a. 904—911; temporum testimonia v. apud Duemmlerum p. 40. 6) Ad Sergium, cap. 2 ut absolutionem et benedictionem licentiam † coetaborandi cellulam meam mihi tua ne deneget diva potestas, qualiter laetus et liber in saeculum vadens longum tibi in terris aeternumque in caelis regnare dictu felici perorem. Pro corrupta lectione Duemmlerus scripsit licentiamque habitandi, sententia ei, quam posuit Vulgarius, sine dubio contraria, cum ille laetus ac liber in saeculum vadere, non cellam in monasterio habitare cupiat. 7) Ad Sergium 2—6. 36. 37; ad Vitalem 7. 8; ad Theodoram 9. 8) 17, 4, 3 (ad Leonem); 3, 19 (ad Sergium). 9) Ad Gregorium (c. 907—916) 26. 28; ad Athanasium (c. 907—960; v. adn. 10) 13; ad Petrum (887—914) 12; ad Atenolfum (900—910) 23. Diaconum Iohannem (25) non novimus; Duemmleri enim coniectura (p. 40⁵) ob temporum rationes nimis incerta est. 10) Athanasii III aetatem fere annis 907 et 915 circumscribi non recte censuit Duemmler p. 40², quod diplomata duo a. 907 et 915 male ascripserant a. 937 et 930; sed Capasso (monumenta ad Neapolitani ducatus historiam pertinentia I p. 228) recte monuit restare testimonium idoneum miraculorum s. Agrippini (SS. rer. Langob. ed. Waitz p. 464): Regnante igitur Romano et Constantino imperatoribus et residente in sede beati Petri duodecimo Iohanne papa et in hac civitate Parthenopense tertio praesule Athanasio et

scopum Neapolitanae ecclesiae, Petrum episcopum Salernitanum, Atenolfum ducem celebraret: Maecenates sibi conciliare studebat ut renascentium litterarum aetate philologi Itali fecerunt, quorum similem ea quoque re se praebuit, quod conviciis acerbissimis in Benedictum¹ monachum invecus est. Quando mortuus sit Vulgarius, nescimus, nisi quod, cum Auxilius libellum de ordinationibus a Formoso papa factis ederet, Vulgarius iam defunctus fuisse videtur²; veri enim simillimum est eum ipsum ab Auxilio impugnari, etsi ille adversarium 'aethere cassum' nominare noluit.

2. In Neapolitana regione, ubi vixit Vulgarius³ (ni omnia fallunt, ad tempus certe in Casino Monte⁴), saec. X multa veterum scriptorum opera extitisse ex eius operibus sequitur. Egit de ea re iam Duemmler p. 44 viamque munivit qua fortiter ingrediendum est, neque vero quisquam praeter R. Peiperum⁵, qui Senecae tragoediarum exemplis congestis bene de Vulgario meruit, eum secutus est; nam Hauptius⁶ quod breviter egit de testimonio Petroniano, fieri non poterat quin incerto fundamento usus laberetur. Sed retractanda sunt, quae Duemmler posuit. Nam neque Ciceronis Milonianam⁷ neque Lucani bellum civile⁸ neque Petronii Arbitri satiras⁹ legit Vulgarius; et ne Iuvenalis quidem satiras¹⁰ notas ei fuisse pro certo affirmaverim. Legit vero praeter Vergilii carmina¹¹, quae cum ceteri illius aetatis poetae plerique omnes ad taedium imitari soleant, ipse perraro affert, etiam Servii in eclogas commentarium; legit Horatii carmina¹², Senecae tragoedias¹³, Porphyrii

Iohanne consule ac duce gens nefanda Agarenorum ex Africae partibus adveniens hanc praefatam Parthenopensem urbem navali proelio diversisque machinis et expugnationibus eam comprehendere conabatur. Agitur de obsidione a. 960; verba adveniens hanc praefatam Parthenopensem urbem coniungenda sunt (male distinxit Waitzius).

1) Ad Benedictum 10; in amicorum Vulgarii numero eum non recte enumerat Duemmler. 2) Auxilii locos v. apud Duemmlerum p. 112 et p. 115 sq.; invectivam in Romam (ed. Duemmler post Gesta Berengarii p. 137 sqq.; cf. ibidem p. 66 sqq., de Auxilio et Vulgario p. 42 sqq.) neque a Vulgario neque ab Auxilio, sed a tertio quodam Formosianae causae patrono scriptam duco a. 928; eius igitur ne in lectione quidem Vulgarii exponenda rationem habui. 3) Auxilius de ordinationibus (Duemmler p. 112): Sed mirari non sufficio, quo pacto disertissimus iste contra Formosi ordinationem venire potuerit, praesertim cum geminos iamdudum libellos in eiusdem ordinationis tutelam patratos haberet, quorum alterum in Apulia et alterum longo post tempore apud Parthenopen composuerat. Qui locus si forte ad alium Auxilii adversarium pertinet, tamen de Neapolitana commoratione Vulgarii dubitari nequit propter duces et episcopos illius regionis ab eo celebratos. 4) Fortasse Sergius illuc eum relegaverat; Casini certe etiamnunc in codice 439 servatur carmen 17 licet valde depravatum (cf. spicileg. Casin. I p. 407; N. A. XXI p. 325. 792) atque etiam Bambergensis codex Casini a. 999 scriptus esse videtur. Bene quadrat ad hanc coniecturam doctrina Vulgarii non vulgaris. 5) Mus. Rhen. XXXII p. 536; de Senecae tragoediarum lectione vulgata (Vratisl. 1893) p. 14 sqq. Recte iam ille statuit Vulgarium uti codice eius recensione, cuius unicus hodie extat testis liber Etruscus saec. XI. Cum autem codex Etruscus, qui cuiusnam ante Nicolaum Nicolai fuerit non constat, scripturae Francicae sit, non ineptum videtur conicere, ad monasterium Casinense redire archetypon: sed utcumque id est, hoc ex Vulgarii testimoniis confirmatur, etiam Senecae recensionem integram circa Casinum extitisse. 6) Opusc. III p. 590. 7) Certum videtur verba Tulliana silent leges inter arma (in defensionem Formosi p. 29 ed. Mabillon) non ex ipsa oratione Miloniana 4, 11, sed ex Servii commentario ad ecl. 9, 11 petita esse. 8) Lucani versum I 95 Augustino deberi discas ex adn. ad cap. 34. 9) Petronii verba ex cap. 46 Capro deberi exposui in Herma vol. XXXIII p. 506 sqq. 10) Totum caput 35 Vulgarius aliunde videtur mutuatus esse (cf. prooemii caput 4 p. 410). 11) Versu Aen. I 179 in cap. 35 laudato nihil probari potest (cf. adn. 10); X 386 vivida virtus bis occurrit (38, 3; in defensionem Formosi p. 29 ed. Mabillon); de Servio v. adn. 7. 12) Cf. adn. ad 38, 5; rara apud Italos est lectio Horatii (cf. M. Manitius, Anal. zur Gesch. des Horaz im M.-A. p. 39); sed noverunt eum Erchempertus et Bertharius Casinenses. 13) Cf. supra adn. 5.

*Optatiani carmina figurata*¹, *Sidonii Apollinaris epistolae*², *disticha Catonis*³, *Martiani Capellae opus*⁴, *Boetii et consolationem Philosophiae*⁵ et *institutionem arithmetica*⁶, *Eusebii chronica ab Hieronymo versa*⁷, *Hieronymi adversus Iovinianum libros*⁸, *Augustini civitatem dei*⁹; *Capri denique grammatici orthographiam vel plenior legem quam ad nos pervenit saec. IX codicibus*¹⁰, antiquissimique astrologi Nembroth ineditos libros¹¹. Quibus addenda sunt decreta canonica permulta; quae hic singillatim persequi longum est¹². Metra habet permulta nec ea tantum, quae omnibus fere illius aetatis poetis communia sunt, sed etiam rariora.

3. Commemoratur in eo catalogo, quem iussu Wolframmi abbatis s. Michaelis Bambergensis¹³ confecit Ruotgerus monachus, de Formosiana calamitate lib. I. Extabat igitur codex ille, qui nunc in bibliotheca regia Bambergensi adservatur sub numero P III 20¹⁴, saec. XII in s. Michaelis monasterio. Hoc non fugit Duemmlerum¹⁵; sed debebat testimonio uti ad confirmandam coniecturam, quam ipse de codicis foliis male ordinatis verissimam proposuit¹⁶. Res ut patefiat, necesse est de compositione codicis, quae nunc obtinet, paucis referri; quo officio eo brevius licebit defungi, quo diligentius librum Duemmlerus ipse descripsit.

Fol. 1 scheda singularis (manus Franca); olim cod. II^a fuit et locum habuit ante fol. 14 (v. infra).

I^b uniones duo (fol. 2—3; 4—5: fol. 4' partim vacat, fol. 5 versus de Atenolfo inscriptione carent, ut videantur folia ad minimum duo intercuisse; fol. 5' totum vacat), quaternio (fol. 6—13: fol. 6 et 13 manus Franca 1, fol. 12 manus Franca 2, fol. 13 manus Franciae 3 et 4 rhythmum de Gregorio et Ottone¹⁷ scripserunt).

II^a quaterniones tres (fol. 14—21: folium 14 olim folio 1 continuabatur Nolite tan|gere, in parte inferiore folii 14^r Langobardica manus repetivit verba et ad scelera sqq. ex fol. 1^r, fol. 14^v incipit novus Auxilii libellus Quis dabit aquam capiti meo sqq.; 22—29; 30—37), ternio (fol. 38—43; fol. 43' partim vacabat, in versu extremo rubricator scripsit Incipit libellus in defensionem Stephani episcopi et praefatae ordinationis: in spatio vacuo litteris minutis Langobardicis scripta est de pontificibus illius aetatis adnotatio, quam Duemmler edidit p. 95).

II^b quaterniones duo (fol. 44—51: fol. 44' manus eadem alio atramento uti coepit; fol. 52—59: fol. 59 Rodelgrimi et Guiseldardi epistola incipit, extremi versus fol. 59' angustioribus litteris scripti).

1) Cf. carm. 2. 14—16. 36. 37; carmina figurata multi fecerunt, nemo vero psalteria praeter Optatianum et Vulgarium. 2) Cf. supra p. 355 adn. 12. 3) I 30, 2 citatur in libello de causa Formosiana (p. 131 ed. Duemmler): Bonum quidem persequi vitium eius fuisset, si non imitabile esset; at quia imitatur, 'turpe est doctori, cum culpa redarguat ipsum'. 4) Cf. adn. ad cap. 24, 5. 16 et 37, 20. 5) Carm. 13 = Boetii consol. Philos. III 5 metr. 6) Cf. adn. ad cap. 16 et 37. 7) Is enim est fastus annalius cap. 34. 8) Cf. Duemmler p. 130⁴. 9) Bis libris de civitate dei utitur in cap. 34. 10) Cf. pag. 407 adn. 9. 11) Cf. adn. ad cap. 24, 3. 12) Cf. editionem Duemmlerianam. 13) De Wolframmo I (1112—1123) cogitavit Duemmler p. 52, de Wolframmo II (1172—1201) H. Bresslau N. A. XXI p. 164. Catalogum Ruotgeri ex codice nunc deperdito ed. Schannat in vindemiis litterariis I 50 sqq.; repetiunt Ziegelbauer (hist. rei litt. ord. s. Bened. I 500), G. Becker (catalogi antiqui 80 p. 192), H. Bresslau (N. A. XXI p. 165); notavit Gottlieb, über mittelalterliche Bibliotheken n. 18 p. 22. 14) Descripserunt Duemmler p. 47 sqq., Bloch N. A. XXII p. 113. Codicis quantum in hoc volumine edendum erat, cum Duemmleri editione atque apographis, quae accuratissime facta esse expertus sum, iterum excussi a. 1897; libros Formosianos, quos ego inspexisse satis habui, contulit A. de Hirsch-Gereuth. 15) p. 53. 16) p. 51 sqq. 17) Rhythmum post Duemmlerum (p. 57; 'Anselm' p. 80) ed. Bloch (N. A. XXII p. 114).

II^c unio (fol. 60—61: fol. 60 vacat, fol. 60' incipit novus libellus), *quaternio* (fol. 62—69), *biniones duo* (fol. 70—73, 74—77), *quaternio* (fol. 78—85), *unio* (fol. 86—87; fol. 87' partim vacat).

II^d quaterniones duo (fol. 88—94: post fol. 91 unum folium numero caret, fol. 88 Eugenii Vulgarii; fol. 95—102); *abrumptur oratio*.

I^a quaternio (fol. 103—110: fol. 103 vacat, fol. 103' Vulgarius in defensionem Formosi papae), *binio* (fol. 111—114: fol. 114' extremi versus angustiores).

Codex II praeter superiorem partem folii 14^r nunc totus Langobardicis litteris scriptus et correctus est, nisi quod tribus locis¹ Francae manus nonnulla addiderunt; in codice I praeter manus Langobardicas minoribus litteris usas etiam Franci duo versati sunt. Apparet primo obtutu duos codices coniunctos esse; utrum vero positio catalogi ad codicem iam saec. XII coniunctum an ad alterutram eius partem pertineat, per se incertum est: quam ad quaestionem diiudicandam proficiscendum est a verbis catalogi de Formosiana calamitate lib. I. Quibus cum initio codicis I^a fol. 103' Petis a me responderi super Formosiana calamitate comparatis dubium esse vix poterit, quin Ruotgeri aetate fol. 103 sui codicis primum fuerit. Tum vero, quod unius codicis in catalogo mentio fit, codices I et II hoc ordine comprehensos fuisse eodem volumine veri simile est. At ne sic quidem satis explicantur detritae in fol. 13' litterae; sed necesse est post Ruotgeri aetatem, sed ante a. 1611, quo anno codex denuo compactus est², codicis coniuncti partem I ex integumento antiquo solutam esse; ea causa erat cur a. 1611 homo imperitus schedarum rectum ordinem restituere nesciverit. Sic etiam factum est, ut codicis II extrema pars omnino periret: solent enim primi et extremi librorum male compactorum quaterniones mediis facilius solvi.

4. Sed adscendamus ab ipso codice Bambergensi ad eius archetypon. Nam etiamsi Lachmanni arte, qua saepe codicis superstitis archetypon deperditum recuperare licet, hic nos progredi non posse consentaneum est, tamen utiliter quaeremus, num syllogae ordo ab ipso Vulgario constitutus sit. Et hoc quidem facile intellegitur, non semel ea, quae argumenti similitudine coniunguntur, etiam inter se excipere: fol. 110' coniunguntur epistola et carmina ad Sergium III papam, quibus adnectuntur epistola carmenque ad Vitalem episcopum et epistola ad Theodoram; neque enim dubito, quin ad Theodoram, Theophylacti senatoris uxorem Sergique III socrum³, ideo scripserit Vulgarius, ut illa ipsi animum generi sui conciliaret. Sic etiam postea fol. 2 sqq. carmina ad Leonem imperatorem inter se excipiunt. Claudunt syllogam duo ad Sergium carmina supra neglecta. Nam consilio poetae haec carmina a ceterorum ad Sergium datorum grege disiuncta esse non iam putabit, qui carmina 11 et 30 inter se comparaverit⁴; quae facere non possum quin hic perscribam.

XI. Cattus dum ructus refluit de sorice grandi,
 Reliquias mensae musca deroserat audax.
 Praecipitem hinc cattus mensam libamine plenam
 Calce ferit, madidus probroque sepultus . . . ×
 Hoc quoniam gallum milvum rapuisse dolebat.

1) Fol. 24' (p. 69 D.) verba ☉ (sic pro ○ codex non semel) incomparabile sacrilegium ss. manus Franca; alia manus item Franca paulo infra in margine addidit verba Nonne linguam melius fuerat particulatim dari avibus quam in tantam prorumpere vesaniam? Utraque cum in Auxilii de ordinationibus libello cap. 28 (Mabillon Anal. vet. p. 37) recurrant, genuina videntur. Hinc etiam tertius locus ab altero illo Franco additus fidem accipit, qui est de Nicolaitis fol. 34' (p. 82 D.) Nicolaus quoque non ab alio aliquo . . . quae et ego odi. 2) Cf. Duemmler p. 47. 3) Cf. Liudprandi antapodosin II 48 (ed. Duemmler 1877 p. 45). 4) Duemmlerus rem sensit, neque vero persecutus est (p. 148).

XXX. His dictis gallum milvum rapuisse ferebant

Cornice sub quercu gesticulante diu.

Cattus enim ructus refluens de sorice pingui

Reliquias musca roserat ardalia.

Praecipitem at cattus mensam libamine plenam

Calce ferit tumida, sternit ad hima sacra.

Vides idem argumentum metro heroico elegiacoque a poeta tractari coeptum, neutro absolutum; et, ni fallor, hoc etiam nunc cognosci potest, carminis 11 recensionem antiquiorem esse: videre mihi videor Vulgarium primis quattuor versibus hexametris scriptis in margine addentem v. 5, sed inter scribendum haesitantem, dum animadvertit male per caesuram semiseptenariam produci in musca syllabam posteriorem versumque 4 pede brevior et recordatur verbum exquisitum ardalion: quis enim tam illepidus est deliciarumque graecarum expers, ut data occasione ponendi verbum rarum nec notum nisi doctis malit ponere verbum plebeium atque etiam pueris notum? reprobatur scheda incohata et, cum pro clausula hexametri deroserat audax ponendum sit (de)roserat ardalia, metrum heroicum elegis mutatur. Quis vero carmen ne absolutum quidem, sed inter mediam operam reiectum et denuo texti coeptum nihilo minus a Vulgario ipso edi potuisse concedet? Quodsi eo defuncto schedae posthumae in unum collectae sunt, facile accidere poterat, ut duae eiusdem carminis recensiones in diversis schedis scriptae reciperentur, quarum Vulgarius ipse ne posteriorem quidem recepturus fuerat; nam ne id quidem perfectum est.

Accedit argumentum alterum. Inscripsit Duemmler p. 139 praeter codicis auctoritatem Eugenii Vulgarii epistolae et carmina. Et ille sibi constitit, cum nihil praeter epistulas et carmina in ea libri parte ediderit; codex autem praeter ea continet adversaria et collectanea. Non dico illas 'interpretationes sermonum', quarum in numero etiam Capri de calce fragmentum habendum est cum Petronii verbis: eas enim scholiorum loco Vulgarius ipse, qui erat mos illius aetatis, carminibus doctis addi voluit. Quid vero carminibus, licet perversa doctrina inflatis, cum astrologicis excerptis de apocatastico et climacterico ex Martiano Capella et Nembroth 'antiquissimo astrologo' (24)? quid cum enumeratione usque in quibus locis ante diluvium venerint (34)? quid cum sermonibus interpretatis quis, qualis, quantus (29) et glisco -is, torrens, labor -eris et lavor -aris (35)? adversaria agnoscimus, quorum gratia postea carmina compositurus erat; satis, puto, novimus hominem, cuius in carminibus non verba inserviunt argumento, sed argumentum singulis verbis. Dubitari potest de fol. 1; quod quamquam olim pertinuit ad syllogam codicis II, tamen rudia excerpta continet similia atque codex I, sed canonici argumenti; hoc folium in adnotatione¹ edere malui quam syllogae addere, adiuncto folio 14^r, quod olim ei

1)

DE X CORDIS.

| pinquante, magis ac magis habundat iniquitas; idcirco probabilibus declarandum est docu- fol. 1.
mentis, qualiter in illis que luce clarius deo inimica esse monstratur, veluti homicidium, sacrilegium, nulli umquam potestati obtemperare debeamus et ad scelera committenda (nullius excommunicatio) nullius obligatio timenda vel observanda sit. Scimus igitur quoniam contra

DE X CORDIS inscribitur Augustini (non Hieronymi, ut ait Duemmler p. 47) sermo I 9; verba in summo margine scripta vix eadem manu. 2 Auxilius de ordinationibus c. 34 tamquam in illis, quae manifesta ratione (luce clarius ibidem c. 31) deo inimica esse probantur, cuilibet pastori obtemperandum sit. Verbi gratia si te ad periurium, falsum testimonium, sacrilegium vel homicidium excommunicando impulerit, numquidnam in talibus vel eorum similibus pastoris excommunicatio timenda vel facienda decernitur? Nequaquam; quippe non solum qui faciunt (apostoli verba sunt), sed et qui consentiunt facientibus, digni efficiuntur morte perpetua (Paul. ad Rom. 1, 32). 3 obt. sic manus Franca; Langobardici librarii ubique optet ad scelera usque ad iudica causam tuam (v. 11) iterum scripsit manus Langobardica BII in fol. 14 parte inferiore 3 sq. nullius excommunicatio addidi ex BII

continuabatur. Ceteroquin in edenda sylloga eam mihi legem scripsi, ut quam accuratissime codicis unici legentibus proponerem imaginem; quod si per libri rationem facere licuisset Duemmlero, neque de Petronii fragmento egregio tam inique iudicavissent Haup-

5 nos seuire incipiunt et acerrimas iaculari minas; sed, quia nihil nos a caritate dei separare poterit, rectius putamus sevientium displicere comminationibus et vestris saluberrimis oboedire iussionibus. At vero si presens opusculum ideo quisquam superfluum putaverit eo quod ad tempus non sit qui nobis iudicium proferat equitatis, noverit plane, quia iuxta Hieronimum cano mihi et meis, videlicet ut bona animo simus et bonam causam nos habere non dubitemus, expectantes generalis concilii iustissimum examen, auctore illo, ad quem clamantes dicimus: 10 'Exurge, domine, et iudica causam tuam'. CONCILIO NICENI.

Cum omnes apostoli de hoc mundo tractassent, specialiter investigaverunt, imprimis de ordine monachorum et de ordine sacerdotum. Intentio autem orta est inter Theodosio orientalis provincie necnon et inter Hieronimus simplex presbiterum et Ambrosius archiepiscopus. 15 Cum resedente se inter canonicorum, patrum et monachorum et episcoporum, presbiterorum, diaconorum, subdiaconorum, percussit itaque Firminus tribunus de ordine sacre tonsure.

DIXIT IUSTINIANUS. Non permittat dominus (quod absit) nec lex dei, ut aliquando laicus initi et manum in sacra tonsura cedere aut percutere, nisi episcopus, cui tradite sunt claves regni caelorum, ligandi atque solvendi, nec adhuc permittimus eis nisi pro 20 certis culpis percuti. Quod absit; nec aliter preiudicet episcopus, quid non percussorem, sed domus dei sibi commissa, bene subministret, nisi in poenitentia iudicetur. Dixit Iustinianus. Eufrosinus, Valentinus, Clemens episcopus, Sixtus episcopus, Victor episcopus. Ad sacra tonsura non licet arma vel fustem tollere nisi crucem Christi in manibus suis aut si iussio regis venerit ad ipsam provinciam defendendum, licet arma tolli episcopus vel abbatibus, ubi iussio 25 regis est, licentiam damus.

Contrarium nobis est [seu Christianorum seu et sedem sanctam apostolicam que] laicus ad sacram tonsuram nec malis eloquiis vel prave aut proterve contendere [nisi que dicunt facere, facite; que autem faciunt nolite facere] acusationem contra eum non recipere [Audi David dicentem: 'Sacerdotes tui induantur iustitiam']; aut eum qui percusserit, nonaginta 30 solidos dampnum patiatur et, si contempserit, anathematizetur, quia de his gradibus dei iudicium est, non humanum, sicut supra sedem sanctam apostolicam, cui tradite sunt claves regni celorum; et iterum 'nolite tangere christos meos et in prophetis meis nolite malignare. fol. 14. Et hanc preceptum canonum patri Basilii archiepiscopi et abbatis: 'Qui autem acusationem accoeperit adversus presbiteros, anathema sit [Non solum qui faciunt sed et his qui consentiunt facienti], quia dominus docuit per apostolos suos dicens: Nolite ligare vobis trituranter [sed que dicunt facere, facite, nolite contempnere, quae autem faciunt, nolite facere] . . . , quia non est vestrum nosse tempora vel momenta, que pater posuit in sua potestate; ita et sacerdotem

5 sed quia BII: et quia BI; cf. Paul. ad Rom. 8, 39. 7 patuerit BI 8 Auxilius c. 40 Attamen iuxta beati Hieronymi sententiam canimus nobis et nostris, sc. ut bono animo simus et bonam nos causam habere non nobis, sed sanctis patribus credamus . . . ideoque in sacro ordine quo consecrati sumus, permanentes praestolamur universalis concilii aequissimum examen, auctore illo, ad quem clamantes dicimus: Exurge domine et iudica causam tuam (psalm. 73, 22 exurge, deus, iudica causam tuam) 9 bona BI (BII evanuit). 12 Cum omnes ap[osto]li] fort. epi (i. e. episcopi) 14 quicquid et hieronim' B 20 absit B 21 in poenitentia B 26 Duo genera enuntiatorum mixta sunt; secrevi quae a lege canonica (locum ipsum non inveni) aliena esse intellexi; notas nimirum marginales praeter Auxilii (vel quisquis haec scripsit pro Formosiana causa) consilium textui canonico inseruit librarius. s[an]c[t]e in s[an]c[t]am corr. B 27 ad B dicunt] dicit B 29 psalm. 131, 9. 32 psalm. 104, 15; fol. 1 et 14 olim inter se continuata fuisse fugit Duemmlerum. 34 Non solum qui faciunt sqq.: cf. supra ad v. 2. 35 Paul. ad. Timoth. I 5, 18 sq. Dicit enim scriptura: 'Non alligabis (sic hic et ad Corinth. I 9, 9: ligabis deuteronom. 25, 4) os bovi trituranter', et: 'Dignus est operarius mercede sua'. Adversus presbyterum accusationem noli recipere nisi sub duobus aut tribus testibus. 36 actus apostol. 1, 7. 37 potestate B

tius et Buechelerus, neque neglecta fere iacerent carmina quae in primis digna sunt cura philologorum.

5. *Expositum est et de Bambergensi codice et de eius archetypo; restat ut coniectura quamvis dubia indagare studeamus: quando, ubi, cuius iussu codex Bambergensis ex schedis autographis descriptus sit. Adhiberi eae facile non poterant nisi eo loco, ubi Vulgarius obierat; i. e. in Neapolitana regione; supra¹ dixi de Monte Casino paene sponte cogitari. Codex scriptus est saec. X; saec. XII fuit eius monasterii, quod condiderat splendidissimeque exornaverat Henricus II imperator; saec. X exeunte cuius fuerit, indicare videtur Leonis episcopi Vercellensis² rhythmus duabus manibus Francis in fol. 13' scriptus de Gregorio et Ottone; nempe iam Duemmlerus³ magna cum probabilitate coniecit Ottonis III cum fuisse et ex eius hereditate ab Henrico II Bambergensi ecclesiae donatum esse. Tum vero meminisse iuvabit, a. 999 Ottonem Casinum, Capuam, Beneventum venisse⁴, eaque occasione suspicari licet codicem eius iussu a compluribus librariis scribendi operam ob brevitatem temporis inter se partitis⁵ exaratum esse. Sed miretur fortasse aliquis, quid Ottoni in Vulgario et Auxilio tantopere placuerit: at tum ille totus erat in restituenda ecclesia Merseburgensi⁶, quam pater eius funditus everterat, ut Giselero episcopo ad altiora adspiranti iure canonico liceret ad archiepiscopatum Magdeburgensem adscendere; nonne id sufficiebat ad excitandum studium cognoscendi historiam eius papae, in cuius memoriam ob idem crimen atrocissime successores saevierant? In carminibus vero placere poterat Ottoni, quod Vulgarius summis laudibus Romam 'auream'⁷ extulerat, quam ipse erigere ardebat ad antiquae maiestatis culmina.*

sibi constituit atque ad suo iudicio reservabit, quia non est pars fidelis cum infidelis nec iustus cum iniustus.

40

U. C. A. U. A. D.

et ad scelera indica causam tuam (*supra* v. 3—11).

1) Cf. p. 407 adn. 4. 2) Probo sententiam Blochii (*N. A. XXII* p. 109 sqq.). 3) p. 53; propter rhythmum et manus Francas haec coniectura probabilior est quam altera quae in promptu est, codicem in aula Iohannis ducis Campaniae scriptum esse (cf. Waitz, *Archiv IX* 673 sqq. de cod. Bamberg. E III 14). 4) Cf. Giesebrecht, *G. d. d. K.-Z. I⁵* p. 716. 5) Cf. Wattenbach, *Schriftwesen³* p. 437 sq. 6) Cf. Giesebrecht, *G. d. d. K.-Z. I⁵* p. 711. 733. 735. 7) E. g. carm. 38.

38 i. e. reservavit Paul. ad Corinth. II 6, 15 quae autem conventio Christi ad Belial? aut quae pars fidei cum infidei?

I.

VULGARII IN DEFENSIONEM FORMOSI PAPE.

Ed. I. Mabillon, anal. vet.¹ IV p. 610, ed. alt. p. 28;
libellum in fontibus historiae pontificum Romanorum denuo edendum exclusi.

II.

AD SERGIUM PAPAM EIUSDEM.

Videtur corporis huius scematis dispositio sacratione numeri ita distributa, ut et apostolice fidei norma et proportio discriminis non sit neglecta. Duodecies enim singula et sexies bina et quater terna et ter quaterna et bis sena duodecim faciunt. Ubi dum unitas totius essentiae, quae constat in terna quaternitate et in quaterna trinitate,

II 1 muneri B: corr. Duemmler

2 fide normā B: corr. Duemmler

3 faciunt B

- 5 per geminam senariam et per binariam quantitatem senarii in duodenam determinans
 magnitudinem, liquet essentiam deitatis unam in tribus constare personis perque quattuor
 euangeliorum discurrere volumina, senariaque conditione duplicata eotenus in duodena
 apostolorum extuberare lumina. Quod autem partes eius monas dias trias et tetras
 necnon et exas insunt, omnia mystice trafusa secretorum arcana responsant; quippe
 10 praesagio quodam XII menses, signa et horę totidemque filii Iacob et fontes, explora-
 tores etiam missi ac Iordanici lapides XII sublatis, boves qui luterem ferrent et porte
 Hierusalem totidem: procul dubio apostolicus typificatus est numerus. Ceterum exa-
 minata linearum superficies unusquisque versus, etsi non ysosyllabus, totidem tamen carac-
 teribus supputatur eiusque a principio ad medium, quo a medio † in premum impertite
 15 magnitudinis numerorum disponitur tractus, porro principii medii finisque conexio hoc
 consona voce coniubilat:

‘Aeternum salve presul stans ordine Petri.’

AD EUNDEM VERSÛS.

I.

AVREVSORDOMICANSCE LIDENVMINFVLGET
 ELICHIASVERTEXSACRATISPERMATISOMEN
 VIRTVTVM PARETCOLVMENSACRATIOCELEBS
 AVCTORQVIPPEBONICLAROMIRABILISACTV
 ECLESIAMTALINVPTVPVLCHRESCITVTVBER
 ANTESTESSACRISETR EXINOLESCERETVNV
 VERBIVOCEPOTITVSOLIVECRISMATEFVS
 TERRARVMCVSTOSSOLAMENPRECLVENECNON
 SANCTVSNAMEPRESVLVOTODEIVREPRECATVR
 DELECTAEPLBITRADITNICTANDOIVVAMEN
 EXEMPLVMCVNCTISETPLENVSMVNEREVITA
 TOLLERECONTENDITPRIMATVMLVMINISEVI

II.

Aureus ordo micans celi de numine fulget
 Elichias vertex sacrati spermatis omen.
 Virtutum paret columnen, sacratio celebs;
 Auctor quippe boni claro mirabilis actu
 5 Ecclesiam tali nuptu pulchrescit, ut uber
 Antestes sacris et rex inolescet unus,

5 determinatur Duemmler; sed. cf. p. 411, 15 7 eu|angeliorū discurrere B 10—12 anacoluthon
 non videtur tollendum 13 superficie Duemmler; sed cf. nominativos absolutos 3, 15 sqq. 5, 21 ysosyllabus
 (prior y ex corr.) B 14 supputat; B: correxi pricipio B in p̄mū B; aut in (su)preum aut (ad)
 infimum legendum puto 16—IV 3, 1 cf. tab. II

1 5 Ecciam et Pulchrescit B: correxi 6 Antistes B: correxi (cf. ad 35)

II 10 cf. genes. 35, 22; exod. 15, 27; Iosue 4, 2, 8; regum III 7, 25; apocal. 21, 12. XII signa
 zodiaci. 13 sq. i. e. litteris tricenis quaternis.

II 2 i. e. Helcias? 4 cf. 37, 2. 5 i. e. pulchram facit; episcopus sponsus ecclesiae. 6 uber
 sacris i. e. plenus sanctitatis.

Verbi voce potitus, olive chrismate fusus,
 Terrarum custos, solamen preclue necnon.
 Sanctus nam presul voto de iure precatur,
 10 Delectae plebi tradit nictando iuvamen,
 Exemplum cunctis et plenus munere vitae
 Tollere contendit primatum luminis evi.

III.

METRUM PHEREGRATIUM AD EUNDEM.

Salve summus et unus, Sergi, gloria mundi Vertex et decus orbis, Tu victoria rerum, 5 Causarum reparator, Natorum populorum Verus presul in urbe Fulges vestibus ecce: Lumbi stimulus auro 10 † Nexus hiacinthus, Stipans purpura iuxta	Coccus bis quoque tinctus, Bissus tortus et idem Circum punica mala. 15 Sic iam sic rationis Cultum pectore portans Sanctorum loca sancta Ingressus sonat infra. Quem nos rebus egeni, 20 Paupertate gravati Nunc nostri memorare, Te deposcimus ipsi.
---	--

IV.

AD EUNDEM METRUM SAPHICUM.

1. Tu decus magnum, metuenda virtus Fulminas mundum reserasque celum Lividas mentes medicans alyptes, Larga facultas.	3. Conferens tecum decus omne priscum Pulchrior tantum tua forma lucet, Delior quanto nitet orbe pleno Foebus et ipse.
2. Ecce non unum pateris secundum, Non tibi compar sociale quiddam, Quippe sed subsunt tremibunda cuncta, Sergie summe.	4. Hoc deus fecit, pietas magistra. Occidat crebro furibundus ictu, Ducat ad pacem gravitas nefandos Iurgia pulsa.

7 voce *Duemmler*: uiue *B* (ex oliue?) 10 Delecte *B* noctando *B*: correxi; cf. 25, 5 11 cunctus
B: corr. *Duemmler* ut *B*: correxi uit *E* *B*
 III 10 versus corruptus 19 egeni *B*
 IV 1, 3 Libidas *B* 3, 2 tanto *Seneca* (tantum ex tecum 3, 1 natum?) 3 Delius *Duemmler*; δῆλιος
 i. e. clarior (*Seneca*) 4, 3 negantes *Peiper* (cf. p. 407⁵), iurgia pulsa nominativum absolutum esse ignorans
 (cf. ad 2, 13)

III 1 cf. 6, 1. 5 verus praesul populorum in urbe natorum. 8 sqq. cf. exod. 39, 8. 19. 22.
 15 dum rationis cultum (i. e. rationale; exod. 39, 8) gestans ingrederis sancta sanctorum, sonat ('es tönt')
 infra; nominativus absolutus (cf. 2, 13). 19 sqq. cf. 17, 4, 3.

IV 1, 2 cf. 38, 2. 3, 1—3 *Senecae Phaedr.* v. 741 sqq. Conferat tecum decus omne priscum |
 fama miratrix senioris aevi: | pulchrior tanto tua forma lucet | clarior quanto micat orbe pleno *Phoebe*.
 4, 1—5, 2 *Sen. Thyest.* 556 (ensis) quem movet crebro furibundus ictu *Mavors* (4, 2); 559 ducit ad pacem
 Pietas negantes (4, 3. 1); 560 otium tanto subitum e tumultu quis deus fecit? (4, 1); 574 iam silet murmur
 grave classicorum, iam tacet stridor litui strepentis; alta pax urbi (*E*; urbis *A*) revocata laetae (5, 1. 2).

5. Iam silet murmur litui fragoris,
Alta pax urbi revocata (laetae)
.
.
6. cantat
Psaltria plectro feriente cordas,
Alleluianum resonant et aulae
Carmen ubique.
7. Rapta iam dudum nova pompa morti,
Nullus ad manes properatur ordo:
Unde sint laudes, honor ac potestas,
Gloria Christo.

V.

AD EUNDEM METRUM PARHEMIACUM.

- Nunc gaudeat aurea Roma,
Surgunt quia pergama fracta
Et puplica res male lapsa
Tandem rutilans rediviva
5 Florescit ut imbre verna.
Sub presule denique tanto,
Delectat, ut ardua cuncta
Sint et celeberrima sæcla,
Subsidat et horrida noxa,
10 Pellantur (et arma) hebetata.
Fortuna quidem rotat alta,
- Vertit quoque fata priora,
Quo prima fuere quirina
Ob hoc solio relocata.
15 Lauda, nitidissima Roma,
Per quem tibi talia lata;
Hinc † eveheris ad astra!
Sed iam ratione perita
Dicat modulando camena,
20 Ut Sergius ordine papa
Felicis tempora ducta
Letetur in æona longa!

VI.

EPISTOLAE SUPERSCRIPTIO.

Lucida dum current annosi sidera mundi,
Candida, sancte, tui, Sergi, venerabimur ora.

5, 1 fragoris] streptentis Peiper ex Seneca 2 defectum statui; versum supplere ex Seneca 6, 2 psaltrias
B: corr. Peiper 7, 1 Rapta Peiper coll. Seneca: Rupta B

V 5 imbre averna Duemmler, sed novi nominis imbre, -ae ablativum Eugenius corripuit (cf. 14, 3, 3.
19, 3, 23, 18. 31^a, 9, 1); verni imbris notio hic aptissima 10 et arma addidi; elisiones paucae, sed certae
(8, 9. 11, 3. 16, 39. 21, 2. 4. 5. 8. 23, 4. 6. 14 quater. 15. 17 quater. 18. 21. 27, 1. 2. 30, 10. 33, 3, 3. 36, 16. 28.)
13 fuere B; itemque v. 19 camena 17 fort. ecce veheris (sed cf. 6, 4 caelo evecta)

6, 2 Sen. Troad. 833 tinnulas plectro feriente cordas. 7, 1. 2 Sen. Oedip. 126 ducitur semper
nova pompa Morti, longus ad manes properatur ordo.

V 6 cf. 16, 36. 11 'cf. Senecae Phaedr. 1124 sqq. et Thyest. 618'. Peiper; vix recte, cum sententia
haec potius esse videatur: 'Fortuna Romae reducit aurea saecula, quibus primi reges ob easdem ac
Sergius virtutes in solio sunt locati'. 21 i. e. felicibus temporibus ductis; sed omnes versus praeter v. 6
in -a exeuntes fecit Vulgarius.

VI 1 Sen. Oed. 504. 508 lucida dum current annosi sidera mundi . . . , candida formosi (AR,
formonsi ETh) venerabimur ora Lyaei; nescio an reservatione quadam mentali Vulgarius secundum
Senecam se candida Formosi papae ora semper veneraturum esse voveat.

EPISTOLA AD EUNDEM.

Summo et universali papae ac vero apostolico domno Sergio Vulgarius peccator vestro(rum) omnium servorum ultimus servus.

Sanctam vestrę divinitatis epistolam, etsi indignus, accepi; sed ea, ut par erat, bis terque adorans utpote cęlo evecta gaudio exhilaratus fui. Ubi dum communionem et proprietates differentiarum divisibilium et specificarum, generum et specierum perpendere, defeci scire nequivique penetrare, quomodo in eodem simile et dissimile coer-
citum coesisset ac non modo suam speciem eadem species, sed etiam omnis sui generis species simulque specierum genus supergressa fuisset; sed ubi deficit humanum, supplet divinum. Verum (cum) te dominum, immo deum, meque pulicem considerassem et sic filium me appellasse legissem, expavi et contabui. Quippe patris magnum est nomen
nimiumque potens; nostros humilior nomen affectus decet, servum vel famulum vocare. Sed quia neque potius servum neque absolutionem et benedictionem, quam tam care
poposci, quia non promerui, indignum me compensavi; quod vero repromissam legi, recordatus fui, quia nescia est mens hominum fati sortisque futurę. O quam miserum
est nescire mori! Idem autem quod divinitas vestra mihi tam vili et squalenti salutem
mandare bonaque promittere dignata est, pavet animus horridus, quassat artus tremor
ac, ut liceat impune loqui, metuo deos nimium faventes. Est enim regis alti spiritum regi dare simul et negare. Rotat igitur omne fatum: nemo tam divos habuit faventes, crastinum ut sibi posset polliceri. Rex deus nostras celeri citatas turbine versat. Pro-
prium quidem hoc miseros sequitur, numquam rebus credere letis; licet redeat felix
fortuna, tamen dubios gaudere piget. Et quidem peior est bello timor ipse belli. Certe maiora veris monstra vix capiunt fidem. Non est, inquam, ad caelum mollis e terra
via: fata enim, si miseros iuvant, ferunt salutem, si negant, sepulcrum. O quanti casus

VI 1 domno] dom B (sic etiam in libellis pro Formoso scriptis) 2 uñ B 3 diuinat^{it}is B (it
ss. m. 2 ant.) 7 omis B; fort. omnes 8 supergressā B¹ 9 cum om. B: add. Duemmler
10 fort. appellatum esse 11 humiliū B 12 deque absolutionem B quantam B: corr. Duemmler
14 hominum] hum/// (i. e. humana) B¹ 17 fabentes B 21 peiorē (non peiorem) B 23 iubant B

4 cf. 5, 17; 'nachdem ich sie, wie sich's gebührte, zwei und drei Mal anbetend gen Himmel gehalten hatte'. 7 suam (humanam) speciem eadem (humana) species. 8 cf. 17, 1, 4 species superans genus omne. 9 cf. Commodiani instruct. I 31, 9 suggerit hoc Paulus apostolus, non ego pulvis (de lectione cf. Dombart, über die ältesten Ausgaben der Instructionen Commodians, Wiener S.-B. XCVI p. 4573) et codicis Paris. lat. 2440 saec. IX fol. 130' versum te nostra de parte pedunculus iste salutatur (ed. Hampe, N. A. XXIII p. 629). 10 Sen. Phaedr. 609 matris superbum est nomen et nimium potens; nostros humilior nomen affectus decet: me vel sororem, Hippolyte, vel famulam voca, famulamque potius. 12 sed quia neque potius (Sen. v. 612) servum (sc. me vocasti) neque (i. e. et quia non; quae repeti non debebant) absolutionem promerui, indignum me (sc. ea) esse reputavi. 14 Verg. Aen. X 501 nescia mens hominum fati sortisque futurae. 15 Sen. Agam. 611 o quam miserum est nescire mori. 16 Sen. Troad. 168 pavet animus, artus horridus quassat tremor. 17 Sen. Herc. fur. 661 liceat impune loqui (E: eloqui A recte). Sen. Troad. 262 metuentem deos nimium faventes. Sen. Troad. 327 est regis alti spiritum regi dare. 18 Sen. Thyest. 618 rotat omne fatum; nemo tam divos habuit faventes, crastinum ut posset sibi polliceri: rex (sic Rehdig. S I 6, 10 et alii teste Peipero: res EA recte) deus nostras celeri rotatas turbine versat. 19. 20 Sen. Thyest. 938 proprium hoc miseros sequitur vitium, numquam rebus credere laetis; redeat felix fortuna licet, tamen afflictos gaudere piget. 21 Sen. Thyest. 572 peior est bello timor ipse belli. 22 Sen. Troad. 169 maiora veris monstra vix capiunt fidem. Sen. Herc. fur. 437 non est ad astra mollis e terris via. 23 Sen. Troad. 510 fata si miseros (A: misero E) iuvant, habes salutem; fata si vitam negant, habes sepulchrum. Sen. Phaedr. 1123 quanti casus humana rotant.

humana rotant, languescit mundus, labor undique durus; venit imperii sitis, venenum
 25 in auro bibitur, nulla umquam lux secura fulget; finis alterius mali gradus est futuri
 ac sic inter ruinas orbis et semper novas factum est caelum nocens. Ob id pectora
 tantis obsessa malis non sunt ictu ferienda levi; uno planctu tria regna sonant. Lacrimis
 lacrimas miscere iuvat, nova enim suspiria causa ministrat. Implere enim lacrimis
 fletus erumnas est levare. Periere namque mores, ius, decus, pietas, fides; periere
 30 cuncta, occidit regni status, crevit ingenium malis, nullam posteritas inveniet fraudis.
 Quocirca, pro dolor, cuncta expavesco meque non credo mihi et quod volo nolo quod-
 que nunc nolo, id est quod volo. Detur idcirco, postulo, quieti tempus, ut somno gravi
 vis victa morbi pectus oppressum levet. Animam enim senilem mollis exsolvit labor,
 tenuis etiam anima vinculo mihi pendet levi, unde iners iam senectus adiuvat baculo
 35 gradum. Virginibus itaque pudor, consulibus eloquentia, magistris gravitas, omnibus
 honoribus sufficit proprium: sufficiat et mihi exotico mea exiguitas. Ecce enim angulus
 meus mihi placet paupertinusque recessus. Quies namque miserias lenit, pectora quo-
 que pauper secura gerit. Novit igitur paucos secura quies: alium multis gloria terris
 garrula laudet, alius curru sublimis eat, me mea tellus lare secreto tutoque tegat.
 40 Liceat itaque, oro, in media mihi liceat latere turba: palatinum cultum meus refugit
 squalor; et dum, inquam, sim fedus, turpis, hebes, ignobilis, tardus et improvidus, non
 me talem curia requirit. Romana enim spectacula non talia poscunt. O dulce pignus,
 hominum deus, patriae decus: te vivente Roma beata; te obeunte versa fortuna quae
 sit nescitur futura. Quocirca unum tantum restat, o bone, ne amodo deneges petenti
 45 mihi et querenti absolutionem et benedictionem. Hoc nimirum unum est, quod precor,

27 ferienda sic B 29 erumna B: correxi ex Seneca (erumnam Duemmler) 30 nullam] 'verbum
 deesse videtur' Duemmlero; fort. nulla novam viam 37 miserias (miseri in ras.) B 41 inquam si
 Duemmler: in qua si B 43 uersa in ras. B quae Duemmler: quē B

24 verba languescit mundus, labor undique durus ex carmine heroico sumpta puto. Sen.
 Phaedr. 542 venit imperii sitis. Sen. Thyest. 453 venenum in auro bibitur. 25 Sen. Herc. fur. 207
 nulla lux umquam mihi (EA: umquam Herculi U. de Wilamowitz-Moellendorff; quicquid verum est,
 dativum omittere debuit Vulgarius in sententia generali) secura fulsit, finis alterius mali gradus est futuri.
 26 Sen. Oedip. 32. 36 inter ruinas urbis (sic EA) et semper novis deflenda lacrimis funera ac populi
 struem incolumis ast . . .; fecimus caelum nocens. Sen. Herc. fur. 1112 pectora tantis obsessa malis
 non sunt ictu ferienda levi; uno planctu tria regna sonent. 27 Sen. Agam. 664 lacrimas lacrimis
 miscere iuvat. 28 Sen. Troad. 78 sed nova fletus causa ministrat. Sen. Troad. 765 implere
 lacrimis: fletus aerumnas levat (fletus pro accus. plur. male accepit Vulgarius). 29 Sen. Agam. 112
 periere mores, ius, decus, pietas, fides. Sen. Med. 879 periere cuncta; concidit regni status.
 30 Sen. Med. 910 crevit ingenium malis. Sen. Thyest. 192 fac quod nulla posteritas probet; cf.
 appar. 31 Sen. Oedip. 27 cuncta expavesco meque non credo mihi. Sen. Phaedr. 604 hoc quod
 volo me nolle. 32 Sen. Herc. fur. 1051 detur quieti tempus, ut somno gravi (E: gravis A) vis victa
 morbi pectus oppressum levet. 33 Sen. Oedip. 788 animam senilem mollis exsolvit sopor. 34 Sen.
 Troad. 952 quam tenuis anima vinculo pendet levi. Sen. Herc. fur. 696 iners Senectus adiuvat baculo
 gradum. 36 sufficit: 'man suchet nicht mehr an ihnen'; cf. 7, 10. Sidon. Apollin. epist. VII 17, 21
 angulus iste placet paupertinusque recessus (hanc versus formam iam Peiper restituerat, Sidonii non
 memor). 37 Sen. Med. 559 miserias lenit quies. Sen. Herc. Oet. 652 pectora pauper secura gerit.
 38 Sen. Herc. fur. 174 novit paucos secura quies. Sen. Herc. fur. 192 alium multis gloria terris
 [tradat et omnes fama per urbes] garrula laudet caeloque parem tollat et astris; alius curru sublimis
 eat; me mea tellus lare secreto tutoque tegat (verba inclusa in Vulgarii codice ut in E post parem
 transposita fuisse recte statuit Peiper). 40 Sen. Thyest. 533 liceat in media mihi latere turba.
 42 cf. 7, 14 iam senes(centibus) et effetis viribus non me spectacula vix anhelantem poscunt; coniunge
 Romana spectacula (nom.). Sen. Troad. 766 o dulce pignus, o decus (A: o male add. E) lapsae domus.

solumque, quod mihi aequè carum est ut vita cariusque patria. Unde per hanc fidem, qua deum in te adoro quave vicarium sancti Petri te credo, oro, si qua pietas mollescere potest, ut absolutionem et benedictionem † licentiam coetaborandi cellulam meam mihi tua ne deneget diva potestas, quatinus letus et liber in saeculum vadens longum tibi in terris æternumque in cælis regnare dictu felici perorem.

50

VII.

EIUSDEM AD VITALEM EPISCOPUM.

Episcoporum venerantissimo summeque sedis apocrisario ac senatori primo Vitali episcopo ac omnium nostrorum magistro Vulgarius peccator fidele votum.

Sacram vestram reverentiam nos humiles quaesumus, quatenus bonus, ut semper, erga nos existatis et benivolentiam vestræ dulcedinis, quam puram indesinenter et sinceram iam olim concessistis, nullatenus a nobis subtrahatis; et quidem de fideli lucrum est fidelio-rem facere. Igitur domnus papa parvitatem nostram iubet ad se ire, unde pedes vestros osculans in deum et propter deum quæro consilium, quoniam quidem (ut pudet fateri!) paveo: nescio quod mihi, nescio quod animus grande presagit piaculum. Obscura loquor nostre verba fortunæ. Non enim ingruit temporalis necessitas deo præ-
sule, quin non sufficiant nobis nostra; non enim est opus nobis Romam ire, invidias
nonnullorum pati, quæ nonnumquam nusquam desunt, presertim cum ipsa morte peior
sit mortis locus. Invidia quippe et luis labes non servant modum nec temperari facile
nec reprimi stricti ensis ira potest. Quocirca oro, precor nimis nimisque precor, com-
pescite iussionis imperium et quia iam senescentibus et effatis viribus non me specta-
cula vix anhelantem poscunt, merear excusatus emeritus fieri et absolutione et bene-
dictione eius potiri, te interveniente teque faciente. Ceterum vestram dignitatem servus
exopto, ut finem huiusce negotii sacris vestris dignemini litteris remandare. Commen-
damus nos vobis: sic ergo statu-ite, quicquid statueritis, ut causam vestram.

VIII.

AD EUNDEM VERSUS.

Inter pontifices presentis tramitis evi
Lucifer ut terris alter splendescis honore.
Tu presul magnus summum decus esque tuorum,
Egregium columen, patriæ mirabile lumen,

48 coe uborandi in coetaborandi corr. B; licentiamque abitandi Duemmler, quod verum esse non potest, cum Vulgarius potius liber et laetus in saeculum vadens vagari cupiat, cella nimirum relicta 49 quatinus scripsi: qualiter B (cf. 7, 3; 9. 23)

VII 10 rotam B: corr. Duemmler 14 senes et effatis B: corresi (v. 13 compescite B dispescuit); senem Duemmler

VII 8 Sen. Herc. fur. 1147 pudet fateri: paveo; nescio quod mihi, nescio quod animus grande praesagit malum. 9 Sen. Phoen. 123 obscura nostrae verba fortunae loquar. 11 Sen. Herc. fur. 706 ipsaque morte peior est mortis locus. 12 Sen. Herc. fur. 403 arma non servant modum, nec temperari facile nec reprimi potest stricti ensis ira. 14 cf. 6, 42 Romana enim spectacula non talia poscunt. 18 Sen. Herc. fur. 1306 sic statue, quicquid statuis, ut causam tuam.

VIII 1 'der jetzigen Zeitläufte'. 2 cf. 16 v. 37; 37, 3. 4 cf. 16 v. 40.

- 5 Acceptus mundo, meritis acceptior astro,
 Preclarus natu, multo preclarius actu.
 Mittimus unde tibi laudes et signa dolentis
 Velle valere tuum nomen per tempora ductum;
 Atque animę semper pollens cum corpore sospes
 10 Optineas, cupimus, longos feliciter annos
 Vitalis vivens vitali vivere vita.

IX.

EIUSDEM AD THEODORAM.

Sanctissimę et deo amatę venerabili matronę Theodorę Vulgarius peccator vitam in Christo.

Odor vestre religionis circumquaque redolens; Christi bono odore flagraris ubique, dum sacra vestra religio sparsim oblectatur in mundo. Relatu enim plurimorum vitam
 5 sanctam vestram et conversationem audivimus et, quia deus vos ad exemplum virorum presenti tempore lucernam fulgentem posuit, spiritali gaudio congratulamur. Et quidem amplectimur in vos, quod deesse permaxime cernimus in viros, scilicet sanctum conubium, torum immaculatum, hospitalitates, elemosinas, excubias sanctorum indesinentes, divina etiam eloquia, quę sedula perrimas. Dum igitur divinitus presagiatum sit, ut
 10 Theodora, id est dei donum, nuncupareris, par nimirum erat, ut translationem tui nominis imitareris: ut, quę a deo mundo data fueras, versa vice temet ipsam mactando deo redderes. Equum est enim, ut perpendas, quia 'fallax est gratia et vana pulcritudo; mulier timens deum ipsa sola laudatur et ridebit in die novissima'. Age ergo, Christi famula, defende honorem tuum, perduc ad finem, quod inchoasti. Veniat in mente,
 15 quia deus per feminam venit et illuxit mundo resurgensque a mortuis prius femine quam viro apparuit. Honora eum de te, qui honoravit te de se. Habes itaque virum multo plus fortiolem et potentiolem isto senatore: iste etsi est dominus unius urbis, sed ille totius orbis. Si percontaris, quo ierit: 'abiit viam longinquam, sacculum pecunie sibi tulit, in die plenę lune reversurus est in domum suam'. Beati, qui parati
 20 sunt occurrere illi! Memento igitur, quia decem leguntur virgines, quarum quinque fatue et quinque prudentes: fatue videlicet in hoc, quia, si quid boni egerunt, per inanem † faborem amiserunt. Placeat igitur, placeat tibi, ut, dum es nobilis carne, nobilior fias mente, quatenus commoto omni elemento, etiam dum angeli et archangelorum virtutes contremescent, merearis audire: 'Euge, Theodora, optimam partem
 25 elegisti, intra in gaudium domini tui'. Igitur commendamus nos, o domna Theodora, commendamus nostram parvitatem vestre sublimitati; et quia in presenti carne corruptibili non nos videbimus, in illa incorruptibili in Christo Ihesu valeamus. Pax et caritas domini Ihesu Christi sit nobis.

IX post Theodoram aliquid erasum 3 vestrae Duemmler: uī et B flagra|ris (lagra in ras.) B;
 fuitne fragla-? 6 gratulemur B¹ 12 perpendis B: correxi 19 q ss. B 22 favorem Duemmler
 27 valeamus] videamus nolim

7 dolentis ob Sergii papae evocationem.

IX 3 cf. Vulgarii de causa Formosiana libellum p. 126 D. non bene redolentes rumores procedunt;
 Paul. ad Corinth. II 2, 15. 7 sq. epist. ad Ebr. 13, 4; nimium adulatur impudentissimae mulieri.
 12 proverb. 31, 30. 25. 17 senatore Theophylacto. 18 proverb. 7, 19 sq. 20 Matth. 25, 1 sqq.
 24 Matth. 25, 21. 23. 26. 27 Paul. ad Corinth. I 15, 42.

X.

EIVSDEM AD BENEDICTUM MONACHUM.

Dic, rogo, cur pullo deludis corda cucullo?
 Ostendis celebrem vano sub tegmine mentem.
 Cur tibi sunt mores alii nomenque reluctans?
 Fare, sophus, veheris qui forte novellus Athenis.
 5 Dum iactes tete doctum, cur puplice pergis,
 Esque tuum cor, communi fruerisque lavacro?
 Sed (scio) Plautine iam surrexere phalanges
 Carpendo tandem prompte reprehendere summos.
 At quia merso sole chaos densatur et horrens

XI.

Cattus dum ructus refluit de sorice grandi,
 Reliquias mense musca deroberat audax;
 Precipitem hinc cattus mensam libamine plenam
 Calce ferit madidus probroque sepultus . . . ×
 5 Hoc quoniam gallum milvum rapuisse dolebat

XII.

METRUM IAMBICUM TETRAMETRUM
AD PETRUM SALERNE URBIS EPISCOPUM.

1. Laudis tuę potentiam,
Rerum bonarum gloriam,
Humanitatis gratiam
Audivimus dignissimam.	2. Nobillimus tu germine
Parens modestus pectore,
Vitam ligans sanctissime
Arcis subisti culmine.
3. Florente nunc te denique
Nostro bearis carmine;
Vivas valens sic tempore,
Aeternus ut sis ęthere.	

X 1 ² cur B (itemque v. 3. 5) 2 germine B: correxi coll. Boetio consol. Philos. IV 2, 4 vani tegmina cultus post v. 9 novum carmen significavi, quod quomodo cum carmine 30 cohaereat, exposui in praef. p. 411 sqq.

XI 1 Cattus sic B 4 crucem defectus indicem appinxit B¹; cf. praef. p. 412

XII 1, 3 om. Duemmler 3, 2 bearis sic B; strophica ratione non perspecta falso distinxit Duemmler

X 1 i. e. dissimulas. 2 i. e. saecularem. 3 cum Benedictus sis nomine, maledictus es moribus et merito. 4 responde, sciole, qui Graecos veteres (paganos) aemularis temporibus modernis (Christianus). 5 cur prodis in publicum (quod dedecet monachum), ut iactes doctrinam? 6 acedia affectio monachorum propria (v. Ducange s. v.; Migne 220, 827) dici videtur; es (i. e. edis) tuum cor ut Bellerophon Tullianus (Tuscul. III 63), qui miser in campis maerens errabat Aleis, ipse suum cor edens, hominum vestigia vitans. communi fruerisque lavacro: cf. I. Marquardt, das Privatleben der Roemer p. 275. 7 Plautinae phalanges nescio quo pacto mihi in mentem vocant equites illos quattuor ex apocalypseos capite 6.

XII 2, 4 culmine homoeoteleuti gratia.

XIII.
BOETII.

Qui se volet esse potentem,	Tellus tua iura tremescat
Animos domet ille feroces	Et serviat ultima Thile:
Nec victa libidine colla	Tamen atras pellere curas
Fedis summittat habenis.	Miserasque fugare querelas
5 Etenim (licet) Indica longe	10 Non posse, potentia non est.

HOS ETENIM VERSUS VULGARIUS ATHANASIO
TERTIO SEDIS NEAPOLITANAE EPISCOPO DIREXIT.

XIV.
EUGENII VULGARII CRUX.

Castra vigent; mala vis cum signis pulsa feritur;
Vincit ubique potens arx sacri luminis auctrix.

I. Metrum adonium. Taliter (inquam) Rex animarum Robore fixus, Corpore tensus 5 Tartara fregit Nosque redemit.	III. Metrum colophon. Deus et homo Christus in ista Pietate sua, sine nostra, Patitur veneranda figura.
II. Metrum paremiacum. O quam lacrimabile gestum! Servus dominum crucifixit Et post pia munera sumpsit!	IV. Metrum pheregratium. Hoc signo ruit umbra, Mors et ferruginosa Pallens aufugit acta.

XV.
EUGENII VULGARII CRUX.

Congreditur mundo cursu mirabile factor,
Vexillum gestans, arx in quo permanet anax.

XIII 5 licet Boetius consol. Philos. III 5, 5: om. B || VERSUS ss. B ||

XIV Metra quattuor circa crucem obliquam v. 1. 2 constantem scripta; litterae cursivae et exteriores et interiores faciunt crux (item in carm. 15)

XV crux recta; cf. ad carm. 14 2 temptavi sarx, i. e. crucem gestans, in qua ἀναξ σαρξ (γενόμενος) pendebat (sic in utroque versu fiunt litterae tricenae senae); at cf. 14, 2 arx

XIII Boetii carmen ex consolatione Philosophiae III 5 (separatim scriptum in cod. Parisino bibl. nat. lat. n. 1154 fol. 120^v; cf. N. A. IV p. 116) Vulgarius Athanasio misit ut Waldrammus monachus Sangallensis episcopo suo Salomoni Waldonis fratris mortem lugenti Fortunati et Boetii versus.

XIV 1 taliter robore fixus: in dieser (Kreuzes-) Form ans Holz geheftet. 2 cf. 26, 1.

II 3 post i. e. postea.

III 1 in ista veneranda figura (de a ablativi correpta cf. adn. ad 5, 5 et Traube, Karol. Dicht. p. 28 adn.).

IV 1 hoc signo i. e. cruce. 2 ferrugineum epitheton rerum inferarum.

XV 1 i. e. mirabili (cf. 18, 3, 1 et adn. ad carm. de s. Cass. 108, supra p. 184).

XVI.

EIUSDEM PYRAMIDA AD LEONEM IMPERATOREM.

L
 -VAV
 XEC
 HTI
 OV F
 MS E
 IHR
 NONI
 VN
 MC
 PR
A **V** **E**
 TIL
 RLO
 ICA
 AE
 C
C **O** **N** **G** **A** **V** **D** **E** **T** **M** **S** **M** **V** **S** **E** **T** **V** **N** **V** **S** **A** **R** **N** **O** **V** **V** **S** **O** **R** **T** **V** **S** **I** **N** **A** **R** **C**
 L
 V
 E
 S
 I
 N
 E
 R
 I
 G
 E
 N
 E
 N
 O
 N
 V
 L
 L
 O
 E
 S
 T
 B
 V
 E
 C
 T
 V
 S
 I
 N
 A
 R
 C
 E
 C
 C
 E
 T
 V
 I
 M
 A
 I
 O
 R
 S
 P
 E
 C
 I
 E
 S
 P
 L
 E
 N
 D
 E
 S
 C
 I
 S
 A
 B
 A
 S
 T
 R
O

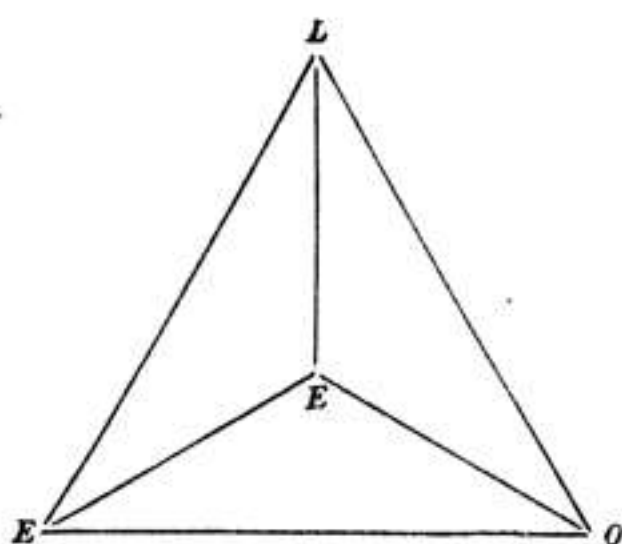
PYRAMIDĒ EXPOSITIO. Liquet orbem tripartitum unius imperii dominio unitum esse, instar cuius exempli formę huius habitudo videtur existere. Namque sex versibus heroicis subsistens senis et tricenis equis characteribus quisque versus disponitur; trium autem angulorum principatus ternis constat litteris nomen divi augusti designantes, quarum tribus novena capita linearum principium finemque sortiuntur. Quę dum sint tres, in gignendo ex se versus duplex ternarius reddit senarium; rursusque in fungendo vice litterarum triplicatus consideratur novenarius. Metiuntur interea heę, quae maiori situ occupantur, consona parilitate ita, ut directa equalitate tertius, secundus et primus versus respondeant pari supputatione superioris et inferi(ori)s textus, dicentes AVE
 10 CESAR LEO. Quota igitur numeratio a primo L usque ad duodenum V et inde ad septenum E exindeque usque ad novenum E et quota abhinc usque in calce: tota per ceteras lineas litterarum fit calculatio. Porro reliquorum trium versuum conexio uno fit elemento, id est U, quod sicut angularis vice trium litterarum fungitur, ex utraque parte equo discurrente numero. Denique nomen sanctę dominationis divi augusti, quod
 15 huic triangulę figurę inseparabiliter tribus lineis insertum est, id designat, quod sublimitas tanti imperatoris tripartitum orbem vi fortitudinis suique sapientię omnia domando penetret. Divinitus enim actum est, ut orbem tribus partibus subsistentem nomen tribus elementis constans sibi glorioso subderet imperio.

ALITER. Triangula figura in alias figuras non resolvitur nisi in se ipsa; in trina enim triangula dissipatur. Hęc enim figura princeps est latitudinis et nullis est principiis obnoxia. Sicut enim omnium numerorum unitas principium est, ita omnium figurarum triangula figura initium est; et sicut alii alii omnes numeri ex unitate procreantur et in unitatem resolvuntur, ita et omnes figurę superficiales ex triangula figura nascuntur et in triangulas figuras resolvuntur. Posito enim triangulo atque descripto
 25 si per tres angulos singulę rectę lineę stantes ponantur heęque tres inclinentur et ad unum medium punctum vertices iungant, fit pyramis. Quae cum triangula basi profecta sit, tribus triangulis latera concluditur, hoc modo: LEO. Si huic igitur triangulo per

XVI 4 designantes sic B 6 fort. duplex ternarius (numerus) 9 inferis B: corr. Duemmler
 13 angulares B: correxi 16 fort. vique 18 siui B 19 immo in se ipsam, ut codd. Boetii (cf. adn.)
 p. 92, 3 ed. Friedlein; sed cf. app. ad Boetii p. 92, 9 trina] immo tria 25 sic ex Friedleinii apparatu
 p. 105, 8 unus codex Bambergensis HI. IV. 14 (F, 3) saec. X; ceteri lineae rectae (vel recte) heęque B
 ut Boetii codd., ut vid., omnes 26 uasi B (a triang. b. Friedlein cum paucis codd.) 27 per latera
 Boetii codd. (cf. v. 30) concl. h. m.: sit abc triangulum Boetius

XVI 1 cf. Peiper ad Ekkehardi Walthar. v. 1. 4 divus hic et v. 14 maiestatis ergo vivus dicitur
 imperator. 5 quarum genitivus partitivus male positus: 'in welchen dreien neun Zeilenköpfe ihren
 Anfang bzw. ihr Ende nehmen'. 6 was die Erzeugung von Versen aus ihr betrifft, schafft die Dreizahlen
 (der Buchstaben) verdoppelt eine Sechszahl (von Versen). 7 q. m. s. o.: eae sc. lineae, quae a L pro-
 ficiscuntur. 9 p. s. s. e. i. t.: 'in gleichen Abständen von oben und unten'. 13 ex utraque parte:
 dextra sc. et sinistra. 19 cf. Boetii instit. arithm. p. 92, 1—9 ed. Friedlein: At vero triangula figura,
 cum eam quis ita diviserit, in alias figuras non resolvitur, nisi in se ipsam; in tria enim triangula
 dissipatur. Triangulus in tres triangulos divisus: (sequitur figura in textu Vulgarii p. 424 posita
 omissis litteris). Adeo haec figura princeps est latitudinis, ut ceterae omnes superficies in hanc resol-
 vantur, ipsa vero, quoniam nullis est principiis obnoxia neque ab alia latitudine sumpsit initium, in
 sese ipsa (sic codd. Friedleiniani praeter Monacensem 3517, in quo ipsam esse videtur, omnes) solvatur.
 21 cf. Boetium p. 16, 23 quare constat primam esse unitatem cunctorum, qui sunt in naturali disposi-
 tione, numerorum et eam rite totius quamvis prolixae genitricem pluralitatis agnoscere et p. 93, 3 sqq.
 22 cf. Boetium p. 104, 12 omnium formarum principium elementumque esse triangulum. 24 cf.
 Boetium p. 105, 7—19, cuius discrepantias in apparatu notavi, praeterquam quod exemplum litterarum
 abcd in LEOE mutavit laudator Leonis imperatoris.

tres angulos erigantur lineę et ad unum punctum convertantur quod est E, ita ut E punctum non sit in plano, sed pendens, illę scilicet lineę ad ipsum erectę verticem et quodammodo cacumen E facient et erit basis LEO unum triangulum, per latera vero

tria triangula: id est unum triangulum LEE, aliud vero (EEO), tertium vero OEL; quod subiecta formula clarius exprimitur. Hoc igitur advertendum, quod istud E medium illud sit, quod est in figura in medio octavum decimum.

(Laetus honor vitae celsa subvectus in arce;
Congaudet mundus laetus sub Caesare tanto.
Lucifer in caelo, Caesar novus ortus in aevo:
Ecce tui maior specie splendescis ab astro;
Equus terrigenę non ullo est summus et unus.
Lux hominum, patriae culmen, salve sine finę.)

XVII.

AD EUNDEM METRUM ANAPESTICUM ISOSYLLABUM.

<p>1. Hominum caput, inclyte cęsar,
Species superans genus omne,
Nitidissimus unus in arce,
Cui fit decus imperiale!</p> <p>2. Ratio petit ordoque poscit
Merito tibi promere laudes,
Tua carmina voce perita
Modulando sonare choraulas.</p> | <p>3. Etenim pius atque benignus
Premis efferat colla superbũm,
Animos relevasque proborum,
Moderaris et undique mundum.</p> <p>4. Memor unde mei, rogo, dive:
Equidem famulor tibi sponte,
Gravat horrida rebus egestas:
Miseresce, beata potestas!</p> |
|---|--|

XVIII.

METRUM ASCLEPIADEUM AD EUNDEM.

<p>1. Salve magne Leo, summa potentia
Romanumque decus clara prosapia;
Salve, nate deũm, Caesar, in ęona,
Antiquum columen, numen et aureum.</p> | <p>2. Felix imperium, quod metuas nihil,
Quod defit, cupias: hoc etiam nihil;
Solus divinitus cerneris unicus,
Dum nec dissimilis nec similisque fis.</p> |
|--|---|

30 qdammodo (i. e. quod ammodo) B 32 EEO addidi duce Boetio p. 105, 19 34 quod B
35 versus figuratos meo iudicio ordinavi, secutus W. Froehneri in Optatiano Porphyrio exemplum clarissimum
(krit. Anal. § 87, Philologus Suppl. VI p. 82) 37 fort. arvo

XVII praeter B habet codex C(asinensis 439) fol. 143, unde ed. domnus Amelli, spicil. Casin. I p. 407
(cf. Arch. XII p. 508, N.A. XXI p. 325. 792) isosyllabum (b ex u corr.) B 1, 1 capud inclite C
2 Specie C; sed cf. 6, 6 sqq. 2, 3 Tunc C 4 choraula C; sed cf. ydraulas 19, 9 3, 3 releuansque C
4, 2 spopondi C 3 sq. Grauet orrida rebus eiestas. Miserescebat tua potestas C

XVIII 1, 3 post Caesar distinxi coll. 25, 8 2, 2 deficit B: correxi

37 cf. 8, 2. 39 cf. 38, 14. 3, 1. 40 culmen i. e. columen; cf. 8, 4.

XVII 2, 4 cf. 19, 9; 16, 38. 4, 1 sqq. cf. 3, 19 sqq. 3 rebus metri causa pro rerum.

XVIII 2, 1 quod metuas nihil (et), quod (i. e. siquid) defit, cupias; neque vero quicquam defit.
3 divinitus — — — recte metitur 23, 10. 4 is qui tamquam sui generis est, aliis neque dissimilis neque
similis esse potest, cum res diversorum generum omnino non possint inter se comparari.

3. O sceptrum Thracium, missile fulmine
Quod bellans Asiam, ferrea pectora,
Europam domuit, stravit et Africam,
Totam barbaricam subdidit orbitam.
4. Laudes unde tibi canto, piissime,
Cordarumque sonis asclepiadeis
Te rerum dominum cœlitus intonans
Aeterno rutilo vivere concino.

XIX.

METRUM ADONIUM AD EUNDEM.

Dicite gentes	10 Molliter implens,
Undique laudes,	Alta refractim
Lingua perita	Omnia dicant:
Carmina docta;	Ut Leo cæsar
5 Musicus ordo	Magnus et unus
Coetus et omnis,	15 Sede coruscus,
Orpheus ipse	Divus honoris,
Organa quassans,	Numine felix
Linus ydraulas	Vivat in annos.

XX.

EIUSDEM DE DEO OMNIPOTENTE.

1. Rex erat unus in arce potens,
Magnus et inclytus imperio;
Omnia condidit eloquio,
Secula fecit et ingenio;
Illius aurea conditio.	3. Vidit et hoc super indoluit,
Carneus huc deus introiit:
Plasma sui lacrimans repetit,
Id quoque rursus ab hoste tulit;
Victor et ipse polos rediit.
2. Tum homo liber in arbitrio
.
Carus et ipse suo domino;
Quem gravis (heu dolor) invidia
Improba curvat ad imperia.	4. Post subit ecce redemptus homo,
Liber ut ante sub arbitrio,
Dans epinichia cum modulo:
'Rex' ait 'hic bonus est dominus,
Omnibus equus et ipse pius.
5. Hunc benedico, pavens veneror,
Diligo, supplico, confiteor,
Laudo, colo, voco, glorifico,
Sanctifico, precor et timeo,
Credo per omnia secla deum'.	

XIX 4 Carmine B: correxi

XX 2 unus versus intercidit, cum verbum desideretur neque possit dubitari, quin etiam Vulgarius more Prudentiano (cf. Traube vol. III p. 728. 816^a s. v. 'alcmānus'; N. A. XXII p. 755) strophas quinorum versuum fecerit 2, 3 dominio B 3, 3 repetiit B

3, 1 O sceptrum Thracium (i. e. Graecum), quod missili (cf. ad Hrotsv. Mar. v. 891) orbem triper- titum (cf. 16, 1 p. 423) sibi subiecit. 4, 3 cf. e. g. Verg. Aen. I 282; caelitus sc. institutum. 4 i. e. in aeterno splendore.

XIX 3 cf. ad 5, 5. 7 Orpheus trisyllabum (cf. Birt, 'sprach man avrum oder aurum?' mus. Rhen. LII suppl. p. 10 sqq.). 9 Linus hydraulas molliter implens aliunde vix notus; cf. Verg. ecl. 4, 55 sqq., Isid. or. III 15, 1. 11 'aller Tiefen Widerhall'. 16 cf. 31^b, 46.

XX 1, 3 i. e. Verbo. 3, 2 deus ἀπὸ κοινοῦ positum. 4, 2 cf. 20, 2, 1.

XXI.

DE THESIN ET YPOTHESIN.

Est fandi vertex, cui forma subest quoque duplex;
 Principium est prorsus vocis proposita causa.
 Hinc bifidus torrisque manat germanicus amnis:
 Horum alter faturque thesis generalia curans,
 5 Diducens ductum, exceptus septem periochis;
 Dicitur ipothesis, multo sed dispar, et alter,
 Qui quamquam similis natu, sed dispar in actu,
 Per varios ductus fert circum-herentia septem.
 Dedicat hic nam quadrifidus, quin abdicat omne,
 10 Ordine quadrato verum falsumque sequestrans:
 Scilicet aut ex bis iunctis hoc tramite veris
 Astruit, aut ex bis iunctis hoc tramite falsis;
 Aut ex veridico primum, post hinc quoque falso,
 Aut ex falsidico primum, post hinc quoque vero.
 15 Utpote, si sanus quisquam, mox tum 'valet' inquam;
 Et, si non sanus quisquam, mox 'non valet' inquam;
 Est aut si sanus quisquam, mox 'non valet' inquam;
 Aut si non sanus quisquam, mox tum 'valet' inquam.
 Clauditur his etenim normis verbosa loquella,
 20 Personis quæ fit certis causisque privatis.

XXII.

(DE SYLLOGISMIS DIALECTICÆ) IPOTHETICALI(TER).

Si sol est, et lux est; at sol est: igitur lux.
 Si non sol, non lux est; at lux est: igitur sol.
 Non est sol et non-lux; at sol est: igitur lux.
 Aut sol est aut lux; at sol est: non igitur lux.
 5 Aut sol est aut lux; at non est sol: igitur lux.
 Non est sol et lux; at sol est: non igitur lux.
 Non est sol et lux; at non sol est: igitur lux.

XXI De syllogismis dialecticæ (cf. ad 22 inscr.) et deinde, trium versuum spatio intermisso, iterum De thesin et Ypothesin inscribit B 5 exceptus B: correxi

XXII Ipotheticali inter lineas add. rubricator B; correxi et ex inscriptione carminis 21 supplevi 2 at scripsi: aut B

XXI cf. Augustin. rhetor. 5 sqq. (Rhet. lat. min. ed. Halm p. 139, 23 sqq.); conclusiones carm. 21 sq. saepe ineptae. 3 i. e. fraternus. 4 i. e. dicitur. 8 de septem circumstantiis hypotheseos cf. Augustini cap. 7. 9 dedicare: 'bejahren', abdicare: 'verneinen' (cf. C. Prantl, Gesch. der Logik im Abendlande I p. 581. 676); verum: 'positiv', falsum: 'negativ'.

XXIII.

AD ATENOLFUM PRINCIPEM BENEVENTANE URBIS.

	'Dic, Capuane, mihi, quali sub principe sistis?'	QUIDAM INTERROGAT
	'Tu prius ede, rogo, quis sis, qui talia queris'.	ALTER RESPONDET
	'Sum prorsus ratione vicens numerumque recensens'.	ALTER
	'Angelus atque deus pariterque homo dicitur istud;	INVECTIO
5	Impar et ambiguus finis, necnon minus equus.	
	Non igitur, quodcumque subest generi, simile id fit;	
	Finis ob hoc dubius, quoniam discretio nulla'.	
	'Attamen est princeps Atenolfus ad astra refusus,	LAUS
	Sollemnis princeps sollemni nomine fulgens	
10	Præsago quodam fausto divinitus acto,	
	Ut corpus virtus, nomen quoque vis animaret.	
	Ecce etenim Atenolfus (ternis) terque figuris	
	Nomine dum constet, fiat si forte reflexim	
	Octava et prima ac sexta et terna atque secunda	
15	Ebdad et quinta nec non quarta atque suprema,	
	Auditur verbis equis legiturque 'valet fons'.	
	Hinc iterum octava et prima ac sexta atque triade	
	Postque secunda conexa ad quintam tramite recto	
	Auditur verbis equis legiturque 'valeto'.	
20	Ecce 'valeto' suis dicit, qui sorte valet fons;	
	Fons Atenolfus enim est magnus dulcissimus amnis,	
	Quo terris haustu non ullus dulcior alter'.	

XXIV.

Apocatasticus dicitur uno loco consistens. Manifestum enim planetas tum preire solem, tum retrogradas, tum stationarias. Hinc est quod mathematici Saturnum apocatasticum dicunt id est tardum vel gravem. Unde Nembroth antiquissimus astrologus approbat Saturnum stare in uno signo XXX annos; qui complent in summa CCCLX annos. Martianus autem doctissimus de pentadis numero inter cetera ita: 'Pentas

XXIII 3 cf. Verg. Georg. IV 436 4 Alter in B praescriptum est ut v. 3, et v. 6 NVECTIO (sic): correxi et v. 6 distinxi; cf. adn. 12 post atenolfum trium fere litt. spatium reliquit B: ternis (sed minus probabiliter ante atenolfum) add. Duemmler 15 et Duemmler: ÷ (i. e. est) B 17 tridade B: correxi (a Lango-bardica aperitur)

XXIV caput negligenter scriptum atque etiam graviter corruptum fere reliqui ut traditur in cod. B 2 ret/ogradas B (eras. h) satur///num B 3 graue B

XXIII 3 sqq. 'Rationalis sum.' "At ambigua haec est definitio, cum rationali generi plures subsint species: deus, angelus, homo; ut autem species inter se distineantur, generis notioni addas oportet aliquam discretionem. Neque igitur omnia, quae eidem generi (rationali sc.) subsunt, inter se sunt similia; velut si hominem dicere vis, definitio 'rationalis' erit ambigua, nisi discretionem addas 'rationalis mortalis sum'. — Nescio an Vulgarius sequatur Boetii in Porphyrium commentarium III (Migne 64, 103^a): Sub animali autem rationale atque irrationale; sub rationali deus et homo: nam si rationali mortale subieceris, hominem constitues; si immortale, deum. 8 attamen Atenolfus homo est divina maiestate non multum inferior. 10 nomine, quod (ei) divinitus actum (i. e. datum) est per faustum quoddam praesagium. 12 sqq. cf. carm. 26 anagramma Gregorius — Orgigerus.

XXIV 3 Nembroth astrologi scriptoris memoriam nullam in opusculis astrologicis extare videri me certiore fecit W. Kroll. 5 Martianus Capella VII 735 ed. Eyssenhardt p. 260, 11—15 (apocatasticus, v. l. apocatasticus).

apocatasticus dicitur, quia sive cum aliis imparibus sive cum suo genere sociatus se semper ostendit. Nam quinque per quinque, habes viginti quinque; et quinquies terni, XV; et quinquies septem, tricies quinquies'. Ecce qui est apocatasticus scilicet uno loco consistens; utpote Saturnus, qui ob tarditatem sui cursus apocatasticus id est
 10 uno loco consistens dicitur.

Climacterica sunt incerta rerum profugia. Nam cum mathematici intellecturarum motum geniturarum hominum computant, quicquid extra XXX partes signi occurrerit, illud spatium quo sol de uno signo exiens in aliud transit, climactericum vocant id est incertum rei profugium. Scribiturque per l in prima syllaba. Hęc Nembroth
 15 examinatis . . . Annus tuus ex diametro sumptus est. Diameter iuxta litteram dicitur medietas mensurę id est sperę; nam metron mensura. Unde penthas numerus diameter dicitur, quia decadis perfectio circulusque eius huius hemispherio edisecatur. Proprie vero quare hic positum sit et quem sensum habeat talis oratio, non ex diametro, sed ex diametro rectius profertur. Diademetrum enim est medietas sperę, linea videlicet illa,
 20 que speram secat per medium. Haec enim omnia mechanice per trimatus. Mathematici itaque genesim omnium perscrutantes cudebant omnia conrotundata ut ionum in circulo anni herere. Ibique per medium diademetrum et ibi circumquaque captari fortune favum asserentes orbem rotare utpote molam et in medio esse cespitem et in cespite favum mellis (quia ubicumque dulce, in prope est acidum); formantes etiam genesim nascentium
 25 tium per duodecim signa iuxta varias qualitates boni malique fortunii.

XXV.

AD IOHANNEM LEVITAM.

I nter sacratos caelesti iure ierarchos
 O rdine conspicuo rutilas, levita Iohannes.
 H ausisti factum, geminans de nomine factum,
 A lto presagio scitus, quis sorte futurus.
 5 N us etenim nictans pollet tibi mentis in arce,
 N omen principium resonet charismatis utrum —
 E loim veretur — positum spectabile doctum,
 S alve quocirca felix, mi gnosie, perpes.

DIGESTIO SERMONUM. Iera: divinum; inde 'ierarchia' sacer principatus vel divinus,
 10 vel 'hierax' dicitur sacer. Hausisti: 'haus' graece profundum: hinc 'hausit'; et est poli-

9 tartitatem B 11 profugia sic B; cf. adn. intellecturarum sic B fort. per l 15 defectum
 statui ante initium responsi apotelesmatici Diametris B (compendium falso solutum) medietas B 17 henus-
 pherio B edisecatus (sic) B; cf. Martianum Capellam p. 260, 20 (edisecatur cod. Bambergensis) 19 pro-
 fertur ., Diademetrum (demet in ras.) B 21 ionum (ex nonum?) B

XXV 3 factum semel fort. corruptum; at geminans de nomine factum id esse videtur, quod vulgo (cf. C. Weyman, histor. Jahrbuch der Goerresgesellschaft XV p. 96; v. supra p. 265 adn.) dicunt illi. nomine et merito; cf. adn. 8 immo gnesie; cf. in digestionem sermonum v. 14 germanissimum

11 glossae cod. Casin. 439 et cod. Vatic. 3321 (ed. Goetz, C. Gl. L. IV p. 34, 59) climacterica naturae rei incerta profugia vel auxilia (= Liber Glossarum vol. V p. 180, 2). 17 Martian. Cap. l. l. (p. 260, 18—20).

XXV 3 cf. Isidori orig. VII 9, 12 (vol. III p. 336 ed. Arev.) Iohannes quodam vaticinio (cf. v. 4) ex merito nomen accepit; interpretatur enim 'in quo est gratia' vel 'domini gratia'; cf. v. 6. 5 cf. 2 v. 10; nus pollet vigilans, num nomen (tibi) positum ('beigelegt') spectabile (et) doctum resonet principium charismatis (i. e. deum): deum (enim) veretur (nus). 7 Eloim i. e. deum, hebraice. 10 cf. gl. cod. Cas. 439 (vol. IV p. 85, 11) haus profundus.

phemus sermo: modo accipit, modo vidit, modo audivit, plura significat. 'Nus' dicitur superficies mentis. Nictans .i. vigilans. Pollet .i. crescit. Gnosie: 'gnosius' græcus sermo est et nullo modo exprimi latine potest iuxta litteram, significat quoque plus quam dilectum et germanissimum et cetera.

XXVI.

AD GREGORIUM CONSULEM.

ORamus, deus, imperium cui est animarum,	: ÒR
GIgnendo causas nutris, disponis et ornas,	: G I :
GErmine vivifico consul tibi vivat ut iste,	: G Ë R :
USque tibi iunctus laudet per secula secli.	: U S :

5 INTERPETATIO SERMONUM. 'Orgia' dicuntur omnia sacra; hinc 'Orgigerus', hoc est 'omnia sacra gerens'; quod enim Latini ceremoniam, Greci orgiam dicunt.

XXVII.

Si verum-simile ut verum, qui iure necesse
Hoc, quando verum-simile, inde probabile, quondam?

SERMONUM INTERPETATIO. Si: coniunctio negativa, .i. 'non'. Ut: pro 'uti'. Qui: pro 'quomodo'. Necesse: inevitabile. Quando: pro 'quia'. Quondam: pro 'semper'.

XXVIII.

AD GREGORIUM MAGISTRUM MILITUM.

Omnipotens rerum factor, bonitatis et auctor,
Gregorii vitam, petimus, quo consulis amples,
Illustres, purges, pietate fovendo reformes,
Quatinus exemptus maculis post vincula carnis
Coniunctus superis reddat tibi debita laudis.
Presta, summe deus, qui vivis in omnia sæcla!

XXIX.

SERMONES INTERPETATI. 'Quis' pro 'qualis' et pro 'quantus' invenitur; 'qualis' vero et 'quantus' non pro 'quis'. Et † meonmiter fit interrogatio: Quid sit vel quid est

12 Nictans .i. vigilans. Pollet .i. crescit sic B; cf. 29, 4

XXVI 4 tui B: correxi coll. 28, 5

XXVII 1 ut scripsi secundum interpretationem: aut B

XXIX 2 latet fort. ter (ter enim interrogatur: per Quid, per Quale, per Quomodo) vel termin-

XXVI 1 cf. 14, 1, 2; cui est hiatus legitimus. 5 cf. 23, 12 sqq.

XXVII Non(ne) verisimile (est) (sic)ut verum, (eodem modo), quomodo semper iure est inevitabile, hoc, quod verisimile est, ideo probabile esse? — Acumen obscurum; nescio an ludat in duplici probabilis notione: 1) = verisimile 2) = laudabile.

Vulgarius? Animal. Quale sit? Rationalis vel stultus vel rusticus vel calvus. Quomodo se habet? Aut sedet aut leget, et cetera.

XXX.

CAPER DE DIFFERENTIA CALCIS. 'Cals' per 's' de calce unde fit maceria, 'calx' per 'x' de compedibus; uterque feminini generis. Inde 'calcar' neutri, a calcaneo; inde et 'calces' feminini. Hinc et 'callis' via masculini generis a calce pedis dicitur, et 'calceus' masculini, et 'calcearium' et 'calceamentum' neutri, et 'caliga' femininum. Preter hæc
5 unum est aptoton, quod est 'in calce' .i. in fine.

10 EUĠ. His dictis gallum milvum rapuisse ferebant
Cornice sub quercu gesticulante diu.
Cattus enim ructus refluens de sorice pingui
Reliquias musca roserat ardalio.
Precipitem at cattus mensam libamine plenam
Calce ferit tumida, sternit ad hima sacra.

PETRONIUS ARBITER. Iam alumna creperam Gręculis calcem impingere norit.
Creperam .i. dubiam; unde 'crepusculum'.

XXXI.

SPECIES COMICE.

XXXI^A [ANACREUN-
TICUM COLOPHON]

1. Anacreunti carmine

Telam libet contexere,
Pedem pedi lentiscere
Et tramitem transducere.

2. Sunt sæcla preclarissima,
Sunt prata vernantissima,
Formosa gaudent omnia,
Sunt grata nostri moenia.

3. Letentur ergo somata
Et rideant precordia,
Amor petens finitima
Sint cuncta vitulantia.

4 leget sic B; cf. 25, 12

XXX 1 Cap sic B; cf. quae de toto hoc Flavii Capri grammatici fragmento dixi in *Herma* vol. XXXIII p. 506 sqq. et in praef. p. 409 3 calce scripsi: calle B 5 aptoton/ton B: corr. Duemmler 9 Reliquias B 11 hima B 13 .i. sic B

XXXI^A Anacreuticum colophon, quod scholio Franca manu scripto recte explicatur, hoc carmen non est; notam ad carmen deperditum pertinentem huc rettulisse videtur librarius, quod poeta Anacreunti carmine telam pertexuit. Poetam dixi, non Vulgarium, a cuius more prosodia liberior (aquila 13, 1. 17, 2, iecora 16, 1, invidia 12, 4, luscioia 6, 1. 14, 4. 16, 3, merula 5, 3, similia 7, 1, ulula 18, 1, vada 12, 2, vitulantia 3, 4) aliena est, nec tam saepe ille participiis coniungendis (3, 3. 5, 1. 3. 6, 2) peccare solet; cf. ad 19, 2. Pes quartus semper purus iambus, secundus plerumque (praeter 5, 4. 10, 2. 3. 4. 19, 4; 9, 1 materna — — — metiri licet, cf. ad 5, 5; 18, 3 corruptus est).

Glossae marginales truncatae a bibliopecto; Franca manu scriptas uncis stantibus saepsi. XXXI^A. [Hoc metrum rec(i)pit primo loco an(a)pestum, dein duos iampos et semipedem. Anapestus consta(t) ex duabus brevibus et longa.] 3, 1 [Soma corpus, e(t) (sic ego: e| B, est Duemmler) ab eo asomatum (.i. incor)poreum.] 4 gau(dentia) (gau| B; gaudentia repetivit manus Franca).

XXX 9 cf. Goetz, *Thes. gloss. emendat. I* (C. Gl. L. VI) p. 91^a s. v. ardalio.

XXXI^A 1, 3 'Versfuss an Versfuss kleben'.

<p>4. Phoebus rotat per tempora
Torquens polorum lumina,
Somnum susurrant flumina,
Aves canunt et dulcia.</p> <p>5. Turtur prior dans oscina,
Rauce sonat post ardea;
Sistema miscens merula,
Olos implet croemata.</p> <p>6. Myrto sedens lusciola
'Vos cara' dicens 'pignora,
Audite matris famina,
Dum lustrat ether sidera.</p> <p>7. Cantans mei similia,
Canora prolis germina,
Cantu deo dignissima
Tractim refrange guttura.</p> <p>8. Tu namque plebs letissima,
Tantum dei tu psalteria,
Divina cantans cantica
Per blanda cordis viscera.</p> <p>9. Materna iam nunc formula
Ut rostra vincas plumea,
Futura vocis organa
Contempera citissima'.</p> <p>10. Hoc dixit, et mox iubila
Secuntur subtilissima;
Melum fit voce vindula
Soporans mentis intima.</p> <p>11. Densantur hinc spectacula,
Accurrit omnis bestia,
Leena, linx et dammula,
Caudata stans vulpecula.</p> | <p>12. Pisces relinquunt aequora
Et vada sunt retrograda;
Pulsando Codrus ilia
Praegnas adest invidia,</p> <p>13. Auro sedet rex aquila,
Circum cohors per agmina,
Gemmata pavo tergora,
Cornix subest et garrula.</p> <p>14. Corvina quin centuria,
Ardet phalans et milvea;
De marte tractant omina,
Vincatur ut lusciola.</p> <p>15. Palumbes at iuvenula
Praesumit e victoria;
Gallus prior cum merula
Disrupta plangunt ilia;</p> <p>16. Cicadis inflans iecora
Campo crepat misellula:
Palmam tenet lusciola
Versus trahens per sibila.</p> <p>17. Turbata gens tum rostre,
Exsanguis hinc et aquila;
Frigescit, in precordia
Virtusque cedit ossea.</p> <p>18. Preco fugę fit ulula
Urgens gradi per abdita,
Pudore mens ne conscia
Poenas luat per secula.</p> <p>19. Tunc versa castra plumea
Sparsim legunt aumatia
Aureque fissa flamina,
Petuntur tecta silvea.</p> |
|---|---|

XXXI^B SAPHICUM ADONIUM

Accidit, ut, dum
Hęc gererentur,
Orbita lustris
Et theatralis
5 Circulus orbis

Curreret annus.
Pergitur illo
Gente refusa,
Pervia trita
10 Undique calle

5, 4 olor B^a (manus antiqua); croemata in 'vocibus animantium' ceteroquin non occurrunt 9, 4 citissima
(t ex u m. 1) B 10, 1 Hoc sic B 2 seq^t (i. e. sequitur) B: correxi 3 fort. tinnula 14, 1 phalans sic B
15, 3 galus B 17, 2 et ss. B 18, 3 pudorē B: correxi 19, 1 pumea in plimeia corr. B: corr. Duemmler

4, 2 i. e. stellas. 5, 1 cf. 31^b, 49. 6, 1 lusciola (cf. 14, 4. 16, 3) pro lusciniola scriptum est in
Varronis codice Florentino (de lingua latina V 76 p. 32, 5 Sp.³), olim Casinensi (cf. L. Spengel, Münch.
Abhdlg. I Cl. VII 2 p. 434). 12, 3 Verg. ecl. 7, 26. 13, 1 i. e. solio aureo. 14, 3 i. e. inaugurantur certamen.
15, 1 'rechnet auf den Sieg'. 4 cf. Verg. ecl. 7, 26. 16, 1 poeta deceptus Vergiliano versu (ecl. 2, 13 vel
Georg. III 328) cicadam putat avem esse. 19, 2 aumatium a Fulgentio (ed. Helm p. 126, 9) sumptum esse
recte monet Haupt opusc. III p. 590; Fulgentium autem a Vulgario lectum esse aliunde non constat.

XXXI^B in distinguendo hic saepius solito recessi a Duemmlero. 9 'indem der staubige Pfad,
von allen Seiten besucht, ausgetreten wird'.

	Pulverulenta.		Vaste resultant.
	Plasmata lēta,	45	Tum lupus agnum
	Ventus et aura		Lētus honoris
	Cantilenosa,		Portat in ulnis,
15	Claraque celsa.		Mella dat ursus,
	Stant famulanda		Oscina capus,
	Debita iuxta	50	Vina Falernus,
	Sorte parentis		Silvius aprum,
	Quisque facescens		Aquila caprum,
20	Quid famulari:		Holera tusa
	Unde ministrat		Galbana fracta
	Martius iras,	55	Atque sub ora
	Zephirus herbas,		Aurea cena.
	Fulminat auster;		Karolus altus
25	Hirtus erinis		Ut leo frendens,
	Pungit et artus.		Grandia colla
	Intrat Abyssus	60	Sub pede calcans,
	Sordida purgans,		Franco superbus,
	Pocula prestans;		Ense coruscus
30	Umbrifer atque		Aestuat armis,
	Fumat et Orcus,		Spicula limans,
	Sibilat ydra,	65	Proelia clamans.
	Ulula plangit.		His quoque gestis
	Arguta vulpes		Seneca signat,
35	Improbe gannit,		Cantat Apollo,
	Rudit asellus,		Saltat iena,
	Garrit agrinus	70	Cato fabellas
	Bosque remugit.		Mente serena
	Omne per omnes		Dictat et ornat,
40	Stat genuinum.		Cicero magnus
	It fragor astris,		Organa quassans
	Pertonat aula,	75	Haec rhetorizat.
	Gaudia festę		

XXXI^B 13 Ventus (nt in ras.) B 24 utrum auster (sic Duemmler) an aestus B voluerit, ambigo;
 cf. tab. II 25 erinis sic B, cf. tab.; fort. echinus (i. e. ericius, ut Duemmler volebat versu hypermetro)
 29 post prestans dist. B 31 ortus B: corr. Bloch (cf. N. A. XXII p. 180 col. 4 v. 48 montibus ortus
 advenit Orcus in Leonis episcopi Vercellensis concilio bestiarum; videntur Itali saec. X Abyssum et Orcum
 pro daemonibus formae ferinae habuisse) 44 vastę B (ex praecedenti festę): corr. Duemmler 48 [dat B
 56 cena (a ex u corr.) B 65 versus singularis in B; ceteroquin bini iunguntur

16 i. e. famulabunda. 17 i. e. secundum officium, more maiorum. 22 i. e. Mars? 32 ydra
 Lernaean, infernalis belua (?); de vocibus serpentis, vulpis, asini, bovis v. Sueton. p. 247 sqq. ed. Reifferscheid.
 37 cf. Bloch, N. A. XXII p. 132 col. 7 v. 8 sq. 39 'alles geht bei allen aufrichtig zu'.
 46 'froh der Ehre', quod sc. sibi liceat agnum ulnis ferre. 49 cf. 31^a, 5, 1. 57 sqq. non intellego;
 Karolum dicere videtur Magnum, cuius historia iam exeunte saec. IX in fabulas abire coepit. 67 Senecae
 mentio num. cum tragoediis a Vulgario lectis cohaereat, nescio. 69 i. e. hyaena. 70 Cato fabellas
 dictans vide num sit dictorum moralium poeta, quem novit Vulgarius (cf. p. 408³).

XXXII.

METRUM PARHEMIACUM TRAGICUM.

1. O tristia sæcla priora,
Quę vos docuere sepulcra
Animisque parando nociva
Belli fabricare pericla?
2. Heu quis prior ille piator,
Qui cusor in arte fabrina
Variavit in igne figuras,
Cudens gladii male formas?
3. Quis denique Martia primus,
Arcus volucresque sagittas
Ignivit et edidit iras,
Mortes stabilivit amaras?
4. Qui spicula cudit in usus,
Conflavit in incude funus;
Lamne tenuavit et ictus,
Ventrīs vacuaret ut haustus.
5. Docuit quoque cuspide mortem,
Qui duxit in ordine martem;
Amiserat et quia mentem,
Umbre tenere tumentem.

XXXIII.

IN LAUDEM FILII DEI.

1. Laudes pange deo, redempta lingua,
Qui coram seraphim tremunt beati,
Laudantes Sabaoth deum tonantem.
2. Lauda glorificans patrem potentem
Et Christum genitum polos regentem
Cum sancto iuge spiritu manentem.
3. Hic prorsus deus omnium patrator,
Hic sanctus dominus patrum sacrator,
Qui custos anime est beatus auctor;
4. Hic solus bonus, æquus et benignus,
Clemens ac pius arbiter supernus,
Mentis principium, refusa virtus,
5. Infectum hominem dolens ab angue
Ne servum male perderet subactum,
Campum concreditur potens in armis.
6. Senis pugnat homo deusque lustris.
Miratur legio chorusque celebs,
Pro servo dominum pati stupentes.

XXXII strophas distinxi 1, 1 sæcla B 3, 4 Morte B: correxi 4, 1 contudit B: corr. Duemmler
3 Tamne B: correxi
XXXIII strophas distinxi 1, 2 Quo Duemmler beata B: corr. Duemmler 4, 1 benignus (nig in
ras.) B 5, 2 Me B: correxi

XXXII 1, 2 'quid vos docuit sepulcra et vitæ nocentia pericula belli parando fabricari?' 3, 1 i. e.
arma. 4, 4 i. e. ut animam de corpore expelleret.

XXXIII cf. carm. 20. 4 cf. 20, 4, 4. 6, 1 cf. Luc. ev. 3, 23. 2 cf. Matth. 22, 30.

7. At hostem superans ligansque verbo
Victor celsa redit sedens in astra
Regum subsidium satorque regum.
8. Cui semper decus et honor † sit per omnis,
Virtus, imperium, salus perennis;
Sit perpes iubilum manens per evum.

XXXIV.

USQUE IN QUIBUS LOCIS ANTE DILUVIUM VENERINT. Posteritas filiorum Ade ante diluvium totam Asiam lustrans eo tenus usque in Thraciam Europæque partis dicitur pervenisse. Testatur hoc fastus annalius asserens tempore diluvii iam Athenas conditas ibique Minervam coli et Cecropem dominari; cuius rei etiam Augustinus in libro civitatum
5 memor reminiscitur. Fertur etiam Damascus a Cain iam edificata, quæ 'fluens sanguinem' interpretatur, ibique fratrem occidisse unde poeta 'fraterno primi maduerunt sanguine muri'. Si enim Adam eliminatus a paradiso usque Cariatharbe, quæ et Hebron dicitur, potuit transcurrere triginta miliaris ab Hierusalem, ubi medius fertur mundus, potuit eius procreatio multo longius circum sese effundere. Insulas tamen non impleverunt
10 neque optinuerunt, quia procreatio Gomer filii Iaphet filii Noe iuxta linguam et domum et sui familias primum insulas orbis coluit.

[hoc Lucanus
de Roma dicit]

XXXV.

SERMONUM INTERPRETATIO. 'Glisco gliscis' id est vigilo; dicitur autem a bestiola quadam quæ est glis; sicut est et 'congruum' a grue, et multa alia. Dicunt enim quod glis dormiat quodam tempore et postea vigilet duplum; unde 'glisco' vigilo sonat. Grues autem ordinate volant, unde et 'congruum' dicimus hoc est ordinate.
5 'Torrens' dicitur rivulus, qui quadam celeritate ab edito concite erumpens ima replere maturat. Hinc metaphoricè 'torrens torrentior torrentissimus' dicitur orator, qui [copiam] facultatem fandi prestantissimam superque effluentem diffusim habet; hinc Iuvenalis ait 'torrentior Iseo' id est eloquentior veloci emissionem argumentacionis. Unde quod dicitur 'torrens spiritus', additur similitudo 'tamquam'; id est vehemens et concitus

8, 1 doxologia hypermetra ut saepe, librarii culpa (fort. per delendum)

XXXIV 2 partis sic B 3 annalius sic B 6 glossam a Vulgario ipso scribi non potuisse dixi
praef. p. 407⁸

XXXV 2 quædam B est (ante et) fort. delendum (sicut et congruum a grue, sc. dicitur) 7 copiam
delevi; vocem synonymam posuerat librarius, sed errorem statim animadversum addita recta lectione emendavit

XXXIV 3 Hieronymi sc. chronicon ad annos Abrahami 468. 495 (ed. A. Schoene vol. II p. 27).
4 de civ. dei XVIII 9 (2ed. Dombart vol. II p. 266; cf. cap. 8 extr.). 5 cf. Hieron. onom. 2 ed. Lagarde,
p. 5, 6 Damascus: sanguinis potus. 6 Lucan. I 95. 7 cf. Iosue 14, 13—15 (De-Vit, onom. I p. 52^b
s. v. Adam § 7 sq.). 10 cf. genes. 10, 5.

XXXV 1 Servius ad Aen. XII 9 (vol. II p. 576, 17 ed. Thilo) gliscit: crescit, unde et glires dicti
sunt, quos pingues efficit somnus. 2 Festus Pauli p. 28, 17 ed. Thewreuk de Ponor congruere
dictum est a gruibus, quæ non fere segregantur, sive cum volant sive cum pascuntur (cf. p. 69, 4).
5 vulgo aliter secundum Festum p. 532, 29. 6 torrens oratio e. g. Quintilianus inst. orat. III 8, 60.
8 Iuvenalis 3, 74. 9 de spiritu sancto die pentecostes emissio agitur; cf. act. apost. 2, 2 sq. tamquam
advenientis spiritus vehementis, ... seditque super singulos eorum.

10 veluti celerrime sese ingessit et torruit sedens super eos. Inde est quod 'lapides
torrentes' Stephano leguntur extitisse; torrentes videlicet, qui cum summa immissione
missiles erant et torridi; torrere enim immittere plerumque dicitur, ut Virgilius 'torrere
parant flammis'.

'Labor laberis' longa 'la-'; 'lavor lavis' brevis 'la-'. Unde 'Ihesu, lavantes
15 respice'.

Antestes, non antistes, quia regulariter non corrumpitur.

11 qui | *B: fort. quia* 14 labor labaris brevis la *B¹* 16 sic *B*; post corrumpitur „. add. m. 1
E „., quae vero in margine huc pertinebant, eorum nunc nihil extat nisi | est observandum „.

11 non inveni. 12 *Verg. Aen. I 179.* 15 *U. Chevalier, repertor. hymnolog. n. 9557* Iesu labentes
respice (*corrigere labantes, ut secunda sede iambus legatur*). 16 antistes probatur auctoritate non minus
bonorum codicum quam grammaticorum (*Ritschl, opusc. II p. 559; Brambach, Neugestaltung der lat.*
Orthogr. p. 180); in hoc codice 2, 6 antistes (*quod correxi*), *Duemmleri p. 122 antestite.*

XXXVI.

RECTORTERRARVMREERVMMMENTISMODERATOR
 EEDEMCAVSECELEBR^ESRVTILANTSIMVLAEE
 CoC^TVS^DDIVINISSAN^CTVS^QVODICITABA^CV^C
 TAN^TORVMNVTVC^RIS^TVSHAECOMNIAPAT^RAT^T
 ODIS^OORBISOVATREN^OVATAMICANSET^ORIG^O
 RESPO^RROSOLLERSG^RATISIVREPE/^REQVOR^R
 TRANSI^TNVSSEM//I^TISLE/ITVRE^TINSTA^T
 EDATCEL^ESTESLAVD^ESMENSCANT^ETETAPT^E
 REGNORVM^REGIREFE^RENSREGNA^REFATETV^R
 REPLENDOG^RATISKA^RISMATÆGR^RATIÆ//R
 ARBITERV^TMAGNVSS^ACRATSV^AFACTABEAT^A
 REXERGOCELO^RVMFO^RTISVER^RVSETAVCTO^R
 VNVSHICDOMIN^VSVI^VVSLA^VSINCLITARIT^V
 MAIESTASSVRSV^MSEM^PERMIRABILECAELV^M
 REDDITLAETALES^RERV^RIVOSSACERIMBER^R
 ETPRESTATVERNAL^EEM^EERSOVIVEREFLO^RAE^E
 RECTORTERRARVMREERVMMMENTISMODERATOR
 VITAMCONFORMANSV^VLVERITESCITABORT^V
 MATERIEICOMPAGE^MMEM^BBRISQVEFLVENTE^M
 MOLISNATVREQVIM^EMORM^MVLCESSITETORVM^M
 ESTIGITVRGERM^ENR^ECAL^EENSENIXASVBAX^E
 NEVISORANOCEN^STE^NERV^MNATVFERATOMEN^N
 TVDEVSESCVL^TVIVS^TVSFORT^TISQVESABAO^T
 IMPLORAMVS^IAMDOM^INVMSOLITOMISERER^I
 SERGIVSV^TSANVS^SSO^SPESLETO^SVEATANNOS^S
 MAIORSIT^MMAGNISET^MMAXIMVSAL^MIFICORVM^M
 OVIRTVS^OCCVRRATH^ONOSDECVS^OOCIVSEVO^O
 DVCAGED^DANVMENLAV^DISCELORESI^DEILLVD^D
 EXVLT^ENTETPRIMOR^ESSTENTQVEQVE^EBEATE^E
 ROB^VRROMANVMNVPE^RRIMVSVNDIQVE^RRIGOR^R
 ARC^ANVMMVNDIPVGN^AXHORRENSSVPER^AARMA^A
 TOT^TVSHVCFAVEATCE^TVSLVCISDECVSAST^ET^T
 OORTVSIAMPHEBVSS^OLITORVTILESCATE^OO
 RECTORTERRARVMREERVMMMENTISMODERATOR

Rector terrarum, rerum, mentis moderator,
 Eedem cause celebres rutilant simul aee
 Coctus divinis sanctus quo dicit Abacuc
 Tantorum nutu Cristus haec omnia patrat.
 5 Odis orbis ovat, renovata micans et origo,
 Res porro sollers gratis † iure per equor.
 Transit nus † semitis lenitur et instat,
 Edat celestes laudes mens, cantet et apte;
 Regnorum regi referens regnare fatetur,
 10 Replendo gratis † karismatē gratiē r,
 Arbiter ut magnus sacrat sua facta beata.
 Rex ergo celorum fortis, verus et auctor,
 Unus hic dominus vivus. Laus inclita ritu
 Maiestas sursum semper! Mirabile caelum
 15 Reddit laetales rerum rivos, sacer imber
 Et prestat vernale emerso vivere florae.
 Rector terrarum, rerum, mentis moderator
 Vitam conformans vulve rite scit ab ortu
 Materiei compagem membrisque fluentem
 20 Molis nature † qui memor mulcessit et orum
 Est igitur germen recalens enixa sub axe,
 Ne vis ora nocens tenerum natu ferat omen.
 Tu deus es cultu iustus fortisque Sabaot.
 Imploramus iam dominum solito misereri,
 25 Sergius ut sanus sospes letos veat annos,
 Maior sit magnis et maximus almificorum.
 O, virtus occurrat, honos, decus oocius evo!
 Duc, age, da numen laudis celo reside illud,
 Exultent et primores, stent queque beate:
 30 Robur Romanum, nuperrimus undique rigor,
 Arcanum mundi, pugnax, horrens super arma;
 Totus huc faveat cetus lucis, decus astet;
 Oortus iam Phebus solito rutescat eoo,
 Rector terrarum, rerum, mentis moderator.

XXXVI transscripsi omnibus coniecturis abstinens, cum certi quicquam in his metricis ineptiis constitui posse paene desperem; eadem de causa malui aliquot versus omnino nulla distinguere interpunctione quam falsa 3 dicit (c ex corr.) B 6 iurepe/r (eras. r) B; fort. ivere per 7 sem//itis (eras. it) le/itur (n a tineis corrosa) B; fort. sese mitis 10 karismatē gratiē ///r (eras. e/vr) B; fort. karismate gratia detur (cf. adn. ad 17, 4, 3) 12 fort. aet auctor 18 vlvverite (er ex corr.) B 20 fort. natureque 26 magnis (a ex g corr.) B 27 o oocius mavult Duemmler

XXXVI 3 Dan. 14, 32 sqq. 4 haec omnia, quae tanta sunt (?). 7 νοῦς = mens (v. 8). 16 cf. 5, 5. 19 natura enixa est germen recalens (?). 24 ut solito misereatur et Sergius . . . 27 i. e. celeriter in aevum. 28 caelo reside i. e. de caelo stabili (nam caelum stabile Boetiana elocutio est). 32 i. e. omnes angeli.

XXXVII.

I.

S O L O T V N V T V N A T I S E D I C E R I S V N V **S**
A V E R O D I V O F A C T U S M I R A B I L I S A C T V
L V X E O I P Y R N E E R O N I L L A B E R I S O R B E M
V N V S N E P R I M V S V T **P** A S S V S I V R E D I A D E M
E L V C E S M V N D O L A M **P** A S F V L G O R E N I T E N T E
S E R G I V S E F A T O N O M E N C V I S O R T E F A T E T V R
E M I X T I S S E N S V / E L E M E N T I S G A V D I A T E R R E
R E S T A T N A M T E T R A S S O C I A T A D I A D E S O N E T V R
G E P E N T A S Q V E T R I A S P R I M A S E X A S Q V E C O N E X V
I N T E R R I S R I S V M P E R T E S P L E N D E S C E R E S A C R V M

II.

Solo tu nutu natis e diceris unus
 A vero divo factus mirabilis actu;
 Lux eoi pyr necron illaberis orbem
 Unus ne primus tu passus iure diadem
 5 Eluces mundo lampas fulgore nitente,
 'Sergius' e fato nomen cui sorte fatetur
 E mixtis sensus elementis 'gaudia terre'.
 Restat nam, tetras sociata diade sonetur
 'Ge', pentasque trias primas exasque conexu
 10 In terris risum per te splendescere sacrum.

Denique quia instar organici psalterii formula haec versuum paret, quod in modum
 delte littere est, Δ ad hoc innuit, quia par erat, ut divus divinis mulceretur laudibus.
 Nam quia mundus decem verbis clauditur contraque et decem verbis scribitur, merito
 homine fato deo cultus faventis decem verbis versuum attribuitur. Quia itaque officium
 15 psaltrię exhibet caput psalterii: procul dubio, ut 'beatus vir', optinet his profecto ut
 verus psalta, qui divinam intellegit et perficit legem, honorandus et ut egregius psaltes
 qui per acta bona divinis respondet verbis venerandus; nihilo minus et ut summus
 psaltades, qui non solum cum operibus bonis divinis respondet verbis, sed in ipsis
 verbis alios mysticos sensus introducit, summopere est colendus et amplectendus. Ecce

XXXVII 3 neeron B: correxi; si neeron trisyllabum metimur, nascuntur totius carminis syllabae CXXXVI,
 atqui Vulgarius ipse CXXXV syllabas esse p. 439, 33 indicat 4 tu scripsi: ut B, quod in figurato exemplo
 servandum erat 7 sensus (extr. litt. a tineis corrosa) 11 organicis B¹ 13 hoc enuntiatum non
 intellego 18 psalta|des qu* (i tineae corroserunt) B; aut psalta aut psaltes videtur legendum

XXXVII 10 Sergii enim anagramma sic nascitur GE RISUS (i. e. $\epsilon\tilde{\eta}$ $\gamma\tilde{\eta}$). 11 Organi speciem
 carminibus figuratis 20^b et 27 (p. 61 et 68 M.) expressit Porphyrius Optatianus; ceterum psalterium decalogi
 typus est Augustino (e. g. in sermone I 9 de decem chordis, ed. Bened.³ vol. VII 48 sqq.; cf. etiam praef.
 p. 410 sqq.). 13 a me (qui merito homo sum) tibi (qui fato deus es; cf. 6, 9) cultus faventis
 ('Huldigungszoll') d. v. v. a. 15 caput psalterii exhibet officium psaltriae i. e. psallit (cf. psalm. 1, 1
 beatus vir, qui non abiit sqq.). obtinet intransitive; his i. e. is.

20 etenim decem sunt versus et decas omnes numeros diverse virtutis et perfectionis intra se habet, est enim primi versus finis, numerorum regulas analogiasque, genera, species, differentias, perfecta et imperfecta concludens; unde ab imparibus procreatus pariter est impar, figura etiam actu et opere trianguli tertia quattuor habens per singula.

In hac figura duo termini speculantur, monas et decas. Ubi si a monade suppu-
 25 tandi exordium fuerit, tam linearum quam litterarum incrementum erit; si vero a decade, quantum numerus linearum crescit, tantum litterarum aufugit. Rursus si, ut sunt distributi, despiciantur, omnes sesquitercii alterutra vicissitudine invenientur; sin ab ultimis ad primos fuerit progressus, erit aut sesquitercia aut sesquiquarta proportio iuxta naturam quattuor ad tria. Primus igitur ad primum multiplex superparticularis,
 30 proportio diatessaron; differentia novenaria. Secundus vero ad secundum sesquiquarta id est U ad quattuor; differentia septenaria. Reliqui omnes superparticulares atque praeter sextum, qui est pariter par, omnes sunt impariter paris naturae. Ceterum totius huius formae corporis moles trecentis quindecim constat litteris, que in centum triginta quinque glutinantur sillabis. Cuius proportio multiplex superparticularis, quia
 35 maior minorem superat, habens eum bis et eius tertiam partem, id est XLU. Preterea omnes armoniarum simphoniae in distributione huius decadis ita constant, si tamen per singulas unitates ut est ordo portendatur taliter: III· IIII· UI· II· III· UI· UI· UIII· (UIII·) XII. In hac igitur dena distributionis proportionalitate fit III ad UI diapason, IIII ad UI diapente; rursus duo ad UI tripla diapason, duo ad tres diapente; iterum-
 40 que sex ad octo et novem ad duodecim bis diatessaron, sex autem ad UIII et UIII ad duodecim bis diapente, UIII quin etiam ad UIII est epogdous. Quod supra scripta forma clarius monstrat.

22 creatus B¹ (corr. m. 1) 23 sc. quattuor unitates per singula latera; latera fort. addendum
 29 multiplex delendum, illapsus ex v. 34; nam Boetius p. 61, 1 multiplex superparticularis est, inquit, quotiens numerus ad numerum comparatus habet eum plus quam semel et eius unam partem sqq.; p. 49, 15 superparticularis vero est numerus ad alterum comparatus, quotiens habet in se totum minorem et eius aliquam partem: XXXVI autem XXVII semel habet et eius tertiam partem (est igitur ad eum superparticularis, non multiplex superparticularis) 31 quintus B (cf. appar. ad v. 35. 38): correxi; et debebam fortasse ubique litteras numerales ponere, neque vero in re dubia a codice recedere volui 32 natura B: correxi 34 glutinatur B: correxi (quae sc. litterae; cuius sc. molis) quia scripsi: qua B 35 quadragesimam quintam B: correxi (cf. v. 31) 37 sq. UI (post IIII) scripsi (III B), UIII addidi, tria membra distinxi 38 fit tertius ad sextum diapason, quartus ad sextum diapente B: correxi 39 fort. tripla, (bis) diapason; cf. Boet. p. 158, 9—13 40 nouem a duodecim B: correxi

20 Martianus Capella VII 742 (p. 264, 21 E): Decas vero ultra omnes habenda. Quae omnes numeros diversae virtutis ac perfectionis intra se habet. Quae licet primi versus (= der Einerreihe) finis sit, secundae monadis (= der Zehnerstufe) implet auxilium. Haec primi versus numerorum regulas analogias (sine que codd. Eyssenhardtiani) perfectiones et imperfecta concludis sqq. 22 cf. Boetius instit. arithm. I 10 (p. 21 sqq. F), praesertim p. 22, 4. 23. 23 Boetius p. 93, 17 tertii vero (sc. trianguli; supple actu et opere ex p. 93, 11. 15) id est denarii, quaternarius latus continet cum figura numeri X p. 92. 25 Porphyrius Optatianus p. 60 M. in organi figurati descriptione et inde singuli per ordinem, incrementis singularum litterarum. 29 Decimi versus litterae sunt XXXVI, primi XXVII: XXXVI autem ad XXVII (i. e. IV ad III) proportio est sesquitercia (i. e. diatessaron); differentia IX. Noni versus litterae sunt XXXV, secundi XXVIII: XXXV autem ad XXVIII (i. e. V ad IV) proportio est sesquiquarta; differentia VII. In ceteris versibus XXXIV ad XXIX, XXXIII ad XXX, XXXII ad XXXI sunt numeri superparticulares. Quod autem omnes versus praeter sextum (XXXII = 2⁵) numeros impariter paris naturae habere dicit, errat manifesto: nam XXX (= 15. 2¹) et XXXIV (= 17. 2¹) sunt pariter impares, XXXIII (= 3. 11) secundus et compositus, denique XXIX et XXXI primi et incompositi ('Primzahlen'). Erravit igitur Vulgarius; neque vero de corrigendis codicis verbis cogitandum est. 31 Boetius p. 152 sqq. exponit de progressionibus harmonicis III. IV. VI et II. III. VI, p. 170, 22 sqq. de progressionibus VI. VIII. IX. XII. 42 supra scripta forma: sc. decachordi.

XXXVIII.

Roma caput mundi, rerum suprema potestas,
 Terrarum terror, fulmen quod fulminat orbem,
 Regnorum cultus, bellorum vivida virtus,
 Immortale decus solum, haec urbs super omnes.
 5 Sergius, ecce, polos magnus qui vertice pulsat,
 Dignus apostolicus divino munere lectus,
 Mistice qui factus conformis imagine divum
 Aurea priscorum reparat nunc secla virorum,
 Scipiaes claros, Fabios gentemque togatam,
 10 Fasces et curules, anulos ac paludamenta,
 Palmatas tunicas, trabeam falerasque nitentes,
 Imperium renovat heroum numenque priorum.
 Quocirca 'tantus vivat per secula praesul
 Pontificum primas, antistes summus et unus'
 15 Assiduis precibus dominus poscatur ab alto.

[XXXIX.

*Rhythmus ab H. Bloch (N. A. XXII p. 114 sq.) accuratissime editum
 propter temporum rationes hoc loco exclusi.]*

XXXVIII 5 cui B: corr. Duemmler 9 Scipiaes claros fabios fabios B: corr. Duemmler (cf. Ribbeck
 ad Verg. Aen. VI 843) 10 et del. Duemmler; sed metri offensio vix minor est in paludamentis quam in
 curulibus, neque sciri potest, quomodo curules acceptum voluerit Vulgarius (curules fascēs? curules anulos?
 curules sc. sellas?) paludamenta (extr. litt. in ras.) B

XXXVIII 2 cf. 4, 1, 2. 3 Verg. Aen. XI 386 vivida virtus. 5 cf. Hor. carm. I 1, 36 sublimi
 feriam sidera vertice. 7 i. e. imagini (cf. Traube, Karol. Dicht. p. 28¹) divorum conformis. 14 cf. 16, 4.

APPENDIX.

Vulgarium sequuntur carmina minora eiusdem aetatis et regionis: nam in cod. Casin. 439¹ saec. X (= C), qui appendicis carmina I—III continet, extremo loco legitur Vulgarii carmen 17; notique sunt ex causa Formosiana Guiseldardus grammaticus² et Athanasius III episcopus sedis Neapolitanae³. Ignoti sunt Petrus subdiaconus, Sergius praefectus, Eusebius reclausus; sed aetas eorum ex Guiseldardi et Athanasii aequalitate cognoscitur.

Quarto loco receptum est carmen Neapolitanum a Capasso⁴ editum.

Exclusi versus⁵ in miraculis s. Agrippini obvios, quos edere non poteram nisi toto fere libello recepto.

I.

VERSUS PETRI GRAMMATICI.

1^A.

Rex deus ille magnus, qui vos in tanto culmen erexit,
Vos salvet semper suoque iungat ad regno,
In quo consistit sanctorum summa caterva.

1^B.

Perfice, quod posco (per Christum quaeso), benigne . . .
5 Nunc rogo, magne pater, poscenti suscipe vota . . .

1^C.

Altithronus deus, qui regat intima vestra,
Noxam relaxet vobis (per Christum rogo) benigne,
Ut cunctorum rex relaxet vobis facinora vestra
Detque vobis semper cum sanctis omnibus perpetuam vitam,
10 Quod pollicitus est cunctis fidelibus suis,
Concedat et regnum, in quo sine fine regnetis,
Donetque vobis partem cum sanctissima virgo Maria.

I 1 tres partes distinxi, quarum prima et tertia epistolia sunt integra, illud ad ducem aliquem vel episcopum nuper electum (v. 1) cui gratulatur poeta, hoc eidem fortasse directum sed tempore aliquanto post electionem intermisso; v. 4. 5 vitiis metricis carentes eiusdem poetae esse non posse certum 5 fort. poscentis v. 10 fort. post v. 11 ponendus

1) Cf. *Spicil. Casin.* p. LXXXV; mihi iterum inspexit domnus Amelli. 2) Duemmler (*Auxilius und Vulgarius* p. 105) edidit Rodelgrimi exigui presbyteri et monachi monasterii s. Modesti et Guiseldardi ultimi Beneventanae sedis diaconi epistolam. Nescio an Guiseldardus grammaticus (non recte 'Petro i. e. Guiseldardo' Amelli p. 407*) saeculum reliquerit; rarius enim nomen est quam ut idem duobus eiusdem aetatis hominibus litteratis fuisse videatur. 3) Cf. p. 406 adn. 10. 4) *Monumenta ad Neapolitani ducatus historiam pertinentia I* (Neapoli 1881) p. 22⁵ (ex codice recenti Neapolitano, bibl. Nazionale IX C 33 = N); mihi denuo contulit Otto Cartellieri. 5) *Ed. Waitz SS. rer. Langob.* p. 463 sqq., Capasso p. 112 sqq.

I 1° 12 formula usus esse videtur nominativa vel vocativa.

POETAE LATINI Aevi CAROLINI IV.

56*

II.

Angelica plaudens exultet turba polorum,
 Mistica dona, simul laudando cunctipotentem,
 Intonet hac salpinx pro Christi valde triumphis;
 Ecclesia placide, cunctorum mater opima,
 5 Vocibus egregiis polorum sancta resultet,
 Dicendo Christo regi per cuncta potenti:
 'Gloria, Christe, tibi, rex regum, celsa potestas,
 Quí celis veniens in sacre virginis alvo
 Per sanctam mortem purgasti crimina mundi,
 10 Cetibus angelicis iunxisti terrea regna;
 Gloria, Christe, tibi, salvator, gloria semper'.

III.

Morte sua Christus destruxit Tartara victor
 Sustulit inde pius Adam cum coniuge cara. —
 Hoc crucis auxilio salvantur rite fideles,
 Hoc tibi magna salus, qui vitam sumis in undis. —
 5 Currite christicole; baptismi sumite donum,
 Quo pereunt scelera et reparantur gaudia vite. —
 Christe, salus mundi, per tristia mortis amara
 Gaudia sancta tuis reparasti a Morte perempta.
 Qui in te confidit, mortem non sentiet umquam.

IV.

Excipe dignanter, Sergi praefecte, beati
 Gregorii vitam luculento themate comptam,
 Nathinneus obans Petrus quam transtulit apte
 Ex Danahis scriptis linguis retiendo Latinis.
 5 Presul Athanasius hoc iussit promere digne,
 Parthenopense decus, placidus qui trinus habetur,
 Ductus amore tuo germano nectare farmis.

III 7 fort. amarae IV 1 beate C: correxi 3 i. e. ovans 6 que C: correxi 7 fort. fartus

II in natale domini. 3 i. e. ac. 4 sancta ecclesia resultet ('halle wieder von .') vocibus egregiis polorum (i. e. turbae angelicae, cf. v. 1). 8 i. e. de caelis; cf. *Eugenii Vulgarii carm.* 36, 28. III videtur ob v. 5 inscriptio esse baptisterii, qualem in *Anthologia latina* n. 378 (I 1 p. 290 R²) recte agnoverunt ΦΜ (*Rhein. Mus.* XIX p. 474), W. Fröhner (*krit. Anal.* § 71, *Philologus Suppl.* V 1 p. 69), I. B. de Rossi (*inscr. christ. urbis Romae II* p. 240), etsi is, qui novissime *anthologiam Salmasianam* edidit, nullam harum commentationum novit. 4 vitam aeternam. 8 'hast zurückgebracht'. IV 3 cf. Capasso p. 320 Petrus quoque vocaris nathinneus redimitus honore; glossam ypodiacones grece, latine subdiacones, idem hebraice natinnei ex ipso hoc codice *Casin.* 439 affert Amelli.

II.

COMMENDATIO DOMNI GUISELGARDI GRAMMATICI.

Opto, tibi maneam praesens, dum sistis ad aram,
 Ne scelerum moles baratri me mergat in himum,
 Ne socium teneat me vetus ille draco. Domne Eusebi.

III.

I.

Suscipe, Eusebi, Siponti clara lucerna,
 Quod toto mandat devota mente sacerdos.
 Non valui pauper transmittere digna placendo
 Nec tanto patri letas deferre salutes;
 5 Sed quia te scimus conspicere omnia recte,
 Et gratis cunctis largiris dogmata sancta,
 Non ti(bi) me totum dubito prosternere supplex,
 Dextera sancta tua quo protegat intima nostra
 Et tenebris pulsus ducat ad limina lucis.

II^A.

Quidquid mihi placidum dignumque benignum
 Per te, clare, datur, Petre, magne sacerdos,
 Grates non valeo dignas deferre misellus;
 Grates pro nobis referat theo(to)ce Maria,
 5 Patrona insignis, sub cuius templa coruscas.
 Quod valui, hoc misi devotus corpore mente;
 Tu venerande, precor, pro magnis suscipe parva,
 Ut Christus quondam, rex clemens, aera minuta

II^B.

.
 Suppliciter semper depono cunctipotentem,
 10 Ducat et ad polici sanctissima gaudia regni;
 Et quia sum famulus, nec Tantalus atrox,
 Non mihi sis Midas nec Prognos pabula prestes,
 Gaudia sed Christi et veneranda dogma reclausi.

II 1 maneam: praesens Amelli: distinxi ('supplica pro me') 2 sic C (teste Amelli a. 1896)

III 1 2 toto] fort. domno (nam tota displicet) 5 conspicere — — — (cf. I 10) cum hiato (cf. v. 1) toleraverim 7 time C: corr. Amelli II^A 1 fort. Quidque; pentametri sunt v. 2 (an domini, Petre, magne sacerdos? cf. IV 3). 11 (an supplex sum?) 4 uobis C: correxi theoce C: corr. Amelli; cf. IV 1 post v. 8 defectum statui (reclusus enim v. 13 Eusebius est). II^B 11 tanta lux C: correxi 12 Non sic C 13 fort. uenerandi (cf. II^A 7 III 2) vel venerandum

II metrum hoc ab Godefrido Viterbiensi adhibetur. 1 cf. III III 1.

III II^A 5 ecclesiam s. Mariae Neapolitanam dicit (Parthenopolis i. e. Neapolis). 8 Luc. ev. 21, 2. II^B 11 debet potius: 'ne facias me Tantalum (Ovid. met. IV 458) vel Midam (ib. XI 119 sqq.) nec mihi cibum des scelestum ut Progne Tereo (ib. VI 647 sqq.)'.

III.

Orgia dum celebras, sacras persistis ad aras,
Sis memor (oro) mei, o venerande pater.

IV.

supra edidi inter Eugenii Vulgarii carmina num. 17.

IV.

Excipe, Christe potens, Theotoce et virgo Maria
Hoc opus egregium, quod praebet mente fideli
Stephanus insignis domini mitisque sacerdos,
Scilicet miracula sancta,
5 Agnellus sanctus quae gessit munere divo,
Optime monstrando, quantum valet optio Christi.
Illius ad templum qui currunt pectore puro,
Commoda percipiunt, pellunt incommoda porro,
Qualiter vexatos ac morbo valde tumentes
10 Concite curavit salubri virtute tonantis,
Solvit energumenos paralysi peste revinctos,
Dissolvens ora vineta cathena,
Munera cuncta dei cunctis saluberrima praebens;
Quicquid amans deum quaesivit, habendo recepit.
15 Hinc ego posco Petrus, studui qui haec pandere facta
Ductus amore tuo, Christi confessor amande,
Quo pius exposcas veniam pulsando tonantem,
Crimine quo caream, delicti pondere laevo,
Et mihi post mortem vel ultima portio detur.

IV 1 Christe potens *ex corr. N* 12 *fort. iamdudum vineta catena (i. e. muta)* 13 Munera *scripsi:*
Muner extrema littera prorsus oblitterata N (teste Cartellieri); Munere Capasso 14 *amando Capasso; an*
dominum? 15 *ergo (vel cogo) N: corr. Capasso* 17 *pie (sic) N: corr. Capasso*

III 1 *cf. II 1.*

IV 1 *cf. III 2^a, 4.* 5 *de Petro archiep. Neapol. (ex. saec. XI, Cap. p. 231) munere divo.*
6 *Christum optasse pro mundo.* 7 *cf. I 3, 5.* 9 *morbo tumentes hydropico.* 18 *laevo i. e.*
nocuo. 19 *licet ultima portio, dum ne prorsus negetur.*

^{sp. uoc. pug. ludu}
 Hoc ^{finē} sup infidos illum corpus superius ;
^{dis. p. s. r. a. c.}
 Rotati fuerit pugax comitis sclademar ;
 Metonymia Dispulenta galea strori p p r u m que suburbem
 Lunatas stadiis librorū petas trecentas ; Grad
 Praeterea quadringentis amilleremotas
^{g. m. a. l. e. s.} Acesalos p p r a u t h u m i ^{in h u m u} pedicū comitatus
 Agmine t centū pastor certamine acerbo
 Nobilis anseheric^{us} pollens ex uirginis are ;
 Sic alacres spoliū reuehunt ad moenia multum
 Urbani pstant edō qui regnat ab alto ,
 Expediam^{us} abhinc dignos odonetrumpfos ;
 Falconē uocant equitū quo milia uicit
 Denouēq; dehinc montē pedicū q; p fana ;
 Hoc illi uicib; peperit natale trophæum nequa q
 Lux p e a r s o u s d n i ^{in g u l a r i s} caeteasta 10 hannis ;
 Quippe latus utrimq; uiris comitatus clipeatis
 Mille legebat iter quando tyronis ab ore
 Lepo. Uenantis canib; leporis memorosa parua

CODEX PARISINUS 13833.

ABBO II 481—498.

Amphimachus pulcherrimus ordine parit
deus dicitur

Ampetunt omnes eum et hinc lumine fulge

Et hinc et ueritate

Venerunt pauperes colu

Amator quippe boni

Et cetera cetera

Amphimachus dicitur

Venerunt pauperes colu

Tunc cetera cetera

Sancitum est periculum

Delictum est periculum

Et cetera cetera

Tollete conueniunt

nam super his regnum deus dicitur

Deus sumus et unus

Deus dicitur et unus

Cetera cetera

Deus dicitur et unus

Deus dicitur et unus

Deus dicitur et unus

Deus dicitur et unus

Deus dicitur et unus

gulae sic frequens

Cultrū pectore postquam

gulae sic frequens

gulae sic frequens

gulae sic frequens

gulae sic frequens

gulae sic frequens

gulae sic frequens

gulae sic frequens

gulae sic frequens

gulae sic frequens

gulae sic frequens

gulae sic frequens

gulae sic frequens

gulae sic frequens

gulae sic frequens

gulae sic frequens

gulae sic frequens

gulae sic frequens

gulae sic frequens

gulae sic frequens

gulae sic frequens

gulae sic frequens

gulae sic frequens

propter autem in pulchre diffunditur plenitudo illarum

Deus dicitur et unus

Deus dicitur et unus

Deus dicitur et unus

Deus dicitur et unus

Deus dicitur et unus

Deus dicitur et unus

Deus dicitur et unus

Deus dicitur et unus

Deus dicitur et unus

Deus dicitur et unus

Deus dicitur et unus

Deus dicitur et unus

Deus dicitur et unus

Deus dicitur et unus

Deus dicitur et unus

Deus dicitur et unus

Deus dicitur et unus

Deus dicitur et unus

Deus dicitur et unus

Deus dicitur et unus

Deus dicitur et unus

Deus dicitur et unus

Deus dicitur et unus

Deus dicitur et unus

Deus dicitur et unus